

Beschrijving van de natuur der gekerfde of kronkel-dieren, slangen en draken

<https://hdl.handle.net/1874/21174>

D^r. I. IONSTONS
 Beschrijving van de Natuur der
 GEKERFDE of KRONKEL-DIEREN,
 SLAGEN en DRAKEN.
 Neffens haer Beeldenissen in Koper gesneden.

Uyt 'et Latijn Vertaelt
 door
 M. GRAUSIUS
 Dokter in de Medesynen
 tot Amsterdam.

Act Privilege voor 15 Jaeren

T'AMSTERDAM,
 Bij I. I. SCHIPPER op de Keyfers gracht. 1660.

B L A T W Y S E R

over de natuurlijke beschryvingh van de

GEKERFDE DIEREN.

A Frikaanse Mantès. 66	Kapellen van Moufetus. 39	Springhanen in 't algemeen. 63
Anthrenus. 98	Kantharis oft Spaanse-vlieg, naam, plaats, voedsel, schadelijkheid, en gebruik. 79	Beschrijving en plaats, en z. 63
Arachnoides oft Water-Spinnepkop. 147	Koffus. 137	Springhanen van Moufetus. 65
Afellus oft Pissebed. 131	Kukujus. 82	Ongeteugelde Springhanen. 66
Atellus Arvensis. 99	Kurkulio oft Kalandar. 131	Springhanen met hoorn neuzen. 67
Aifilus, beschrijving, aart, onderscheidt. 59	L Andvliegen van Moufetus. 54	Squilla. 146
Attelabus. 147	Die dieren eeten. 54	Staphylinus. 98
Axacouilin. 136	Die geen dieren eeten. 56	Syren. 93
B Ye. 1	Land-gekerfde Dieren zonder vleugels. 88	T Arantula. 106
Beschrijving, plaats, en z. 2	Land-Scolopendra, teeling, en z. 132	Haar gedaanten. 107
Voedsel, ouderdom, vlugt, en z. 4	Luizen, teeling, onderscheidt. 93	Tagliadizzo. 82
Siekten, verstant, en af keer, en z. 5	Luis-ziekte. 93	Teredo. 142
Bloesfuiger. 148	Luizen, genees-middel, en z. 94	Tunga van de Brasilianen. 109
Bombilius. 46	M Ayen oft Askarides. 142	V Liegen in 't algemeen. 47
Brasiliaanse vliegende Stier. 77	Mier, beschrijving, plaats, teeling, verstant, en z. 88	Van Aldrov: 1. Pl. 50
Bruchus. 66	Mol oft Talpa van Fernandus Imperatus. 98	2. Pl. 51
Buprestis oft Koe-vlieg. 81	Mot oft Blatta, gebruik, onderscheid, en z. 85	3. Pl. 52
Plaats, voedsel, vergif, en genees-middel. 82	Muggen, beschrijving, en z. 60	Vliegen van Moufetus met hayrstarren en haar gedaanten. 57
C Icada, Huppelkoorn. 24	Aart, genees middelen, gebruik, onderscheidt. 61	Witte dryhayrige. 58
Plaats, voedsel, teling, en z. 25	Water-Mug. 147	Ongemeene vliegen. 58
Sang, gebruik, onderscheidt. 26	N Eren. 98	Scorpioen-vlieg. 58
Cicindela, naam, plaats en teeling, en z. 83	Notonecta. 146	Spaanse vlieg. 147
Cojaihoal. 132	O Rfodadacna oft wilde Wandluis. 27	Tabanus oft Koevlieg. 58
Cuchipilutl. 136	Oirveutel oft Forficula. 86	Vloy, voedsel, plaats, en z. 97
E Phemerus. 59	Oirwormen. 98	W Andluis, naam, beschrijving, plaats, gebruik, en z. 92
F Ucus oft onvrugtbare Bye. 17	P Apilio, Diurna oft Dach-kappel. 42	Wasch, ghebruik, en onderscheidt. 16
Forbicinae. 98	Papilio Nocturna oft Nachtkappel. 42	Water-ghekerfde Dieren met voeten. 146
G Ekerfde Dieren met vleeschagtige ondedte vleugels. 1	Paartsworm van Aldrov: 73	Ligniperda. 146
Gekerfde Dieren sonder vleugels. 109	Ongehoorde Paartsworm. 72	Water-Springhaan. 147
Gekerfde dieren met acht voeten. 99	Perla. 26	Notonecta. 147
Sonder voeten. 136	Phalanx. 106	Anthrenus. 147
Met veel voeten. 147	Q Uici van de Brasilianen. 71	Forficula. 147
Met weinig voeten. 146	R Eduvius. 97	Lacerta. 147
Met twaalf en veertien voeten. 109	Ricinus. 97	Water-gekerfde met veel voeten. 149
Gekerfde water dieren. 146	Rombouten oft koornbouten. 28	Water-paart. 152
H Onig, en beschrijving, en z. 10	Rupzen in 't algemeen. 109	Tinea. 149
Gebruik in de Spijs en Genees-konst. 13	In 't byzonder. 110	Zee-vloy. 149
Honig-wijn. 11	Glatte Rupfen. 110	Zee luis. 149
Hommel. 17	Ruig-gehayrde van Moufetus. 111	Aifilus. 148
Horffels en beschrijving. 22	Met onghemeen hayr van Moufetus. 113	Water-gekerfde Dieren sonder voeten
Aart, gebruik, onderscheidt. 24	Rupzen van Aldrov: 1. Pl. 114	Starren oft Stella en aart. 149
J Ulus. 132	2. Pl. 3. Pl. 115	Gebruik en onderscheidt. 150
Ips. 78	4. Pl. 116	Wespen. 18
K Apellen in 't algemeen. 28	5. Pl. 6. Pl. 117	Beschrijvingh, plaats, voedsel, en z. 19
In 't bysonder. 29	S Corpioen, beschrijvingh, plaats, en z. 99	Wormen in 't algemeen. 134
Voedsel, teeling, onderscheid, en z. 28	Slek. 143	Wormen in 't byzonder. 134
Van de Kappellen van Aldrovandus in de 1. Pl. 32	Spinnekop in 't algemeen. 101	Boom-wormen. 134
2. Pl. 3. Pl. 33	Naam, beschrijving, plaats, voedsel, teeling, en z. 101	Heester-Wormen. 134
4. Pl. 34	Spondylus. 97	Peul-wormen. 138
5. Pl. 6. Pl. 35		Koorn-wormen. 139
7. Pl. 8. Pl. 36		Kruit-wormen. 140
9. Pl. 37		Wormen die in de Dieren groeijen. 141
10. Pl. 38		Wormen inde mensch. 142
11. Pl. 39		Wormen inde schulpen. 148
		Aard-wormen. 142
		Water-Paarts-worm. 64
		Z Ee-druif. 152
		Zyworm, naam, beschrijvingh, teelingh, en z. 118

V O O R - R E D E N

op de Boeken van de

GEKERFDE DIEREN.

Naam.
Plin: H:
N: l. 11.
cap. 1.

Deelen.
Aristot:
H: A:
l. 4. c. 7.
Plin: H:
N: l. 11.
c. 27-33.

Arist: de
Partib.
Animal
l. 4. c. 5.
Arist: de
Generat:
l. 4.
Idem H:
A: l. 4.
c. 7.
Plin: H:
N: l. 11.
c. 4.

Arist: H:
A: l. 8.
cap. 7.
Arist: l. de
Partib. 4.
cap. 6.
Plin: H:
N: l. 11.
c. 48.
Teel: ng.
Arist: de
Generat:
l. 1. c. 16.

Nder den naam van de ghekerfde Dieren verstaan wy die bloetlose, welke in haar boven oft onder-deel, oft in beide kerven hebben, en uit een lichaam, binnen en buitewaarts hard, bestaan. *Aristoteles* noemtse Entoma, van de kerven, welke nu in de plaats van de nek, dan van de borst, en van den buik, de lidmaten, die met een dun pijpje t' samenhanghen, afscheiden. *Albertus* heeftse gheringde genoemd, om datse lichamen hebben als met ringen onderscheiden. Indien ghy haar mette bloetrijke vergelijkt, kunnen sy onvolmaakte genoemd werden, want sy werden niet met so groten toebereiding t'saamgeset: Indien sy in sich selfs angemerkt werden, wyl sy van geen ding, tot haar aart behorende, ontbloot zijn, moogt ghy haar met recht volmaakt noemen: Indien wy haar deelen anmerken, eenige dragen sprieten op 't hooft, welke van *Lucanus* beeter hoorns en tangen, om haar hardheit genoemd werden; andere hebben'er geen: de ogen zijn in alle geopent, en die zijn hard, so datse gelijk als door een vlesch sien, dat op de wijs van een glas doorluchtig is, de selve zijn ook beweeglijk, op dat wyl sy om de hardigheid donkerder zijn, klaarder door de ontfangene glans sien souden. Sy hebben nocht kaakbeenders, nocht oogschellen; sommige hebben een sagte tongh, en onsterk, maar alle een harde en sterke, die in de stuit geen angel hebben. Die vochtighe spijs eeten, hebben geen tanden, van welke, en ook van andere die tot spijs bequaam zijn, handelt *Aristoteles* aldus: *De deelen welke de spijs bedienen, zijn in allen niet even ghelyk gegeven, maar heel verscheiden; sommige hebben in de mondt, dat een angel genoemd wert, dat gelyk als t'saam-geset, te gelyk de kracht van een tong en lippen heeft: maar die den angel in't voorste deel niet hebben, die hebben sodanigen gevoel-tuig tussende tanden.* De selve heeft angemerkt dat sommige een maag hebben, van welke de overige darm oft eenvoudigh oft gevouwen voortkomt. Sy hebben geen ingewandt, nocht vet, nocht beenders, nocht graten, maar een natuur midden tussen vleesch en zenuw. Sy worden alle met een huid omkleet, maar is seer dun. *Plinius* verhaalt kortlyk dit. *De gekerfde, so't verstaan kan werden, schijnen geen zenuwen te hebben, nocht beenders, nocht graten, nocht kraakbeen, nocht vet, nocht vleesch, nocht een breukbare korst, gelyk eenige Zee-dieren, en welk met recht een huid genoemd wert: maar hebben een lichaam van een middel-aart onder alle dese, dat droog is, sachter als een zenuw, in sommige deelen meer droger als harder.* Dat sommige pennen, andere geen hebben, sullen wy in den inhoud seggen, en van de verscheidenheid in de onderscheiden; de korst die over de pennen groeyt wort *Elijtron* genoemd, en verbergt de pennen als in een schede. De *Scorpioen*, indien wy *Aristoteles* geloven, heeft alleen een start: haar huid te verleggen is dien ghewoonlyk, welkers pennen in een schede verborghen werden; die voeten hebben, worden schuins beweeght: de uitterste voeten, die langer zijn van sommige, worden buitenwaarts gekromt: maar die springen, en de achterste schenkels langher hebben, steunen op de selve als op een roer-tuig totte sprong bequaam, en zijn achterwaarts gekromt. De oorzaak sult ghy by *Aristoteles* vinden. *Sommige (leit hy) uit dese hebben de voor-voeten lang, op dat wyl sy om de hardigheid der ogen niet scherp sien, met die lange schenkels, alle overvallende moeylykheidt afvegen en beletten.* Van 't ghetal is te weten, dat'er die gene meer hebben, welke ten ansien van haar lichaams lengte kout zijn, minder die vliegen kunnen. 't Gebrek van de voeten werd door 't behulp der pennen geboet. Sy worden ten deel van selfs, ten deel door versameling geteelt. *Aristoteles* seit dat de *Muggen*, en *Wormtjes* nocht versamelen, nocht uitte dieren voortkomen. Dat het *Mannetje* in de versameling sich in't *Wijfje* voegt, is van weinige ghesien, en niet wel onder-vonden: De *Wijfjes* hebben een wonderlyk langh teel-lid, waar door sy de teelighe geeft der *Mannetjes* ontfangen. Van die gene welke een *Worm* teelen, heeft *Aristoteles* aldus gesproken. *De gekerfde dieren, welke de kraght om te telen hebben, telen ook een worm; En die niet door versamelingh, maar van selfs voortkomen, bestaan uit sodanigen oorspronk; want men moet oordelen dat de Rupsen een gheslacht van een Worm is, en ook de vrught der Spinnekoppen: Hoewel om de ronde gedaante der gestalte, sommige van haar, en veel andere oorsprongen het ey schijnen gelyk te zijn; maar een ey moet niet met sijn gestalte, sacht oft hardheid bepaalt werden, want de ontfangene vrught van sommige is hard, hoewel in 't ey verscheiden, maar dat 't welk geheel verandert, en dat niet in 't gedeelte als een dier voortkomt, dat is een Worm: maar het geheele geslacht van dit Wormtje, als het ten einde van sijn grootte gekomen is, word als een ey: want haar schel word hard, en sy blijven so langh onbeweeghlyk, 't welk in de wormtjes van de *Byen*, *Wespen*, en *Rupsen* openbaar is, van 't welke de oorzaak is, dat de natuur volghens haar onvolmaaktheit als rijp werdende, het ey baart eer het tydig is, gelyk of dese vorm totten anwas van dit ey noch voortgang: Dat gheschiet in alle andere op de selve wijs, die niet door versamelingh geteelt werden, maar oft in de wol, oft iet diergelyks, oft in de wateren; want alles laat van bewegingh af na de natuur van de Worm, en wordt met een schel overdroogt: daar na de schel gebroken zijnde, komt het dier voort als uit een ey, door een derde teelingh volmaakte zijnde, en dat ghevleughelt, 't welk veele met recht verwonderen, want de *Rupsen* nemen eerst spijs, daar na niet,*

V O O R - R E D E N.

niet, en laten af van beweging, welke op die tijdt van sommige Aurelia (oft Tonnetjes) gheuoemt werden. In de Wormtjes van de Wespen, en Byen gebeurt dat selfde: daar na komen voort die Nymphae, oft jonge bruits gheuoemt werden, die niet diergelyks hebben; want de natuur der eyren haar einde bekomen hebben, groeit niet meerder an, doch wort van te voor vermeerderd en gevoed, tot dat sy onderscheiden, en een volmaakt ey wert: maar sommige wormen hebben in sich, van waar het overschot om haar te voeden, ankomt, gelijk de wormen der Wespen, en Byen: Andere krijgen het van buiten, gelijk de Rupsen, en sommige van de andere Wormen. Haar versameling duurt lang, en worden door een tragen afgang gescheiden: en meestendeel baren sy kortlyk. Oft sy faat uitschieten, is onseker. In hoe veel dagen haar teeling volmaakt wert, hebben wy by

Arist: A. *Aristoteles*. Van het grootste deel wort de teeling in dry oft vier weken gelijk in de eyerleggende, H. 1. 5. c. 20.
 Bewe-
 girgh: gaan, vliegen, en z. Datse alle met meerderley beweging geroert werden als de bloetrijke dieren, om dat die in stukken verdeelt zijn, en met haar geknotte lichamen heel lang kunnen leven. Of sy asem halen oft niet, is onder de Schrijvers niet seker. *Aristoteles* ontkent het, en wil datse alleen verkoelt werden; Maar *Plinius* seit: *Ik sie niet waarom (odanige niet minder een ziel met haar voeren en leven, als sonder ingewanden haar asem balen, 't geen wy ook (doet hy daar by) in de Zee-dieren geleert hebben, hoewel de dichtheit en diepte van 't water de geest belet.* Datse sonder long zijn, en geen verkoeling, wijl sy kout zijn, nodig hebben, is seker: Waar toe dan nodig de asem-haling? 't Gehommel dat de Byen en Vliegen maken, geschiet door beweging van de innerlijke geest: die schijnen te singen; rommelen met een vliesch onder 't midden-rif gelegen, tegen welke de ingestoten geest anstoot. Vele sterven onder 't water, in de affche worden sy weder levendig: niet om datse niet konden asem halen, maar om dat de innerlijke geest van de vogtigheit versmoort is, welk vogt door de warmte uitgejaagt zijnde, worden sy weder herstelt. Alle reuk die in haar is, wort door de angeboorne geest van haar lichaam volmaakt; en men moet niet gheloven dat haar het gevoel-tuigh ontbreekt, indien sy de Reuk-
 Geluit. sin hebben. Datse geluit geven, wie sal dat seggen? Het komt uitte wrijving van een binnen vliesje. De Springhanen maken geluit met het wrijven van haar poten. Nochtans is 't geluit verscheiden; de Byen maken gehommel, de Huppelkoorn met wrijven en gekrijfel: En om dat dit geslagt een geluit binnen haar schijnt te hebben, hier om bewesen de Letterkundige dattet een geslagt van een gekerft dier van de Encelades is. Ghy soutse algemeenlyk van 't gehommel, hommelaars Leven. mogen noemen. Daar is niet an tot wijffelen datse tayer leven als de bloetrijke bekomen hebben; voornamentlyk die een lang lijf en veel benen hebben, gelijk in de hondert-voet te sien is. Het is sonderling 't geen *Augustinus* in 't lant van Liguria heeft angemerkt: dat de deelen van een dwars doorsneden worm met sulken snelheit van malkander af haar beweegden, of sy twee verscheide dieren geweest waren. *Aristoteles* schijnt de oorzaak tot het veelderley gedeelte van haar beginsel te betrekken. Sy raken schierlyk om den hals, alleenlyk door het besproeijen van oly, om dat door de verheit van den oly, de enge togtgaatjes verstoep zijnde, de geest uitgebluft werdt.
 August: de quant. Animal c. 31.
 Arist: de Part. 1. 4. c. 5.
 Arist: H. A. 1. 4. c. 5.
 Arist: H. A. 1. 5. c. 10.
 De onderscheiden sijn ontelbaar: Voornamentlyk van de plaats daar sy gheboren werden, en haar houden, van de hoegrootheid, hoedanigheid, delen, spijs, telingh, versameling, en voortgang genomen. Sy leven in verscheide plaatsen; In 't vuur de vuur-vlieg, gelijk *Plinius* seit: In de Sneuw de rode ruighe wormen. In de Zee de Scolopendra, de vloy en andere: In de soete wateren, de bloed suigers, en een geslagt van paards-vliegen breed en plat van lijf, dat op de grond kruipt. Op deaarde groeijen wormen, mieren, kapellen en z. Ghy sultse ook dikmaal onder de metallén vinden. Voornamentlyk brenghen de planten verscheiden gheslagten van ghekerfde voort. In de stammen van de bomen sult ghy de kossus en miters vinden. In de vygh-bomen de Ceraftes; In den Olyfboom geplant daar een Eykenboom uitgegraven is, de worm *Rana* oft *Rauca*; In de Kork-boom rode hayrachtige wormen; in de wijngaarden de butyrus gelykse *Tullius* noemt, en de Ipes die in de lente metten Zuiden wind geboren, de botten van de wijngaarden uitknaghen; en de *Involvulus* die in de ghekrulde wijngard bladeren sich inwind. Ik spreek niet van de *Volucella* die in de wijn groeyt. De Cypres en *Esculus* word van de Galba gequelt: Van waar 't geslagt van de *Sulpity* haar naam hebben. Daar is een geslagt van rupsen de *Evonymus* genaamt, 't welk naar 't af eten van de bladeren sterft. De *Coccus* is een beesje de *Conopus* gelyk, dat voortkomt als de vrugten ryen. Het gras eten de *Crotones*; De vrugt van de kaarden-distel beschadigt een worm die, gedragen, geseit werd de vierdendaagse Koorts te genesen: De bladeren van nachtschade, een worm rood en groen verwig, die een hoorn in 't voorhoofd heeft, en een vinger langh is: De look beschadigen de *Prassocurides*: De kool de *Krambides*: Den *Asphodelus* wormen die in vogeltjes veranderen gelijk als vlokken. De Maluwe de land-weechluifen. De Rute ander schadelijke wormen. In de vrughten groeijen ook sonderlinghe wormen; In de tarw de *Kalander*: In 't meel wormen als de miter, met welke in wafch gemengt, en in de holle tanden gesteken, de vervuilde tanden geseit werden uit te vallen. In de bonen de *mida*: in de erweten en andere ook andere wormen. Nocht de dieren sijn vry van de wormen. De neten en luifen quellen 't hoofd der menschen: In de handen en an de huid groeijen de platluifen. De wormen van Egipten en Indien beschadigen de spieren van armen en benen. In de schapen zijn de *Ricini*: In de koeijen, en honden de *Cynomix*, onder de tongh de *Litta*. De visch barbeel quelt de *Scolichia*. De karper in 't eerste jaar een swarte worm omtrent de kuwen. In de baarsen groeijen twaalf parlen so groot als een erweet, die vleefachtig, en wit zijn, in welke alle in 't bysonder een dunne lange

V O O R - R E D E N.

lange ronde worm is. De Grundeling word door wormen die hy in den buik heeft bedorven. De Leuciscus door wittē brede wormen die haar in de darmen en t ingewand omroeren. In sommige groeijen eenige kleine wormtjes die de vrugt uitdryven. Het oude gefoute vleesch teelt motten voort; Ik verfwijg noch de gekerfde uit welke self andere groeijen. In de by-korven word de Cle-rus gevonden, by andere Pyranijas genoemt. Ia an dit quaad zijn ook gemaakte dingen onderha-vig. Datter miters in de klederen groeijen bevestight *Plinius*. De motten komen in de wol voort, gelijk ook in de boeken, *Blatta* genoemt, daar ghy ook een beesje als een schorpioen, met poten en scheren versien sult vinden. Onder de hoedanighedē komt voornamentlijk de verw voor: Som-mige zijn maar eenerlei geverwt, ander veelerlei, gelijk in de geslagten voornamentlijk van de Ka-pellen, en Rupsen. Indien ghy haar hoe-grootheid, en gheslaghte anmerkt, sy zijn klein, groot, rond, lang, eyrond, hoekig, ruig, en glat enz: Van de deelen word veel onderscheid ghenomen, voornamentlijk van de vleugels, voeten, tong, tanden, en angels. Sommige zijn gevleugelt, ande-re niet. Sommige worden door 't veranderen van de vorm gevleugelt, gelijk het geslacht van de Rupsen, 't welk daar na in gevleugelde Kapellen verandert. Onder die zijn eenige *Celeoptera*, die de vleugels als in een schede verbergen: *Plinius* heeftse Schegeveleugelde ghenoeemt, gelijk de Paards-vliegen, en Spaanse-vliegen. Andere dragense altijd open en uitgebreid gelijk de vliegen, en bijen. Elijtron word by de wijsgeer een korst geseit, welke over de pennen groeyt. Sommige hebben twee, sommige vier vleugels. Van welke *Plinius* heerlijk aldus: *Vande gekerfde Dieren heb-ben sommige twee vleugels, gelijk de Vliegen, andere vier als de Byen. De Huppelkoorns vliegen ook met vliessen: die met een angel in de stuit gewapent zijn, hebben'er vier. Geen die den angel inde mont hebben, vliegen met vier vleugels: An die zijnsē gegeven tot wraak, an dese tot yverheit: An geen van al groeijen de uitgetrokke pennen weder: geen met een angel inde stuit hebben twee vleugels. In sommige groeit een korst op de pennen tot veiligheid, gelijk inde Paarts-vliegen, welkers vleugels dun en breuksaam zijn; An dese is de angel ook geweigert.* Ghy sult de selve heel gevleugelde oft al vleugels vinden, die de vleugels niet gescheiden hebben, gelijk de Byen en Wespē; De Kappellen hebben meelachtige: Ten ansien der voeten, hebben de Wor-men geen, maar andere zijn veel hondert en duisend-benen; de meeste hebben'er niet minder als ses: de tong hebben sommige sagt en swak, andere harden sterk, gelijk de Thabanen en Afyli, en z: en an allen gegeven die een angel inde stiet hebben; Niet weinige hebben tanden. Die vogtige spijs genieten hebben geen. Sommige hebben den angel inde mont, die de kraght van tong en lippen heeft: Sommige hebben die inde stiet; Wy hebben haar alle in Water en Land-dieren verdeelt, en beide in voeten en geen voeten hebbende, gelijk inde beschrijvingh te sien is: En dit is 't geen ik van de gekerfde in 't algemeente seggen hadde; Haar gebruik sullen wy onder yder gedaante vervolgen. De beschrijvingh der dieren sal de beschrijvingh der planten met kopere platen vol-gen, waar van ik over vijf jaren de smaak ghegeven hadde. Ghy goedgunstighe Leser, zijt ons gunstigh, en wenscht ons een gelukkig vervolgh met voorspoedige gefondheid, op dat wy dit werk ten goede van de leerfughtige jeught begonnen, mogen volbrengen. Gegeven binnen Lesna uit mijn Oeffenkamer, den 10 Juny desjaars M. DC. LII.

Plin. H.
N. 1. 11.
c. 28.

*Vermaning op wat plaats yeder Plaat
moet ingevoeght werden.*

Plaat. I	Blad. 1
II	17
III	28
IV	33
V	38
VI	40
VII	40
VIII	51
IX	54
X	60
XI	65
XII	67
XIII	70
XIV	73
XV	77
XVI	85
XVII	93
XVIII	103
XIX	110
XX	113
XXI	114
XXII	118
XXIII	131
XXIV	136
XXV	144
XXVI	149
XXVII	149
XXVIII	151

B E S C H R Y V I N G H
V A N D E N A T U U R D E R
G E K E R F D E D I E R E N.
H E T I. B O E K.

Van de Land-gekerfde dieren die vleugels en voeten hebben.

I. O P S C H R I F T.

Van de gekerfde met ontdekte vleugels.

I. H O O F T - S T U K.

Van de gekerfde met vier ontdekte vleugels.

I. L I D.

Van de gekerfde met vier vliedachtige ontdekte vleugels.

I. S T I P.

Van de Byen.

Y hebben in de Voorreden de gekerfde dieren verdeelt: Nu fullen wy volghens die voorge'onde reeks van deselve handelen, en eerst van de gekerfde met vier vliedachtige ontdekte vleugels spreken; van welke sommige wasch maken, gelijk de Bye, de Hommel, de Wesp, de Dief, de Horfel: Andere maken geen wasch, gelijk de Cicada oft Krekkel, de Orfodacna, de Parl, en de wilde Wandluis.

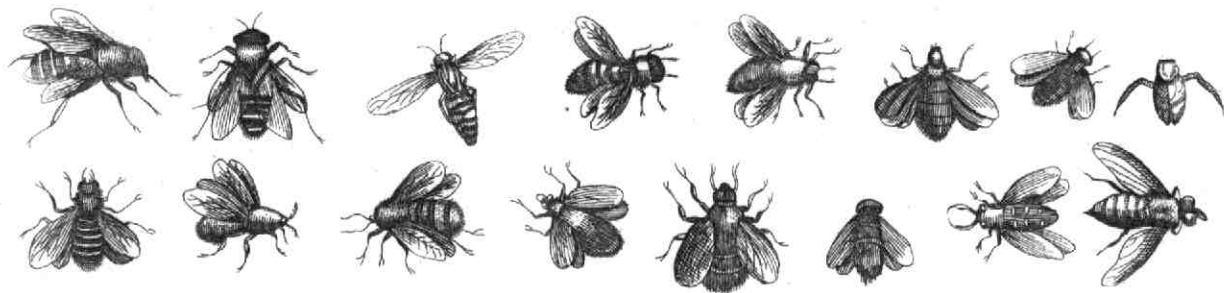
Wy beginnen van de Byen, die onder alle gekerfde de voornaamste, met recht wonderlijk, en alleen uit dat gheslaght om den mensch gheboren zijn. Sy vergaderen den Honigh, een foet en seer ghesond sap. Sy maken honigraat, en wasch. Dese lijden tot gebruik van 't leven: Sy doen haar werk, hebben haar gemeente, haar bysondere raadslagen en Oversten: maar dat het wonderlijkste is, haar wijsen van leven. Daar-en-boven wijsse niet van een tam, nocht van een wilt geslaght zijn: so is nochtans de natuur der dingen so groot, datse by na uitte schaduw van het kleinste dier iets onvergelykelijks heeft voortgebragt. Wat senuwen wat kragten fullen wy met so groten werkelijkheid, en snedigheit vergelijken? oft wat Mannen met so groten reden. Sy zijn voorwaar daarin te heerlijker, om datse niet kennen als dat

gemeen is. *Virgilius* heeft haar een gedeelte van een godlijk verstand en geest toegevoegt. Van haar hebbengeschreven, behalven *Aristomachus Solensis*, die acht-en-vijftigh jaren lang niet anders gedaan heeft: En *Philescus Thasus*, die om dat hy inde woeste plaatsen de Byen fokte, *Agrus* toe-ghenaamt is. *Hyginus* en die heel neerstighlijk. *Virgilius* heel cierlijk, en *Celsus* treflijk: op dat ik van *Menus*, onder de Samniten ghebooren, swijghe. *Aristodemus* welken *Augustinus* gedenkt, meen ik dat de selve is met *Aristomachus* van *Plinius*.

Dese ghekerfde worden by de Latynen *Apis*, en *Apes* ghenoot: 't zy oft om datse schijnen sonder voeten geboren te werden, oft om dat haar hopen mette voeten t'samenhangen, en met malkander als an een klit vasthouden. By de Grieken *Melissa* en *Melitta* genoemt, oft van *Meli*, dat is van den Honig, welkers Werk-meeester hy is; oft van de maaght *Melissa*, welke als sy de Honigraten vol Honigh in Peloponnesus gevonden hadde, alle jonge maaghten totte proef node: oft van *Melete*, dat is overdenkingh, en oeffeningh, om dat hy altijd in 't werk is. By *Hesiodus* word *Melia Parameja*, en *Anthrene* gelyken: maar van desen maken *Suidas*, *Aristoteles* en andere liever den Horfel. By *Rulandus* word *Apus* Chadoongeseit, by *Hesychius* *Phorios*. *Stephanus* schrijft ook datse *Simblida* ghenoot werden, waar van komt *Sijnblodo*, dat is ik set Byen in de korf: Daar komen veel bynamen voor, want sy worden ook van 't versieren *Plasteis*, van 't verwousten der bloemen *Anthedones*, van de verw *Xanthai*, van haar geboort-plaats *Bugeneis*; van haar stompe angels *Simai*, van haar gehommel *Bombulai* en *Bombuloi*, van haar gemene plaats *Aeridones*, van andere *Egemones*, *Ergophoroi*, en *Plastides*, om datse mette Son opstaan, en rusten, *Solisequæ* oft *Sonvolgers*. *Theocritus* heeftse van de ruigheit van 't lijf *Lagias* genoemt. *Ausonius* en andere *Cecropias*, om dat men meent datse in 't land van Athenen eerst ghesien zijn: *Virgilius* en *Martialis* noemen haar van den Bergh *Hybla* in Sicilien *Hybleas*. *Callimachus*, om datse alle toppen van de bloemen door-vlieghen *Panacrides*. *Varro* om datse

A honigh

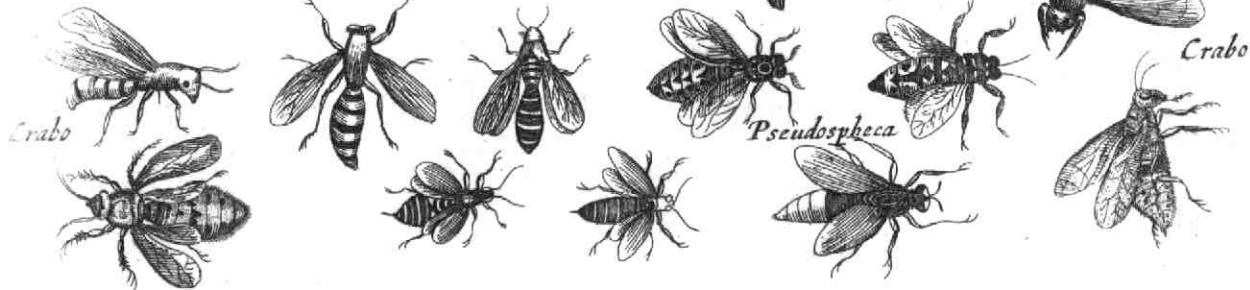
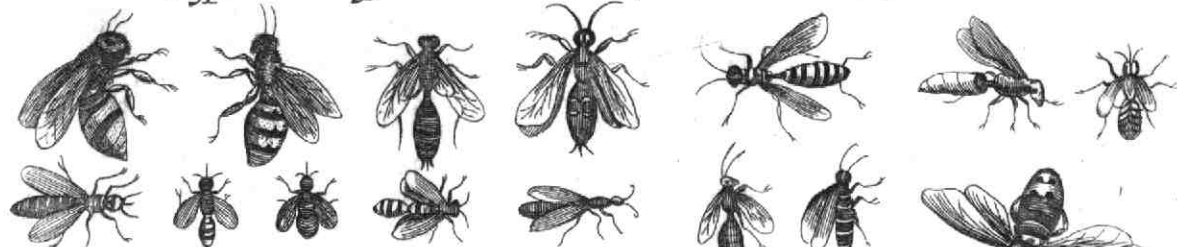
Apes Bienen immen

Fuci Bombij Humeln

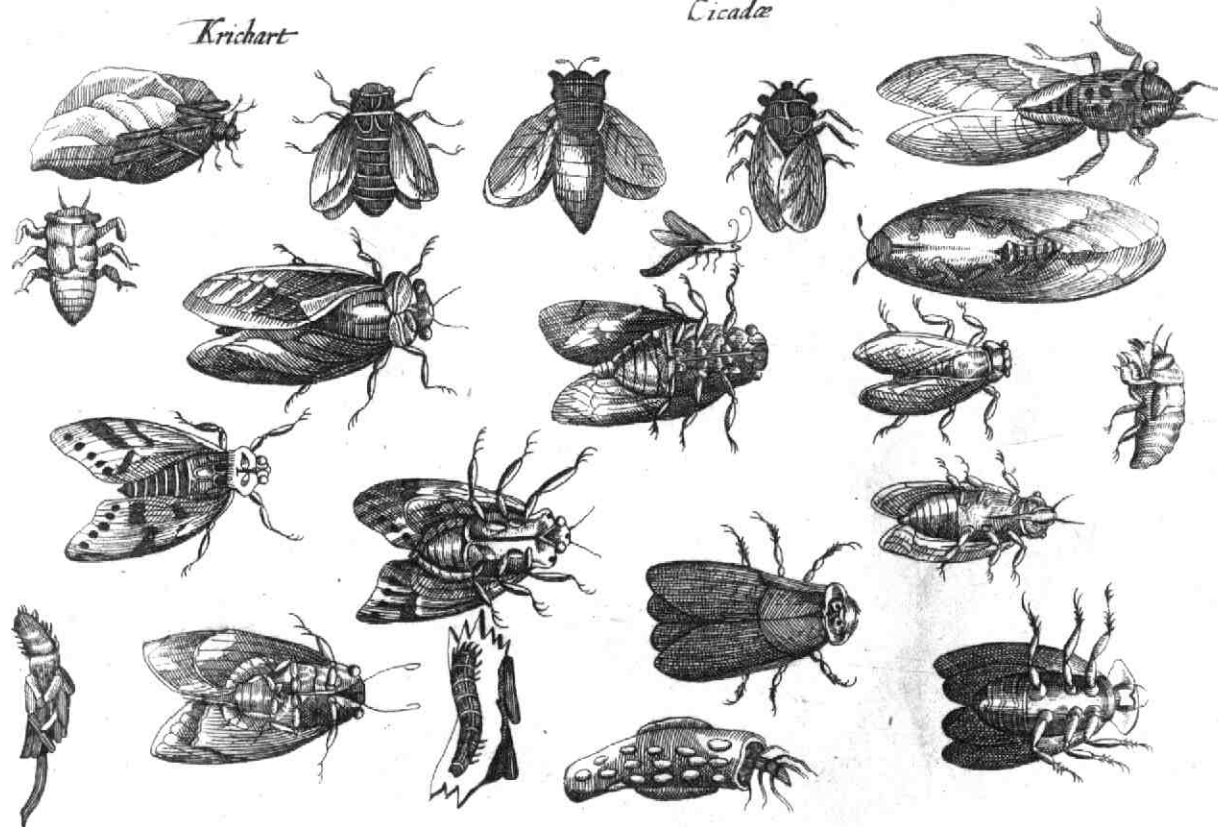

Vespa Wesper et Crabrones Hornausen

Krichart

Cicadae

honingh maken, Moeder van den honigh.

Aristoteles heeft geschreven datse meerder als de Horfelsen Wespēn eenverwigh zijn: *Cardanus* meent datse in 't gemeen swart zijn; dat haar dunne selfstandigheid lichtlijk gekookt werd, en de gekookte vogtigheid als swart werd. Sy hebben, gelijk alle vliegende gekerfde vier droge doorschijnende vleugels an de schouders vast-gehecht, en van welke de achterste korter zijn om de vlucht niet te verhinderen: Een lange tongh die sy buiten den mond dragen: een angel in den buik, tanden en ogen hoornachtig, en inwaarts verborgen, een maagh uit een vliesch, dat het dunste van allen is, t'faamgeset, waar in sy de vergaderden honing niet alleen behouden, maar ook kookken en suiveren; *Plinius* noemtse *Utriculus*, an de onderste pootjes ontstaan gelijk als twee klauwtjes, mette welke sy in onweder een steentje opvatten om haar lijf in gewigt te houden, om van 't geweld der winden niet verrukt te werden: Haar uitworpfel is rood, 't welk de Grieken *Ethmian* noemen; van den angel des Konings is geen eenstemmingh. *Laat nu imand gelijk als onwaardig, seid Plinius onderzoeken of 'er geen Hercules geweest is, en wat het graf van Bacchus is, en waar andere dingen door den ouderdom bedolven te vinden zijn, en z. Sie daarin een klein dingh dat anonse woningen vast-gehecht, en overvloedigh is, is geen over-een-stemmingh onder de schryvers: Of de Koningh der Byen alleen geen angel heeft, en alleenlyk met groot-moghentheid ghewapent is: Of dat hem de natuur die wel ghegheven, maar 't ghebruik gheweigert heeft? Aristoteles seidt dat hysc heeft, maar niet ghebruikt. *Ælianus* twijfelt, maar *Columelia* die meest uit ondervindingh gheschreven heeft, seidt dat hy sonder angel is, ten waaryemand, seit hy, mogelyk yets als een dik hayr dat by in den buik heeft een angel noemde. Het zy soo het zy, men meent datse terstond sterven als sy, die hem ghebruiken daar mede steken: Andere niet, ten zy soo diep inghestecken zijnde, datter iet van 't inghewand volghet, maar datse daar na Hommels zijn en als gelubde geen Honigh maken, en te ghelyk aflaten voordeeligh, en nadeeligh te zijn. Sommighe schryven dat'er geen in nieuw Spanjen ghevonden werden; ook geen in Schotland *Solinus*, andere in Yrland, maar valschlyk. Van dit hebben wy 't getuigenis van *Polydorus Virgilus*: In Schotland hebben wy haar self ghesien, en inden thuin van onsen weerd te Adrianopolis hebben wy haar dikmaal met groot vermaak gehandelt. In Africa sult ghy haar weinigh vinden, sonder twijfel om de al te groote hitte, die de bloemen verteert, en de Revieren verdrooght. *Ælianus* schrijft datse in Mycon niet voortkomen, en daar gebraght zijnde sterven. Sy sijn overvloediger in Italiē omtrent Padua in 't land van Nola, in Arcadie, Thracie, Corsica, Sicilie, Attica, Iucatana, en Goa het Dorp Hostilia, leit an de Po. De Inwoonders aldaar,*

als haar voedsel ontbreekt, setten de korven in schuiten, en voeren de selve by nacht vijf-duisend treden teghen de Revier op; en de Byen met den dach uitvliegende, en haar gevoed hebbende keeren dagelijks weder tot haar korven, en veranderen haar plaats, tot dat uit het sakken van de schuiten verstaan word dat de korven vol zijn en haar ghewicht hebben, en wederom gevoert zijnde neemt men den Honigh daar uit. Datse in 't land van Nola overvloedigh zijn wijst de ghematigheid en goed-aartigheid van de plaats an; Daar is een groote kraght van Wijn, nergens beter *Oly*. Allerley gheslaght van Appelen sonder weerga: 's Somers koele wind, en 's Winters warme Son. *Aristeus Arcas* heeft alder-eerst in Arcadia 't ghebruik van Honigh ghevonden; In Peloponnesus de Maaght *Melissa*. *Athenens* seidt dat de Inwoonders van Corsica langh leven om datse gheduerigh Honigh eeten. *Ovidius* houdse om de overvloed van den Ypenboom voor vergiftigh. In Sicilie houden sy haar op den bergh *Hycle*, die rijk van Wilghebomen en *I'hym* overvloedigh. *Ovidius* heeft haar vergelykingh uitghedruikt. In Attica op den bergh *Hymettus*, die ook *Cecropius* ghe-noemt werd, houden sy haar om 't voedsel, 't welk alleen voor de *Halyzones* wijkt. Hier van seidt men Honigh van *Hymet*, en *Hycle*; Maar haar grootste overvloed is in de Noordse landen. In *Podolie*, en *Littauw* schrijft *Olaus*, dat de gaten van de droghe landen vol honingh steken, in welke groote berghen gevallen, en versmoort zijn. Wy hebben ook by de schryvers dat in *Moscovie* de ledighe pijnbomen mette selve vol zijn: De gheschiedenis sult ghy in de beschryvingh van den Beer hebben. De overvloed van weiden maakt lichtlijk die menighe, als mede de soete reuk, de overvloed van bloemen, en de anghename smaak. Dit is ook by ondervindingh ghesien dat in de hoghe plaatsen die an de Zee legghen om de ghewoonlijke uitdompinghen van de Zee, de bloemen so overvloedigh voortkomen, dat de dwalenden Byes wermen, die an de schorsen sitten, in de byghesette korven lichtlijk ghevangen worden, als maar de korven met sout of pekkel bestreken zijn. So groot is haar begeerte tot voortteelingh, welken sy weten dat door de kraght van 't sout geweldigh angeprikkelt werd. Sie na *Colummella* van 't uitkiezen der plaatsen.

Ik soude met *Daneus* en *Dubravius* seggen datse in den beginne gheschapen waren: datse uit de verrottingh van andere lichamen groeyen, is sonder twijfel: datse uit de verrotte Stieren, Ossen, Koeyen en 't Kalf voortkomen is seker: De wijs toont de schryver der aarde. Hier van word in de beschryvingh van *Philonius*, de honig, 't sap van de dochters der stieren ghe-noemt. Sy schryven dat uit de herffenen de Koningen, en overste voortkomen

beschryvingh.
Card. de Ret: V. 2.
ri. 1. 7.
c. 28.

Mauffett.
l. 1. de In-
sect. c. 1.

Arist: H:
A: 1. 1.
c. 40.

Plin: H:
N: 1. 11.
c. 26.

Arist: H:
A: 1. 5.
c. 21. *Ælia*:
H: A: 1. 1.
c. 60. *Co-*
lume l. R.
R. l. 9:
cap. 10.

Plin: H:
N: 1. 1.
c. 17.
Arist: H:
A: 1. 3.
c. 12.

Plaats.
Polydor:
Virgil: l.
13. H:
Angl:

Leo: Nola:
Probl: 180

Æl: H: A:
l. 5. c. 42.

Plin: H:
N: 1. 21.
c. 12.

Ovid:
Trist: l. 5.
Rieg: 7.

Martial
Rpigr: l. 6.

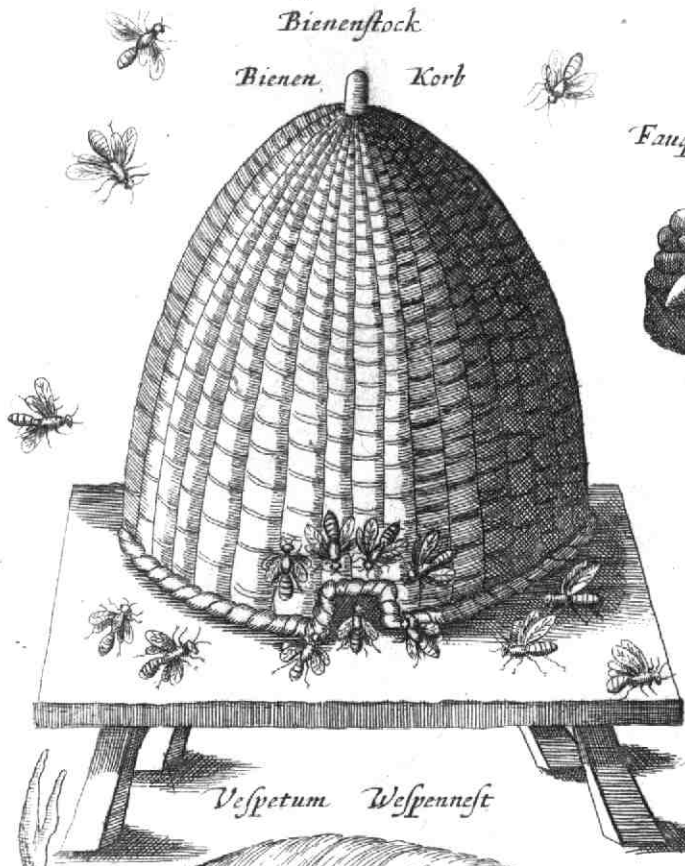
Olaus
Magn:
l. 22. c. 29.

Columel,
de R: R:
l. 9. c. 5.
Teelingh.

Apiarium

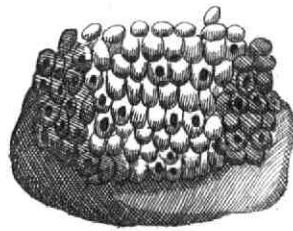
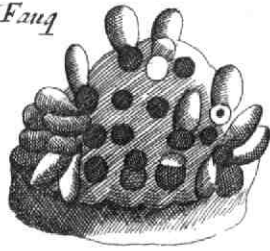
Bienenstock

Bienen Korb

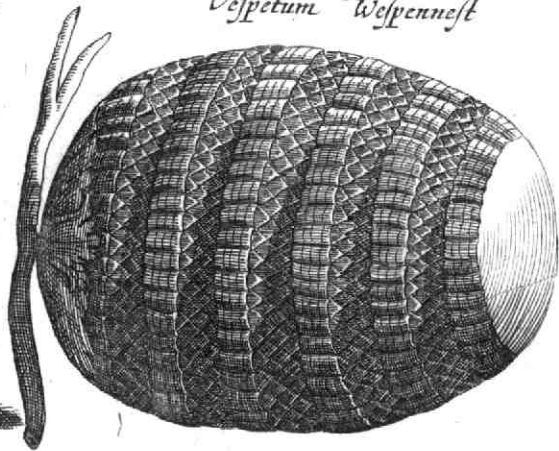

Cera Seu faus Honigstock

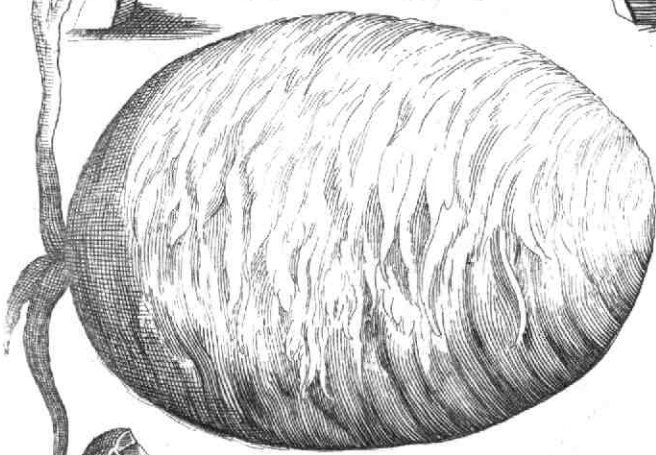
Faug

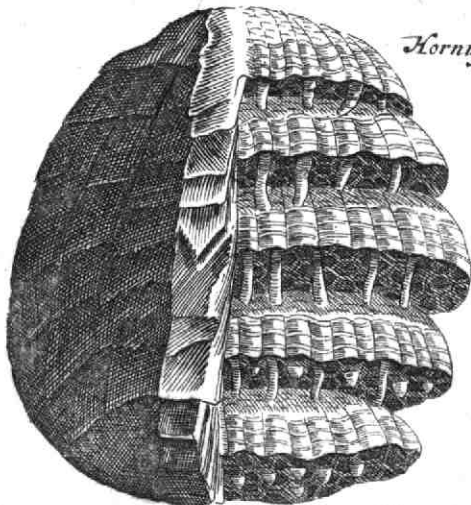
Vespetum Wespennest

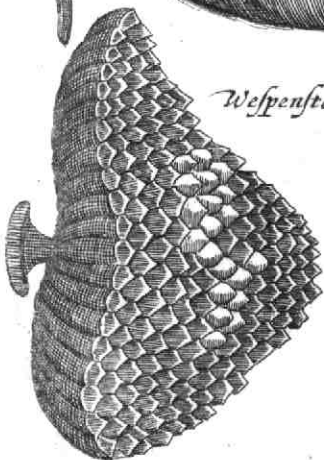
Vespetum Wespennest

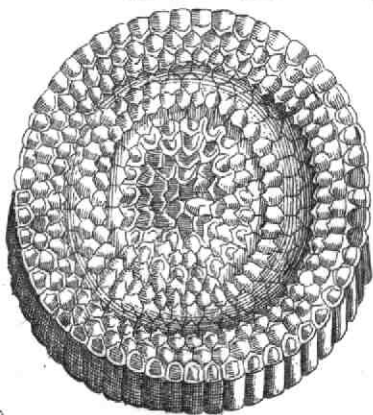
Hornusnest

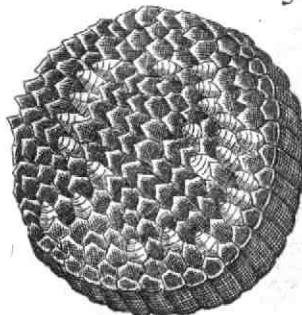
Wespenstock

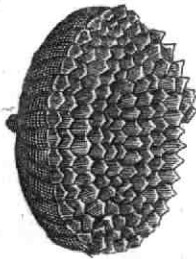
Wespenstock

Hornusstock

Hummelstock

men, de gemeene uit het vleesch; die komen ook uit het rugge-mergh voort; maar die 't brein heeft uitgebragt, gaan in schoonheid, grootte, sterkte, en voorlichtigheid d'andere te boven. Het teken van haar eerste hervormingh is datse klein en wit van gedaante, onbeweeghlijk en onvolmaakt op 't doode lichaam litten: Daar na worden sy allenghskens groter, en de vleugels volwassen zijnde, en haar eigen verw bekomen hebbende vliegen sy om de Koningh, en ghebruiken korte en trillende beweginghen om de swakheid van haar vliessen, en onghewoonheid van de vlucht. Hoe dat sy jonghen voort-teelen, is onder de ghelcerde een scherpsinnige vraag: Haar versamelingh is noit ghesien, andere ontkennen datse versamelen, en voortteelen; Sommige seggen datse 't zaat op de bloemen gelaten naar de korven brenghen, en aldaar met saghte broeyingh volmaken. *Plinius* meent dattet van de bloem van de *Cerintus* vergadert werd, *Aristoteles* van de *Calander*, *Atheneus* van de *Rietbloemen*, sommige van den *Olijfboom*, en dattet metten bek in de korven gedraghen werd: dat daarom in de vrugtbare jaren van die bloemen meer swermen voortkomen, en in magere jaren de selve ook minder ghesien werden; Andere seggen datse uitten *Honig*, oft sijn bette gedeelte voortkomen. *Taxites* meent datse mette mond versamelen, en maakt de *Mannetjes* tot gemeene, en de *Wijfjes* tot *Koningen*. Dat dese op gesettetijd, de *Wormtjes* met hopen, ghelijk de vliegghen uitkippen, maar dat de *Hommels*, oft onvrugtbare, ghelijk de slangen broeyen, en een tijd langh de *Wormtjes* met broeyen stoven; dat hierom de *Wormen* *Schadones* genoemd, de suiverste honig eten, tot datse in jonge *Byen* veranderen: Datse gelijk als in tonnetjes besloten in de huisjes blijven, niet eten nocht drek uitwerpen; Datse ten lesten de schorsen gebroken zijnde, *Byen* werden, en de vleugels nauwlijk volmaakt zijnde, haar tot het werk begeven. *Aristoteles* meent datse nocht van ghehaalt zaat, nocht door versamelingh geteelt werden; nocht dat de *Byen* *Mannetjes*, nocht de onvrugtbare *Hommels* *Wijfjes* zijn. Dat de oversten haar selfs teelen, en het ander gheslaght der *Byen*: dat van de *Byen* de *Hommels* voortkomen, en dese niet voortbrenghen. Hierom wordt'er een even-bedeelingh, en onderscheid bewaart. De oversten zijn in grootte de *Hommel* ghelijk, in angel de *Byen*, en so over en weder. Het is niet wonder dat van soo weinigh *Koningen* soo veel andere voortkomen: Want ook de *Lecuwen* als sy eerst vijf jongen geteelt hebben, teelen daar na weiniger, dan een, en ten laatsten geen. Eerst word de menigthe van de *Koningen* geteelt, daar na teelen sy haar selfs, en de vrucht van die is kleinder, en van haar groo-
ter. *Plinius* spreekt van die aldus: *Vele menen datse behoren gemaakt te werden uit t'saamgesette bloemen, en dat nuttelijk, (lees uit Aristoteles,*

gemaakt werden uit de bygebrachte bloemen van de Cerintus, en andere van de Wilghen, andere van den Olijfboom.) Andere door de versamelingh van een: In yder Swerm word een Koningh ghe-
noemt, dese alleen is een Mannetje van voor-
name grootte, op dat hy niet lichtlyk beswij-
ke: Daarom brengh by sonder die geen vrucht
voort; en de andere Byen volghen hem als de
Wijfjes het Mannetje, niet als een Koningh,
welk ghevoelen de voortkomingh van de onvrugt-
bare anwijst, goed te zijn: Want wat reden
ijffer dat een selve teelingh sommighe volmaakt,
andere onvolmaakt soude voort-teelen?

Van de broeyingh spreekt *Plinius*, uit *Aristoteles* aldus: Het is seker datse op de wijs van de hinnen te broey sinnen; het geen uitgekipt word, schijnt eerst een wit *Wormtje* over dwars leggende, en soo anhangende, dat het schijnt voedsel te nemen (lees, en word daar na so gevoed, dat het schijnt an te hangen.) De *Koningh* is terstond geverwt als *Honing*, als uitte uitgekosen bloem van alle de menigthe ghemaakt zijnde, en hy is geen *Wormtje*, maar terstond ghevleugelt; De overighe hoop als sy haar vorm bekomen hebben, worden sy *Nymphen* oft jonghe bruids gheenoemt, ghelijk de *Fuci* oft *Hommels*, de *Sirenen*, en *Cephenes*. Indien men haar 't hoofd aftrekt eer sy vleugels hebben, zijn sy an de *Moeders* voor een anghenaam voedsel, daar na storten sy haar spijs in, en sinnen te broey met een groot gehommel, tot vermeerderingh, somen meent, van warmte, welke totte uitkippingh van de vrucht heel noodigh is, tot dat de vliessen gebroken zijnde die yeder omringht hebben, het geheele rot, gelijk als uit eyren voortkomt, 't welk te Rome op de wooningh van seker Raadsheer gesien is in korven, die doorschijnende en van hoorn als de *Lanteernen* gemaakt waren. De vrucht word binnen den *X L V*. dach volmaakt. In sommighe raten worder een ghemaakt die *Clerus* oft liever *Scleros*, dat is harde, gheenoemt werd; (het is een *Wormtje* dat op den bodem van de korf voortkomt) als sy daar uit, door siekte, oft achteloosheid, oft een natuurlijke onvrugtbareheit geen vrucht voortgebragt hebben. Dit is de misgheboorte der *Byen*: De korf word geheel met zand begraven, en de raat verrot. *Aristoteles* doet'er by, dat de *Koningen* onder an de raat hangende voortkomen met haar ses oft seven bysonder: De *Hommels* oft onvrugtbare ook bysonder, indien'er geen *Koningh* gebreekt, maar indien hy doot is, datse in de holletjes van de *Byen* voortkomen, en de overige in de onderste hollen van de raten. De *Wormen* der *Byen*, worden wijl sy noch versch zijn, gevoed, en werpen drek uit; tot datse de gestalte gekregen hebben, onder welke sy nieuwe *Bruids* genoemd werden. Alsdan angeraakt zijnde, houden sy haar stil, en laten haar geensins bewegen, tot datse haar bestemde ghedaante bekomen hebben. Sy brenghen minder vrucht voort in 't laatste der *Lente*, en alser dikke vuile mist,

Plin: H: A:
L. 11. c. 16.

Arist: H:
A: l. 5.
cap. 21.

Kard: de
Subril: l. 9.
Mouffelt
Theatr:
Insect: l. 1.
cap. 3.

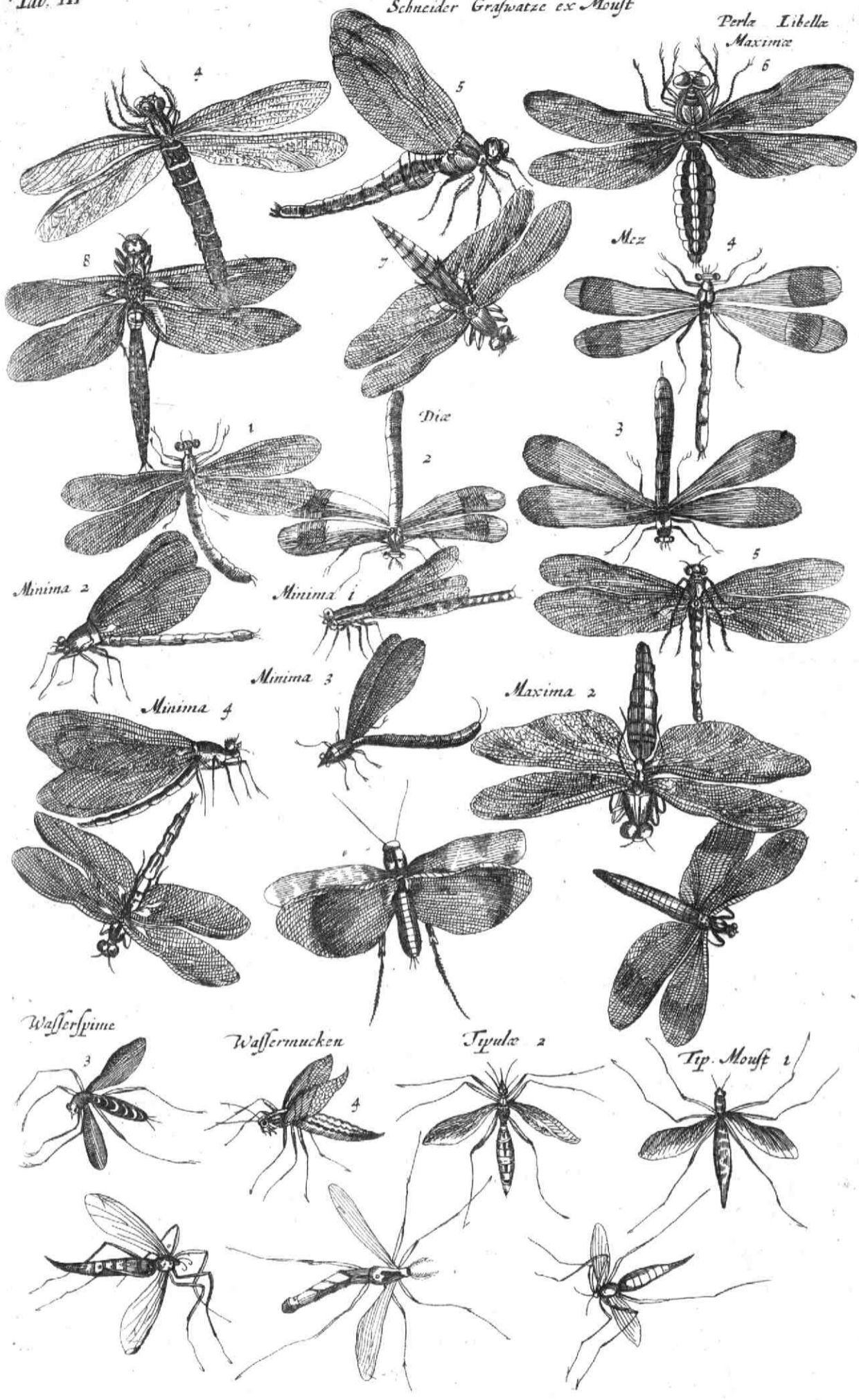
Arist: de
Generat:
Animal: l.
3. c. 10.

Plin: H:
N: l. 11.
cap. 16.

Arist: H:
A: l. 5.
cap. 21.

Arist: H:
A: l. 6.
cap. 40.

Arist: H:
A: l. 5.
cap. 19.

Minima 2

Minima 1

Minima 3

Minima 4

Maxima 2

Wasserspinn

Wassermücken

Tijule 2

Tij. Moust 2

4

5

6

8

7

Mez

4

1

Die

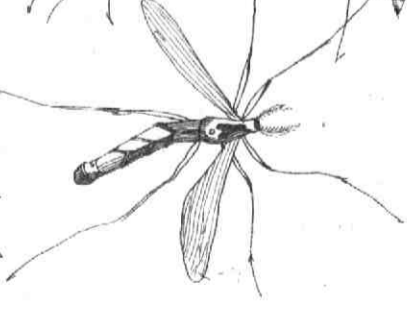
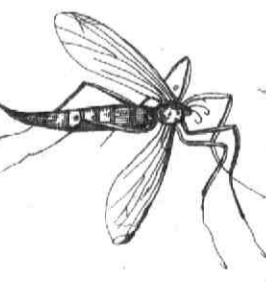
2

3

5

3

4

mift, oft roeft valt. De Schadones zijn alderbeft, alffer Honigh gemaakt werd. *Scaliger* meent datse eenigh teelfaat in de holletjes laten, uit welk de jonghe Bytjes voortkomen; Dat uit den dauw op de bladeren Wormtjes groeyen; datter Kinkvorfchen regenen: dat veel lichter die dauw door de teellige warmte van de oude gelftooft, in de Schadones kan veranderen. Hy feit ook bevonden te hebben, dat de Cicindula, oft vuurvlieghe, met haar Mannetje verfamelt was, dat op den middagh quam te fterven. Datter tegen den avond van 't Wijfje eyren geleit waren, die in vier-en-twintigh uren levend wierden; datter ook een grootte vlieg gefien is, welk in een holle hand een weinig tijd gheftooft zijnde veel witte Wormtjes voortbragt, die haar yder byfonder beweegden: Waarom fouden dan de Byen in weinig uren niet kunnen verfamelen, en daar na terftond baren. Ten leften fchrijft *Voffius* uit het gevoelen der Hollandfe Bye-voeders, van de voortteeling der Byen aldus: De Koning der Byen fchiet in yder holletje fijn faat uit; dat is een wit blaafje, waar uit een wormtje van de felve verw, en 't faat van de Man-kop bolghelijk voortkomt: Om dat blaafje word van de Byen, en flymerige vogtigheid, uit den dauw, die ook wit is, geleit, en dit wit komt mettet wit van een ey, en 't Koninglijk faat metten doijer over een. Het blaafje met dese flymerige dauw omfet zijnde, fet fich de Bye, gelijk een Hin, daar op te broeyen, en ftooft dat met haar warmte: Alsoo fwelt dat blaafje meer en meer op, tot datter foodanigen Wormtje voortkomt, als wy in de vette Kafen sien. Doch fomtijds langfamer, nochtans by fchoon weder komt de Bye op den 10 oft 12. dach, als dat vliefsje van de Worm doorboort is, volmaakt uit, te weten met thien poten, vier vleugels, maar wat bleekaghtigh, en daar na de volwaffener ghelijk. Tot hier toe *Voffius*.

Van haar voedsel, van 't welk wy naar de Wet van ons beled, hadden behoren voor de teelingh te handelen, fegh ik datse niets jagen, maar an den Winter gedenkende, arbeiden fy Somers, en 't geen fy overgaderen leggen fy wegh. So eten fy dan Honig, maar fo haar die te veel ontrokken werd, Wafch, de Cerinthus, Erytaches, en Sandaraca. De flimfte van dese ghelijkt in foetheidt den Honigh: Als alle dese ontbreken, legghen de Bye-voeders voor de gaten Vygen, Suiker, Rafynen, geftampte Hommels, en de hoofden van de Schadones, oft Wol in foete Wijn oft ander nat ghedoopt. *Plinius* belaft haar rauwen varfch vlees voor te leggen; ook vermaken fy haar met welriekende bloemen, en met die van de Appelboom, Cytifus, Amandelboom, Tamarifcus, Cafia. Ziziphus, Peerboom Perfikboom, Terpertynboom, de Lentifcus, Cederboom, Lindeboom, den Ilex, en Rhamnus, ook die van de kruiden, de witte en rode Thijm, de Klokjes, de Myrten, Kuifboom, Brem, Bonen, Serpillum, Violen,

Myrrhis, Rosmaryn, de Coniza Serinthea, Meliloten, Narciffen, Affodillen, Confilie de Grein, Veil, Slangwortel, Orego, Saturey, wilde Violen, Majolyn, Hyacinth, Ireas, Saffraan Rofen, Lely, Artichokken, Mostert, Spondylium, en Hanevoet, en z: Van alle welke *Columella* onderscheidentlijk handelt, dienghy kond nafien. Het is feker datse drinken, en fmaak in fuiver Bron, oft Revier-wa- ter hebben, daarmen hout en fteentjes in moet werpen, daar fy gemakkelijk op fitten, en haar op waffchen kunnen; Hier van ont- bloot zijnde, laven fy haar dorft met andere vogtigheid, en brengen daar van iets tot haar Koning, en de andere arbeiders.

Haar leven word tot fes, leven, en ten hoogften tot thien jaren uitgerek: oft gelijk *Plinius* feit; Haar leven is heel lang, naar dat het gheval haar voorspoedigh, oft ongelukiglijk voortkomt, en in 't gemeen feven ja- ren. Daar word verhaalt dat haar korven noit thien jaren duren: Daar zijn fommige die menen, dat de doode, indien fy onder dak be- waart werden, en in de Lente-Son ver- warmt, en een geheelen dach mette afch van een Vygboom gheftooft werden, weder le- vend werden, en in 't geheel verloren zijnde, weder herftelt werden mette Offen- magen wanneer verfeh onder de meft begraven werden. *Virgilius* meent dat het lichaam van een dode jonge Koe, en dat van de Paarden, Wefpen, en Horffels, gelijk dat van een Efel Paards-vliegen door 't veranderen van de na- tuur, die het een uit het ander doet groeyen, haar voortbrengt. *Cardanus* heeft gefchreven dat de fterke tot haar twaalf jaren komen.

Als fy vliegen fullen, verheffen en trekken fy fich in: Sy vliegen niet recht, om datse geen ftart hebben, en daarom zijne ook in 't vlie- gen niet langdurig, nocht houden haar langh in de lucht, maar de fchegeveugelde zijn de beste, en om datse kleine vleugels hebben, kunnen fy niet recht, nocht langh vliegen.

Sy hebben geen ftem, maar maken een ge- luit, 't welk de Grieken Bombein, de Laty- nen Bombilare, en Bombiffare, en wy Hom- melen noemen. Imand heeft het fingen ghe- noemt, maar belacchelijk, enige beufelen dat- se in de nacht, in welke Jesus geboren is, gro- ter geluit maken. Datse fcherp van reuk zijn, kont gy daar uit oordelen, datse den Honig van verre ruiken. Men heeft gefien dat fom- mige in de kruid-verkopers winkels, en daarmen Honigh verkocht invlogen, en geladen weder keerden. *Klutius* verhaalt datse door een hoge fchoorsteen daarmen Honig kook- te van boven inquamen, en niet anders om de ketel, als de motten om de kaars vlogen, en veel daar in vallende, verfopen. Van haar werktuigh behoeven wy niet bekommert te zijn, dat is het middelrif, en d'ingheboorne warmte waar door fy beweeght werden.

Aquinas heeft gemeent datse geen gehoor haddē, en datse door groot geluit, om de gro- te beweging die een dier kan ombrengen, en het hout doorkloven, verfchrikt en verjaaght werden.

Scaliger:
Exercit.
191. 2.

Voffius de
Idololat:
l. 4. c. 66.
p: 15. 11.

Voedsel.

Arist: H:
A: l. 9. c.
40. l. 4. c. 9

Columel.
de R: R:
l. 9. c. 4.
Arist: H:
A: l. 9.
cap. 40.
Varro. de
R: R:

Ouderom.
Arist: H:
A: l. 5.
cap. 22.
Plin: Hift:
N: l. 11.
cap. 20.

Cardan: de
Varietat:
Rer: l. 7.
cap. 22.

Vlucht.

Stem.

Reuk:
Arist: H:
A: l. 4. c. 8.

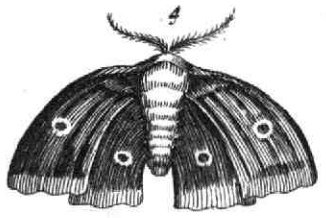
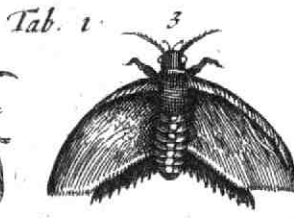
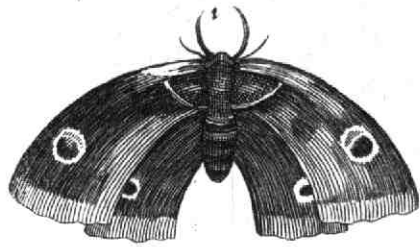
Voff: de
Idol. l. 4.
c. 71.

Arist: de
Partib. A-
nimal l. 2.
cap. 16.

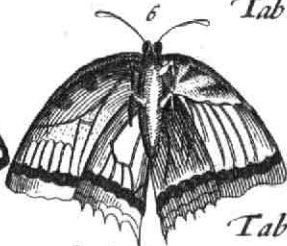
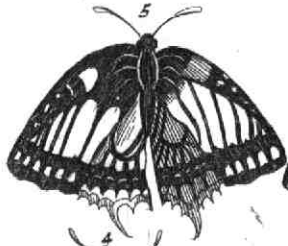
Tgchoor:
Plin: H:
A: l. 11.
cap. 20.

Tab. IV

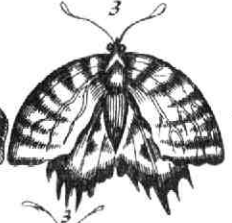
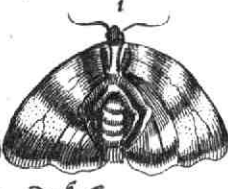
Papiliones Aldrovandi

Tab. 1

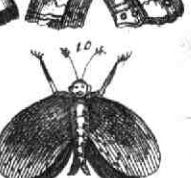
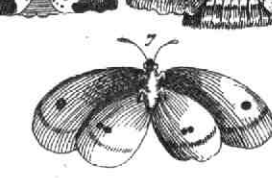
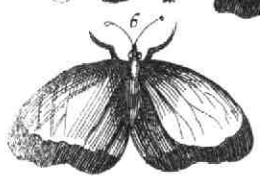
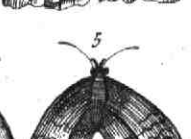
Tab. 2

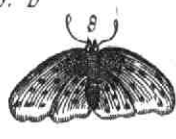
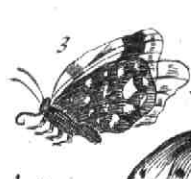
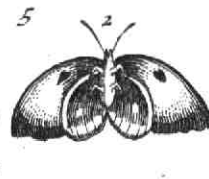
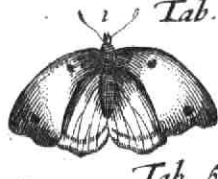
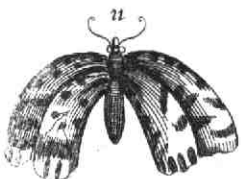
Tab. 3

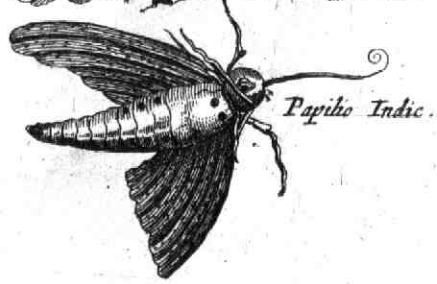
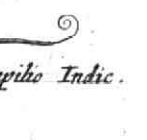
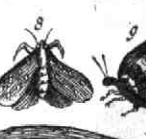
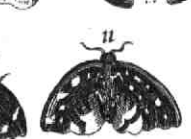
Tab. 4

Tab. 5

Tab. 6

Papilio Indio.

werden. Maar sy vermaken haar met het geluit van een koper bekken, en worden met een gemurmelt totten arbeid opghewekt, en gelijk hier na sal geseit werden, met een geluit tot rust gebragt. Datse geheugenis hebben, staat by *Rhodiginus*. Haar gesigt, wijl de ogen hart zijn, is swak. Daarom worden se lichtlijk van de Hoppe en Swaluw gevangen.

Arist: H:
A: l. 9.
cap. 40.
Arist: H:
A: l. 4.
cap. 10.

Afkeer.
Plin: H:
N: l. 11.
c. 12.
Theophr:
C. P. l. 6.
cap. 4.

Sy haten vuile stank, en vlugten ver van de selve, gelijk ook van besmette dingen. Derhalven vallen sy op die welriekende salven, en zijn self het ongelijk van veel dieren onderhavigh. Haar bevechten ook die van haar natuur vervallen zijn, gelijk de Wesp, en Horsfels, en die uit het gheslaght der muggen *Muliones* genoemd werden, en by *Aristoteles Empides*, die de gelade muil-esels in de Somer quellen: Haar verwoesten de Swaluwen en andere Vogels, en als sy an de water kant komen, ook de Kinkvorschen, dat haar grootste werk is, als sy haar vrucht teelen. En niet alleenlijk dese die de poelen en wateren besitten, maar ook de Padden, welke voor de gaten kruipende, haar opblasen: daar sy na toe vlieghe, en also terstont weg-gerooft werden; (andere lesen, opgeblasen werden, en rovende toevliegende terstont wegh) ook werden de Kinkvorschen geseit het steeken van de Byen niet te voelen. De schapen zijn ook haar vyanden, wijl sy haar beswaarlijk, uit de wol kunnen ontwarren. Indien yemand omtrent haar Kreeften kookt, sterven sy van den reuk. Sy vreefen ook voor de Spinnkoppen, Hagedissen, Krokodillen, Hoppe, Nachtuil, en andere verwoesters van haar korven: ook voor de weergalm, blixem, donder, en allerley geruis.

Ælian: H:
A: l. 8. c. 6.
& l. 1.
cap. 51.

Siekten.

Hier toe behoren ook de siekten, te weeten te grote vervulling oft gebrek, droogte, vogt, koude, en hitte boven natuur. De vervulling brengt de al te grote satheid by, wanneer de korven niet ghelubt werden, en dan zijne schorft, rappigh, en met kropfweeren gequelt. Het gebrek komt uit schaarfheid van spijs, en die verwekt haar, buikloop, teering, en bedorven eetens-lust: In die bedorven lust zijn sy so korfel datse licht weghvliegen, indien sy niet met klinken en bellen, oft den rook van anghename dinghen weehouden werden. Den buikloop krijgen sy uit de bloemen van Wolfs-melk, Nieskruit, Vlieren Hadijk. Als sy van de teering gevat zijn, worden se doorschijnig. Van haar genees-middelen, en 't geen hier toe behoort, sie dat by de Schrijvers. Hier van spreekt *Plinius* aldus. Daar zijn ook siekten van haar werk, als sy de raten niet vervullen, dat noemt men *Scleron* oft droogte, ook schadelijke teeling, wanneer sy geen vrucht volteelen. De weergalm, die de vreesachtige, met sijn weer-klank stoot, is haar vyand; als mede de mist, en voornamentlijk de Spinnkop, want als die haar met sijn net kan besetten, doot hy de heele korf. De vuile mot die

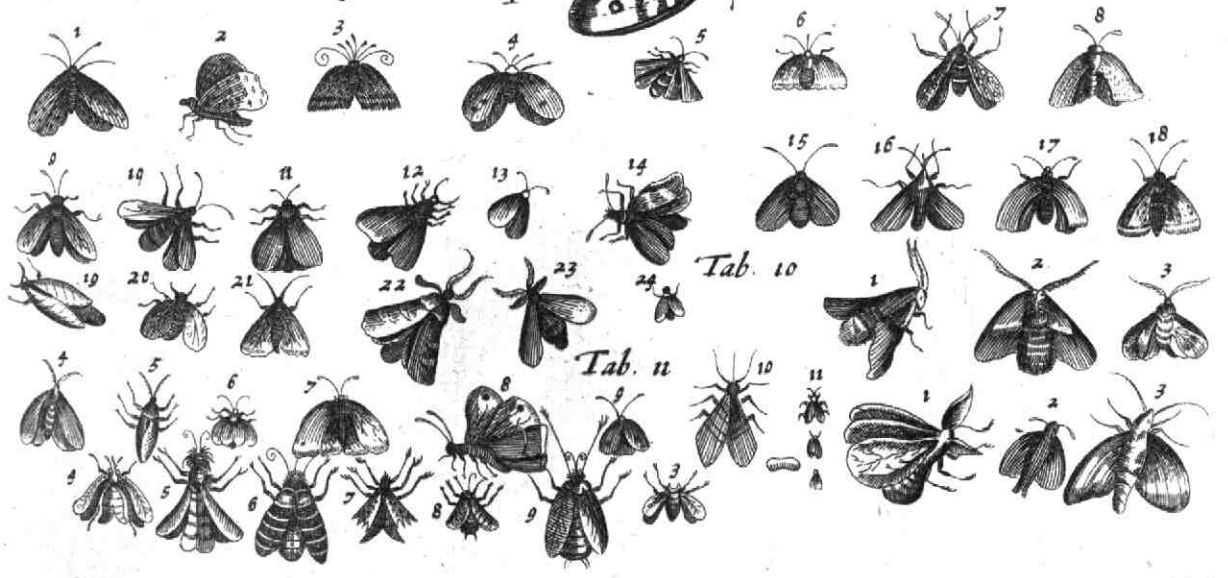
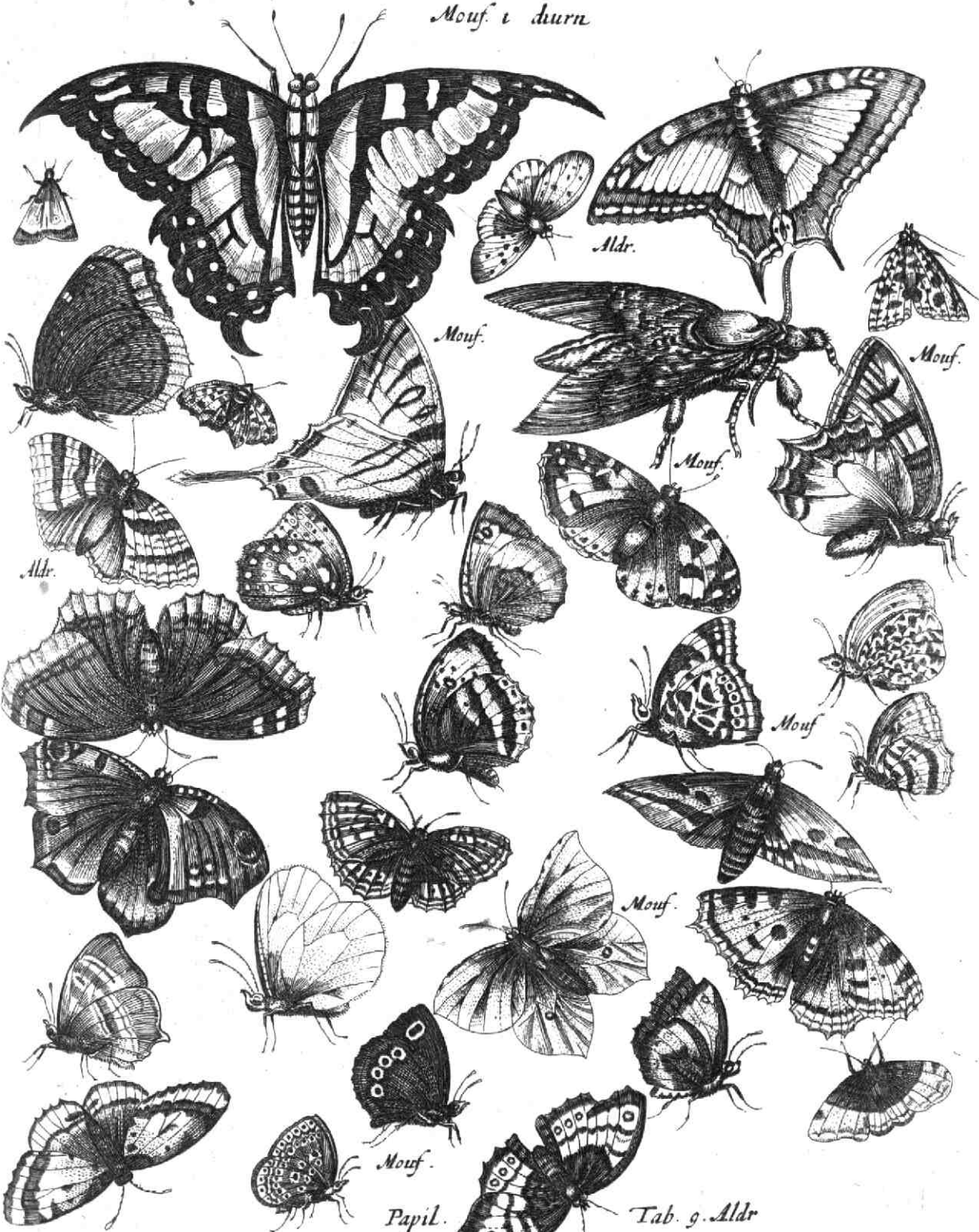
Plin: H:
A: l. 11.
c. 19.

om de kaars vlieght, is haar op veelerley wijfen soo schadelijk als de pest: want hy eet het wasch op, en laat sijn drek in plaats, daar de Miter uit groeit. Daar worden ook *Miters* in 't hout voortgebragt, die het was op-eeten. Ook is haar de groote begeerte van voedsel, door de groote overvloed der bloemen schadelijk, voornamentlijk in de lente, waar van sy den buik-loop krijgen. Door den Oly worden niet alleenlijk de Byen, maar alle gekerfde dieren om 't leven ghebragt. Sy zijn anders heel spaarsaam, en die te vratig en quistig zijn, stoten sy niet anders, als de leuije en trage uit. Ook is haar de eigen honig schadelijk, want op den rug daar mede bestreeken zijnde, sterven sy. So veel vyanden, so veel ongeval, (en wat gedeelte is noch maar van dien verhaalt?) is dat weldadig dier onderhavigh.

De wijs van haar regeeringh en werk be-
toont haar sonderling verstant, daar ghy een
voorsigtigheid, trouwe, gehoorzaamheid,
kloekmoedigheid, en een voorbeeldt van
naukeurige Burgher-heerschingh in kond
speuren. *Plinius* spreekt treflijk van haar.
De wijs, seit hy, van haar werk is dese: By
dag hebben sy haar wacht an de Poorten als
in een velt-leeger: 's Nachts rusten sy totte
morgen, tot dat haar een met een dobbel,
oft dry dobbel gehommel als met een trom-
pet opwekt; dan vliegen sy alle uit, indien
het saght weder zijn sal: want sy kunnen de
wind en slagregen voorduiden, en dat gevoe-
lende blijven sy onder dak. Derhalven in
een gematigde locht, (want dat weten sy ook
te voor) als het rot in den arbeid besigh is,
brengen sommige de bloemen by met haar
pootjes, andere water met de mond, en dra-
gen de druppels an de wolligheid van haar
lijf: Die onder haar van bequame ouder-
dom zijn, begeven haar tot het boven-ghe-
noemde werk, de oude arbeiden binnen:
Die bloemen by-brengen laden haar liefschen
mette voorste poten, welke liefschen daar-
om rouw zijn, en metten bek laden sy haar
voor-poten, en also volladen zijnde, keeren
sy weder met dien ballast. Haar ontfangen
dry oft vier andere, die haar ontladen; want
binnen zijn de ampten ook verdeelt. Som-
mige bouwen, andere maken schoon, en cie-
ren, andere brengen weder de stof by, eenige
bereiden spijs, uittet 't geen dat'er 't huis ge-
bragt is: want sy eeten niet in 't bysonder, op
dat'er geen onghelikheden in werk, spijs, en
tijd zy. Sy bouwen haar begonnen werk met
het verwulffel van de korf, en stapelen haar
werkstof tot het boven-dak toe, met twee
scheidpalen omtrent yeder boogh, so datse
door de een uitgaan, en door d'ander inkom-
men. De raten die boven angehecht zijn,
hangen ook eenighsins an de zyden t' famen.
Sy raken de korf niet, wijl sy nu rond, dan
schuins zijn, na dat de korf vereischt: Som-
tijds zijne van tweederley geslagt, als twee
swermen, met over-een-stemming van haar
ondersaten, verscheiden wijfen van doen ge-
bruiken.

Verstant.

Plin: H: N:
l. 11. c. 10.

bruiken. Haar vallende wasch onderstutten sy met tusschen-komende pylaars van de gront op ghewulft, op dat'er geen toegangh ontbreeke om te herstellen. De eerste dry worden na de ledige plaats toe gebouwt, op dat'er niet voor de dieven gereet sta, om haar daar toe te nodigen. Op 't laatste worden se feer met honigh vervult, en daarom worden de raten van onder uit de korf genomen. Die dragen, kieser altijd de voorwind. Indien'er onweer opstaat, houden sy haar met een klein steentje in gewicht: Eenighe seggen datse dat op de schouders leggen. In tegen-wind vliegen sy langs de aarde, daar de wind van de struiken gebroken werd. De anmerking van haar werk is wonderlijk. De luiheid van de trage teekenen sy an, daar na bestraffen sy die, en brengen haar ter dood. Wonderlijk is haar puntigheid. Sy doen alles an een kant, en daar is geen vuiligheid onder 't werken inde weg: Ja den drek van de binnen-werkende, op een plaats vergadert zijnde, op datse niet te overvloedigh soude worden, doen sy by onstuimigh weder als sy niet arbeiden uitte wegh. Als het avond werd maken sy min oft meer geluit, tot dat'er een rondsom vliegt met het selve gehommel daar mede hysse opgewekt heeft, gelijk of hy haar gebod te rusten: en dat op de wijs van de legers, en dan swijgen sy alle heel schielijk stil.

Plin: H: N: l. 11. c. 7. Arist: H: A: l. 1. cap. 59.

Haar eerste gront noemen de ervarenne Kommosis oft Gommaking, (andere lesen Konefis, oft Koniasis) als sy de korf met het eerste plaksel besmeeren. Detweede Pissoceron, de derde Propolis, 't welk in groot gebruik is tot genees-middelen. Kommosis is de eerste korst, bitter van smaak. Pissoceros komt over die, op de manier van't peken, als wat weeker zijnde: het begin van't wasch, is veeltijds uit een beter gom. Propolis die nu dikker van stof is (dese maken sy uit een drup die sy in de bladeren draghen) met bloemen vermengt, maar noch het rechte was niet, is noch maar tot versterking van de raten, waar door alle toegangen van koude oft ongemak gestopt werden, en die noch swaar van reuk is, dat sommighe haar voor Galbanum ghebruiken. *Dioskorides* meent datse naar den styrax helt. Van haar heersching schrijft de selve aldus.

Plin: H: N: l. 24. cap. 8.

De gehoorzaamheid der ondersaten omtrent haar Koning (daar van sullen wy in 't onderscheid spreken) is wonderlijk. Als hy voortgaat is het heele rot op de been, en omcingt hem, dekt hem, en lijd niet dat hy gesien werd. Op andere tijden, als 't ghemeen in 't werk is gaat hy rondsom, gelijk als om haar an te manen, doch hy self is vry. Omtrent hem zijn eenige schiltwachten, die ghedurigh op sijn grootmogentheid passen. Hy gaat niet uit dan als de swerm verhuifen wil: Dat verstaat men lang te voor, door 't gehommel dat men eenighe daghen binnen hoort tot een teiken van toerustingh, en dat sy een schonen en tijdighen dach verkiesen

Plin: H: N: l. 11. cap. 16.

willen. Indien yemand sijn vleugel queest, die sal de swarm niet ontvlugten. Als sy voortgaan tracht yeder na by hem te zijn, en sijn ampt te bewijsen. (dat heeft *Homerus* Botrudon Petaftai genoemt) Als hy moede is dragen sy hem op de schouders, noch meer vermoeit zijnde dragen sy hem metten geheelen hoop. Indien'er yemand door vermoetheit beswijkt, oft by gheval afdwaalt, dien vervolgt hy op den reuk. Alwaar hy sich neerslaat, daar set sich 't geheele leger. Hy ghevanghen zijnde, is al den hoop behouden, verloren zijnde, vliegt het naar andere, want sy konnen sonder Koningh niet zijn; maar als syder meer als een hebben doden sy die, doch met weerwil, en verwoesten liever de huisjes daarse in gheboren worden, indien haar voortkomst op handen is, en dan jagen sy de onvrugtbare ook uit. Als de Koningh door de Pest gestorven is, sit het gemeen van droefheid stil, sy vergaderen geen spijs, nocht vliegen voort, maar vergaderen haar met een droevigh gemurmel omtrent sijn lijf. Derhalven word hy sijn verleide gemeente ontrokken, anders so langh sy hem dood sien, verminderen sy haar droefheid niet. Indien sy dan ook niet te hulp gekomen werden, sterven sy van honger. Hier toe behoort ook haar verschuiling, en puntigheid.

Sy rusten van 't ondergaan der Sevenstaren totte Lente, en worden 's Winters verborghen. Andere seggen, datse na den opgang noch verschuilen, na dat sich de wijs der landstreek oft het weder toedraught. Voor 't bloejen van de bonen gaan sy niet totten arbeid uit.

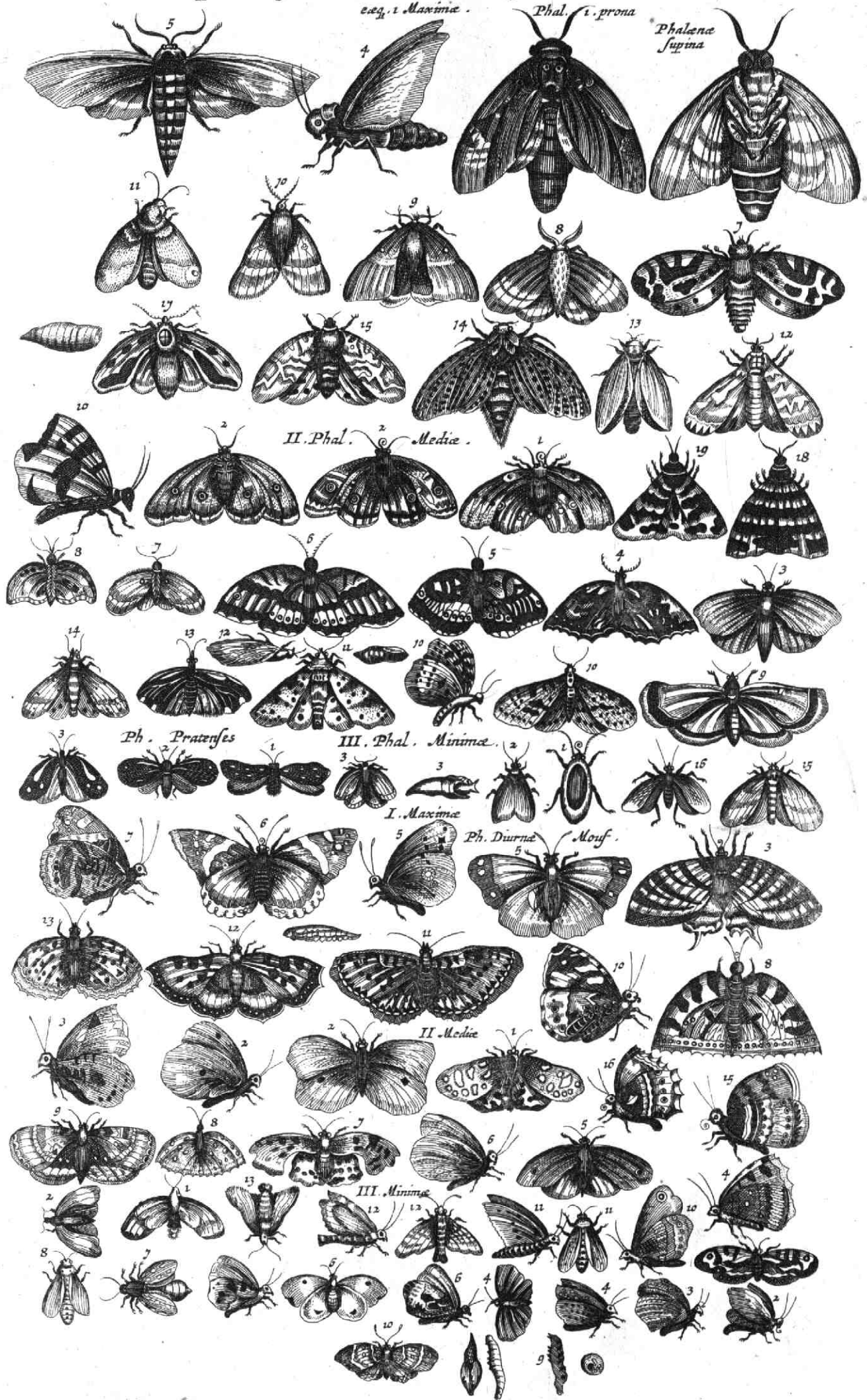
Het is een wonderlijk voorbeeld 't geen *Vossius* uit *Klutius* verhaalt, van puntigheid en liefde. Hy hadde in sijn thuin een Bye ghevonden, die in een pot met honigh verdronken was: Ook noch een ander van den regen so overvallen, dat hy gelijk als doot in 't gras lag. Beide heeft hysse inde hand geleit, door welkers warmte also ghestoof zijnde, sy weder geheel levend wierden. Als sy malkander kenden, begonden sy elkander te kussen, en als vrinden te omhelsen: Maar die was nog de puntigste, welke den regen so verslagen hadde, en begonde den andere die van den honig besmeurt was van lid tot lid te suiveren, daar hy by na een uur langh mede besig was: Doe voegde die gene welke die weldaat ontfangen hadde sijn bek an den andere, en trok tot teken van dankbaarheid wat honig uit sijn borst, welke de ander inflokte, en is also versadigt naar sijn korf vervlogen. Ik salder yets van haar voorduiding by doen. Hy is geen vrughten schadelijk seit *Plinius*. Sy sitten op geen dode bloemen. Sy arbeiden binnen de ruimte van tseftig treden, en als metter tijd de bloemen daar omtrent uitgemergelt zijn, senden sy verspieters naar verder plaats en uit. Als sy 's nachts uitblijven leggen sy haar op den rug, om haar vleugels voor den dauw te beschermen. De voorduidingen worden van de swermen daar sy neer-

Arist: H: A: l. 8. c. 14. Plin: l. 11. c. 6.

Klutius de *Vossius* uit *Klutius* verhaalt, van puntigheid en liefde. Hy hadde in sijn thuin een Bye ghevonden, die in een pot met honigh verdronken was: Ook noch een ander van den regen so overvallen, dat hy gelijk als doot in 't gras lag. Beide heeft hysse inde hand geleit, door welkers warmte also ghestoof zijnde, sy weder geheel levend wierden. Als sy malkander kenden, begonden sy elkander te kussen, en als vrinden te omhelsen: Maar die was nog de puntigste, welke den regen so verslagen hadde, en begonde den andere die van den honig besmeurt was van lid tot lid te suiveren, daar hy by na een uur langh mede besig was: Doe voegde die gene welke die weldaat ontfangen hadde sijn bek an den andere, en trok tot teken van dankbaarheid wat honig uit sijn borst, welke de ander inflokte, en is also versadigt naar sijn korf vervlogen. Ik salder yets van haar voorduiding by doen. Hy is geen vrughten schadelijk seit *Plinius*. Sy sitten op geen dode bloemen. Sy arbeiden binnen de ruimte van tseftig treden, en als metter tijd de bloemen daar omtrent uitgemergelt zijn, senden sy verspieters naar verder plaats en uit. Als sy 's nachts uitblijven leggen sy haar op den rug, om haar vleugels voor den dauw te beschermen. De voorduidingen worden van de swermen daar sy neer-

Plinius H: N: l. 11. c. 1. *Aelian:* H: A: l. 5. c. 49.

Papiliones seu Phalæncæ ex Mousfeto nocturnæ.

neer-fitten genomen : Dan makenfe feit de felve wonderlijke voorduidingen, fo bysondere, als gemeene; alffer een fwerm inde huiſen oft kerken fit, hebben ſy dikmaal treffelijke uitkomsten te kennen gegeven. Het fitten in de mont van *Plato* als hy noch een jong kind was, heeft de foetigheid, van ſijn anghename welſpreckentheid voorfeit. Sy faten in 't leger van den Veld-Overſte *Drufus*, als hy gelukkiglyk omtrent *Arbalong* gevogten hadde, met geen ſeekere giffingh van de Vogel-bedieders, die altijd meenden dat dat wonder vreeslyk was. Anders wort'er by *Dion Obsequens* gelezen: Die ſchryft dat, die door de fwerm van de Byen afgeſchrikt was, om niet verder naar *Viſurgis* op te trekken, hier ook ongelukkig heeft gevochten.

Gebruik. De Byen dienen tot velerley gebruik. In de ſpijſe, inde genees-konſt, oorlogh, voorduiding, en de ſtraffingen. De inwoonders van *Kuma* atenſe. Geſtoten, en met waterdrijvende-Wijn gedronken, ſetten ſy kragtig de waterfucht af, en breeken de ſteen. Doot met honig geſlikt, geneſen ſy 't geſwel *Vomica*: Verfachten de ſweeringen der lippen, en geneſen de rode loop. Die inde raten geſtorven en metten honig geſtampt zijn, herſtellen het hayr op de kale plaatſen. Sy worden dikmaal van de belegerde tegen de vyanden uitgeſonden: En door haar hulpe is *Lupus Barriga* Portugees in 't jaar duifent vijf-hondert en twaalf, van de belegeringh der Stad *Xiamatica* opgehaecht. By de oude plaghten ſy die an de bedriegery ſchuldigh waren met honigh te beſtrijken, en inde *Son* de byen voor te werpen. Van haar voorduiding is boven geſproken. Doc hier by dat als *Pompejus* tegen *Cesar* naar *Dyrrachium* om ſlagh te leveren trok, hem ſo veel ſwormen Byen te gemoed quamen, datſe de veldteekenen bedekten. Hy is ook overwonnen. Als *Severus* heerſchte, hebben de Byen an de *Vendels* der Soldaten, en meeft in 't leger van *Niger* haar raten gemaakt. Daarom was de ſlagh tuſſchen die van *Severus*, en *Niger* twijffelachtigh: Maar die hebbenſe gewonnen. In 't Burgermeester-ampt van *L. Paulus*, en *C. Metellus* hebbenſe den anval der vyanden voor-beduit. Als *Leopoldus* van Ooſtenrijk met het leeger naar *Sempach* trok, iſſer een fwerm Byen inde Stad gevlogen, gelijk de *Switſerlantſe* geſchicht-boeken verhalen. Als de *Palts-Graaf* in 't Hof te *Praagh* trok, fatenſe op het dak, 't welk de *Graaf* van *Anhalt* voor een quaat teken hield. Het andere ga ik voor by.

Onderſcheid. Het onderſcheid der Byen is veelerley. *Ariſtoteles* heeftſe in tamme en wilde verdeelt, en op de ſelve plaats in die met hopen wonen, gelijk de Byen, de Koningen, de onvrugtbare, de jaarlijkſe Wefpen, de Horfels, en Miters, en in andere eenſame, ghelyk de kleine Sirenen, en ook de grote, mette *Syworm*. *Albertus* deſen navolghende, maakt negen geſlagten, die ghy by *Aldrovandus* ſien kond. By *Plinius* zijnſe Boeren-byen, en

Bosch-byen, die vreeslyk van gefigt, en veel bofer zijn, maar treflyk in den arbeid, en 't werk. Hy doet'er twee geſlagten van de tamme By. De korte en geſprinkelde, en die rond in een gedrongen zijn, houd men voor de beſte: De lange die de Wefpen gelijk zijn, voor ſlimmer, maar de hayrchtighe zijn de ſlimſte. Sy worden alderbeſt in werkende, en niet werkende verdeelt. Onder deſe zijn de Koning, de *Fucus* oft onvrugtbare, en de *Fur* oft dief. Van de Koning hebben wy bovengenoeg geſproken. Daar zijn volgens *Ariſtoteles*, en *Plinius* twee gheſlagten van haar. De roſſche is beter als de hayrigh ſwarte, en geſprekkelde. Sy hebben alle een fraye gedaante, en zijn tweemaal ſo groot als andere, de vleughels zijn korter, de poten recht, met een opperechte gang, en in 't voorhoofd is een witte plek, met een kroon, en verſcheelen veel van 't gemeen. *Varro* maakt geen gewagh van de roſſche. Van de *Fucus* oft onvrugtbare ſal in 't volgende geſproken werden. De dief is ſwart met een breeden buik. Het onderſcheid der werkende word van de geſtalte, ouderdom, wijs van leven, werkingh, verw, en den angel genomen. In geſtalte zijn andere kloek, maar rondachtig, en de ſelve hayrigh en ſwart: Andere wat kleinder, maar even rond, en donker-verwig, met ſteile hayren; de vleugels zijn meer kort, nochtans zijn ſy niet ſo ront, maar dik en breed, van geelachtige verw: Andere zijn heel klein en teer, en ſpits van aars, uitten gout-geele licht gheſprekelt. Alſo heeftſe uit *Ariſtoteles*, *Kolumella* en *Virgilius* verdeelt: De beſte zijn de kleine, langhachtige, ligte, ſuivere, en uitten gout-geel, en die 't lijf met ghelyke druppen gheteecken hebben, en van ſachte wijs zijn. In ouderdom zijn ſommige oud, andere jongh. 't Geſlagt van deſe is gewoon alle jaren te vervliegen, en ſy ſteeken ſo ſeer niet, indien ſy geen jaar out zijn zijnſe helder, en hebben een gedaante als *Oly*. Die worden bars, en rimpelachtig, maar zijn gauw in 't honig maken: Sy gevoelen de koude, en reghen van te voren: daarom ſullen ſy als deſe dreigen niet ver van de korf vliegen. In de werkingh zijn onnut, de *Bombilius*, en *Platteis* oft verſierde. Daar zijn ook onbequame die nocht de raten breeken, nocht naar den honigh haken: nochtans maken ſy ſelf ook geen: ſommige omringen de Koningh: andere brengen de doden uitte korf: eenige houden 's nachts de wacht. Die honig maken, doen ſulx oft in korven, oft holle bomen, ſteen-klippen, an de folders, oft in de aarde. Omtrent de Rivier *Thermoodon* (in *Themyscira*) zijn tweederley geſlagten: waar van ſommige inde bomen, andere onder d'aarde honig maken, met een dry dobbel getal van raten, en die overvloedigh vol, gelijk *Plinius* ſeit. Maar *Ariſtoteles* heeft an die alleenlyk ghedacht, deſe ſtelt hy elders. Hy doet'er by, de raat is ſelf licht, en effen, dien ſy niet altijd, maar inde Winter maken. In die landſtreck is veel veil, waar van de honigh

Plin: H:
N: l. 11.
cap. 16.

Dion: H:
54. Obſe-
quen. l. de
Prodig.
c. 12. 14.

Gebruik.

Ariſt: H:
A: l. 1.
cap. 40.
Plin: H: N:
l. 11. c. 16.

Ariſt: H:
A: l. 9.
c. 40.

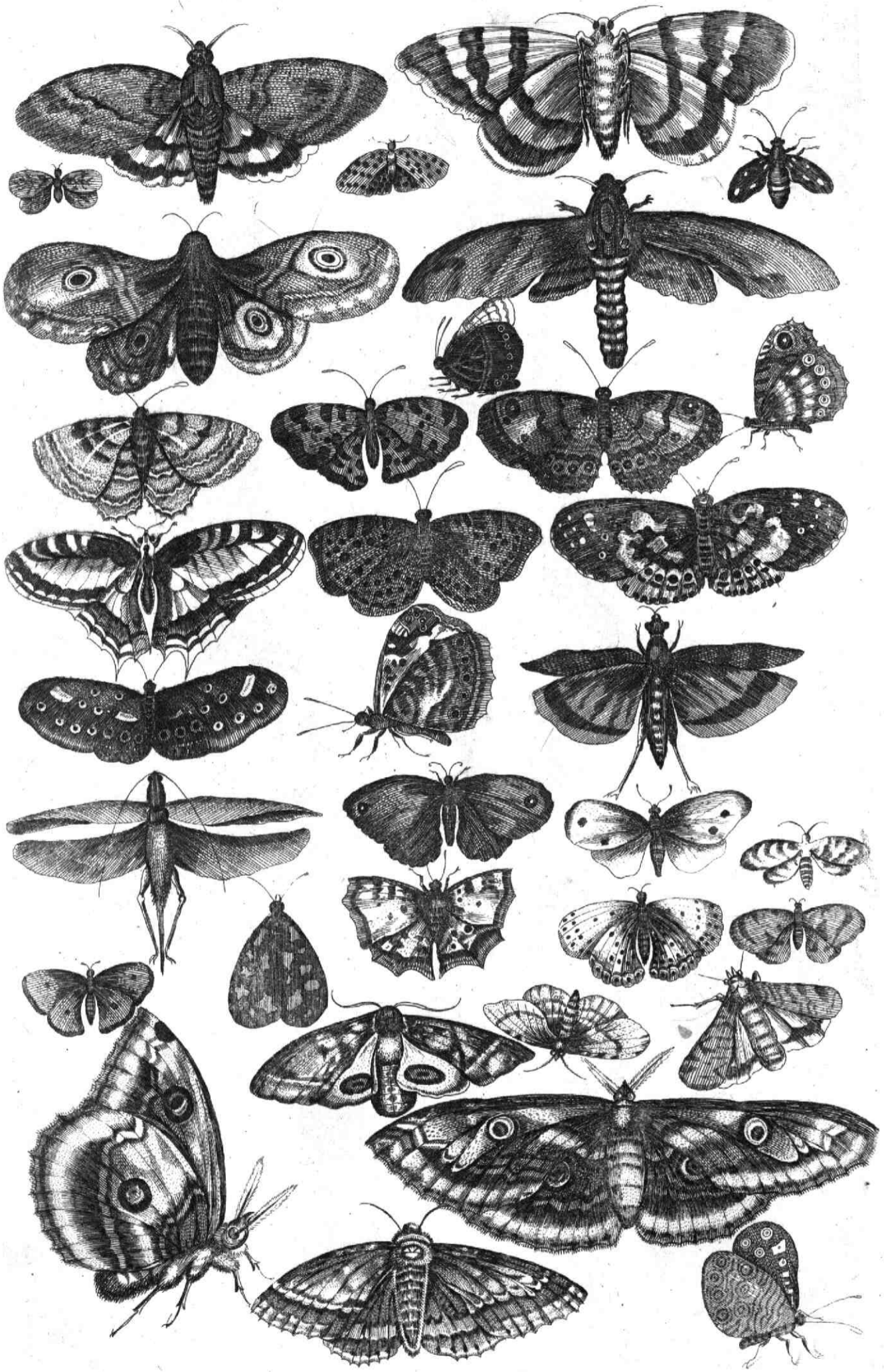
Columel:
de R: R:

Ælian: H:
A: l. 1. c. 11.

Ælian: H:
A: l. 1.
c. 59.

Plin: H:
N: l. 11.
cap. 7.
Ariſt: H:
A: l. 5.
cap. 22.

Plin: H:
A: l. 11.
cap. 26.

nigh ghemaakt werd. Inde verw. Want in Pontus zijn eenige wit, die tweemaal in een maandt honigh maken. In wijs van leven. Want in Ethiopien, indien wy *Alvarezius* geloven, zijns so tam, datse haar swerm in slaapkamers van de menschen maken. By de Halyzones, naar 't schrijven van *Pausanias* gaanse gemeensaam mette menschen om, en maken haar werk so t' saam-gedrongen, dat de honig van 't wasch niet kan onderscheiden werden. Sommighe hebben ook geen anghel.

Pausanias
in *Atticis*

Nieremb:
H: Exotic:
1. 138. c: 1.

Van de Byen der nieuwe Wereld, spreekt *Nierembergius* aldus: Het veelvoudigh getal der Byen is inde nieuwe Werelt altijd wonderlijk, hoewel het in 't honigh-maken verscheiden is. Sommighe maken in de holen van de bomen, eerst een wassche schors, maar sonder raat, gelijk een ey, 't welk sy geheel met vogtig en soet sap doorvogtigen. Dese cyren als in een tros t' saam-gevoeght, vind men omtrent twintig of dertig in getal. De Indianen hakken den boom om, en brengen hem vol honig-bollen tot haar gebruik, en met veel wasch versien, in haar hutten. Sommige makense so klein als Nooten, andere niet groter als Haafnooten. Dit geslacht van Byen is heel tam, en klein. Andere arbeiden onder de aarde, sommige 2 a 3 ellen diep, andere omtrent maar negen duim, na dat haar goet dunkt. Van dese maken sommighe honig in lange wassche pijpen: Sommige in ronde bollen. Uit dese zijn sommighe tam, en onschadelijk; andere groot en wreed, die haar werk seer beschermen: Andere zijn ook wild, van een verscheiden werk, die maken een ronde raat als een Citroen-appel, en hangen die an de bladeren van de bomen, en leggen d' eene raat op d' ander, so dat een tak sodanigen tros van drymaal negen duim langh valt-houd. De kleinder Byen maken ook kleinder troffen, en hangen die an dunder takken, de groter ook an dikker takken, (dese noemen d' Indianen *Mateccas*) welkers beet so slim als van een Slang is, en vier-en-twintigh uren duert. Daar is een ander tam geslacht van Byen in 't lant van de Haimensers, welke de sneegheidt der Christenen inde korven gesloten heeft, daar se de korf geopent zijnde, nocht steeken, nocht gram, nocht onrustig werden: En dat wonder is, sy laten niet af van haar werk, so beesich zijns. Hier soud' de nauwkeurigheid nocht glafen, nocht doorschijnende vaten nodig hebben, om een voorbeeld van haar naarstigheit te sien. De Koningin oft Meesterse verschilt veel van de gemeene. Daar is ook een swart en klein geslacht van Byen, dat inde bosschen honig sonder wasch maakt. Het wasch van de onderaardse Byen is seer bequaam in salvent tot alle pijn engheswellen uit koude voortkomende: Het ontbind de geswellen, en is ook tot andere Genees-middelen bequaam. Daar zijn witte Byen in Quatimale, die witten honingh, en wasch maken, en niet al te schadelijk zijn.

Nu sal ik eenige uit sommighe schryvers voortbrengen. In de holen van den grooten boom Ceyba, en van meer andere maken de Byen somtijds honigh niet minder in deugde als die van Spanjen, naar de getuigenis van *Ciaka*, van welke dry geslachten zijn: het een niet veel groter als een Mugh; an de mond van de raat die sy wel voorsien, maken sy een pijp van een halve vinger lang uit een stof het wasch gelijk, door 't welk de Byen met geladen vleugels, met het geen sy vande bloemen vergadert hebben, tot haar werk inkruipen: Haar Honig is een weinigh rinfachtigh, van welken yder Bye-nest meer als een pond voortbrenght. Daar is noch en ander geslacht een weinigh grooter, swart, maar nochtans boven witachtig. Sy maken de mond daar sy door in den boom kruipen uit wasch met een andere stof vermenght, so hard als een steen. De honigh van dese gaat dien van de voorgaande ver te boven, en daar van word somtijds wel dry pinten uit een Bye-nest ghetrokken. Het derde geslacht gaat de Spaanse in grootte ook te boven, maar heeft geen angel, nochtans vliegen sy met ghewelt die gene an, welke haar raten willen roven, en warren haar wonderlijk in 't hayr van den baard en 't hoofd. Dese nesten houden dikmaal twaalf oft meer ponden Honighs, en veel heerlijker als d' andere.

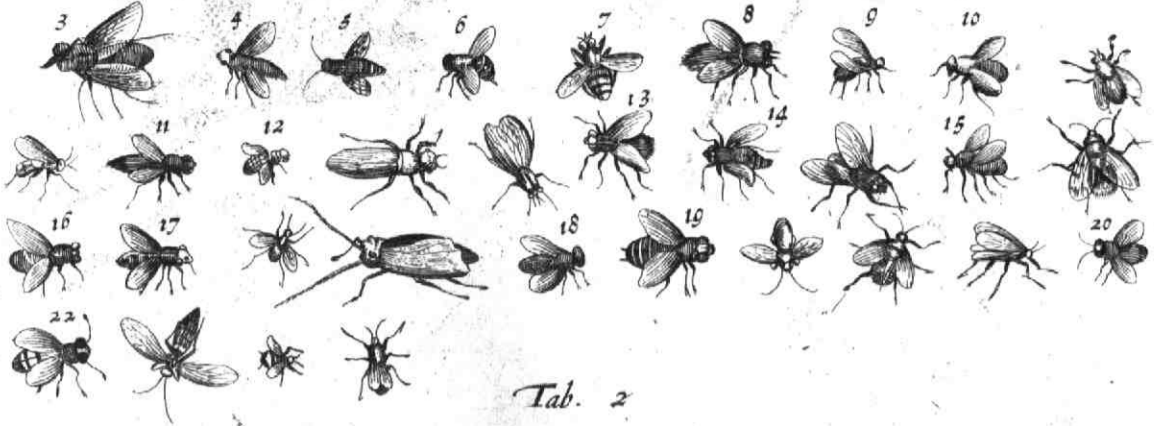
De Amerikaanse Byen seit *Lerius* zijn de onse ongelijk, en hellen meer na die kleine vliegen die's Somers, voornamentlijk als de Druiven rijp zijn ons quellen; Sy maken haar honigh en wasch in de holle bomen, daar de selve de inwoonderen wel weten uit te halen: De raat daar de honigh noch niet uitgenomen is, noemen sy *Yra-Yetic*: want *Yra* is by haar honig, en *Yetic* wasch: Sy eeten honig op onse wijs, doch het wasch dat so swart als pek is, rollen sy in klompen so dik als een arm, doch sy maken daar ook geen kaarsen af (want sy gebruiken 's nachts geen ander licht, als de stukjes van seker hout, die een lichte vlam van haar geven, maar sy stoppen daar mede de mond van heel groterieten, in welke sy haar vederen bewaren, om niet van een seker geslacht van muggen, die sy *Travers* noemen, beschadigt te werden.

Antonius Herera schrijft, dat'er in de landstreek van *Vetræpaci* Byen gevonden werden sonder angel, die suiveren honig maken; van welke sommighe gewapent en schadelijk zijn, gelijk de onse: andere zijn klein als vliegen, die nochtans seer goeden honigh maken, andere van heel quaad sap, 't welk die geene die van de selve eeten uitsinnig maakt. Geen van alle maken raten maar verbergen haar honig onder d' aarde, oft heel dunnen honig inde holle bomen, welk een weinigh rinfch is. *Ulricus Faber* schrijft van 't land van de *Marchkasiers*. Indien ymand in de Bosschen gaande, en een gat in de bomen maakt, dat die uit yder boom vijf oft ses pinten honing kan trekken, 't welk als een sap van kleine Byen, die voor niemand wijken, ghemaakt werd.

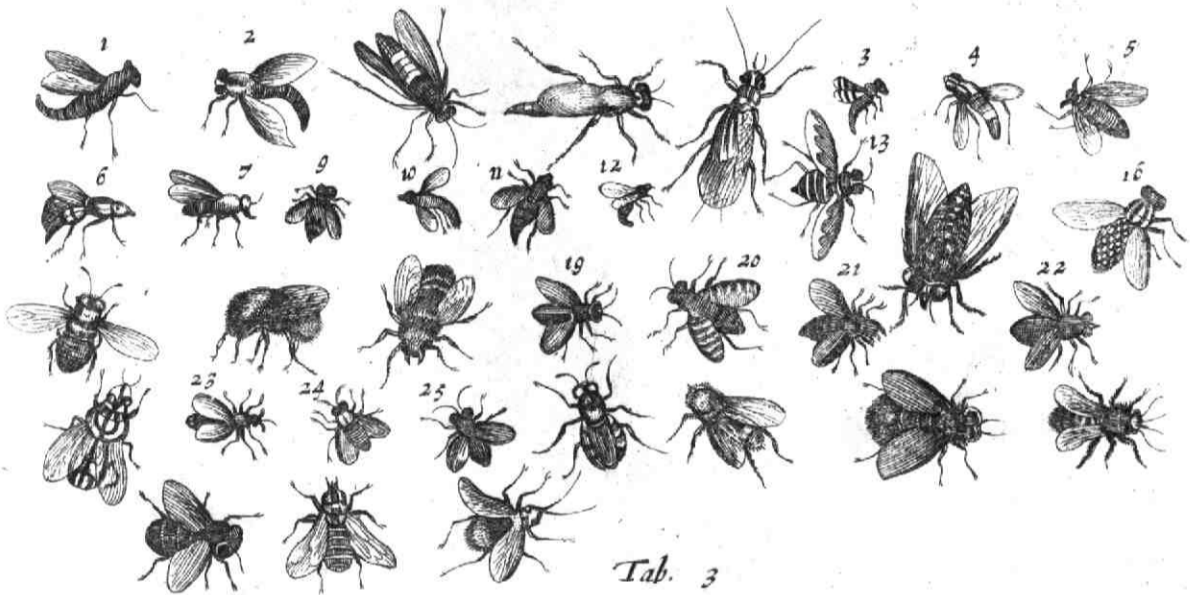
Tab. VIII

Muscarum Aldrov. Tab. I

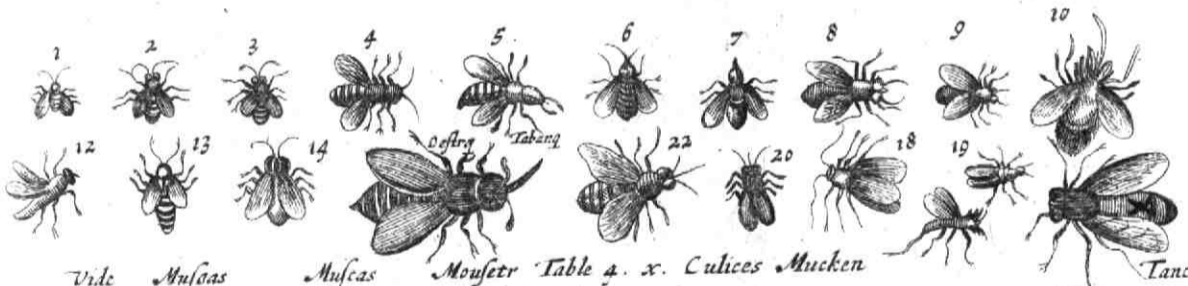
Aldrovandi figurae numeris notatae sunt

Tab. 2

Tab. 3

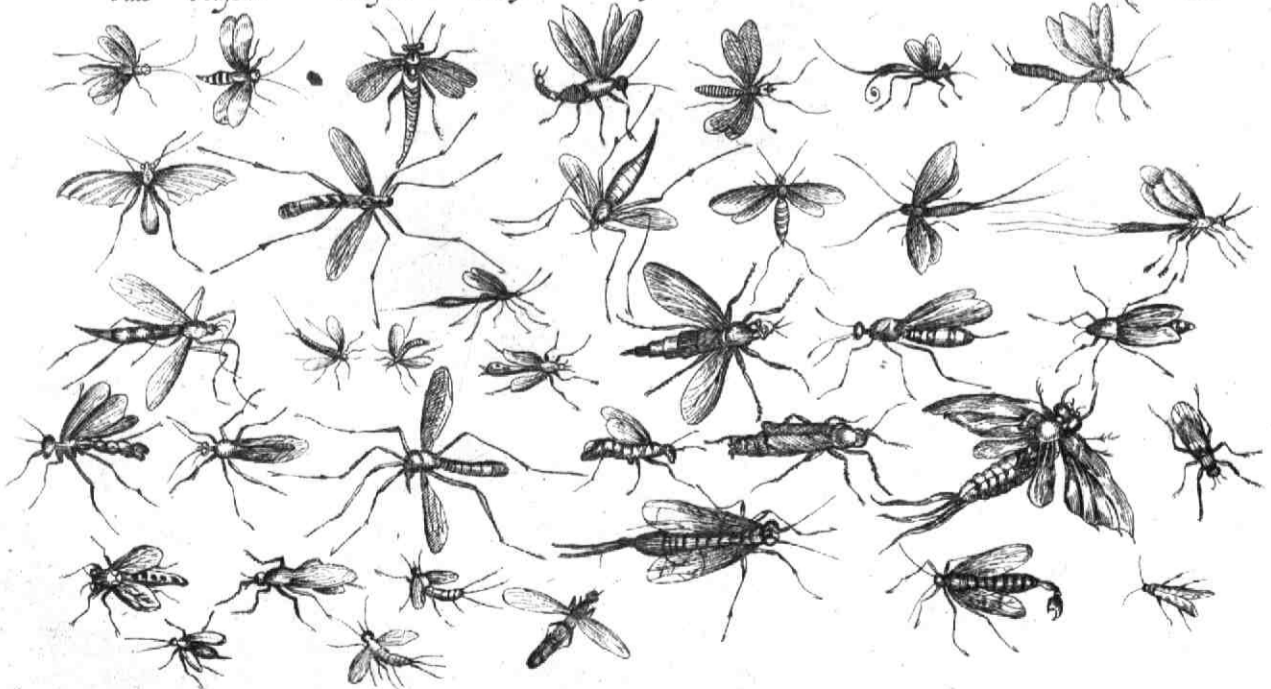

Vide Muscas

Muscas

Mousetr Table 4. x. Culices Mucken

Tancken

wert. Die Honigh is de beste om te eten, en daar wort een soeten Wijn van gemaakt.

Hier sal ik by doen die van *Alarvandus* angemerkt zijn, en die met sijn eigen woorden beschryven; Die (feit hy) eerst wort voorgesteld. Is de Koning der Byen omtrent tweemaal langer, maar magerder als de onvrugtbare: hy is ook meer blinkende en heeft den aars an 't einde scherp, sijn vleugels zijn lang; en wit, met gele stippelen gesprenkelt, het hoofd is van de selve verw als den buik. Sijn sprieten zijn kort, maar niet wel van de Plaat-snijder uitgedrukt; het is een gemene Bye die op de tweede plaats ghestelt wert, sijn verw helt meer naar het aschgrauw, hy is by na heel ruig, van een stompen aars, heel kort, en steekt een angel uit. De vleugels zijn wit, met tusschenlopende strepen kort, ja korter als het lijf; het hoofd is groot, de sprieten zijn als in de Koningh. De onvrugtbare die op de derde plaats ghestelt word, is middelmatigh tussen de Koningh en ghemeene Bye, helt nochtans meer naar de Koningh, en is tweemaal groter als de Bye, hy is lyviger als de Koning, maar korter en donkerder van verw: De vleugels zijn byna als van de Koningh, de voeten korter, en 't hoofd groter; Het uitterste van den aars, laat gelijk als in twee byhangfels af.

Onder de wilde Byen van welke veel geslaghten zijn, konnen de twee eerste met haar raten uitgedrukt, mette tamme eenigfins vergeleken werden; want den Honig die sy maken is niet te verachten om sijn soetheit, en het Wasch is ook niet quaad, maar de ghedaante van de Byen self is veel schoonder, en angenamer als van onse tamme: Doch sy verschelen onder sich in grootte, en verw; Dese die *Gregorius, Regiensis Capuciner*, een neerstigh kruut-kenner t'saam met sijn Byen gevonden hadde, als hy in ons lant omtrent den Bergh Padern ghingh kruiden soeken, heeft hy de selve tot my gebraght, so om my te behagen, als om so schonen gheheim van de natuur an de nakomelinghen bekent te maken, sommige van de holletjes waren ledig, andere vol, van de volle hadden sommighe honigh, andere een witte vrught, ghelijk de Plaat-snijder ter zijden van de raat heeft uitgedrukt. Ik meen dat de Byen in de ledighe rusten: De gestalte van alle was niet feshoekigh als in de ghemeene, maar rouw en rontachtigh, ende niet alle even groot: De Bye is self aangenaam van gesicht, over 't geheele hoofd ruigh, met swarte sprieten en poten, en met een swarte ronde plek op den rugh getekent: De vleugels ysergrauw, en het overige was nu met een rode, nu met een swarte verw ghetekent. De ander die meerder, en kleinder raten maakt, is kleinder gelijk ik gesait heb, en verscheiden geverwt, want in dese is het hoofd en de geheele buik swart; De rugh rootachtigh, de vleugels zijn langh, smal en swartachtigh: beide dekken sy haar raten met ruughte, met Kaf en Mosch, om niet lichtlijk ghevonden te werden. 't Was

niet vrent dat wy seiden dat den H. *Iohannes* den Doper met dese in de Woestyne geleest hadde.

De twee die daar na uitgedrukt werden, worden by onse Boeren Avons genoemt, en zijn elkander by na gelijk. De eerste is zwart van hoofd, sprieten en voeten, over 't heelé lijf meer als de voorgaande ruigh en geel, minder op den rugh, meer an den buik: Maar die geele verw maakt de ruigheit van 't lijf, niet het lijf zelf: De ander zoude geheel de zelve schijnen, ten waar hy witter en een weinigh kleinder was. In dit geslaght worden ook groene, en swarte, en van andere verw gevonden. De Hollanders so ik hoor, ik weet niet waarom, noemen haar alle Keyfers, ten zy om den angel daarse scherp mede steken, en daar in sy de Koningen overwinnen, die oft de zelve niet hebben, oft niet gebruiken.

Ik heb hier ook het afbeeldsel van twee zwarte ghegheven, de eerste is de grootste, nochtans met korter vleugels, en beide zijnze heel lyvigh. De eerste is overal zwart, behalven in den nek, en het opperdeel van den buik, daar een geele plek is, en in 't uitterste daar hy wirachtigh is. d'Ander heeft de zelve plekken, maar groter, en de verw is hoger. Den eersten zijn de poten ruiger en dikker, beide zijnze zwart; de sprieten zijn in de tweede korter en kleinder; die daar na uitgedrukt staet, is van dat geslaght die omtrent de kakhuisen, en vuile goten haar houden. Hy is van ansien schoon, met een dikken buik uitten zwart en geel onderscheiden, an 't uitterste scherp, an 't hoofd, en op den rugh aschgrauw, met groote uitpuilende zwarte ooghen, korte aschgrauwe poten, langhe en smalle vleugels, en van de zelve verw met den rugh.

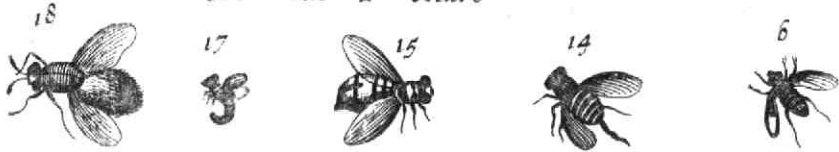
Daar is noch een ander wilde Bye, dien sy Water-Bye noemen, maar is eerder twyfelbaar, want hy houd het op het land, en op 't water: maar wort zeldener gesien. Dese heb ik eertijds om my te oeffenen aldus beschreven. Het is een twijfelbare gekerfde, en de ghemeene Bye zeer ghelijk, hy vlieght uit het water, en swimt in 't zelve, en heeft vier vleugels, twee lange poten, te weten de voorste, welke hy beide uitsteken de als een Disselboom, tot twee riemen om te swimmen gebruikt: de andere zijn kort, dicht an den buik ingetrokken; Het hoofd is plat, met swarte groote klare ogen versien: het lijf is mette vleugels bedekt, en heel swart; de boven en ondervleugels zijn t'zamen hart, en korstachtig, en hebben an 't meeste-deel, en dat voornamentlijk boven, van de vleugels een geele verw met zwart gemengt, maar an 't einde oft daar omtrent dun en doorschijnende, gelijk de ondervleugels, die sy bedekē: sy hebben twe byhangfels die selden gesien werden ja in geen gekerft dier oit van mijn gesien, waar van d'een op d'ander leggende de selve dekt, welke maken dat se an 't binnenste deel geplooit, en met een dryhoek versien schijnen.

Tabix

Musca referendæ ad Tab. 1 Aldro

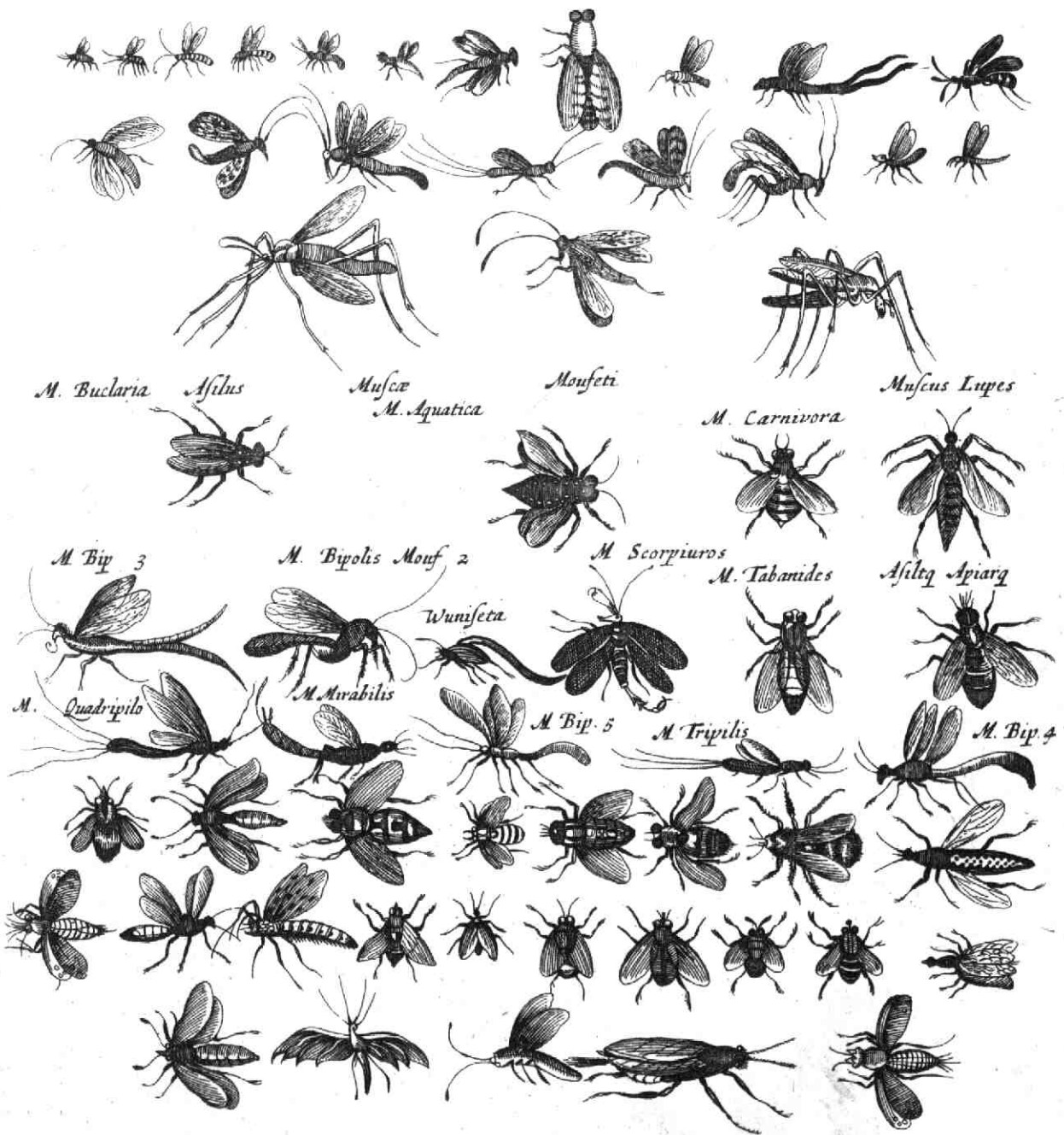
Ad Tab 2 Aldro

Ad Tab 3 Aldro

Culices Mucken

M. Buclaria

Asilus

Musca
M. Aquatica

Moufeti

M. Carnivora

Musca Lupes

M Bip 3

M. Bipolis Mouf 2

M. Scorpiuros

M. Tabanides

Asileq Apiarq

Wunifeta

M. Quadripilo

M. Arabilis

M Bip 5

M Tripilis

M. Bip 4

Maar in 't uitterste hebben sy ook een lichte fcheur; debek is fcherpachtigh, gelijk in de Muggen: de voorvoeten mette welke hy fwemt, in dry leden gedeelt; De Boeren noemenfe Bonon Guardalofe, mogelijk om datfe met het opgaan van de Son boven op 't water fwemmen gelijk of sy haar wilden verwarmen, want in donker weder werden sy niet ghesien. Sometijds sien sy met een opgeheven hoofd naar den Hemel, sometijds weder neerwaarts, en foo haast sy eenigh gherugt hooren, oft de fchaduw vernemen, fchieten sy met een wonderlijke sneegheid als een pijl naar de grond, fo datfe quaad te vangen zijn.

I. Byhanghel.

Tot het HOOFTSTUK.

Vande Byen.

Van den Honigh.

Naam.

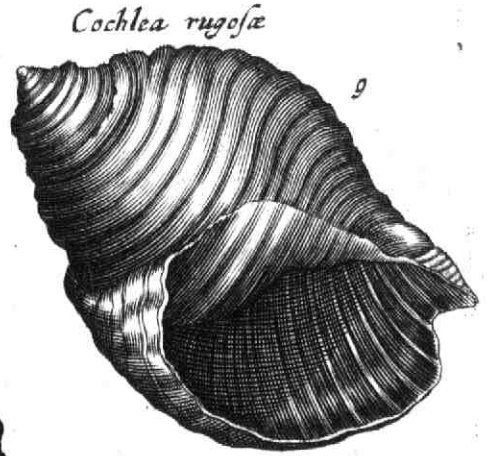
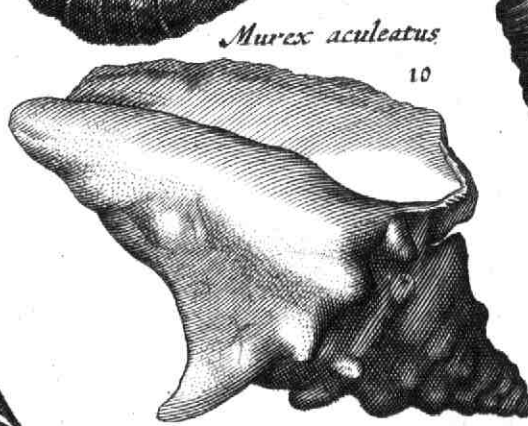
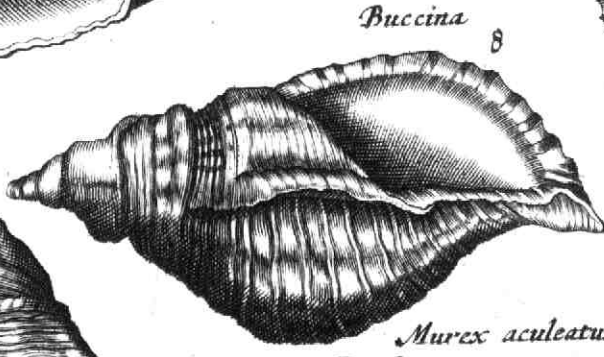
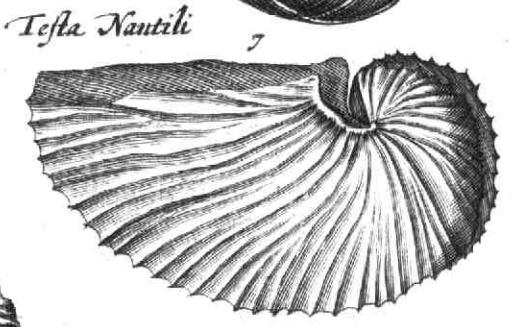
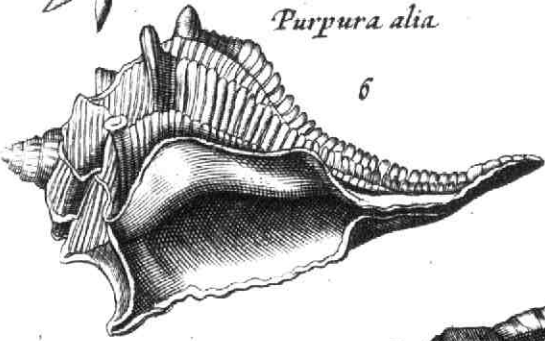
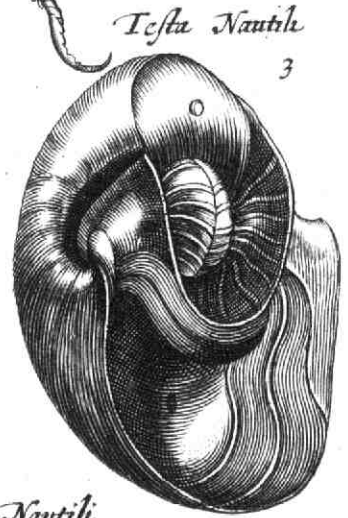
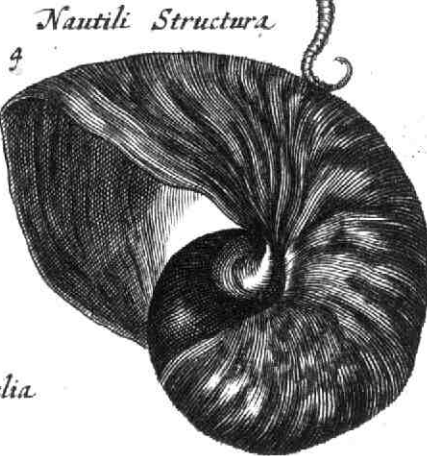
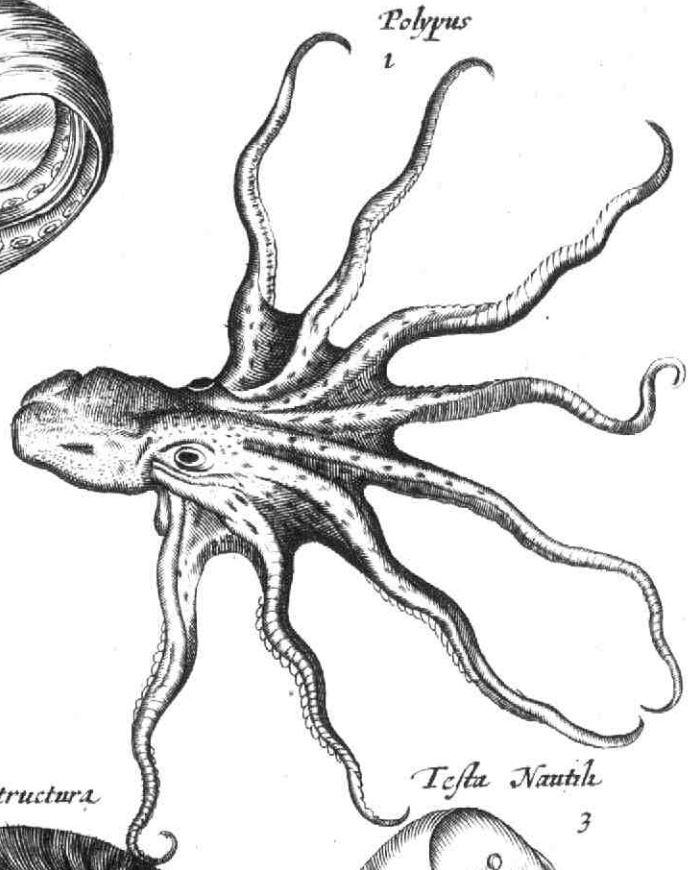
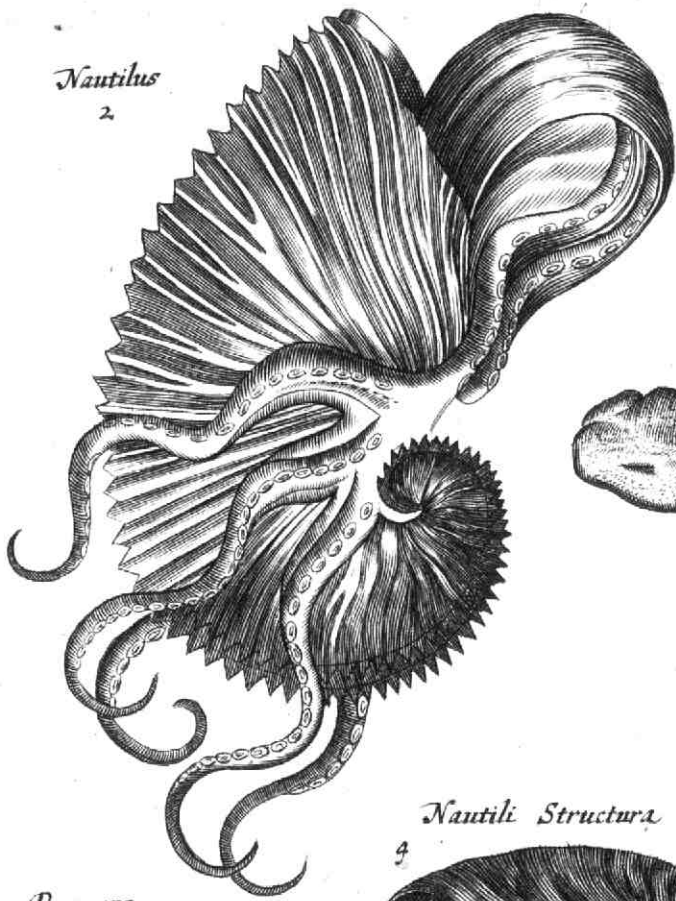
Athen:
Dipnof:
l. 14.Befchry-
vingh.
Plinius
H: N: l. 11.
cap. 12.
Arist: H
A: l. 6.:
c. 21.
Mercurial:
Variar.
Lect: l. 2.
cap: 24
Columel.
R: R:
l. 9. c. 14.

DE naam van Mel dat is honig fchijnt van Meli getrokken te zijn, maar dit van Melei, dat is van de forghe, om dat de honigh met forghe vergadert werd, oft van Melea een Appelboom, om datfe uit die vrughten voortgekomen fchijnt. *Atheneus* heeftfe *Alkman*, de vrugt van 't Wasch ghenoeemt, en *Epicharmus* de uchtent-zee, om datfe metten den dag uitte lucht valt. Het woort Favus dat is Honigraat, trekt *Ifidorus* van Phagein dat is eten, *Perottus* van Fovendo, dat is ftoven, om dat de Byen haar jongen in de raten ftoven oft broeyen. *Martinus* van Uphos, dat is een gheweve werk; het is een feshoekigh huijfe daar de Byen haar in houden, en de grond van haar werk.

Wat de Honig is, heeft uitte oude, *Plinius*, feer fray uitgeleit; Sy komt feit hy, uitte locht, en meest met het opgaan der Starren (en fo *Aristoteles* feit) voornamentlijk als den Hond begint te lichten (hierom meent *Mercurialis* feer wel, dat in *Aristoteles* voor E Iris Ceirios moet ghelesen werden) nocht ook voor den oppangh der Seven-sterren, (die verfchijnen in April, in 't achtstedeel van den Ram, ghelijker staat by *Columella*) en dat in de Morghen-fondt. Derhalven worden in de uchtent de bladeren van de bomen met honigh bedauwt ghevonden: en die's Morgens in de lucht zijn geweest, voelen dat haar klederen en haar t'faam-geklitte hayr eenighe vettigheid bekomen hebben. 't Zy dat het felve een fweet van den Hemel, oft een quijl der Starren is, oft een fap van de lucht die haar fuivert. Och! of wy de felve fuiver, klaar, en volghens de natuur fo als sy eerft valt konden hebben, maar nu, wijlfe van fo hoogh uitten Hemel fakt, wordfe op den wegh feer vervuult, en van de dampen der aarde befmet, daarenboven noch van de bladeren ghelekt, en in de maagh van de Byen vergadert (want sy brakenfe te monde uit) en dan noch door de geur van de bloemen bedorven, en in de korven vermagert, en foo dikmaal ver-

andert zijnde, behoudfe niet te min een angenaamheid van haar Hemelfchen aart. Ghy fult niet sien dat andere verfcheiden van gevoelen zijn: want *Aristoteles* bewijft dattet een dauw van den Hemel ghevallen is, daar uit, om dat de Bye-voeders in een oft twee dagen de raten vol honighs vinden, en in den Herfft na datfe getrokken is, niet meer ghevonden werd, hoewel als dan de bloemen noch ingeur zijn. *Galenus* heeft gheschreven datfe op de bladeren van de kruiden groeit, en van 't felve geflaght metten dauwis, en dat hem gedenkt dat hyfe in de Somer overvloedigh op de felve gevonden heeft, als naar een heeten en drogen dach, een koude nacht volghde, wijl de dampen uitte aard en 't water opgeheven, en nauwkeurigh verdunt en gekookt door de koude van de volgende nacht t'famen-runnen: Dat feit hy dat jaarlijks op denbergh Libanon dikmaal gefchiet, waarom sy eenigh leder uitspreiden, en den honig daar op van de bomen fchudden. *Alianus* feit ook dat in Medie de honig van de bomen druip, en dat de felve in 't lantschap Prassie in Indie regent. Die op de toppen van de kruiden en 't riet ghevallen is, word van de Schapen en Koeyen als een anghename spijs gehouden, fo datfe daar van heel foete Melk voortbrengen. *Seneca* twijfelt of de Byen, die felf op de kruiden vinden, oft maar eenigh fap, datfe door een eigenschap van haar geeft, gelijk hy fpreekt, tot een honighachtighe zelfftandigheid doen t'famen-runnen, en dit is 't ghevoelen van de oude, en uit de jonghen stemt *Erasmus* met *Seneca* in fijn *Cicero* over een. Sy fuighen feit hy met de mont, en haar inghewand een fap, 't welk sy in de felve verandert hebbende, weder uit fichteelen. *Moufetus* noemt de Honigh een gyl in de maagh der Byen volmaakt, en dat de felve door de mont wort uitgebraakt, 't welk wy niet wel goet keuren. 't Geen daar wy mede ghevoet werden, kan geen uitworpfel zijn: En daar is van nauwkeurighe waarghenomen, datfe wel mette mont, een Honighachtige fap van de bloemen vergaderen, maar niet datfe den buik vullen. Datfe maar alleenlijk haar dybenen en heupen beladen, an de welke enige uitfteekfels als hayrtjes zijn die den honig voor 't vallen befchutten, en dat sy totte korven weder komende, de benen en heupen met honig beladen hebben, van welke sy door andere daar toe bestemde Byen ontlast werden. Dat het een gevalle vogtigheit, oft dauw uit dampen is, daar an twijfel ik, want de Byen gaderen niet fmorgens vroeg, als de bloemen bedauwt zijn, maar in de hitte van den dach: nocht sy fitten op de bloemen die na den Hemel gapen maar die naar de aarde hellen. Gy fult sien dat fy'er haar diep indringen, waar den dauw, die alleen 't opperft der bladeren bevogtigt, niet inkomen kan. Dat de honigagtige foetigheid binnewaars hangt betonen fy, want indien gy foetjes an de bloemen fuigt fult gy't proeven, en indien den honigh neervalt, waarom hangt die

Galen: de
Aliment:
Facult: l 3.
cap: 29.Alian: H:
A: l. 5.
cap. 7.Seneca
Epist: 84.

Cabeus.
Meteor:
l. 3. text.
50. Quest:
3.

Verkie-
singh.

Plin: H: N:
l. 11. c. 15.

Dalecht: ad
Plin: H:
N: l. 11.
cap. 15.
Gebruik.

Laert: in
Zeno.

Atheneus
Dipnos:
l. 2.

Plin: H:
N: l. 23.
cap. 24.

die ook niet ande stoppelen en andere vefelingen? Waarom fy maar uit sekere bloemen vergadert wert. Seer wel feit dan *Cabeus* dat de honigh een fap van sekere bloemen is, en dat een innerlijk, en als het Mergh der felfer, van de Byen door een angeboren verstand met een lochtachtige voghtigheid uitgelokt, en welke meer yet groeifzaam en aardfch is: want daar door komt het dat na de verfcheidenheid der landen, de honig ook verfcheiden is: dese geven een verfcheiden fout an de bloemen. Hier van komt het datse het water overweegt, en ficht tot het felve als 10. tot 1. heeft, en datse door de konft ontbonden meeft tot aarde overgaat. Hier van is het datse wel een foete fmaak heeft, maar die kraghtig is, en naar 't fout en d'aardaghtigheid trekt.

Van de verkiefing fal in de onderscheiden ghehandelt werden: de beste is uit *Galenus*, fuiver, van alle vuiligheid vry, doorfchijnende, geel, van goeden reuk, een weinigh fcherp in fmaak, maar heel foet, en t'famenhangende, en die opgeheven gedurig vloeyt. *Plinius* feit datse met te volle Maan meeft vergadert werd, en op heldere dagen vetter: hy doet'er by, alle honig *Acaton* genoemt, welke als most en oly door fich felf vloeyt, is meeft prijfelijk. De bequaamfte word geacht, die uitten thijm getrokken is van geele verw, anghename fmaak (om te betonen dat het Thijm-honig was, wierden'er Thijm-bladen onder ghemenght) die opentlijk an de tonnen vet word; van de Rosmarijn wordse dik, maar die t'famen runt word minder geacht, de Thijm-honig runt niet, en angheraakt geeftse dunne draden van fich, 't welk haar eerfte bewijs van fwaarte is. Wat *Acaton* zy, is onder de Schryvers niet eens, sommighe seggen *Acaton*, *Kratifton*, die van fich felfs vloeyt: andere lefen *Acoiton*, 't welk is dat ftrak gevloeyt soude hebben, oft niet langhe op de Moer, oft in de raten soude blijven liggen. Ghy foud moghen gefuivert en vry van overfchot seggen; Sommighe gelijk *Dalechamp* seggen *Akedeston*, dat met geen nauwkeurigen arbeid gemaakt is.

De ouden was fy in de plaats van fuiker, hier mede maaktemen foet dat fcherp was. Daar waren eenighe diefe graagh aten, en meenden datse haar leven fo verlenght hadden, *Zeno* gebruikte haar matelijk met broot, sommighe segghen dat *Phijtagoras* alleen met de raten, oft met brood daar mede befmeert te vreden was. Men geloofte dat *Democritus* fijn leven tot hondert neghen jaren uitgerekte heeft, om dat hy graagh honigh at; De felve meentmen dat door den reuk van honigh fijn leven verlenght heeft: Maar *Ficinus* meent dat hy die met witte wijn gemenght op warm brood gegoten heeft. Van *Pollio* fchrijft *Plinius* aldus: Sy vermeerdert de lichamen; vele hebben een hooghen ouderdom verdraghen, alleen door 't voedsel van de Mede, sonder eenighe andere fpijfe, door het vermaarde voorbeeld van *Pollio*. Alshem *Augustus* vraaghde doe hy hondert jaren oud was,

op wat wijs hy die geur van ghemoed, en lichaam fo langh bewaart hadde? antwoorde hy van binnen met mede, en buiten met oly. By de Lacedemoniers was fy 't begin van 't Avondmaal, en wierd ook voor een tweede ghericht op tafel ghebraght: De koecken die mette felve ghebakken wierden, noemde men honig-koecken, *Pyramuntus*, en *Itria*. Die kosten op het Avondmaal dat *Nero* an fijn vrienden gaf veertig *Sestertium*: de *Pyramuntus* bestonden uit tarw en honig, de *Itria* wierden uit honig en meel gemaakt: *Apuleius* noemdefe *Mellita Scitamenta*, oft lekker bekjes. Hoe veel voedsel de honigh het lichaam geeft is onder de Schryvers niet eens. *Hippocrates* feit datse door fich meer verdunt, en boven maat door het water maken affuivert, maar met andere fpijs ghenomen datse voed en een goede verw maakt. *Celsus* stelt haar onder de heel sterke: Het is waarfchynlijk dat de deelen door de zoetheid angelokt, meer voedsel tot haartrekken, behouden, en in haars ghelijke zelfstandigheid veranderen. Sy word de oude luiden feer angepresen. De bejaarde Genees-meeftre *Antiochus*, en *Telephus* de Letterkundighe, aten dikmaal Attife-honigh met gebakken brood oft spelt. Sy verliest haar fcherppigheid als fy met water gemenght, en ghekookt werd, tot datse het fchuim gedurigh afgenomen zijnde, niet meer fchuimt. Alfoo bereidt setse water af, en verdunt de dikke spog. Die slaghe van fpijs welk *Festus Cocetum* noemt, bestond uit Honigh en Mankop-bollen.

Uit de felve word ook Honig-wijn, en Mede gemaakt. Van den Honig-wijn word by de oude veel gewagh gemaakt, *Mulfum à Mulcendo* genoemt, om dat de wrangheid van de Wijn door haar foetheid verflaght werd. *Plinius* verhaalt datse *Aristeus Thracier* aldereerst ghevonden heeft. Sommighe menen dat het de Honigh-wijn is: Maar *Ulpianus* geeft die naam ook an den foetsten Wijn. De beste word met ouden Wijn gemaakt, en om datse licht metten honigh vermenght werd, uit wrange, voornamentlijk uit *Masilife*, welken de bergh *Gaurus* in *Puffoli*, en in 't geficht van de *Bajen* geeft. Datse eertijds dik en gheroert gheweeft is, oordeelt *Mercurialis* uit *Horattus*: Daar worden twee deelen tot een deel Honigh ghedaan. Sommighe omfe eerder te gebruiken kokense t'famen, en gietense door: Andere om de nuttigheids wil, doen tot ses deelen most, een deel honigh, en na datse koud geworden zijn, setten fyse wegh. Men doet'er ook droge kruiden by, gelijk *Malabathrum*, *Myrrhe*, *Casia*, *Costus*, *Nardus*, waar van gy de Schryvers kond nasien: de Mede is een dronk van de Noordse landen, en is dikmaal fo treffelijk datse niet als op lekkere tafels komt: de beste is die van *Coven*, het is ook de wijs haar met kruiden te vermengen. Sy word by na door heel Christenrijk vervoert: ik soude seggen dat te *Meliton* de felve met

Varro de
R: R: l. 3.
cap. 16.
Tzetzes
Chiliad:
13: l. 478

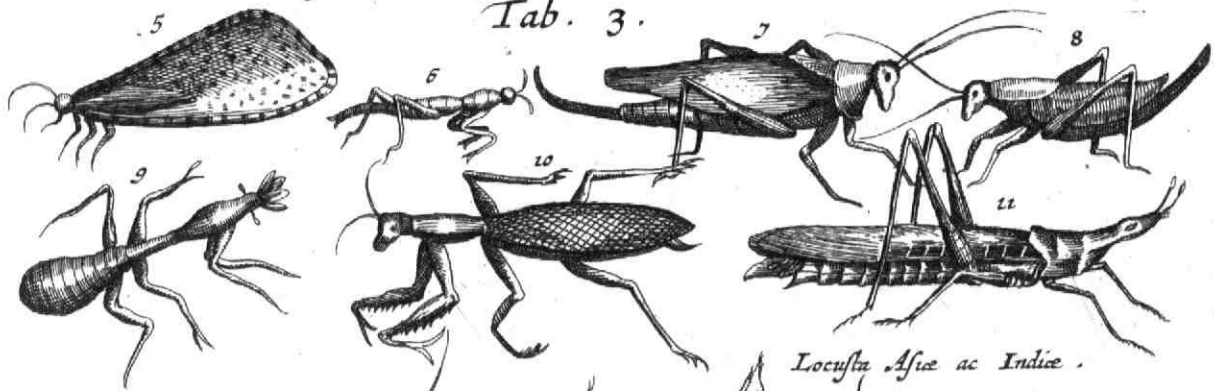
Apul: Mi:
tel: l. 10.

Hipp: l. de
Affect.

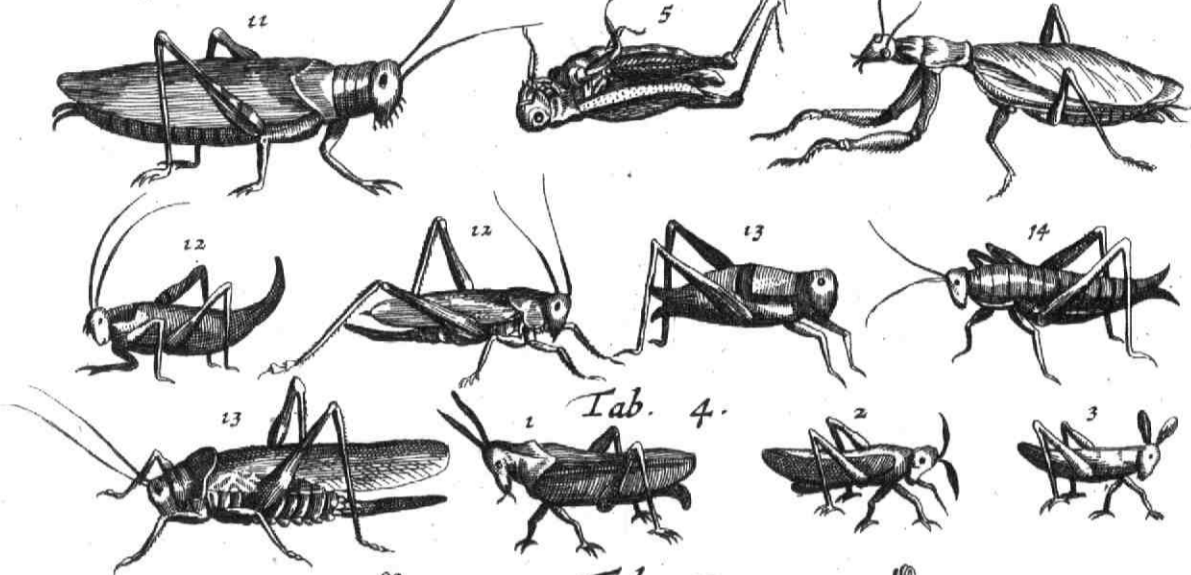
Coeponic:
l. c. 24.
Plin: H:
N: l. 22.
cap. 24.

Marzial:
l. 2.

Mercuria:
Varran:
l. 2. c. 176

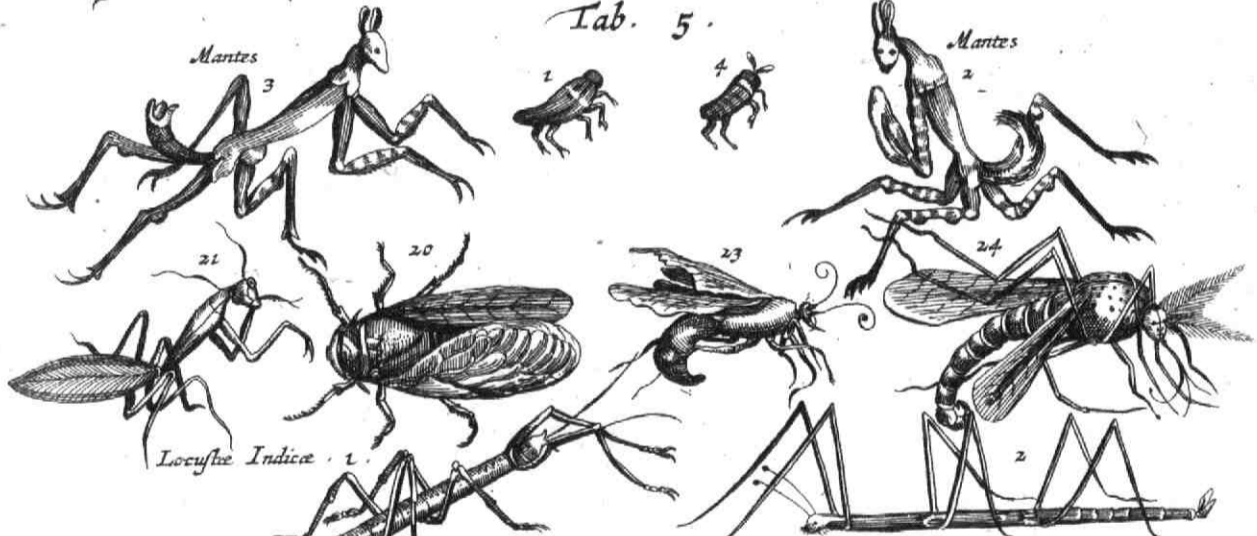

Locusta Asiæ ac Indiæ .

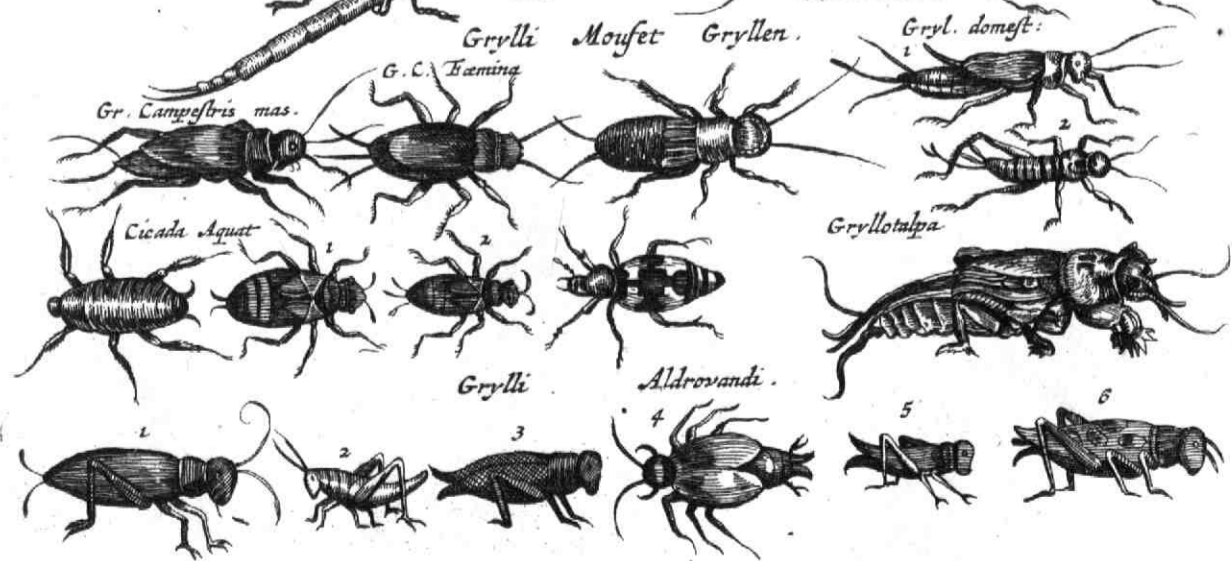

Tab. 4.

Tab. 5.

Locustæ Indiæ . 1.

Gr. Campesbris mas.

Cicada Aquat

Grylli

Aldrovandi .

Gryllotalpa

de mede is (want daar word by de Etymologicus qualijk Meligeon gefet, in de ghemene woordboeken word Meligmon gelefen: Met de felve komt over een welke *Atheneus* Meli Cuceos noemt, en die uit Wijn Honigh, en verfcheide kruiden gemaakt werd. Te Cambrits Metheglin, en by de Yren Usbebache genoemt. Het was eertijds den Ilyriers die men Taulantinen noemde, ghe woonlijk de Wijn met Honig te mengen. De raten wierden met overgegoten water uitgeparft, en in de ketel tot op de helft gekookt, endan in aarde potten gegoten, en daar na in houtte vaten langh bewaard. In Griekenlandt fcheeldefe weinigh van de Wijn die aldaar waf. *Plinius* spreekter aldus van: Hy belast die hier toe vijfjaar te bewaren; Andere voorfigtiger koken die terftond tot op een derdendeel, en doen daar een derdendeel honig by. Daar na mettet opgaan van de star den Hond, fetten fy die veertigh dagen in de Son. Andere op die wijs bereid, besluitenfe op den thienden dach. Dit word Hydromel, oft water-honigh gheuoemt, welke oud zijnde een Wijnige smaak krijgt, en nergens loflijker als in Phrygien is. *Dioscorides* bereitfe uit twee deelen ghekookt water, in de Hondsdagen in de Son gheset met een deel die met Quepeeren bereit is, vermenght. *Plutarchus* feit datfe voor 't vinden van de Wijn gedronken is: Hoe de Melomeli die met Queperen bereit is, gemaakt werd, hebben wy by de fchryver *Geoponicor*: die de felve Hydromel oft water-honigh noemt, hoe uit Honigh Wijn by Porta. Daar is Wijn Melilites genaamt, welk uit vijf deelen wrange most, een deel Honigh, en met fout ghemaakt werd. By onse tijden feidt *Plinius* meen ik niet dat dit gheslaght, 't welk veel winden voortbrengh, ghemaakt werd. Den dronk by *Ausonius* gheuoemt Dodra van de maat van neghen oncen, wierd met Honigh, Sap, Water, Wijn, Brood, Peper, Kruid, Oly en Sout gemaakt.

Die fo hard als steen gekookt is, word gepoeijert uit rood-wit, indienfe door over en weder gieten vermenght werd. De Melina van *Plautus* is de Hydromel: De beschrijvingen en bereidingen van *Galenus*, *Aegineta*, *Plinius*, *Dioscorides*, de Engelsen, en Moscoviten fie die by *Moufetus*: Van de Moren by *Aldrovandus*.

Sy heeft ook de Genees-middelen tegen de siekten vermeerdert, en niet alleen den Honigh, maar wy hebben ook, de Mulfum, Hydromel oft Melicratum, Apomeli, Oxoglukes, Clionomeli, Thalassomeli, Omphacomeli, en Oxymeli met *Helleborus* vermenght, in gebruik gebraght. Doe hier by de geest, den oly, oft vijfde wesentheid: De natuur van den honigh is sodanigh, datfe de lichamen niet laat verrotten met haar anghename, en niet rouwe smaak, van een ander natuur als het fout; Daarom heeft sich *Democrites* belast met Honigh in te leggen: en dat alsoo de lichamen van *Alexander*, en

Agessipolis als mede van *Agessilaus* bewaart zijn, is van *Stattus Papinius*, *Xenophon*, en *Diodorus* verhaalt; Hy feit, die met honigh van *Hyble* bedroopt is, duurt altijd. *Plinius* heeft den *Hippocentaurus*, die in Theffalie opeen dach geboren en gestorven is, onder de heerschingh van de Keyfer *Klaudius* gefien, die in Honigh gheleit over-ghebraght was. Sy is goed voor de keel, de amandelen, het keel-geswel, en alle gebreken van de mond, als mede in de koorts, voor een droge tong: Van ghelijken voor de longhfughtighe en zijde-pijn ghekookt, en voor de beten der flangen, en teghen 't vergif van de *Campernoelien*. Sy word in de ruiffchende oiren gegoten met *Rosen-oly*; sy doot de neten en luifen van 't hooft: sy gheneest de rode en grauwe loop alffer de dode Byen ingekookt zijn: Die felve is ook voor de ooghen heel nut; 't gebruik der gheschuimde is altijd bequamer, nochtans blaaffte de maagh op, vermeerde de gal, en baart walgingh: Andere raden de hoeken van de ogen met honigh te bestrijken; Al 't felve sult ghy by *Dioscorides* vinden. *Hippocrates* schrijft in de tweede gedaante van de zyde-pijn de honighraat voor in water ghewassen; voor yemand die van een hooghte gevallen heeft sijn gekookte room, en in de buik-pijn is sy goet om te likken, en uitte Byen die op sijn heuvel honig maaken vergadert zijnde, mette felve genas hy de sweren in de mond van de jonghe kinderen. Sy word ook met voordeel an de kevels van de kinderen die tanden krijgen met boter gestreken, in swak geficht wordfe met de eerste kinder-drek gemenght op de ogen geleit, in de keel-pijn wordfe met mankop oft bolfaat gebruikt, in de milt-pijn mette doode Byen opgeleit, in de rode oft grauwe buikloop, mette Byen, oft varfe Kaas gekookt, op de verkoude kloten met hars gemenght; met *Salpeter* en *Koeye-melk* geneestfe de sweren van 't angesicht, mette afch van *Koeye-leder* de voort-etende sweren: het schuim met *Oly* van *Okkernoten* geneest de verbrande huid, *Hollerius* heeftfe onder de Sweetdryvende middelen betrokken, met *Ende-kroos* ghekookt en gewreven, oft de groene bladeren van *Myrtus* oft *Galnoten*, geneestfe de *Vyt*. Dat wort by *Oribasius*, dit by *Priscianus* gelefen: Van *Nicander* wordfe tegen het opium geprefen: Van *Ovidius* met eyren en pijnkorlen om de minlust te verwekken. *Celsus* teltfe onder de buik-stoppende Genees-middelen, om dat door 't koken de fcherpigheid die den buik prikkelt uitgetrokken werd. Ghy konter by doendat de kragt van voedsel ook vermindert werd.

Daar zijn twee geflagten van Honigwater, het een is versch, en 't ander oud, dat eigentlijk Honigwater gheuoemt werd; Het varfche, feit *Plinius*, als de honigh geschuimt is, heeft sijn heerlijke nuttigheid, in de lichte spijs van de sieken, dat is van ghewasschen spelte, in 't versterken der kraghten in 't verflaghten van de mond en maagh, in 't verkoelen

Aristot. in
Mirabil.
Aufcult.

Plin: H:
N: 114.
cap 17.

Plutarch:
Sympof.
1.4. Quest.
5.

Plin: H:
N: 122.
cap. 24.
Aulon:
Epigr. 83.

Plaut.
Pseudol.
act. 2. sc. 4.
Moufetus
de Insect.
l. 1. c. 5.

Gebruik.

Plin: l. 22.
cap. 24.
Columel.
R. R. l. 12.
c. 46. Stat:
Papin: in
Sylvis.
Xenoph:
de Reb:
Grecor:
l. 5. Sicul.
l. 55.

Plinius
H: N: 17.
cap. 3.

Plin: l. 22.
cap. 24.

Plin: l. 30.
cap. ult.

Plin: l. 29.
cap. ult.

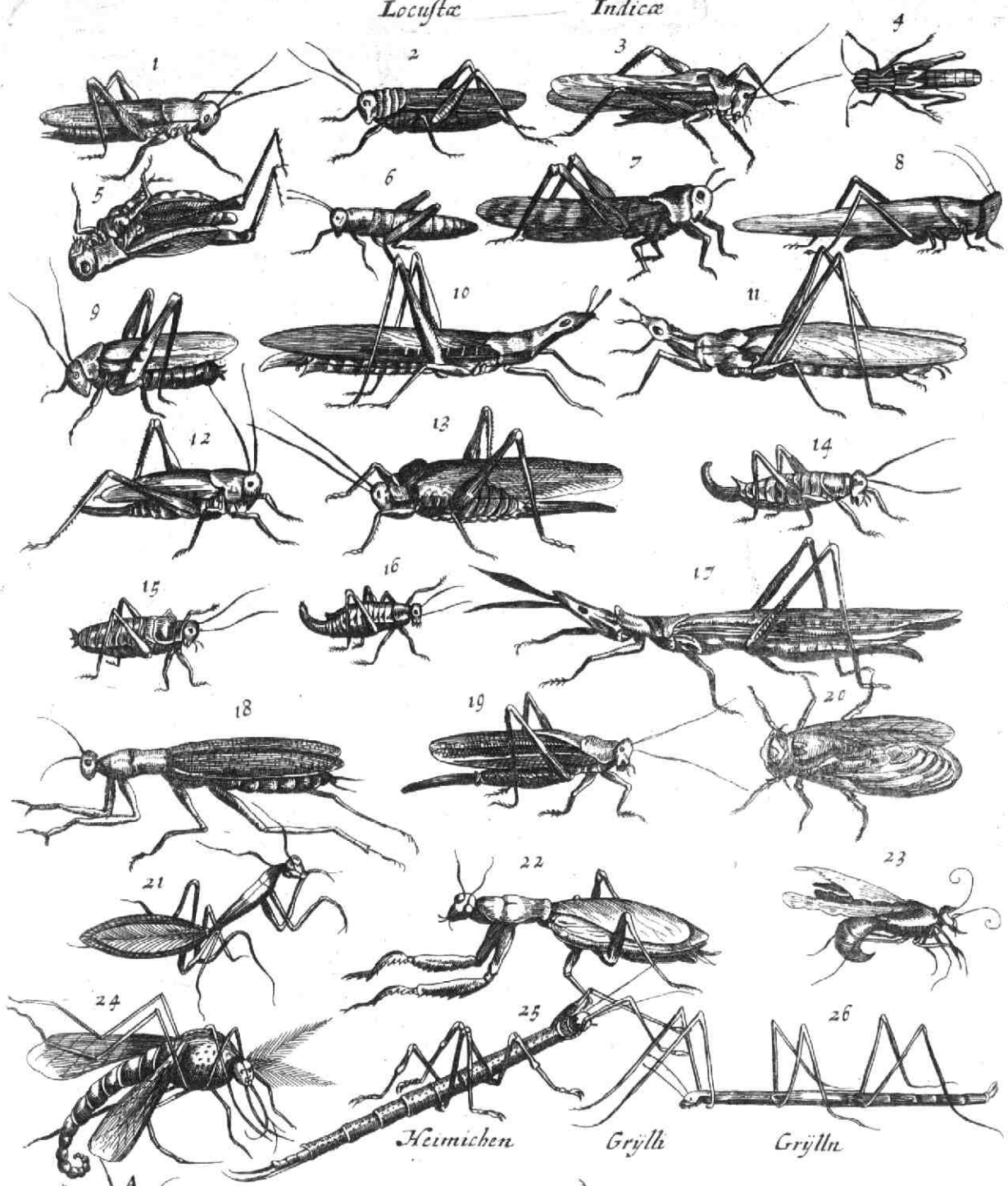
Dioscor.
l. 2. c. 102.

Oribas:
Synop: l. 7.
cap. 18.
Priscian:
Ruporis:
l. 2. c. 34.

Plin: H:
N: 122. c.
24.

Locusta

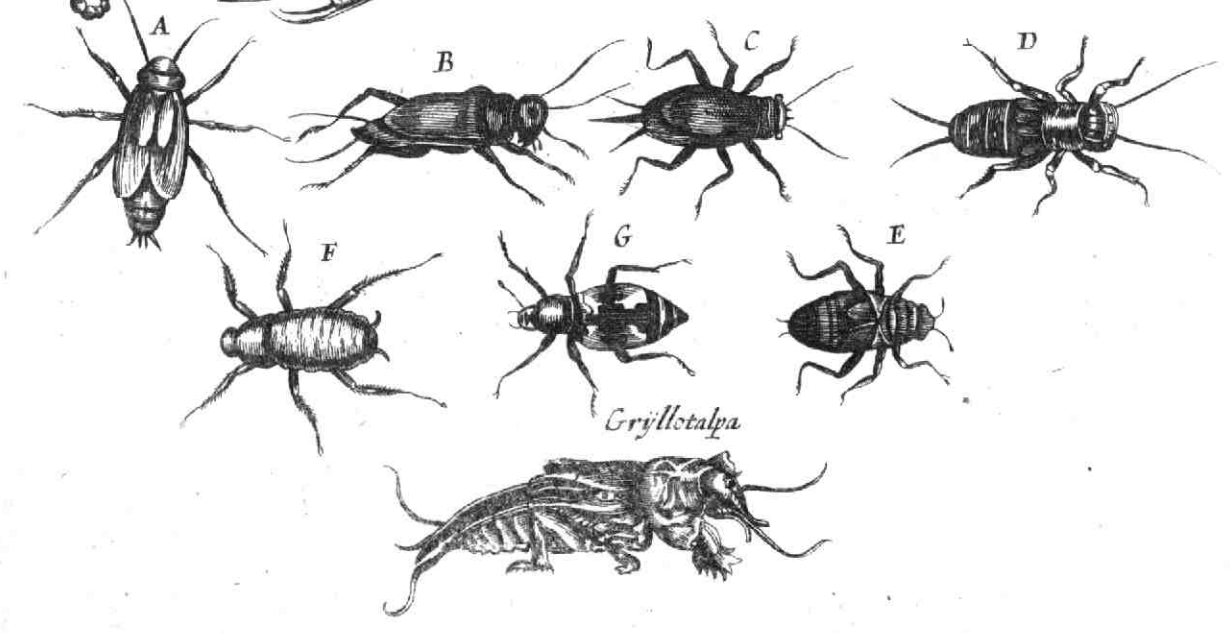
Indica

Heimichen

Grylle

Gryllu

Gryllotalpa

len van den brand, doch ik vinde by de schryvers dat het beter is hem koud te geven om den buik week te maken. Dese drank moeten de koutvorstige drinken, en die swak van gemoed zijn, die men Mycropfychos noemt, (door Diaphorumenos, en Microsphyatos verstaat hy die door veel sweet weg-vloeyen, en swak zijn) daar is een wijs van grote spitsfinnigheid van *Pluto* afgedaalt: In de lichte lichaamtjes der dingen, dat de ruwe, de hoekige, de ronde, d'een meer d'ander min, tot dees oft die aart getrokken werden, daarom is niet aan alle 't selfde bitter oft foet: Also zijnse in vermoeitheid, en in dorst meer genegen tot toorn; Derhalven moet die ruwigheid van't gemoet, oft liever van de ziel met foeter sap versacht werden. Het versagt den doorgangh van de geest, en maakt de doorgangen weker, datse de over en weder-gaande niet doorsnijden. De ondervinding heeft yeder in sich self. Yeders gramschap, rouw, en droefheid, en alle hartstochten worden door de spijs versagt: En daarom moet men anmerken, welke dingen niet alleen een Genees-middel van 't lichaam, maar ook van de ziel zijn. Men seid dat het honigh-water ook de hoestende goet is. Warm gemaakt verwekt het brakingh. Tegen 't vergif van de *Pfimythus* is het ghesond met Oly ghemenght: Ook teghen de *Hyoschiamus* oft *Bingel*-kruid, voornamentlijk met *Eselsmelk*, en tegen de *Halicacabus* oft kriecken over *Zee* genoemt. Het word ook inde oiren en de lopende sweeren van de teel-leden gegoten. Het word ook met kruim van brood op de vroulijkheid geleit, op schierlijke geswellen, op verstuikte leden, en om alle pijn te versagten. De nakomelingen hebben 't gebruik van het verouderde verwerpen, 't welk minder schadelijk als water, en minder kragtig als *Wijn* is: Nochtans door grote ouderdom verandert het in *Wijn*, so dat het onder alle vast-staat, dat het de maag heel nut, maar de senuwen schadelijk is. Het *Mulfum* oft *Honig-water* is altijd uit oude *Wijn* best, en word licht metten honig vermengt, dat inde foete *Wijn* niet geschiet. Uit wranghe vervult het de maag niet, ook niet uit gekookte honig, en blaast minder op, 't welk by na altijd geschiet. Het weer-roept ook de begeerte tot spijs, koud loft het den buik, in veele verstoppt het die warm ghedronken. Al 't selve staat by *Dioskorides*. 't *Selve* doet ook het scherpe oft *Oxyglykes*.

Varro noemt de geelsucht *Arquatus*, om datse met honig-water genesen werd. De *Apomeli* 't welk uit honigh uitte raten die snee-wit zijn met bronwater, ghelijc van *Aetius* verhaalt werd, gekookt wierd, veeght af, en ontbind, het drijft het water af, en is de heete naturen vyand. Het is goed om de geest uit te halen. De *Chiomeli* wierd met sneeu en honig gemaakt, en inde koortsen te drinken gegeven. Van het *Omphacomeli* 't welk uit sap van onrijpe druiven met honig gemaakt is, komt niet sonderlings voor. De

Thalassomeli word uit even veel zee en regen-water met honig in een gepekt vat in de hondsdagen in de *Son* geset, bereid, is aengenaam van reuk en smaak, en suivert saghtlijk af. Van het *Oxymel* zijn verscheide beschrijvingen by *Aldrovandus* te sien. Inghenomen verdunt het de dikke vogtigheden, is goed tegen de heup en andere leden pijn, en inde keel-pijn word'er nutlijk mede ghespoelt. Van het *Oxymel* met *Squil* ghemengt, besie de *Genees-Meesters*. Dat met nieskruid ghemenght is zijn wy an *Gesnerus* schuldigh, welkers lof hy in den *Brief* an *Okko* vervolght.

De geest die door de *Retort* oft verdrayde pijp uitgaat, en oft wit oft geel is, (dien sy ook water noemen) geneest de star, en witte vlekken der ogen, en word om 't hayr te doen wassen, ghebruikt. De *Oly* die als *Brandewijn* vlamt, als sy met de geest van de *Wijn* overghehaalt werd, word aengenaam van smaak, en is niet alleenlijk voor de geschote wonden en voorts-eetende sweeren goed, maar versagt ook geweldigh het voet-evel, en verdrijft met *Oly* van *Kampher* de vlekken van 't angesicht; Het word ook bereid met gebrand koper-rood. Uit de gekookte met regen-water en faat van *Raket*, dat alleen in de *steenrots* waft word *Asijn* overghehaalt: Sy breekt de *Keysteen* en andere: Gy hoeft ook haar stof-brandingh niet voor-by te gaan. De vijfde wesentheid oft *Quintessentie*, welke door 't fout uitte eighen drek tot asch ghebrand, verscherpt werd, word ghelooft in de *Kronkel-darm-pijn*, en 't *Graveel* een gereed *Genees-middel* te zijn. Van 't *Elixir* 't welk de *Gheleerde Schroder* beschrijft, swijgh ik.

Dat de honig niet toelaat dat de lichamen rotten, is boven uit *Plinius* geseit: En men hadt behoren te seggen dat de *Babiloniers* haar dode lichamen inde honig bewaarden. Nu dunkt ons goed iet van de *Purperen*, *Tengiften*, en takken van bomen hier by te werpen. De *Hermonize purperen* hondert en 't negentig jaren te voor gemaakt, en haar nieuwe geur noch hebbende, schrijft *Plutarchus*, dat, als *Alexander* de *Stadt Suse* hadde ingenomen, aldaar ghevonden, en op vijfduisend talenten geschat wierden: Versta dat van de *purperen* met sap tot een klont gebragt zijnde, oft van de bloem van *Vitruvius Ostium* genoemt, met de schede alleen. Het talent is ook meer voor 't gewigt, als de waarde te nemen. De oorzaak van de langduerigheid is den honigh, daar de klompen inghesonken wierden. By den *Theriaak* wordse niet vergeefs gemengt: Sy ontfangt, en bewaart die. Haar bestendigheid is sulks an de tayheid schuldigh, dat haar de omringende lucht niet uit-pit.

Dat jonge scheutjes van bomen inde honig bewaart werden, dat'er niets an de voortgroey ontbreekt, hebben wy by *Cardanus*: *Scaliger* doet'er weder by, dat met de selve veel dingen bewaart en verdorven werden:

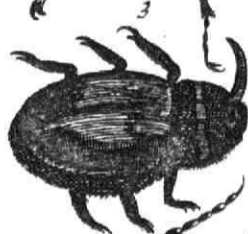
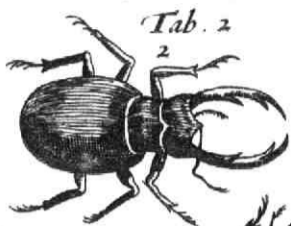
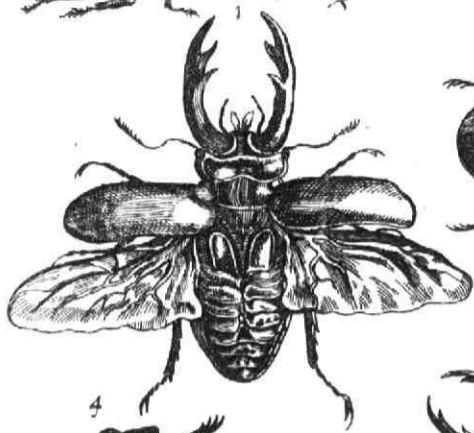
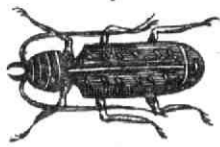
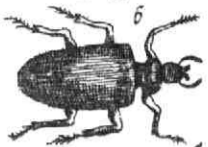
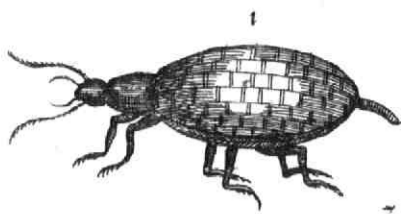
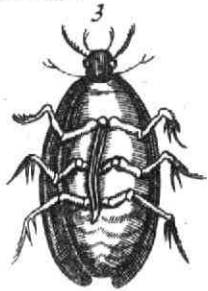
Hartman
in Croll.

Agricola
in Popp.
12 p. 273.
Schroder.
Pharm.
13. p. 316.

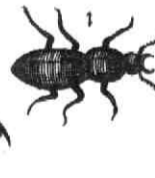
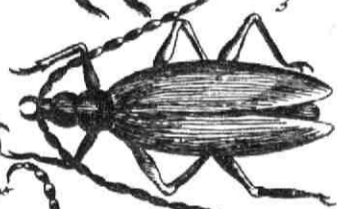
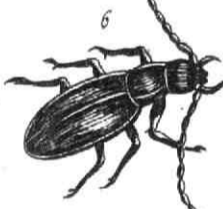
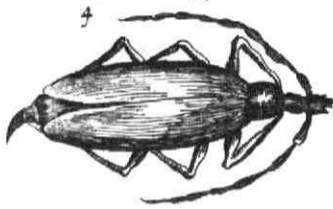
Herodot.
in Thalia.

Plutar-
chus in
Maandr.

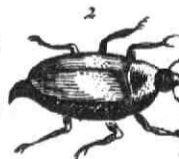
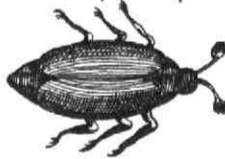
Card.
Subtil. 18.
Scaliger.
Exercit.
179.

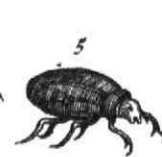
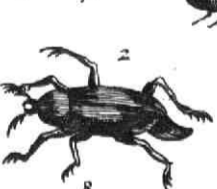
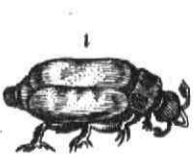
Tab. 3. et. 4.

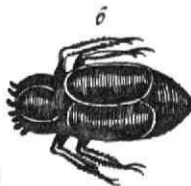
Tab. 5.

Tab. 6.

Tab. 7.

Die schrijft sulks de vogtigheid van den honig toe, welk dun, soet, gematigt, niet vet, nocht de verrottingh onderhavigh is. Dese bevestigt dat de Okker-nooten om haar olyachtigheid daar in bewaert werden, maar dat de Vygen, Peeren, en Persiken daar waterig in werden. Van brood geraakt zijnde bederftse, en verandert in Mieren en diergelijke dieren. Ten lesten, sy geeft an de flappe aflopende Wijn wedernieuw leven, een gewoonlijke opsmukking van de Wijnkoopers.

Onder-
scheid.

De onderscheiden van den honigh zijn verley. Indien ghy haar selfstandigheid ansiet, sy is lochtachtig, aardich, rosmarijnachtig, oft helt na de galbanum, oft thijmachtigh, oft waschachtig, oft vervalscht. Lochtachtig; Want inde maanden May, Junius, en Julius valt'er, so men gheloof, een voghte suivere soete hemels dauw, op de bladeren van de planten. Die opgegaard en inghefogen hebbende, brengen de Byen naar haar korven. In't begin isse dun als water, werkt inde eerste dagen als de most, en suivert haar: Op den twintighsten dach wordse dik, en daar na met een dun vlies overtrokken, welk uit het schuim t' samen runt. De aardachtige word met het verdwijnen van den dauw, uit het sweet van d' aarde, en het soetste deel van de planten uitgefogen. Die is van vaster selfstandigheid, en daar zijn so veel onderscheiden, als planten, daarse uitgetrokken word. Van de Rosmarijnachtige sullen wy beneden spreken. Die van de Galbanum heeft *Aphrodisiensis* de naam gegeven, van't voedsel der Byen, 't welk de Galbanum verderft. Sy is goet totte klarheit van de oogen. De Thymachtige runt niet, en gheeraakt zijnde, geeftse dunne draden van haar, dat voor eerst een teeken van haar swaarte is. Indiese geheel na den Thijm riekt, segh dan niet datse volmaakt is, hoewel de verkoopers om de ingeworpen thijm haar lof willen vermeerderen. De Waschachtige is dikker, en daar een drabbigheid in drijft. Doe hier by dobbel thijmachtige, welke, uitte rode en swarte gemaakt word, en totte ogen en sweeren seer bequaam is.

Alexand:
Aphrod:
2. Pro-
blem: 74.

Plin: l. 11.
c. 16.

Ten ansien van de plaats, isse wild, tam, Attise, Cycladise, Sicilise, Cappodocise, Schytise, Samogitise, Cephalonise, Cretise, Cnidise, Myfise, Halyzonise, Thracise, Lijdis, Egyptse, Medise, Hyrcanise, op dat ik ander Landschappen verswijge. Van de wilde sal hier na gehandelt werden. De Attise die de Hymetse is, en die voornamentlijk in de silver-minen gemaakt word, is de voornaamste onder de beste: Want daar is de beste aart van Byen, en 't land van thijm en andere bloemen overvloedig. *Baubinus* heeftse te Verona in een Winkel gesien, en die in een blaas van een Oliphant die heel dik, XXI. pont swaar, twee ellebogen lang, en anderhalf breed was. Het is waarschijnlijck dat die honigh uit Afrika gebraght is. *Dioscorides* geeft an de Cycladise de tweede

plaats. De Sicilise en van Hyble komt dederde toe. In Cappadocia wordse sonder raten gemaakt, en is gelijk dikken Oly. In Schytia en Samogitia isse ook loflijk: 'tzy oft om dat de bloemen mette Noordse wind doorwaait, beeter zijn: oft om datse daar sterker zijn, en den honig beeter bearbeiten. *Cardanus* schrijft datse uit Cephalonia heel goed is, en soeter als suiker, ghelijck *Aphrodiseus* meent datse inde Eylanden, en Stranden alderbest is. Van de Cretise spreekt *Plinius* aldus: Het ander wonder in Creta is de honig. Daar is een Berg Carina genoemt, IX. duisend treden in den omring, in welke ruimte geen vlieghe ghevonden werden, die de gemaakte honigh geensins anraken: Dese word door sonderlinge ondervinding tot de Genees middelen uitgekofen. Die uit Cnidie gebraght word is die van Thrasia en de Hymetse aldernaast. Van de Myfise komt van *Galenus* voor. In ons Asie seit hy, strekt sich een heuvel, tuffen Pergamus en de Stadt Elea an de Zee gelegen, die overvloeit van thijm, daar de Byen seer goeden honigh maken, 't welk daar geheel verbeefigt werd. In Mysia ook an dat deel 't welk onse landstreek naast is, is een streek diese Britus noemen, in welke ik honig de Attise geheel gelijk, met grote verwondering gesien heb, hoewel daar ook slimmer voortkomt. Aldaar was ook een klein Bergje, geheel steenachtig, vol van Thijm, en Orego, maar an welkers onderste voet het land vol van de Cythifus was: Daar uit vergaderde de Meester van dat heuveltje so veel soeten honig, datse daar in de Attise ook te boven gingh: sy was nochtans niet scherper als de Attise: daarom verwekte sy terstont walgingh als men haar smaakte. By de Halyzones isse so geronnen dat mense van't wasch niet scheiden kan. De Thracise was zandigh. In Lijdien wordse uit bomen vergadert: De Inwoonders maken'er sonder waskoekjes af so hard, dat men'er sonder geweldig te wrijven niet uit kan krijgen. De Egyptse is dun, om dat de bloemen van die streek door de al te grote voghtmakingh van den Nijl saght worden. In Hyrcanie worden de bladeren mette selve veel bedropen; Maar verloopt, indien de vergaarders het opkomen van de Son niet verhaasten, indien wy *Curtius* gheloven. In Medien druipet hy van de bomen. An de Amifus, naar't seggen van *Aristoteles* wordse van de hoger plaatsen heel wit en dik gehaalt, om datse de Byen in de bomen sonder raten maken, 't geen in *Pontus* ook bekend is te geschieden. *Plinius* heeft dat kortelijck t'saamgevat. Sy is seer goet op verscheide wijfen. Op sommige plaatsfen worden raten schoon van wasch gevonden, gelijk in Peligna, en Sicilie, elders in overvloed van honig, gelijk in Creta, Cyprus, Afrika, elders weer in grootte als in de Noordse landen. Daar is in Hooghduitland een raat ghesien van acht voeten, die in sijn holle deel swart was.

Ælian: H:
A: l. 5.
c. 42.

Card: de
Variet:
Rer: l. 6.
c. 25.

Plin: H:
N: l. 21.
c. 14.

Galē: l. 1.
de Anti-
dot. c. 4.

Pausan. in
Attic.

Aphrodif.
2. Pro-
blem. 74.

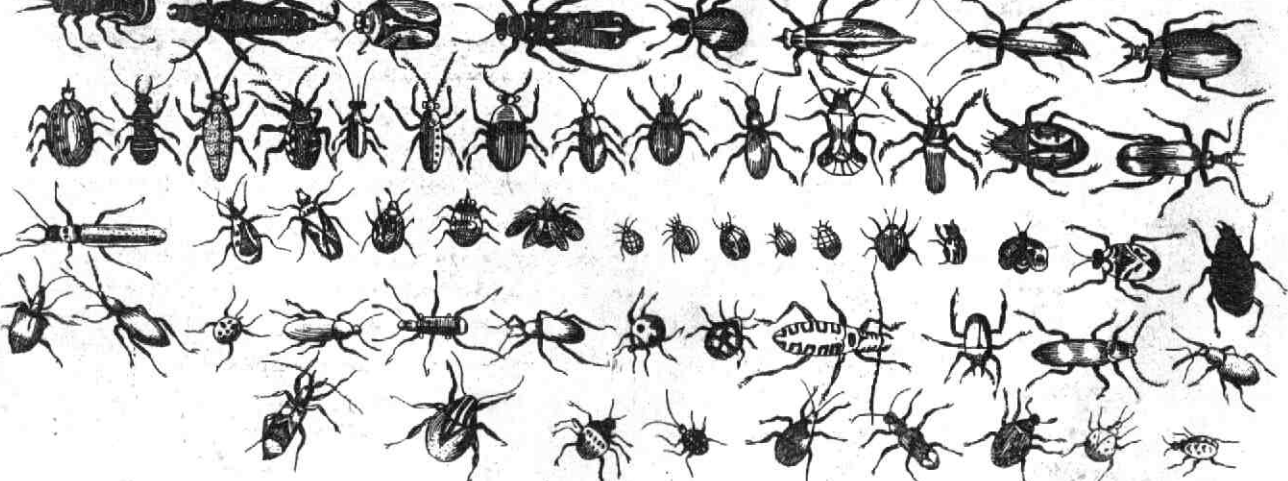
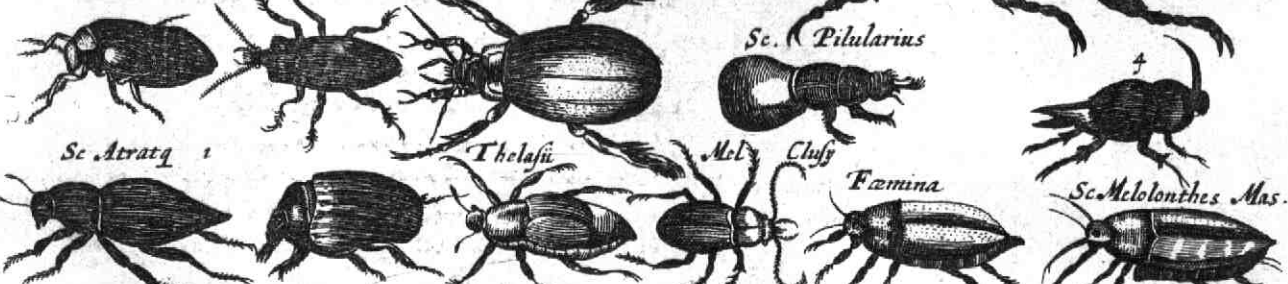
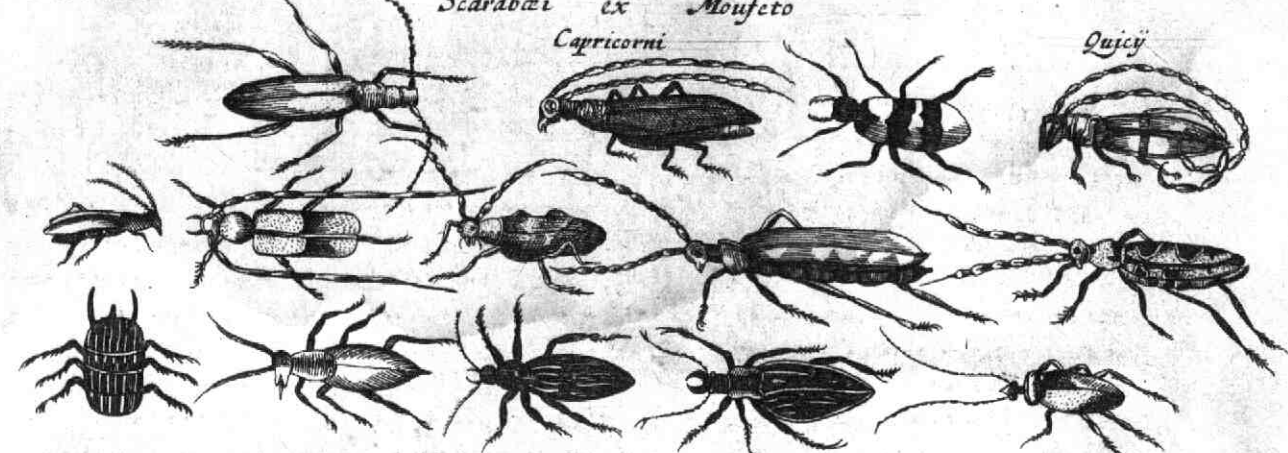
Mela de
situ Orbis

Plin: H: N:
l. 11. c. 14.

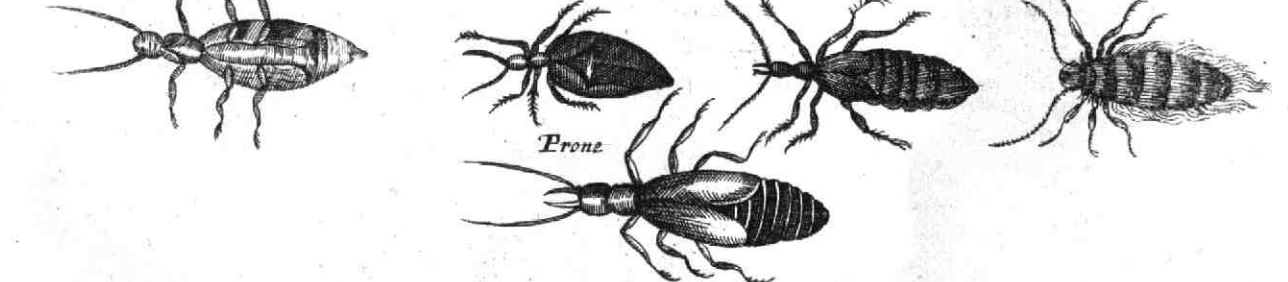
De onderscheiden van de tijd om te vergaderen

Scarabæi ex Mouseto
Capricorni

Quercy

Prosc wiori supine Proscarabæi Meÿwurm Meÿkefer
Prosc Knivetti Famina Prosc. Mas.

Pronæ

deren, heeft *Plinius* deſtig beſchreven. In alle Landſtrecken zijn dryerley gheſlagten van honig. Die van de lente als de raat uit bloemen gemaakt is, en daarom bloem-honig genoemd werd: Die verbieden ſommige uit te neemen, op dat door het overvloedig voedsel, de vrugt des te ſterker worden ſoude. Andere laten van ghene minder an de Byen, als van deſe, want daar volgt een grote overvloed uitten opgang van de grote ſtarren, den Hond, en de Noordſtar; daaren-boven omtrent der Sonne-ſtant, als de thijm en druiven beginnen te bloejen, krijgen de raten haar meeſten honig. Het ander geſlagt is Somer-honig, welke daarom tijdig van de voorname bequaamheid des tijds genoemd werd, als den Hondt begint te ſchijnen, XXX. dagen na de Sonne-ſtant. Omtrent deſe is de ſpitſinnigheid van de natuur an de menſchen geopenbaart; ten waar het bedrogh der menſchen alles bedorf: Want van den opgang der voornaamſte ſtarren, en den Hemels-boog, (ſie hier van *Marſilius Cagnatus*) indien'er geen regen valt, maar de dauw lauwwert door de Sonne-ſtralen, worden'er genees-middelen, en geen honig ge-teelt, en hemelſe gaven voor de ogen, ſweeringen, en de binnenſte ingewanden. Indien deſe bewaart wert, als den Hont opkomt, en het by geval geſchiet, gelijk het dikmaal gebeurt, dat op den ſelven dach Venus, oft Jupiter, oft Mercurius ook opkomt, wort'er geen groter angenaamheid, en kraght, om de Menſchen van ſiekten en de dood te verloſſen, voorghebraght, als van deſen Hemels-dauw. Alle de ſodanige is blinkent root, als die op droge dagen gemaakt is. *Thaſius Dionifus* wil dat een thiende deel van de Somer-honig de Byengelaten werde, indien de korven vol zijn: ſo niet naar evenbedeling: ſalmen oft ſo ſy leedig zijn, niet uitnemen. An deſe vrugt hebben de Attiſe een teeken gegeven, te weeten dien dach, welken *Vulcanus* toegeheiligt is. (deſe viel op den 7. July welke *Caprotina*, en de vlught van't ghemeen ghe-noemt wierd) Het derde gheſlagt van honigh, die wilde en heydachtighe ghe-noemt word, is niet heel prijſelijk: Die word na de eerſten regen van den Herſt vergadert, als de heide in de boſſchen bloeit, en daarom de zandighe ghelijc is. De Athenienſers noemdenſe *Tetralix*, die van Eubea Sifara, dien men meent dat de Byen heel anghenaam is, mogelijk om dat'er dan anders geen is. Deſe honigh-makingh word met het leſt van den Herſt en het ondergaan der Sevenſtarren beſloten. De reden raad twee deelen van dien telaten voor de Byen, en altijd die deelen van de raten die heide hebben.

Daar zijn ook onderscheiden van de hoedanigheid. De loffelijkſte word geacht uit thijm, die geel van verw, anghenaam van ſmaak, vet en dik is. Sodanige komt voort daar Thijm, Orego, en Violen waſſen, gelijk inde bergen van Achaja, Hyble, Himet, en andere. Sodanige is van goeden reuk, uitten

foeten ſcherp, lijmachtig, klaar, en die weinig ſchuim geeft. Sodanige wort van de Kretenſers *Acramaumorion*, van die van *Cyprus* *Chytrium*, en die van Kos *Kalaminum* genoemd. Sodanige indien wy *Mouſetus* volgen, is vet, lijnig, ſwaar, (en daarom op de gront beſt) en den klaren Terpentijn gelijk, ſuiver, met geen vuiligheid vermengt, door een foete warmte geſmolten, en door een lichte koude als in ſteentjes geronnen. Sodanighe is die *Strabo* ſeit dat in Attica, omtrent de Silver-mijnen gevonden, en *Akapeſton* genoemd wert. Die is quaat welke te dik, oft te dun, oft van verſcheide deelen, en niet eenparigh is, die geheel naar den thijm ruikt, en veel ſchuims geeft. Sodanighe om datſe door 't bewaren bedorven is, ruiktſe qualijk, om datſe van ſcherling beſmet is, ſwaar, om datſe ſcherp is, is ſy de neus laſtig, wanneerſe verſchaalt is ruiktſe niet. De vergiftige ſeit *Dioſcorides* wort in Pontus van de *Argelethrus*, *Plinius* ſeit van de *Rhododendrus*, *Ætius* ſeit van de *Aconitum* vergadert. In Carina, Perſie, Morelant, en Getulia wort ſy vergiftig van de dompen der aarde, oft van eenig vergiftig ſap, en wort blauwachtig bevonden. By de Macrons naar 't ſeggen van *Xenophon* wortſe voor dul gehouden, ſo dat die haar eeten niet ſtaan konnen. Datſe in de Stad *Heptacometa* beſmettelijk is, en dom maakt heeft *Strabo* naargelaten, en in Corſica uitte *Scherlingh Ovidius*: *Ælianus* ſeit datſe in Trapezunte van *Pontus* uit de bloemen van de Palmboom ſwaar van reuk is, maar de dulheit geneeſt.

Sy wort ghekent indienſe niet heel dik wert, root-blinkent is, van een vrende reuk, en naar het ſwart helt. Wy hebben by *Galenus* datter twee die ſodanigen honigh geproeft hadden, op de Markt van Romengeforven zijn. In een gedeelte der Troglodyten *Belgada* genoemd, is ſy ſo wit als sneeu, ſo hart als een ſteen, en ook ſo vaſt datſe in korven gedragen wert. *Ariſtoteles* gedenkt ook van ſodanige, en ontkent datſe uit ſuivere thijm is. *Mouſetus* ſtelte in Tigremahon en Tagodaſt. De heydachtige is blinkent-root. De ſwarte, bruine, en blauwe valt bedenkelijk. By *Galenus* wort van een Wynige geleſen. Bitter iſſe omtrent *Phaſis*, en *Pontus*: Sodanig wortſe ook door outheit. Datſe in *Mysia* alderſoetſt is, hebben wy boven geſeit. Door bewaren wortſe ſtinkent. Met meel van geers wortſe verbaſtert. De nagebootſte wort uutte Indiſe noten en de gemeene *Siliqua*, by de Grieken *Keratia* genoemd, bereit. Die het Troglodytiſe Arabie bewonen, bewaren haar verſe Gember-wortels met dien honig. Het is wonder 't geen *Eudoxus Cnidius* by *Apollonius* verhaalt, dat de *Gyzanteres* van Afrika, een volk boven Syrtis en Carthago gelegen, op de wijs van de Byen bloemen vergaderen, en honigh maken met gelijk geluk. *Diodorus Siculus* ſchrijft dat de *Kuretes* alder-eerſt de wijs van honig maken geleert hebben.

Plin: II.
N: 1.11
cap. 15

Plin: II.
N: 1.11.
c. 16.

Mouſet: de
Inſect. c. 10.
p. 26.

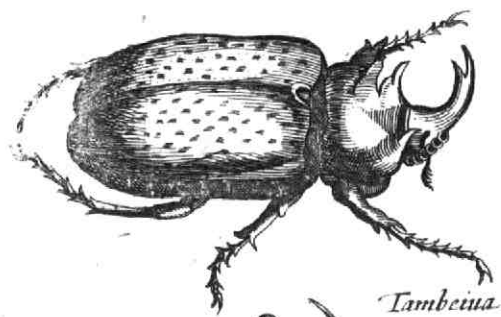
Strab:
Geogr:
1. 29.

Xenop. de
Cyri. Ex-
ped. 1. 4.

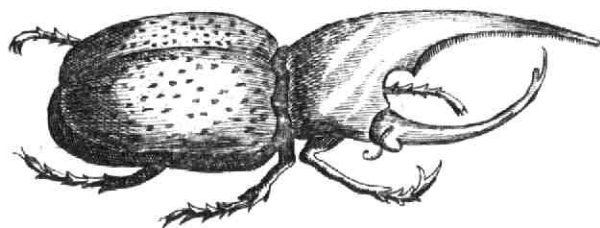
Strab:
1. 12.

Scaliger:
Exercit.
132.

Gal: de
Antidota.
l. c. 2.
Strab.
Geogr: 11.

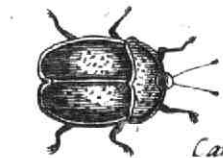
Tambeina

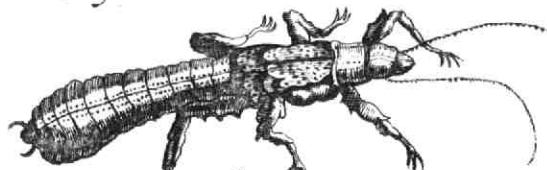
Braf

Mas. lata.

Cant. Major Oblong

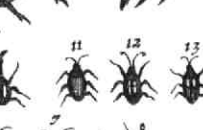
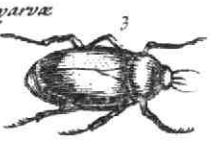

Canthari Mouf Golt

Keffern

Cantharides s. Maj.

Keune Kefer
Mansche fliegen

Cicindela

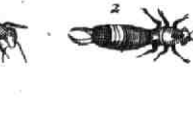
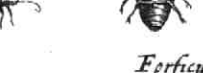
Nachtmucklein

Aldr.

Blatta 1

Motten

Aldr. 2

Bl. Moll.

Bl. Melendi
naria prona

Bl. foetida. Supina

Scorpio
alazq

II. BYHANGSEL.

Van het VVasch.

DE naam van Cera, welk by de Latijnen wasch beteekent, is van de Grieken genomen, die het Keros noemen; 't zy oft van keranein, dat is besorgen, gelijk het *Isidorus* behaaght; oft van Kajestai radioos, om dat het van de raten door 't vier gesmolten, gemaakt wert; oft van 't Arabise woort η dat by de Arabiers wasch, en by de Hebreëen een muer beduid: En voorwaar de raten van 't wasch zijn als mueren, binnen welke de honigh gesloten is. Het wort na 't gevoel van *Galenus* Malthe ghenoot, welk woort eigentlijk het gesmolte alleenlijk toege-eigent wert, maar 't kan nochtans het harde mede gedeelt werden. *Aristoteles* heeft geseit dat het van de Byen uitten traan van de bomen gemaakt wert. *Plinius* dattet uit bloemen van alle bomen, planten en kruiden gehaalt wert, uitgenomen de *Rumex* oft scherpe Klaver, en de *Equinopus* oft Paarts-voet. (andere verstaan de distels, oft een geslagt van doorn) Hy doet'er by datte braam mede qualijk van sommige uitgenomen wert, (de brem op de selve plaatsen wassende, van de onvrugtbare bies) om dat in Spanjen veel honigh, na de bramen smaakt. Ik meen ook de Olijfboom qualijk uitgenomen wert, (op andere plaatsen bevestigt hy dat) want het is seker dat in 't groeijen van de Olyven veel honigh gemaakt wert. Van de *Lampfana* hebben wy by *Kolumella*. De wijs van t bearbeiden staat by *Aristoteles*. Sy bekruijen de bloemen eerst met haar voorste pootjes, diese lichtjes bereiden; dan wrijven en vegen sy haar midden af: ten lesten leggen sy het sap van de bloemen 't geen sy met haar spog bereid hebben op de dyen van haar achterste pootjes, en de grootte van een ert bekomen hebbende, keeren sy so beladen weder naar haar woning, gelijk *Moufetus* verhaalt.

Op wat wijs het weder uitgeparft werdt, heeft *Columella* beschreven. Het overblijffel seit hy, van de raten, na datse keurlijk met soet water bevoghticht zijn, word in een koper vat geworpen, en daar water byghedaan zijnde wordense met vuur gesmolten, dat ghedaan zijnde, wort het wasch door stroye horden oft matten gegoten, en so wederom geheel gekookt, en het water eerst weg gedaan zijnde, tot sodanige vormen gegoten als men begeert. *Plinius* seit kortlijk aldus: Het wasch wort gemaakt van de uitgeparfte raten, die eerst met water gesuivert, en dry dagen in den donker gedroogt zijn, den vierden dach met vuur in een nieuweaarde pot met water bedekt gesmolten zijnde, wort het door korven ghegoten; daar na wort het weder in de selve pot en water gekookt, en daar na in kout water gegoten, in vaten die met honigh rondom bestreeken zijn.

Van de plaats valt niet veel te seggen.

Daar Byen zijn daar is wasch. In Korsika was het eertijts so overvloedig datse voor een bede an de Romeinen, hondert-duisent ponden (*Livius* stelt twee-hondert) betaalden. Uit Rusland, en Moscovie wort het by na doorgansch Kristenrijk vervoert. Omtrent de Stad Mombazza is het overvloedigh. Van *Krantzius* wort verhaalt dat de Lijflanders het voor vuiligkeit weg-wierpen. De Inwoonders van de Rivier Senega kennen ook noch sijn gebruik niet.

Tot sijn aart behoort, dat het door de warmte van de Son wit wert, daar het vleesch swart af werd, dat het geronnen donker, en gesmolten klaar is, en dat het lichtlijk door de warmte smelt; en ten lesten dat het lichtlijk met Oly, met Wijn en water beswaarlijk gemengt wert. De oorfaken sie die by *Aldrovandus*.

Het geeft ons een groot ghebruik inde Genees-konst, in 't schrijven, bootfen, segelen, tot beeld-werk, en t'samen-lijmen, in 't lichten, en andere. Het is enigfins in 't midden van de verwarmende, verkoelende, verdrogende, en vogtmakende. Het heeft gelijk *Galenus* schrijft iet papachtighs, en van dikke deelen. Daarom is het als de stof van andere genees-middelen, en wort totte t'samen-settingh van plaasters, en salven ghebruikt: Het wort inde rode-loop met een gebraden appel ingegeven, en op de blote senuwen, en pesen gheleit. Een doek met wasch bestreeken en heel warm opgheleit, beneemt de pijn van de verkoude leden. In de geelfugt met wit van een ey hart gekookt, en eenige greinen saffraan, en zyrop van alffen worden daar van heel goede pillen ghemakt, en ghebruikt. Sy verwekken veel dorst. Het geeft ook Oly, die in 't versagten der geswellen, en in pijnlijk water-maken seer goet is, besie sijn bereidingh by de Stofscheiders. Van sijn verbafteringh, en verwing sal op een ander gesproken werden, als ook van ander gebruik.

Daar zijn eenighe gheslaghten van wasch: Daar is natuurlijk, en gebootst. *Aldrovandus* heeft Indiaans gehad, dat geel, groen, root, en swart was, so hard als steen, 't welk wy by *A. Kosta* lesen van de Lakka gemaakt te werden. Het loffeljkste is vers, vetachtig, suiwer, ruikend als den honigh. Dat van Pontus oft Kreta. Het Pontise so wy *Galenus* geloven is om de bloemen van den alffembitter. By *Plinius* is het Punise 't beste. (*Dalchamb* maakt dat het alderbeste) Het naaste dat heel geel, en van honigachtige reuk is: Hier van seit *Cicero* dat de salven angenamer zijn die na wasch, als die na saffraan ruiken: (want so moet men lesen, en niet, na aarde) zuiver en uit Pontus, 't welk, seit hy, wonder is dat het bestaat onder den vergiftighen honig. Daar na het Kretize, want dat heeft veel propolis. Na dese dat van Korsika, dat uit de Palm-boom gemaakt, en ghemeeent wert de kraght van een genees-middel te hebben.

Het

Arist. H:
A: l. 3.
cap. 21.
Plin: H:
N: l. 11. c. 8.
Plin: H:
N: l. 21.
cap. 12.

Kolumel.
R. R. 1. 9.
c. 16.

Plin: H:
N: l. 21.
cap. 16.

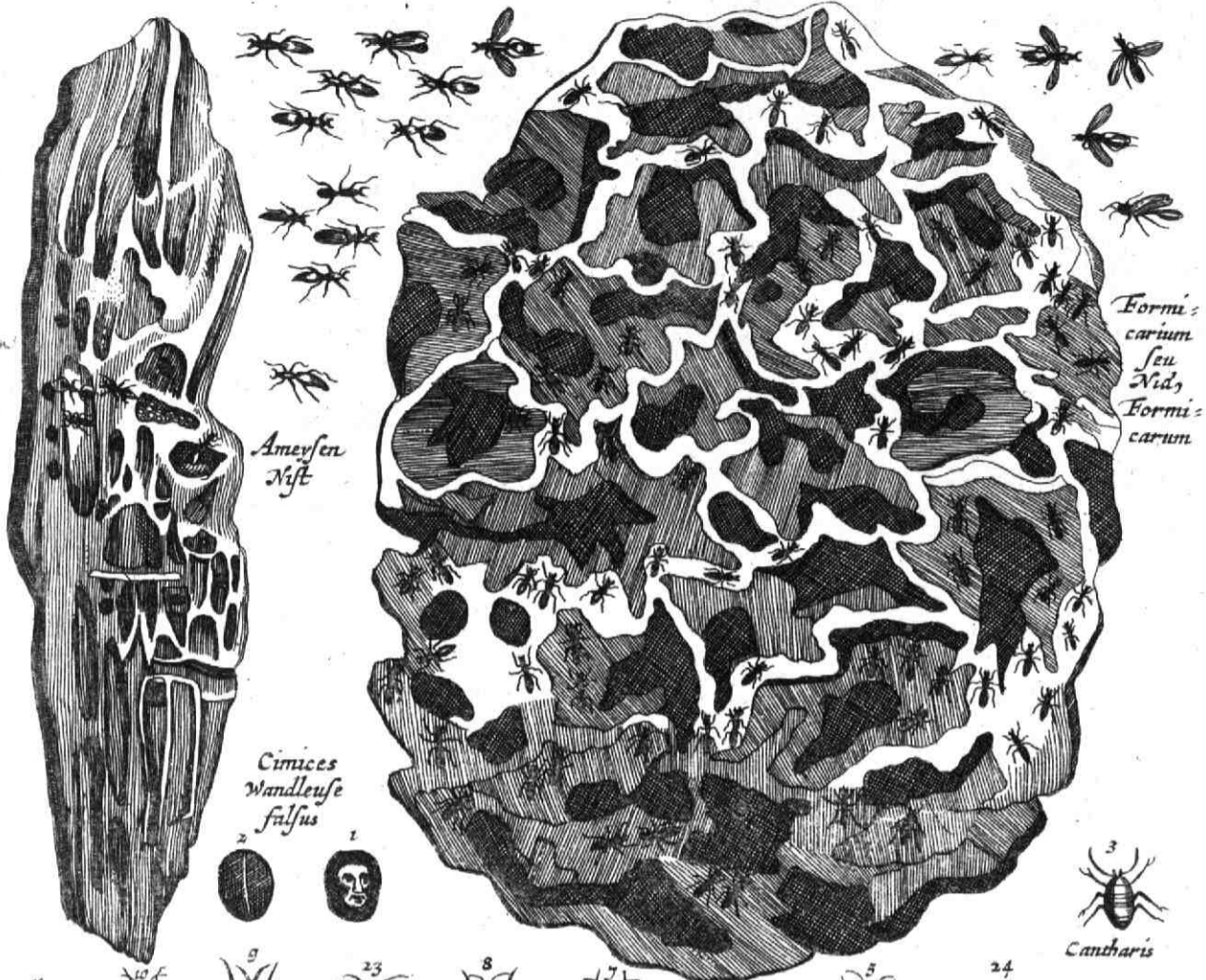
Plaats.

Krantzius
Vand. l.
16. c. 9.

Gal. de
Simpl. l. 7.

Onder-
scheid.

Plin: H: N:
l. 1. c. 14.

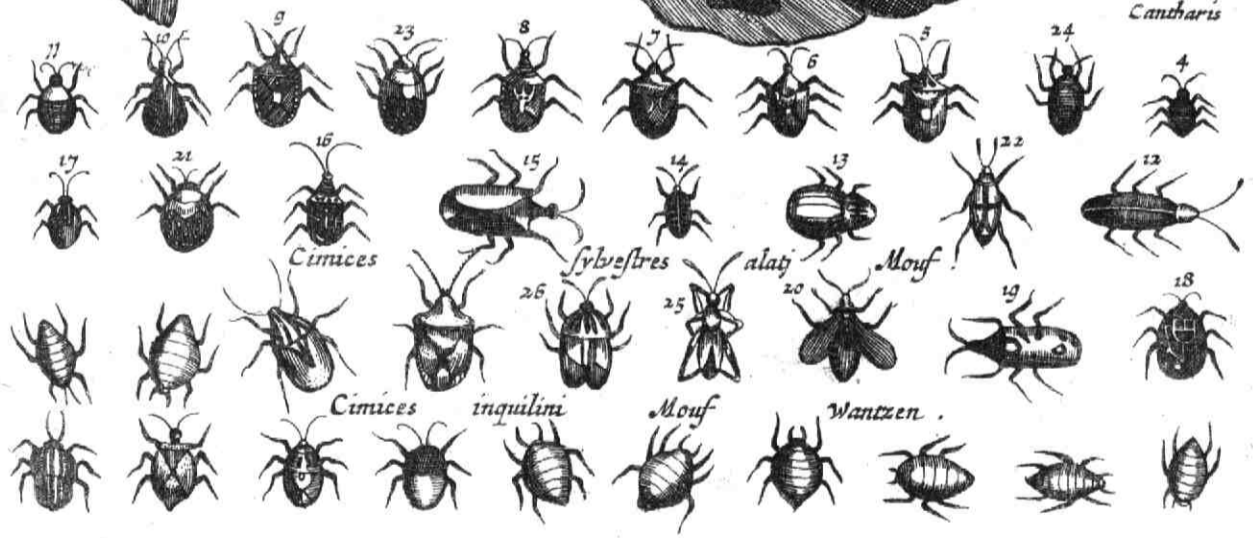

Ameyfen Nist

Formicarium seu Nid, Formicarium

Cimices Wandlause falsus

Cantharis

Cimices

Sybiestres

alay

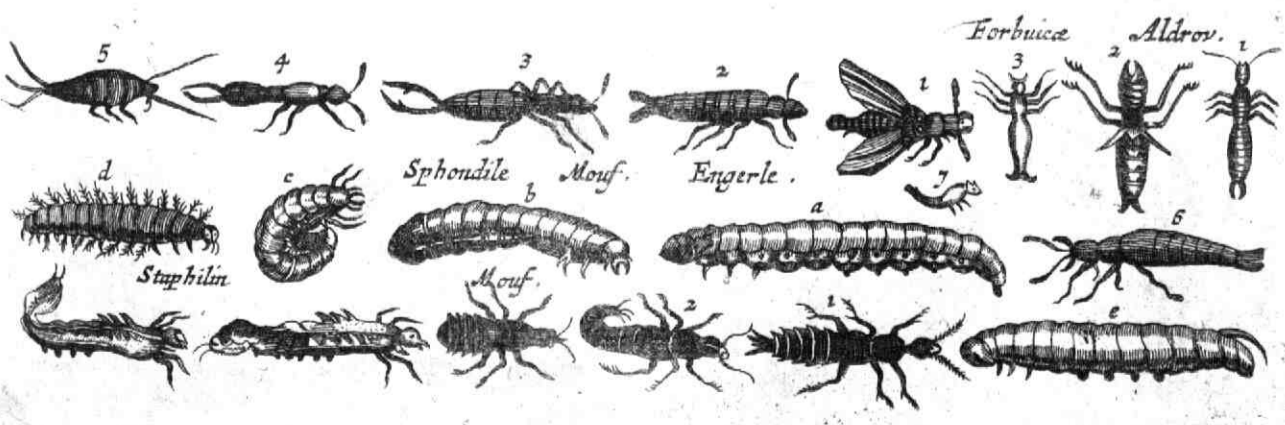
Mouf

Cimices

inquilini

Mouf

Wantzen

Forbuica

Aldrov.

Sphondile

Mouf

Engerle

Staphilin

Mouf

Het witte, 't welk sommige maagde-wasch noemen. Hoe dat gemaakt werd, beschrijven *Dioskorides* en *Plinius*. Het geel wasch, seit hy, word inde locht gehangen, daar na in Zee-water gekookt met Salpeter, dan scheppen sy al het schuim af, daar na wort het in een vat met kout-water gegoten, en weder met Zee-water bysonder gekookt, en sy laten de keetel kout werden, dit drymaal gedaan zijnde, leggen sy het op een mat inde Son en Maan te drogen, want dese maakt wit, en op dat het niet gesmolte wert, dekken sy het met dunne doeken; het wort ook sonder koken door in de Son te leggen heel wit: Want also wort den honig van 't wasch genomen, en die deelen wasemen uit, door welkers dunnigheid de verw voortkomt. Te Venetien wort het heel wit bevonden. Sodanigh is ook het Tarentijnse geweest. Het wort verbastert met Terpentijn; het wort ook door 't handelen wit, waar van *Aetius* seit dattet wasch door 't handelen wit wert. Het is de Genees-Meesters heel nut, en wort van *Paulus Aegineta* totte schorft seer geprezen: Het wort ook met poeiers vermengt tot quyl-middelen, en voornamentlijk het nagebootste, hoedanigh het Thyrrenise is. Het is goet voor de onsteeken nieren. Het geele om sijn lochtigen aart van den honig verfaft meer, lost, en ontbind de pijn. Dikmaal gesmolten neemt het een aardachtigheid an, daarom moet men het varsch, en nieuw gebruiken. *Hollerius* noemt maagde-wasch, dat van jonge byen gemaakt is: *Actuarius* noemt dat Propolis, en 't word van de selve in falven geprezen. Het groen van Egipten reekent *Hollerius* onder de affuiverende genees-middelen, en 't wordt met Oly vermengt opgheleit. Het word swart door 't by-doen van papier-afsch, en roodt door de Anchusa; Nochtans word het inde Molukse Eylanden en Amerika uitte natuur swart vergadert. 't Is wonder dat *Aristoteles* schrijft dat de warmgemaakte hoornen der jonghe Koe-beesten in wasch gebogen werden, en datse geen pijn der voeten gevoelen, als sy daar mede bestreken werden.

Het dunkt ons goet hier wat van de Propolis, en Erythace by te doen; Dat wordt als bywonende also gheuoemt, om dat het voor de gaten der korven van de Byen gheuoemt werd. By de Grieken anders Smenion, Samylis en Aigeros gheuoemt. *Scribonius* heeft het voor Maaghde-wasch gheuoemt: *Sylvaticus* voor drek van de korven: *Bellunensis* voor het vuil van de wanden, en seit dattet voor Bdelium gebruikt werd. Sommighe drijven dattet van de bomen druip, andere dat het de eerste raat is: Ik soud' segghen dat het een dikachtige stof was tussen Kommosis (by *Aristoteles* Mitys gheuoemt) oft Pissoceron, en wasch, 't welk geel, en ruikent na de Styrax helt, en als de Mastix kan ghetrokken werden. *Kordus* schrijft by *Moufet* dat het een traan van bomen is, en in de eerste knoppen groeit. Dattet vergadert van de Byen voor de gaten van de korven

gehecht word tot een schutffel voor de koude. Hy maakt'er dry ghedaanten af. Het eerste wordt alleen uit de swarte Populier vergadert, en *Aegyria* gheuoemt. Het is sagtte handelen als lijm, geel van verw, anghenaam van reuk, slaapmakend, en even als de Styrax, in smaak als de knoppen van de Populier. De tweede is de andere ghelijc, en uitte Berken-boom, van verw tussen geel, afchgrauw, en groen, en uit-trekkelijc. De derde word uitte Alpise Populier vergadert, en is selden. De vierde is uit alle dese vermengt, maar is nu niet in ghebruik. De Bye-Fokkers menghen se onder malkander, en het wasch dat van *Avicenna* swarte Mum gheuoemt werd, is niet anders, als eenigh overschot dat naar 't ghekookte wasch op de gront fakt. Het word met Oly week ghemaakt als wasch, maar het weeght over en sinkt op de gront. Het fuiver en ruikent is 't beste, het word in water ghegoten lichtlijc van het wasch ghescheiden. Het Kretise en Passidise, dat het meeste deel van de vettigheid van de Styrax en Ladanum vergadert werd. Indien ghy sijn ghebruik insiet: Het trekt de vuiligheid diep uittet lijf: Het wordt van *Celsus* onder de openende genees-middelen gherekent. *Aetius* seid dattet verwarmt, ondoet, rijpt, en afveeght. *Varro* seit dattet om sijn veelerley ghebruik op de heilighe wech veel dierder verkocht wierd als den Honigh. Daar van is moghelijc by *Largus* de naam van 't gheheilighde wasch. Gerookt is het goet voor den verouderden hoest: Met water ghemengt gheneest het de Roos. Opgestreeken de krauwagie, en is tot veel dingen nut.

De Erythace noemt *Aristoteles* Sandaracha, Smerion, en andere Cerinthus. By de Gheleerde is het Vernilago, oft na de tijdt Vernix, dat schijnt Lente-wasch te zijn; En by de Lombardse-Boeren, volghens *Niphus* Carbina gheuoemt. Wy hebben daar van boven uit *Plinius* ghesprooken. *Varro* wil dattet een Lijm is, daar mede de Byen de kanten der raten t' famen-voeghen. Daar is een groote kragt in om de swermen uit-te-lokken. Die willen dat de swermen neder sitten, bestrijken een tak mette Erythace en Apiastrum, oft Mellisse kruid gemengt: *Virgilius* noemt het Gluten, oft Lijm.

II. HOOFT-STUK.

Van de Fucus oft onvrugtbare Byen, oft Hommels.

DE Fucus oft onvrugtbare bye, is also van Fucos dat is bedrog gheuoemt, oft om dat het geen rechte Bye is, maar bedrog anrecht, en onder schijn van de korven te verwarmen den honig op eet. Die den naam van Phagumai, dat is eeten trekken, zijn al te stout: gelijc ook diese van furando dat is steelen trekken, alhoewel sy waarlijc steelen. By de

Varro de R:R: l. 3. cap. 16.

Arist: de Plant l. 11.

Naam: Aldro: H: Insect. l. 1. cap. 5.

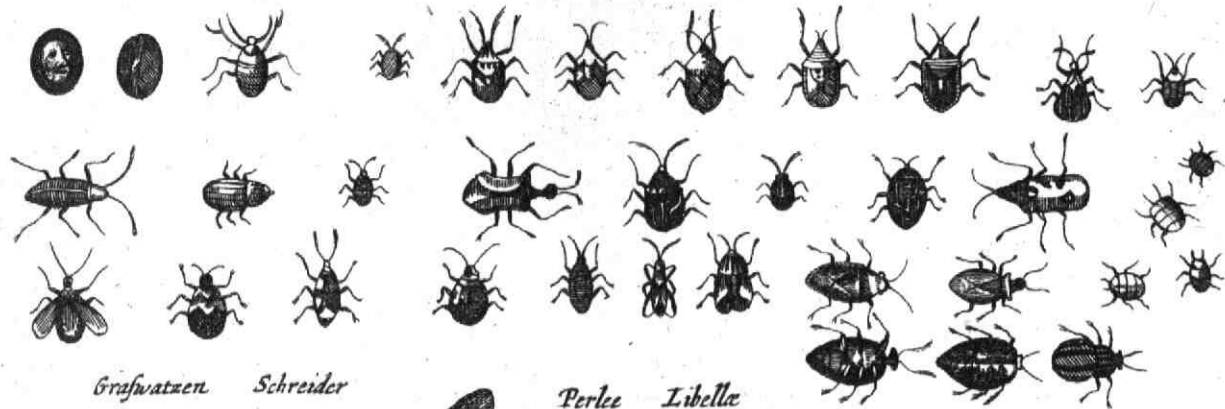
Holler: Inft: Chir. l. 6. c. 7. Plin: H: N: l. 21. cap. 14. Arist: H: A: l. 8. c. 7.

Moufet. Theatr: Insect. l. 1. c. 6.

Wantheuzen

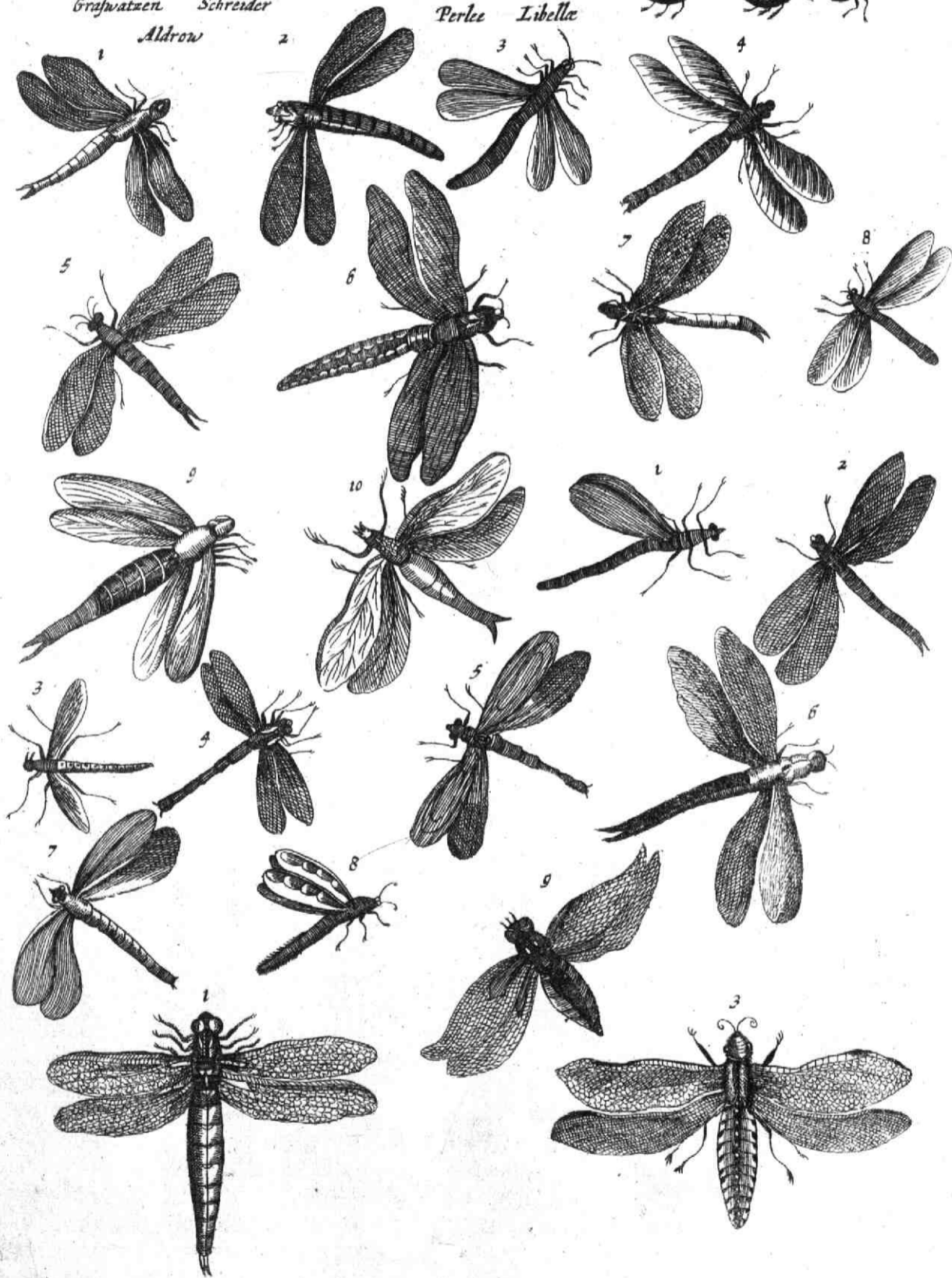
Wantzen

Simices

Grafwatzen
Aldrow

Perlee
Libelle

Grieken worden sy Kephen, en Thronax genoemd. Kothuros is een bywoord, om dat hy als de andere Byen geen angel uitsteekt.

Befchrijvingh:
Kolumel.
R. R: 1.9.
c. 15.
Plin: H: N:
1. 11. c. 11.

Arist: H:
A: 1. 5.
c. 22.

Arist: H:
A: 1. 9.
c. 40.
Plinius
H: N: 11.
cap. 17.

Teelingh.

Arist: de
Generat.
1. 3 c. 10.

Kolumella noemt haar eengeslagt van groter anwasch, de Byen heel gelijk; en steltse onder de t famenrottende dieren. *Plinius* seit datse sonder angel zijn, en als onvolmaakte Byen, die van vermoeide en verouderde geteelt zijn, een late vrugt, en die als slaven van de rechte zijn. *Aristoteles* maakt haar een vierde geslagt van Byen, maar vergeefs, want sy maken geen honig. Hy is by na tweemaal so groot als een gemeene Bye, ja hy is de Koning in dikte en lijvigheid gelijk. Sy souden Koningen zijn, indien sy een angel hadden. Haar grootte is om het gebruik van haar leven gegeven. Door haar arbeid wort niet van 't overschot verquist, maar vullen haar nacht en dach met honig. Sy zijn swarter met een blinkende verw, als de Byen. Die, welke Fur oft de dief en by *Aristoteles* Phor, by *Hesychius* Phorios genoemd wert, is kleinder. *Plinius* noemtse onder de grootste byen die swart zijn en breed van aars, en zijn so genoemd om datse dieflijk den honig opeeten.

Van de teeling zijn verscheide gevoelens. *Isidorus* heeft verhaalt datse uitte verrotte muil efels voortkomen. *Kardanus* uitte Efels, *Plutarchus* en *Servius* uitte Paarden. Andere meenen datse uit de bloemen van de Cerinthus, van den Olijf-boom, oft van 't riet voortkomen. Enige meenen datse uitte byen door veraarting geteelt werden naar datse haar angel verloren hebben: Andere beufelen dat dese uitte Fucus voortkomen. Ten laatsten worden se in mannetjes en wijfjes verdeelt, en datse door versameling voortsetten. *Aristoteles* bevestigt datse uitte lange, en uitgerekte Byen, so de Fucus als de Fur haar oorsprong hebben, en dat in vrugtbare jaren, als de honigh overvloedigh verhoopt wert, uit een overvloedige vogtigheid, dat wy boven uit *Plinius* ook bygebragt hebben: Hy seid datse bysonder voortgeteelt werden, indien de Koningh leeft: Indien hy dood is, inde holletjes van de Byen, en dese zijn moediger. Sy maken kleinder hollen als sy selver zijn, en die niet overal door de korf maar op de uitterste hoeken. Also schijnt hy ten ansien der teeling 't geheel geslagt der byen in dry gedeelt te hebben. De Koningen teelen, en haar selven, en het ander geslagt: De Byen weder den Fucus: Maar de Fucus is van de teelende kragt ontbloot. De vrugt is ten ansien der Byen wit, daar uit ontstaan wormtjes kleinder als die van de Byen.

Virgil:
Georg:
1. 4.

Ælian: H:
A: 1. 1.
c. 10.

By sommighe Grieken word de Fucus, *Asinteles*, *Ateles*, *Aleurgetus*, en *Asymbolus* genoemd, daarom seit *Virgilius* dat hy vry sit om andere de kost t' ontroven. Maar by sommighe schijnt hy van een groot gebruik te zijn. Sy leven wel ten ansien van 't honigmaken leedigh: Ja sy sitten een heelen dach inde honig-raten verborgen. 's Nachts, als alle de byen slapen beginnen sy te arbeiden, en verwoesten de korven, gelijk *Ælianus* verhaalt;

maar indien *Bartholomeus Anglicus* ons niet bedriegt, so maken sy de Koninklijke sitplaats, en die feer heerlijk boven inden top van de raten met een cierlijk deksels overtrokken. *Tzetzes* maaktse water-dragers: *Kolumella* seit datse op de faden sitten daar de byen uit gemaakt werden, datse ghebruikt werden om nieuwe affetsels te broeijen en op te voeden, en als de jongen gekipt zijn datse dan uitgeworpen werden: welk alles *Plinius* heerlijk verhaalt. Sy, seit hy, bouwen eerst huisen voor 't gemeen, daar na voor de Koningen. Indien men een overvloedige voortkomst verwacht, wort den Fucus ook een raat toegeleit: dog de kleinsteraten an dese, hoe wel sy groter, als de byen zijn. Maar de Fucus is sonder angel, gelijk onvolmaakte byen oft nieuwelingen, van de vermoeide en afgeleefde voortgebragt, een late vrugt, en gelijk als slaven van de rechte byen: waarom dees over haar gebieden alder eerst haar uitwerpen: en die vertragen straffen sy sonder genade, en sy helpen haar niet alleenlijk in 't werk, maar ook inde vrugt, wijl den hoop veel doet totte warmte, en hoeder meer hoops is, hoe ook de voortkoming der swermen groter is. Als den honigh begint te rijpen, stoten de byen haar uit, en veel op een vallende doden sy haar, en dat geslagt wort niet als inde lente ghesien: De Fucus als hy sonder vleugels weder inde korf geworpen werd beneemt deselve ook de andere haar vleughels: Oft liever indien wy *Aristoteles* volghen, eeten de andere byen de vleughels van de binnen-geblevene hommels af, so dat *Plinius* qualijk outos voor autai, dese, voor selfs gelesen heeft. Daar zijnder die uit *Aristoteles* segghen datse raten in een selve korf maken, want sy blijven de meeste tijd binnen, en als sy uitgaan heffen sy haar heen en weder inde hooghte, vliegen in 't rond, als of sy haar wilden oeffenen; dat gedaan zijnde keeren sy weder na huis, en neemen haar spijs. 't Geen van haar afkeer voorkomt kan uit het gheseyde gheoordeelt werden. Van de Dieven sal ik dit noch by-voeghen: Datse haar somtijds so opvullen datse nauwlijks gaan oft staan konnen; Datse dikmaal in de hollen der Byen jonghen krijghen, en geen honigh vergaderen nocht huisjes oprechten: Datse inkomende gheslagen werden, en half doot voor de gatengelaten, en dikmaal heel gedoodt werden.

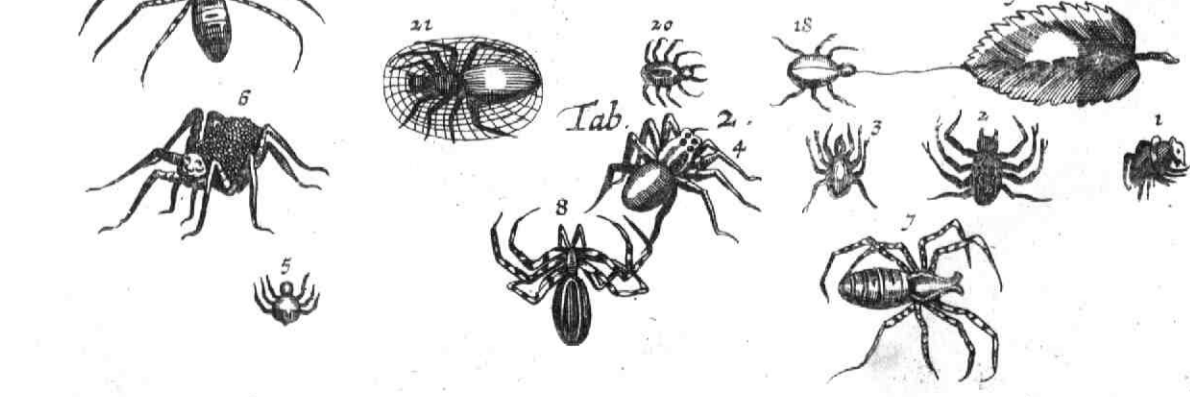
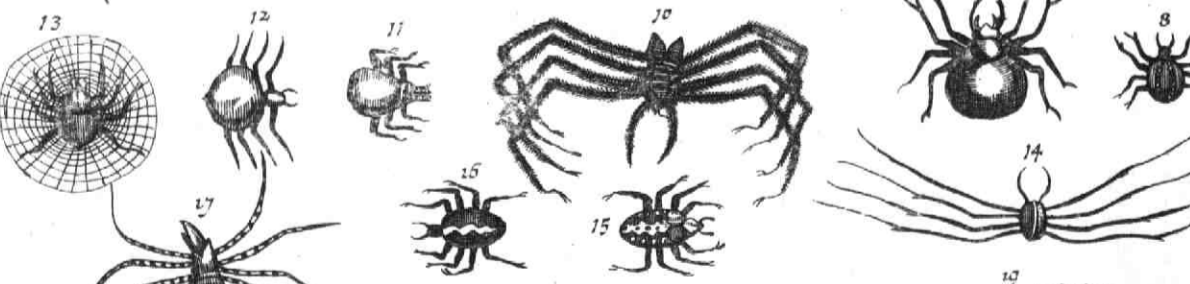
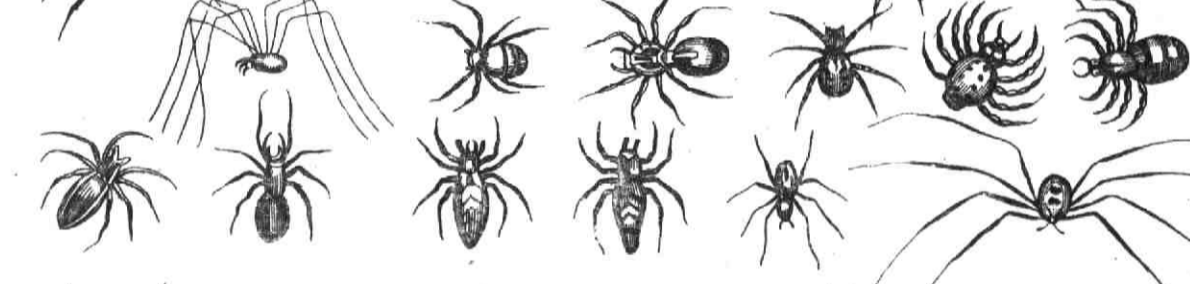
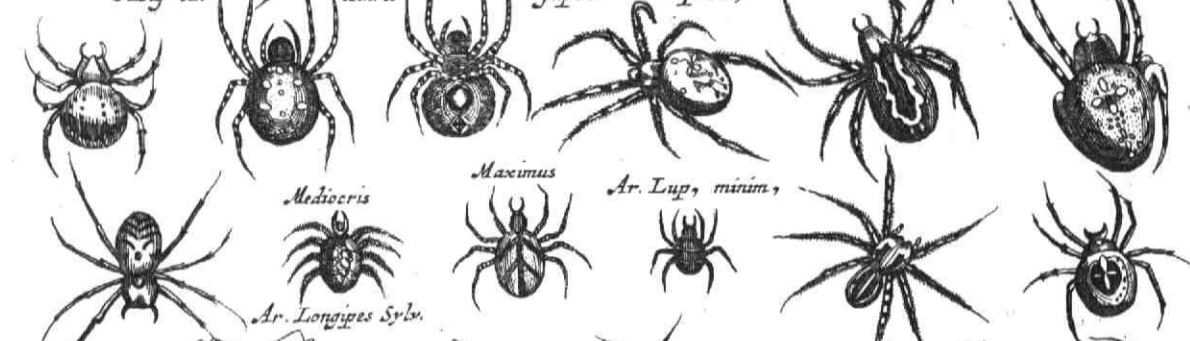
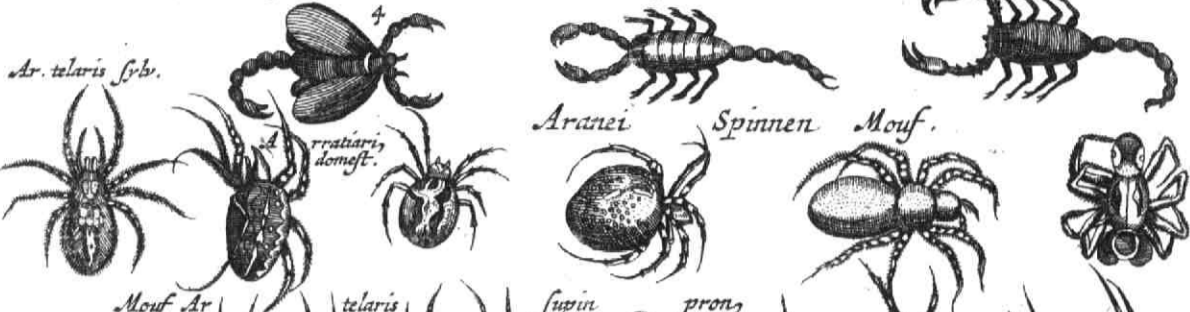
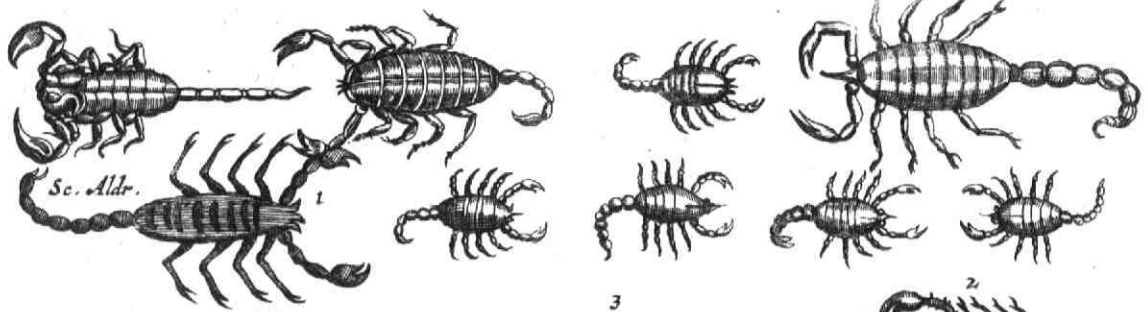
Arist: H:
A: 1. 9.
c. 10.

III. HOOF T - S T U K.

Van de Vespen.

DE naam Vespa is van de Latijnen an de wesp gegeven, niet om dat hy t' savonds vliegen vanght, oft haar met geweld anvalt, maar om dat hy vesca, dat is duu van poten is. By de Grieken wort hy *Sphex* en *Sphacio* oft van *Sphinggo*, dat is inbinden oft mager maken, oft van *Diasphage*, om dat hy in 't midden so gekerft is dat hy geseit werd te gapen. De uitlegger van *Nikander* noemtse Leu-

Aldrov.
Insect. 1. 1.
c. 6.
Naam.

se Leticospades. *Suidas* Dellides, *Hefycobius* Auletai en *Passaleres*, *Gaza* door misbruik *Authrenai*. Want dese mochten eer *Horsfels* genoemd werden.

Beschrij-
vingh.

Moufet.
Insect.
L. c. 8.
Varro R.
R. 1. 3.
c. 16.

Het is een gefellig dier, geringt, langagtig, met vier vliefige vleugels (waar van de eerste grootst zijn) versien, sonder bloet, binnewaarts geangelt, met ses voeten van goutgele verw, met swarte plekken, dry hoeks-wijs boven, en over 't heele lijf over dwars geciert, waarom hy mogelijk van *Pollio* de gulden genoemd wert. Het lijf hanght in 't midden der borst als met een draad t'famen, so datse by na verlamt, en gapende schijnen. *Moufetus* meent datse alle een anghel hebben. *Varro* meent datse daar in van de Byen verscheelen, dat de Byen korter, gedrongen'er, an de borst en rug hayragtig, met een langer hoofd, en scherper bek, minder an den buik gheverwt, met roschverwighe en swarte ringen onderscheiden zijn, en de sprieten onder de ogen hebben. Maar de Wesp is langer, en gelijk als met een fluit an 't midden van den buik, en borst t'famen hangende, geel, glat, hoger geverwt, met een korter, en ronder kop, die de sprieten boven de ogen draagt.

Plaats.

Olaus M.

Sy zijn graag op ruwe plaatsen, daar worden meelt vermeerderd. Nochtans worden enige geslagten op sommige plaatsen niet gevonden gelijk wy hier na seggen sullen. In 't Eyland *Nicisus* so *Ortelius* schrijft, brengen sy met haar steek de doot an. Inde uitterste streck van d'Aspunt seic *Olaus* datse overvloedigh zijn. Sy maken wesp-hollenvol kleine hulletjes daarse in nestelen en wonen. Gy sult die somtijds om-hoog vinden inde stammen van de bomen, op de bergen inde eyken. Somtijds inde aarde en losse mueren, hollen en gaten. *Aldrovandus* heeftse onder de pluk-vrugten, en kleine boomtjes gevonden. De selve heeft'er ons dry gegeven: Een ey-ront onder een Okkernote boom, daar de aard een voet diep uitgegraven was: Het ander ook onder aardsch, maar ront: Het derde beker-vormig. De gesteltenis van 't eerste was dese. Het hol oft 't gat seic *Aldrovandus* was eng: namentlijk so groot dat'er eentsevens door konde, boven de aarde, van waar een wegh was van deselve breedte, naar 't wesp-hol, niet regt oft waterpas neergaande, maar zydelinghs door loopgraven omtrent twee hand-breet, van 't eerste gat, dat boven d'aarde was: hier was de aarde ruimer uitgeholt, en ten deele rond, en dat mettet wesp-hol inde eyronde naar evenbedeeling over een quam, so dat'er tusschen het wesp-hol, en de holle zyden der aarde so veel ruimte was, als'er voor de inkomende wesp genoech is, die engen mont van 't gehele hol was een, en ter zyden gefet, die kuil opgegraven zijnde vertoonde sich de woonplaats van de wesp die ey-ront van gestalte omtrent neghen duim diep, en twee dwarfe handen breet was, en rondom met een korstigh vlies als een ey met sijn schel bekleet, 't welk wit en zandachtigh was, gelijk de Zee-lichen van de selve selfstandigheit met de raten, en

niet waschagtig gelijk van de byen, maar meer houtachtigh, de dunne peulen van de plukvrugten, de *Lunaria*, *Bulbonaca*, oft *Scabiosa* in stof gelijk. Het opperste deel van dit was in plaats van een dak, 't welk de hutjes met een spits opgaande top voor den regen, als die by gheval daar op druip, beschermde, en an de mueren al den vyandlijken anval uitsloot. Het onderste bekleede de plaats van de grond, en hiel alles van vuiligheit en verrottingh vry. De korst afgetrokken zijnde vertoonden haar ses schokken van raten, die op malkander als kamers gefet waren, en met een behoorlijke ruimte van malkander stonden. Maar om dat de folderingen niet souden neersakken en de jongen drukken, worden sy yeder met pylers onderstut, die niet sonder orde gevormt zijn; maar van een breeden voet beginnen, en boven na de holle rondte met een breeden opgerichte bol, weerzyds als een hoofdig spijker, een duim-breed inde lenghte uitgestrekt werden, so datse gewulffels, en kelders schijnen. De onderste en bovenste rondten zijn klein en eng, de middelste breed, de overige middelmatig. Yeder zijn sy met veel feskantighe hulletjes versien, in welkers sommige de volwassene wesp, in andere jonger, maar niettemin volmaakte en ghevleugelde, en in de derde enige wormtjes besloten waren, die al t'saam met het achterste opwaarts, en met het hoofd neerwaarts lagen.

Van de andere komt niet sonderlinghs voor. Het beeker-vormige was dun van hals, en dik van buik, daar een breed byhanghsel an hingh. Het nest, uit een dunne vliefighe stof, daar hy rondom mede overtrokken was, met een schar inde lenghte doorghesneden, vertoonde dry vliessen met een ledighe plaats onderscheiden, waar door sy rondom konden loopen. Het eerste vlies was kleinder als het uitterlijke, het tweede grooter, het derde aldergrootst. In 't midden van het binnenste waren seven feshoekighe hollen.

By *Apollonius* worden se *Omoboroi*, by *Aristoteles* *Meloboroi* gheenoemt, om datse rauw vleis en rijpe appelen eeten, maar sy sparen ook de Peeren, Fruimen, Druiven, Bloemen, en andere vrugten niet, nocht het sap van de Olmbomen oft Suiker, en Honig: sy jagen ook groote vliegen, en haar 't hoofd afbrekende voeren sy 't overige lijf mede, nocht sy sparen self de Byen. Datse graag slangen eeten lesen wy by *Plinius*, en datse door dat voetsel doodlijke steeken geven.

Aristoteles bekent haar kunne. De grootste en sterkste mannetjes worden met een anghel versien: de kleine en swakke wijfjes hebben'er geen. Sy konden moeders genoemd werden, ten waar die *Aristoteles* breeder, swaarder, dikker, en groter als de wesp stelde. Dat'er een kunne is, daar van is by sommige een kenteken; want indien ghy een Wesp by de poten neemt, en hem laat rommelē sullen sy die geen angel hebben naar hem toevliegen. Deselve schrijft dat mense heeft sien versamelē andere stellen

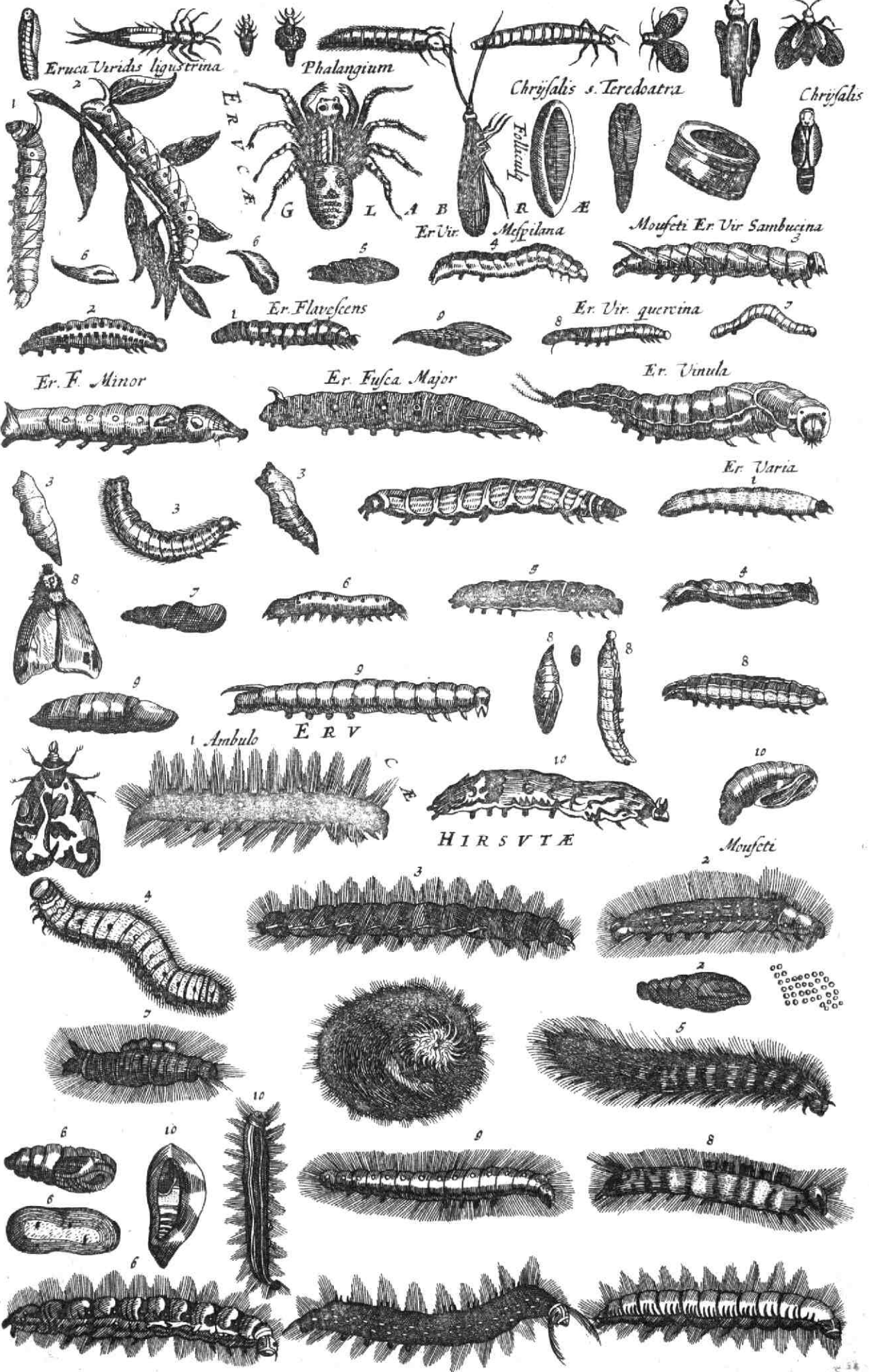
Voetsel.

Plin: H:
N: 1. 11.

c. 21.
Arist: H:
A: 1. 9. c. 41
Plin: H: N.
L. 11. c. 53:
Arist: H:
A: 1. 9. c. 41

Vermes arboreæ Xylophthori Aldro.

Muscæ

stellen dat twijffelachtig. *Vincentius* seit dat de wilde mette tamme te doen hebben. Van haar teeling spreekt *Aristoteles* op twee plaatsen aldus. Eerft bouwen de Horffels en Wefpen hutjes voor haar jongen. Indien fy geen Koning hebben, en den felven al dwalende foeken: en de Horffels om hoog, en de Wefpen inde gaten, die haar Koning onder d'aarde hellen. Ook zijn de raten van dese feskantig, gelijk van de Byen, en die niet uit wasch, maar uit een korftige en zandige ftof. Sy leggen haar jongen an de zyden van de holletjes fo groot als een drup, die ande wanden hangt. Nochtans is in alle de holletjes die vrugt niet gelijk: maar in sommige fo groot, datse ook kunnen vliegen. In andere nieuw gekipt, en in sommige maar wormen, daar alleen drek onder is gelijk in de byen: maar fo lang fy nieuwlingen zijn wordense niet beweegt, en met een blaasje overtrokken. Ten tweede, wanneer de Koninghen een anftienlijke plaats bekomen hebben, maken fy in't begin van de Somer raten, en kleine wefpen hollen, met vier openinghen oft daar omtrent: in welke de Wefpen voortkomen, en niet de moeders. Welke groot gheworden zijnde, maken fy behalven de voorgaande meer andere groter, en dese weder oud geworden zijnde weer andere: fo dat ten einde van den herft de wefpen-hollen heel veel en groot zijn, in welke de Koningen die wy moeders genoemt hebben, niet meer wefpen maar moeders telen. Dese worden in gedaante geboren als grote wormen, inde vier opperfte kanten van de tfaam-gevoegde bovenfte hollen. *Plinius* doet'er by dat haar vrugt ongelijk is, dat de een uitvlieghe, de tweede noch een nieuwboorlingh, is en d'ander noch een worm, en dat dit in den herft en niet inde lente gefchiet. De moeders groeijen in groot getal, indien'er 'sjaars te voor veel wefpen en regen gevallen zijn. De wormtjes eerfte nieuwboorlingen werden zijn langagtig, die wormtjes, die in't vleesch (die *Hippokrates* *Eulas* noemt) en die inde haafnoten groeijen niet ongelijk, wit, met kerven geteekent, an't uiterfte van t lijf dikagtig, met een swartagtige ftreep over den rug, fonder voeten, niet kruipende, maar haar an alle zyde roerende. Als de vrught geleit is dekken fy het holletje met een dun vlies, welk als fy volmaakt zijn gebroken zijnde, komen fy uit, en twee dagen gekipt zijnde, vliegense rondom. Datse ook uit verrotting groeijen is feeker. Datse uitte herffenen van een Paart groeijen, verhaalt *Pachymerius*. Uit het vleesch *Plinius*, *Plutarchus*, en *Antigonus*. Datse uit de huid van den Eefel groeijen lefen wy by *Ifidorus*: uit het bloet van de Krokodil oft uit het lijf by *Horus*: uitte verrotting van bomen en vrugten by *Albertus*. Datse uit het doorgeboort been onder 't oog van 't hoofd van een oud hart gegroeyt zijn, verhaalt *Vincentius Belluacensis* uit een feeker oud Schrijver.

Wat angaat haar leven. De Moeders leven niet langer als twee jaren. De andere eindigen haar leven metten herft. Ja seit *Mousetus* of

of de Moeders oft Koningen van't voorleden jaar, als de nieuwe Koningen nu geboren zijn fterven mette nieuwe Wefpen; en of dat altijd op gelijke wijs gefchiet, oft datse langer leven konnen, trekken veele in twijffel. De wilde worden langer levende gehouden, en de korthed van haar leven vergoed haar tayeheid. Want indien ghy het hoofd van den buik, oft van de borst fcheid, fullen fy nochtans fteeken, en dat niet minder als van te voren. Sy vliegen in't rond om datse geen ftart hebben. Sy ftrekken de Klinkhavik, de Swaluwen, de Nachtuilen, en Vostot fpijfe. De Vos fteekt fijn ftart in't Wefpen-hol, en flaat die beladen teghen een boom, en cet de doden op. De bastart-wesp, die men de eenfame noemt inde linker hand ghevat (die eerft van dat jaar ghevanghen word heeft veel kraght) prijft *Plinius* tegen de vierendaaghse koorts. *Mizaldus* ghedenkt feeker water uit Wefpen overghehaalt, dat gheswellen fonder pijn verwekt; Het moet nootfaaklijk opblasende zijn. Het geneeft opgeleid de fteeken, oft een plaaster uit aarde met afijn en vliegen-hoofden gemenght. Andere prijien het fap van Citrullen, de dunfte bladeren van de Siliqua van *Plinius*, Saly met Afijn, gepoedert krijt, Confilie de Grein met Oly gemengt, Aspergjes met Honig gefloten, en ten laaftten Koedrek. Van binnen het fap van Marjolijn met Bolus armenus, en de kleine bladeren van de wilde Laurier met Wijn inghenomen. De Althea met waterighen Afijn, het fap van Rute oft Confilie de Grein, de bladeren van de felve ghekaauwt, worden ook feer ghepreefen. Indien de fteek van de vergiftighe is, 't welk de ongevoeligheid, als ook de dulheid anwijfen, moet de plaats eerft met het mes geopent werden, en geopent gefogen, en dese volgende pap, uit het fchrapfel van de aard daar de Wefpen in nestelen, met Afijn opgeleit werden. Onder de verhoedende middelen, zijn de Maluw en Althea de alderbeste. Hoe fy ghevanghen werden fie dat by *Mousetus*. Sy zijn ook dienstigh totte voorduidingh. Sy voorduiden een langhe Winter, indien fy haar voor 't einde van October vertoonen: Een nat en koude Winter, indien fy op veel plaatsen voor den opgang der Seven-ftarren met hoopen onder d'aarde kruipen: Groote slaghregens, indien fy veel in den Herft voortkomen. Want wijl fy koude dieren zijn, kruipen fy na de warmte onder d'aarde. en om datse niet als uit een natte dompige aarde voortkomen, beteekenen fy de alte groote vogtigheid, als fy veel verfchijnen. Te Capua voorduide haar grote menigte die inde Kerk van Mars neergefeten was, de aankomft der vyanden en de brand van de Stadt.

De onderscheiden van de wefpen zijn feer veel. *Aristoteles* gedenkt van wilde, tamme, moeders oft koningen, en gemene werkende. By *Plinius* zijn *Ichneumon*es en bastart-wefpen. By andere komen *Parnopes*, *Pemphridones*,

Arist: H
A: l. 9.
c. 65.
Scaliger:
Edit.

Plin: H:
N: l. 11.
cap. 21.

Plutarch:
in Kleo-
mene.
Autigon:
in Mirabi-
lib:
Plin: H:
N: l. 11.
cap. 20.

Ouder-
dom.

Plin: H:
N: l. 30.
cap. 11.

Stephan-
de Agri-
cul. l. 1.
c. 8.

Theo-
phr: de
Signis
Tempor.
Aratus in
Phenom:
Theon. in
Comment.

Onder-
scheid.
Arist: H:
A: l. 9. c. 41
Plin: H: N:
l. 11. c. 21.

Erucae Raupen Mouf

Er. Polymita

Er. Corilaria

Er. Neustria Minor

Er. Neust. Major

Er. Mesolence

Er. Tuberculosa

Major

Er. Sepiaria

Er. Brassicaria

Er. Urticaria

Er. Geranicola

Er. Antennulata

Er. Jacobæa

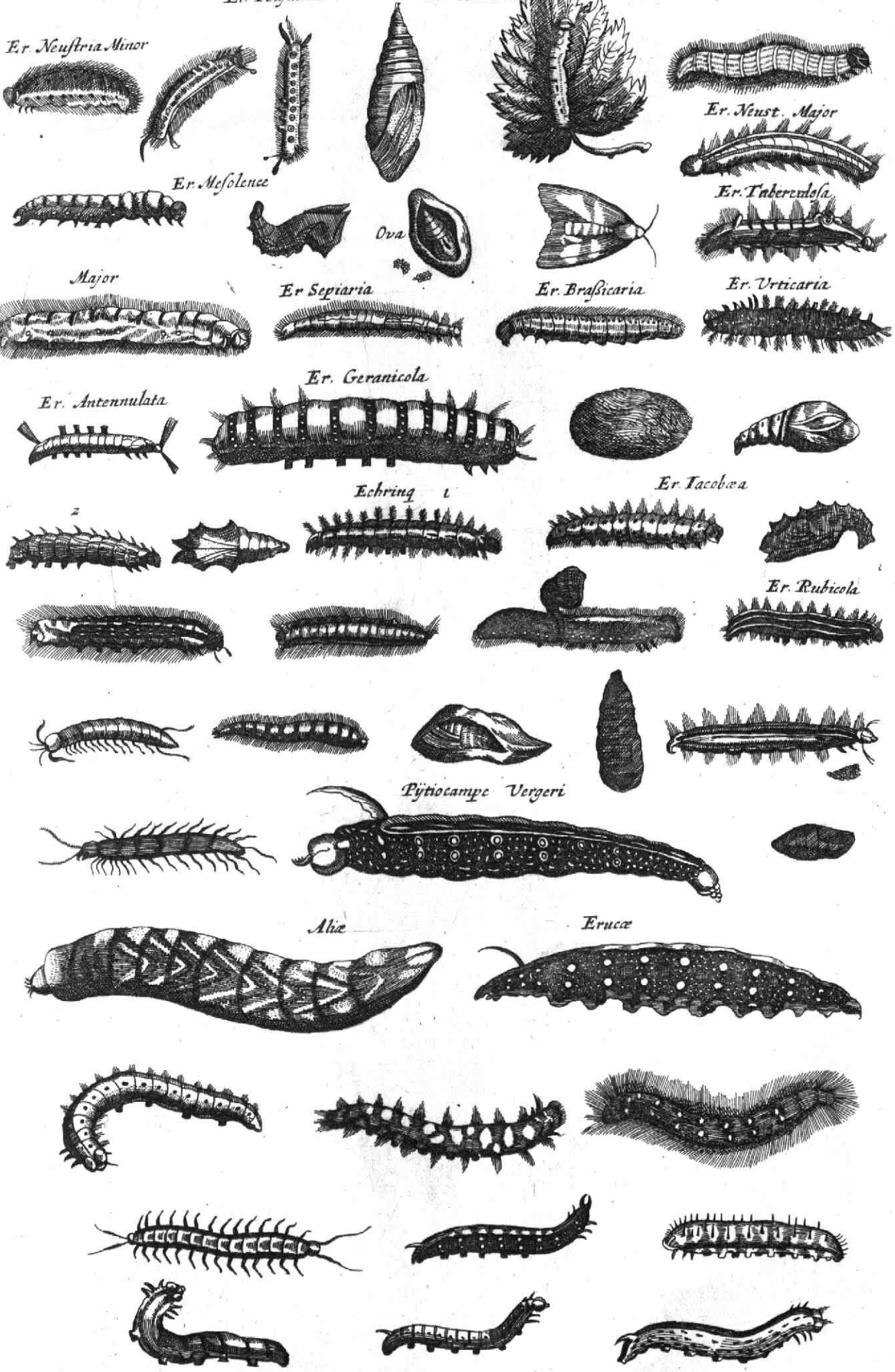
Echring 1

Er. Rubicola

Pytiocampe Vergeri

Alie

Erucae

nes, Benbikes, kleine, groote, geele, Indife, Baftaarten, vergiftige, eensame, Laërtæ, geangelde, en ongeangelde. *Aldrovandus* heeft twee gedaanten, die hy angemerkt heeft, beschreven, welkers afbeeldfels wy geven. *Moufetus* heeft'er twee uit Hongariën gekregen, die hier ook vertoont werden.

Dat wilde geflaght is felden, het komt op de bergen en in de boffchen voort: en neftelt niet onder d'aarde, maar in de Eykebomen: Het is grooter, langer, swarter, uitgereker, verfcheiden geverwt, fterker, geangelt, en fcherper in't fteken. De Schryvers fegghen dat hy met drymaal negen fteken een mensch ombrenght. Hy leeft het gheheele jaar, en 's Winters, als de boom afgehouden werd vliegt hy uit: de winter brengt hy inde fchuilhoeken door. *Moufetus* heeftfe eenmaal in't Bosch van Effex met ghevaar van fijn leven waargenomen. Hy foude van een gheheele Swerm overvallen zijn geweest, ten waar hy fich met de takken van de Brem befchermt hadde. *Varro* maaktfe hayrchtiger: De tamme die vreedfaam, oft fagtfinnige zijn, zijn ook kleinder; Sy werden verdeelt in arbeiders en Moeders, van welke dese groter zijn en twee jaar leven. *Plinius* maaktfe faghtmoe-dige: Haar breeder geflaght, doet hyder by, staat in twijfel, oft fy angels hebben, om datfe niet uitgaan. De Arbeiders zijn met haar werk beefigh, en voeden de Moeders: De *Ichneumon*es zijn kleinder als de andere: en doden een geflaght van Spinne-koppen, *Phalanx* ghe-noemt, en brenghenfe in haar nesten, daar na befmeren fy die, broejenfe, en daar uit brenghen fy haar geflaght voort. Sy worden fo genoemt van't woord *Ichnai*, om datfe klein en teer zijn; de Baftaart-wesp heeft een donker hoofd, twee korte dunne hoornen an't voorhoofd, groote ogen, swart en uitpuilende, daar weerzyds twee poten an vast zijn, vaste en bultige fchouders, een langhachtigh lijf, teer, en met ghelederen, donkere vleugels, hayrchtige poten, van verw als de twee vleugels.

De *Parnopes* fuigen de Druiven, fo rijpe als onrijpe uit, waarom fy fo genoemt zijn, beken ik niet te weten: Sy zijn een roof der Nacht-Uilen en Steen-kryters: De *Pemphredon* is by de uitlegger van *Nicander* een beesje Wespachtigh, kleinder als een Bye, grooter als een vliegh, met vleugels, en uit-ten witte en swart gefprinkelt. Het bewoont de bergen en dalen, en fuight uit de bloemen der vrughten een honigachtigh fap, en woont in de holle Eykebomen. Ik kan niet wel fegghen dattet de zelfde mette *Tenthrene* en *Tenthredon* is. De *Bembix* is by *Nicander*, ook een gekerfde uit het geflaght van Wefpen, swart van verw, en een angel ghebrui-kende: Hy word ook, fo ik niet bedrogen ben, *Bemdix* ghe-noemt. *Nicander* maaktfe Bosch, en Berghachtige: Van de kleine komt niet sonderlings voor: Van de groote hebben eenige swarte hoofden, en veel an-gels. De geele, by *Ardoynus* Citroenverwige

genoemt, zijn in twee deelen verdeelt, in't midden hanghenfe met een dun draadje an malkander. De Indife zijn ook tamme, welke onschadelijk, en wilde die quaadaartigh zijn. Die *Oviedus* beschreven heeft zijn groot van lijf, geel van verw, naar het wit hellende, met swart gevlekte vleugels, an't einde een weinigh wit, De baftaarten hebben de gheftalte van de Byen oft vliegen: Van de vergif-tige is in de wilde en Indife gefproken; Hier toe behoren de Laërtæ, om datfe een dood-lijke wond ghelijk de Adder Laërta an de vliegtoebrenghen. De eensame nestelen in de Mueren en opgeworpen Dyken: Voor de mond van't gat staat een flijkachtighe wandel-gangh. Sijn lenghte is omtrent twee vin-gers breed, van binnen met glatte flijk be-ftreken. *Aristoteles* heeftfe in gheangelde en ongeangelde verdeelt.

Van de sijne spreek *Aldrovandus* aldus: De Wefpen die van my angemerkt zijn.

De eerste is de grootste van alle die ik oit gefien heb, over't gheele lijf heel swart, behalven an den opperbuik, daar vier geele plekken zijn, te weten die, welke het af-beeldfel wit uitdrukt. Het hoofd word min-der als in de andere van den nek afgefchei-den, in welke eenigfins geele oogen zijn. De fprieten zijn swart, groot, en breeder als in andere, met swarte ruige poten: de vleugels zijn met een filvere donker-goudgeel, naar't Kaffanie-bruin hellende verw verciert.

Het tweede gheslaght is van de kleinste Wefpen, met vleugels naar evenbedeelingh breed, en langhachtigh, van geele verw: 't Gheele lijf helt uitten swarte naar't Kaffa-nie-bruin, maar an den buik met geele rin-gen naar't faffraangeel hellende onderschei-den: Het hoofd was heel klein, opwaarts met twee geele stippelen getekent; de ogen en fprieten waren heel swart, an uitterfte ftomp, de voeten geelen klein.

De derde was in grootte de gemene Wesp ghelijk, oft weinigh grooter, maar gheheel swart, met heel langhe voeten en fprieten, een Ey-rond hoofd, een korter buik, met kleine dwarfe geele strepen onderscheiden, en met een dunnen draad an de borst ghe-hecht. De vleugels waren silver-schoon, met doorlopende roodachtige adertjes ver-fien.

Uit het geflaght der kleinste zijn de vier-de en vijfde; van welke de eerste gheheel swart is, te weten an't hoofd, de borst en buik, welke deelen by na even groot zijn, dat ghy in andere niet sien fult: De voeten zijn ook swart en licht: de fprieten ook swart en klein, de vleugels donker: d'Ander is ook swart en rond van kop. Dese zijn de sprie-ten korter, maar ik weet niet wat hy gelijk als een drypunt uitsteekt: Hy is eng van borst, daar hy an't hoofd vast is breeder, en geelach-tigh, an den aars enger en swart, by na met een ronden buik, eerst geel, daar na nu geel, dan swart onderscheiden: de vleugels hel-len naar't goutgeel.

Moufet: de
Insect:
p. 45.

Varro de
R: R: 1. 3.
cap. 16.

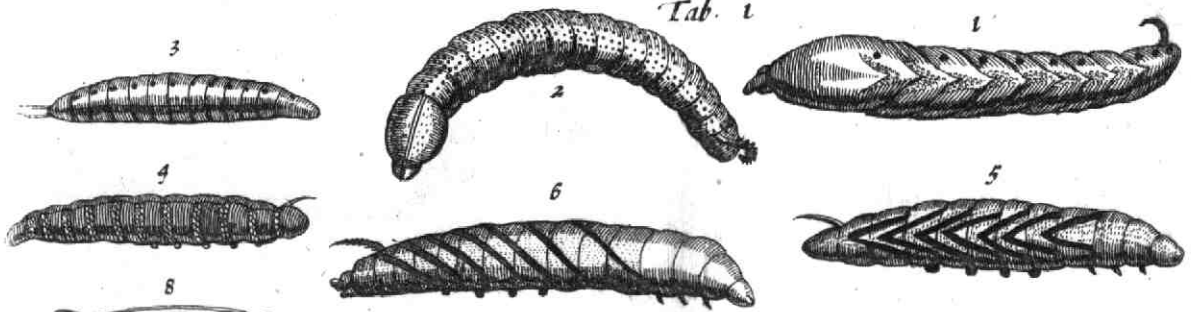
Nicander:
in The-
riaca:

Ardoyn: 1.
8. de
Venen:

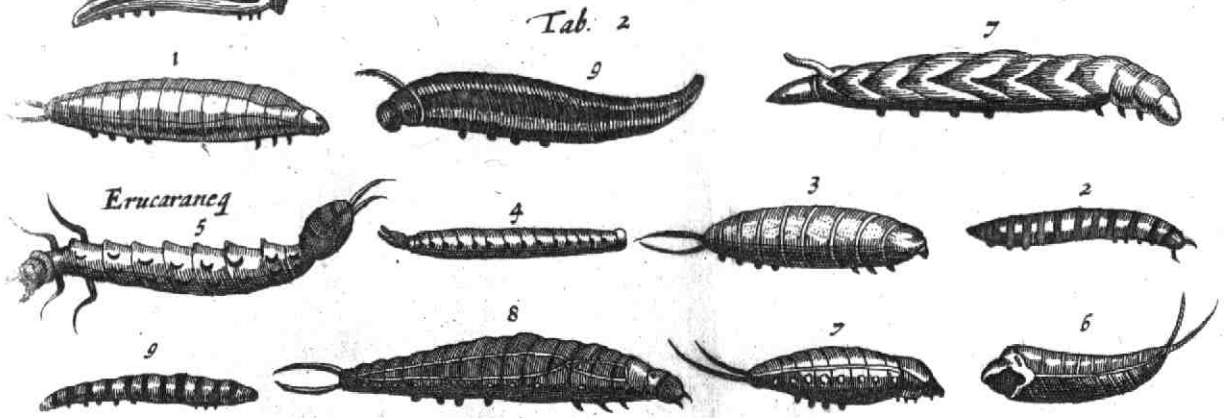
Moufet:
l. c.

Aldro: de
Insect: l. 6.
p. 202.
Edit: Bo-
nouient:

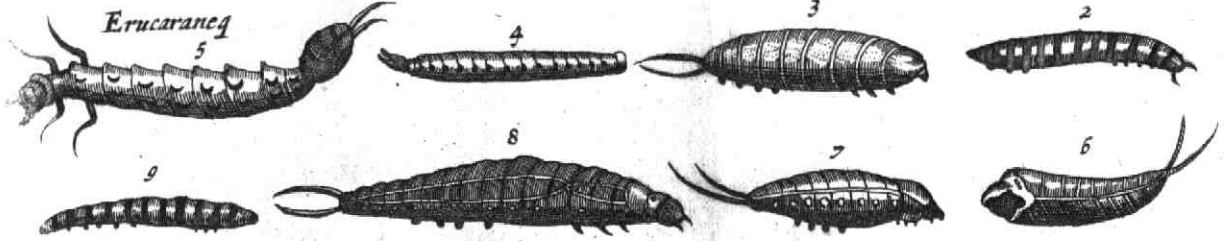
Tab. 1

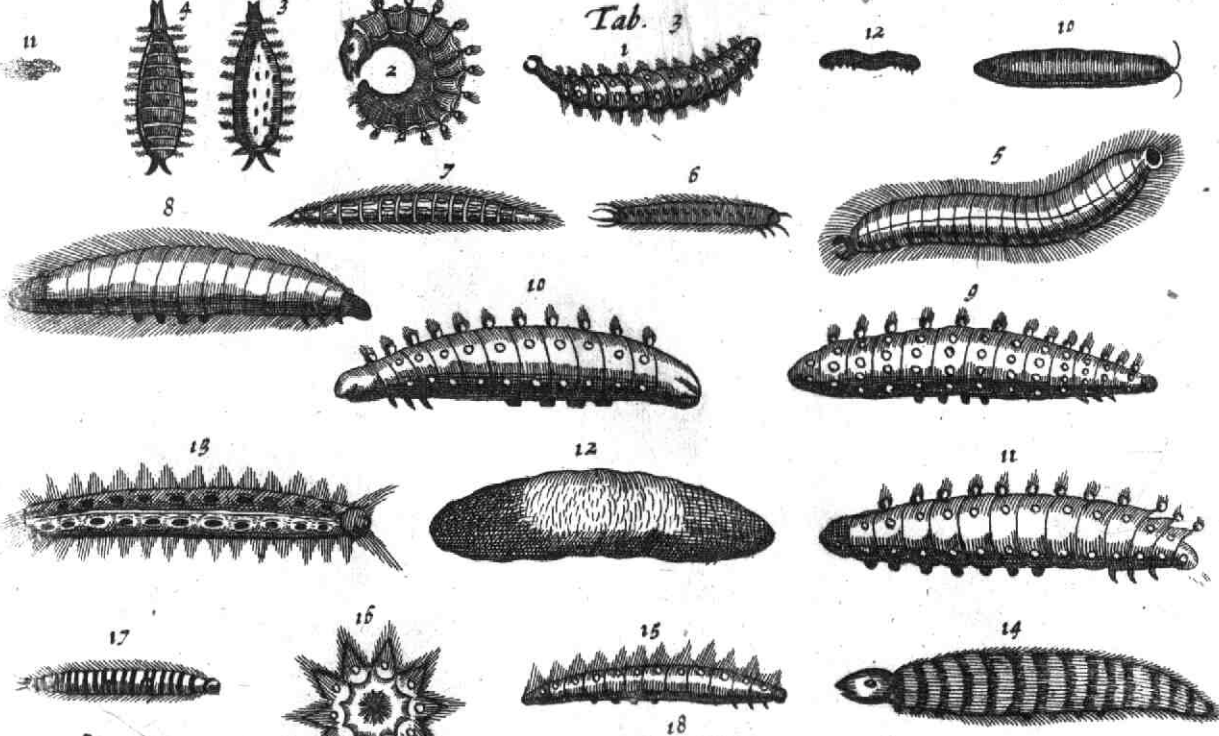
Tab. 2

Erucaranea

Tab. 3

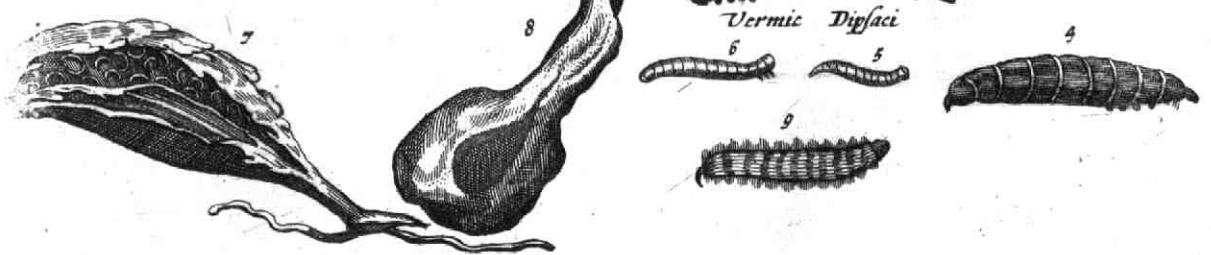
Tab. 4

Tab. 5

Vermic Digfaci

Die op de seste plaats afgebeeld en my gesonden is, heb ik om de wonderlijke vorm van 't hoofd, het ansien van een Aap gelijk, den Aap ghenoeemt. Hy is dik en rood van rugh: als ook van nek, met groote swarte ogen, neerwaarts is een halve Maan-wijse streep die gelijk een mond maakt. De buik is ook dik, maar hanght met een dun velletje an den rugh; voor is hy swartachtigh, an't uitterste wit, met swarte dwarse streepen: de vleugels zijn swart, maar de schilder heeft 'er qualijk alleenlijk twee afgebeeld.

De sevende is tusschen groot en klein, geheel swart, maar overal met goutgeele plekken onderscheiden, te weten die in 't uitgedrukte afbeeldsel haar wit vertonen. De poten zijn niet als in andere Wesp en dun, maar ten ansien van 't lijf, welk ghedrongener is, dik, en geelverwigh: De sprieten heel swart, klein en kort; de vleugels uitten aschgrauwe geel.

Het afbeeldsel van de achtste is van een onvolmaakter Wesp die niet vliegen kan, een halve nieuwboorlingh, ghelijk als uit een nieuwboorlingh varfch geboren: Het lijf begint uitten witte na 't geel te hellen, en is noch niet met plekken onderscheiden. Hy is van dat geslacht 't welk daar na op de thienste plaats sal afgebeeld werden, te weten in de raat sittende.

De negende is heel langh van borst, de buik van middelbare lenghte. Sy hangen so an een, als of sy twee verscheide Wesp en waren: Hy bestaat geheel uit geel en swarte verw door malkander; de voeten en sprieten zijn langh, maar heel dun, en yfergrauw, hy heeft vier yfergrauwe vleugels, hoewel dat 'er maar dry geschildert zijn: het hoofd is ook met een geele en swarte verw onderscheiden.

De thienste is mette laast-beschrevene van de selve verw, maar korter van borst; hy maakt by na sodanigh Wesp en hol, als daar hy in sit, en dat omtrent de vensters, oft an de takken van de bomen, oft ook elders.

Het elfde is een schoon geslacht van wilde Wesp en, met een schoon roden buik beset met swarteringen, en 't achterste van den aars swart, hy heeft vier langhachtige, maar smalle vleugels, by na asgrauw; De borst en rug zijn swart, en hellen nae het yfergrauw. Het hoofd is van de selve verw, rond en klein, maar de sprieten langhachtigh, swart en an 't einde scherp.

De twaalfde is geheel donkerverwigh na 't swart hellende, met langhachtige benen, langhe sprieten, mettet hoofd, en vleugels eenigfins na 't yfergrauw hellende.

De derthienste en laast-afgebeelde is de Wesp en ghelijkslagtigh, hoewel ik mette waarheid niet seggen kan of hy raten maakt. Hy is langh, dun, swart en uittengeele onderscheiden; de schilder heeft twee vleugels uitgedrukt, maar ik weet inder daat niet of hy twee oft vier vleugels heeft: Met het hoofd gelijk hy meer een Wesp als een vliegh. De

sprieten zijn an 't uitterste stomp, de voeten geelachtigh; de Ongerse van *Moufetus* die hy van Wenen ghekrege hadde, waren op den rugh uitten geel en swarte verscheiden geverwt; dese waren de hoornen ruig, d'ander glat, by na een derde grooter als de gemeene Wesp en.

IV. HOOFSTUK.

Vande Horsels.

Het geslacht van de Horsels stel ik verscheiden van de Wesp en, om dat 'er in 't lichaam so veel onderscheids schijnt te zijn; en 't en behaaght ons niet van *Aristoteles*, en andere afte wijken, die van de selve in verscheide Hoofstukken ghesproken hebben. De naam hebben sy by de Latynen van *Krabra*, in 't Tusculaanse land daarse overvloedigh zijn; oft van *Kabo*, oft *Kaballo*, dat is een Paard oft Henghst, waar uit sy voortkomen. gelijk het *Isidorus* dunkt. *Scaliger* trektse van *Craceo*, waar van komt *Kraber* en *Krabro*: Andere van *Kreas*, dat is vleesch, en *Bora*, dat is spijs, om datse vleesch eten. By de Grieken is hy *Anthrene* genoemt, mogelijk om dat hy een *Anthrax* dat is een vierigh geswel verwekt.

Sy zijn tweemaal grooter als de Wesp en, en komen in vorm na by de selve; sy zijn met twee vleugels versien, van welke de uitterlijke tweemaal kleinder als de innerlijke zijn, die an haar donker-bruine schouders ghehecht zijn; Sy hebben ses poten van de selve verw mette borst en schouders, een saffraangeel hoofd, en langhachtigh: de oogen uittuilende, tusschen welke twee sprieten voortkomen krom als een Seyfen, van de selve verw als de poten; de buik word als met een dunnen draad an de schouders ghehecht, welkers voorste middendeel met een donker verw, en geele kringh ghetekent is. Het achterste schijnt geheel geel, met acht donkere stippelen ghetekent, met een kleinen dryhoek, en eenige kerven an weerzyden, met welke sy haar na haar welgevallen kunnen uitrekken en inkrimpen. Omtrent den buik heeft hy weerzyds vier swarte vlekken, en is in de start met een langhen sterken en heel vergiftigen angel gewapent. Dit onderscheid isser tusschen de Horsels en Wesp en, datse grooter als de Wesp en zijn, den buik minder dun hebben, en dat deel, 't welk met een dunnen band an de borst ghehecht word, veel breeder is, en de borst ghedrongener.

Haar raten (welke *Suidas* *Anthrenia* noemt) maken sy onder de aarde, welke sy ghelijk de Mieren uitgraven. Wanneer de opperste van de gaten afdwaalt, soeken sy de hooghten en bomen: Daarom heeft *Plinius* geschreven datse in de holle bomen wonen. Sy maken alle haar nesten juist feskantigh; Het uitterlijke is met witte en yfergrauwe sneden onderscheiden: De stof is vliefsachtigh, en de schors van de Berken-boom, die

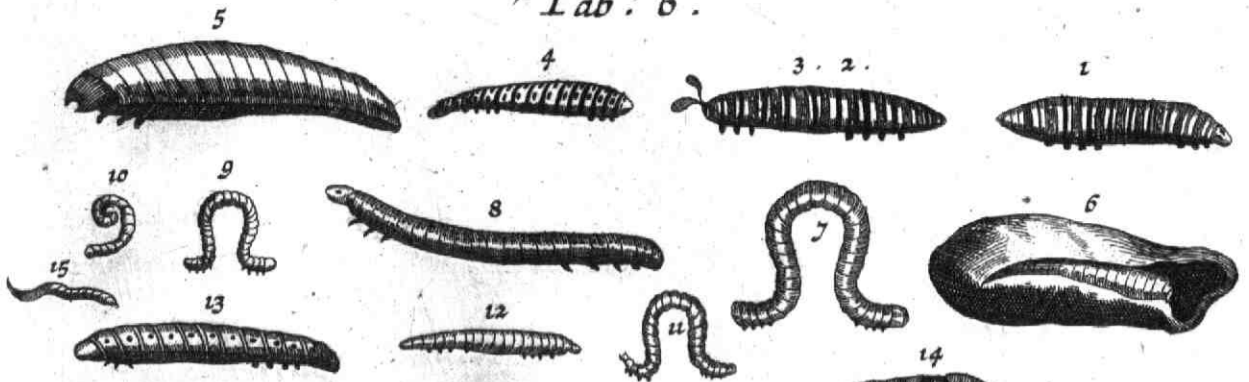
Naam.

Isidorus: l. 12.

Beschryvingh. *Moufetus*: de *Insect.* l. 1. c. 9.Plaats. *Plin*: H. N. l. 11. cap. 21. *Arist*: H. A. l. 5. c. 23.

Erucarum Aldrov.

Tab. 6.

Aurelia Aldrov.

Bombyces. Seidenwurm Mouf.

B. serico exempto.

Bomb. supine sect.

Bomb. Mouf.

Papilio Eruptur.

Follicul, Bomb.

P. Erupt.

Follic. inclusio Papil.

Papilio Bombyc.

B. Gravid.

die door drooghte split feer gelijk, en worden met een tay quyl, en lymige bladeren, met veel folderingen versien, opghepronkt. *Aldrovandus* heeft er twee ghesien, van welke hy aldus schrijft: Sy zijn in vijf oft ses orden, en meest uit ses bestaande gevonden, en met folderingen onderscheiden, hoedanigh was, welke mijn Landman in 't doorfagen van een Eykenboom ghevonden heeft, welkers top in 't opperste deel van den hollen boom gelegen in plaats van een dak was, van selfstandigheid vliefachtigh, de middel-schors van den Berken boom gelijk, welk men seit datse uit het vermolmde hout van de swarte Populier en Wilgeboom met een sonderlingh lymigh sapt famen plakken: en deselve is niet vast an een als uit een eenigh vliet bestaande, maar uit vele, so dattet veel t'famenhangende vlieten schijnen, en in die ruimte, welke tusschen de selve was hadden sy eenige ronde doorganghen als goten gemaakt, die totte gront en onderste omloop neerstrekten, door welke sy dat boven was konden onder brengen. Maar op de grond, was de korst, daar het geheele nest mede omkleet was, een weinigh gapende, door welke sy het binninste van 't nest doorkruipende tot yder bysonder folderingh weder opklimmen: want in yder folderingh waren gaten, door welke sy haar in de bysondere holletjes begaven. Wy hebben ook gesien dat haar nest so voorsichtiglyk gemaakt was, als van eenige andere Byen, oft Wespen: want an d'eene zyde in 't bovenste deel van den hollen boom, naar welke hy boven een weinigh helde, was het in die stand opgehangen, dat de openinghen der holletjes neerwaarts hangende, de grond van den hollen boom ansagen, en dat de Horffels, en haar nieuwoorlinghen, en Wormtjes met het hoofd, als of sy vallen souden gekeert waren, en dat om geen ander oorzaak, dan datse van alle ongeval van de locht, en 'tgeen van boven inden boom vallen konde gelijk regen, en meer andere dinghen, die daar in konden kruipen, veiliger zijn souden; want indien de holletjes met het opene naar den Hemel strekten, souden sy voorwaar veel ongemakken onderhavigh zijn; yder folderingh was van de selve stof, welkers buitenste korst met verscheiden gheverwde witte en ysergrauwe strepen als met sneden onderscheiden was. Daar worden ook eenighe nesten van de Horffels veel grooter ghevonden als de geseide, met seven folderingen voorsien; Sodanige heb ik op mijn Landwonigh ghesien die veiliglyk an de trap hingen, inden omkringh twee negen duim hoogh, met de selve witte en ysergrauwe, oft mette bovenste uitstekende strepen, ronde folderinghen als kringen vol kleine holletjes, een d'warfe vinger hoogh, die twee vingers breed van malkander stonden tot een bequame ingang; Dese waren fray met pylers versien. In 't opperste deel van dit nest waren groter gaten, in welke de oude haar hielden, in 't onderste

kleinder, in welke de jonghe waren.

Wat angaat haar spijs, sy bergen 's Winters niet in de raten, en daarom zijn sy sonder eten, en sterven veel; Sy eten grootte vliegen, die sy ghevangen zijnde, 't hoofd afsnijden: Datse de Druiven knaghen, blijkt daar uit datse in den Herft overvloedigh om de Wijngarden vliegen. Om datse na 't seggen van *Aristoteles* veel by vleesch leven, daarom verkeren sy dikmaal in den drek. Als sy vogels gevangen hebben, wonden sy haar eerst het hoofd en snijden dat af, op de wijs der Havikken. *Pennius* heeft gesien dat sulcx in een openbare straat van de stadt aan een Musch geschiede. In Indie vallense den Oly, de Boter, en andere kost heel schadelijk, so datse niets ongequelt laten.

Veleghevoelen met *Ovidius* datse uit de doode Paarden voort-komen: *Landus* uitte hersenen van den Esel. Wat angaat de teelingh ('t zijn de woorden van *Aristoteles*) van haar verwante, (te weten) de Byen. Haar wijs is by na ghelyk van de Horffels en Wespen, maar dese heeft met recht de gave van de natuur ontbroken, want dat geslaght der Byen heeft niet Godlijcx; want sy teelende ghenoomde Moeders, en maken de eerste raten; In de teelingh worden sy door onderlinge versamelingh gemaakt; want haar versamelingh is menighmaal gesien; maar de vruchtbaarheid van de Byen storten sy an de zyden der holletjes, en hechten 't an de wanden. Doch gelijk de vrucht der Wespen also is ook die van de Horffels niet even ghelyk: want in sommige holletjes zijn grootte, die vlieghen kunnen, in andere nieuwoorlinghen, en in andere noch Wormtjes. De Wormtjes hebben soo veel uitwerpsels, als in 't geslaght der Byen; want gelijk *Aristoteles* spreekt: De Wormen van de Byen, Horffels en Wespen solangh sy varsch zijn, schijnen sy maar drek uit te werpen: Maar als sy streken van haar vorm bekomen hebben, onder welke ghedaante sy nieuwoorlinghen ghenoot werden; dan verteeren sy geen spijs, nocht werpen drek uit, maar t'zaamen in een gedrongen rusten sy, en lijden niet datze op eenige wijze beweeght werden, tot dat haar bestemde ghedaante volmaakt werd, wanneer hy het blaasje daar hy inzat doorbrekende uitvliegh: Maar dat de vrucht onghelyk is, word van *Plinius* gheschreven. De vrucht (hy spreekt zo wel van de Horffels, als van de Wespen) is onghelyk, de een vliegt uit, de ander is in sijn nieuwoorboorte, en de derde is een Worm: en dit gheschiet alles, niet in de Lente, maar in den Herft; en sy groeyen meest mette volle Maan. *Aristoteles* schrijft ook dat'er in de holletjes van de Horffels een weinigh honigh zo groot als een drup bereid werd, en dat de Schadones van dit gheslaght niet in de Lente, maar in den Herft gemaakt werden, en meest mette volle Maan groeyen.

Sy zijn vrinden mette Wespen, waarom die van een Scorpioen ghesteken zijn, worden

Voedsels

Arist: H:

A: l. 2.

c. 42.

Moufet: de

Insect:

l. c.

Teelingh:

Ovid: Me-

tamorph:

l. 5.

Landus de

Num: Ve-

terib:

Aristot: de

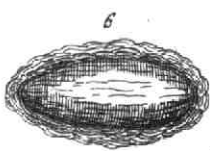
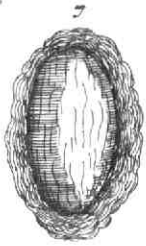
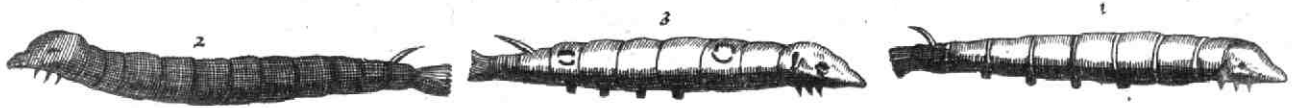
Generat:

l. 3. c. 10

Afkeer.

den

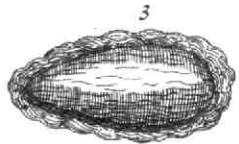
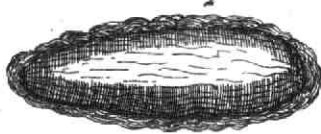
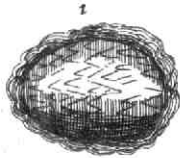
Bombyces Aldrov. Seidenwurm
Tab. 1

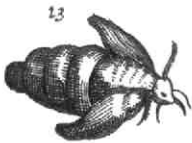
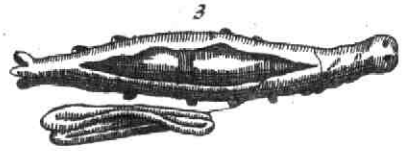
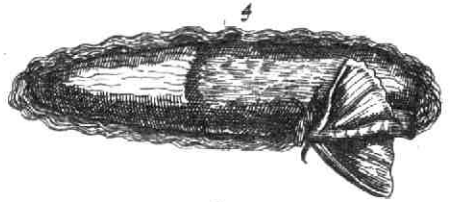
B. fese Contrabens

Tab. 2

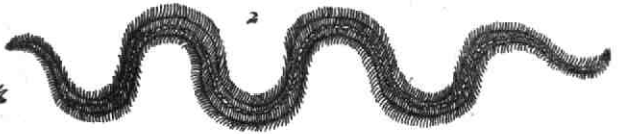

Tab. 3

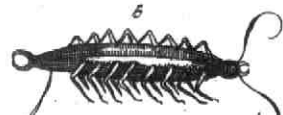
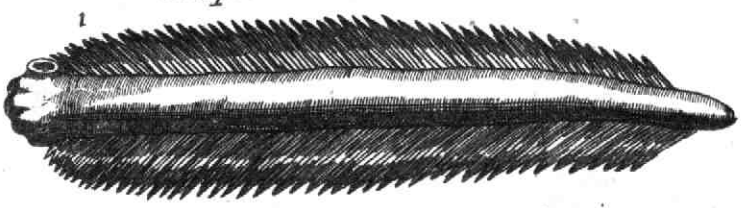

Afelus Mouf.

Scolopendra Mouf.
Scol. Maxima Terrestr

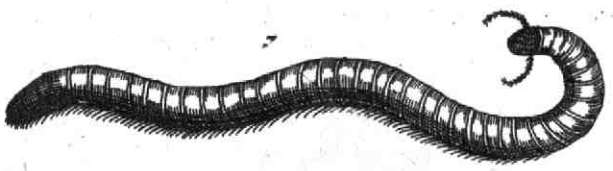
Scolopendra Terr. Aldro.

Iulq Glaberi Mouf.

I. Hirsutq

Palla: R:
R. l. 8. c. 7.

den nocht van de Wefpen, nocht van de Horffels ghefteken: Datse de vliegen vyand zijn, is van 't voedsel gezeit. Tuffchen den opgank van den Hond, en Noordftar, als de Byen voor de korven komen, worden fy veeltijds belegert. De jonghe Runder-beeften zijnse ook fchadelijk: De Melis kruipt in haar holen, en verwoeft het heel gefin.

Aart,

Van haar aart en wijs van leven komt weinigh voor; Sy hebben een Koningh die groter van lijf is, dien beminnen fy zeer; Die groeit in yders bysonder neft, en is teghen de buiten vyanden heel ftrijdbaar en heel fagmoedigh t'huis omtrent fijn onderdanen. By haar valt geen uitsendingh van zwerm gelijk onder de Byen. Het nieuw geflagt wort in de fchoot van d'oude gekoestert, en tot bewaringh der felver worden veel folderingen boven malkander ghemaakt, Sy verbreden zeit *Moufetus* op allerley wijs haar raten, uit den ftarkften hoop, hoedanige wy nu dry oft vier hebben uitgenomen In de holletjes word een weinigh honig recht over het jongh bereid: Sy maken in 't vlieghen grooter gheluit, als de Wefpen. Sy worden noit tam, en zijn van fo grooten boofaartigheid, datze voornamentlijk met het opkomen van de Honfdagen met drymaal negen fteken een mensch, oft paard ombrengen. Niet te vergeefs heeft *Plinius* gheseit datze sonder koorts zijn. De Genees-middelen hebben wy in de befchryvingh der Wefpen verhaalt: Alleenlijk moetenfe hier in meerder grootte gegeven werden; Indien fy in de fchemertijd dikmaal in haar nesten lopen, als of fy haar wilden verberghen, foo verwacht vry regen en wind: Des anderdaaghs moy weder indien fy tfavontsovervloedigh omvliegen. Datse's winters sonder eten zijn, hebben wy boven ghefeit.

Aviend: in
Carmin:

Gebruik.

Van 't gebruik weet ik niet te seggen, dan dat *Myzaldus* feit, dat haar overgehaalt water de huid tot een bobbel opblaast, en dat also de Vryers van de Hoertjes wijs gemaakt werd datse bevrucht zijn.

Onder-
fcheid.

Vande onderscheiden komt mede niet voor: 't geen *Moufetus* hier van de *Tenthredo*, *Tenthrene*, en *Pemphredo* by brengt, is in 't Hooft-ftuk van de Wefpen verhaalt.

V. HOOFT-STUK.

Vande Huppelkoorn, oft Korenmees.

Aldrovan:
de Insect:
l. 2. c. 13.

Tot hier toe van de ongedekte vlieghe vier gevleugelde die raten maken. Nu zullen wy handelen van die gene die geen raten maken, en eerftlijk van de Cicada, oft Huppelkoorn. De naam is hem by de Latynen gegeven, 't zy oft om dat hy haastig neervalt, en verdwijnt; oft van *Kikos* adoon. By de Grieken heeft hy ten ansien van de landftreken, kunne, ouderdom, en grootte, verfcheide namen gekregen; algemeenlijk word hy *Tettix*, by die van Elea *Babakos*, by de Sideten *Seigar*, in Pontus *Batrachos*, by de Kretensers *Sijmphyggon*, by de Lands-

luiden van *Suidas* Erfe genoemt, om dat hy met het uitsuigen van den dauw leeft. Het Wijfje zeit *Ælianus* is stemloos, en by hem *Kerkope*, en *Kalamaja* genoemt. Nochtans gelooft *Athenens* dattet een dier de Huppelkoorn gelijk is. *Novella* noemtse *Kikkos* en *Killos*, *Parva Kalamaja*, *Kalamidas* en *Kerneters* seggen andere. *Tettigonia* betekenen ook de *Cicadastræ*, ghelijk wy by *Celius* lesen. Ghy fult veel bywoorden onder de Schrijvers vinden, fy worden ook *Pelalides* van 't vliegen genoemt.

Athenens
Dipnof: 1.
4. Hefyeh:
in le.

Tetraptelyrides, om datse met vier vleugels door de locht roeyen: *Ametroi*, om datze groot vermaak in haar fangh hebben: *Phelombroi*, om datse in regen-tijden veel groeyen: *Eliomanes*, om datze veel van de Son houden: *Aitaliones*, om datse van de Son verbrand werden: *Cyanopteroi*, om datze blauwachtighe vleugels hebben. *Virgilius* heeftse *Querulas* oft klagers, en *Argutas* genoemt; *Nemesianus* *Æstivas*, oft Somervogeltjes. Sommige noemen haar *Graciles* dat is tedere: *Pontanus* heeftse *Choraliftria* genoemt, om datse met beurten ghelijk an een dans fingen.

Virgil, in
Culic.

Nemes:
in Eclog.

De gemeene heeft *Moufetus* aldus befchreven: Het hooft van de gemeene fchijnt voor groot, en is een vyfhoek gelijk, met oneffene zijden bepaalt; Hy is uitten groene fwartachtig (*Aldrovandus* ftelt het bovendee van 't lijf fwart, het onder naar 't fwart hellende: waarom hem *Martialis* ook fwart noemt) wederzyds met twee heuveltjes van de felve verw, maar ey-rond van gefalte, en met een donkere rand belopen; ook znyt een donkere ftreep de heuveltjes midden door, en het midden hooft verdeelt een rechte fwartelyn: hy heeft ogen uitten donker niet zeer groenachtigh, uitpuilende, en groot nae evenbedeelingh van 't lijf, (doe daar by, datze onbeweeghlijk en helder zijn, fo dat ik over *Nigadius* verwondert ben, die de Huppelkoorns ogen weigert, dat hy die niet ghesien heeft) het opperhooft is uitten bleeke groenachtigh: dese alleen onder de gekerfde dieren van dit gheslaght heeft geen mond, maar nochtans yets uitftekende, gedrongen, onghescheiden en veeltijds binnewaarts verborghen, dat als een snuit, het gebruik van de mond, en tongh vervult; met thien dwarze groeven aartigh uitgegraven. (*Plinius* heeft het mogelijk een tongh ghenoot) het is drykantigh, en *Kaftanie*-bruin. Het lijf is an het hooft met een heel korten, oft liever geen hals vast ghehecht: de fchouders zijn uitten groen, en swarte gevlekt; de groene borst is meer witachtigh (die is hard, en daarom feit *Martialis* dat de oude wijven een Huppelkoorns borst hebben) daar an weerzyden voeten en fchenkels uitbreken van een donkere verw (*Aldrovandus* doet'er by, datse dun, en in 't einde fcherp oft ruw zijn, om op de bomen te kunnen klimmen:) de buik in de groote is twee dwarfe vingers langh, en een breed: het innerlijke deel van den buik, gelijk

Befchrij-
vingh.

Mart. l. 1.
Epigr. 16.

Martial:
Epigr. l. 3.
ep. 93.

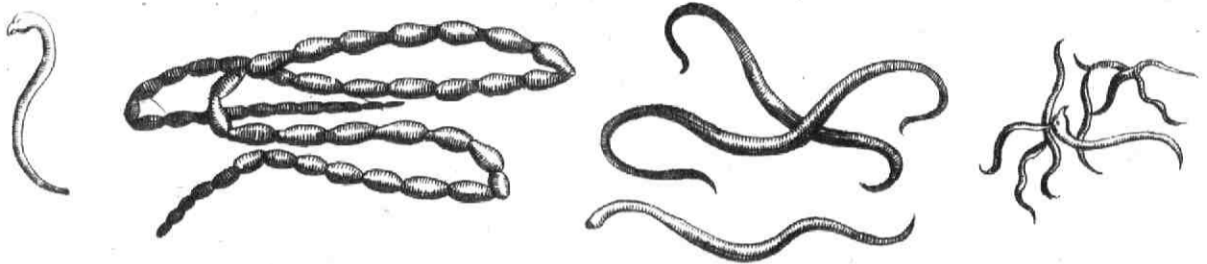
Vermes Arborej Holtzwurm Mouf.

Vermes Fructuum fleguminum Mouf.

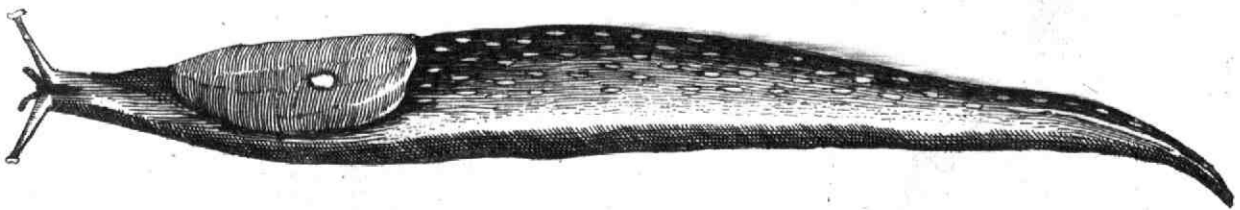
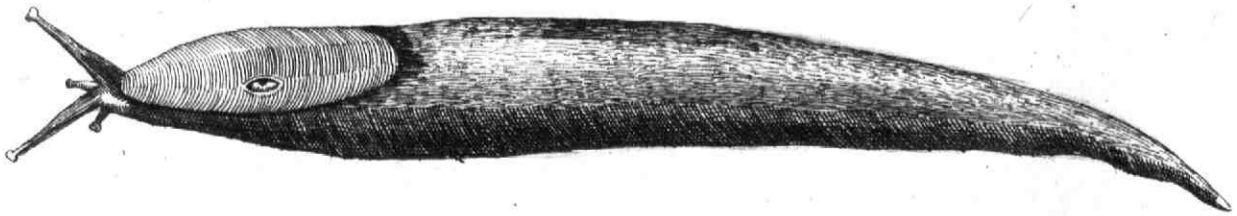
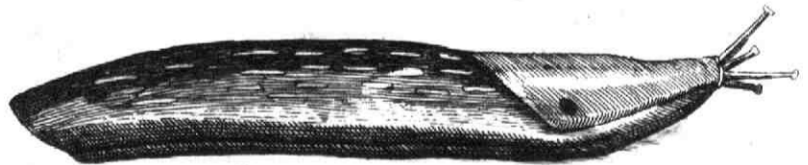
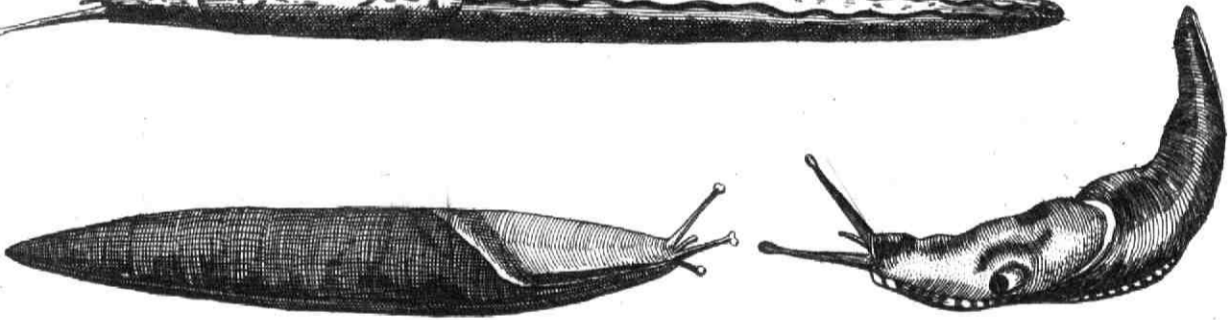
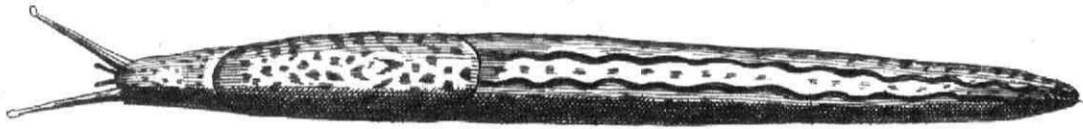
Vermes Hominum Menschen wurm Aldr.

Spübwurm

Limaces

Schnecken

gelijkt een klein schild dat spits eindigt, en wort met een boort uit twaalf oft derthien leden bestaande omcingelt, binnewaarts vertonen sich enige kerven, van gelijke verw met den buik, en het uitterste van de start hebben de mannetjes, dat is de kleine gespleten, maar de wijfjes geheel; de rug is swartachtig, met seven, oft acht groene kerven over dwars verciert; de vleugels zijn schoon als silver, met donkere plekken; de buitenste twe langer als de binnenste, en meer gesprinkelt. Om datse vliefsagtig zijn, daarom wordense Hymeropteroi genoemd. De vleugels zijn van aart, als van de Byen, maar ten ansien van't lijf langer, seit *Plinius*.

Plin: H:
N: l. 16.
cap. 16. 18.

Plaats.
Arist: H:
A: l. 5. c. 3.

Plin: H:
N: l. 21.
cap. 13.

Aldrov:
de Insect.
2. c. 13.
Nola l. 1.
c. 1.

Voedsel.
Arist: H:
A: l. 5.
c. 30.
Virgil.
Ecl. 5.

Altomar:
l. de Man-
na.

Arist: H:
A: l. 4.
c. 7.

Arist: de
Partib:
Animal.
l. 4. c. 5.

Teelingh.
Isidor: in
Orig.

Sy worden inde noordse landen niet ghesien om datse de koude haten, en omtrent Cyrene zijnder geen op de velden, wijl'er nochtans omtrent de Stadt veel voortkomen. In schaduwachtige bosschen sult ghy haar vergeefs soeken: daarom beminnen sy de Olyfgaarden om datse min donker zijn. Men seid dat'er geen op den berg Gekala in't land van Nola, nocht enige te Napels gevonden werden: 't Zy fulks door de Tover-konst van *Maro* geschiet is, ghelijk *Niphus* gheloof, oft door de sneegheit der Inwoonders, diese werten te verdrijven, oft door een eigen aart van't land. Ik weet wat de teeken, gheschreven, en gissingen werd toegheschreven. Italien, Narbonne in Frankrijk, en Ægypten hebbense overvloedig. Maar het is wonder datse in Milesie op weinig plaatsen zijn; en dat een seker Rivier in Cephalenien haar menigte verdeelt. 't Selve is in Dulichium een Eyland inde Jonise Zee angemerkt, dat de Vesuvius die 't land van Nola an't Zuiden besluit, die niet en kent. Dat Abella met welke, 't selve van't Noorden besloten werd, veele voortbrengt. Van de stomme en singende sullen wy inde onderscheiden spreken.

Datse den dauw eeten, hebben behalven *Aristoteles*, *Theokritus* en *Virgilius* naargelaten. Als sy gestoort zijnde opvliegen, seit *Plinius*, geven sy vogtigheid van haar, 't welk alleen een bewijs is datse metten dauw gevoed werden. Maar om datse geen mond hebben, hebbense iets angelachtighs de tongen gelijk, en dat inde borst, daarse den dauw met lekken. *Antonius* ab *Altomari* seit datse voornamentlijk den dauw van de takken der effchen, en wilde effchen-bomen suigen. Datse dat uit oft van de kruiden doen, op de wijs der Kapellen is waarschiynlijk; so om datse altijd ledig gevonden werden, oft om datmen niet fiet datse iets uitwerpen, ten zy datse mogelijk, als sy te veel dauws inghenomen hebben, den overvloed, gelijk de Boeren angeteekent hebben, weder uitbraken; Nochtans schijnt *Aristoteles* te menen dat het voedsel vande Springhanen oft Huppelkoorns inde vogtigheid self van't lijf gelegen is, en seit een gat gesien te hebben, waar door sy de waterige vogtigheid die in den buik besloten is, uitwerpen.

Isidorus beufelt datse uit het quyl der Koecken geboren werden. Datse uit verrotting

voortkomen, is waarschiynlijk. De Engelse *Baldus* heeft gesien onder de eyken bomen eenige onvolmaakte van de gewone vorm, die wit en sonder vleugels uitgegraven waren, als de ongebouwde aarde tegen 't Oosten an uitgegraven wierd. Wy weten ook dat de Palingen uit het slijk groejen, die daar na op de wijs van andere dieren telen: En *Basilus* heeft verhaalt dat omtrent Thebe in Egypten na grote somer-vlagen al de landen met ratten vervult wierden; maar dat het slijk, als het niet op behoorlijke tijd doorploegt werd, Springhanen en Huppelkoorns voortbrengt, getuight *Parasellus*, en voor hem *Hesyebius*. Gemeenlijk telen sy door versameling. Haar versameling is achter over, en het mannetje schiet in't wijfje, welk sijn teel-lit afknippende, behoud sy 't geen van't mannetje ingeschoten wert. Met de scherpigheit diese op den rug hebben, graven sy een kuil in de aard tot een plaats voor haar vrugt, waarom een groote menigte van Springhanen in't land van Syrene is. Sy baren ook inde steelen van de Squil; en in de rieten met welke de wyngarden onderstut werden, hollen sy een nest voor haar vrugt. Sy leggen witte eyre: daar komt eersteen worm uit. daar na komt daar uit de Tittigometra, oft moeder van dese genoemd, (het is iets gelijk de tonnetjes van Kapellen) welkers schors ghebroken zijnde, vliegen sy omtrent de Sonne-stant uit: altijd by nacht, eerst zijns hard en swart. De Tettigometra verscheelt daar in van de Chryfalis, dat in dese geen onderscheid van delen is: In die het hooft, de ogen, voeten, en d'andere delen uitghenomen de vleugels, opentlijk gesien werden. Sijn verw is witagtig, maar die met veel ysergrauwachtighe streepen besprenkelt is. Op wat wijs hy uitkomt, dunkt my goet mette woorden van *Aldrovandus* te beschrijven. Als hy uitte Tettigometra (seit hy) wil uitkomen, klimt hy eerst op een boom, en blijft schierlijk an een tak hanghen, (hoewel *Aristoteles* schrijft, dat als dese springhanen uitkomen, sy op de olijf bomen en in't riet sitten) daar na komt hy door het bovenste deel uit, daar sich eerst een spleet vertoont; het deksel doorbroken zijnde, gelijk de *Wijfgeer* wel beschreven heeft, laten sy daar een weinigh vogtigheid in; want als ik dat deksel met handen betafte, heeft het my de vingeren met eenigh voght bedropen. So haast nu dese springhaan uitgekropen is, is hy by na over't gehele lijf groen, daat na helt hy an't opperdeel een weinigh na't kastanie bruin, en wort in de tijt van eenen dag swart. Hy sit so lang op desen uitgeschudden rok, tot dat hy begint te vliegen, want sijn vleugels en voeten zijn in't eerst swak, soo dat hy beswaarlijk voort kan. *Hesyebius* heeft nagelaten dat die rok *Trapis* genoemd wert: by andere *Lebyris* en *Geras*. *Lucretius* noemt hem nu een rok dan een blaas. Datse's Somers afgeleid werd doet hyder by.

Basil: in
He xam

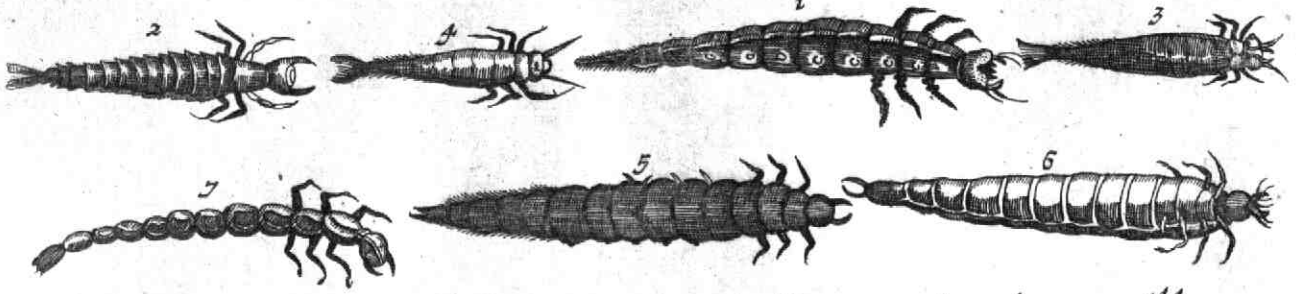
Plin: H:
N: l. 11.
cap. 26.

Lucret l.
4. & 5.

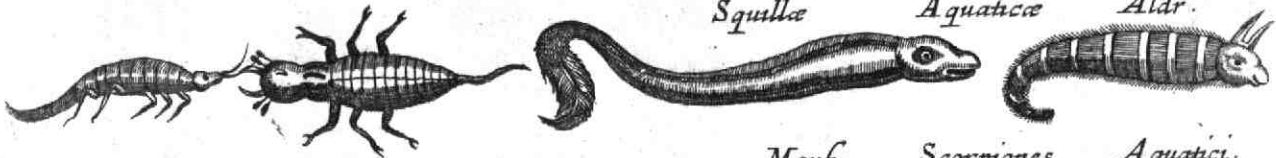
Ouder-
dom.

Datse's Winters, ja inden Herfst sterven, staat by *Aristoteles* en *Plinius*. Datse haar in de hopen van de bergen, oft onder d'aarde verschuilen, tragten sommige uit *Aristophanes* te bewij-

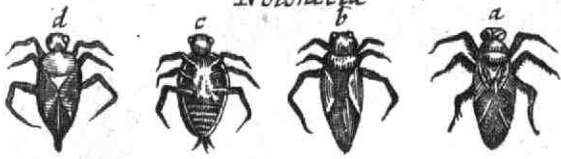
Squilla Aquaticae Mouf.

Squilla Aquaticae Aldr.

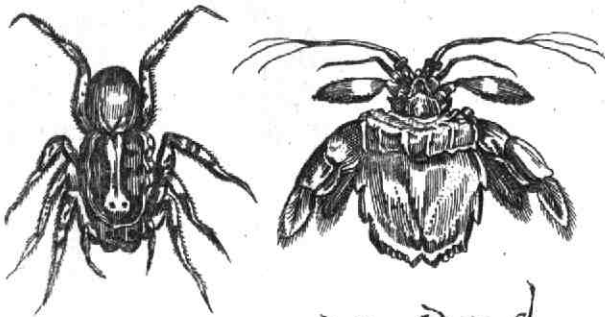
Notonecta

Mouf.

Scorpiones

Aquatici.

Lacerta

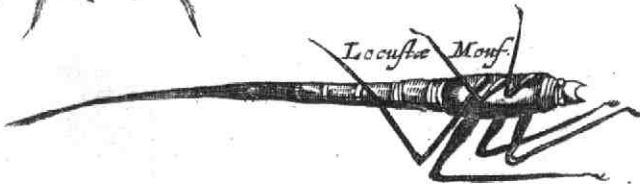
Aquatica

Forficula

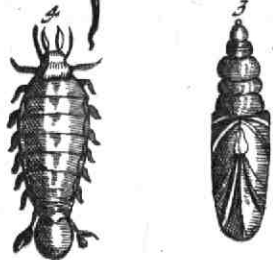
Aquat. M.

Locustae Mouf.

Corculi

Cantharis

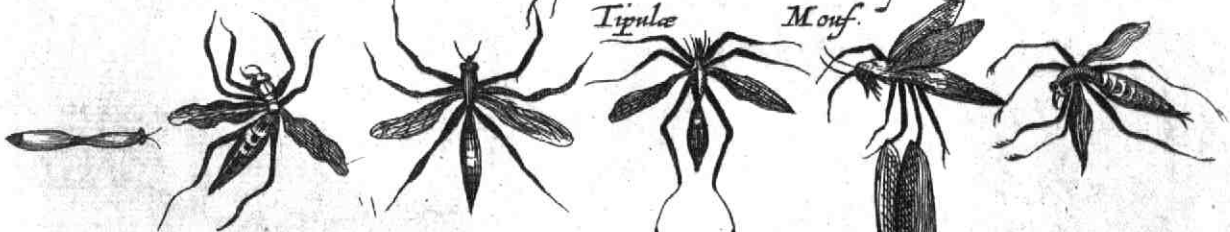
Aquatica

Aldr.

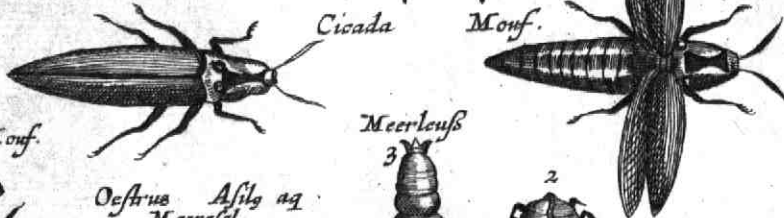
Tipula

Mouf.

Cicada

Mouf.

Pulices Marini Mouf.

Oestrus Asily aq. Meerschel.

Meerleus

Pechenl. Marin.

bewijzen. De oorzaak is haar gematigheid die veel kouder als van andere gekerfde is.

Sangh.

Datse de Koekoek hatelijk zijn, en den selven mette sangh als sy sijn stem horen anvalen, word by sommige geloof. Daarom laat hy ook omtrent de hondsdagen af van roepen.

Om datse een klinkende stem hebben wordense onder de gekerfde Encelada getelt. De Grieken noemen dat Tittizein, de Latijnen Fritinnire, wy seggen singen. By *Theokritus* wordense van haar sangh Tittiges Lala-geontes genoemd. *Ambrosius* seit dat'er een foet lied in de kleine gorgel vande Huppelkoorn was. *Simon Sillographus* heeft de welspreekentheit van *Plato* met de sang der Huppelkoorns vergeleeken. De oude noemden 't geluit van de Cythar en van dese onder de naam Tou Tetrismatos.

Ambros.
Hexam:
c. 22.

Sy beginnen 's Somers te singen, en de kleine cerder, om datse eerder uit haar tonnetje kruipen: wy hebben by *Hesychius* dat de Achetæ in de hondsdagen beginnen te singen, als de Geiten en de Wijn best zijn. *Plinius* seide datse van scherpe sang zijn op die tijd als de *Scolymus* bloeit, maar die bloeit laat, lang, en inde Somer. Elders set hy des Somers Sonne-stant. Dat enige sommige uren na den uchtentfont als de Son heet schijnt singen, kan men ook uit de Dichters oordelen. Hier van seit *Virgilius*.

Virgil:
Ecl. 2.

*De Huppelkoren singht
Wanneer de Son meest dringht.*

Hoe lang sy singen weet men niet. Datse inden Herfst swijgen is bekend.

Van de wijs is men niet eens. De Ægyptenaars hebben gemeent dat hy metten angel geluit maakte gelijk een pin daar men mede op de Chytar slaat. *Basilus* meende dat sulks door een asemhalingh van locht gheschiede: maar wij sy geen longen hebben, nocht hoeft daar die fluit in hangt, en evenwel singen, is daar niets van. Veel minder ist waar datse dat doen met het knarselen van haar tanden, diefe inde t'famenvoeging der schouderen hebben fouden, oft mettet wrijven van haar vleugels, (dit is 't gevoelen van *Proklus Diadochus*) 'twelk de gemene Springhanen gewoonlijk is. Het is het weerstuiten van het vliesje onder de waijertjes (so noemense die twe deksels die na de achterste schenkels an den buik vast hangen) toe te schrijven; Want gelijk *Aristoteles* kortelijck verhaalt, sy maken geluit, door het anstoten van de geest tegen het vliesch, dat onder 't middelrif leit: want wijl dat so gespannen en verslapt, en op en nederwaarts gedreven wert, breekt'er een krijfelent geluit voort, niet anders als inde Kinder-rietpijpes die uit een dun vliesje bestaan, welk vliesje gedrukt, gespannen, oft ghedrilt zijnde, moet'er nootfaaklijk een geluit op volgen. *Piennus Valerianus* seide dattet geschiet door de gestoten, gewreven, en beweegde holligheid. Maar om dat dese delen onder de vleugels zijn, hebben de oude Digtters oneigentlijk geseit dat de Cicada oft Huppelkoorns onder haar vleughels songhen.

Basilus
Hexamet:
Hom. 8.
Kardan:
de Variet.
l. 7. c. 28.Arist: H:
A: l. 4.
c. 9.Arist: H:
A: l. 1.
cap. 20.

Sy houden so veel van 't geselschap der menschen, dat als sy de velden sonder Mayers sien veel lager en selden'er singen, ja so sy de ander daar tegen horen singen, datse met de grootste beweging der zyden met veel en helder singen daar tegen an krijfelen. Sy voorseggen de Somer, nocht men heeft oit ghesien dat na de aankomst van de Huppelkoorns de koude weder gekeert is. Indien sy buiten gewoonte op den dach rasser singhen, so verwacht grooter hitte. Ongestadig weder indiense van 't zuiden komen: Een ongesont en pestig jaar, indien sy overvloedigh zijn. Nochtans zijnsen in 't jaar MD. LXXV. als de Pest in Italien was, weinigh gesien, om dat haar den douw ontbrak.

Moufet:
l. 1. c. 17.Mercur:
rial: de
Pest. c. 6.

De Atheniënsers atense gebraden. Hoedanige *Athenens* beschrijft op de Maaltijd van *Kotie* opgedischt te zijn. De Parthers achten de Mannetjes voor de versameling best, na de versameling de Wijfjes. Haar eyren die wit zijn eer de korst afvalt zijn lekker, indien wy *Aristoteles* geloven. De Karibers een geslacht van Amerika omtrent de boght Dariene setten die droogh oft ghezouten op. Dat sy die voor andere Koopmanschap verruilen, heeft *Oviedus* verhaalt. Sy dienen ook voor de honden tot spijs, door 't voorbeeld van den hond van *Alarowandus*.

Gebruik:
Aristoph.
in Horis
Athenens
Dipnos:
l. 4. c. 2.
Plin: H:
N: l. 11.
cap. 26.
Arist: l. 5.
c. 30.

Sy hebben ook plaats inde Genees-konst. *Trallianus* belastte ghedroogt en ghepoeyert, de vleugels en hoofden uitgenomen, in 't bad met honig-wijn tegen de steen te gebruiken. *Galenus* seide datse van sommige, dry, vijf, oft seven met soo veel greinen Peper tegen de kronkeldarm-pijn gepresen werden. By *Ægineta* komt ons de bereidingh Diatettigon voor, dat is van de Huppelkoorns, welken gy ook by *Myrepus* vinden sult. Sommighe gevense in plaats van de Spaanse vlieghe in, om 't water te lossen. *Ætius* geeft'er dry met Wijn in. Sy zijn by *Areteus* een nut gheees-middel teghen de losheid van de blaas. Sy worden ghedrooght en ghestoten met water, en een weinigh van de Narduswortel ghesoden: daar in word de sieke belast in plaats van in een bad te sitten, tot versterkingh van een losse blaas. *Lanfrankus* acht seer groot, om de steen te breeken het ghebrande poeyer met water van Radijfen, oft het affiedsel van de Cicers oft wikken in te gheven. Of de Wijn suiver oft ghewatert is, word door dese Cicada oft Huppelkoorn bekend. Hy swemt indiense zuiver, en verdrinkt indiense onsuiver is, so men *Gaudentius Merula* geloven mag.

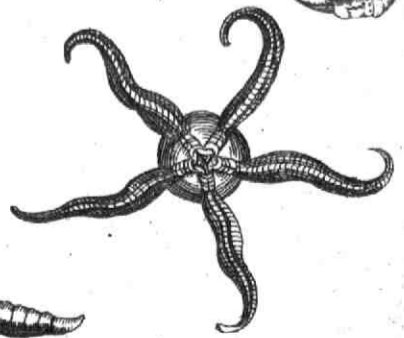
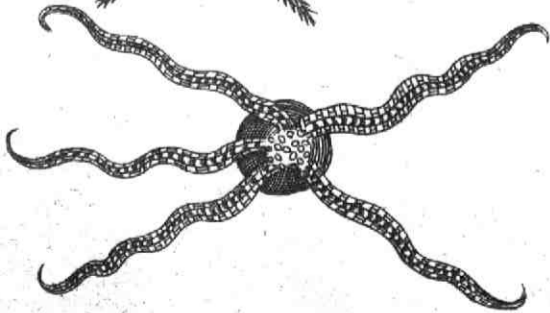
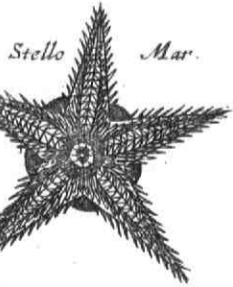
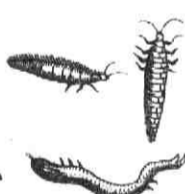
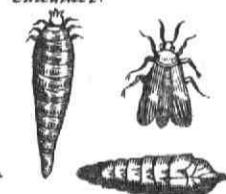
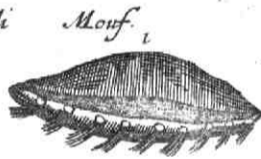
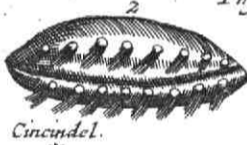
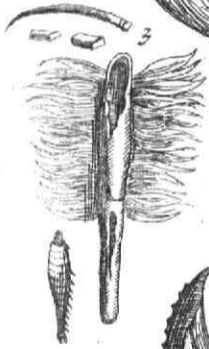
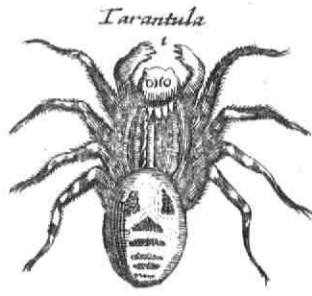
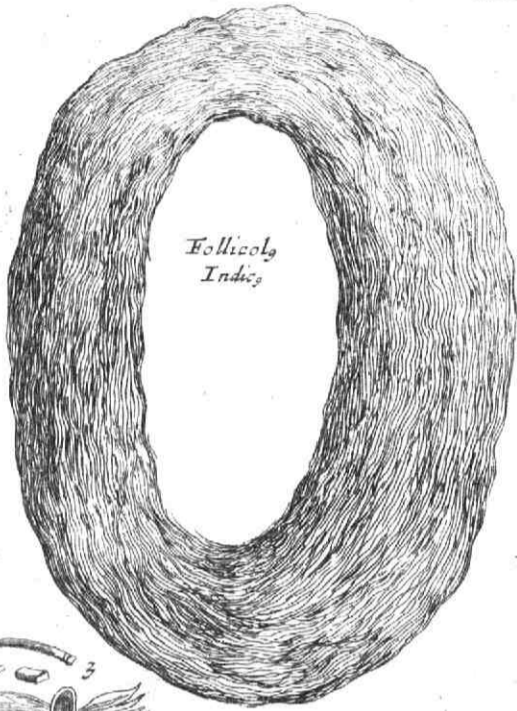
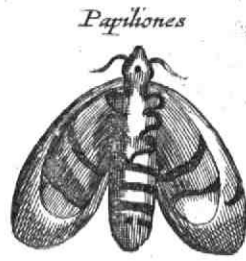
Daar zijn veel gheslaghten van Huppelkoorns. Van welke sommige, om datse alleen mette naam voortgebragt zijn, by de oude, van ons swaerlijk bekend werden.

Onder:
scheid.

Ælianus gedenkt de Membracis, Lacheta, Cercops, Acheto en de Acanthia. Wat hy door de voorste segghen wil, weet ik niet. De Cercopæ zijn by *Dalechamp*, wijfjes, stomme, kleine, en langachtighe. Acanthia is meer een bywoordt als een naam van een

eet

Insecta Varia ad loca sua referenda

gheflaght, 't zy oft van de Acanthus, 't welk een doorn-boom is, daarfe haar in ophouden; oft van Acanthus een Stad der Athamanten in Etolie, gelijk *Stephanus* beschrijft, van welke om datfe by na heel fwijgen, 'een spreekwoord is, en die weinigh spreekken met die naam genoemt werden. De Acheta is grooter als de Cicada. By *Aristoteles* en *Plinius* is ook ghewach van de Acheta, Tettigonia, van de kleine, grote, van de Surcularia, Frumentaria en Avenaria, 't welk van een spruit, koorn, en haver af komt. De Acheta gelijk ik segge zijn groter, welkers lijf onder 't middelrif afgescheiden verdeelt werd, en zijn meer luitbaar, komen later voort, en sterven aldereerst. Uit dese schijnt de Kobax van *Hesychius*, die hy Megalen tettiga uitleit te zijn. De Tettigonia zijn kleinder, en om datfe minder luitbaar zijn, heeftse *Aristoteles* stomme ghenoemt. Sy komen eerst uit, en sterven lest. *Gaza* heeftse Cicadastras ghenoemt. De Surcularia zijn groter en groen. De Frumentary hebben den naam om datfe met het Frumentum, dat is het rijpe Koorn voortkomen. De Avenaria van de Haver om de selve oorzaak. Daar is by de Schrijvers ook ghewag van Mannetjes, Wijfjes, Locrise, Rheginensers, Seriphers, Guineënsers, en Virginiense. De Mannetjes zijn luitbaar, ten waarden aart van 't land dat belette. De Wijfjes zijn stom, om datfe dat middelrif, welkers gestalte de vrugt van de kleine Thlaspi met de bladeren van het Haviks-kruid van Lobel afghebeeld, ghelijc is, niet hebben; sy worden so wel inde groote als in de kleine gedaante gevonden. De Rheginensers fwijgen; maar naar Lokris vervoert zijnde, singen sy, beide die landen zijn geleegeen an de Rivier Alexe die door een diepe laagte loopt, en van *Pausanias* Kaicinus, by *Ptolomeus* Lokanus, en by de Nieuwelingen Alesso ghenoemt werd. 't Selfde komt by *Plinius* voor van het Eyland Seriphus daar zijse stom, en op een ander gevoert zijnde, singen sy. De selve heeft geseit datfe in 't land van Rheginum alle fwijgen, en over de Rivier in Lokris singen, 't geen *Pausanias* ook aanneemt. Daar is, het donker en schaduwachtig landschap de oorzaak van, so dat de vliesjes aldaar vervoghticht zijnde niet strak staan. Maar in 't opene land van Lokris worden se weder droogh en als hoornachtigh, waarom sy geluit geven. *Plinius* en *Aelianus* seggen datfe de oorzaak niet weeten. Die uit Guinea gebraght is was donker, die had *Pennius* van *Ludovikus Armario* ontfangen. Die van Virginia was heel aschgrauw, met ongevleekte silver-witte vleugels. *Aldrovandus* heeft behalven de gemeene noch ses andere ghedaanten gesien, van welke hy aldus spreekt, 2. 5. Een Huppelkoorn met rossche streepen an den buik, met desselfs Tettigometra. Dese heeft de natuur an de voorste poten met twee harde scharen versien: met welke hy inde Lente allengskens de aarde

uitgraaft, als hy eerst uit d'aarde voortkomt. De vier achterste poten zijn an 't uitterste rouw, met welke hy op klimt, en sich onderstut, om niet af te vallen: dese zijn ook een weinig ruigh. De scharen van de voorste voeten verlaat hy, als hy de Tettigometra oft sijn rok uitschud, en krijght in 't einde heel dunne poten gelijk de andere ghekerfde. De Tettigometra heeft ook middelmatige sprieten, en is na de tijd veelvoudigh gheverwt; want als hy eerst uit de worm voortkomt is hy meer witachtigh, en hoe nader de tijd om de Tettigometra af te leggen, soo veel verthoont hy sich bruinder. Wy hebben ook bevonden dat de Tettigometra uit een witte stof bestaat. De kleine Tettigonia is met gout-geele strepen versien, die het voorste deel van 't lijf overlopen. De Huppelkoorn niet langh uit sijn rok voortghekomen, word met groene streepen, die de voorste deelen schilderen, verciert. De Acheta oft groote voor en boven.

VI. HOOF T-STUK.

Van de Orsodakna en wilde
Wandluisen.

DE Orsodakna by *Gaza* Mordella genoemt, gelijk oft sy tot bijten anghelift werde, bestaat uit vier pennen, een ruimen mond, en by na getand, en tracht na de puisten der Kinderen. Hy is na 't ghevoel van *Aristoteles* uit veranderde wormen geboren, die inde kool voortkomen. Uit de gevleughelde zijn ook de wilde Wandluisen met vier vliesige vleugels. Sy zijn ses-maal grooter als die haar inde bedden houden, en even seer stinkende. Sy worden veel in de Maluwe, in andere planten en bomen die kruiden dragen, en somtijds in den olm, en wilgeboom gevonden. *Kardanus* schrijft ook datfe in 't landschap Dariene gevonden worden. Sy versamelen inde May, mette starten tegen malkander, en maken nauwlijks een eind van dat spel in een geheelen dach. Het Mannetje is kleinder, het Wijfje groter, en breeder. Inde heete Son vliegen sy heel snel, maar niet lang nocht ver.

Daar zijn verscheide geslagten. *Moufetus* verthoont 'er dry voor, en agter over, die hy onder de sche-gevleugelde stelt. De eerste seid hy is op den rug, an den hals, de sprieten, en de dekkende vleugels als Parey: de andere vleugels zijn langer, en uitten groene geelagtig, gelijk ook de ogen en voeten. De tweede is overal donkerverwig. De derde is uitten swart en roode verscheiden geverwt; de sprieten en voeten zijn kool-swart; alle glinsteren sy hier en daar uitten gout-geele. *Quikkelberg* had twee andere gedaanten an *Pennius* gesonden, die uitten geele en swarte gesprenkelt waren. Van de sijne spreekt *Aldrovandus* aldus: Die, welke ik op verscheide tijden gesien hebbe, verschillen onder sich in grootte, verw, en breedte: maar de schilder door de gelijkheid

Plin: H: N:
l. 21. c. 26.

Arist: H: I.
A. l. 5.
c. 30.
Ælian: H:
A. l. 1.
c. 20.

Plin: H:
N: l. 11.
c. 27.
Pausan: in
Eliac.

Moufet: de
Insect. l. 1.
c. 17.

Arist: II:
A: l. 5.
c. 19.
Plin: H: N:
l. 27. c. 4.

Moufet:
de Insect:
l. 1. c. 29.
Kardan:
de Rer:
Variet:
l. 7. c. 28.

lijkheid van de naam bedroghen, heeft een kleine Silex met een menschen anghesicht verciert voor de Wandluys op de eerste en tweede plaats gestelt: op het 3. getal eer een Spaanse vlieg als een Wandluys, want hy is langer van beenen als de Wandluys. Hy is over al rood, maar met eenige swarte plekken geteekent. In't 4. getal is de bed-Wandluys, die yeder een bekent is. In't 5. de wilde niet stinkende Wandluys, over al geel, met donkere streepen. In't 6. is de geheel geele. In't 7. 8. 9. zijne ook geelagtig, maar hebben gelijk als een menschen angefigt op haar vleugels uitgedrukt. In't 10. is hy by na Kastanie-bruin, en by na van een ander geslagt, oft van de Spaanse vlieg oft Paards-vliegh. In't 11. is de kleine wilde Wandluys overal aschgrauw. In't 12. schijnt hy uit de Paards-vliegen te zijn, oft de Ricinus oft Hondsluys gelijkagtig, indien hy gevleugelt was 't welk ik noch niet gesien heb: Hy helt uit den asgrauw naar t Kastanie bruin. In't 13. is hy geheel kastanie-bruin, met swarte streepen inde lengte doorsneeden. In't 14. is de Wandluys uitte swarte blauwachtigh, omtrent de start met dry witte stippelen besproeit. In't 15. is hy Kastanie-bruin, met een asgrauwe plek op de uiterste vleugels. In't 17. asgrauw, met een silvere plek. In't 18. is de kool-Wandluys uitten swarte rood, met een asgrauwe plek omtrent den aars, gemeenlijk Mordella genoemd. In't 19. is de andere Mordella oft lange Orfodakne. In't 20. een gekerft dier, de Wandluys en Ramtrenus ghelijk. In't 21. de rode kruisdraghende Wandluys. In't 22. de groene. In't 23. de niet-stinkende uitten swarten groen, met veel witte stippelen gheciert. In't 24. een gekerfde Wandluys gelijk, asgrauw en by na sonder ongedekte vleugels. In't 25. een ander de Wandluys gelijk, ongedekt, met lange poten als de Springhanen. In't 26. de roode met swarte streepen inde lengte geteekent.

Indien ghy van haar ghebruik vraaght, *Matthiolus* beneemt haar alle kraghten. *Plinius* prijft de Hof-Wandluysen tot poeyer gebraght, en met Rosen-oly gemenght, tegen de pijn der oiren. *Palladius* bestrijkt de wonden van de quaadaartighe bloedsuijgers met een salf uit Wandluysen droesem van Oly, Offe-gal, en bladeren van veil met Oly vermenght. *Arnoldus Villanovanus* ghebied teghen het pijnlijk water-maken het hooft van de roede in warme Kamil-oly daar Wandluysen in ghesoden zijn te steeken, en terstont met ghestoten look te bestrijken.

Villano-
van. Bre-
viar. c. 6.
Strang.

VII. HOOFT-STUK.

Vande gemeenlijk genoemde Perlen oft Rombouten.

Aldrovan:
de Insect.
l. 2. c. 10.

DE naam van Perl is dit gekerfde dier, dat wy nu beschrijven sullen, by de Ita-

lianen gegeven, oft van de rontheit van 't hooft, dat een Parl gelijkt, oft van de glans. Sy hebben alle vier lange vleugels, sterk en kraakbeenig; een heel langen buik, die inde vlucht niet gekromt werd. *Moufetus* diese Libellen noemt, beschrijftse aldus. In vorm van lijf verschillen sy niet, maar in verw; want sommighe hebben lichamen rond, en twee duim langh, welke voornamentlijk in dry deelen gesplijt werden, in 't hooft, borst, en de start, welk het overige bekleet: Het is met groote uitpuilende ooghen, van de selve verw, met het geheele lijf versien, en an een korten hals gehecht, daar de twe voorste voeten an vast zijn, en de andere ande borst; ook zijn de achter-voeten heel langh, om haar te beeter op te rechten en te ondersteuten: Sy hebben alle een gespleeten start, met welke sy tegen malkander versamelen, en blijven lang t'famen-hangen. Het meeste deel der Boeren meent datse uitte verrotte wormen van de groote water-biesen voortkomen: Alhoewel ik toefstonde dat waar te zijn, so neemt dat nochtans haar versamelingh niet weg oft de aflegging van die wormen uit haar selver, om op dese wijs en door dit middel altijd haar vrugt voort te setten. De kleine vliegen heel traagh: De groote heel snel, en worden alleen in de warme Somer gesien. Sy versamelen op de wijs der vliegen: Het mannetje sit op 't wijfje, en sy ontfangt van boven sijn ingeschoten lid: Sy hangen heel tay an malkander, en vliegen so t'famen-hangende over de velden. Sy werden 's Somers, en in den Herfst gesien, 's winters verschuilen sy. Sy vliegen dikmaal alleen heel snel, veeltijds met scholen, selden hoog op de middagh rusten sy op staken; Waar van het spreekwoord komt datse het middagmaal anwijfen. *La Perta va a sticchi.*

Sy zijn verscheidentlijk onderscheiden. Sommige hebben sprieten, andere niet: Sommige een gespleeten start, andere een stompe. Die haar omtrent de wateren houden, zijn by na blauw. *Aldrovanus* heeft er meer alstwintig beschreven.

Onder-
scheidt.

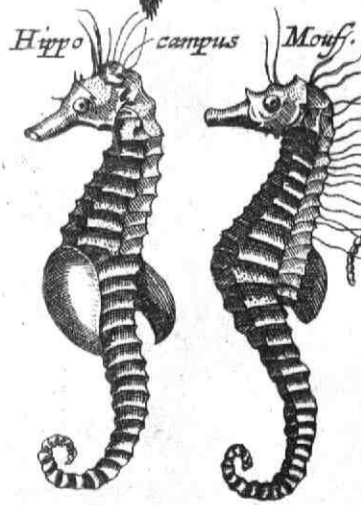
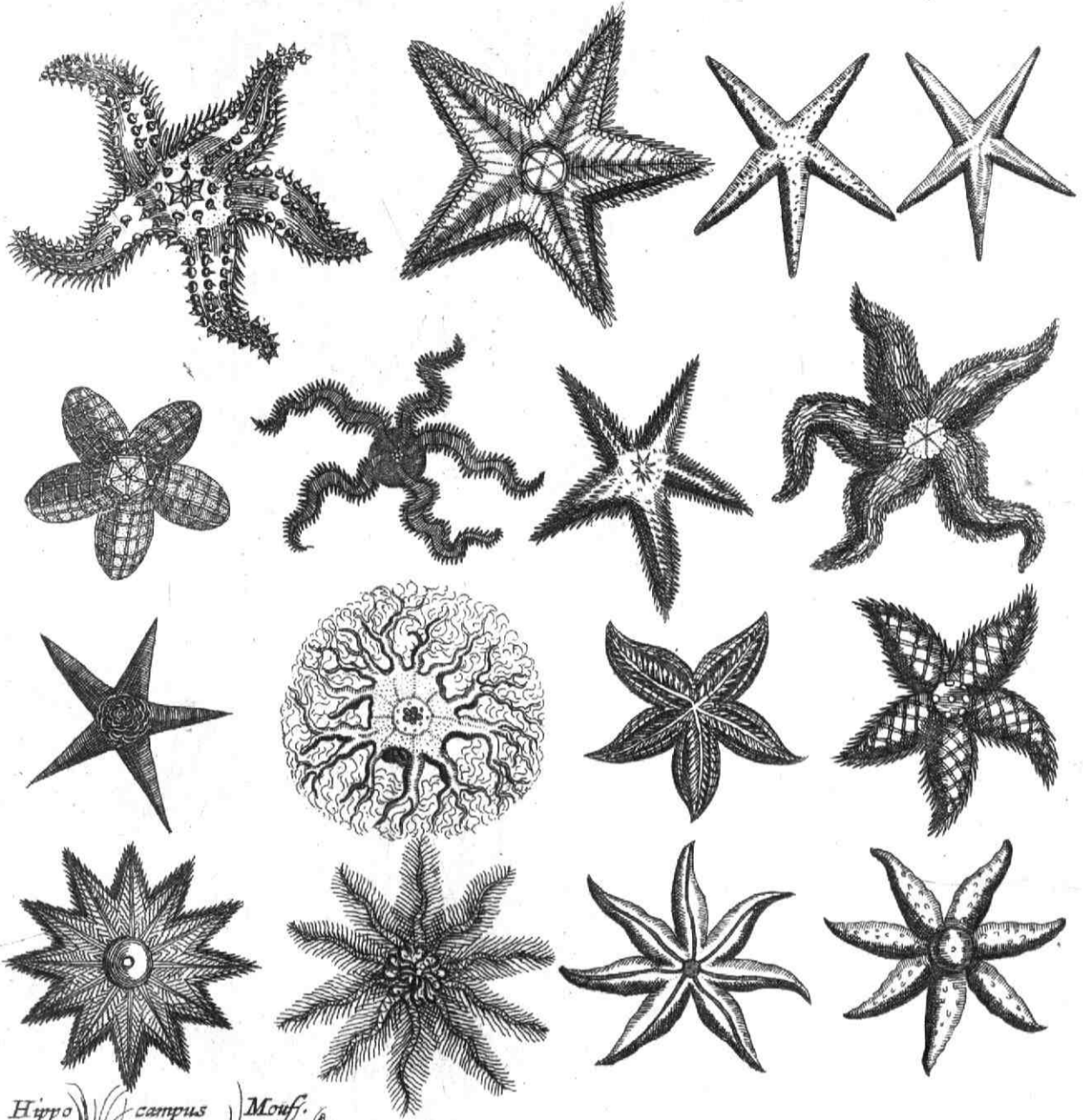
De eerst is uitte middelmatige op 't hooft en 't geheele lijf rosch, met witte vleugels, an 't einde met een swarte plek, en swarte voeten.

De tweede ghelijkt met het hooft geensins de Parl, want het is niet rondt maar scherp; hy heeft blauwe ooghen, van wanschikkelijke grootte; een heel dikke borst: een langen buik, dun, en geheel geelachtig, en ghelijk het afbeeldsel uitdrukt, met swart ghevlekt; de vleughels zijn blauwachtigh.

De derde heeft korte vleughels, naar 't blauwachtig hellende; een langen buik, en so dun, dattet wonder is hoe hy die beheerschen kan; de ogen als inde voorgaande heel groot, maar 't hooft is ront, onder is hy witachtig, over den rug: boven en an de zyden geelagtig, in 't midden yser-grauw; de sprieten heeft hy heel kort, en geelachtig.

De

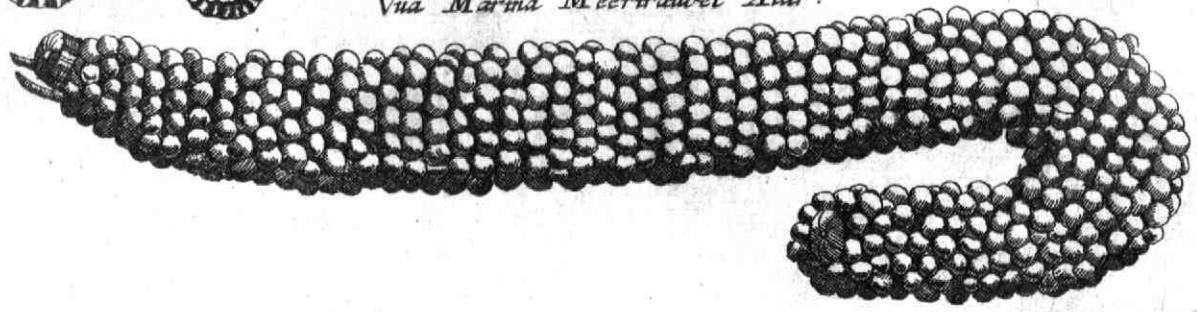
Stellæ s. Asterium Marina. Meerstern Aldr.

Hippocampus. Meerhaan Mouf.

Vua Marina Meertraubel Aldr.

De vierde is uit het gheslacht der middelmatige geheel purpervewigh; met goudgeele ringhen overal onderscheiden, met silverwitte vleugels en swart gespikkelt.

De vijfde heeft ook silver-vleugels, maar niet so glinsterende; yder heeft an't einde een swarte plek. 't Geheele lijf is by na goutgeel, met swartachtighe ringhen onderscheiden; de voeten zijn swart.

De sesste is uit de grootste, een schoonen treflijke Perlkop met een groen hoofd, borst en rugh, an den buik gheheel blauw, over welke een heel zwarte streep loopt van den rugh totte start; De voeten zijn swart, de vleugels asgrauw.

De sevende heeft groene ogen, is gheheel geel met swart gevlekt.

De achtste is van't kleinste geslacht, heeft silver-witte vleugels, en een groenachtig lijf.

De negende is uit de grootste, met een groene kop en rug, een light-geelen buik, eerst dik, daar na dun, met vleugels sonder plekken.

De thiende is geheel geel, met swart onderscheiden, met geele poten, en blinkend aschgrauwe vleugels.

De elfde heeft geelachtighe vleugels, en is over't gheele lijf geel, uitgefondert de ringen die yfergrauw zijn.

De twaalfde is geheel groen met vier witte plekken op't einde van de vleugels.

De derthiende heeft korte breede vleugels, eerst groen, daar na blauw, hoedanigh ook't gheele lijf geverwt is, van't hoofd tot den aars, uitghenomen de ogen en voeten, die swart zijn; Maar de ogen zijn wanschikkelijk groot en uitpuilende: De buik eindigt in een dun spits als een naalde.

De veerthiende vervolgt ook de wateren, is geheel groen, met kleine swarte ringen beset; de oogen puilen uit, De vleugels daarfe an't lijf vast hanghen, zijn silver-wit en glinsterende, daar na blauw met silvere aderen vervult.

De vijftiende van't kleinste gheslacht, heeft heel langhe poten, die van de Spinnkop niet onghelijk, maar seer dun, van lijf en vleugels is hy uit den geele witachtig, met een enkele start.

De sessthiende is uitte kleinste, by na gheheel groen, maar an de zyden van den rugh geel; de ooghen zijn witachtig, de poten swart.

De seventhiende is de veerthiende seer gelijk, hy foekt ook de wateren, is blauw van buik, groen van borst, met vleugels eerst wit, daar na blauw.

De achthiende is uitte grootste, met een groene kop en borst, de zyden van den rugh, daar de vleugels uitspruiten swart, met een langhen blauwen buik, welken een breede swarte streep midden doorsnijt, de voeten zijn swart.

De negenthiende uit het gheslacht van de middelbare is gheheel groen, met geel door

blinkende, op den rugh is hy swartachtig: De vleugels zijn uitten silver-witte asgrauw blinkende.

De twintighste heeft een stompen aars, en niet gespleten, is over't gheele lijf yfergrauw, met witte vleugels, en ter zyden yfergrauw.

De een-en-twintighste en laatste is dik van aars, kort en geel, met swarte ringhen omcingelt, het hoofd, voeten, rugh, en de beginfels der vleugels zijn yfergrauw, het overige van de vleugels is witachtig.

Moufetus heeftse in groote, middelbare, en kleine verdeelt, van welke de selve aldus spreekt: De grootste Libellen, oft Rombouten noemen sommige Engelse Brieses, van welk geslacht wy maar acht sien.

Moufet de Insect: P: 65.

De eerste groenachtig, met plekken an den hals op de boven-zyden uitten donker groen: De vleugels zijn silver-wit, sy zijn snel en maken met haar beweging een groote kraght. Hy was met seven swarte strepen overdwars op den rugh betrokken: Hy vangt kleine vlieghjes in de vlught, op de wijs der Swaluwen.

De tweede is desen gelijk, maar donkerder van verw.

De derde heeft oogen als parlen, silver-witte vleugels, welkers uitterste rand een donker plek bevekt: Het lijf is uitten geel en swarten onderscheiden, met een swarte gescheiden start gelijk als met twee pluimen verciert,

De vierde is geel, hebbende de zyden gelijk als in ses deelen ghescheiden. Omtrent het begin van sijn silver-witte vleugels is een swarte breedeplek, in't midden met geele strepen verdeelt; in't einde van de start openbaren haar vier oft vijf scherpe pinnen.

De vijfde is van hoofd en lijf blauwachtig, met een swarte mond, de witte vleugels zijn met een vlek ghetekent: In't einde van den start is een vork, bestaande uit dry pennen.

De sesste heeft silver-witte vleugels, in't midden met een swarte plek getekent: 't gheele lijf is swart, an den buik, en op den rug geel; de borst en schouderblaan zijn uit den swarte, en geel gemenght: onder de start heeft hy twee kromme pinnen, maar heel klein.

De sevende is an het hoofd, de schouders, en hals donkerverwigh; het overighe lijf is rood: Hy is in de Oeffenkamer van *Pennius* voortgheteelt, uit een Wormtje hem en my onbekent.

De achtste is noch korter met gelijke parlachtige oogen, over't gheele lijf geel, behalven daar hy met dwarse ringen getekent is: De start is hem als afgesneden, in't einde breedachtig en stomp; het opperste van sijn silver-witte vleugels word met een swarte vlek beschaduwet. Sy worden veeltijd in de Koornlanden gevonden.

De middelbare Rombouten vertoonen een groote schoonheid van de natuur,

die alle konst te boven gaat.

De eerste is heel schoon geverwt, blauw van lijf, met vleugels uitten bruin violet; tusschen de schouders word hy met vier gulde starren, gelijk als in een swarte paal ghehecht, verciert.

De tweede is van lijf en hoofd paarsch, de vleugels zijn witachtigh, en met paarfe strepen in de lengte verciert, doch die in de midden purperverwigh zijn.

Den derden is het hoofd en 't lijf groenachtigh; De lenghte der vleugels is als met stramen van bloed getekent, naar haar uiterste het donker-purper gelijk.

De vierde schijnt overal van de selve verw, te weten donker, met een bleke groenheid vermenght te zijn.

De vijfde heeft de ogen blauw, met een groen hoofd; 't Geheele lijf is uitten groenblauwe vermenght, uitghenomen de vleugels, nauwkeurlijk met ghebruineert silver doorwroght an 't einde met donker-purper beschaduw.

De sesste is geheel groen; ja de vleugels van gelijken maar licht.

Wy hebben vier van de kleinste Rombouten gesien.

De eerste geheel blauw van lijf.

De tweede rood, de vleugels weerzyds van een silver-witte verw.

De derde was gheheel saffraangeel, maar langer van start, en de einden van de vleugels, ghelijk ook alle de veselen waren met een rode plek geciert.

De vierde, en kleinste van allen, heeft een langhen start, een groot hoofd, blauwe uitpuilende oogen, met twee sprietjes versien: het lijf was langhachtigh en dun, onder groen, boven swartachtigh: Op den rugh had hy twee groene strepen van 't hoofd tot het begin van de vleugels ghetrokken, de start met vijf 't samenvoeginghen versamelt, in welkers uiterste een blauwachtighe ringh was.

Een isser uit dit getal, die sommige van de groote haastigh ombrenght, dun en grijs van lijf, met aartighe vleugels, want daar is niet eenigh teken van holte, door welke sy inschieten. Hy leeft met appelen en zaad: Dese heeft *Wilhelmus Bruerus* een geleert man, en nauwkeurlijk onderzoeker van natuurlijcke dingen, an *Pennis* gefonden.

II. L I D.

Van de ondekke meelachtighe vier gevleugelde.

I. S T I P.

Van de gemeene Kapellen oft Papilioenes in 't algemeen.

SOveel van de ondekke vliefige vier gevleugelde. Nu volghen de meelachtighe oft Kapellen, die oft ghemeen, oft van de Zywormen zijn: sy schijnen den naam Pa-

piliones van Pappa, oft fugo, dat is suigen, om datse het Wasch en Oly uitsuighen, en eten ghekegen te hebben; ten waar ghy liever wilde, datse Papyriones genoemt wierden, om datse een ghelijckheid met 'et Papier hebben. De Grieken noemense in 't algemeen Psuchen, Oxytones, oft Paroxytones, buiten twijfel van Psuches oft de wind. Sy worden ook gheuoemt Setodokides, Pemhides, Pomphaloges Knenes Pfallughes. Ghy sult ook vinden datse Paphos genoemt werden; In de uitlegginghen van den Abt *Benedictus Floriacensis* word het woord Espinie, uitgeleit Papilio oft een Kappel.

Sy hebben ses voeten, twee uitpuilende ogen, voor welke twee onnutte hoorntjes, gelijkse *Plinius* noemt, uitkomen. De bek is gespleten als een vork, en een klein bekje is binnen de vork besloten, waar mede sommige den dauw by dagh, andere by nacht suigen. Sy behouden de verw der Rupsen, uit welke sy gesproten zijn.

Sy houden veel van vermakelijke, en opene plaatsen, die met een lichte vlucht ghedreven werden: Die swaarder van lijf zijn hangen an de stammen van de bomen, mueren en vensters. Sy suigen een sap uit de bloemen van de Maluwe; daarom zijnse overvloedigh als die bloeit: maar indien dat van de wilde Maluwe te verstaan is, moetmen dat ook van de Nacht-Kappellen verstaan; 't welk *Isidorus* ook anwijst.

Sy versamelen in de maanden May, Juny en July, mette starten tegen malkander, die se somtijds omdrayen, en hangen langh an malkander: De Schryver van de natuur der dingen heeft geschreven datse na Augustus versamelen.

Datse Wormen legghen, heeft *Aristoteles* valschlijk geloof: Sy leggen eyren, so boven als onder, en die groot, klein, swartachtighe, witte, groene, blauwe, en geele: Sommighe zijn kleinder als Geers, ander tweemaal so groot, eenige even-gelijk. Sy worden dikmaal geleit in de holen van de schorsen der bomen. *Aldrovandus* heeftse in de Chameficus gesien: De Boeren seggen datse hollen vol eyren van Kappellen als sy het Land ploegden gevonden hebben: datse in de Koolgroeyen sult ghy by *Aristoteles* lesen; sy vouwen die so by een, datse de eyren als onder een dak besluiten, om geen schade van den regen te lijden. Die *Aldrovandus* gesien heeft, waren in een sijne wolligheit besloten. Uit de eyren in een warme plaats geleit, oft in de Sonne-stralen gebroeit, worden somtijds na vier dagen, somtijds in veerthien Rupsen gekipt: daarom heeft *Albertus* qualijk geschreven, datter uit die andere Kappellen, met langhe gekromde snuiten voorsien, in de Winter voortkomen: Uit de Rupsen komen Chryfalides; oft Tonnetjes, die daar na in Kappellen veranderen. Het is angemerkt dat de Rups eerst geele eyren leit met een sijne wolligheit omwonden, en als die

Beschrijvingh.

Plaats.

Voedfel
Kolumel.
R:R: 1.9.
c. 21.
Isidor:
Orig:l. 15.

Teelingh.

Arist:H
A:l. 5.
c. 19.

Aldro. de
Insect. 1.2.
c. 1.

Arist: H:
A:l. 5.
c. 19.

die geleit zijn, dat hy dan in een Tonnetje verandert van geele, groene, en swarte verw: En dat uit de eyren fulke kleine vier gevleugelde Kappellen voortgekomen zijn, dat men se nauwlijks sien konde, ghelyk in de blaasjes van de Olmbomen gesien werden, So dwaalt dan *Plinius* in sommighe, als hy schrijft: Veel ghekerfde dieren worden anders gheboren, en voornamentlijk uitten dauw. Dese sit op de bladeren van de Radijs in 't eerst van de Lente, en word door de Son tot de grootte van een Geerfje gheronnen: daar van komt een klein Wormtje, en in dry dagen een Rups, dis allenghskens angroeit, die onbeweeglijk met een harde schors is, en alleen op 't anroeren van een Spinnekop haar beweegt. De Rups die se een Tonnetje oft Pop noemen, vlieght naar 't verbreken van die schors als een Kappel. De Wormen en Rupsen quellen dikmaal de Kool gelijkelijk: en het woord *Raphanus* betekent by *Aristoteles* geen Radijs, maer Kool; nochtans foud ik niet ontkennen datter eenighe uit Wormen voortkomen. Het voghtige koorn brengt Wormen voort; dese Tonnetjes, uit welke de Kappel komen. *Aldrovandus* seit, ik heb ghesien, dat de Kappellen uitte hollen van de bomen, en voornamentlijk van de Willigen voortquamen: Hy doet 'er by dat de Kapellen van de selve dikte mette gaten waren, waar in niemand sal seggen dat eyren geweest zijn; Want uit yder hol komt een Kapel, daar die haar zaat in seker plaats leggen, dat niet als in groot ghetal baren; daar nochtans die Kappellen, die heel dik van lijf zijn, de vleugels met veel wolligheid beset, en na 't Kastanje-bruin hellende hadden. Daar is ook een Rups gesien, van welken als men een Kappel verwaghte, veertigh eyren uitquamen, so groot als tarw granen, geel van verw, met een sijne wolligheid overtrokken, uit welke yder bysonder een Wormtje voortquam. Men magh ook geloven dat se uit verrottingh voortkomen. Het heeft te Bononie, twee oft drymaal Rupsen gheregent, die in Tonnetjes en Kappellen veranderden. Waarom *Plinius* naghelaten heeft dat in Miletus, by voghtige tijden dat quaad geboren wierd.

Plinius
H: N: l. 11.
cap. 32.

Aldrovandus
l. c.

Plinius: H: N:
l. 27. c. 24.

Aart,

Na de versamelingh allenghskens uitterende leven sy totte Winter, sommige tot des Winters Sonnestand. Sy worden dikmaal in de huifen als verstijft zijnde gesien, sy sterven veeltijds by harde vorst: Daar zijn sommige die menen dat het voortkomen van de Kappellen het sekerste teken van de Lente is, om de swakheid van dat dier. In dat jaar als wy dit schreven ('t zijn de woorden van *Plinius*) isser anghetekent, dat haar opkomst, door de drymaals wederkerende koude, is verstorven, en dat de overkomende vogelen op den seften van Februarius ons de hoop van de Lente braghten, die niet te min daarna, door de grootte koude beschadicht wierden; *Pennius* gedenkt dat sy tweemaal in den Herfst in Engeland op nieuws voortquamen.

Het is ook anghemerkt dat se de Pest voorduid hebben, 't geen wy by *Gemma* lesen. Sy vloghen in 't jaar M. D. LXII. omtrent den 15 Augustus met fulken menighe omtrent de wateren dat se de loop der Rivier verdonkerden: en omtrent den avond vloghen sy met heele scholen door de straten. In 't jaar M. C. IV. beletten sy 't ghesicht, mits sy 't licht van de Son afschutten. In 't jaar M. D. XLIII. hebben sy al het honigsap uitgefoghen, en 't gras seif is door haar droghen drek over al gheschrookt. In 't jaar M. D. LIII. hebben sy in Hooghduisland de kruiden, de klederen der menschen, en de huifen met bloedighe druppelen besproeit, doe waren sy ook in groote menighe.

Men geloofte dat se het water afdrijven, met weinigh ghevaar; Sy strekken den Klink-Havik en andere vogeltjes tot spijse, ook worden sy tot aas om Visschen te vanghen gebruikt.

De sonderlinge onderscheiden fullen wy met veel stippen anwijzen. Nu fullen wy haar in nacht en dach-Kappellen verdeelen. De nacht-Kappellen worden *Phalenæ* ghe-noemt, om dat se na de kaars vliegen: By *Lycophron* en *Nicolaus* zijn se *Kandylof* bestai, om dat se de kaarsen dikmaal met haar vleugels uitbluffchen. By andere *Pforai* ghe-noemt, om dat se met vuiligheid, en schobben ghequelt zijn.

Maar om dat se haar dikmaal door liefde van 't licht in de vlam werpen, worden se by *Zenodotus* en *Æschylus* *Pyraustæ* genoemt.

Aristoteles heeft se *Epialon* ghe-noemt, eenige *Pyraustumyron*: en sy moeten onderscheiden werden van de Kapellen die de Byen in de korven quellen. *Aldrovandus* heeft de eyren van dese op het dak van de korf in een klont 't saam-gherolt, en met een dunne wolligheid bekleet bedorven gevonden. Sy waren swartachtig blinkende en veel: Hy doet 'er ook by eenighe kleine witte Rupsen, die my in de volgende nacht eenige poppen gemaakt hadden, hoedanige ik ook in de korf gevonden hadde, so groot als een Pistachie, in groot ghetal 't famen hanghende, en yder in sijn Tonnetje, welke opghesneden Kappellen voortbraghten, hoedanige ik ook in de korven gesien hadde; de Kapellen die in de Tarw groeyen niet ongelijk.

Sy zijn ruig van lijf, met vleugels die ghelyk met asch bestroyt zijn.

Sy vliegghen selden oft nimmer als met opgerechte vleugels over den rugh. By dach schuilen sy onder de bladeren, oft in een donkere plaats: Sy hebben meest brede en ruighe sprieten, oft heel klein en kort. Sy komen uitte poppen van de Rupsen onder d'arde begraven voort.

En om dat se meelachtigh zijn, komen sy by dagh, omtrent den avond, op dat haar meel door de kragt der Son verdrooght, niet soude afvallen, te voorschijn. De dach-Kapellen hebben langher sprieten die an t einde bultiger zijn.

Gebruik.

Aldro: de
Insect. l. 1.
cap. 20

Moufer: de
Insect. l. 2.
c. 14. p. 8.

Sy

Sy vliegen 'altijd op zyd met uitgespanne vleugels, en komen uitte hangende poppen, die an de bomen gehecht zijn, voort. Sy zijn plat, glat en hard: 's nachts kunnen sy niet vliegen, om dat den dauw haar merg soude vervoghtighen; Befe haar bysondere onderscheiden in 't volgende.

Nieremb:
H: Exot:
l. 13. c. 29.

Nieremb. gedenkt de Indise Hoitzitzil Papalotl, oft de Kappel die de Hoitzitzil ghe-lyk is: Hy is, seit hy, langhachtigh van lijf, heel dun aflatende, met eenige dwarfe goutgeele strepen onderscheiden, en met swarte plekken gesprinkelt: Het bovenste van de vleugels is mette selve verw verciert, maar het onderste is root, met strepen d'andere niet ongelijk belopen: De overighe Kappellen zijn het overighe geslacht gelijk. Daar zijn in nieuw Spanje noch andere ontelbare geslachten, met wonder schoone verwen onderscheiden. Dit sal ik hier in 't voor-bygaan anroeren, dat in sommige groote Kappellen van de nieuwe wereld in plaats van een tong een langhachtige bloedrode draad is, langer als het geheele lijf, welken hy t'famen-wind om in den muil die hy heeft ghemaklijker te besluiten. Hy is ghekerft van den hoofftop tot onder toe, so dat sijn gheheele hoofd geklooft schijnt.

II. S T I P.

Vande Kappellen in 't bysonder, en eerst van de Kappellen van Aldrovandus in de eerste Plaat.

DE Kappellen hebben wy in 't bysonder ten deel van *Aldrovandus*, ten deel van *Mousetus* beschreven. Dat'er sommige van dees, en van die over-een-komen kan licht toegestaan werden: Nochtans hebben wy liever gewilt in so grote verscheidenheid die alle voor te stellen, op dat'er niet ontbreke. *Aldrovandus* heeft de sijne in thien platen verdeelt, van welke de eerste vijf heeft die van ons mette woorden van *Aldrovandus* selfs fullen beschreven werden.

Aldrovandus:
de Insect.
l. 2. c. 1.

De eerste, seit hy, word niet wanschikkelijk Hippopsuche, dat is Paards-Kappel gheuoemt; want hy is de grootste van allen. Hy word 's avonds meest ghesien, by dach schuilt hy: Hy is een hand breed, en meer; yder vleugel heeft een ronde anmerkelijke plek ghelyk een swart oog, maar eerst met een rode, daar na met een witte ringh omcingelt, het overighe is swart, donker, sagt, wolachtigh, meeligh, en in 't uitterste is hy wit; het lijf helt voor na 't Kastanje-bruin, opwaarts eenighsins wit; de sprieten zijn zaght als vederen, en lang: de dybenen sagt, maar de schenkels hard, de oogen swartachtigh.

De vierde van dese rye is de voorgaande gelijk, maar met breeder sprieten, in gestalte als de takken van de Varen, maar geel geverwt. Het lijf is ook meer geelachtigh, met veel schoonder ooghen: Want, de roode kringh is in dese grooter, en de swarte min-

der, die als een oogappel maakt.

De tweede was geheel groen, met witte ringen; De vleugels hadden roofachtige strepen neerwaarts hellende, met witte dwarfe vlekken; de bek was langh en dryhoekigh, de ogen groot en swart, het lichaam uitgerekt, dik en in 't einde spits; de vleugels naar evenbedeelingh waren klein. Uit dit gheslacht heeft my Broeder *Gregorius Regiensis* Kapuciner een ander te beschryven en af te beelden, door sijn onghewoone vorm en verw angedreven; in welke geele ringhen waren, en de vleugels met geelachtighe Kastanie-Bruine, blauwachtige en swartachtighe vlekken onderscheiden. Dese Kapel is een hand breed: Indien sy in kunne verdeelt werden, heb ik bevonden dat de eerste het Wijfje was uit de geleide eyren.

De derde heb ik bevonden uit een Rups voort te komen, in 't leest van Augusti in 't verleden jaar, die gestart was, en van overtollige grootte, die daar na op sijn plaats sal afgebeeld werden: Hy heeft geen blaasje gemaakt, maar is in een Tonnetje verandert, en heeft dese Kapel by na in de tijd van thien daghen gheteelt, dik van lijf, en van de selve verw van de vleugels, wonderlijk uitten geele en swarte gesprenkelt: op den rug is een merkelyke witte vlek, by na het voorste van een menschen hoofd uitdrukkende. 't Geheele hoofd is swartachtigh, mette sprieten en voeten die breedachtigh zijn: de binnen-vleugels zijn by na heel geel.

De laatste op dese rye afgebeeld, met sijn voor en achterdeel heb ik gesien, dat in 't jaar 1592. op den ses-en-twintighsten dach van Julius gheteelt wierd uiteen kleine ruighe Rups, uitten rode, witte en swarte geverwt: Want als ik dese omtrent de middach in een Tamariskus gevonden hadde, was hy in de volgende nacht in een groen Tonnetje verandert, dat sich an den draad van 't huisje daar hy in ghesloten was, welken draad, uit het uitterste van denaers ghesprooten was, had opgehangen: en so vyfthien dagen hangende, bleef hy van de selve verw, daar na die veranderende, is hy ten deel geel, en ten deel swart geworden, waar uit ik raamde dat hy metten eerste in een Kapel soude veranderen, welkers verwen door den rok, die sy in 't veranderen aflegghen, doorschenen, 't welk dese Kapellen mette Adder-slanghen ghemeen is: Want *Aristoteles* seit datse van boven in 't ey gesien werden. Als derhalven de Kapel was uitghebroken, vertoonden hy sich met die vleugels geverwt voor en achter, gelijk wy gheleit hebben, de swarte, en geele, was in de eerste vleugels hoger, in de opperste flauwer. De binnevleugels die anders kleinder zijn, waren in dit dier langer, onder getand, met tanden van de selve verw, uit welke in 't midden gelijk een start uithingh. Het geheele lyf is voor swart, opwaarts en an de zyden geel, en ten ansien van de vleugels heel klein; de ogen zijn groot, en heel swart, als ook de sprieten die an 't einde stomp,

stomp, doch heel aartig zijn, an de uitterste kanten van de binnenste vleugels, is een rode plek, binnewaarts bol-rondt, buitenwaarts kringrond. In 't kort het is een schone Kappel, en word over al op de velden en inde thünen gesien.

III. S T I P.

*Van de Kappellen van Aldrovandus
inde tweede Plaat.*

IN de tweede Plaat heeft *Aldrovandus* ses Kappellen gheset, en de selve aldus beschreven.

De Kappel die op de eerste en tweede Plaats voor, en achter over gheschildert is, word met uitghestreckte vleughels door vier verwen onderscheiden, rood, swart, wit, en asgrauw, een weinigh naar 't blauw hellende; en de verwen zijn inde buitenste vleugels hoger, en in de binnenste flauwer; het hooft, de rug, en buik is asgrauw, met smalle witte strepen recht neerwaarts hellende; de asgrauwe verw is heel schoon; het lijf heeft hy dik, en breed, opwaarts witachtig, met kastanie-bruine ringhen; de oogen van de selve verw zijn groot en uitpuilende, de vleugels zijn van gelijken breed, van welke de uitterste meest asgrauw zijn, maar die ontvouwen, so met die vier gescheide verwen onderscheiden zijn, datse swaerlijk zijn te beschrijven. Sy zijn gelijk als met seven rode aderen belopen, tusschen welke in 't einde, even soo veel swarte strepen, zijn met witte ringen getekent, en boven dese ook seven swarte plekken, de letter **V** naukeurlijk uitdrukkende, maar alleenlijk inde rechter, want inde linker heeft hy nocht strepen, nocht letters, waar in het wonderlijk spel van de natuur gesien werd, en alle de verwen zijn inde flauwer, en bleker de rechter was ook met kleine swarte stippelen ghetekent, die inde linker ook niet zijn, als daar hy an 't lijf valt is; want sy worden daar na in langachtige strepen verandert; ten laatsten is de rechter an 't uitterste witachtig, en met swarte neerhellende strepen getekent, wyl de linker op die plaats swartachtig is, en geen blijk van strepen heeft; maar de binnen-vleugels zijn geheel rood, behalven daar dietwee banden haar vertoonen, want die zijn heel swart; de omghekeerde buitenste vleugels hebben nu witachtige, en dan swartachtige groeven; de binnenste hebben in plaats van witheid een rode, maar bleker verw dan de buitenste; de sprieten waren swartachtig, lang, licht, en an 't uitterste stomp.

De derde in dese orde heb ik vaal-swart ghenoeemt, om dat hy behalven de witte verw van de vleughels, een weinigh naar 't geelachtig hellende, het gheheele lijf over den rug swart en klein heeft; de binnenste vleughels, zijn in 't einde ghetandt en hebben langhe byhanghels, ghelyk het afbeeldsel vertoont; boven de tanden, die een halve kringh maken, zijn ook eenighe witte half-kringighe vlekken, en in dese

eenighe ronde plekken, by na blauw, die alle t'samen een anghename schoonheid an dese Kappel geven; het overige, gelijk ik geseit heb, is vaal swart, uitgenomen de buik; die wit is, en de sprieten zijn an 't einde stomper als in andere.

Dusdanig is de geen die inde vierde rye gheset is: de geheele vleugels zijn swart, en heeft op de selve vier ronde heel swarte oogen, gelijk met een blauwen appel verciert; de binnenste vleugels zijn langer als de buitenste ghetandt, maar anders als inde voorgaande; want de tanden van dese zijn ront en stomp.

De vyfde is uit het gheslaght van de aldergrootste, maar van die gheene die by dagh door de thünen vliegghen, hy is langh van lijf en middelbare dikte, donkker-verwigh, met geelachtighe ringhen over den buik, en vleughels in 't midden van de selve verw, onder witachtig, en een weinigh ghetandt, daar na swart, en die inde swarteheid witte plekken hebben an de zyden, maar die onder naar 't blauw hellen; de sprieten zijn heel lang, stomp, en swart.

De seste word van sijn veelerley vlekken, die op de binnen-vleugels so buiten als binnen worden ghesien *Poluophthalmus*, dat is Veel-oogh ghenoeemt; de oogen zijn swart, met een witten appel, en een omringhede geele kringh, en sy zijn ghelyk gheset is alleen op de binnen-vleughels, want die op de buitenste haar vertoonen zijn gheheel witte ronde plekken; nochtans hebben dese ook een oogh, van de selve verw an de buiten-zyden, ghelyk de binnenste: Voorts hellen de gheheele vleughels, uit den geele naar 't Kastanie-bruin; op het bovenste van 't lijf is hy swart, an den boven-buik helt hy uitten aschgrauw naar 't donker; de binnen vleughels, en ook de borst worden met eenighe blinkende lange groene wolachtigheid bekleed.

IV. S T I P.

*Van de Kappellen van Aldrovandus
in de derde Plaat.*

IN de derde Plaat worden 'er negen gevonden. De eerste seit *Aldrovandus*, is gesproten uitte middelbare van een rups, die te Bonie ghereeght is: hy is op de kop, rug, en buik gout-geel, an de zyden swart; de binnen-vleughels zijn ghetand, gheheel uitten gout-geel roodachtig, en met swarte stippelen besproeit, en an 't einde swart; de buiten-vleughels beloop en eenighe neerwaarts hellende aderen, die swart zijn, in een gout-geel, oft liever roodachtig veld, als mede eenighe dwarse groote plekken van de selve verw, de vleugels selfs zijn an de einden overal swart, en hebben daar witte plekken; de voeten en sprieten zijn geelachtig, en gelijk de voeten van de *Polypus* met krullen versien, om an 't gene daar sy anspringen, te vaster an te hangen.

De tweede die op het derde, en vierde getal, voor en achterwaarts over afgebeeld is, is van 't selve gheslaght, want hy heeft een middelbaar swartachtigh lijf, de buik by na goutverwigh, met swarte ringhen onderscheiden; de oghen zijn witachtigh, de buiten-vleugels zijn an 't einde swart, met witte plekken verciert; het overighe is goutgeel, met swarte aderen, en andere dry swarte plekken van onfeekere ghestalte gheteeckent; de binnenste hebben in het veld van de selve verw, een dobbele rye van groote swarte plekken, ghelijc oogen, in 't afbeeldsel uitghedrukt. De verwen zijn alle in 't opperdeel verscheiden, als ook op de binnen-vleughels, (so noem ik die welke naaft an 't lijf staan) en die uitwaarts goutgeel vvas, is nu by na roodachtigh, naar het aschgrauw hellende, soo dat hy schijnt geel te zijn, en daar is maar een rye van swarte groote oogen, vvelke een vvitte kringh omringt; het boven-lijf is ook gheheel geelachtigh, de voeten aschgrauvv, de buiten-vleughels omtrent het hoofd aschgrauw, met swarte langhe druppelen gheteeckent, daar na zijns meerendeels roodverwigh, en hebben groote swarte vlekken, ten lesten zijns in 't uitterste meer aschgrauw.

De derde die op de vierde plaats afgebeeld is, is voor over 't gheheele lijf by na heel swart, ook zijn de buiten-vleughels heel swart, maar met een dvarse streep van roode verw verciert, en met het begin van een andere witte, en eenighe ronde witte stippelen; de binnenste zijn by na geheel roodachtigh, met heel kleine swarte stippelen geteeckent.

De vierde in 't afbeeldsel de vijfde, is de selve met dese, maar met het onderste boven gheschildert: de buiten-vleughels hebben hier meer uitten roode en vvitte, als an 't onderste lijf, en de swarte verw is flauwer; de binne-vleugels zijn an 't einde roodagtig, het overige is asgrauw, met donkere plekken besproeit, en ter zyde met een vvitte vlek versien, voorts helt hy mettet geheele lijf naar het asgrauw.

De vijfde in 't afbeeldsel de sefte, is geheel roodtvervigh, met verscheide stippelen, en swarte streepen, hoekige vleugels, en een weinig getant; hy heeft een langagtige snuit, en die hy als hy wil kromt, met voeten van de selve verw, te vveeten uitten asgrauvv naar 't geel hellende.

Van dit geslaght is de sefte, in 't afbeeldsel de sevende, ook met een lange snuit ghewapent, en met hoekighe vleughels versien; boven de kop, heeft hy ook behalven de sprieten twee hoorns, die ghy inde andere niet siet, met yfergrauwe, witte, blauwe, en groene vleughels verscheiden; daar boven heeft hy inde opper-vleugels eenighe groene stippelen in een vvit veld, op den rugh is hy ook groenachtig.

De sevende in 't afbeeldsel de achtste, is geheel geel, nochtans naar 't hoofd hellen de

vleugels naar 't yfergrauw, te weten daar hy geen plekken heeft, en dese zijn veel van onfeekere orde, en alle heel svvart.

De achtste, inde plaat de negende, is mede op den rugh gheschildert, om dat hy sijn verw verandert, want binnewaarts zijn de vleughels ten deel groenachtigh, ten deel wit, en die swarte vlekken worden hier nauwelijks gesien, de buitenste zijn geelverwig, en in dese die plekken openbaarder: het lijf is ook geelachtigh, en de voeten zijn geel, de sprieten Kastanie-bruin, en beide de vleugels hoekig.

De laatste in dese rye is van lijf en hoofd svvart en ruig, met een heel lange snuit, met vleugels binnen wit, en rode strepen verciert, buiten met swarte, en die smal, gheploit, en langachtigh.

V. S T I P.

Van de Kappellen van Aldrovandus inde vierde Plaat.

INde vierde Plaat zijn de Kappellen middelbaar, en worden met twaalf afbeeldsels vertoont.

De eerste met gevouven vleugels, drukt eenighsins de Griekse letter uit; hy is voor donker van lijf, met ruighe voeten, heel kleine sprieten, de buiten-vleugels zijn met svvarte, en wit-blinkkende vervven onderscheiden; de binnenste zijn geheel roodachtigh.

De selve worden op den rug vertoont inde derde rye, in vvelke die rode verw bleker is, en de buiten-vleugels geheel wit zijn, met rode aderen en groote swarte plekken verciert, en 't gheele lijf is uitten witte geelachtig; de buik met swarte plekken oft druppen gesprenkelt.

De tweede is ruig en dik, met vleugels boven asgrauw, onder rood, en over dwars met swarte strepen doorsneden.

De vierde is klein en svvart van lijf, met gele kringen onderscheiden, met grote gele oogen, en sprieten van de selve verw; de vleugels heeft hy so de binnen als buitenste geel, an de einden swart, omtrent het lyf hellen sy na 't kastanie-bruin, maar naar de omringende swarte streep is de verw heel geel; de buitenste hebben omtrent de uitterste zyden een ronde swarte plek.

De vijfde is geheel yfergrauvv, oft kastanie-bruin, hooger op het lijf, flauwer op de vleughels; de buitenste vleughels vvorden maar met een, de binnenste met veel svvarte, en binnen met witte ooghen verciert; beide hebben sy svvarte dwarse kromme streepen, die smal, en rechte, die breed en de uitterste zijn.

De sefte heeft een geel hoofd, de ogen geel, als ook de voeten en sprieten, het lijf is swartagtig, beide vleugels zijn goutgeel, an 't uitterste, ghelijc het afbeeldsel anvvijft, heel svvart; de buitenste hebben an de buiten-zyden een ronde kleine swarte plek.

De zevende helt geheel uitten geele na het groen, minder op de buitenste, meerder op de binnenste, dat is de binnenste zyn meer groen als de buitenste; de buitenste hebben een swarte ronde plek, de binnenste een witte; het hoofd is ook met een swarte plek getekent.

De achtste heeft lange sprieten, an't einde stomp; een klein hoofd, en grote ogen; hy is van lyf uitten geel en swarte onderscheiden; de vleugels zyn ook geel, maar hellen meer na 't kastanie-bruin; de buitenste zijn met swarte stippelen gesprekelt, die de binnenste niet hebben; beide zynse getand.

De negende is van 't geslag der gene die lange snuiten hebben; hy is omtrent het hoofd geel, van vleugels, nu met swarte stippen, dan met plekken, rond en langh gevlekt, daar na met blauwe, in't einde met swarte geteekent, en getand.

De thiende om syn onghemeen ghesicht, waar meede hy een Satyr ghelykt, konde ook alsoo ghenoot werden; hy is geheel geel van lijf, met rood onderscheiden, met een gespleeten aars, swarte vleugels en gelyk als met schone blinkende starretjes verciert.

De elfde is swart van lijf, de buik met witte ringhen beset; de vleughels hellen uit den witte na 't geel, maar eenighe hier en daar verspreide ysergrauwe en swarte plekken verdoven by na die geelheid met haar menigte.

De laatste is ook swart van lijf, maar dunder; hy heeft de binne-vleugels getand, en langer als de buitenste, beide zynse met een swarte, en geelachtige verw onderscheiden, maar nochtans in't einde met yet wits.

VI. S T I P.

Van de Kappellen van Aldrovandus in de vijfde Plaat.

DE vijfde plaat heeft ook middelbare, van welke de Schrijver ses afbeeldsels stelt.

De eerste is swartachtigh van lijf, het uiterste van den buik en de rug zijn asgrauw; de buitenste vleughels smalder als de binnenste hellen een weinigh uitten swarte na 't groen, maar de binnenste zijn meer groen, beide wordense rondom ghelyk met een kringh van een rode verw belopen, de uitterste zijn omtrent het einde swart, en hebben in't midden een swarte plek; de sprieten zijn purper-verwigh, an't einde wit en stomp.

De selve word in de tweede plaats op den rug verciert, in welke, 't geen op de buiten-vleugels omtrent het einde was swart is: dese is groen, maar behoud nochtans door een swarte plek zijn swarte verw; de binnenste, omtrent het lijf zijn heel groen, in't einde hellense na 't geel, en worden mette selve rode kring omringt, en dit is anmerkens waardig in de binnenste, datse een witte plek heb-

ben, met een ysergrauwe kring, die uitterlijk niet gesien werd.

De volgende is voor en achterwaarts over geschildert, en kan van sijn voornaamste verwen gesprekelt genoemt werden, om dat hy seer ghevlekt is. Voor over leggende is hy vaal van lijf, met een swart hoofd, Saphyr groene ogen, swarte sprieten, met byhanghels an't opperste witachtig; een ruijge borst, witte vleugels, boven omtrent de kop na 't blauw hellende, neerwaarts met swarter plekken besproeyt; ik segh neerwaarts, want daerse blauw zijn, kan men geen plek sien; op den rug legghende is hy meer wit, de buitenste vleughels zijn wit, en met swart onderscheiden; de binnenste schoon, uitten groen en witte verciert.

De vyfde Kappel heb ik Kruisdrager genoemt, om dat hy op de buitenste 't saamgevouwen vleugels, mette witte streepen, daar hy mede verciert werd, een kruis oft liever de letter X. uitdrukt, hoewel de Schilder dat in 't afbeeldsel niet heeft verciert; derhalven zyn die vleughels swart, met witte streepen gheteekent, en met roodachtige neerhellende aderen; de binnenste zyn geheel rood, met swarte ronde plekken verciert. De seste is de selve, met het opperdeel afgebeeld, in welke buitenste vleughels ghy die swarte plekken niet siet, en de streepen die an de binne-vleughels an 't onderdeel wit waren, zijn hier gout-geel. Die Kappel is an 't gheheele onder-lyf geel, an 't opper-lyf wit, met dry ryen van swarte stippelen besproeit; de ooghen zyn swart en klein, de sprieten dun en teer.

De zevende en laatste heeft de binnen en buiten-vleugels uitwaarts roodachtigh; naar 't Kastanie-bruin hellende, met swarte druppen besproeit; an't opperdeel zijn de binnen-vleughels wit, de buitenste hebben by na de selve verw, welke haar onderste deel heeft: Het onder-lyf is swart, het boven-lyf asgrauw, de voeten zijn ook asgrauw, de sprieten swart, de ooghen uitpuilende en geel.

VII. S T I P.

Van de Kappellen van Aldrovandus in de seste Plaat.

DE Kappel die in de seste Plaat op de eerste orde gheschildert word, heb ik veel-oogh genoemt, om dat hy op de binne-vleugels, binnen en buitewaarts met veel ooggen getekent wiert, welke nochtans hoewel maar twe, op de buiten-vleugels binne en buitenwaarts schoonder zijn; want in dese is een heel swarte straal, met een witte appel; de vleugels zijn boven uitten geele en Kastanie-bruin onderscheiden; de binnenste binnewaarts omtrent het lijf zijn eerst blauw, daar na byna rootagtig, in welke verw twe dwarse kromme streepen van Kastanie-bruine verw te sien waren, onder welkers laatste een

geele verw volgt, daar na weder een rode, welke enige strepen van kastanje-bruine verw doorlopen, en tusschen dese zijn die ogen geleegeen, die ik gheenoemt hebbe, en met een blauwachtige kring omcingelt zijn. Het lijf van het dier is swartachtig, de voeten en sprieten zijn geel, de ogen swart.

De ander heeft getande vleugels, rood en naar het ysergrauw hellende, en met swarte vlekken besproeit, die in 't midden rond, en an de zyden lang en groot zijn; de vleugels zyn boven swartachtig, en hebben een witte streep die de vloeyende stromen van de Rivieren gelijkt; het lijf is boven asgrauw, en onder swartachtig.

Die in den druk van Bononie bysonder is afgeset, was uit die gene, welke inde stammen vande bomen voortkomen, met een heel kleine witte kop, ysergrauwe sprieten, die breed en eenighsins yserachtig zijn, met een ysergrauwe en witte rug, geele vleughels, en buik, met Kastanie-bruine ringhen verciert.

VIII. S T I P.

Van de Kappellen van Aldrovandus in de zevende Plaat.

Die inde zevende Plaat vertoont werden, zijn uit de middelbare, van welke derthien gestalten gegeven werden.

De eerste is over 't geheele lijf swart, maar heeft geele ringhen; de vleughels zijn alle witachtig, en met swarte aderen onderscheiden.

De derde en tweede zijn Bombyly oft Bommelaars, uit Rupfen die zyde geven, geboren, gemeenlijk bekent, en overal heel wit, uitgenomen de spriet die swart en ruig zijn. Sy versamelen met malkander, het mannetje is dunder van lijf en op de tweede plaats afgebeeld. Tusschen beide hebben wy kleine eyertjes afgeschildert, omtrent saffraan-geel. Sy hebben korte vleugels, en gelijk als onbequaam om te vliegen.

De vierde in dese ry is ook geheel witachtig over de vleugels, over de welke hy blauwachtige aderen heeft neerwaarts hellende, en een drydobbele rye van roode stippelen die dwars zijn. De buitenste als met twee swartachtige ogen verciert; an 't uitterste hellen de ogen naar het geel, en zijn neerwaarts geelachtig.

De vijfde dik van lijf, kastanie-bruin, met geele ringhen, heeft ysergrauwe sprieten, en die breed, ruigh, oft vlokachtig, op 't hooft, en inden nek is hy witachtig; de vleughels zijn ook wit met ysergrauwe aderen, en daarse an 't lijf vast zijn, beginselen van swarte streepen.

De sesste is geheel wit, te weten van lijf en vleugels, die swarte aderen, swarte voeten, en sprieten hebben.

De zevende mach Molychlorus om de verscheidenheid van sijn verwen genoemt werden; hy is over 't geheele lijf swartachtig, noch-

tans helt hy enighsins na 't ysergrauw, gelijk ook de voeten, snuit, en sprieten, die heel dun en stomp zijn; de binne-vleugels zijn geheel rood, maar met swarte kromme streepen onderscheiden; de buitenste die an 't lijf vast zijn, swart, daar na rood, dan weer swart, daar na wit, ten laatste weer swart, nochtans beslaat de witte verw de grootste plaats; welke witte met ysergrauwe roodachtige aderen doorloopen is, en is an te merken dat die witte verw neerwaarts naar 't lichaam in geel verandert, en nu met kleine ronde, dan met lange stippen onderscheiden werd.

De achtste kleinder als alle de bovenste, is eerst swartachtig van lijf, met vleugels uit den geele, met ysergrauwe swarte plekken vervult.

De negende is de selve, maar met het lijf achter over geschildert, 't welk wit is; de buitenste vleughels houden haar verw, de binnenste veranderen die, welke met een silverachtighe, en ysergrauwe helderheid onderscheiden zijn.

De thiende heeft de binnen en buitenste vleughels heel swart, de vleughels zijn ghevelkt, gelijk het affetsel uitdrukt, 't lijf is ook swart.

De elfde helt met het lijf uitten geele na het ysergrauw, met swart onderscheiden; de buitenste vleughels zijn uitten witte en swarte gheverwt; de binnenste geel, met vier swarte plekken gheteekent; de buitenste met het lichaam achter over geteekent, ghelijc het twaalfde af-beeldtsel an-wijst, zijn ook wel uit den wit en swart verscheiden, maar zijn an de zyden ysergrauw; de binnenste houden haar verw, maar die swarte plekken hebben zijn kleinder, in 't uitterste so hier als daar swart.

De derthiende en de laatste in dese plaat, is gheheel ysergrauw, de buitenste vleughels hebben in 't midden een swart oog, welkers appel wit is; de binnenste zijn getant, en beide an 't einde swartachtig.

IX. S T I P.

Van de Kappellen van Aldrovandus in de achtste plaat.

TZijn de kleinste die inde achtste plaat afgebeeld werden, onder welke, die inde derde plaats gestelt werd niet onangenaam is, te weten met dryerley verw, wit, rosch, en geel, over de vleughels verscheiden; want de streepen die in dese ghesien werden, so de dwarse, als de neerdalende, zijn rosch, de overige oft wit, oft geel, met rosse stippelen onderscheiden, met een smal klein swart lijf, met een gescheiden aars, en kleine lange voeten.

Desen is de tweede eenighsins ghelyk, ook swartachtig van lijf, maar dikker, en met een dikker kop; de buitenste vleughels zyn geel, boven meer onder minder, beide met een dwarse swarte streep onder-

derscheiden, en gheheel met kleine swarte stippelen oft vlekken verciert; de binnenste zijn swartagtig, en hebben an't einde smalle geele streepen.

De eerste is over 't gheheele lijf swart met den aars an't einde scherp, en ronde witte vleugels.

De vierde is geheel swart van lijf, heeft geele ooghen, de vleughels uitten geele ysergrauw, overal met heel swarte stippelen geciert.

De vijfde is geelachtigh, met asgrauwe stippelen getekent, die by na de gehele vleugels beslaan; op de buitenste vleugels word een swarte plek gesien, anders is in dese niet antekenens waardig, gelyk in de voorgaande. Sy hebben asgrauwe vlekken in een geel veld.

De sevende is van lijf en vleugels witachtigh, met swarte sprieten en voeten. In't midden van de buitenste is een swarte vlek.

De achtste is rood van buik, met swarte stippelen ghetekent, met de borst en buitenste vleugels wel swart, maar ik weet niet wat blauw sy daar ook onder vertoonen; de binnenste vleugels zijn ook geel, vol swarte strepen neerwaarts hellende.

De negende is heel kort van lijf, teer en witachtigh, met witte vleugels, an de zyden geelachtigh, en overal met swarte druppen vervult: In't midden zijn twee strepen van goutgeele verw, gedrayt, en in yder bocht een swarte stippel hebbende.

De thiende is over 't gheele lijf wit, en met swarte stippelen onderscheiden, maar heeft heel schone vleugels, in't meeste deel ysergrauw, in welke de natuur wonderlijk gespeelt heeft: want sy heeft daar eerst een streep in gemaakt uit ronde plekken, de letter Oghelijk, daar na heeft sy daar stippen van de selve verw by ghedaan, daar na twee andere ghedrayde strepen, en ten laasten een witte, binnewaarts met swarte stippelen.

De elfde is swart, maar heeft vleugels uit den ysergrauw naar't geel hellende, geheel met swarte plekken ghelijk het afzetsel anwijst, onderscheiden.

De twaalfde heeft een gheheel dikken buik, by na blauwverwigh, met een geele kringh getekent; de rug is swartagtigh, ghelijk het hoofd, en de ooghen, de voeten en sprieten, die heel langh zijn; de vleugels zijn na't lichaam toe blauw, daar na swartachtigh, boven met twee ronde geele, onder met dry witte plekken, anstienlijk.

De derthiende is swart van lijf, behalven op den rug, daar hy asgrauw is; de vleugels zijn geel blinkende als goud, met ontelbare swarte ooghen, welke een witte kringh omringht, verciert.

De veerthiende is ruigh, de vleugels op het buitendeel zijn blauw, binnewaarts aschgrauw, met witte plekken (in welkers midden een swarte stippel is) op haar orde

gheschildert, an de uitterste randen met langhe roodachtige plekken, de oogen van de Pauwen gelyk, met wit en swart besloten en met een swarte streep, over de breedte van de vleugels lopende, bepaalt. 't Gheele lijf is heel swart, ook de voeten, ooghen en sprieten; de vleugels zijn an't einde wit, het overige, gelyk ik geseit hebbe, buitenwaarts blauw.

X. S T I P.

Vande Kappellen van Aldrovandus in de negende Plaat.

DE negende Plaat heeft vier-en-twintigh kleine Kappellen, van welke een on-eindelijk getal en onderscheid is.

De eerste in deserye is voor over swart, de voeten en sprieten zijn asgrauw, de vleugels hellen eerst eenighsins na't ysergrauw, daar na zijnsse witachtigh overal met swarte stippen en strepen anstienlijk.

De tweede is in lijvigheid nauwelijks groter als een Mug, en indien hy geen Kappelvleugels hadde, soud hy geheel een Mug zijn, sijn buik is asgrauw, sijn borst heeft yets uit den blauwe, de vleugels zijn wit, nochtans sodanig datse eenighsins donkerachtigh zijn, en heel kleine swarte stippelen hebben, met heel witte kringhen die de selve omcingelen.

De derde en de kleinste kan veelverwigh genoemd werden, om sijn vleugels, die met wit, swart, rood en blauw geverwt zijn; de buitenste eindighen in een merkelyk spits, sijn gheele lijf is swartachtigh, de snuit en sprieten zijn geelachtigh.

De vierde heeft goudgeele vleugels, an de randen zijnsse by na Kastanie-bruin; omtrent het einde is een ysergrauwe vlek, den aars is silver-wit, de borst boven swartachtigh, op't hoofd zijn twee silver-witte stippelen.

De vijfde is van die gene, welke om de vlam van de Kaars vliegghen, aschgrauwachtigh van lijf, met de vleughels gheheel wit, met strepen naar het ysergrauw hellende.

De sesste heeft de vleugels onder swart, het overige vlammig-rood, het lijf met de sprieten en voeten is swart.

De sevende is ook swart, maar met twee geele kringen oft ringen over de buik belopen, de ogen zijn ook geel, de vleugels zijn boven meer swart, onder minder, en zijn overal met witte vlekken getekent.

De achtste is ook van die geen, welke om de Kaars vliegghen geel van buik, met swarte stippen, ghelijk in't afzetsel blykt, recht neerwaarts gaande getekent, en over't overighe lyf met heel witte, maar die met heel kleine ysergrauwe stippeltjes ghesprenkelt werden, en in't einde swart zijn.

De negende is de sevende ghelijk, maar grooter van lyf, en in tegendeel kleinder van

vleugels, waar in grooter witte vlekken zyn, die als silver blinken.

De thiende heeft de vleugels naar evenbedeelingh heel kort en smal, een langhen aars, swartachtigh en met witte ringhen onderscheiden: de vleugels zyn bleek-geelachtigh.

De elfde heeft een groot en swart hoofd: het lyf en de binnenste vleugels roodverwigh met dwarse swarte vlekken in 't uitterste getekent; de buitenste zyn geheel Kastanjebruin, de voeten heel kort.

De twaalfde is geelachtigh, en langh van lijf, met een dikken rugh, waar op de geele verw een weinigh hoger is, met een klein en rond hoofd, korter poten, witte vleugels, uitten bleke geelachtigh.

De derthiende, is die heel ghemeene die om de Kaars vlieght; hy is heel klein en swartachtigh van lijf, met geele vleugels en sprieten.

De veerthiende heeft de binnenste vleugels geheel rood, en de bovenste van de selve verw, maar an de buite kanten asgrauw, het geheele lijf swart, behalven an den nek, daar een gulde kring is: de voeten zyn rood, de sprieten swart, an 't einde stomp.

De vijfthiende is de selve, met het lijf achter over gheschildert, om dat de dikte van den buik sich meer soude vertoonen, want anders is hy niet, oft weinigh verscheiden: Het was een Wijfje, en leide my roodachtige eyren.

De seftthiende is langh van lijf, en is onderwaarts donkerachtigh, opwaarts silverwit: de vleugels zyn van de selve donkere verw, uitten silver en gout blinkende.

De seventhiende is over 't gheheele lijf swartachtigh, hy heeft ysergrauwe vleugels, maar schoon uitten goutgeel blinkende.

De selfde word achter over op de achterthiende plaats verthoont: om dat hy heel verscheiden is, want hy is over 't gheheele lijf wit, en de vleugels zyn minder ysergrauw, en blinken minder uitten goutgeele, maar worden in tegendeel met veel swarte stippen gevlekt, die eenige witte kringen omcingelen, maar sy hebben de selve goutgeele streep omtrent de uitterste kant.

De negenthiende is heel langh van aars, geheel geel, met een swarten hals, de voeten, sprieten en het opper-hoofd heel wit, de vleugels van ghelijken, maar worden met swarte strepen onderscheiden, en zyn so kort, datse tot de vlucht onbequaam schijnen: want ik heb dit in haar angemerkt, datse gedurigh an de bladeren gelijk de plant-dieren hangen.

De twintighste, ten waar hy de vleugels breeder hadde, soud' eer uit het geslacht der vliegen als Kappellen schijnen; want hy is heel ghedrongen en swartachtigh van lijf, met vleugels uitten asgrauw naar 't Kastanie-bruin hellende, en uitten goutgeel blinkende.

De een-en-twintighste, kan so van de bin-

nen als buiten-vleugels die als silver blinken, de silvere genoemt werden; Daar-en-boven is hy geheel wit van lijf, behalven de oogen die swart, en de sprieten die geel zyn.

De twee-en-twintighste, is over 't geheele lijf heel swart, hy heeft swarte vleugels met heel rode verw onderscheiden, de voeten en sprieten langhachtigh en swart.

De dry-en-twintighste heeft heel breede sprieten, ruigh, en als vlokachtigh van geele verw, het hoofd en de vleugels heel wit, maar die nochtans, belopen eenige kleine donkere strepen; de geheele buik is dik en swaar, van geele verw, hy vlieght niet oft weinigh, en hanght altijd an de bladeren.

De laatste en kleinste van allen, is nochtans met korter en breeder vleugels gheschildert als 't behoort, want sy zyn smalder, langer, en geheel wit. Hy mach na den Tarw ghe-noemt werden, om dat hy de selve schadelijk is, wyl hy daar uit voortkomt.

XI. STIP.

Vande Kappellen van Aldrovandus in de thiende Plaat.

VAn die spreekt *Aldrovandus* ook aldus: De Kappel in de eerste orde van dese thiende Plaat afgeset, is in gestalte van lyf heelonghemeen: Want hy heeft an de buik een rye als geheel kleine pluimtjes, nauwkeurlijk het pinceel van de schilders gelijk, van verw ten deel wit, en ten deel swart; 't Geheele lyf is seer dik, met den rugh en hoofd-top heel asgrauw, een geelen buik, met swarte ringen onderscheiden. Tussen de vijfde en seste ring van beide kanten van den buik is een heel witte plek, maar tussen de seste en sevende een heel swarte. de vleugels zyn buitenvvaarts uitten asgrauwve donker, binnevvaarts roodachtigh, voorvvaarts over is hy gelijk die op de tvveede plaats afgeset, vvitachtigh; de sprieten zyn breed, en uit den aschgrauwve donker: de buik is boven svvart, in 't midden vvit; Hy soude totte middelbare behoren, vvas hy soo dik van buik niet.

De derde is uitte kleinste, hy heeft een geelen buik met swarte kringen getekent: de vleugels zyn ook geelachtigh, de rugh ysergrauw, de sprieten van de selve verw, die breed en rugh zyn, an den boven-buik is hy witachtigh.

De vierde is ook geel van buik, maar strekt meer na 't saffraanachtigh, en is in 't midden met heel swarte stippen neervvaarts hellende ghetekent: De binnevleugels zyn van de selve verw metten buik, en met diergelijke stippelen besproeit; de buitenste zyn bleekgeelverwigh, de rugh en sprieten zyn ysergrauw, en de voeten saffraangeel. Ghy hebt de selve met saamghევouwe vleugels, gelijk hy uit sijn tonnetje gekropen is.

De seste is heel klein, met het boven-lyf by na ysergrauw, het onderste goutgeel: Hy heeft

heeft geele vleugels naar 't saffraan hellende, maar heel klein.

De zevende is swart van lijf, heeft geele vleugels, wat nae 't yfergrauw hellende, en met yfergrauwve aderen onderscheiden, op de buitenste is een plek swart, en rond; met een vvitte stip daar binnen.

Het is de selve die op de achtste Plaat geschildert is met opgerichte vleugels, diede selve verw houden, behalven daarse an 't lyf gevoeght werden, en na 't blauwv hellende, en een witte streep hebben die daar midden over loopt.

Uit het geslacht der kleinste is, die op de neghende plaats vertoon werdt, van lijf uitten aschgrauwe swartachtigh, met heel donker aschgrauwe vleughels binnenwaarts geel. Op de buitenste is een witte plek de letter V. nauwkeurlijk uitdrukkende, en een ander ghestalte, van een halve kringh.

De thiende heeft langhe smalle vleugels van geele verw, met dry swarte strepen verciert: de voeten en sprieten zijn geelachtigh, de ogen heel klein en svart.

De laatste is de kleinste van alle Kappellen, en de rechte Tarw-Kappel, beeter als die in de voorgaande Plaat uitgedrukt, t' samen met sijn Tonnetje en 't Wormtje van sijn geboorte; hy heeft vier vleugels gelijk de andere, is heel witachtigh oft asgrauwv, met een licht lyf, en een buik spits eindighende, en silver-blinkende van verw: dat Wormtje Kurkulo genoemd.

XII. STIP.

Vande Kappellen van Aldrovandus in de elfde Plaat.

SY zijn selden'er, en van ongemene vorm die in de elfde Plaat afgeset werden, uit welke de eerste heel dik van buik is, opwaarts vvit, onderwaarts swartachtigh, oft liever na 't blauw hellende, met swartachtige stippen en ringhen onderscheiden; de rug en 't hoofd zijn witachtigh, en heel ruigh: de sprieten heel breed en vlokachtigh, by nae roodverwigh; De vleugels zijn half rood, half blauwv, en hebben eerst rode, daar na swarte aderen. An 't uitterste zijse wit, daarse met swarte stippen ghevlekt werden: De voeten zijn kloek, van de selve verw met de sprieten: In den buik is anmerkens vvaardig, dat hy an 't einde veel dikker is, dan daar hy an 't lijf gehecht werd.

De tweede is uit een selve, oft dierghelijk gheslacht, hoewel kleinder, hy is donker van lijf, met een scherp hoofd, uitpuilende ooghen, op den rug en hoofd-top asgrauwv, met korte vleughels, van ghelijken binnewaarts asgrauw, omtrent de buik roodachtig: de sprieten steekt hy niet recht op gelijk de andere, maar na de zyden.

De derde is ook uit het selve geslacht, en ook met een spits hoofd, en schiet sijn sprieten ter zyden: Hy is lijvigh, nochtans dikker van borst als buik, die met swarte ringen

is uitgerek: Over 'tgeheele opperlijf is hy vaal, onder witachtigh. De vleugels zijn gheheel donker, de binnenste daarse den buik an sien een weinigh roodachtigh.

De vierde is gheheel uitten aschgrauwe donker, heeft langhachtige smalle vleugels; Hy is dik en gespleten van aars: Dese word met ringhen, de vleugels met yfergrauwve aderen ghetekent: de kop is heel kort, de sprieten heel klein, die haar nauwlijks vertoon.

De vijfde heeft een hoofd van onghewone vorm, an welkers zyden twee ronde knobelen zijn, swart, en met veel swarte hayrtjes ruigh, en an 't uitterste twee andere, maar van de selve verw mettet hoofd, te weten heel rood, welke den rug ook gemeen is, an welkers zyden ook twee andere swarte knobelen gelijk de voorste zijn: de vleugels spruiten uit het onderst van den rug, daar hy by na svartachtigh is, met gout-geeel stippelen en strepen vervult; den aars is gedeelt, gheheel geel met rode ringhen onderscheiden: de voeten en sprieten zijn svartachtigh.

De sesste is an den geheelen buik rood, omtrent het einde met goutgeele strepen getekent, daar rode stippelen onder lopen: de vleugels zijn eerst geel, daar na geheel swart, met vvitte stippen, en goutgeele strepen onderscheiden: Het hoofd is vlokachtigh en swart, met dry sprieten versien sose de schilder af beeld.

De zevende is van 't geslacht der kleinste, met geele getande vleughels, swarte strepen en rode stippen ghetekent: de buik is wit en gedeelt, met swarte kringhen verciert, de voeten zijn svart.

De achtste heeft de buik ook gedeelt, maar dikker, geheel van de selve verw mette voorgaande, gelijk ook de vleughels, maar die in plaats van de stippen an de onderste einden roodachtigh waren.

De negende heeft een heel dikken buik opwaarts met geel onderscheiden, smalle vleugels die aschgrauw met svarte strepen vervult zijn: De rug is witachtigh.

De laatste is dikachtigh van buik, op de vleugels, en 't geheele lijf asgrauwv met swarte voeten.

XIII. STIP.

Vande Kappellen van Mousetus, en eerst van de groote Phalene, oft Nacht-Kappel.

Mousetus wijkt voor *Aldrovandus* niet: Want hy heeft veel so van de Nacht-Kappellen die vvy gheset hebben *Phalanae* genoemd te werden, als van de Dach-Kappellen, en de selve in groote, middelbare, en kleine onderscheiden, gegeven, welke wy goed gevonden hebben hier ook te vertoon: hy heeft achthien ghedaanten van de groote.

De buik van de grootste Nacht-Kappel is

is heel zandigh van verw, ghelijc ook het binnenste deel der vleugels: De oogen schijnen blauw, maar het hooft bleek-blauw, tussen de oogen spruiten twee donkere sprieten: den Arend in verw, met swarte dwarse strepen een ghedrayt touw ghelijc. An de schouderblaan hanght ghelijc een zandagtige lap, van welke een swarte plek kruis-wijs ghetroken, de schouderblaan eindicht: Het overighe lijf neerwaarts angefien is blauw, indien ghy den buik besiet van zandige verw, de twee buitenste vleugels zijn groot, den Arend in verw gelijk, met witte plekken en randen verscheidentlijk onderscheiden. De binnenste zijn veel kleinder, en binnewaarts met veel bruine strepen en eenighe vlekken getekent: Hy heeft sterke kloeke schenkels van donkere verw, en an't einde met twee swarte klauwen ghespleten; Hy vliegt met groot ghedruis, en geeft 's nachts een licht als van verrot hout, Visch-schobben, oft yet diergelijks van sich. Ghelijc de groote Dwingelanden de kleine Edellieden inslokken, also slaan endoden dese Nacht-Kappellen de Dach-Kappellen die haar onder de bladeren verbergen.

De tweede is van grootte als de eerste, gelijk hy in lijvigheid een weinigh word overwonnen, alsoo verwint hy den eersten in verscheidenheid van verwen; als of de natuur in't verciere van dese haar gheheele schilder-winkel had uitgeput, en den eersten de Koningh der Kappellen, dat is sterk ghestrenght, swartachtigh, en gespikkelt, maar dese een saste, tedere, ghesmukte, en met Parlen en Diamanten verciere, ja een ghesfikte, en ghepluimde Koningin ghemaakt hadde: Het lijf is als met Gansse veertjes eenigfins glat en ruigh, en lijkt veel beter het vel van een Marter, oft Zabel, sy is klein van hooft, met groote uitpuilende oogen, en pluimverwigh sprieten, van palmgeele verw: Sy heeft vier groote vleugels, yder met een veelverwigh oog verciert, welkers appel swart, de straal veelverwigh is, met honigachtighe vlamighe, witte en swarte, heele en halve kringen schoon onderscheiden: De buiten-vleugels zijn van haar begin totte randen toe wit, met eenighe swarte aderen en stippen getekent. Den rand self verciert een boord in't begin heel donker, oft geelachtigh; de binnenste vleugels schijnen donker, mede met een oog, de bovenste gelijk-vormigh begaaf, en met een drydobbelen boord verciert: De eerst van dese is plat, de middelste is ghetand (beide van een vurige verw) maar de uitterste is wit, en gelijk als van een Bontwerker angheset. Sy gaat op kloeke, sterke, ruige benen van de selve verw met het geheele lichaam. Dese heeft *Karolus Klusius* van Vienné, om sijn merklijke schoone vorm overghesonden, so dat men die beter met verwonderingh kan anfien, als met woorden beschryven.

De derde is groot van lijf, ruigh en swartachtigh; yder vleugel is met een oog gete-

kent, welkers appel swart, de kringh, en halve kringh donker is. Daar worden ghelijc verscheide lappen op de vleugels ghesien, uitten bleek-rood, maar de uitterste randen van de vleugels zijn asgrauw, en daarna de Arends verw ghelijc. Het hooft is heel kort en klein, en schiet weerzyds een swart oog uit, met een heel witten appel. Tussen dese breken twee korte kleine sprieten uit, van donkere verw. Sy groeit uit een hayrige, en niet glatte Rups.

De vierde heeft een groot hooft van donkere verw, waar uit twee rechte swartachtige sprieten opstaan: de hals is met een rode vlek verciert, de borst is ruigh, vierkant en donker, Het deel van de schouders is swart, de buik rood, en in vijf oft ses ringhen gedeelt: de voeten schijnen pekswart, de vleugels redelijk donker, in de lengte met swartachtige adertjes besproeit.

De vijfde heeft een wit hooft, de ooghen swart, de hoortjes zijn eenighfins geelachtigh, de buite-vleugels zijn langh, en uitten donker en witte bruin: De binnenste zijn eenighfins roodachtigh, de schouderblaan zijn heel swart, het overighe lijf is roofverwigh, met seven swarte kringen en een witachtige streep, over de geheele middenbuik lopende gehecht, verciert.

De sesste heeft het hooft, de schouders en buiten-vleugels met bloedrode aderen versien, uit den donker-witachtigh; de oogen van 't hooft zijn puilende, schijnen rood, oft liever blauw, de binne-vleugels eenighfins vlees-verwigh, vertoonen op haar midden een oog, met een swarte appel, en een roodachtighe kringh: Het lijf is ghelijc ghedrooght oft matelijk gerookt vlees, met ses swarte kringen verciert.

De sevende heeft de buite-vleugels wit, met eenighe donkere plekken, als baren versien den hals omringht yets gelijk een rood vel, daar na totte geheele schouders gelijk een kap overlopende: Het hooft is rood, de oogen parlachtigh, de sprieten schijnen vlamighe, de binne-vleugels zijn vuur rood, met dry swarte plekken gesprekelt; de voeten zijn rood, de geheele buik eenverwigh, met seven kerven volder rood, en dwars strekkende verciert.

De achtste is by na geheel bruin, behalven dat de einden van alle de vleugels geelachtigh schijnen, als mede het middendeel van de sprieten.

De negende is dien by na gelijk, maar het uitterste van de vleugels ghelijc swart sand: Hy heeft breede hoortjes, en achterwaarts gekromt, uitten donker witachtigh, het midden van de buitenvleugels verciert een ronde witte vlek.

De thiende verctoont een ghelijc grootte, is uitten witte geheel donker behalven dat het middendeel van de buitenvleugels, met een heel witte stip, en het oog met een heel swarten appel gesien werd.

De elfde heeft een knobbelachtigh hooft, kleine

kleine hoorntjes; het lijf en het uitterfte van de vleugels gelijken donker-geel anders fouden de geheele vleugels donker silververwig geweest zijn.

De twaalfde fchijnt afgrauwachtigh, met fwarte gevlekte vleugels; hy heeft fwarte oogen met een wit-blinkenden appel.

De derthiende vertoont nauwlijks fijn kleine fprietjes, is over 't gheheele lijf geelachtigh, behalven de ooghen (die klein en swart zijn) en de vleughels, die witachtigh fchijnen.

De veerthiende fchijnt van verfcheide verw; hy heeft fwarte knobbelagtige hoorntjes, gelijk ook de oogen en voeten; de fchouders zijn als met vijf witte veertjes verfien, welkers beider midden dry fwarte plekken beflaan; fijn fwarte vleughels worden hier en daar met fwarte, geele, en blauwe plekken gefchildert; fijn lijf is uitten fwarte blauw, geleed, en omtrent de zyden witachtig; de ftart toont, en verbergt hy naar fijn wil, welke spits, geelachtigh, en gheleed is: 't gheheele lijf is als met stof beftroit, anders foud' hy ook om fijn uitsteekende hoornen onder 't fchok der Kappellen gekomen hebben. Hy leit veel eyers, en onder 't leggen fteekt hy fijn kleine ftart uit, en trekt hem daar na tot fijn welgevallen in.

De vijfthiende heeft twee kleine fwarte hoorntjes, het hooft en de fchouders ruig, van donkere verw; de hals is met een rode kring verciert, de dybeenen zijn roodachtig; de buitenfte vleughels zijn uitten donker en witte fchildvormig oft baar-wijs geteekent; de binnenfte zijn keurigh rood, met fwarte plekken gevlekt; het lijf redelijk roodachtig, is met zes fwarte boorden omloopen.

De feftiende fchijnt heel wonderlijk, indien ghy hem achter over leggende befiet: indien voorwaarts over uitten groene geelachtigh, maar de fchouders zijn voorwaarts met vijf heel rode ftrepen verciert, gelijk ook het overighe lijf met feven ftippen op den middenrugh; de vleugels zijn ook met vlekken van verw als droge wijnrankken gefprenkelt, welkers begin van 't hooft totte borft toe met een witte ftreep eindigt.

De feventhende, indien ghy hem met 't faamgevouwen vleughels befiet, is hy donker; indien vliegende met uitgestrekte vleugels, heeft hy de binnen-vleugels vleefchverwig, maar met een fwartachtigen zoom omtrent de randen onderscheiden; hy is met twee hoorntjes begaaft, en als met een toegewonde fnuit: de grijfe fchouders worden met een ronde zandighe plek gheteekent; de zyden ook, en al de leeden van 't lijf zijn als met grijfe hayren befet, en ghelijk als ghefoomt.

De achtende. Dese fchone heeft *Klufius* ghesonden; Hy heeft fprieten uitten witte fwart, het hooft pekfwart, een kromme neus, de kring van 't hooft witagtig, den hals roodachtig, de fchouders ruigh, gelijk als met een fwarte mantel bedekt; de buiten-vleugels zijn

met fwarte, en witte boorden verciert; de binnenfte zijn root, hier en daar met fwarte plekken gefchildert: het lijf heeft hy pekfwart, als ook de voeten, maar de zyden van 't lijf zijn weerzyds met feven bloet-rode plekken verciert.

Dese is ghelijk die, welke fwarte fprieten heeft, op de midden-fchouders met een heel wittē boort, als met een ftreep parlen verciert.

XIV. STIP.

Van de middelbare Nacht-Kappellen van Moufetus.

DAAR zijn feventien gedaanten van middelbare Nacht-Kappellen.

De eerste is by na heel geel, behalven dat de buiten-vleugels met enige fwart gefprenkelde plekken, maar de binnenfte, gelijk als met pokken en mafelen heel rood, en in 't midden witagtig befmet zijn; hy heeft ook heel fwarte oogen, en geelagtige fprieten: in plaats van de neus, een ruigh hayr, gelijk als in een krul dikmaal omgerolt.

De tweede heeft het heele lijf ruig en bruin, gelijk ook de buiten-vleugels; (fy soude sonder plekken en boorden, maar met een geel oog geweest zijn) de geele fprieten zijn met fwarte ftippen verciert: de binnenfte vleugels hebben de verw als gouts-bloemen, maar zijn met ooghjes en boorden, gelijk de buitenfte gefchildert.

De derde heeft vier witte vleugels, maar de buitenfte zijn met enige blauwe, overvloedig gefprenkelde aderen befmet, en met twee ronde fwarte plekken in 't midden verciert; rondom de vleugels is een honighverwige ftreep ghetrokken, hoedanigh ook de verw van de fprieten is: het hooft, en 't lijf is fwartachtig; hy heeft heel witte ooghen, en de zyden van de fchouders zijn wederzyds met heel witte fchuynfe ftrepen verciert.

De vierde heeft agterwaarts geboge hoorns van fwarte verw, de zyden van fijn fwarte lijf zijn grijs: fijn geelagtige vleugels worden met fwarte vlekken als het kruid *Serpentaria* befmet: boven met breede onder met ronde, de boord is op de wijs van de vleugels der vleermuisen getant, geheel fwart, en als doornachtig, welken binnewaarts weerzyds zes parlen verciert.

De vijfde is geheel fwart, behalven dat eenige plekken uitten witte roodachtigh 't geficht der vleugelen verheerlijkt.

De fefte is van lijf en fprieten heel fwart, en heeft witte ooghen; de vleugels zijn onder fwart, boven met gout-geeel vlokken en vlekken anfenlijk, an welke wederom breede knoppen van fwarte verw, en als met een silveren draad door-boord hanghen: de buitenfte vleughels omringht een heel fwarte kring, omtrent gout-geel, en als met een naalde verciert.

De fevende is breed van hoorns: het lijf is grijsachtigh fwart, ik weet niet of het lelijk oft moy staat: het beginsel van de

vleugels is rood, het overige deel is geelachtig, maar beide deelen bevelken eenighe swarte dobbelstenen schobswijs op malkander leggende, welkers uiterste met een goutgeele streep glinstert.

De achtste heeft vier getakte hoorntjes, en afgrauwachtig, maar twee heel langh, en an't einde breed: Het lijf is de zevende gelijk, en heeft afgrauwachtige vleugels met swartgedobbelleent, en omtrent de uiterste rant, met druppel van de selve verw eenparig geschildert.

De negende heeft een hoofd, ogen, sprieten, lijf, en binne-vleugels, die het vergulde zand verbeelden; de schouders, en buiten-vleugels zijn swartachtig, behalven datse met een heel swarten boord weerfyds, met afgrauwe streepen verciert zijn.

De thiende heeft een geellijf, met eenige swarte druppel van den hals totte start toe, an de zyden, en op den rug geteekent; de ogen, sprieten, en voeten zijn heel swart; de buitenste vleugels zijn wit, met gele zomen, smalle swarte knopen, en met swarte plekken onderscheiden.

Indien ghy de vleugels van de elfde besiet, sult ghy seggen dat hy sneeuw en melk-wit is, behalven dat hem hier en daar kleine swarte plekken besmetten oft liever verciert: de schouders zijn ook vlokachtig en wit, de rug en 't lijf geel en geleed, zijn met een swarte stip geciert: de ogen zijn uitpuilend en groot, tussel welke swarte ruige sprieten uitrysen. Sy vlieden 'snachts over velden en weiden.

De twaalfde heeft de vleugels so lang, dat hy niet wel kan vliegben, en korte sprieten, kleine swarte oogen, anders is 't gheheele lijf witachtig, met enige geelachtige adertjes, en vlokjes hier en daar besproeit.

De derthiende heeft het geheele lijf (uitghenomen heel swarte ooghen) kraan-swart: lange sprieten, een ruig lijf, de vleugels met het lijf gelijk geverwt, maar omtrent de randen met een groenachtige en glasige verw schitterende.

De veerthiende is wel schoon, hoewel hy by na geheel zandigh is: hy heeft hoorns ten ansien van 't lijf swart, en als de Stieren krom; de ooghen zijn swart, en groot, het hoofd kort, den hals dik; de buiten-vleugels maken eenighe swarter knobbeljes veel angenamer; den oppersten rug-graat teekenen eenige swarte hoofjes, drypuntigh gelijk een Kruidnagel.

De vijftiende heeft by na de gehele vleugels afgrauw, alleen onder alle sonder sprieten; hy heeft swartachtige ogen, den rug geelachtig, en met vijf donkere stippeltjes onderscheiden.

De seshiende schijnt by-na van de selve verw, behalven dat haar buiten-vleugels met een swarte plek over dwars gheciert werden, maar dese is overal eenverwig; (uitgenomen de swarte ogen) hy heeft een lang geleed lijf, vier langhe smalle vleughels, ses beenen, welkers achterste tweemaal langer als de voorste

zijn; hy heeft ook dunne sprieten, maar lang uitgewassen.

De seventiende heeft sijn oorspronk uit een Zyworm, is heel witachtig, behalven de swarte ogen, en enige geelachtige adertjes, die recht over de vleugels, en dwars over 't gehele lijf lopen, en word van ons Zyworms nacht-kappel genoemd.

XV. STIP.

Van de kleinste Nacht-Kappellen van Moufetus

VAn de selve spreekt *Moufetus* aldus: Moufetus: l. c. p. 97. onder 't schok van de kleinste sulen wy eerst een wonderlijke stellen, met vier swarte voeten voortgaande; de buitenste vleugels heeft hy ook blauw, de binnenste geel, en (teghen de wijs) kleinder als de buitenste: maar sijn geele lijf is so groot, dat het nauwlijks van de vleughels kan beheerscht werden: de hoorntjes vol stippen, en de oogen (uitgenomen de witte appel) zijn swartachtig; het hoofd en de snuit langh, smal, omgewonden, zijn geelachtig.

De ander schijnt uitten blauwe groen; hy heeft een klein lijf, de voeten en sprieten swartachtig.

De derde heeft de schouders en vleugels pareyverwig, het lijf schijnt uitten geelachtige donker; de buitenste vleugels ciert een boord met witte en donkere plekken geteekent; hy heeft het hoofd heel klein, de voeten en sprieten afverwig. Ook vlieden er inde huusen enige kleine nacht-kappellen, met silver-witte plekken geteekent, naar de kaars, die de laken en linne kleederen opeeten en eyren leggen, daar uit de motten, en weder uit die motten dese nacht-kappellen voortkomen: Men seit datse eerst uitten rose-bladeren, en andere verrotte kruiden haar oorsprong hebben.

Dry andere kleine heb ik op de velden en weiden gevonden, welkers eerste de buitenste vleugels swart heeft, yeder met vijf bloet-rode plekken geteekent: de binnenste vleugels zijn geheel rood, het lijf is donker, het hoofd en de sprieten zijn kortachtig, en de voeten swart.

De tweede schijnt diergelijk, behalven dat hy maar vier bloet-rode plekken op de buitenste vleugels heeft, en uit een teder lijf bestaat.

De derde is by na van eenparige vorm; hy soude sonder lange sprieten, en met bloet-rode plekken op een andere wijs besproeit zijn, want omtrent het uiterste van de vleugels verschijnen maar twee bloet-rode plekken, maar an't begin worden twee langer getrokke plekken gesien.

XVI. STIP.

Van de groote Dach-Kappellen van Moufetus.

DE dach-kappellen worden ook in grooten Moufetus: l. c. a. p. 93. ad p. 102. te, middelbare, en kleine verdeelt. Van de groote zijn er seshien gedaanten.

De

De eerste d'aldergrootste, is meerendeels geelachtig, die plaats en deelen uitgenomen, die hier met inkt worden swart gemaakt: ook die uitterste knobbelen van de binnevleugels zijn hemels-blauw, so datse met wettelijke Sapphyren besait schijnen; de oogen zijn als de Chryfolytus oft goutverwig; de grootte en vorm hebben wy hier so afgebeeld gestelt, dattet onnodig is daar van meer hier ante weven.

De tweede scheelt behalven de grootte weinig van de eerste, niet te min heeft hy de ooghen swart, en meer uitpuilende sprieten, daar ghy een witte verw fiet, doet daar een geele by, uitgenomen die grootte vlekken als oogen, omtrent het einde van de binnevleugels gestelt, welkers vlammege appel een halve kringh als drooge wijnranken moet weerstralen.

De derde is niet veel in verw verscheiden, behalven dat het uitterste van de binnenvleugels en haar geheele buitenste boord als meet geverwt is, gelijk ook die dry ringen, die ghy onder haar holle gedeelte geschildert fiet.

De vierde magh de Koningin van alle genoemt werden, want in haar uitterste vleugels vertoonen vier diamanten, als in een roode ringkas blinkende, haar wonderlijken rykdom: Ja sy stecken by na den Diamant en Hyacint de ooghen uit, want sy lichten heel schoon, (als starren) en werpen rondom van haar schitterende vonken als een reghenboog; uit dese tekenen wort hy onderkent, so dattet onnodig is het overige lijf (hoewel met veel verwen geschildert) te beschrijven.

De vijfde heeft het hoofd, de voeten en hoorns geverwt als gedroogde wijnranken, maar purperverswarte ogen, de rugh is uitten swarte blauw, de buik geelachtig, de vleugels zijn omtrent haar grondvest licht-geel, daar na met droe ver geciert: maar de uitterste delen die roestig, en met een onangename donkerheid swartachtig zijn, worden met dry geele plekken geverwt; de binnenste roestagtig, zijn eerst met twee geele, daar na met dry bleek-geeke vlekken beset, maar so ghy haar achterwaarts over leggende besiet, zijn de boven-vleugels uitten gele donker-groen, met acht oft thien plekken geteekent: de binnenste redelijk groen, worden gelijk als met twee witte sprinkelen ghevekt; de buik en 't gesigt is geheel geelachtig. Hy komt uit een witagtig tonnetje voort, met donkere tantjes geteekent.

Den seften zijn de boven-vleugels buiten swartagtig, met een donker rode zoom over't midden lopende, en haar einden met een lap en sneewitte sprinkelen verciert, en in den omringh met donkere kerfjes gescherpt, maar binnewaarts drukt die zoom, een sui- verder en volder verw uit, en sy zijn omtrent de wortel blauwachtig; de onderste vleugels vertoonen een ander ansien binnen, en een ander uitwaarts, buiten zijns geheel donker, uitgenomen de getande boord, met een roodachtighe zoom, met vier heel kleine swarte

stippeltjes, en twee donkere t' saam-gheteekent, doch binnewaarts vertoonen sy niet sondanighs, maar eindigen uitten swart purperroot in een droevige rosagtige verw; sijn lijf is swart, de ogen, sprieten en voeten zijn eenverwig donker.

De sevende is geheel pekswart, maar heeft in yeder kerf van den rugh, twee heel witte stippelen; de vleugels uitten geele roodachtig, worden met swarte en witte vlekken geverwt: Maar de goetdadjige Moeder de natuur heeft haar uitterste rand van de vleugels op't heerlijkste verciert, welke met eenighe even wijd van een staande tantjes haar begaift heeft, in welkers boord twintig blauwe knopen met een swarten draad door-boord een wonderlijke glans geven.

De achtste heeft de natuur met een ghemengt kleed als de Zeebaren, voortgebragt, maar ontbloot van heldere verwen: want de vleugels bestaan uit een swarte, rode, geele, en bruin donkere verw, en is weder met een sagt als blinkende vel begaift.

De negende is meerendeels asgrauw: maar indien ghy het binnenste der binnevleugels ansiet, drukt hy nauwlijks yet meer uit als de vleugels van een Indiaanse Haan: want sijn slagvleugels dekken andere haar bekleedende, die schobachtige zijn; sijn oog is swart; gelijk ook sijn knobbelachtige sprieten.

De thiende is pekswart van lijf, de schou- ders zijn met een geele wolligheid, gelijk ook 't geheele hoofd bekleed, de sprieten zijn ook geelachtig totte kop toe, welke een vlek uit den bloed-roode swart tegen loopt; den uitterlijken boort van alle de vleugels, maken enige eyronde parlen even verre van malkander itaande veel anghenamer, doch binnewaarts worden sy met heel swarte vlekken van ghedaante als de linsen bemorst: maar gelijk het uitterlijke deel niet heel ansienlijk is, alsoo is het innerlijke deel van de binnevleugels uitten witte en groene blinkende, en daar op met silver schone stippen verciert, en de eyronde parlen die soo buiten ghesien werden, als binnen, zijn het sui- ver en heldere silver gelijk.

De elfde heeft een ansienlijken boord van Parlen, op een blauwe grond flikkerende; de boven-vleugels uitten vlammegeel blinken als vuur, met ses swarte lappen besmet; de wortel van de binnenste is swart, daar na hellen sy uitten geele na 't vuur-rood: het lijf is met donkere hayrtjes ruigh, welke verw de hoorntjes mette voeten ook navolgen.

De twaalfde is van uitnemende schoonheid; de vleughels redelijk bloed-rood, en met swarte plekken gheverwt, en blinken met gout-geeke straaltjes, draads-wijs totten omringh van den boord toe verspreid: maar dese rosachtig en getant eindigende, worden binnen met gout-geeke streepen half-Maanswyse verciert: het lyf is uitten swarte purperachtig; de oogen gout-geel, de voeten en hoorns zijn swartachtig.

De derthiende heeft het lijf en de vleugels swartachtig, maar an de swarte vleugels, en in den omringh ghetand, worden eerst gout-geele hayrtjes, daar na lappen, en ten lesten knobbelen in 't midden swart zijnde, gehecht; de oogen die klein zijn, worden ook in een pekswart hoofd met goutgeel geverwt; de sprieten wassen met stippelen uitten swarte wit lang uit, en eindigen in een heel swarte knoop.

De veerthiende lacht met sijn sierlijk gebouw wonderlijk toe: Hy heeft een ruigh lijf uitten witte swartachtig; sijn oog is swart met een witachtigen appel, omtrent sijn glatte oog siet ghy een kring by na snee-wit, de sprieten mette voorgaande ghelijk; het uiterlijk gesicht van de grooter vleugel word uitten vlamme met lange gout-geele strepen onderscheiden, welken vier swarte zomen tands-wijse bemorssen; omtrent het einde vercierden hem dry silvere plekken, by na dryhoekigh ghestelt, maar het innerlijk gesicht is heel schoon, met verscheiden gout-geele schobben, en knopen over malkander schietende geteekent; het uiterste deel van de vleugels is ook met een gout-geele streep verciert: hy lijkt mette vleugels enigfins de Pauw, en sijn lijf is op die wijs trots en schoon, maar de voeten en schenckels heeft hy enigfins swartachtig, op dat de vorm hem niet al te hovaardigh soude maken; de snuit heeft een ghedrayde streep, als in doolwegen ghekronkelt.

De vijftiende heeft ook een hayrchtighe snuit, die sich als een wijngaards-krul drayt; hy is binnewaarts asgrauw, buiten ligt-blauw, hy heeft doornagtige vleugels, op de wys der vleermuisen gekerft, dese worden buiten met enige donkere strepen doorsneden, en binnen met ses swarte knopen veel verciert.

De sesthiende is an de boven-vleughels buitewaarts donker-groen, welke enige plekken en lappen uitten witte geelachtig verciert, de binnenste keurlijk root, zijn met thien heel swarte plekken begaast; de buik glinstert met acht geele schobben, de rug uitten rode na 't geel hellende vertoont een knoope van de start gelijk als blauwachtig; de rug schouders zijn met een geel half-Maantje neerwaarts hellende versien; de silvere oogappel maakt de roodblinkende ogen veel heerlijker.

XVII. STIP.

Van de dach-Kappellen, en de middelbare van Moufetus.

Moufet: I
c. p. 103. ad
p. 105.

VAn de middelbare dach-Kappellen komen derthien gedaanten voor.

De ogen van d'eerste schijnen geelachtig, de hoornen heel vaal swart, en de vleugels en 't overige lijf zijn uitten bleeke geelachtig; de binne-vleugels worden buiten maar met eene heel geele plek geteekent, doch binnen vaal-groen, worden se met een donkere plek besmet; de rug is uitten blauwe swartachtig,

de buik geelachtig. Hy komt voort uit een tonnetje met gout-geel geverwt.

De tweede schijnt minder anghenaam van verw: de binne-vleughels hellen uitten droef-blauwe naar het donker, en eindighen in een lootverw: de buitenste heeft hy swarter; hier en daar met donkere plekken, sodanig schijnt ook het lijf, met gekerfde vleugels an den uitersten rant, en vliegt als of hy getant was: en hy gaat noit als droevig, met een rouw kleed, gelijk een lijk-klager van sijn gellagt.

De derde hebben wy bars beschreven, en sich met opgherechte vleughels verheffende, want hy is met doornige kerven versien: maar de buiten-vleughel is uitten bleek-geel, met dry swarte lappen ghevlekt, en het naaste deel an de wortel van de binnenste is donkerachtig, het midden is bleekachtig, het uiterste is met regte, en dwarse veselen verscheurt, en witagtig; het lijf schijnt donker, het hoofd pek-swart, de sprieten ook swart.

De vierde is op twederley wijs onderscheiden; als hy sich met uitgespreide vleugels in 't gewigt hanght, vertoont hy een swart lijf, en vier donkere vleugels, met een swarte vlek geteekent, in een roefstig blinkende verw aflatende; maar als hy op de bladeren sittende de vleugels opheft, schijnt de eerste vleugel met een schoon schild verciert, welkers middelpunt bleek, de rondte pekswart, en de kring geel is: de buik, borst, en 't geheel gesicht is witachtig, de sprieten swart na het geel hellende.

De vijfde is binnen en buiten sich selven even ghelijk, het hoofd en vleugels vertonen een bleekheid, het lijf is blauwachtig, gelijk ook de sprieten; de ooghen zijn uitten vlamme vuurig, en de schouders met een bleke wolligheid ruig.

De sesste als hy sijn vleugels tegen u uitspant, vertoont hy een zant - blinkende verw met swartachtige plekken op de wijs van de Draken wortel verscheiden, met het lijf schijnt hy ook van Arends swartheid, de buik is wat donkerder, het oog is swart, met een heldere witten appel; de sprieten zijn swart, de omgekeerde vleugels van een onangename bruine verw.

De sevende van het gekerfde geslagt, wiens vleugels de vuursteen gelijken, met koperige aderen glinsterende, en met een swarten boord en plekken besproeit, heeft het gehele lijf swart-blinkende, behalven dat de sprieten met witte stippelen doorsneden zyn, en dat hy in een pekswart voorhoofd en enighfins goutverwige oogen heeft.

De achtste heeft het selve lyf, maar de sprieten zyn uitten geele roodachtig; de vleugels van velerley gedaante, met verscheidene vouwen, kreuken, zomen, boorden, en velerley geverwt, versien: alle die verwen zyn droevig, met een flauwe glans alleen met haar vermenging, gestel, en getal anghenaam, op d'een plaats vertonen sy een rookerighe vlam, elders een onangename donkere, en flauw-roode verw, en de rubinen in den uiter-

uiterften boord met halve kringen befloten, vertoonen niet levends.

De negende heeft de buiten-vleugels met vuil-geele plekken bemorft, omtrent het uiterfte deel (welke in 't midden een Elpenbeene witte plek verciert) wordenfe met een fwart fchild geverwt, maar de binnenfte dragen vier foodanighe fchilden, en boven met een geelachtige kringh vermeerdert, van welke twee van behoorlijke grootte, maar de zydelingen heel klein fchijnen: Sijn lyf is uit den donker witachtigh, en fijn uitpuilende oogen zyn fwart, maar indien ghy het binnenfte deel van de binnevleugels infiet, ful len fy rookerigh fchijnen, en hebben haar fchoonheid uit zes fchoone platen heel aartig by een gevoeght.

De thiende is van een fuiwere witheid op 't hooft, en de Melk-witte vleugels zyn met eenighe donkere, en fwarte plekken verciert, de rug en zyden zyn uitten geele roodachtig, met negen oft thien fwarte plekken in de kerven gevlekt.

De elfde, ghelijkt by na in verw en vorm den roofvoghel Nifus: Hy heeft vleughels fmaller als andere Kappellen, een langhen en gelijk als gepluimde ftart; de binnevleughels zyn niet als 't gheheele lijf den Arend gelijk, maar uitten geele roodachtigh, en by na vlamigh; de neus is hem op de wijs der Arenden krom, de buik ghelijc als ledigh; de fprieten kloek en groot, van de felve verw met de vleughels, de ooghen uitpuilende en fwart, met een Sneewitten appel.

De twaalfde is van de felve vorm, verfchilt alleenlijk in verw, het lijf is afgrauw, de ftart fwartachtigh, en de rug helt wat na 't filver-fchoon: fijn langhachtige vleugels worden met fwarte vlekken bemorft; de binnenfte zyn geelachtigh, en doof: defe beide fchijnen van wondere snelheid, en den Nifus in gefwintheid te trofzen.

De derthiende de snelste van allen heeft geelachtige fchouders, Melk-witte vleugels, an de einden met vijf oft zes donkere pennen getekent: De midden-rugh is geelachtigh, met een heel fwarte vlek verciert: An de zyde fteken twee vlokachtige knobbeljes uit: De ftiet is met eenighe fwarte wolligheid bepaalt. In de vlucht vreeft hy de Swaluw niet, en verwint mette felve alle andere Kappellen.

XVIII. STIP.

Van de kleinste Dach-Kappellen van Moufetus

Moufer: 1.
c. p. 105.
& 106.

VAn defe vertoont hy thien; de binnevleugels van de eerfte zyn met een volle fuiwere roode verw gheschildert, maar de buitenfte vertoonen een aangename purper verw uitten rode en fwarte vermenght, en met eenighe witte strepen belopen; het overighe lijf is fwartachtigh, de fprieten zyn ook takachtigh.

De tweede is omtrent de grondveft der

vleughels filver-fchoon, die daar nae in een blauw purperachtighe verw eindighen: De bovenfte zyn met twee knopen uitten witte fwart verciert; het lijf is vol donkere stippen, en fteekt weerzyds dry purperverwighen poten uit: Hy heeft een krommen bek, vier fprieten op het hooft, behalven twee andere lange.

De derde, indien ghy hem in de vlucht fiet, fult ghy feggen datte vleugels van purper verw na 't blauw hellen, en met verfcheide kreuken begaaft zyn, maar van binnen met ooghachtige ringhen befet; fy lyken beter blauw en Spaansgroenachtigh: de kop is uit den groene blauw, het lijf is met donkere en witte boorden verfien; de ogen fwart, en de appels geel wit.

De vierde is blyder van anfen, met gheooghde vleugels die een hemelfch-blauwe, en ongemeene verw hebben. Dien heeft de veelwerkende natuur heel vol ooghen ghemaaft, fo dat ghy dien veeloogh Argus niet fult denken in de ftart van de Pauw gefet te zyn, maar in de vleugels van defen te woenen: welke defe niet minder in de Son uitspreit als die vogel van Juno, welken by (om fijn fchone Hemel-verw) by na befchaamt maakt.

De vijfde is het lijf kraanverwigh, de boven-vleugels in de steel uitten witte groen, in midden uitten geel afgrauw, de onderfte zyn uitten fwart-groen: Het overige is wit, binnewaarts met plekken, met een anghename groenigheid gefprinkelt, de ooghen zyn fwartachtigh, gelijk ook de hoofden van de fprieten.

De fefte is van ronde en bultige fchouders die den inkt met afch ghemenght ghelijken: Het lijf is afchgrauwachtigh, en vol kerven; hy heeft ook fmalle vleughels, bruin van verw, en de buitenfte met bloedige druppel heel vuurood gefprinkelt: De voeten, het hooft, en fprieten zyn met het lijf eenverwigh.

De zevende fult ghy feggen ghelijc te zyn dien, welke uit de Water-peper groeit, en verfchilt, behalven de kleinheid van 't lijf, de meerder fwartheid, en de verfilveringh van de eerfte vleugels, nauwlijks van de andere.

De achtste heeft de vleugels flauw-geel, oft liever uitten bleek-geel blinkende, met eenighe donkere stippen, en andere het veroude Spaans-groen ghelijc. De oogen heeft hy heel fwart, maar anders is hy geheel geel.

De negende fchijnen alle de vleugels met Zee-fchulpen uitten witte donker gefchildert: an de einden geront, en in 't midden met eenighe witte strepen kerfs-wijs verciert.

De thiende is ook met fchulpachtige vleugels begaaft, en is uitten witte en donker-rood verfcheiden gemengt, en vertoont ons meer de onuitsprekelijke macht Gods, als fijn uitsprekelijke verwen metten naam.

XIX. STIP.

Vande Kappel der Zywormen.

Arist: H:
A: 1. 5. c. 19.
Aldrovand:
Hist: In-
fect: 1. 2.
cap. 3.

DE kappel der zywormen wort ook Bombylius gheuoemt, hy komt uit de spin- nende Zyworm voort. *Aristoteles* gedenkt ook de selve, indien wy *Aldrovandus* toevallen, met wiens woorden ons daarom goed dunkt de beschrijvingh te maken, om datse met geen korter woorden klaar kan gedaan werden: Hy seit dan, de teelingh vandese Kappel, beschrijft *Aristoteles* een weinigh anders, als die nu by ons gheschiet, met dese woorden: Uit een groote Worm, die hoorns heeft, en van andere verschilt, groeit eerst, als die verandert is een Rups, daar na een Bombylius, en daar uit de *Necydalus*, in de tijdt van ses maanden verandert hy in al dese vormen. Alsoo ghelijc ik gheseit heb, een weinigh anders als wy nu sien van de geboorte der Bombylius handelende: Want onse Zywormen komen niet uit een Worm, maar uitte eyren van de Bombylius: En is daar boven an te tekenen dat den inhoud van de *Wysgeer* daar bedorven en verkeert is, en datter moet ghelesen werden: Daar word een Rups ghebooren, daar na de *Necydalus*, en uit dese de *Bombilius*: Hoewel *Plinius* die bedorven plaats gevolght heeft, ten zy ook by den selve alles bedorven gelesen word; dat ik voor seker dorf bevestigen; de bedorven inhoud heeft aldus: Daar is een ander oorsprongh (hy sprak van de Zywormen uit het geslaght van de Wespen en wilde Byjen) der Zywormen uit een groote Worm, die twee hoorns van sijn gheslaght voor uit steekt. Dese sijn Rupsen, daar na wordter geboren dat de Bombylius is, uit die de *Necydalus*, uit dese in ses maanden de rechte Zyworm, maar ik lees aldus: Daar is een ander oorsprongh van de rechte Zywormen, uit een groote Worm twee hoorns van sijn gheslaght voor uit stekende: Hier uit komt de Rups die Zyworm genoemt werd, uit die de *Necydalus*, uit dese de *Bombilius*, alles in ses maanden. De plaats van *Aristoteles* word licht verstaan uit sijn selfs voorgaande woorden van dat Hooft-stuk, 't welk wy te voorgedacht hebben, daar hy met klare woorden schrijft, dat uit de Rups een Tonnetje werd, en daar uit de Kappel oft Uil: 't selve hebben wy uit *Plinius* geseit. 't selve seit *Theophrastus* op twe plaatzen, te weten van de oorzaak der planten, en in 't tweede van de beschrijvingh der selver, in welke leste plaats hy schrijft dat sommighe teelingen door veel dieren geschieden, gelijk als uit de Rups een Tonnetje, uit het Tonnetje de Kappel oft Uil voortkomt, maar *Theodorus* heeft daar qua- lijk, dat so uit de Mot een Rups, als uit die een Kappel geteelt werd: want *Theophrastus* gedenkt geen Mot, maar seit dat uit de Rups een Tonnetje groeit. Nu dat de *Necydalus* het selve is, 't welke *Chrysalis* oft een Tonnetje is, betekent de naam selfs, wyl het soo

veel als yets dood oft slapende beduit, waarom het *Gaza* heel wel *Invalida*, dat is onbequame oft onsterke heeft overgeset: dat het Tonnetje foodanigh is, betuight, behalven dattet yder bekent is, de *Wysgeer* self; welkers kraght van spreken *Jacob Dalechamp* niet verstaande, is hy in een groote dwalingh vervallen, en wortg sich met sijneighen *Mes*: Want als hy eerst de plaats van *Aristoteles* in de selve sin als ik, herstelt hadde, ja mette selve woorden, seit hy in 't volgende, Hooft-stuk van *Plinius*, heel verandert van gevoelen, soo langh de Rups sijn draad spint, en sich die schuilhoek bouwt. De *Bombilius* de naam van Zyworm verlatende, word alsoo gheuoemt, niet van sijn geluit 't welk *Festus* *Bombyzatio* noemt, maar van *Bombycio*, dat is het vel datter gemaakt werd, waar van *Bombycina vestis*, dat is een zyde kleeed, de naam heeft. Na den veertighsten dach dat sich de Rups verberghet, en in een *Bombilius* verandert, suicht de groeyende Kappel, oft gehoornde Worm met 4. vleugels versien, het sap uit, 'tgeende sachtheid an de zyde geeft, en het Tonnetje door-etende om uit te komen, snyd hy den draad van het buiten opleggende vlies door, soo dat het sijn trekkingh niet verdraghen kan, maar gheheel ghescheurt werd. *Aristoteles* heeft de Kappellen *Necydalus* gheuoemt; *Allatomenus* *Necyoon* soo ik meene, om datse gelijk herlevende, van de dood verlost, en in dit leven door de veranderde vorm hersteld sijn; oft *Necyotatus*, dat is om datse *Neotatus* *Kai Prospnotatus* *Exallomenus*, de leste, en en laast gheboorne sijn: So seit hy. Waar in dit noch is an te merken, dat het vlies der Zywormen, en *Vestis* *Bombycina* niet gheseit worden van *Bombilio*, maar van *Bombyce*, want *Bombyx* is de Rups, die weeft, en niet de *Bombilius* gelijk 't blijkt uit *Plinius* 23. Hooft-stuk 11. Boek, welkers opschrift van de Zyworm van *Kos* is en in 't einde van 't Hooft-stuk sprekende van de zyde klederen, seit hy in de *Assyrische* Zyworm wijken wy noch de vrouwen; maar wyl wy tot dit Hooft stuk vervallen sijn, is hier ook een knoop te lossen, en een ander plaats te verbeteren, maar niet op die wijs als *Dalechamp*. De woorden van *Plinius* sijn: Sy seggen dat'er ook Zywormen in 't eylant *Kos* gevonden werden, als de damp der aarde de bloem van de *Cypres*, *Terpenty*n, en *Essenboom* door den regen afgevallen, het leven geeft, maar datter eerst kleine Kappellen voortkomen, die naakt sonder vlokken door de koude bevende, teghen de selve haar dichte rokken maken, en met de ruwigheid van haar pootjes, de wolligheid van de bladeren in haar vliessen schrabben. *Dalechamp* leeft maar datter eerst kleine Wormen voortkomen, daar na datte naakte Rupsen, door de koude, en z: ik lees aldus: Datter eerst naekte Rupsen, daar na door de koude; want de Rupsen sijn eerst geen Wormen. Op dat wy nu totte teelingh van onse *Bombilius* wederkeren, die heeft

heeft sich, ghelijk ik segghe geheel op dese wijs, te weten uit de Rups in haar vlies besloten, groeit de Chrysalis, en daar uit de Kappel die het tonnetje oft 't vlies doorbreekt.

Maar die Kappellen zijn heel kort van leven en heel swak, soo datse uitkomende, niet langh daar na, dry daghen versamelen, 't welk gedaan zijnde, sterft het Mannetje, maar 't Wijfje baart opeengestelde orde ontelbare eyren, heel klein, en het zaat van Bilsenkruid niet ongelijk, oft van de Tabak, en dat op een rood oft witte lap, en daar na sterftse: dan word die lap opghenomen en weg geleit daar haar de koude niet kan quellen.

Aristoteles schrijft datter een geslacht van Kappellen is, dat yet hards ghelijk het zaat van de wilde saffraan voortbrenght, en binnen vloeyende is. De Geleerde konnen overwegen of dit onse Bombylius voegt oft niet. Ik dorf dat niet ontkennen, oft seker bevestighen, want die wijs van teelen is ander Kappellen ook gemeen; en *Aristoteles* handelt daar na in 't selve Hooft-stuk van de Bombylius. Wederom als hy seit dat de Bombylius uit een groote gehoornde Worm voortkomt, en dat onse Rupsen uit eyren voortkomen, heb ik eertijds gheloofd dat *Aristoteles* beyde wijfen der teelingh beschreven heeft, na dat hy van verscheide gehoord hadde, want hy schijnt dat uit een suivere vertellingh van andere geschreven te hebben, daarom indien ghy uit beide eene en waaragtige maakt, te weten de ghehoornde Worm verwerpde, en in Plaat stellende: twee het wilde saffraan zaat gelijk, kan dat totte Bombylius betrokken werden, want ik wil met *Dalechamp* niet hoorn setten, want soo sal die vervolgingh van vorm in ses maanden niet vervult werden gelijk *Aristoteles* wil, en *Plinius* herhaalt, alhoewel de ondervindingh bevesticht dat dit alles in twee maandengheschiet, maar het zaat van dese Kappellen kan by het zaat van de wilde saffraan vergeleken werden, niet om datse even groot zijn, maar om datse beide binnen voghtigh zijn; tot hier toe *Aldrovandus*.

II. HOOFT-STUK.

Vande ongedekte met twee vleugels.

I. L I D.

Vande Vliegen in 't algemeen.

NA de ongedekte met vier vleugels, volgen die, gelijk *Plinius* schrijft, met twee vleugels vliegen. De Vlieghe de groote Koevlieghe, de Mugh, en de Ephemerus: de eerste plaats geven wy an de Vlieghe, om dat in haar lof te verbreiden, uit de oude *Homerus* en *Lucianus*, uit de jonge *Leo Baptista*, *Albertus*, *Henricus*, *Kunradinus*, *Andreas Dacius*, en *Franciscus Scribanus* seer hebben ghearbeidt.

Naam. De naam Musca heeft hy van Musculus, dat is Spier, by de Latynen gekregen, want

de vleugels afghetrokken zijnde, vertoon sich het hoofd zenuwachtigh, het lichaam saght, en de start peesachtigh; Hiervan komt de naam Muscula by *Boëtius*. By de Grieken word hy Mya van Myo ghenoemt, van de naam Canina sullen wy onderspreken.

Dat hy een twee gevleughde gekerfde is, en voor een angel oft snuit draaght, hebben wy ook by *Aristoteles*. *Plinius* schrijft datse ses voeten hebben, en de voorste van die langer, om haar ooghen die sy hard en stomp hebben te moghen afveghen, datse met verscheide verw op de wijs van een tralye, ghelijk een Pauwgheschildert zijn, hebben wy door een klein vergroot glas by die vermaarden Konst-meeft *Drebellius* te Londen anghemerkt: het overighe dat hier ontbreekt, sullen wy in de beschryvingh van de Huisvlieghe uit *Lucianus* bywerpen.

Sy vermaken haar in warme en voghtige plaatfen, zijn soo overvloedigh in Apulia, datse voor een spreek-woord strekken: En waren eertijds in Spanjen soo veel, datm'er jagers oft vanghers toe huurde. By de Graspitsen van *Ægypten* mede soo overvloedig, dat de lucht door 't gehommel dreunde: Die oorzaak is licht op de menigte der graven telegghen. Datse soo veel met swermen in Astrakan, omtrent het Kaspise Meer swerven, datse nauwlijks konnen verdragen werden, hebben wy van de Engelse Scheepsvaart. An glatte en effen dinghen blijven sy niet langh hangen: Op den bergh Karina in Kreta, wordense negen duisend treden in 't rond niet ghevonden. De Mijnen vlieden sy om de schadelijke dampen. Te Rome quamen se niet inde Kerk van Herkules op de Offenmarkt: nocht in Paphos in de Kerk van Venus, soo wy *Apollonius* geloven. *Crantzus* heeft dat het veld van Emma an de Bremers geschonken, haar niet dulden wil, en datter te Venetie geen in eenigh huis komen, hebben wy van *Kardanus*. De oorzaak sult ghy te vergeefs op de hoogte leggen, wijl de heele stadt in de laaghte leit, oft op de marmere mueren, wijl op de glatte Wapenrustingen, en glinsterende Kerken vliegen, drek ghevonden werd; oft op eenigh tegengif, 't welk al te twijfelachtigh is. *Scaliger* heeft een gemaakte Plaat gesien, om de Vliegen te weren, an de welke so haast die in de venster gheset was, een Vlieghe sijn drek uitschoot.

Sy traghten byna naar alle eetbare spijs, maar voornamentlijk melk, doode lichamen; honigh (uitghenomen de Attise honigh om den Thijm, en die van den bergh Karinus) en het kruid Spondylium, daarom stelt *Plinius* voor een seker teken dat de Smouten met honig vermenght zijn, indien'er de vliegen op vallen. *Varro* heeft geseit dat het likken haar eighen is, daarom heeftse *Lycopbron Daptas* genoemt.

De teelingh der Vliegen schijnt dryerley, de een uit versamelingh, welke in de Somer, sachte Winter, en by Zuide winden gheschiet.

Beschryvingh.
Arist: H:
A. l. 4. c. 7.
Plin: H:
N: l. 11.
c. 48.

Plaats.
Mercurial:
Varia:
Lect: l. 3.
cap. 14.

Plin: H: N:
l. 21. c. 14.
l. 34. c. ult.

Kardanus:
Subtilit:
l. 10. p. 609
Scaliger:
Exercit:
246. f. 4.

Spijs.

Teelingh.

fchiet. Sommige verfamelen langh, andere niet: Het Mannetje, na dat het opgefeten is, vervult het teel-lid van't Wijfje dat tuffen fijn holten ontfangen hebbende, met een vrugtbare ftof en kraght. Sy zijn van *Pennis* ontrent Heydelbergh gefien van een vermengden aart; want fy faten met beurten op, van hoedanige *Lucianus* ook gedenkt. Na de verfameligh komen Wormtjes voort die in Vliegghen veranderen: Dese zijn wit, an de zyden uitpuilende ogen hebbende, van welke een ghedaante naar ghelijkenis van een Druif, *Myiocephalus* ghenoeemt werd. De andere uit verrottingh, want veel worden uit drek voortgebraght, in welke fy onvolmaakt verfhullen, en uit welke fy volmaakt voortkomen, als ook uit andere voghtigheden, voornamentlijk in de Zomer.

Aristoteles gedenktfe beide: De oorsprong van de Vliegen gefchiet uitten drek, welken de Boeren van't ftro ghescheiden hebben: Waarom die geen, welke in dit werk zijn, de overige drek trachten afte fcheiden, welke niet fuiveren oprecht is, en men feit dat aldaar de Vlieg gemaakt werd; maar de beginfelen van de vliegen zijn heel klein, want eerst krijghen fy eenighe kracht, en worden van onbeweeglijke tot de bewegingh overgebracht, ghelijc als in haar geboorte hangende: daar na word het Wormtje onbeweeghlijk, daar na beweeght zijnde, laat het weer affich te bewegen: daar uit word de Vlieg volmaakt; en beweeght fich door het overkomen van de wind oft zon; Maar hy fchijnt nochtans te fpreken uit anmerkingh van andere. Geen Wormtjes die door verfameligh gheteelt werden, oft die uit verrottingh komen hebben fo veel veranderingen. Sy groeyen eerst tot behoorlijke grootte, daar na tot nieuwboorlingen verandert zijnde, legghen fy onbeweeghlijk, daar na komt de nieuw-boorlingh op fijn ghestelde tijd voort. *Scaliger* fchrijft datfe niet foo uit verrottingh, als uit eenighe veranderde beginfelen, te weten uit een driftigh flijm, gheboren werden, oft moghelijk uit een andere ftof van de natuur tot dit einde gekookt. De derde wijs van teelingh heeft *Knivetus* Engelsman ontdekt, het bedorven lichaam van de Vlieggh (t zijn de woorden van *Moufet*.) oft een weinigh ghekneuft, verkeert in een onvolmaakt popje, dan komt daar uit geen Kappel, maar dry langhwerpige eyren, uit welke de gemeene Vliegen oft andere haars gelijk voortkomen. Sometijds het popje bedorven zijnde, komter nocht Kappel nocht Ey uit, maar witte Wormtjes door een gat, (sometijds een, sometijds meer) waar uit dan daar na kleine Vliegghjes voortkomen. *Petrus* Overfte over de faken van Brittannie was, groeydenfe uit een bloedighen reghen. Sy fchijnen mette *Rhododaphne* vrindschap te hebben, om datfe an de felve ook in kuilen

Matijr: d:
3. l. 9.

Afkeer en
toenei-
gingh.

gefet zijnde vliegghen. Datfe oorlogh mette Spin hebben is bekent; Van de Horffels hebben wy boven gefproken: Sy werden mogelijk van die om de kost gevangen.

Sy leven gemeenlijk niet langh, de groote en fterke wat langer: Sy fterven in den Oly, om dat dese met fijn lymige vettigheid haar enge togtgaatjes verftopt. Gy kond dat haar koude gematigheid toefchryven: Verwarmt zijnde, verdragen fy niet lichtlijk een ftrijdige veranderingh; Verkoud zijnde, worden fy haast nocht kouder, en fterven; Dood oft verfmoot zijnde, wordenfe door de zon, oft onder de afch weer levend, daarom hebben eenige gemeent datfe een onfterffelijke ziel hadden, maar fchrijft dat de warmte toe. Haar levendighe warmte word verftikt, als de doorgangen van haar klein lichaamte, van overvloedighe voghtigheid vervult werd; die weder door de uitterlijke warmte weggenomen zijnde, word hy weer in vryheid herftelt: Datfe fonder hoeft lopen, fpringen, en haar veel met het overige lijf bewegen is bekent.

Van haar vlucht fpreekt *Lucianus* aldus: Sijn vlucht is niet met geduerigh bewegen van de vleughels ghelijc in de Vleermuis, nocht met fpringen gelijk in de Springhanen, nocht met ghekryfel als in de Wefpen en Horffels, maar buighfaam naar wat gedeelte der locht hy fich wend; doe hier by dat hy niet vlieghet met rust en ftilfwijgen, maar met fanghen ghequeel: ook niet onangenaam en straf ghelijc de Muggen, nocht met groot ghehommel als de Byen en Wefpen, een afschrikkelijk en driegend gheluid makende, maar de Vlieg vlieghet fo veel fachter als dese, fo veel de fluiten foeter zijn als de Cymbal oft Trompet.

En als fy vliegen fo vry als gevangen, maken fy ook met afgherukte vleugels gheluid, maar dese anders als die: Sometijds de geeft door de mond uitgaande, ghelijc *Albertus* fpreekt, maken fy geen gheluid. De locht tuffen haar vleugels vallende word geflagen, en de ingefloten geeft, neemt ook in de nietvliegende fijn uitgangh. Haar geluid is in de vlucht grooter, om dat de grooter menighe van de anghetrokke lught kraghtigher tegen't middelrif anbotft. Stil fittende worden fy naulijks gehoort, om datfe haar dan niet intrekken oft verheffen. De geeft word ook foo niet inghetrokken, welkers bewegingh het geluid werd toegefchreven.

Haar verftand ontdekken haar ftoutheid, onbefchaamtheid, en onleerfaamheid: Op alle dingen fetten fy fich neder, fy bemorffen alles, en duifendmaal verjaaght zijnde komense weder. Datfe onleerfaam zijn, maar minder als de bloedfuigers, om datfe gevangen fchrikken, en dese door haar natuur de mensch haten, hebben wy by *Plutarchus*, 't welk de ondervindingh toeftemt. Sy letten op de Spinnen die haar lagen leggen, en tragten haar netten te fchuwen. Die den Olyfant antaften, indienfe in de kreuken van fijn huid geperft werden, fterven: Sie meer in *Leo Baptista*,

Ouder-
dom.

Galen: de
Med:
Simpl: l. 2,
cap. 20.

Ælian: H:
A: l. 2.
cap. 29.
Plin: H: N:
l. 11. c. 36.

Vlucht.

Verftant.

Plin: H: N:
l. 29. c. 6.

ista, Albertus, Lucianus en andere. Sy geven smertelijke beten, en hangen langh an 't lijf: waarom haar *Homerus* by de pijlschoten ver-geleken heeft. Scherper zijns, indien sy yet van een slang oft vergif geproeft hebben. Op de witte klederen vallende, maken sy die so vuil, datse qualijk schoon te krijgen zijn. Het vleesch vervuilen sy met een drek van wormen uitten aars geschoten. By anstaande onweder bytense strenger: t zy oft om dat de lucht kouder geworden zijnde; de natuurlyke warmte den eetens-luft opwekt, oft om dat sy de uitgesoghe deeltjes t'famen metten domp van de selfstandige vochtigheid, die sy weinig hebben, op alle wijs soeken te herstellen; Dan sakkense ook van boven naar beneden, en vertonen haar dan op de gedroogde kruiden. Daar worden veel middelen tegen haar gegeven. Sommige verdrijven haar met een stuk ajuin an't vleesch gehangen: Andere hangen een Wolfs-kop binnen 's huis, sommige roken met het kruid *Lysimachia*, ander besprengen de huisen met het kookfel van de kleine Vlier, oft Kauwoerde, en witte Nieswortel in Melk gestampt, eenige weder met sap van Orego met Melk en Swijne-gal, en sap van Granaat-schellen, andere hangen weder bosjes van Myrth en diergelijke op, en an de selve 's nachts vergaart zijnde, smeten sy die in een sak: men geloof dat de Laurier met swart Nieskruid in melk ghestampt, de reuk van Nipt, en het kookfel van de bladeren de Runder-beesten voor de vlieghen beschermt. Alse een salf uitte Bakelaar met Oly vermengt, en de *Rhododaphnes* in een kuil geworpen werden, meent men dat al de vliegen daar na toe komen.

Sy hebben ook haar gebruik inde Geneeskunst. Sy worden van sommige met de wortel van *Lapathum* op de vlekken in 't aengesicht gestreken. Van andere wordense met een oneven getal, en mette middelste vinger op de kleine hete geswellen geleid. Als de hoofden met een vygenblad gewreven zijn, zijn sy goet tegen het gebrek *Alopecia*, waar tegen na 't gevoelen van andere de afch, met afch van noten gestampt, vorderlijk is. Daar zijn sommige die haar met honigh oft melk willen vermengen tegen de kaalheid van't hooft. *Plinius* schrijft de roffe ingegeven tegen de vallende siekte voor. Hy doet er by, *M. Servil Noniar*, de Vorst van de Stad, heeft onlangs uit vreesse van leep gesicht, eer hy selfs sulks noemde oft yemand hem voorseide, een briefje met twee Griekse letters P en A beschreven, en met vlasch omwonden an den hals ghehangen. *Mutianus* die drymaal Borgermeester geweest is, uit die selve anmerking, een levende vlieg in een witten doek, seggende datse door dese middelen van leepogen bevrijdt bleven. *Galenus* prijstse met de doyer van een ey gestampt tegen de omgekeerde oogschellen, en tegen hayren die de oogschellen steken *Diomifius Milesius*. *Plinius* om de selve te doen groeyen, vermengt de afch van de vliegen en muisen drek van elke even veel, met

nocheenige andere dingen. Haar water overgehaalt geneest, gelijk seker Jood by *Gesnerus* verhaalt, de vlekken en schellen van de ogen indien sy t' savonds daar mede gewassen werden: Indien de hayren daar dik mede gestreken werden, wassen sy heel lang, en met twee druppels gheneestmen de doofheid. Het vat moet in den Herfst begraven, en de stof in de Winter overgehaalt werden. Ik heb gehoort seit *Gesnerus* dat iemand gewoon was, dry oft vier vlieghen in te geven, en dat daar door de buik fray ontlast wierd: Neem grein bloemen van de brem, set die in een aarde pot met boter tussen beide geleit, daar ghy de pot mede vullen sult, en laat die dicht gefloten onder Paarden drek een jaar tegen de Son begraven werden: na een jaar sult gy sien dat de vliegen tot een salf geworden zijn, die de pijn van alle leden kan stillen. Sy strekken ook sommige dieren tot spijsse. De Spinnen leggen haar lagen. De Swaluwen eten haar. Van de *Chamelcon*, de *Quikstarten*, de *vlieg-Endvogel*, en van de *Zygena* wordense gevangen en opgeflokt. Sy smaken ook an de visschen, en worden ook tot straffen gebruikt. By de *Persianen* wierd die, welke de wetten veracht hadden, twintig dagen op't Raadhuis gebonden, en met honig en melk bestreken, naakt de vliegen voorgheworpen. Dat God ook door haar sijn oordelen heeft geoeffent, getuigen de geschicht-boeken. Sy hebben de *Megarenfers* uit haar plaatsen verdreven, en 't leger van den afvalligen *tuliaan* beschadigt. Inde beet van *Karolus* de Koning van *Vrankrijk*, hebben sy in 't jaar M. CC. L X V. grote schade gedaan. In 't jaar M. CCC. X L V I I I. is uit haar doden in *Oosten* sodanigen pest gheresen, dat nauwlijks de thiende mensch over bleef. *Brightman* schrijft dat'er in 't gemeen alle jaar omtrent *Augustus* een grote swerm an den top van de Kerk van *Brombie* sit.

Daar komen veel geslagten van vliegen voor, die wy daar na in 't bysonder sullen verhalen. Sy verschelen in grootte, gedeelten, verw, plaats, en z. Inde grootte, zijns groot, die *Lucianus* Krijgs-luiden noemt, andere honden, scherp van geluid, snel inde vlucht, lang van leven, want sy duren de gehele winter over: daar zijn ook middelbare en heel kleine. In gedeelten. Sommige zijn groot van hooft, andere klein, enige dik van buik, klein, kort, lang: daar zijn ruige, en met sprieten, dog niet veel. In *Syrene* zijn breedhoofdige als de wessel, andere de slangen gelijk. In plaats, zijn sommige huis en bosch-vliegen, welkers *Oly Kardanus* seit in grote waarde geweest te zijn. Inde *Rivier Astre* van *Macedonie*, die so haast sy door de handt van een mensch angheraakt werden, met het verdwynen van haar vleugels haar verw verliezen. Daar zijn ook *Molukse*, *Sumatrenfers*, en *Amerikanen*. In verw: want 't *Eylant Spanjola* voed groene, en geschilderde, groter als de *Wesp*, die haar nesten onder de aarde maken. *Kasper Balby* heeft witte met scherpe anghels op sijn reis ghesien: Die is ook om sijn groote witheid anmerkelyk die

Ælian: H: A: l. 9. c. 15.

Plin: H: N: l. 24. c. 8. & 25. c. 8.

Beret Vit: Med: l. 2.

Suidas in *Epicuro*.

Moufet: de *Insect*: l. 1. c. 12.

Marin: *Sicul*: l. 2. de *Hispan*: *Regib*.

Onder: *scheid*.

Arist: H: A: l. 15. c. 2.

Galen: de *Compos*: *Medica*: ment: f. l. c. 25. l. 4.

Rhodig.
Antiq. l.
17. c. 11.

te Toledo in de gemene Vleesch-hal, alleen een geheel jaar door verschijnt; Daar zijn ook asgrauwe, geele, en blauwe. Hier toe behoren ook die, welke de honden, de koeijen, en paarden quellen. De Napellen, en Wijn-vliegen. Dien is de naam gegeven van de Napellus, die in de Alpen van Rhetia in de maand Junius, en Julius, bloeit: Sy zijn by na alle eenverwig, groter als de gemeene, op de vleugels en 't hooft uitten licht-groen en blauwe, oft zeegroen, gelijk de Cicendula, oft de Kantharides oft Spaanse vliegen, so *Pena*, en *Lobel* schrijven. *Guainerus* heeft uit haar een tegengift gemaakt tot veel dingen nut, 't welk ghy by *Aldrovandus* sien kont. Van de Wijn-vliegh spreekt *Aldrovandus* aldus. *Aelianus* seit de *Ephemera* leeft maar een dach: Sy trekken haar oorsprongh uit de Moer van fuere Wyn; het vat gheopent zijnde, sterven sy so haast sy in het light gebracht zijn. Maar *Aristoteles* schrijft dat de Muggen uit wormtjes groeyen, die uitte Moer van den Asijn geteelt werden; In welke plaats *Gaza* voor *Konopes* overgeset heeft Wijn-Muggen, maar hoe suiwer, sal van de Mugh gheseyt werden. Daar groeit wel in de druiven een klein geslagt van vliegen, die men gemeenlijk *Moschinos* noemt: maar die zijn myns oordeels die muggen van *Aristoteles* niet, want sy groeyen uitte moer van den asijn niet. Tot bewijs om datse inde wyn-tijt als de nieuwe wynen ghemaakt worden alleenlijk verschijnen: Ik geloof ook niet dat het de *Ephemera* van *Aelianus* is: want men souder dagelijks veel omtrent de Wyn-vaten dood vinden, dat niet gheschiet: maar onse *Moschini* zijn kleine beesjes, met een dik lijf, donker asgrauw van verw. en kort, met een rond hooft, heel korte sprieten, en korte voeten, die alle inde mug strijdig zijn; want dese hebben lange spriete, een lang lijf, lange voeten. De *Moschini* zijn graag na de wyn, so datse haar daar in verdrinken, waar van men seit dat de drinkers, op de wys van de *Moschini* inde wyn sterven, om haar onuitbluffelyken dorst te lesschen. *Scaliger* noemtse *vinulas*, dat is wyntjes.

II. L I D.

Van de Vliegen in 't bysonder.

I. S T I P.

Van de Vliegen van Aldrovandus in de eerste Tafel.

Aldrov: de
Insectis
l. 2. c. 1.

Aldrovandus en *Mousetus* hebben ons verscheide onderscheiden van vlieghen voorghestelt; dese in sekere schokken, en die in Tafels oft Platen verdeelt. De eerste heeft 25. gedaanten.

De eerste magh niet qualijk *Megalocéphale* gheuoemt werden, want hy is naar evenbedeelingh van 't lichaam groot van hooft, daar hy niet grooter van lijf als de ghemeene is: an 't voorhooft is hy wit, de ooghen zyn root; de buik omtrent de borst is geelachtigh, het overighe donker, de vleu-

ghels zijn uitten geel en swarte vermenght.

De tweede is tottet geslagt van de koe-y-vliegen te betrekken: hy is by na twee vingers lang, een dwarse duim breed, over 't gehele lyf geel, met een dryhoekig hooft, in 't midden geel en ruig, met ogen kastanie-bruin, en ey-ront, met een breed uitstekende borst, bultig, en an beide zyden inghevallen, een langen buik, smal, gheringht, neerwaarts gheboghen, in 't einde scherp, geelachtig en klaar van verw, in 't einde swartachtig; sijn geelachtige vleugels zijn so lang als 't gehele lijf, welke hy als hy rust t' famen vouwt, en over de boven-deelen so uitstrekt, dat hyse by na geheel bedekt; de voeten zyn geelachtigh, an 't einde getandt en in twee gespleeten; voor schijnt hy uitten geele naar het bruin te hellen.

De derde is wat kleinder als de ghemeene vliegen, en uit het geslagt van de koe-vliegen; hy is dik, en rond van lijf, heel swart, en licht-blinkend, op 't hooft zijn twee goutgeele plekken, langachtig, en de schuinse letter C. gelijk: de vleugels daarse an de borst hanghen, zyn schoon geel, de voeten heel swart, maar geen-sins blinkende.

De vierde kan om sijn vale verw onder de honts vliegen getelt werden, hy is wat groter als de gemene, schoon en levend van gestalte, van asgrauwe verw: maar de vleugels hellen na 't geel: 't hooft is rond, de buik langachtig en ruig, de voeten zyn rosch.

De vijfde is ook schoon van vorm, heeft een rond, en roodachtig hooft, met twee witte strepen geteekent; de borst die vaal is, word met twee swartachtige plekken verciert: sijn asgrauwe vleugels worden met swarte plekken schoon onderscheiden; de buik is langachtig, rond, en in 't einde als een naald aflatende; het boven-deel doorsnyen twee witte strepen over dwars; het voorste deel is aschgrauw, en de borst blauw.

De sesste is koperachtig en blinkende van borst, met een ronden buik groen gheverwt: maar met dry dwarse swarte streepen onderscheiden, voor is hy geheel groen.

De sevende is de groote Vlieg gelijk, op 't midden-hooft silver schoon, met korte sprieten, een vale borst, an de boven-buik rood, die nochtans tegen de Son gekeert, een blinkende asgrauwe verw schijnt te hebben; voor is hy ook geheel roodachtig, en over 't gehele lyf ruigh.

De achtste is de leestbeschrevene heel verwant en gelyk, en ook wit van hooft, heeft de selve hoorntjes in 't voorhooft, en is over 't gehele lyf hayrig, maar is eenig-sins in verw verscheiden, want de borst, en buik hellen uitten asgrauw na 't blauw, en als hy tegen de Son gekeert wert, siet men yet rootachtighs, an den buik, en is daar en boven een weinig kleinder.

De negenste schijnt van de geslagten der gemene vliegen om de dunheid van den buik te veraarden, en na de muggen te hellen; sijn hooft is rond, de borst swartachtigh, daar na geel, welke met twee swarte strepen kruis-wys getekent is, het overige is swart.

De

De thiende is geheel geel. Als hy rust voegt hy de vleugels boven den buik, en breidse uit: hy is breedachtig van borst, smal van buik, en teer: hy heeft heel dunne vleugels, met veel stippelen onderscheiden; het hoofd is onder witachtig, boven geelachtig, en uit het midden barsten twee teere hoorntjes.

De elfde is meer ingetrokken en korter, asgrauw van borst, donker swart van buik, maar enigzins na 't blauw hellende, en geheel hayrigh.

De twaalfde is geheel klein, met een rofachtig hoofd, een witachtige borst, maar met veel swarte stippelen fray onderscheiden; de buik is ook witachtig, oft ligt asgrauw, met veel dwarse swarte streepen doorsneden, een alleenlijk inde lengte uitgestrekt.

De derthiende vint men (voornamentlijk) op de stammen van appelen peer-bomen siten; sijn verw is over 't geheele lijf koperachtig, oft groen, doch heel donker, maar de boven-buik tegen de Son gehouden is uitten asgrauw, blinkkend en swart verscheiden; de onder-buik is donker-groen. de opper-borst is met enige rechte strepen verciert.

De veerthiende helt na de groote vliegen; sijn borst is donker-geel, de buik heel teer en smal, en an 't einde scherp, uitten geel en swarte fray verscheiden, want hy word met vier swarte strepen omcingelt, welkers twee voorste een andere door 't midden t' famen voegt, en by na verenigt, maar onder de andere worden eenighe swarte stippeltjes ghesait: de vleugels zijn in lenghte met het lijf gelijk.

De vijfthiende is de gemene in grootte gelijk, met een tedere buik, donker-geel gheverwt, een rond hoofd, in 't midden schoonroot, swarte ogen, een brede borst, uitpuilent, en weerfyds ingevallen, een tere schrale buik, en neerwaarts gebogen; de vleugels en voeten zijn lichter geel als het overige lijf.

De sefthiende gaat de gemene wat te boven, met de boven-borst is hy swart, en met enige geelachtige hayrtjes versien; de buik is ingevallen, en heeft na de borst twee geele vlekken; het overige is geheel swart, behalven het uitterste, dat donker witachtig is: op de vleugels daarse an de borst ghevoeght werden, wort weerzyds een gele plek gesien.

De seventhiende, uit het geslacht van de groote honds-vliegen is asgrauw, maar met enige swarte stippelen versien.

De achtiende is gheheel groen, en seer blinkkende van verw, met de voeten en 't hoofd swartachtig.

De negenthiende moet tot die gene getelt werden, die het vleesch in de Somer besmetten, want hy is de selve in gestalte, maar meer donker-verwig, blinkende, en na 't blauw hellende: daar-en-boven ruig over 't geheele lijf, met geelachtige vleugels omtrent haar oorspronk.

De twintigste is van grootte als de gemene, maar lyvigher; de borst is heel donker-

geel; de vleugels zijn met twee swarte als ook met dry donkere versien: de selve zijn in 't begin geelachtig; de buik is geheel uitten blauwe swartachtig, en heel plat.

De een-en-twintigste is rood van lijf, kastanie bruin van ogen, ruig van borst met een swarten buik, met dry dwarse geelachtige streepen getekent.

De twee-en-twintigste uit het getal van de groote honds-vliegen, maar wat groter, heeft de borst swart, en daar in witachtige streepen inde lenghte getrokken, de buik asgrauw, en seer blinkkende, met veel plekken ten deel swart, ten deel rood besprenkelt; de voeten zijn heel swart.

De dry-en-twintigste is silver schoon van vleugels, na 't gout-geel hellende; hy heeft een angel inde mond; het hoofd is grootachtig, en de borst t' famen geelachtig; de buik geheel geel is boven met een langhe streep in twee deelen doorsneden; hy is in grootte de Hommel by na ghelyk, als ook in 't overige.

De vier-en-twintigste, die om de verscheidene verwen heel schoon is, heeft een wit hoofd, brede bruine ogen, een swarte borst, maar met twee witachtige regte streepen verciert: de buik is langachtig en swart, en met andere verwen ansienlijk: want daar hy an de borst vast is heeft hy vier geele plekken, die wederzyds met twee tussenlopende swarte plekken doorsneden zijn; in 't overige is hy met wit, swart, en geel schoon onderscheiden; het voorste deel is heel geel, behalven an 't uitterste dat swartachtig is.

De vijf-en-twintigste is de gemeene vliegen in grootte ghelyk; hy heeft een swarte borst, met enige witachtige streepen verscheiden; den buik heel schoon blinkend koperverwig.

II. S T I P.

Van de Vliegen van Aldrovandus in de tweede Plaat.

E Ven soo veel gedaanten heeft de tweede Plaat.

Die op de eerst en tweede plaats ghestelt worden zijn malkander by na gelijk, hoewel de eerste de start opwaarts, en d'ander neerwaarts buigt: beide vertonen sy voor heel wel de gemeene vliegen, te weten met de gestalte van 't hoofd, en de borst: sy zijn verheven van borst, bultig en hayrchtig; de vleugels lang, en smal, by na tot het einde van de start uitgerekt: de buik is swart en smal, in 8. ringen verdeelt, ten lesten so scherp, en gebogen, dat hy een Scorpioens start gelijkt; de voeten zijn langachtig, ruw en an 't einde als in twee gespleten.

De derde heel klein, heeft silverwitte vleugels, met dry swarte streepjes over dwars doorsneden, korter van buik, die in 't begin dikker, maar daar na meer en meer ghescherpt allenghskens in een spits aflat: al wat van den buik buiten de vleugels steekt is

heel swart, de pootjes zijn yfergrauw na 't geel hellende: in de buik, oft sijn spits, siet men niet eene kerf, welke *Albertus* ringhen noemt; het hoofd en de rug zijn boven een weinig roschachtig, an den rug daarse an den aars ghevoeght is, heeft hy een klein wit byhanghsel.

De vierde is langachtigh en teer, met een donker groot hoofd na evenbedeelingh van 't lijf, en een donkere borst, die bultig is. de buik is teer, in 't midden roodachtigh, het overige swart; de voeten zijn swart, van welke de achterste heel lang zijn.

De vijfde die heel asgrauw is, heeft daar boven niet anmerkens waardig.

De sesste is de Mugh gelijk, het hoofd en de rug zijn donker, het hoofd als van de Mugh klein, maar met een pijp; de vleughels zijn langh, en smal, tottet uitterste gheftrekt, oft ook verder, maar uitten donker blinkende; de buik is gheringht, smal, langachtigh; de rugh boven geel, met swarte plekken onderscheiden.

De sevende heeft midden an 't voorhoofd tuffen sijn swarte oogjes een stip uitsteken als de *Jubæ*: hy is met een grote snuit versien: 't geheele lijf, de voeten en vleugels zijn yfergrauw. De gesteltenis der leden, drukt het afbeeldsel uit.

De achtste is uit het geslaght van de kleinste, en geheel swartachtigh; de vleugels zijn in haar begin swart, het overighe is silverwit.

De negende is van gelijken uit de kleinste, heel schoon groen gheverwt, die teghen de Son ghekeert, gout-geel schijnt; de aars is smal en kort, en an 't einde een weinigh spits: de vleughels zijn over den aars uitghestrekt. Hy is van 't selve gheslaght, ja kleinder.

De thiende is ook groen, met een dunder buik, en meer gespitst: hy heeft de aars ook spits maar niet so seer.

De elfde is swart, maar met witte plekken, op 't hoofd, den rugh, en midden-buik onderscheiden; zijn silver-witte vleughels teghen de Son ghekeert, vertoonen eenigh purper.

De twaalfde is van de kleine groene niet verscheiden, dan dat hy ronder en dikker van buik is.

De derthiende helt na de groote, is geheel swart, behalven an den buik (die dik en gedrongen is) daar hy met dry oft vier streepen oft asgrauwe ringen dwars doorsneden wert: de vleugels zijn breed, en by na twemaal langer als 't geheele lijf, an 't einde witachtig, het overige swart.

De veerthiende heeft de gedaante van een gemeene Vlieg, maar de borst en buik zijn uitten asgrauwe groen; de vleugels en voeten zijn geelachtigh.

De vijftiende ghelijkt den Hommel, en Wesp, dien in dikte van lijf, desen in verw, voornamentlyk van den buik, want dese is geel, met vier dwarse swarte streepen getee-

kent, door welkers midden een rechte streep van de selve verw door-loopt; de borst is ook geelachtig, en weerzyds met twe swarte streepen verciert: over 't midden van 't hoofd loopt ook een swarte streep: de ogen zijn donker, de sprieten ook klein, de voeten geel, en an 't einde swart.

De sestiende is uit de grote hontsvliegen, sijn rode grote uitpuilende ogen zijn met een witte streep onderscheiden; de borst is asgrauw, maar met dry witte streepen gescheiden, de buik is met donkere en witte vierhoeken onder malkander gemengt, versien, welke het spel der landlopers vertoont; voor is hy geheel uitten asgrauwe donker.

De seventiende is klein en swart, en mogelijk een gemeene niet volwasse Vliegh.

De achtiende ghelijkt by na een bye, hy heeft een gelen buik, hayrchtig, en met een swarte streep van de borst tot het einde recht door getrokken, versien: hy is swart van borst, wit van hoofd, met donkere uitpuilende oogen; midden uit het voorhoofd schiet hy korte, swarte hoorntjes, met ronde spitsen versien: hy heeft donker-geel blinkende vleughels: den aars is swart en ruigh, het overige is geelachtig, behalven de swarte voeten, en het uitterste daarse witachtig zijn.

De negentiende is mettet geheele lijf de gemene gelijk, maar is in grootte middelbaar.

De twintigste is van de selve grootte, by na geheel swart, de vleughels zijn met donkere plekken geverwt.

Nocht van dese verschilt in grootte.

De een-en-twintigste die hayrigh, swart van borst, rosch van buik, maar boven met swarte stippelen totten aars toe ondersprekelt is: de vleugels zijn met een donkere verw gevlekt.

De twee-en-twintigste is de groote gelijkslagtig, en by na geheel blauw.

De dry-en-twintigste is de gemeene huisvlieg, van yeder bekent.

De vier-en-twintigste is bruin-rood, als gloeyend goudt.

De vijf-en-twintigste, en laatste in dese orde is by na geel vergult, doch met silver-witte vleugels.

III. S T I P.

Van de Vliegen van Aldrovandus in de derde Plaat.

IN de derde Plaat worden 'er twee-en-twintig gegeven.

Die eerst ghestelt wordt, is klein van lijf, hoofd, en buik en met lange sprieten, swart van borst, en rood van buik.

Wat groter als dese zijn de twee volgende, heel schoon, en malkander gelijk; De eerst is blauw van hoofd, borst, en voeten met lange hoorntjes, geele vleugels, en de buik tuffen rood en geel.

Die na dese in de selve orde de vierde en vijfde plaats hebben, ghelijken by na de Wesp, hoewel sy kleinder zijn, met sprieten, een

een donker hoofd, en borst, met een geelachtighen buik, en vleugels, dese volder, die flauwer, versien.

De seste heeft so kleine hoorntjes, dat hy byna geen schijnt te hebben: 't Geheele lijf is met goutgeele ringen, en swarte onder een gemenght, verciert, de vleugels blinkken van gout en silver.

De sevende is die het ghemeen in Italic Tavanelli noemt, met een langhe snuit, en korte hoorntjes begaaft, met een donker geele borst, maar lichter buik, en silver-schoone vleugels.

De achtste is uit het geslaght der grootte, en by nageheel donker-groen, maar 't hoofd is rood, en de vleugels wit.

De negende soud de selfde schijnen, ten waar hy veel teerder en kleinder was.

De thiende heb ik ook van 't Vliegengeslaght geoordeelt: In de mond heeft hy een langen gespleten angel, hy is rosch en hayrig van hoofd, met kleine sprieten, met een heel plat, en ingevallen lijf, heel swart, en als zyde blinkkende geverwt, met langachtige vleugels, die buiten op swartachtigh zijn, en binnen silver-wit, het geheele boven-lijf is heel ruigh en hayrigh, in 't midden zwartachtigh, met geelachtige ruige voeten, de vleugels, hoewelfe geel zijn, indien sy teghen de Son geset worden, blinken als silver.

Het Vlieghvormige ghekerfde dier, dat op de elfde plaats geset word, heeft ons goed gedacht alsoo te noemen, om dat het mette snuit de vorming van 't hoofd, en de borst geheel een Vliegh gelijkt: Het hoofd is swart, als mede de borst, en op den rug een lange groene plek, de aars is heel langh, neergheboghen en spits, yfergrauw, en boven met swarte plekken in de lenghte ghevlekt; de beenen zijn ook yfergrauw.

Het Vlieghvormige dier op de twaalfde plaats gestelt, kan ook alsoo genoemd werden: Het is dik en yfergrauw van hoofd, langh van borst en buik, smal en groen gheverwt, met witte vleugels, tuffen beide lopende swarte veselen, en donker-geele voeten.

Het derthiende gekerfde dier is ook lang van buik, nu met een swarte, dan met saffraangeele verw onderscheiden, dun en an 't uiterste stomp; De vleugels zijn breedachtigh, kort en silver-schoon: Over sijn geele rug loopt een donkere streep neerwaarts; de kop is swart, den hals geel, de sprieten zijn heel kort, met heel korte voeten, en die aschgrauw.

De veerthiende in dese rye is een schoone Vliegh, hy heeft heel silver-schoone vleugels, een swart hoofd, ook swarte en dunne sprieten, geele oogen, het overighe groen, behalven an den boven-buik, daar hy met een overschoone rode verw geschildert is.

De vijfthiende is klein, met vleugels naar evenbedeelingh langh en donker: Hy is selfs heel wit, het hoofd rond en klein, de buik ruigh.

De sestiende is het kleinste Vliegje van al,

geheel swart, met lange witte vleugels, ten ansien van 't kleine lijf.

De seventhiende is ook met langhe vleugels, die hem geheel bedekken versien, met een swart en donker lijf, opwaarts verscheiden: de achterste voeten heeft hy heel lang, ook lange sprieten en die knoopachtigh en buighsaam.

De achthiende is heel donkerverwigh, klein van lijf, en heel korte sprieten.

De negentiende is op de vleugels en buik blinkkend goutgeel, langhachtigh, donker van borst, op 't hoofd heeft hy twee geele plekken, swarte sprieten, an 't einde stomp.

De twintighste is swart van hoofd, met korte swarte sprieten, silverwitte vleugels, en het overige is uitten blauwe groen,

Die alderleest op een nagestelt is, ghelijkt dien, die inde tweede plaat op de fester rye geschildert is, maar is dikker en schoonder, swart en met geeleringen; met lange vleugels, uitten geele na 't Kastanie-bruin hellende, met een swart en rood hoofd, een swartegit gelijk, met korte sprieten, daarse in 't hoofd ghehecht werden heel dun, an 't uiterste dik en stomp, met langhe donker-geele voeten.

De laatste is uit het geslaght van de Tavanelli, maar ongemeen van ansien, waar mede hy somtijds een Kinkvorsch, oft Padde gelijkt. Hy is langh en dik van lijf, met een swart en geele verw vermenght, breede swarte oogen, en met sijn stompe opsparingh een Kinkvorsch oft Padde gelijkt; Hy is sonder sprieten: Sijnvoeten zijn heel kort, de vleugels langer en breder als het lijf, en heel swart van verw.

IV. S T I P.

Vande Watervliegen van Moufetus.

Moufetus heeft twederley Vliegen, namelijk Water en Landvliegen, van welke die Phryganides, Macedonise, Tigrinse *Æschnæ*, geele, donkere, en *Tipulæ*, oft Watermuggen zijn. By de Grieken *Elfoi* om datse eten tgeen op 't water drijft, en haar voornamentlijk op 't water houden, genoemd.

De Phryganides, seit *Moufetus*, komen uit de Worm Phryganius (welken de Engelse Kados noemen) die in 't water leeft, en in de maand Augustus boven op 't water komt, met vier vleugels donkerverwigh, een langh lijf, en korte sprieten: De start is gespleten, oft met twee borstels uit de start voortkomende versien: De vorm van dese Vliegh is verscheiden, om dat de verscheidenheid van de Worm Phryganius so veelvoudigh is.

By de Macedoniers omtrent de Rivier Astre, die midden tusschen Beroka, en Thessalie doorvloeit, is een gheslaght van Vlieghe dat niet over al bevonden werd, en de andere Vlieghe geensins ghelijc is, nocht de ghedaante van de Bye, Wesp oft Horffel heeft; maar van alle dese wat:

Want in grootte zijns de Horffels, in verw de Wefpen, in 't hommelen de Byen, in stoutheid de overige Vliegen gelijk: De Inwoonders noemenfe Hippures; de Latynen Equifeles. Sy vliegen boven op 't water, en trekken de Viffchen tot roof.

De groote Zomer Water-vlieg word veel omtrent Zurigh in de maand May ghesien, ('t gemeen noemtse tes glafft) die wy horen dat van fijn geftrengheid fo genoemt is: en wenschen dat hy van die van Zurig beschreven wierde.

Æschnæ zijn Watervliegen afgrauw van verw, met vier vleugels, ses benen, omtrent de start die veel langhe vlokachtige hayrtjes hebben.

De geele Watervlieg is uitten donker geelachtigh, heeft lange vleugels, altijd onder 't vliegghen op de schouders opgericht: Sijn ooghen zijn uitpuilende groot, met een langhe geleede start, uit welkers einde twee lange hayren komen. Hy verkeert omtrent de Rivieren en Poelen, felden elders, voornamentlijk na den regen.

De ander donkere heeft vier vleugels, met lange benen en een geleed lichaam, en twee langhe sprieten in 't voorhoofd: de kop is klein, de ooghen zijn uitpuilende zwart, de vleugels donker, maar bleker als het overige lijf: Hy word gemeenlijk in de Boffchen omtrent de staande wateren gevonden.

Ten lesten fal ik onder de ongemeene, die van *Kardanus* betrekken, die van hem selfs met dese woorden beschreven is: Ik heb seit hy een dier de Paardsvliegghelijk, dat niet stinkt, faght, en 't snelste van alle dieren is die gekorven zijn: Het is donker-geel gheverwt, maar niet swart, met ses benen, twee heele korte dunne vleugels, die de start niet bedekken, de start is van de selve vorm en gestalte als het hoofd, fo dat ghy soud oordeelen dat hy tweehoofdigh was: Want ghelijk hy an 't bovenste deel van 't hoofd een mond heeft, en aldaar twee korte hoorntjes onder de kin, soo heeft hy ook twee an 't onderste deel, langer als 't gheheele dier, en even so veel in de start, maar korter als de twee in 't hoofd die heel langh zijn. Uit dese nochtans zijn de bovenste langer en dikker als de onderste. Ik wensche dat ik met *Kardanus* dat beesje 't geen soo ongemeen is, gesien hadde, om alhier by de beschryvingh zijn afbeeldel te voegen.

So veel van de Watervliegen van *Moufet*. ik soude de vier-gevleugelde liever totte *Zygæna*, oft *Kappellen* betrekken.

V. S T I P.

Van de Landvliegghen van Moufet. en dier-eeters.

DE Landvliegen, tot welke ook die kleine die seer snel lopen en in de nieuwe bladeren van de Venkel gevonden werden, behoren, zijn oft *Allelophagoi* die andere eten, oft *Heterophagoi* die malkander eten,

die zijn groot, en eten voornamentlijk Vliegen; dese zijn *Zoophagoi*, *Dier-eeters*, en die vlees-eeters, *Hondsvliegghen* en *Paards-fuigers*, *Damalephagoi*, oft *Kalf-vreters*, en *Schaaps-fuigers*, *Ophioboroi*, *Slanghe-vreters*, *Scatophagoi*, *Drek-eeters*, *Bombylophagoi*; *Zyworm-eeters*, oft *Azoophagoi* geen *Dier-eeters*. De vleesch-eter is by na, fo ghy het lijf besiet, de grootste van al, met een roode kop, en een lijf met stippelen uitten donker witachtigh gheverwt, met een dikken buik, die blauw-blinkkend is, met swarte vleugels, ruigh van hayr, en hy eet graagh vleesch. Hy vlieght veeltijds eenfaam, zelden zijn'er veel by malkander, als by gheval in de Vlees-hallen, daar de Vleeshouwers met een Vlieggh-lap, de selve geduerigh dooden en verjagen, op datse met haar *Wormen* (*Hippokrates* noemtse *Eulas*) het overighe vlees niet beschadigen. Daar word verhaalt (fo als *Cælius Rhodiginus* schrijft) dat sichte *Toledo* inde openbare hal een *Sneewitte Vlieggh* een heel jaar door vertoonde: Of die van dit gheslaght gheweest is dorf ik niet bevestigen, wyl hy fo langh in de hal gesien is.

Kynomyia, de *Hondsvlieggh*, by de Engelle a dogge slijje, by de Hooghduitsen *Hundsmucken*, by de Polen *Pfia Mucha*, is na 't gevoelen van *Isid. Euthym* en *Philon*. De *Boschvlieggh* die de oiren van de jonghe Honden beschadicht, welke hoewel sy die dikmaal schudden, komt hy nochtans onbeschaamt weer an, en als hy daar langh op blijft, maakt hy met byten een open wond. Van dese spreekt *Homerus Iliad. Atheneus* verhaalt ook in sijn 4 Boek, dat een sekere schone Hoer, om haar sonderlinge onbeschaamtheid, beten, en moeylijkheid de naam van *Hondsvlieggh* ghegeven is, want *Kynomyia* (ik gebruik de woorden van *Philon*) is *Entomonlian dectikon anaides, kai Epibulon*. Mij dunkt dat het in de heilige Schriftuur (namentlijk *Exod. 8. Psal. 77. en 104.*) een algemeene naam van schadelijke ghekerfde dieren is, gelijk uit de *Chaldese* uitbreidingh blijkt. 't Geen sonderlingh yets beduit, komt geen ander gheslaght van Vliegen toe, maar die groote, swarte, breede, en gemeene gedrongene, die onbeschaamdelyk op de Beesten vliegen, en niet alleen de waterige vogtigheid, gelijk de andere, maar met de grootste smert het bloed uit de aderen lekken en suigen. Sy hebben geen snuit, maar in plaats twee tanden, gelijk de Wefpen die sy diep in de huyd drukken, en voornamentlijk quellen sy de hangende oiren van de honden, diese by de Duitsen (na 't getuigenis van *Kammerarius*) dikmaal 't vel af byten. Dese seit een seker *Edel Engelfman* in *Italie* ghesien te hebben, die uitgenomen de vleugels de *Ricinus*, oft *Palma Kristi* ghelijk waren, welk sy met gheslote vleugels soo nauwkeurigh afbeelden, datse die geleerden *Heiden* beide t'saam vermenght. *Niphus*, ghelijk hy hem de grootste snelheid van lyftoefchryft, als

alsoo ook de grootste rondtheid.

De Schaaps fuigher komt naast an de Hondsvlieghe; als hy vlieght maakt hy een lelijk gekryfel, en vlieght swaarder en trager als de Afilo. Daar zyn tweederley ghedaanten die alleen in grootte verschelen. De grote houd sich in de Bosschen, de kleine in de Thuijen.

De Paardsvliegen, by de Hooghduitsen Rossinucken, zyn Vlieghe in grootte de gemeene gelijk, met eengedrongen, hard en plat lyf, en so tay van stof, dat het nauwlyk tuffen de vingers kan gebroken werden: Sy zyn swarter als de gemeene; Sy vliegen noit recht, maar schuins, en als springende, en kunnen niet langh oft ver vliegen. Sy quellen voornamentlyk in Engeland de Paarden, diese gedurigh omtrent de oiren, neusgaten, klotten, en de ontlastende klieren steken, met welkers sweet, 't welk vande huid langs de hayren afloopt sy leven. De Engelse noemens a Side sijn, oft a Horfe sijn, gelijk haar ook de Grieken Pleuropotetus, sommige andere Grieken noemens Kynorastas, en seggen ook dat de selve in warme landen de Honden groote quellingh anbrenghe. Sy seggen dattet een gedaante van de gevleugelde en vliegende Kroto is, maar ik meen dat dese een ander ghedaante is, en de Paarden alleen hatelijk is.

Van de Kalffvliegen sullen wy in't Hoofstuk van de Oestrum oft mede geseide Paardsvlieghe spreken.

Hier komt naast by een ander Vlieghe, die de Koeyen en Paarden by heete Zonneschijn seer quelt, welken *Pennis* Scloriuron oft kromstart met recht noemt, want an de benen, oft den buik der beesten sittende, houd hy de start altijd krom, en den angel uitgetrokken, op dat de start om te steken altijd soude gereet zyn: Dese noemen de Engelsen a Whame and a Burrel sijn, en word niet lichtlyk elders als in Engeland gevonden. De vlieghe is van vorm en verw de Bye seer gelijk, maar dikker van lijf, hy hanght niet an, nocht fuight geen bloed, maar steekt alleen mette angel in de start, en om de Paarden te quellen volgh hy die door lange wegen na; De Paarden vresen dese Vlieghe uit de natuur, en schrikken op sijn anraken, en trachten mette voeten, start en lippen dien vyand af te weren. Daar zyn sommige die menen dat dese Vlieghe met geen angel steekt, maat dat hy mette start sijn drek an de Paardshayren wrijft, waar van daar na seer moeyelijke Neten groeyen: dat magh hy door ondervindingh seggen, want de reden swijghet en is stom in een saak die so qualijk te bewijfen is.

De Slangh-vreter oft Ophioborus, seit *Aetius* dat sijn schuilkoeken in de schobben van de Drynus heeft, die de slanghen ten lesten ombrenght; dese met koperverwighe vleugels begaafte zijnde, word Chalke Myia van *Hesychius* genoemt, dat is Kopervlieghe: Als hy Spaanse Vliegen eet, brenght hy met

sijn beet de slanghen groote pijn an, daar na een onlydelijken dorst, en de dood: Die met de doode lichamen van dese ghevoed zyn, gheven daar na den mensch, indien sy hem byten, een ongeneeslijke, en doodlijke wond.

De Drekvlieghe zyn veelerley, deen is de Kreophago oft vlees-eter ghelyk, maar grooter, met donker roode ooghen, swarte schouderen, in welke een langachtige kring is, een weinigh witachtigh; de rug is swart, met dwarse strepen verciert: De vleugels zyn silver-wit, en langer als het lijf; sy verkeeren veel omtrent de menschen-drek; anders worden se seldengefien.

Daar is ook een Vlieghe, groen over 't ghehele lijf, met een glans als een Lantern doorschijnend, met een donker hoofd, silverschone vleugels, overvloedigh in de Bosschen, hy verkeert ook omtrent den drek, de gemeene vlieghe in grootte ghelyk. Of het de Guiakukul van *Sylvaikus* is, weet ik niet.

Wy vinden noch een ander Drek-eter, kleinder als de groene vlieghe, met een donker lijf, een heel rood hoofd, en een streep die midden over 't hoofd loopt.

Noch hebben wy een ander ghesien met een ruigh lijf, en donker geel, met swarte uitpuilende ooghen, de schouderen en rug schoon met swart ghevlekt, en een donker geele start.

Noch een ander, welkers schouderen bleekrood zyn, na 't saffraangeel hellende: Hy heeft twee sprieten langer als de andere, silverwitte vleugels, die 't ghehele lijf bedekken; een swart hoofd, vierkant en klein, en hy sit veel op de Paarden drek.

Ten lesten verschijnen eenige saffraanverwighe Vlieghe op de drekhopen (daarse schijnbaarlyk uitgroeyen) en die zyn langer en baltiger van lijf als de andere.

Ik heb ook een onghemeene, en weinigh voorkomende vlieghe gesien, die de wanden van drek en rotachtige stof opgeworpen afaten, hy was heel zwart, indien hy sonder vier silverwitte vleugels geweest hadde: Op de schouderen waren ook vier witte stippen, in 't overige lijf acht, dat is weerzyds vier, de ooghen wit, het voorhoofd was met een wit starretje ghetekent, daar twee langhe swarte sprieten uitsproten: Hy heeft ook in 't opperdybeen een wit stippeltje ghesprenkelt; dese Vlieghe bewaar ik noch dood in een doofje om sijn verscheidenheid.

De Zyworm-eter is een Berghvlieghe, groot, heel swart met een ruigh lijf, langhachtige ooghen, een bruid-rood hoofd, om den buid vecht hy sneegh mette Bombylius, en dien in de vlucht overherende, valt hy hem op 't lijf, en daar op sittende, byt hem so dapper dat hy sijn vyand ter aard werpt, en hem eenigen Honigh onttrokken hebben: de gaat hy als overwinner door. Op de hoogheberghen van Karmel seit, *Pennis*, dat hy desen srijd tot het einde toe ghesien heeft, maar

maar dat het geluk de Vliegen gonstig zijnde, de Bombily van het leven berooft zijn.

VI. STIP.

*Vande Landvliegen van Moufet.
die geen Dieren eten.*

DE Azoophagoi leven met dinghen die van den aart der dieren verscheiden zijn, en zijn suigers oft Kruid-eters, welke my ook goed dunkt mette woorden van *Moufetus* te beschryven.

De Aardfuiger is donker van lijf, op 't hoofd met een witachtige plek versien: De buik en voeten zijn swart. Omtrent het begin van de vleugels heeft hy weerzyds een witte plek, de rugh is grijs; op de schouders heeft hy in de lengte donker witte strepen, silver-witte vleugels, die (in 't water geleid zijnde) by nacht lichten. Sy worden an de wegen, en in de Mols-hopengevonden, want hy bemint de aarde die met voeten getreden en glat gemaakt is, waer van hy by de Engelse *Thegray* path sijn gheenoemt is: Hy sit selden op bloemen, voornamentlijk op die tijd als de Mollen haar heuvels opwerpen, met welkers vogt sy haar onderhouden.

De gedaenten van de Kruid-eters zijn verscheiden, van welke dry de Byen gelijk zijn. By *Lucianus* *Stratitoides*, dat is *Kryghs-luiden* genoemt, want sy zijn grooter als andere Vliegen, stouter en meer strijdbaar, schoon van ansien, met twee silverschoone vleugels verciert.

De grootste van dese heeft een swartachtigh hoofd, den rugh midden tussen twee strepen gelijk als ghekruift, het einde van de start is swart, anders voort geel van lijf.

De tweede is dese niet veel ongelijk, met een swartachtigh hoofd, de schouders zijn met vier geele strepen, en dry swarte in de lengte getrokken verciert: Het overige lijf is by na op de selve wijs, en mette selve verwen onderscheiden.

De schouders van de derde en kleinste van dese zijn geel en ruigh, het hoofd is rood; het overige lijf is met vier swarte, en so veel geele strepen over dwars onderscheiden: Sy zijn alle blinkende van lijf, en ook doorschijnende. Sy verkeer en in de Thuinen, en suighen 't sap uit de bloemen.

Lucianus beschrijft de Vlieghe die hy *Krijghs-luy* noemt aldus: Daar worden ook, seit hy, eenige heel groote Vliegen geboren, die veele *Krijghs-luy* noemen, sommige ook Honden, scherp van geluid, en heel snel ter vlucht; dese zijn ook heel langh van leven en leven een heele Winter sonder eten, insonderheid diet' saam-getrokken, en an de daken en folders vast gehecht zijn, in welke dit ook te verwonderen is, datse beide Man ende Wijf zijn, als de zoon van *Mercurius* en *Venus*, die van een ghemengden aart, en dobbele vorm geweest is; desen is moghelijk gelijkslaghtigh een andere, *Bye-vlieghe* genoemt, die blinkkend zwart, met vleugels,

en een Waschgaarder is, en die de vergaderde fappen der bloemen an sijn achterste beenen hegt op de wijs der byen. Hy verschijnt in den herfst, heel selden op andere tyden. Soud' dit de *Sirenis* van *Aristoteles* zyn? Voorwaar hy verscheelt alleenlijk in 't ghetal der vleugels, want hy geeft dien vier vleughels, en dese heeft'er maar twee van de natuur ontfangen.

Van dese zijn sommige *Strutiopteroi*, andere *Erinopteroi*, en ook *Chelidonioi*.

De *Strutiopteros* heeft dry ghedaanten: de eerste is teer en saght, ses-beenigh, met twee vleugels, een langhachtigen buik, met tweepennen boven de ooghen ghelijk in de Struiffen uitstekende, oft hoornen van een vlokachtige saghtigheid, de vederen niet wijkende; Hy heeft bultighe schouders, is over 't geheele lijf wit, 't welk langer als sijn swarte vleugels is.

De tweede is van 't selfde geslaght, witachtigh van verw, met een doncker hoofd, anders weinigh verscheelende.

De derde is geheel desen gelijk, maar heeft fulke fachte en vederachtige sprieten niet, de start is witachtigh, met een langh lyf, en is met vier lange witte strepen getekent: de voeten zyn langachtig, met witte en swarte verw onderscheiden: Als hy voortgaat, heft hy de start een weinigh op, en schud beide sijn doorschijnende wieken als uit een trotsheid. Dese dry ghedaanten verschijnen voornamentlijk in de Lente, in de Thuinen, Heggen, en schaduwachtige plaatsen, overvloedigh voor, en na den regen.

De *Erinopteros* is een heel witte Vlieghe, oft liever silver-schoon, klein en over al ruigh, sodanigh dat ghy, als hy op de bladeren sit, en hem niet nauwkeurigh besiet, sult menen een pluim te sien: Syn vleugels zijn als doorsneden, met afgesonderde pennen by na als de vogels afghescheiden. *Pennius* heeft hem van *Edmond Knivetus* afgeset gekregen, daar na heeft hy hem in de Hagen, en in het groen werk van *Ligustrum*, oft Keelkruid gesien.

De Vlieghe *Chelidon* gheenoemt, laat in de vlucht alle andere achter sich: Hy is an de zyden, start en 't hoofd donkerverwigh en ruigh, hy heeft swarte uitpuilende ooggen, een bek oft liever neus, met een spits, van welkers punt twee sprieten uitbreken: De schouders als ook de rugh zyn zwart, sijn twee vleughels silver-wit; welkers voorste deelen op de swartheit van de voeten passen. Somtijds houd hy sich op een plaats ghelijk als onbeweeghlijk, maar als ghy na by hem komt, bedrieght hy u met sijn ongelooflijke snelheid, en hy wil self de Swaluw de overwinning van snelheid (waar van hy Swaluw, oft *Hirundo* genoemt werd) niet overgeven.

Die *Pennius* van *Klufius* gekregen heeft was swart, met twee silver-witte vleughels, en twee witte ooggen, ansienlijk: Op den rugh waren seven geele plekken met een swarte stip in 't midden.

VII. STIP.

*Van de Vliegen van Moufetus
met hayrstarten.*

BEhalven dese gedaante van vliegen heeft *Moufetus* andere angemerkt, te weten de *Trichemous* oft *Hayrstarten* en ongemeene. Van die hebben sommige een, andere twee, eenige dry oft vier hayren.

De *Henothrix* oft *Eenhayr* ('t zijn de woorden van *Moufetus*) is een gestarte vlieg, over 't geheele lijf swart, (uitgenomen den midden-rug, en buik roodachtigh) met twee silver-witte vleughels voorsien, en dikke schouders met twee swarte sprietjes: Dese heeft deselve *Ioachimus* an *Pennius* afgeset gevonden, bevestigende dat desen niet als op de beste *Ameos* sat, en geen andere kruiden anraakte.

De *Dittotriches* zijn vliegen mer twee hayren inde start, van welke sommige spits, andere bultig van lijf zijn. Van 't eerste geslacht hebben wy twee gesien, met vier silver-witte vleughels sonder vlekken, de hoofden en schouders heel swart, en het overige lijf was donker, met swarte dwarse strepen onderscheiden. Beide hadden sy langhe en dunne sprieten, en diergelijke twe hayren inde start, maar wat langer, met een bultigh lijf.

Wy hebben vijf tweehayrige. De eerste de eenhayrige by na in alles gelijk, dan dat in dese meer als het midden-deel van 't lijf geelachtig is: hy heeft twee lange hayren inde start, welkers eene uitgerekt, de start van een lopende haas-hond, en de ander inwaarts opgerolt een krul gelijkt.

De tweede gedaante van de lange vliegen is die vier silver-witte vleugels heeft, de voeten lang en matig geel, het geheele lijf swart, dikke schouders, twee lange dunne sprieten; de buik na de start toe bultig, uit welken twee korte hayren opwaarts gekeert voortkomen. Hy houd sich inde hagen.

De derde heeft *Karolus Klusius* van *Vienna* gevonden, met een lijf uitten donker swartachtigh, twee lange vleughels, uitten silver-witte blauw, met een spits lijf, uit 't welk twee hayren (gelijk *Pennius* antee kent) oft liever twee vederen van verw als de *Patrijs* groeyden, met swarte en donkere plekken vermengt.

De vierde is rond van lijf, dat een duim langh is: het hoofd, de schouders, en borst zijn heel swart, de sprieten kort, an sijn dikke borst ses swarte voeten, welke voorste kortst van alle zijn, en de achterste langst. In 't vliegen laat hy sijn beenen t'saam-gevoegt, neerhangen. Hy heeft vier donkere vleughels, silver-schoon; de ooghen blinkkend swart, het uitterste van de start swart, waar uit sich twee kleine hayrtjes vertonen; van de schouders tottet midden van de start is hy donker saffraan-verwig, en word met een dunne start

als met een langen draad an de schouders vast gehecht.

De vijfde is veel kleinder als dese, van de selve gestalte, maar toont recht silver-schone vleugels, en 't geheele lijf, totte donkere start toe is roodachtig.

Van de dryhayrige vliegen, hebben wy alleenlijk vijf angemerkt.

De eerst is langachtigh van lijf, en swart, welkers midden heel bruin-roodt is: Hy heeft ook twee swarte sprieten, silver-witte vleughels, welkers opperste rand een swartachtige vlek verciert, de beenen zijn rood; de start schiet dry langhe hayren uit, en hy vliegt snel.

De ander dierghelijk is kleinder, en over 't geheele lijf swart, veel langer als de eerste, dunder en teerder: de vleughels zijn silver-wit; de sprieten de voorste ghelijk, met een start die dry hayren uitsteekt, en hy word van de eerste ver inde vlucht overwonen.

Daar is ook een dryhayrige vliegh over 't geheele lijf wit, dan dat de vleugels met vier swarte plekken onderscheiden schijnen, welkers grootste de buitenste zijn, maar de kortste de binnenste, dese heeft hy altijd als hy rust opgeheven. Hy heeft ses beenen, de vier kleinste an 't lijf ghehecht: de twee voorste groter, swart, en van den hals ghesproten; tussen zijn twee swarte uitpulende ooghen spruiten twee swarte en korte sprieten uit: het lijf is dun, een dwarse vinger langh: in de start zijn dry hayren so langh als het lijf, welke hy in 't vlieghe in een rechten dryhoek uitbreid. In de maand *May* en *Juny* verschijnt hy voornamentlijk voor en na den reghen, en vlieghet met weinigh geselschap omtrent de *Rivieren*, met welke hy op de wegh dikmaal speelt. Hy ghebruikt sijn voorste voeten somtijds om te tasten, of 'er iet inde wegh is, want die steekt hy als hoorns uit. Sodanigen heeft *Pennius* in 't Jaar 73. angemerkt.

Volgt de vierde van wonderlijk gebouw, hy heeft twee silver-witte vleugels, 't geheele lijf is swart, de bek is haakachtigh als een *Arend*, an 't voorhoofd breeken twee hoorntjes uit. Hy heeft maar vier voeten, onder de borst twee korte en teedere, een weinigh langer, twee kloeker: Uit sijn lange start schieten eerst twee korte hayren, maar onder die, een darde veel langer, en an sijn einde knobbelachtigh. *Pennius* seit dat hy maar eenmaal dese vlieg, omtrent *Hinigha*, certijds het *Slot*, van de *Graaf* van *Oxford* ghesien heeft.

De leste is over 't geheele lijf en de start swart; hy heeft een langhachtigh lijf, twee vleughels wat korter als het lijf, de voeten saffraan-geel, de start in lenghte het geheele lijf gelijk. Hy word geseid maar eens gesien te zijn van *Pennius* in *Kent* omtrent *Greenhive*.

De vierhayrige vlieg verbeelt mettet lijf de eerste dryhayrige, maar is na de start

toe bolder; de voeten zijn ook swart gelijk de sprieten, de vleugels langh, welkers buitenste drymaal langher als de binnenste zijn: Omtrent het midden met een swarte plek onderscheiden; hy schiet vier hayren uitte start.

Van de ongemene gedaanten der Vliegen, van welke sommige totte Kappellen behooren, spreekt de selve aldus:

De eerste is een Vlieghe de kleine Kappel ghelyk met vier silvere vleughels, en swartachtige plekken: Het lijf is met witte strepen over dwars verciert: De start is uit den donker roodachtigh, het hoofd zwart, de schouders zijn van de selve verw mette start, de sprieten zijn dun, zwart en kort, de voeten klein en swart, hy verkeert meest in de Hagen in de Morgenfond.

De tweede is weinigh van de eerste verscheiden, dan dat hy mettet lijf, sprieten, voeten en beenen donker is.

De derde heeft ook vier vleugels, maar sijn vleugels zijn langher, met swarte vlekken onderscheiden: Het hoofd is grootachtigh, swart en met weinigh geele stippen ghetekent; De sprieten zijn dun, swart, en ses witte voeten an de borst vast ghehecht; de schouders zijn met strepen uitten witte geelachtigh belopen; de rugh met vijf geele dwarse verciert, en tusslen twee strepen een geele stip gesprekelt in de start zijn vijf roode wervelen, welkers uitterste in twee gespleten is.

De vierde is dese niet ongelijk, maar heeft silverwitte vleugels sonder vlekken, de sprieten swart en langer, het lijf is met seven dwarse witachtige strepen getekent.

Wy hebben ook twee Scorpioen-vliegen gesien.

De eerste heeft silver-witte vleugels als de voorgaande, waar een weinigh kleinder, en an haar einde met dry dwarse swarte strepen getekent: Het hoofd is swart, de borst, gelijk de schouders en voeten witachtigh; Het overighe lijf is swart: De start heeft vijft samenvoeginghen, welkers dry bleek-rood zijn, de twee swart, en op de wijs der Scorpionen opwaarts gekrult.

De tweede is desen by na gelijk, maar het uitterste van de start is dik, de vork stomp, het hoofd geel, de mond langh, en yder vleugel met ses swarte plekken verciert.

Daar is noch een ander Vlieghe met vier vleugels, een groen lijf, en de vleugels langer als't lichaam, gelijk als uit gesmolten silver gemaakt, welkers zenuwen groenachtig zijn. Hy heeft swarte en dunne sprieten, goutgeele ogen (waar om hy met recht goudvlieghe genoemd is). Syn vlugt is traagh sijn reuk heel stinkend, welken hy als de Motten mettet leven verliest. Hy leeft in de Thuinen, en houd sich op de Vlierbomen. Of hy uit een Rups gelijk de Kappellen, oft uit een Worm vande bomen groeit weet ik niet; die geleerde en beleefde

Kamerarius heeft hem aldereerst an *Pennius* getoont.

III. L I D.

Van de Tabanus oft Koevliegh.

Hoewel *Isidorus*, en *Junius* de Koevlieg de selve metten Oeftrum oft Paardsvlieg oft *Afilus* maken, de beschrijvingh self nochtans wijst haar onderscheidt an. De Grieken noemen hem *Myopa*, moghelijk van prikkelen, want *myops* hebben sy een spoor genoemd daar de Paarden mede aangedreven werden. By de Latijnen heeft hy de naam van *tabes* oft *tering*, om dat hy schraal van lijf is, gekregen.

't Geheel lijf is langachtig, in dry voornaemedeelen gescheiden, namentlijk in hoofd, schouders en buik, met vijf oft ses kerven gesneden; hy is uitten bleeke swartachtigh, in de mond heeft hy een lange ronde snuit, hy is met ses, niet acht swarte voeten, gelijk *Ardonius* seit, versien: In 't overighe gelijkt hy de grootste Hondsvlieg; de start is sonder enige prikkel.

Sy zijn veel omtrent de bosschen en koninghlijke wegen met hagen en bomen bepland. Sy komen uit hout voort: (so *Plinius* seit) 't selve schrijft ook *Aristoteles*. In de maand Julius en Augustus, woeden sy meest om de grote hitte, en vallen dan op de Menschen, Paarden, en Slangen. *Moufetus* heeft van een geloofwaardig Vrind verstaan datse inde tijd van ses uuren een paard dat in een bosch an een boom gebonden was, ghedoodt hebben: wijl sy niet ver sien konnen, vervolgen sy de beesten op den reuk van 't sweet. Sy voeren omtrent den Hellespont oorlog, met een slang van ongemene stank. Datse de Kamelen ook beschadigen, en met vet van visch verdreven werden, schrijft *Plinius*.

Oviedus heeft verscheide geslagten van de *Tabanus* in Oost-Indie angemerkt, maar niet beschreven. Wy hebben'er twee by *Aldrovandus*. Het een is klein van lijf, met een swart hoofd, korte sprieten, die nauwlijk verschijnen met een swarte borst, en voeten, donkergeele vleughels, met eenverwighe kringhen die den buik omringhen. Het ander noch kleinder, met een swart hoofd, en twee witte stippen op den hoofd-top gheteekent, met de borst uitten swarte na 't donker asgrauw hellende, de buik en vleugels ook donker asgrauw.

Naast an de *Tabanus* komt die vlieg, welke *Scoliuros* oft kromstart genoemd word, hy is de bye by na gelijk: het lijf is alleenlijk dikker. Hy steekt met een anghel inde start, die hy op de beesten sittende na sijn lijf gekromt houd. Hy word niet ligt in Engeland gevonden. Daar zijn sommige die geloven datse haar drek an 't hayr der Peerden smeen, en haar alsof steken, en dat'er daar na heel moeylijke neten uit voortkomen.

Hier toe kan betrokken werden die, welke by

Naam.

Beschrijvingh.

Plin: H: N: l. 11. c. 28.

Plin: H: N: l. 11. c. 33.

Nikan: in Theriac. Plin: H: N: l. 31. c. 2.

Onderscheid. Aldrov: de Insectij 3. c. 4.

Moufet: p. 62.

Moufet: Insect. l. c. 11. p. 61.

by *Mousetus* *Tabanides* *Musca* genoemt, en groen van hoofd en lijf is: Sijn schouders blinken van groenheid; hy heeft twee vleugels an de einden en midden-delen witachtigh; de overige delen zijn uitten donker swartagtig. *Pennis* heeft eenmaal soodanighen te Hanworth gesien.

IV. L I D.

Van de Oestrum ofe Asilus.

Naam. **D**E *Asilus* wordt van *Kalepinus*, en andere met de *Tabanus* t' saam-ghesmolten, maar vergeefs, als boven geseit is. Of hy van de Rivier *Silarus*, daar hy overvloedigh is, den naam heeft, staat in twijfel: Het dunkt my waarschijnlijker datse van *Affiliendo*, dat is anspringen komt, oft om dat hy de *Afellos*, dat is de jonge *Esels* beschaadicht. By de Grieken word hy *Oistros* (by de Latijnen *Oestrus* en *Oestrum*) genoemt, van oistrein, dat is woeden, om dat hy de beesfen een dulligheid anjaagt. *Eustathius* noemt hem uit *Homerus* *Aiolon*, oft om dat hy koperverwigh van vorm is, oft om dat hy als een dray-wind beweegt werd. *Oppianus* heeft hem van sijn woedenden aart *Agrion* ghe-noemt.

Beschry-
viogh. Hy is geel van hoofd, en koperverwig van lijf, groter als de *Tabanus* van snuit, en word van de selve in 't geluit en ghehommel overtreft. Hy draaght voorwaarts, een harden, sterken, en wel t' saam-ghedronghen anghel, waar mede hy den rug der Koebeesten lichtlijck doorstoot. *Eustathius* maakt hem in alles de *Vliegh* ghelijck maar grooter. Andere de *Springhaan* ghelijck, (vergeefs) verscheiden van verw, beweeghlijck, en koperverwig.

Aant. Hy verkeert omtrent de poelen en rivieren, meest omtrent de *Silarus*, een Rivier van *Lukania*. Dat hy uit enige breede beesjes die over de Rivieren vlieghen voortkomt, hebben wy uit *Aristoteles*, die hy mogelijk elders water-mugghen noemt. De uitleggheer van *Nikander* noemtse *Hirudines* oft bloetsuigers, als of hy bloed foog, en van een bloedsuigende moeder voortquam. Dat hy uit verrotting groeit, sal licht niemand ontkennen. Sy quellen alleen de Koeyen, diese dikmaal dul maken, voornamentlijck in brandende hitte. Datse haar niet beschaadigen sal mogelijk het vet van visch, gelijk wy by *Plinius* lesen, beletten.

rist: H: 5. c. 19.
omer: in dyff.
in: H: N: c. 2.
Onder-
heid.
lin: H: N: c. 16.
Sy vliegen snel en schigtig. *Mousetus* gedenkt an *Oculary*, *Apiary*, en *Indise*: van de eerste hebben wy ghesproken. De *Apiarius* groeit in de uitterste deelen van de raten der byen; het hoofd is bruin root, met een witte streep van t voor tottet agter-hoofd belopen; de schoften en rug zijn donkerachtigh. Sy leven niet alleen mettet sap van de bloemen en met honig, maar ook met bloed. *Virginia* brengt de *Indise* voort, so groot als de grote vlieg, met het donker-rode hoofd, en hy heeft een swarte kop: van sijn schoften tot de mond loopt een witte streep: hy is uitten

donker swartachtigh, en heeft twee silverwitte vleugels: de start is met ses oft seven witachtige kerven getekent, het overige lijf is swartagtig; de buik is uitten aschgrauw geel, bleek groen. Hy vliegt heel snel. *Elmerus* de Heelmeester heeft an *Mouset*. een *Moskovitse* gevonden: Dese heeft silver-witte vleugels, langer als 't geheele lijf: grootelange ogen, die 't meeste deel van 't hoofd vervullen, een swarten bek, hardachtig, en in dry ghedeelt, waar mede hy lichtlijck door koussen van drydobbel laken boord, en inde huid steekt.

V. L I D.

Van de Ephemerus en eenige andere.

A *Ristoteles* noemt die vlieg *Ephemerus*, welke by *Aelianus* *Ephemeros*, by *Hesycheus* *Monimeros*, by andere *Emerobios*, en by de Latynen *Diara* oft *Een-daghs-vlieg* genoemt werd. *Cicero* ghedenkt ook de selve: Hy word met vier vleugels en vier poten beweegt, gelijk wy by *Aristoteles* lesen: *Scaliger* doet'er by een hoofd als een vlieg, groote oogen, een opgerolde snuit, een heel lange start, uit ses leden t' saam-gebraght, in 't uitterste twee oft drypuntigh; inde groote van goutegele, inde kleine van donkere verw, en is dik van buik. In *Piemont* word hy *Monjetta* oft *Monnikje* ghe-noemt. Die van de *Golf* van *Venetie*, omtrent *Marano* en *Tergesta* noemen hem *Kuzotulko*, andere *Stivola* oft *Pijltje*. Hy word mette opgangh der *Son* geboren, groeit, bloeit, verwakt, en sterft met des *Sons* ondergangh. *Scaliger* heeft'er omtrent *Zarka* en *Benako* 's morghens geen ghesien, maar alle teghen den avond, en een ghevanghen een nacht over bewaart. Omtrent des *Somers* *Sonne-standt*, groeit hy uitte blaasjes van verrotte *Druiven*. *Plinius* noemtse dunne vliessen. Sy worden veel omtrent de Rivier *Hippanis* ghevonden, ghelijck *Aristoteles* schrijft: Maar of die blaasjes, *Chrysalides*, oft *Popjes* van eenighe *Rupsen* voortghekomen zijn, is swaerlijck te segghen. Sy leven met sap, nocht zijn an de lucht oft aarde niet schuldigh. *Miechovius* ghedenkt datse an de *Borijsthenes* ook zijn. Daar zijn seidt hy *Wormen*, en ghevleughelde beesjes, met vier, somtijds met ses vleughels: Sy oeffenen haar 's morghens met loopen op het water, op de middach met vlieghen omtrent den oever, met de ondergangh der *Son* sterven sy alle, welke op die dach geboren zijn. Hier toe behoren de *Dry-daaghse* vlieghen van *Pennis*, de *Ephemeros* van *Aelianus*, en de *Volucella* van *Scaliger*. De *Dry-daaghse* is langh van lijf, en *Kappelachtigh*, met een klein donker geel hoofd, groote swarte uitpuilende oogen, een opgherolde snuit van geele verw, waar mede hy den dauw van de bloemen suigt; hy heeft twe swarte lange hoorntjes, een weinig boven de ogen vast gehecht; een blauwachtighen rug en buik, en het

Scaliger: Exercit. 194. c. 5.

Arist: H: A: 5. c. 19. & de part: Animal. 4. c. 1.

Miechov: Sarmat: Rurop: 1. 2.

Mouset: Theatr: Insect: 1. 6. 1. 2.

uitterste van de start by na geel. So veel voeten als vleughels, van welke de buitenste blauw, mette uitterste randjes donker geel, en de binnenste ook donker geelachtig zijn; de buiten-vleugels zijn, als sy t'saam-gevoeght werden om het lijf te dekken, sodanigh vast, dat ghy haar anrakingh nauwlijks kond bemerken. Hy is een traaghvlieger, en volhard niet lang. Hy leeft op de Maluwe, en brandnetels niet langer als dry dagen. Die *Scaliger* *Volucella* noemt, is de *Muscilio* van *Kardamus*, by *Moufetus* *Bibio*, en mogelijk de *Ephemerus* van *Aelianus*, en by *Grapaldus* *Muscilla*, *Muscula*, en *Muscio* ghenoeemt. *Aelianus* schrijft dat de sijne uitte droesem van de suere Wijn groeit: *Grapaldus* de sijne in den Herfst onder de Druiven: en hoewel hy geen bek schijnt te hebben, nochtans siet men dat de vaten van een duim dik van haar doorboord werden, dat'er al de Wijn uitvloeit. Hy is overvloedigh in de Kelders, en soekt niet als de Wijn.

Aelian: H: A: 2. cap. 4.

Moufet: 1. c. p. 77.

Tot een besluit sal ik hier noch twee gedaanten van Vlieghe byvoeghen. De eene verberghet hem inde bloemen van't kruidt *Behen Album* ghenoeemt, en eet Bloemen, ghelijc *Pennis* van *Brunus* verstaan heeft.

De ander word in een Veld van een Stadt van West-Engeland (*Tanton* genoemt) in de vrucht van een Appelboom, diese *Veli* noemen, gevonden; Hy is inde Somer totte navel toe doot, en blinkkndt groen van verw.

Als de Appel doorsneden werd, vliegt het beesje uit, en schijnt uit een Wormtje aldaar gegroeit, geteelt te werden.

VI. L I D.

Van de Muggen.

Naam.

DE Mug word in't Latijn *Kulex* van *aculeus*, dat is een angel genoemt, om dat hy mette selve het vleesch doorboord, en t'bloed uitsuigt, gelijk het *Isidorus* behaagt: oft gelijk als *Cutilex*, om dat hy het *cutis*, dat is de huid doorsteekt. Hy word in't Vrouw en Mannelijk geslagt gebruikt. *Moufetus* wil hem liever *Cutex* noemen. De Grieken hebben geen algemenen naam waar mede sy de muggen noemen. De *Konops* is heel breed, t'welk de *Pornops* van *Pausanias* is. Hier van is by die van *Oeta* *Herkules Konopius* die de muggen verdriest. By die van *Beotia* *Parnopius Apollo*. By *Rulandus* zijn *Empis*, *Kinapetos*, *Konops*, *Sabettos*, *Serphos*, *Sknips*, en *Knips* alle eennamige. Het is ook niet seker dat de *Empida* van *Gaza* de Mugh by *Aristoteles* is: Maar de uitlegger van *Aristophanus*, leid hem aldus uit: Oft een dier omtrent de wateren geteelt de *Konopus* ghelijc, maar grooter in den omloop, en omtrent het midden met een witte streep omringht, elders nochtans seit hy dat'er *Konopa* kan gestelt werden, *Kinopeta* zijn by *Hesychius* *Knodalateria*; kruipende dieren. By *Nicander* schijnt *Knips* een naam van sonderling geslacht te

Isidor: Orig: 12. c. 8.

Moufet: de Insect: 1. c. 15.

Aristoph. in Avib.

In Nebulis.

wesen, t'welk *Plinius* mogelijk onder den naam van de *Muileesel*. *Muggen* ghetrokken heeft. *Hesychius* leit dat uit, een vliegend beesje de Mugh gelijk. De *Sabentoi* de selve zijn *Konops*. Ten laatsten *Serphos*, schijnt by *Varinus* een beesje de Mier gelijk te zijn; Het schijnt ook *Sijrphos* ghenoeemt te werden. *Konstantinus* leit dat uit een beesje de Mugh gelijk.

Plinius verwondert sich over dit gheslacht van de gekerfde. Waar heeft hy (seit hy) so veel sinen gheplaatst? waar het ghesicht in hem voorgeset? waar de smaak toegepast? waar de reuk ingehecht? waar die schrikkelijke en groote stem ingheteelt? met wat scherpsinnigheid die vleugels anhehecht? de schenkels uitgerekt? die legen rop als een buik geschikt? die begeerlijken dorst, voornamentlijk van Mensch-bloed ontfteeken? met wat verstand dien angel om de huid te doorboren gespist? en als in een groot begrip, wijl sijn kleinheid niet ghesien werd, met een weerzydige konst verdubbelt, dat die angel spits om te doorboren, en teghelijk ook om te suighen hol soude zijn? Sy hebben een langagtig lijf: de snuit die sy alle inde mond voeren, welke uit de twe-gevleugelde zijn, is drymaal langer als die van de Vliegen. Uit sijn bultige schoften groeyen twee vleughels. Uit de uit-puilende en vierkante borst, schieten vier langhe uitwaarts ghekromde schenkels: so om beter te gaan, als om sich te lichter van de aard te heffen.

Sy vermaken haar meest in waterighe en broekachtige landen. *Mesopotamia* brengt groote voort, en die de *Lecuwen* schadelijk zijn. In *Egipten* zijn sy in overvloed. Sy hebben *Bellonius* met sijn Reis-Broeders omtrent *Kairo* soo onthaalt, datse scheenen de *Kinder-pokken* te hebben. *Martialis* maakt met haar zangh de oever van de *Adriatische Zee* vermaart. In *West-Indien* zijnder die de kleederen doorboren. *Tzetzes* beschrijft dat *Apollonius Thyaneus* ghemaakt heeft, datse in *Antiochie* en *Byzantium* niet konden komen.

Datse haar vermaak in suere dingen hebben, heeft *Aristoteles*, en na hem *Plinius* gheschreven: nocht datse het soete verwerpen is seker, want sy suighen *Menschen-bloed*, t'welk soet is: Sy suighen ook *Wijn*; en *Martialis* seidt datse sterven als de *Wilgen* verdorren.

Wijl sy niet versamelen is het nootsakelijk datse uit verrottingh oft van elders groeyen. *Albertus* seit datse uit waterige dampen voortkomen. Datse uitte *Kossus* oft *Houtworm* groeyen, heeft aldereerst *Pierius*, maar valschelijk beschreven, met een woord. Sommige komen uitte verrotte dode krenghen, andere uit een verrotte stof inde moerassige wateren: eenighe ook uit kruiden en bomen, ghelijc de *Lentiscus* oft *Mastix*, de *Vygh*, *Terpentijn*, *Palm*, en *Olm-boom*. Datse uit *Wormtjes* (seit *Moufetus*) in de knollen,

Beschrijvingh. *Plin: H: N: 1. 11. c. 2.*

Plaats

Bellon: Observat: 2. c. 3. Martial: Epigr: 3. 92.

Martyr Rer: Ocean: Decad: 3. 1. 4. & 1. 9. Decad: 7. Tzetzes Chiliad. 20. Arill: H: A. 1. 4. c. 7. Plin: H: N: 10. c. 70.

Teeelingh

Moufet:
Theatr:
Insect. 1.1.
c. 13. p. 84.

len, het Keelkruid, het kruid Mastyx Terpentijn, Vygboom en andere, als uit een geworpen zaat, en niet door een verrottende, maar zielgevende natuur geboren, voortkomen, is yder een bekend; maar *Bruxerus* heeft een gekerft dier met langhe beenen dat ghy een groote Mugh soud genoemd hebben, uit een vuil gat van een ledere koker sien kruipen, en meende dat het uit een Worm de Rups gelijk, die daar mocht ingesloten geweest zijn, sijn oorspronk hadde, om dat'er een hol binnen was, in hoedanighen de Rupsen sich plachten te vervormen. Hier van meer in 't onderscheid.

Aart. Sy zijn heel scherp van reuk, in 't vlieghe bewegen sy de lucht niet om de sachtheid van haar vleugels, en de dunheid van den buik. Sy scheppen fulken vermaak in 't light datse dikmaal in de Kaars vlieghe: Het is gelooflijk datse haar gheluit maken met het gedurigh wrijven van haar vleugels. *Cherephon* by *Aristophanes* vraaght al boertende van Sokrates oft sy door de mond, oft door den aars geluit geven. Om datse scherp in 't byten zyn, daarom is 't geen wonder datse de Stadt Myntes, welke de Rivier Maander de mond met slijk toegestopt zijnde, uit een Poel had opgeworpen, verwoest hebben; en dat sy de Inwoonders van een Stad van Akarnania, die omtrent Pergamum in Asie heel volkrijk is, verjaaght hebben, ghelyk wy by *Pausanias* lesen.

Pausanias
in Achieis.

Dat fulks ook gewoonlijk an de Leeuwen in Mesopotamia, en by de Rizophagi oft Wortel-eters, die de Rivieren Aftaboran, en Aftapan, omtrent Meroe bewoonen, inde Hondsdagen eertijds pleeght te geschieden, schryven *Diodorus*, *Siculus* en *Strabo*. Men kan uit de selve ookeen voorteken nemen: Indien sy met het ondergaan der Son in de open lucht t'famen omswieren en spelen, betekenen sy hitte, indien in de schaduw, warme en foete regen, indien sy de voorbygaande steken, koude en buyeghe winden. Men gheloofde als sy certijds tussen de Kloosters van Shena, en Sion in Engeland t'famen streden (welk gevecht vier uren langh duurde) de verbanningh van de Monnikken te kennen gaven, en van gelijken in 't Westerdeel oorlog voorbeduiden, als sy in 't jaar M. D. LXXX. vier uren langh uit Italie naar 't Westen vlogen. *Mizaldus* meent indien omtrent Michiels dach een Mugh uitten Appel van een Eyken-boom voortkomt, dat fulks een vyandlijken oorlogh betekent. *Paxamis* meent dat daar water onder die plaats is, waar sy sich met het opgaan van de Zon gelijk een balk omdrayen.

Middelen. Het menschelijk vernuft heeft veel tot haar verderf oft om haar te verjagen, oft om te weren, bedacht: Die van Alexandrie ghebruikten eertijds behanghsels om haar bedden; Nu wonense boven op de daken onder den blauwen Hemel. De Indianen verberghen haar onder 't zand, en bedekken haar anghesight tussen de takken mette bladeren:

Sommighe van haar bidden de Muggen an, om datse haar verschoonen souden. De Noordse volkeren sluiten haar binnen Linne, oft Ledere Tenten. *Merula* raad natte Kennip an 't bed te hangen: De Enfelle hanghen haar Fenkanapy oft wilde Konopaus, en Koeyen drek, die plat en half droogh is, met een draad beneden an haar bedden: door desen reuk verlokt zijnde, blyven sy daar den heelen nacht anhangen; Sy worden verjaaght met Konyza, en metten rook van de vrucht en toppen van de Sypres, Alfen, Melanthium, Lupinen, Jenever Rute, Koper-rood, en z: van welke by *Dioscorides*, *Plinius*, *Galenus* en andere te lesen is. *Rhases* prijst het Paards-hayr midden door 't huis ghespannen: *Pedemontanus* het poeijer van Kumyn-zaat klein ghewreven, en met wijn ghemenght, waar mede eenighe Wijngaardranken, oft takken van andere bomen moeten besprenght, en de deuren en vensters besproeit werden. Menghebruikt *Origanum* met Afijnghekookt. *Olaus Magnus* raad met *Serpentaria* te roken, om datse de beesten niet quellen souden. *Palladius* raad in de Thuinen Droefem van Oly, en Roet uit de Schoorsteen te werpen, om die te beschermen. *Plinius* prijst den rook van Granaatschellen oft Galbanum. Sy sterven, indien ghy Wijnruit met het affiedsel van Konyza nat gemaakt, in de hoeken van 't huis legt.

Hoewel het een seght en veracht beesje is, nochtans geeft het sijn gebruik an andere dieren: de Visc Thymalus die sich in de Rivier de Po ophoud, werd alleen met dese Mugh ghevanghen: mette selve leeft ook de Krokodil. Wy hebben gheseyt dat'er vogels Knipologæ en Knipophagæ oft Muggeters genoemd wierden. Hier van meer in 't onderscheid.

Sy verscheelen voornamentlijk in grootte en wijs van teelingh: eenighe zijn groot, andere klein, sommighe heel klein: De groote worden Eleioi gheuoemt, om datse in waterige plaatse groeyen en leven. Sy zijn langh van lijf, met twee vleugels versien, welke sy heel effen en glat boven de schouders uitsteken; Sy booren dikmaal door Laarsen en drydobbele Koussen, en verwekken met haar vergiftige beet, nu harde blauwe bobels, dan blaasjes, en puistjes vol jeukte. In Spanjola en heete landen zijns heel slim, souden sy de Styges van *Theophrastus* zijn? *Strabo* noemtse Megalous Konopas. De kleine zijn sachter in 't byten, die zomers in de schaduwachtighe, en 's winters in sneeuwachtighe plaatzen wonen. Sy trekken maar alleenlijk met haar beet het soute voedsel van 't sweet uit, waar van dat jeukerige puistje groeit: Sy spelen met malkander omtrent de Hagenen Bosschen, met een onderlinghe loop: de heel kleine vlieghe in 't Noorder deel van Engeland, altijd in een spitse ghestalte voort, en niemand treet de palen van haar orde over. Sy worden opwaarts en neerwaarts (t zyn de woorden van *Mou-*

Moufet:
l. c.

fetus) beweegt in een oogenblik, en voeren haar slag-orde buiten oogmerk na d'een en d'ander zyde, en verdeelen haar gheheel hoop ter zyden, en hoewel ghy die, 't zy oft met water, zand, oft wind foekt te breken, soo schoolen sy nochtans gheswind weer by malkander, en vergaderen haar weder schierlijk in haar spitse vorm. Ik gheloof datse uit een verrotte voghtigheid groeyen, en met een waterigen damp gevoed werden: Want sy hebben een heel dunnen darm, wit, by na onzienlijk, met een schuimige, witte, dunne, voghtigheid, sonder eenighe tayheid vervult. Sy vliegen somtijds ver van 't water, en beminnen de plaatsen die vry van de winden zijn. *Pterius Valerianus* gedenkt een seker geslaght van de kleinste, welk soo klein is, dat het de ogen in 't vliegen bedriecht, ten zy ghy nauwkeurigh toefiet, maar is van soo scherpen angel, dat het de huid doorboort.

Pier: Hic-
roglyph:
26. c. 24.

Van de wijs van teeling hebben wy het onderscheid by de Grieken. De *Empis*, *Pfeen*, *Knips* zijn de voornaamste, van de *Empis*, wat hy zy is boven geseit, hy is met een witte kring verciert, waar van hem de uitlegger van *Aristophanes* *Eidos*, *Konopos*, *Parapotamion*, *Zoæn*, *Eschontos* genoemt heeft. Sommighe hebbense *Muliones* gheuoemt, maar qualijk, want dese worden geseit maar eenen dach te leven, en zijn soo veel als *Meliones*, om datse alleen met Honig leven: Sy hebben een bek gelijk de *Boomspecht*, lang, en scherp; vol gedronken zijnde, barsten sy en sterven. *Aristoteles* seit dat de *Euripidæ* (*Theodorus* set qualijk *Tipulæ* over) uit de *Mayen* groeyen: Maar de *Mayen* in 't slijk van de putten, daar de wateren, de aardse t'samengroeyingh neer-sinkende by een vloeyen, die slijk in 't beginfel verrottende, neemt een witte verw an, daar na een swarte, ten lesten een bloedighe: dan groeyen daar uit eenighe heel kleine rode dieren, ingedaante als een kleine *Alga*: die worden eenigen tijd hangende beweegt; daar na afbrekende, wordense van 't water vervoert, en worden *Ascarides* oft *Mayen* genoemt; weinigh daghen daar na heffen sy haarrecht uit het water, worden niet beweegt, en zijn hard: ten lesten de schelbrekende sifter een *Mugh* op, tot dat hy door de zon oft wind bewoghen werd en weg-vlieght. De *Pfeen* zijn *Vyghboom-Muggen*, sy worden ghe-teelt uitte *Kaprificus*, en sijn verrotte grein, daarom als de *Muggen* uitvliegen, worden de greinen niet gevonden, welke in dese verkeert zijn. Haar gebruik is in 't rypen van de *Vygen*, want in de *Moeder* van voedsel ontbloot zijnde, vliegghen sy mette verrotte besmettingh na de verwante, dan brenghen sy met haar veelvoudighe beet van de *Vyghen*, de zon met haar self daar binnen; daar na suigen sy de melkachtige voghtigheid, oft de jeught van de *Vyg* uit, dat ook van selfs geschiet; daarom word voor de tamme *Vyghbomen* de wilde *Vygboom* ghestelt, na den eisch van de wind, op dat die de *Muggen*

Aristot: H:
A. c. 18.
Edit:
Scaliger.

na de tamme *Vyghboom* overjaghe, welke so haast sy inghekropen zijn, swellen de *Vyghen*, worden haast rijp, en heel bol. Hier toe behooren die de *Grieken* *Knipes* *Kentrikas*, de *Latinen* *Culices* *Herkuleos* noemen. Sy leven onachtsaam, en voeden haar niet als mette doode *Muggen* van haar geslaght, diese vol sap en bloed vinden. Sy worden *Knipes*, oft *Sknipes*, *Apotou*, *Knibein* genoemt, om datse met byten prikkelen en een jeukte verwekken. *Theophrastus* heeftse ook *Pfeenes* gheuoemt: Sy schijnen na de meningh van *Plinius* uit een soete voghtigheid onder de schorsfen van de *Eykebomen* te groeyen, 't welk uit *Theophrastus* genomen is. *Velarandus Insulanus* den kruidmenger heeft angemerkt, datse uitte noten van de *Eyken* en *Galnoten* die gatigh zijn, voort-komen: sy groeyen ook in den *Olm*, *Rapen*, *Mastyx*, *Terpentijn* en andere bomen, met, oft sonder verrotting. *Symphor.* schrijft dat de voghtigheid die in de blaasjes van den *Olm* in 't eerste uitspruiten besloten is, opgedrooght zijnde in *Muggen* verandert. Sy houden haar meest in de vogtige *Thuinen*; sy hangen in de lugt, voornamentlijk t'avondts als een *Grasnaald*: wy hadden by na de *Wijn-muggen* vergeten, die *Aristoteles* mogelijk *Konopas* gheuoemt heeft; sy trekken haar oorsprong uitte wormtes van den droessem van den *Asijn*: Sy worden drymaal in seven daghen geteelt. *Wottonus* schrijft datse ook in 't vier gheboren werden; 't welk swaerlijk gelooft wert. In *Amerika* omtrent de onbekede streek, en de *Bay Nikolaus* zijns van wonderlijke grootte; de inwoonders noemen haar *Yetin*. *Lerius* noemt haar by *Nierembergh* *Vloyen*, indien'er geen drukfout onder loopt. In *Brasilie* is een geslaght, een weinigh minder als de ghemeene *singer*, van heel schoone verw, hy heeft ses kleine bruine pootjes met weinigh hayrtjes beset, een rondhoofd, en als in twee gespleten, en opwaarts uitten schoon groen blinkende, an de zyden purpurachtigh; het achterlijf eindicht in een langhen stert, opwaarts uitten groene goudverwigh met eenige hayrtjes beset, en heeft vijf t'amenledingen, twee lange vleugels geverwt als een *Regenboogh*, ja veel schoonder; op den kop twee hoorntjes en z: maar dit moet alles door een vergroot glas gesien werden. In *Spanjola* zijn eenighe onzienlijk, maar brandigh van steek: Sy houden haar an de stranden, en worden binne-waarts niet ghevonden. in de takken van de bomen vindmen voor haar sijn bescherming: Hier mede besetmen de huifen. Hier toe soude mogelijk de *Muggen-vormige* *Vliegghen* behoren, indien *Moufet* niet beschreef dat hy versamelt, 't welk wy de *Muggen* geweigert hebben. *Aldrovandus*, op dat hy ons daar omtrent ook niet soud verlegen laten, heeft ons twee *Platen* van verscheide afbeeldfels ghegeven, en heeft tot de selve twee andere gedaanten gevoeght. Die haar met de *Vliegghen* van *Moufet* verghelijkt, sal bekennen datter veel andere ghevonden werden; want

Plin: H: N:
15. c. 19.
Arist: H:
A: 2. c. 32.

Theophr:
H: P 2.
cap. ult.
Idem 2.
cap. 17.

Arist: H:
A. 5. c. 19.

Arist: H:
A: 5. c. 20.

Markg: H:
N: Brasil
7. c. 7.

Nieremb:
H: E: 13.
c. 10.

in de

Aldrov: in de eerste plaat word de 1. gemeene mugh
de Insect: ghenoomt. Besie p. 386. van den Bononifen
c. 5. druk.

II. OPSCHRIFT.

Van de Schegevlugelde gekerfde Dieren

I. HOOFT-STUK.

Van de Springhanen.

I. L I D.

Van de Springhanen in't algemeen.

SO veel van de ontdekte vier en twee ge-
vleugelde dieren. Nu volgen de Sche-
gevlugelde, te weten de Springhanen,
Kriekels, de Scarabeus, tot welken ook de
Proscarabeus behoort, de Spaanse vlieg, de
Ips, Buprestis, Kokkojus, Cicendula, en
Mot: Datse geen schadelijken angel heb-
ben, beswaarlijk vliegen, datse breukfame
vleugels in een schede besloten hebben, en
meer sittende als vliegende schijnen, is haar
alle ghemeen. Van de Springhanen sullen
wy als van de meest-bekende eerst hande-
len.

Sy schijnen by de Latynen den naam ge-
kregghen te hebben, oft om datse langh van
beenen zijn instar hastæ, gelijk een pijl, oft
quasi loca uita, van verbrande plaatfen, om
datse het koorn, en wat sy anraken verbran-
den. By de Grieken wordense gemeenlijk
Akridæ genoemt, om datse de toppen van't
gefaide en der planten af-eeten. 't Geen vor-
der by *Dioscorides* gelesen word, schijnen na-
men van eenige gedaanten te zijn. De Kre-
tenfers noemen haar Acheron: By sommige
wordense Brettana, en Phobara, en by de
felve Akris genoemt. Besie van de Hebreuse
namen *Aldrovandus*. By *Dioscorides* word hy
Megalokolos ghenoomt, om dat hy de twee
achterste beenen langer heeft.

Klaudianus heeftse kort en fray afghe-
maalt.

*Het hoofte is vreeslijk bars, en gloeyend sijne
oogen,*

*De rug is met een schors als yser overtogen,
De huid is uitter aart gewapent en bedekte
Van scherpe pijlen, met een bloedigh rood bekleet.*

Albertus heeft geschreven dat hy een hoofd
als een Paard heeft, en voor de mond twee
byhangfels in plaats van de mond en tanden,
sijn angel is hem voor een start: Hy heeft ses
beenen, de achterste langer en na haar toege-
bogen, (*Plinius* seit datse buitenwaarts ge-
kromt wêrden) om beter van de aard op te
konnen rijfen, en eenen darm met etter en
vuiligheid ('t welk sap van planten is) vol.
Nigidius weigert haar oogen: maar *Plinius*
schijntse toe te staan, 't welk *Klaudianus* ook
doet. De oogen seit hy van alle gekerfde
dieren die geschede vleugels hebben, wor-
den beweegt gelijk de oiren van de viervoet-
tige, van de andere is het niet altijd so.

Sommighe vliegen met enkele, andere met
meer vleugels, eenige huppelen. De verw,
't welk de Schrijver van de natuur der dingen
gemeent heeft, is niet eenerley. Daar zijn
groene, swarte, blauwe, en ghesprenkelde.
Aristoteles ghetuight datse gelijk de Slangen
haar huid verlegghen, wanneer haar schede
barst.

Sy zijn by na in alle landen, maar dit quaad
is in sommige overvloedigh: Sy zijn onlangs
in Rusland gesien, als de slaven totte wape-
nen liepen en een legher maakten, eertijds
wierdense door Krijghs-orde omgebracht:
Die uit Africa ghespröten zijn, seit *Plinius*,
quellen Italie heel seer, en 't volk word dik-
maal door gebrek gedrongen tot het genees-
middel van de Sybillen te lopen. In Syrenen
is een wet om haar drymaal's jaars te verdel-
gen, eerst door 't breken van de eyren, dan
door 't dooden van de jonghen, en ten lesten
van de volwassene, met een straf van verfuim
die sulks nalaat. In 't Eyland Lemnos is een
seker getal geset, 't welk yder voor de overig-
heid moet brengen. *M. Varro* schrijft datter
in Afrika een stadt door verwoest is. By de
Moren beschaduwten sy alle dry jaar een
ruimte van twaalf mijlen soo wy *Kadamustus*
gelooven. Omtrent Brundisium vreten sy
jaarlijks de velden af: By de Inwoonders
van den bergh Kaslinus zijns se soo veel, dat-
se de vogels Seleucidæ van Jupiter te hulp
roepen. Sy vermaken haar op vlakke en
gekloofde velden, hoewel ghy haar ook op
de bergen daar de Kotinus voortkomt, vin-
den sult.

Sy leven met kruiden en Koorn-ghewas,
Daarom noemt haar *Nikander* Zitophagon:
Sy worden vet mette bloemen van Amandel-
bomen, indien wy de schryver van de natuur
der dinghen volgen: Sy eten ook de bladers
van de Laurier en Wijngaard; daarom seit
Plinius niet sonder oorfaak: Sy weten haar
voedsel te soeken, sy worden voor Gods
gramschap ghehouden, want sy worden veel
grooter gesien, en vliegen met sulken geruis,
datse schijnen andere vogels te zijn, en de
zon beschaduwten, met een bekommerlijke
toesicht der menschen, datse haar landen
lichtlijk moghten bedekken, want sy hebben
genoeghame kraghten, en gelijk of het wei-
nigh was de Zee overgevlogen te zijn, stui-
ven sy voort door verre landen, en bedekken
het gewas als met een donkere Wolk, alles
met haar anraken verdervende, want sy byten
alles an stukken, ja ook de deuren van de
huisen

De gedenkschriften zijn van dierghelijke
dingen vol, onder welke eenige gedenkwaar-
digh voorkomen. In 't jaar 591. hebben sy
sodanighen Pest in Italie ghebraght, die uit
Afrika dood anden Oever bleven ligghen,
dat'er D. CCC. M. menschenghestorven
zijn, gelijk *Iulius Obsequens* beschrijft; die in 't
jaar 874. Vrankrijk verwoesten, waren met
ses benen, en twee heel harde tanden ver-
sien, en haar voor-afghesondene Oversten
wisten

Dioscori-
des 2. c. 57

Beschry-
vingh.

Arist: de
Partib:
Anim: 4.
c. s. H. A.
4. c. 6.
Plin: H: N:
11. c. 37.

Arist: H:
A. S. c. 17.

Plaats.

Plin: H: N:
11. c. 29.

Voedsel.

Plin: H: N:
11. c. 23.

Sigebertus

Iul: Ob-
sequ: de
Prodigy.

wiften daaghs te voor haar leger-plaatsen af te meten. Sy vloghen op eene dachreis vier oft vijf duifend treden, en in de Brittannifche Zee verlopen, en daar na an den Oever ghe- worpen zijnde, hebben fy een groote Pef- fiekte veroorzaakt. In 't jaar 542. waren fy eerst sonder vleugels, daar na kregen fy'er twee, en ten leften vier. In 't jaar 1543. qua- men fy in 't land van Lukania in fulken over- vloet, datfe meer als een elleboogh hoogh op malkander lagen. Over twee jaar omtrent de beroeringhen van de Tartaren en Kofak- ken, zijn fy op de zelfde plaats gefien daar de flagh gevallen is. Haar menighte was foo groot, dat fy, na datfe gefeten waren, op de weggen de hoeven der Paarden bedekten: Het is wonder dat die verwoede Boeren niet verder zijn voortgetoghen als daar defe ghe- komen waren. Sy hadden Lublin noch niet bereikt, oft fy zijn, van waar fy gekomen wa- ren weder gekeert.

Moufet:
de Inſect:
1. c. 16. ex
Ekerlio.

Teelingh.

Plutarch:
in Vita
Kleonid.
Diodor:
Sicul. 3.
c. 3.
Strab:
Geogr:
17.

Vincent.
in Spe-
culo.
Arist: H:
A: 5. c. 28.

Plin: H: N.
11. c. 29.

Sy groeyen uit verrottingh, en verſame- lingh: Datfe uitte Spin Phalanx voortghe- teelt werden, ſtaat, ſo ik meen by *Aristoteles*: By andere datfe met droogh weder uit ver- rotte lichamen voortkomen. In Sicilie om- trent den burgelijken oorlogh, is een groote menighte van kleine ſonder vleugels opge- ſtaan, indien wy *Plutarchus* geloven. In de Lente wordenſe van de Weſte, en Zuid- weſte winden, indien wy *Diodorus Siculus* ge- loven uitte Woefſtyne, na de Moren, die haar eten, over ghevoert: Datfe met een Zuide en heete wind ghedreven werden, leert ons de *H Schrift*; In Lybie wordenſe ſo *Strabo* ſeit, om dattet daar noit oft ſelden regent en de Poelen ſlykerigh ſijn in groote menighte voortgebracht: dat de wijſjes uit haar ſelfs ont- fangen heeft *Vincentius*, uit die, welken hy op gevoet, en ſwanger bevonden heeft, geleert. Haar verſamelingh gheſchiet op de wijs van alle andere ghekerfde dieren, ſo dat het Wijſje het Mannetje dat kleinder is, draaght. Het Mannetje ſend ſijn twee angels die an 't uitterſte van den rugh uitſteken, door het buighen van ſijn ſtart in 't lijf van 't Wijſje. Het Wijſje alſo angehitſt, roert niet weinig haar lijf, en voeght haar met het onderſte deel an 't Mannetje, en houd hem ſo langh in, nu met het openen van haar lijf, dan met het toenypen die luſt angenamer makende: Want daar worden in 't onderlijf van 't Wijſ- je twee holen gheſien, met een middel-ſchot geſcheiden ('t zijn de woorden van *Moufet*.) en met een dikachtig deksel bekleet: 't welk uitwaarts ſwartachtigh, hart en kraakbenigh is, maar binnen wat ruigh, en 't ſchijnt met eenige plooyen wat ruw te zijn. Omtrent de grond van dit deksel is de Lijfmoer witach- tigh, en het vrouwlijk deel ghelijk; om datfe ſot'ſamenhangen; datfe nocht met ſpringen, nocht bewegen, en nauwlijks met handen konnen afgetrokken werden heeft *Plinius* ge- ſeit, datfe langduerigh in 't verſamelen waren. Datfe met het ſteeltje, dat an de ſtart vaſt is, in d'aard geſteken baren, en haar vrught ghe-

lijkelijk op de ſelve plaats, en niet verſpreit neerleggen, die by na een Byeraat ghelijk, hebben wy by *Aristoteles*: Hierom ſeit hy daar by, datter Wormtjes als eyren groeyen die met een dun aards vlieſje bekleet zijn; 't welk doorgesneden zijnde vlieghen de Springha- nen uit, maar de ondervindingh leert datfe in- den Herſt de eyren tſeffens en over hoop baren; Deſe vrught is ſo ſaght, datfe met an- raken breekt. Sy blyven 's Winter onder de aarde, in welkers ingewand fy bewaart wer- den. In 't volgende jaar met het uitgaan der Lente (de broeying dan als volmaakt zynde) werpen fy kleine ſwarte en ſonder vleugels kruipende jongen uit. Dat de Moeders ſter- ven als fy ghebaart hebben, door het groeyen van een Worm omtrent de krop die haar verſtikt, is ſeker. Op de ſelve tijd ſterven de Mannetjes, haar warmte door de hitſige verſameling, vervlogen zijnde. Andere ſtellen haar vrught en uitgangh dobbel; datfe met het opgaan der ſeven-ſtarren baren, en met het ankommen der Hondſdagen ſterven; en dat'er weer andere gheboren werden, maar daar is nocheen andere ſtervingh onder haar, want metetwindt opgenomen wordenſe inde Zee oft Poelen geworpen: Dat geſchiet mogelijk by gheval, en niet (gelijk de oude ghemeent hebben) om dat haar vleugels van de vogtig- heid der nacht nat gemaakt zijn.

Sy zijn ſwak van geſicht, om datfe ſon- der oogſchellen heel hard van oogen zijn. Haar ſtem ſchijnt van die plaats van 't ach- ter-hoofd voort te komen, daar de 'ſamen- voeyingh van haar ſchoften is, gelijk *Dale- champ* inden inhoud leeft. Men meent datfe op die plaats in de 'ſamenvoeyingh der ſchoften ghelijk als tanden hebben; en datfe die tegen malkander wryvende geluit ma- ken, voornamentlijk omtrent beide het eve- naren van dach en nacht, ghelijk de Cicada oft Huppel-koorn omtrent der Sonne ſtil- ſtand, *Aristoteles* ſchrijft *Pedaliſta Pfophon*, waar door hy de vleugels en dybenen ver- ſtaat. Dat hy mette vleugels geluit maakt, heeft *Kaſſeus* anghemerkt: de vleugels wor- den op malkander beweeght, welkers op- perſte binnewaarts een ſwartachtigh, hard, en dwars lichaam heeft, en de onderſte een lichaamje van de ſelve ſelfſtandigheid, an 't uitterlijke einde van de bovenſte rand, daar een heel fray Trommeltje by ſtaat. De oude hebben nagelaten datfe 's nachts om de kou- de niet vlieghen, niet wetende datfe ook de groote Zee overvliegen, met een gheduerigh vaſten, dat ook te verwonderen is, maar deſe vlught is meer een teken van Gods be- vel. Anders vlieghen fy niet wel ſoveel als fy ſpringen, en als haar de vleugels begeven, vallen fy meermaals weder neer: Wanneer fy tragten te vliegen, verheffen fy haar eerst op de agterſchenkels, daar na vliegenſe met uit- ghebreide vleugels, en vlieghen hooger by heete Sonneſchijn, en dat in Krijgs-orde ge- lijk met eenighe voorbeelden is beveſtigt. Deſe ſoo light ſtervende beesjes, dooden nochtans

Arist: 1. c.

Plin: H: N.
11. c. 29.

Plin: 1. c.
Theoph:
de Animal:
Que colo-
rum Mu-
tant.

Dier-
lijke be-
drijvingen.

Arist: H
A. 2. c. 9.

Plin: 1. c.

nochtans yeder als fy willen de Slangen met een beet inde krop; dat heeft de Thuinman van Majolus gezien. De Kauwen staan haar verderf tegen met een tegen-vlucht, daarom wierdenſe van de Inwoonders van Lemnos ge-cert. 't Selve doen de Lewerken, en den Ibis. In 't Eyland Argus vechten fy mette Scorpioenen, waar van fy Scorpionmachi genoemt werden, en hem van ſijn angel berovende, doden en eeten fy hem.

Sy beteekenen peſt, honger, en oorlogh. Die om dat de lucht van de doode en verrotte beſmet wordt. Deſe om datſe het ghefaide en alle boom-vruchten op-eeten. Oorlog om datſe in Krijgs orde voorttrekken. Als fy in 't jaar 1542. met ſchrikkelijke hopen door Illyrien na Italien vloghen, heeft de Turk Reggio veroverd, Oſtia versterkt, Nicea gewonnen, en veel duifendt Chriſtenen, met een roof van ſes-hondert duifend ducaten wegh-gevoert. 't Selve is nu onlanghs in Polen geſchiet, als de Kofakſe Boeren in oproer waren; en dat wonderlijk is, ghy ſult bevinden dat dien dullen ſchelmſen hoop niet verder gekomen is, als deſe Springhanen gevlogen waren.

Het menſchelijk vernuft heeft door verſcheide middelen dit quaat getracht te weeren. Eenige beſproeiden haar met het aſſiedſel van wilde Komkommers, en bittere Lupinen in pekelt ghekookt. Andere hinghen Vleermuiften an de bomen: Sommighe verbrandenſe als fy gevanghen zijn. Door den reuk van die drek wordenſe met hoofd-draijingh gequelt. In Chuerch een Stadt van de Kataiſe Schyten verhindert haar een ſceker Meer. De Overſte van Milan in 't jaar 1542. een prijs voor de opgehaarde ſtellende, heeft in 't kort twaalf-duifend ſakken vol gekregen.

Sy moeten 's morgens als ſy loom zijn gevangen, en gevangen met aarde bedekt werden, op dat 'er uutte eyren van de doode geen nieuwe opstaan. Sy ſullen de Wijngaarden niet ſchaden; ſo ghy omtrent de wortel dry Moſtart-ſaatjes inſait, indien wy de Schrijver *Geopon.* gheloven. *Ariſtoteles* prijſt den reuk van Harts-hoorn, Swavel, oft *Styrax.* *Arnoldus* den rook van Koe-drek, oft van de linker hoorn. *Palladius* de Rivier oft Ze-Kreeften met water in een aarde vat ghegoten, en thien dagen in de Son gedekt, om uit te waſemen gheſet: al wat met dat water begoten werd blijft onbeſchadigt. De Genees-middelen der Wyſen zijn by *Plinius* te ſien: en meer hier van by *Mouſetus* in *Theatr. Inſect.* p. 125.

Sy waren eertijds de Silleſe Moren geſouten tot een ſpijſe, als mede de Afrikanen, Syriers, Perſen, Arabiers, de Mandi, en die de landen van Lybie bewonen. Sy worden in Ooſt en Weſt-Indie noch gegeten; maar die haar eeten zijn kort van leven; niemand gaat de veertig jaren te boven. Ook groeyen haar metter tijdt draakjes oft wormen in de beenen, 't welk *Mercurialis* deſe ſpijſe toeſchrijft.

Sy zijn ook de ſpijſe van *Iohannes* den Doper gheweest. Sy worden ook in de Geneeskunſt gebruikt. Haar rook geneest de ſcherpe water-makingh der Vrouwen: Haar drek is goet tegen 't gebrek Panus en Morpheus ghenoeemt, en haar pootjes ontwortelen de wratten.

II. L I D.

Van het onderſcheid der Springhanen van Mouſetus.

SO veel van de Springhanen in 't algemeen, nu dunkt ons goet het onderſcheidt uit *Aldrovandus* en *Mouſetus* voor te ſtellen. Deſe verdeeltſe in ongevleugelde en gevleugelde; die in gemene en ongemene.

Van de gemene gevleugelde Springhanen zijn 'er ſes grote die alle groen, ſo wel de Wijſjes als de Mannetjes zijn, vijf kleinder en veelverwigh.

De eerſt der groote heeft als met een groene kap het hoofd, den hals, en by na het midden-lijf bedekt; de vleugels ſpruiten onder van den hals, die groen, met kleine, weinige ſwarte plekken geteekent zijn; de rugh is groen, de buik onder donker, met een ſtart in 't uitterſte ſwartachtigh; hy heeft een groote mont, met breede kloeketanden, bequaam om de vruchten af te ſcheeren. De tweede is deſen ghelijc, maar met de voeten an den hals ghehecht; de neus en mond is meer roodachtigh, en heeft grooter ſtippen op de vleugels. De derde is heel groen van anſien, de beenen zijn witachtigh, de ſtart is ſwartachtigh; hy heeft gevleukter vleugels, en omtrent het einde uit den witte roodachtigh.

Maar deſe zijn Wijſjes, van welke dry Mannetjes wat verſchelen, om datſe oft an 't uitterſte van de ſtart, oft boven die dry oft vier angels hebben, en op 't midden van de kap meer rood zijn. De eerſte van de kleine wordt by die van Zurich Holt-Specht ghenoeemt, met een ſwart lijf, de buitenſte vleugels gevlekt, en de binnenſte rood geverwt; de beenen zijn heel donker en met heel ſwarte ſtreepen onder en boven keurigh verciert. De tweede heeft de ſprietten, oogen, en beenen angenaam rood, de beenen zijn ook met ſwarte ſtreepen geſprenkelt; de vleugels geſtippelt, de buik is uitten geele doofachtigh rood, dat een bekend en ſchoon beesje is. De derde ſchijnt uitten ſwarte aſgrauw; hy heeft korte ſprietten, en de vleugels teghen de wijs langher als het lijf. De vierde is overal heel groen, behalven dat de kop met twee ſwarte ſtrepen verciert werd, en de achterſte beenen blinkend rood zijn. De vijfde is wat langer als de andere, maar in ſtant en verſcheidenheid van verw anghenamer: het lijf en anghesicht mette voeten is roſch, met groene vleugels verciert, en een kap met een blinkende boort door 't midden getrokken verſien. Alle die kleine hebben de vleugels in lengte met het

Mouſeta
Theatr.
Inſect: 15.
c. 16.

Plin: l. c.
Majol.
Colloq.
10. Plin:
l. c.

Ariſt: in
Mirabil.
Aufcultat.

Ariſt: H:
A: 5. c. 8.

Pallad: R:
R: 1. tot
35.

Plin: H: N.
37. c. 9.

Merku-
rial. Varia.
Leſt. 2.
c. 20.

lijf gelijk, oft langer, maar geen steel, ook geen angel in de start. Sy zijn overvloedigh in de velden en weiden, felden in de Koornlanden gevonden, gelijk wy in Vrankrijk, en ons Vaderland Brittannie menigmaal gesien hebben.

Wy hebben maar dry ongemeene gedaanten gesien, de Italiaanse, Griekse, en Afrikaanse. Die worden *Mantes* gheenoemt, oft om datse met haar aankomt (want sy verschijnen eerst van al) de Lente voorbeteekenen, gelijk *Anakreon* gesongen heeft, oft dieren tijt voorszeggen, (gelijk *Celms*, en de uitlegger van *Theokritus* hebben angeteekent) oft om datse haar voorste voeten altijd ootmoedigh als handen opgeheven houden, op de wijs der Priesteren, welke met dat gebaar haar gebeden tot de Goden plagten uit te storten. Van de Italiaanse Mantis (welkers affetsel ik hier vertoone) maakt *Rondeletius* gewach in sijn boek van de Visschen, by na met dese woorden: Hy heeft een lange dunne borst, met een kap gedekt, een effen hoofd, rode oogen, en redelijk groot, korte sprieten, ses beenen, op de wijs der Springhanen, maar de voorste veel dikker en langer als de andere, en om dat hy die veeltijds gevouwen opheft (op de wijs van de smeekende) wordt hy van onse Inghesetenen Preque Dieu gheenoemt; Het gheheele lijf is mager. Het is so goddelijken beesje, dattet de Kinderen die na de wegh vraghen, mette eene uitgestrekte poot dien anwijst, 't welk noit oft felden mist: De start is in twee gedeelt, met twee hayrighe angels versien: en gelijk hy met het opheffen der poten de Priesters nabootst, also ook mette ghelijckheid van bewegingh, want hy speelt niet als andere, nocht danst, nocht springht, maar houd met een traghe gangh sijn zedige statigheid, en wijst een rijpe hooghwaardigheid an. Hoewel *Pennius* seidt desen in't land van Mompeliers gesien te hebben; nochtans verhaalt hy dat hem het afbeeldsel, van dientreffelijken *Antonius Saracenus*, Genees-Meester van Geneve is toeghefonden. *Karolus Klusius* heeft een ander ghedaante van de Mantis van Vienne ghesonden, de voorste in grootte en vorm ghelijk, maar is nochtans met een andere verw van de natuur, oft sijn plaats begifticht; want hy heeft heel geele hoorntjes, een blauwachtigh oog, vleugels uitten geele doofachtigh, het vordere lijf roodt, behalven dat de voorste poten hayrigher en witachtigh, en de omgekromde scharen swartachtigh zijn. De Afrikaanse hebben wy op onse kosten uit Barbarie ontboden, hy is dun, vijf duimen langh, ghekapt, en met een spits hoofd, (ghy soud' meenen dat hy de groot-hoof was) uit welkers top twee breede hoorntjes, omtrent een duim langh uitsteeken, en die Turkse spits met twee pluimen (welke de Janitsers ghebruiken) vertoont; een weinigh onder sijn top komt weerzyds een oog uitpuilen, dat groot en donker root is:

Sijn lijf is langh, uitten purpur roodt, met een Swaluw start in twee ghespleeten, vier donker afchgrauwe vleugels, met enige donkere plekken verciert: de voorste vier voeten en beenen zijn teer, de achterste kloeken sterk, langh, en met dwarse plekken over de dybeenen getrokken, swartachtig.

Tot hier toe van de gemeene Springhanen met vleugels. Ook isser van de ongemeene genoech geseit: Ten zy ghy met my oordeelt nodig te zijn enige andere onderscheiden meer by te werpen; want het gesicht der gemeene is bars, langachtig, rompelig, en als met schobben bedekt, die by na de mont bedekken; de tanden zijn boven anghegecht, breedt, swart, en hardt, met welke sy de eyren lichtlijk doorbyten, en met een groot gekrijfel an stukken wrijven; Maar de Griekse en Afrikaanse is korter van muil, en so swak van tanden, dat hy alleenlijk de sachtste toppen van gras en kruiden eet. De gemene hebben heel lange sprieten, maar de Manti heel korte: Die hebben een harde borst, sterk, kraakbeenigh: Dese by na geen, ledig, en slap: die hebben ook een sagten buik, lang en spits, maar dese harder, vollyvig, en bol: Beide hebben se vier vliefige vleugels, gelijk als uit draden van zenuwen gemaakt, want hoewel de binnenste toeggevouwen dobbel schijnt, nochtans is die uitgespannen maar enkel, 't welk *Ladokus Willichius* bedrogen heeft, als hy mis-siende, de Springhanen ses vleugels toeëigent. Het is voorwaar vermakelijk in, sommige van beider gheslaght, haar seshoekige dybeenen te beschouwen, die heel net in haar groeven, glat, en als met een netje overtrokken zijn. De ghemeene Springhanen hebben groote uitpuilende oogen; waar van *Ebulus* seit dat haar de naam van *Attelabophthalmus* van *Athenens* in't 10. Boek het leste Hooft-stuk gegeven is.

De ongeveugelde Springhanen zijn de *Bruchus*, *Attelabus*, en *Afelliis*. De *Bruchus* apo tou brukein van byten, oft slokken also genoemt, word in vier gedaanten verdeelt. De eerste is een Mannetje, de overige Wijfjes. Het Mannetje draagt een roden hals-kring, onder welke een dubbele kap hangt, uitten geele redelijk groen, de rug is totte start met ses Pareyverwige schobben ter zyden over dwars bedekt, de dry kleine angeltjes van den buik (die redelijk groot is) en start gelijken de verw van nieuw uitspruitend gras, uitten geele groen, gelijk ook de dybeenen, met het angefigt en de sprieten, maar de beenen zijn roodachtig. De eerste van de wijfjes is Spaansgroenachtig, sonder streep soud' sy van de kap totte start roschachtig zijn; sy heeft ook geen angel in de start, en schijnt met kreuken oft liever als met 10. groene ringhen omcingt. De tweede is by na heel bruin-rood, en donker, an den buik nochtans een weinigh geel, en heeft een dubbelen angel in't beginsel van de start gehecht. De derde ghelijkt met het hoofd een Varken oft Zekalf, en heeft in plaats van sprieten gelijk als een baardje weer-

weerzyds an de neus; twee knobbelen op het voorhoofd, de oiren van een Beer gelijk, en heeft twee angels inde ftart, donker (gelijk het gheheele lijf) van verw, en niet weinigh fcherp.

Attelabus, para to attein, om dat hy foo kleine vleughels heeft dat hy by na fchijnt geen te hebben, alfo genoemt, noemt *Hefychius* kleine Springhaan. *Plinius* heeft hem uit het gheslaght van de kleine gheuoemt. Hy wrijft alles fo klein als meel. Hy baard in de braaklanden, en na dat hy ghebaardt heeft sterft hy. Sijn eyren worden door het Herfft-water dat te veel anwast, bedorven, en komen in een droghen Herfft overvloediger voort.

De Afellus by *Dioscorides* Onos, heeft de naam van fijn traagheid. Hy is sonder vleugels, maar teghen de wijs van andere, met korte dikke beenen, en hanghenden buik verfien: Het is mogelijk de Attakes van de H. Schrift, de Mastax en Sitoboros van *Nikander*, hoewelfe in de fpraak van de Ambra-ciaten alle Mastaces genoemt werden, om datfe het Koren met een geknarsop eeten.

Die de Joden geoorlooft waren te eeten, waren vier, de Arbeth, Salaam, Chargol, en Chogab. De Arbeth noemen de Chaldeen Gebah, de Grieken Akrida. Hy heeft zijn naam van de vruchtbaarheid. De Salaam word by de Chaldeen Chargol gheuoemt, by de LXX Attakos, by *Hieronymus* Scarabeus, by *Kimchis* een gedaante van Springhaan Raschon genoemt, by *Abenesra* Salaam, om dat hy op de steenen fit. Hy gaat op vier voeten, en springht op twee achterfte die langer zijn. Chargol hebben de LXX Ophiomachon genoemt, want hy vecht met de Slanghen, dat *Niphus* niet ghelooft. De Hagab oft Chagab noemt *Hieronymus* Attaken. Hy groeit in vrugtbaar land, uit de eyren die de Moeder ghebaart heeft. Hy eet ook felf de kool. Daar worden in de H. Schrift noch andere gevonden, te weten de Gazain van't pikken, Jelak van lekken, Chazil van t verderyen, Telatsfal van de roeft, en Chenamal van t verblijven, om dat hy fijn leger-plaats niet verlaat alfo genoemt: maar van wat vorm de Meluris van *Suidas* gheweeft is, de Mulakris van *Celius*, de Malakris van *Nikander*, de Bretrana, Acheros, Petalis, Arpas, en de Tholakotrox van *Hefychius*, de Parnops van *Aristophanes*, de Mastax van *Eustathius*, de Aligos en Pyalis van *Phavorinus*, en de Ludolochra van *Isidorus*, is onbekent.

III. LIJDE.

Van de Springhanen van

Aldrovandus.

Aldrovandus heeft in vier verfcheide platen verfcheide gedaanten van Springhanen verthoont, onder welke ghy eenighe Kappellen boven angewefen vinden fult. In

de eerfte plaat is de aldergrootfte, die eerft word afgebeeld en z. tot, daar zijnder in de breedte uitgerekte te fien.

De tweede plaat heeft twaalf Springhanen verfcheiden van gedaante en z. tot met onderscheide beenen.

De derde plaat heeft derthien Springhanen, de eerfte en z. tot met fwart onderscheiden.

In de vierde plaat, is de eerfte een Bruchus en z. tot de laaste geheel purpur.

Daar is ook een geflagt van Springhanen by de Indianen, die den naam Tenamaznapaloo heeft gekregen van de steentjes die hy tuffen de klauwen vat, 't welk fijn aart is: hy heeft dunne lange hoorns, drymaal langer als hy felf is: Het is een fchorfachtig dier, weerzyds met dry lange beenen, maar die allenghskens na de ftart korter werden. Hy is niet fchadelijk.

II. HOOFD-STUK.

Van de Gryllus oft Kriekel, en de

Gryllo Talpa oft *Mob-Kriekel* van *Moufetus*.

Onder de Springhaan voeghen wy de Kriekel, om dat dees met die in veele over een komt. Sommige meenen datfe van haar snege geluit die naam gekregen hebben, 't welk by de Latynen Gryllismus genoemt werd. Andere feggen datfe by de Grieken Gryllon genoemt werden, maar wyfen niemand an. By *Iunius* is hy Achete genoemt, maar qualijk. By *Freigius* Tryxalis, dat een diertje fonder vleugels is, 'tgeende Kriekel niet is.

Daar zijn veld en huis-Kriekels. Dese die by nacht fingen graven de droge aarde tuffen de haarden en bakovens uit. Sy zijn ten deel Mannetjes ten deel Wijfjes. Sijn gheheele lijf is by na donker en langachtigh; de rugh is uitten donker meer fwart, 't welk omtrent het begin van de middelste poten met twee fneuw-witte ftreepen verciert is: Het hoofd is rondt, de ooghen zijn fwart, de fprieten an alle zyden beweeghlijk, de ftart is ghespleeten. Sy fchijnen geen mondt te hebben, indien wy *Albertus* geloven: Maar in fijn hoofd ('t zijn woorden van *Albertus*) word een langh lidt ghelijk een tongh gevonden, en dat groeit boven het buitenste deel van fijn hoofd, en dat deel is niet ghespleeten ghelijk de monden van de dieren ghespleeten werden. In de maand Julius en Augustus vlieghense als de baren, nu met uitghefpanne vleughels opklimmende, dan weder met gheslooten neerfakkende.

Het Wijfje is groter met een langer buik, vier vleugels, welkers buitenste korter, en binnenste langer en smalder zijn. Sy springhen gheswind. Sy nutten het fap en 't waterighe vocht van't vleefch, ook flikken fy het fchuim van eenigh fap oft bier graagh binnen,

Scalig: in
Arist. de
Plantis.

binnen, evenwel isser in haar buik geen overschot. Sy vermaken de Menschen met haar sangh, daarom wordense te Fes in Afrika in yfere koyen gesloten, en duur verkocht. *Scaliger* bewaarde se ook in een doos om de slaap te verwekken: welken indien hy met meer gaten als een sif door-boord hadde, soud' hy die op den derden dach niet dood' maar levend' gevonden hebben. *Moufetus* bewaarde een Mannetje en Wijfje door gegeven voedsel: Hy bevond dat het Mannetje de zyde van 't Wijfje op den achtsten dach doorknaaght hadde, 't welk ook daar na op den tweeden dach gestorven is. Sy konnen nauwelijks buiten de lucht leven, om dat sy behalven de stem en lucht niets in hebben. Indien ghy water met koper-rood gemenght, in een glas giet, sult ghy haar verdrijven. So ghy haar een emmer met water voor set en rondom met haver-meel bestroit fullen se daar in springen. Sy hebben ook de genees-konst vermeerderd. Met sijn aarde uitgegraven, is hy goet voor de lopende oiren. Mette hant gewreven, geneest hy de roos: en deselve geneest de hette geswellen achter de oiren. Tot poeyer gemaakt de vuile sweeringen; Met water ghemengt de steen en droppel pis: angebonden de keel-pijn, indien wy *Marcellus* gheloven; Om den hals gehanghen de vierdendaaghe koorts. Van sijn gekrijsel fullen wy hier na spreken.

Van de wilde zijn ook sommige Mannetjes, andere Wijfjes. Het Mannetje is groter van lijf als een Huppelkoorn, swart van verw, groot van hoofd, met uitpuilende oogen, het voorhoofd heeft sprieten, maar de sprieten hebben geen leden; de ses achterste voeten zijn heel langh tot de heftigher sprongh; de kromme en ingesnede vleugels dekken 't geheele lijf, de start is gespleeten. Het Wijfje is kleinder, dik-buikig, groen, met groene ogen, roodachtige sprieten, en een start als een drytand. 's Somers houden sy haar inde holle aarde: In sachte Winters schuilense, in strenge stervense. Haar is alle gemeen voor en achterwaarts te springen. *Plinius* heeft geloofft datse met wrijven van haar vleugels geluid maken: Door twee klinkkende lichamen, welke, door beweging en roering geslagen wierden *Kassorius*: *Scaliger* met het hol van den buik: Met het knarsen der tanden heeft ze *Sabinus Garretus* een Kruidmenger, haar sangh nabootsende, ghevangen. *Albertus* seid datse midden door-ghebroken noch langh leven. Sy eeten geers, rijp koorn en appelen. Sy verachten de bosschen en kiesden de velden. Van verre sinnen sy harder, na by zijnde swijgen sy. Sy worden met een Mier an een draadt gebonden en in 't hol gheworpen ghevanghen, als eerst het stof wegh-gheblasen is, om haar niet te verbergen. Als men met een takje eenige reisen in 't hol steekt en weder uit trekt komen se ook uit, als of sy sien wilden wie haar van buiten sochte te beschadighen.

Moufetus betrekt se totte Kriekel een bees-

je dat gevleugelt, en de *Tryxalis* en water-Cicada van *Rondeletius* is. Van deselve schrijft hy aldus: Daar is noch een gevleugelt beesje overigh, 't welk ik niet weet of ik tot het schok van de Cicada, oft Springhaan sal betrekken; Want voor so veel hy met scholen vliegt en 't gefaide eet schijnt het een Springhaan, nochtans ghelijkt het in vorm de Cicada oft Huppelkoorn. Dit beesje heeft een wonderlijk aengesicht als een Kind, het hoofd is met een drykantighe muts gedekt, in welkers opperdeel vier swarte plekken zijn, twee langachtigh, en twee andere rondachtige, tussen welke ghy ook twee swarte heel kleine stippelen sien sult. Het heeft vier vleugels, welkers binnenste gevouwen werden, en als het stil sit schijnt het geen vleughels te hebben; En dit zijn mogelijk die Springhanen van de welke *Kuspinianus* uit *Zigebertus* aldus gheschreven heeft. In de maand Augustus van 't jaar 874. vlooghen groote meenichte van Springhanen uit het Oosten met ses voeten, van welke heel Vrankrijk verwoest is: Ghy soud' in 't eerst geseit hebben datse een kap oft muts boven haar schoften hadden; Maar haar naarder besienende zijn de deelen van de bovenvleugels als met een halve kringh besloten; 't Geheele lijf is heel dik, swart en donker van verw: de deelen van de achter-vleughels zijn met swarte stippen gheteekent: Dese heeft *Petrus Quikkelberch* van Antwerpen, uit Afrika ghebraght zijnde, an *Penius* overghefonden, welken wy ook als noch doot in onse Schat-kamer van gekerfde Dieren bewaren, en den naam van Cicadastra geven.

Van de *Tryxalis* heeft hy dit. Wy zijn niet minder mette *Tryxalis* verlegghen. Hy heeft mogelijk zijn naam van 't knagen bekomen: Maar ik kan my niet begeven om te oordeelen dat de *Tryxalis* een *Bruchus*, oft een Springhaan van de Moeskruiden, oft een Huppelkoorn oft Kriekel is: Niet alleen om dat *Atheneus*, *Plinius*, en andere Wijfgeren daar in niet eens zijn, maar ook om datse in vorm en aart veel verscheelen; En waarom wordt het woordt *Tryxallis* van *tryxo*, dat gekrysel beteekent, niet wel afgheloid? Indien dat waarachtigh is, sal het de Kriekels heel wel voeghen, welke *Peucerus* soo om 't ghekrysel, als anders met recht van de Motten affondert: 't welk onse *Ioachimus Kamerarius* (de Soon van die groote, en rechte Erfghenaam van sijn deughden) eerst heeft angheteekent. *Plinius* belast twintigh van dese te branden, en met Honigh-water teghen de enghborstigheid, en longh-siekte te drinken. De asch met honigh op de harde kanten van de sweeringen ghestreken vereffent de selve, en helpt treflijk het afdryven der opgestopte maantfonden.

Het hoofd van de Water-Huppelkoorn van *Rondeletius* gelijkt een vijfhoek. Sijn uitpuilende ronde oogen zijn swart, en niet groot: c. 33.

Moufetus
l. c.
Rondelet.
de Pisc.
Aquat.
c. 33.

Scalig Ex-
er cit. 273.

Albert. 4.
c. 7. apud
Moufetus:

groot, uit de mond schieten heel korte sprieten: Hy heeft weerzyds dry poten, en de achterstelangh, op den rug heeft hy vleugels, oft yet diergelyks. De start is gespleten, de buik als dikmaal doorsneden: De verw van't lijf is donker oft liever uitten witte swartachtigh. Ik heb hem in modderighe staande Poelen ghevonden; maar den aart noch niet gevat. Hier in verschilt hy van de Land-huppelkoorn, dat hy van eenlangher hoofd en hals schijnt te zijn, en onbequame vleugels om te vliegen heeft. Dese word geseit in de kruike bladeren en andere waterkruiden sittende vermakelijk (als de Land-Huppelkoorn) te singhen: maar dat is van ons tot noch toe niet gehoort.

Van sijn Molkriekel heeft *Moufetus* dit: Het beesje dat wy uitghedrukt hebben, is de Spondylis van Cordus, de rechte Buprestis van *Dodoneus*; maar sy hebben hem beide qualijken sonder recht alsoo genoemt, want de Spondylis heeft geen vleugels, en dit gekerfde dier is met vleugels versien. De Buprestis word by alle geseit de Spaanse Vliegh gelijk te zijn: maar dit dier gelijkt hem nocht in verw, nocht in grootte, nocht ghestalte, op dat ik noch het afwesen van scheinleugels hier verfwijge, die niemand sal seggen in de Spaanse Vliegen te ontbreken. Wy noemen hem een Kriekel, om dat hy's nachts als de Kriekel gheluid maakt; een Mol, om dat hy de aarde gheduirigh uitgraaft. Het is een vreeslijk en wanschapen dier, viermaal grooter als een Spaanse Vliegh, voornamentlijk indien hy oud is. De vorm hebt ghy voor ooghen, ik sal der de verwen by doen. Het Wijfje is slauwer, het Mannetje volder donkerverwigh; Sy heeft behalven twee langhe sprieten, vier haken, die haar uitten neus en lippen hanghen, groote ooghen, en de wortel der vleugels met een roode plek geciert. Het Mannetje heeft die haken niet, maar heeft in die plaats twee hayren, tweemaal langer; hy is over al cenverwigh, en sonder vlekken: Beider nagels zijn swart; beide graven sy met haar voorste poten die heel sterk zijn; op de middelste sittense, en mette achterste vliegen sy; de start is gespleten, de vleugels vliedachtigh zijn langer als het lijf, het lijf is met verscheide sneden ghetekent. De jonge zijn by na heel swart, de volwassener schijnen als gheveedert. Sy leven meest onder natte aarde, maar komen's nachts uit. Het is een heel traagh dier, en sijn vlugt gelijkt wel springen: waarom hy van sommige onder't geslaght der Springhanen gestelt werd: Hy komt met het ondergaan der zon uit, op de wijs der Kriekels, en vermaakt sich met een heldere sangh, die wel duisend treden ver ghehoort werd; en als de Boeren dat horen, worden sy heel verblijd, als of sy wisten dat door haar aankomst de aarde voghtigh ghenoech, en door de warmte der zon vrugtbaar gemaakt was. Hy vergaart Tarw, Garst en Haver, en brengt die in sijn hol mogelijk om in de Winter daar van te leven.

Sommighe bevestighen dat hy Paarden drek eet.

III. HOOFD-STUK.

Vande Scarabeus oft Paards-vliegh.

I. L I D.

Vande Scarabeus in't algemeen.

Waar van dit dier de naam van Scarabeus gegeven is, dorf ik nauwlijks segghen, dat hy van Cabus oft Caballus, dat een henght betekent alsoo ghenoeemt soud werden, om dat hy uit haar drek voortkomt, weet ik al te beuselachtigh te zijn: De Grieken noemen hem Kantharon, de Thyreniers Byrron.

In haar beschryvingh komt niets in't algemeen voor. Sy hebben twee vleugels, heel teer en breuksaam, en tot meerder veylicheidt met een overlopende schors besloten, om van geen harde lichamen bescha digt te werden. Dats'er vier souden hebben, heeft *Albertus* qualijk gheseyt. Sy hebben geen angel, en verleggen alle haar huid.

Sy houden haar by na over al in Asia, Afrika, Europa en Amerika. Op den bergh *Ætna* komen sy heel overvloedigh voort. In *Trachie* omtrent *Olynthus* is een klein plaatsje, daar alle andere dieren onbescha digt leven, maar sy omkomen; en word daarom *Kantharoletrus* ghenoeemt: de ghehoorde worden in de maand *Julius*, en *Augustus* veel gesien in't land van *Napels*.

Sy foeken na haar verscheidenheid ook verscheide spijs; daar zijn'er die verdrooght hout, en die koorn en brood eten. Sommige leven ook metten drek der beesten, daarom set de knecht by *Aristophanes* de *Kantharus* oft Paards-Worm menschen drek voor. De oude hebben nagelaten, dat een seker kruid *Eriphia* genoemt, een Paards-Worm in sijn halm heeft, welke open neerwaarts lopende, het gheluit van een bok maakt, waar van hy ook den naam heeft.

Van sijn oorsprongh zijn onder de schryvers verscheiden gevoeligen; *Isidorus* meent datse uit het verrotte Paards-vleesch groeijen. *Plinius* uit *Esels*-vleesch, en andere van de *Muil-esel*. *Aristoteles* wil datse in de Winter in drek begraven werden, Wormen baren, en daar uit voortgeteelt werden. Sommige menen datse vande vrouws kunne ontbloomt zijn, en niet versamelen, 't welk *Aldrovandus* nochtans, inde Paards-worm heeft bevonden valsch te zijn. Ik soud menen dat haar oorsprongh na de verscheidenheid van haar gedaanten verandert, en dat sal in't onderscheid bliken.

Sy vlieghen met so grooten gheluid, dat *Laertius* gemeent heeft dat door haar, de r'samenpraak der Goden mette menschen geschiede. Sy haten de Roos, en met ruikende dingen bestreken zijnde sterven sy. De *Hemerokallis* van *Dioscorides* wort ook van sommige

Moufetus: Insect. 1. cap. 24. Naam. Aldrovandus: de Insect. 4. c. 3.

Beschryvingh.

Gebruik. Plin: H: N: l. 11: c. 28: Plaats.

Voedsel.

Teelingh.

Aldrovandus: de Insecte 4. c. 3.

mige Antikantharus gheuoemt. Angeraakt zijnde, wordense onbeweeghlyk, en hard: Sy geven ook de vereenigingh van Zon en Maan te kennen, gelijk wy hier na zullen seggen, waar ook van de weerwraak gesproken werden die sy van den Arend nemen.

Gebruik. Van haar gebruik in 't algemeen komt niet voor.

**Onder-
scheid.** Het onderscheid fullen wy uit *Moufetus* en *Aldrovandus* halen.

II. L I D.

Van het onderscheid der Paards-

Wormen by Moufetus, en eerst van de groote gheboornde.

**Moufetus; de
Insect. 1.
cap. 21.** **M**oufetus verdeelt de Paards-Wormen aartigh in haar geslaghten: Sommighe zijn groot, die oft gehoornde zijn, gelijk de *Platykeros*, *Aigokeros*, *Bukeros*, *Rinoceros*, *Kriokeros* oft ongehoornde.

**Plin: H: N.
L. 11. c. 28.** De eerste en voornaamste van de ghehoornde is de *Platykeros*, die de Herts-hoornen gelijkt: Hy word van *Nigidius* by *Plinius* Lukanus genoemt; By andere *Taurus* oft *Stier*; van sommige het vliegende *Hart*. By *Hesychius* *Akanthus*, om dat hy met sijn doornachtige hoorn 't geen hem ontmoet anvat. By den Dichter, en *Eustathius* om sijn grootte *Hippokantharos*. By *Kardanus* *Scarobelaphus*, by *Gaza* *Karabus*; daar komen vier geslaghten van hem voor. De eerst is het *Wijfje*, *Lonicerus* maaker het *Mannetje* van, maar onder de ghekerfde dieren zijn de *Mannetjes* de kleinste; sy is van verw ('t zijn de woorden van *Moufetus*) uitten donker bruin-rood, voornamentlyk omtrent de schorssen van de vleugels en de borst: Sy heeft twee geheele hoorns sonder leden, getakt als van een Hert, een kleine vinger lang in volwassene, in jonger kleinder en korter, (oft gelijk *Plinius* spreekt, sy heeft lange beweeglyke hoorns, met twee scharen getand, die na haar wil om te byten oft nijpen vereenigen, want sy nijpt heel wonderlyk; en ghebruikt haar hoorns tot dien einde, waar toe de *Krabben* en *Kreeften* haar scharen gebruiken: Haar oogen zijn hard, uitpuilende en witachtigh, omtrent welke sy weerzyds twee sprieten heeft, en een ander wortel tussen de hoorns en oogen takachtigh, welkers lid by na een rechten hoek maakt, de andere by na in 't midden van 't voorhoofd uitbrekende, recht, plat, en in een kleine knobbel eindigende. Sy gaat op ses voeten, van welke de voorste langer en grooter als de andere zijn.

De ander is het *Mannetje*, haar, uitgenomen de grootte, in lijfen hoorns gelijk: welke hoewelze niet getakt zijn, nochtans toegeneepen stekense veel scherper als het beschreven *Wijfje*.

De derde twee oft drymaal kleinder als de voorgaande is pekswart; de hoorns zijn heel

klein en in twee gheklooft, omtrent welke twee sprieten met veel leden onderscheiden voortkomen; hy heeft uitpuilende ooghen en ten ansien van 't lijf groot; de schoften eindigen weerzyds in een scherpen hoek. Hy leeft meerendeels met een vet en tay sap, dat uitte *Eykeboom* druipt, en word niet lichtlyk buiten de *Eyke bosshen* gesien.

De overige deelen van t lijf leven noch langh met een afgesneden hoest, en 't hoest langher als het overigelijf. Hy word geloofd de *Maan* toegheheilicht te zijn; de hoorns voornamentlyk die heel langh zijn, genesen an den hals gehangen de kinder siekten, op gheleit genesen sy ook de kropsweren en 't voetevel; in oly gekookt en op de slaghaar van den arm ghestreken, genesen sy by *Mizaldus* de koorts. Sy groeyen uitte *Wormen* in 't verrotte hout geboren, mogelijk ook uit drek.

De *Ægokeros* word ook *Tragokeros*, *Kerambyx*, en *Kerambelus*, by de Grieken genoemt, by de Latynen *Kaprikornus*, oft *Geitenhoorn*: Hy is in grootte en verwde *Platykeros* gelijk; daar komen derthien geslaghten van hem voor. De eerste heeft een breedachtigh hoest, *Koeje-ooghen* en die groot, by na dry dwarse vingers langh, de mond is met scharen versien, gapende, en met twee kromme harde tanden vreeslyk, met welke als hy het houdt knaaght, geeft hy een geluid (wy schrijven als ondervindingh hebbende) gelijk het geknor van jonge *Varkens*. Dit is mogelijk d'oorzaak, waarom *Hesychius* geseit heeft datse an een boom gebonden, de *Muggen* van de *Vygbomen* jagen: Sijn schoften zijn nauwkeurigh van de natuur gesneden; sy vertoonen genoeghaam een gewreven hecht van *Ebbenhout* gemaakt. Sy hebben ses voeten, met dry knopen onderscheiden, maar heel swak en loom, en om soo een last te dragen niet kloek genoeg. Dese komen twee hoornen te baat, die boven de oogen uitgroeyen, langer als het geheele lijf, met negen oft thien buighsame leden, niet naukeurigh rond, maar de rouwigheid van de *Geit* gelijk, en hoewel hy dese an alle zyden bewegen kan, nochtans steekt hy die in de vlucht maar recht uit, en van de vlucht vermoeit zijnde, gebruikt hy die voor voeten; want overtuight zijnde van haar swakheid, krult hy sijn hoorns om een tak van een boom, en blijft so in rust hangen gelijk onse *Bruerus* in 't land van *Heidelberg* gesien heeft. De *Paradijs-vogel* daar ingelijc, die ontbloot van voeten, met sijn pefen sich an de bomen hanght; en also, sat van arbeid, sijn rust geniet.

De overige beschrijft *Moufetus* aldus: Wy hebben verscheide *Kerambyces* behalven dese genoemde gesien, een desen gelijk, maar in grootte en verw verscheiden, want hy was een weinigh kleinder en by na aschgrauw, de buik, de benen en hoorns bleek-blauw: De schoften, de start en schorssen met eenige swarte plekken onderscheiden; de leden der hoorns

hoorns waren ook swartachtigh, de achterste beenen langer als de andere. Dese hebben wy van *Quikkelbergh* van Antwerpen overgefonden, bekomen: Wy hebben noch een ander buiten groen, boven op donker; de schouders, 't hooft en de schorffen donkergroen, en blinkende als gout: Hy is een weinigh langer van lijf, den anderen gelijk, maar kleinder, hy heeft purple hoorns, de benen en voeten roodachtigh. De derde dese in verw gelijk, heb ik eerst an *Pennius* gegeven; en ruikt waarlijk na de Kanneel en Noten Muschaat: Maar die zoete geur (daar tegen de voghtige Myrh niet duur is) vervliegt terstond metter leven, en het doode lichaam verlatende, dringht die geheel in de Doos over daar hy in bewaart werdt. *Kardanus* maakt ook gewagh van dese: Maar ik weet niemand die hem voor my gevonden heeft. Daar is ook noch een ander zwart-blinkende, dikbuikigh, van lijf en hoorns korter als de andere. De t'samenvoegingen der hoorns zijn niet als in andere knoopachtigh, maar weerzyds wat getant. Dese bekent *Pennius* dat hy an *Karolus Klusius* schuldigh is. De vijfde is van hooft, mond en tanden de eerste heel gelijk, met zwarte oogen, over 't gheheele lijf donkerverwigh, met een opgespalkte en getande mond, op 't hooft, den hals, en vleugels met kleine swarte stippeltjes besait, in grootte is hy by na de tweede *Kerambyx* gelijk, hy word selden gesien, houd sich in de huisen, in verolmt hout. De sesste is afgrauw met een klein hooft, witte oogen, langhachtige geleede hoorns, met witachtighe plekken onderscheiden, van schorffen en over 't geheele lijf is hy verscheiden; Hy verkeert ook in de huisen, maar of hy ook in 't hout leeft weet ik niet. De sevende heb ik gesien dat uit Rusland van *Eduard Elmer* gebraght was, over 't geheele lijf donker, met seven oft acht geknoopte leden in de hoorns, en is ligt uit sijn vorm te kennen. Van dese verscheelt de achtste weinigh in grootte en vorm, behalven dat hy van hooft schouders en vleugels donker-blauw schijnt. De negende heeft *Iohannes Kamerarius* (die voornamentlijk an de letteren veel dienst gedaan heeft) an *Pennius* gefonden, welkers vleugels en voeten zandachtigh waren, het hooft, de hoorns en buik zwartachtigh, de hoorns achterwaarts over gebogen, en uit veel wervelen en knopen t'saam-geset, die hy weerzyds rasscher als in een oogenblik verdrayde. Hy kruipt in de planten, en voornamentlijk in de *Cithyfus*. Van dit geslacht meen ik dat de Paards-Worm is, welken *Iohan de Choul* (*Lib de Variar. Querc. Histor. c. 26.*) aldus beschrijft. Daar houd sich in de Eykenboom een gheslacht van Paards-Wormen (so veel wy vernemen kunnen) dat zwart, met lange beenen is, en twee kromme angels op het hooft draaght, met welke hy heftigh nypt 't geen hem voorkomt. Dit beesjes hebben de *Timmerluy* die de Eyken bewerken levend in de ingewanden van den boom gevon-

den. De Boeren van Lyons noemense *Thuro*, in de balken leeft hy langh en gelukkiger, en sich dikmaal an die geen welke in de stoven wonen ontdekkende, geeft hy sich in 't oog: De selve, oft sijns gelijk, heeft *Gesnerus* van zaliger geheugenis in sijn 3. Brief getuight van een oude Vrouw, welk een zyde-pijn gehad hadde, uitgeworpen te zijn: Van sekere oude Vrouw (seid hy) die een zyde-pijn gehad hadde, is een Paards-Worm swart met lange voeten, en lange buigsame hoorns, vol etters, levend en so langh als twee vinger-leden van onderen geloof, door een drank van Honig-Afijn met Fenugriek gekookt. De thiende is geheel uitten swarte purpuragtig, en heeft een mond met tangen versien. De elfde is overal swart: De twaalfde heeft de hoorns minder geleed, het hooft en de schoften blauw, en 't overige lijf schijnt bruin-rood. Van alle dese fiet ghy in de afbeeldsels de hoorns sommigerecht, sommigekrom, (om die te beter uit te drukken) maar meest hebben se die niet als (op de manier der steenbokken) na de schouders gebogen gelijk de eerste *Kerambyx*.

Tot de *Kerambyx* oft Paards-Worm, behoort ook de *Quici* van de Brasilianen. Het is een gekerst dier, eyrond van lijf ghelijk een Paards-Worm, sijn lenghte is een vinger en een dertendeel, hy heeft ses voeten, yder bestaande uit dry knopen, en 't uitterste is getand, en met twee nageltjes versien; 't hooft en de oogen zijn klein, en sijn twee hoorns omtrent de oogen voortkomende, achterwaarts gebogen, twee en een halve vinger lang, en vry meer als het geheele lijf, en hebben yder thien knopen, en zijn mette elfde in 't hooft gehecht, soo dik als een dikken draad, het hooft en de voorste sne is donker en bruin van verw, met blinkend swart gemenght, maar op 't midden van de vleugels oft rugh loopt over dwars een breede bleek-geele streep: de benen zijn geel, en omtrent de knokkels met donker-bruin gevlekt, de hoorns zijn uitten geel en swarte verscheiden geverwt, te weten an de knokkels swart, en het overige geel.

De *Bukeros* oft *Taurokeros* heeft twee hoorns, op de wijs der Stieren recht uitgestrekt: Hy is rondsom uitten bruin-rode swartachtigh, en schijnt by na sonder hooft. Het is klein en in sijn korte dikke schoften neergefonken; uit het midden-voor-hooft schiet een scherpen doorn, welke van de natuur tot sijn bescherming geschikt is.

Van de Hoorn-neusen heeft *Moufetus* vier gedaanten gesien: de eerst de grootste en ongemeenste leeft by de Indianen, swart van verw, en heeft een neus gehoornt als de snuit van een Schip, buiten krom, omtrent welk een ander hoorn binnewaarts gebogen, uit een knobbel groeit, hoedanigh een ook uit den heuvel der schoften voortkomt: 't Gheheele lijf van 't uitterste der hoorns totte start heeft de lenghte van vier duimen, de breedte omtrent van twee: Hy heeft na de wet

wet van de Kantharus geen Wijfje, maar is zelf de maker van zijn eigen vorm; Hy brengt een vrugt voort die hem alleen geteelt is. De tweede gedaante der Hoornneusen die ongemeen schoon, en Mercurius toegeheilicht is, heeft *Karolus Klusius*, te Vienne afgeset, overgesonden, van vorm gelijk ghy fiet: Hy soude sonder de buik die heel rood is pekswart geweest hebben. Zijn krommeneuf hoorn is so scherp dat ghy soud menen datse hem (gelijk verhaalt is van de Olyphant als hy vechten sal) schijnt an de Steenrotsen geslepen te zijn. De derde, en de vierde hoornneus schijnen gelijkvormigh, behalven dat dien de vleugels langer als de schorsen uitwassen, en in dese korter schijnen, ghy soud seggen datse met blinkende Inkt begoten waren; soo eenparigh swart zijnsse.

De Kriokeros oft de Ram, heeft knobbelige hoorns blauwachtigh geverwt, met een hoofd uitte goutheele groen, roodachtige schoften, een purpure buik, met vleugels en schorsen geverwt als het hoofd, en gaat op bruin-rode voeten, maar de vleugels in de schede besloten, drukken heel wel het witte vliesje van 't ried uit.

III. L I D.

Vande groote ongehoornde Paards-Wormen, en van alle de kleine.

DE groote ongehoornde Paards-Wormen zijn veelerley, te weten de Pillularius, Melolonthes de Purpure, de swarte, de Arboreus, en Fullo: De Pillularius word also genoemt, om dat hy groote Pila, dat zijn ballen met zijn voeten voortrolt. hy word ook Stercorarius en Fimarius genoemt, so om dat hy ex fimo dat is uitten drek groeit, en sich daar na in vermaakt. By de Grieken Koprinus, Eliokantharus en van zijn vorm Æluronomorphus, dat is galvormige genoemt. Hy heeft sulken vermaak in Koedrek, dat hy daar meest na toe vlieght. Van zijn teeling heeftmen dit, dat hy een Hemelvormigh balletje maakt, en dat so langh van 't Oost na 't West rolt, tot dat hy 't selve tot een werelds gestalte gemaakt heeft: daar na leit hy dat onder den drek daar hy nestelt, een maand langh; die verleden zijnde, werpt hy yder bysonder uit, en smeltse met water: Also komt de Paards-Worm voort sonder vleugels, maar die een weinigh dagen volmaakt in een vliegend beesje verandert. So is dan haar ziel in 't algemeen niet. *Porphyrus* seit dat hy zijn teelsaat in de lucht uitschiet, en daar na met zijn achterste poten groote ballen maakt: Daarom hebben de Egyptenaars gewilt dat hy Apollo toege-eigent was. Ja *Plinius* seit uitdruklijk; om dese eert het meeste deel der Egyptenaren de Paards-wormen onder de Goden, door nauwkeurige uitleggingh van *Apion*, waar door hy verstaat dat in dit dier een gelijkenis van de wer-

Theopr.

Ælian: H:
A: l. 4.
c. 11. &
l. 10. c. 15.

Plutarch:
Sympos:
Praxan: in
Geopon:
Plin: H: N:
l. 30. c. 11.

kén der zon is, om die gewoonlijke wijfen van zijn volk te ontschuldigen. *Aldrovandus* heeft ook angemerkt datse door teelingh voortgheset werden, want hy heeft in de maand May witte Wormtjes gesien, die in een uur 42. in getal, van gestalte als een kalender voortquamen. Hy meent dattet kleine Rupfen zijn, die op de wijs der Zywormen voortkruipen, welke binnen, oft 6. uren eenige witte blaasjes van heel dunne draadjes so groot als het zaat van een Meloen sonder schors begonnen te spinnen. Hy doet'er by, dat de rood-blinkende, en heel groote de aarde uitgraven, en raten van een kleine pijps wijfe spongie met suivere honig maken. Dese heeft nesten uit slijkerige en heel breukfame stof, die anden selven van *Gregorius Kapuciner* zijn bekennt ghemaakt, in welkers eene hy een doode Kantharus oft Paards-Worm heeft gevonden. De gestalte van het teel-lid is uit een gootje bestaande. An 't onderste deel waren als twee klotjes aangehangen, yder had zijn doorgangh met die eene goot gemeen: Dese klotjes zijn somtijts meer in dese Paards-Wormen, en van een langhachtige gestalte. Sy haten de Rosen, vermaken haar in de schaduw van de veil: De Winter konnen se qualijk oft niet verdragen; Sommige seggen datse van de Son verblind zijnde, sterven: Sy worden veeltijds van de luifen verftikt, daar se over al vol van zijn: Sy worden in de Smaragden gesneden tegen 't vergif. Met Roosen-oly en Pierwormen gekookt, genesen sy de pijn van de oiren. *Lanfrankus* prijft ook het poeijer van de selve tegen de pijn van 't graveel: De falf uit Populjoen falf met Roosen-oly, in welke de Paards-worm en Pissebedden, met saffraan gekookt zijn, is goet tegen het Speen. *Villanovanus* heeft ook de sijne tegen de kramp. Ghy sulter de slaapsughtige mede opwekken, indien ghy twee oft dry onder de middelschors van een Okkernoot besloten op het geschrapte achterhoofd, de voorste spieren van de armen, en onder de voeten bind. Dat onderfoek is *M. Iohann: de Florentin* wel ghelukt: Hy gheneest de vierdendaaghse koorts, indien hy levend in een goutgeele lap om den hals gehangen werd, dat seit *Trallianus* bevonden te hebben. 't Geen van de steen Chelonites die met gout-blinkende druppen verciert, geseit word mette Paards-worm in heet water geworpen onweder te verwekken, is dullemans werk. Dese is de Melocyaneus gelijk, van een heerlijke glans, en van angesicht als een Kat. Hy word in de maand Augustus van de luifen die hem an de benen hangen gequelt, en ten lesten gedood. Hy komt over al voor.

De Melolonthes noemen die van Atheen Melonthes, en sommighe Chryfali, andere Chryfomelonthes, en Chryfokantharos, by eenige ook Cantharus genoemt. By *Aristophanes Zoiphion*, by *Eustathius Vespas Major*, oft groote Wesp: By *Pollux Animal culum Volucre* oft vliegend beesje, By de Lombardise

Macell.
de Med.

Plin: H: N:
l. 33. c. 11.
Trallian:
l. 12. c. 8.
Plin: l. 37.
cap. 10.

Plin: H:
N: 1.30. c.
20. & 29.
c. 9.

se Boeren en *Gaza Galenica*, en by andere boom-paards-worm. *Hesychius* maakt hem gout-geel. De uitlegger van *Aristophanes* geel. De jonge Schrijvers groen, maar uitten gout-geel blinkende: 't Selve gevoelt *Plinius* ook. Het Mannetje is over al groen, uitghenomen sijn roodagtige ogen; de scheden van de vleugels zijn in 't Wijfje kastanie-bruin, met een heldere glans; de borst is in beide spits. Sy geven een knarssend geluid. Sy worden geteelt uitten wormen van Koeje oft Paarden drek, Indien wy *Aristoteles* geloven; indien *Stephanus* uit *Theophrastus*, uitten bloemen van de appel-bomen. Daar zijn noch twee andere gedaanten. De eerste van *Klusius* zijn het hoofd, de schoften en voeten swart, doch uitten blauwe geverwt; de sprieten zijn hoornachtig, de scheden met groeven, maar an den omkring een weinig rood. De tweede van *Thalesius* is geheel, behalven sijn swarte ogen, groen; de buik uitten gout-geel een weinigh rood; de midden-rug is met een vlek als de Maan, van de selve verw als de scheden, verciert, daarom word hy Mane-Paard genoemd.

De purpere van Konstantinopolen gebragt, was geheel sodanigen ook blauwachtig, behalven dat de ogen, buik en voeten pekswart waren.

De swarte is geheel sodanig, de mond met tangen versien: de schouders zijn by na vierkant, de benen en sprieten kort. Hy houd sich in 't verolmde hout. Hy loopt meer als hy vliegt, en rommelt onder 't lopen.

De Arboreus oft boom-paards-worm komt overal voor, voornamentlijk in de maanden Junius en Augustus: de scheden der vleugels zijn root, met een dunne meligheid besproeit, en wat blinkende; de kring van de oogen, en sijn kleine sprietjes zijn geelachtig, en de voegen van den buik witachtig. In Normandie worden sy alle dry jaar overvloediger gevonden. In 't jaar 1574. op den 24 Februarius is'er so veel in Engelandt inde Sevarne gevallen, datse de raders van de Molens stutten; desen is gelijk die uitten donker witachtig, met een groen-grauwe buik, een weinigh gryfachtig is. Hy dient totte jaght van de Endvogels. De Kranen worden ook met de selve gevangen, gelijk *Gesnerus* verhaalt.

De Paards-worm die *Plinius Fullo* noemt, meent *Gaza* dat de Kantharus van *Aristoteles* is, *Plinius* de roode Paards-worm, *Iunius* een beesje met een gesplete start, groter als de Arboreus, en kleinder als het Wijfje van 't vliegende Hert; hy heeft een hoornachtig hoofd met twe sprietjes versien: de oogen en borst ruig, en uitten witte geel, met swarte voeten; de buik en start zijn de Krane vederen gelijk: de schouders en scheden zijn met witte, en swarte plekken onderscheiden, so schoon als een damaste kled, en gy soud sweeren dattet mette naald gestikt was. Hy komt overal niet voor. De Wijfen prijsen hem om den hals gehangen, tegen de vierdendaagse koorts.

Dit zy genoeg van de grote gehoornde, en ongehoornde. De kleine zijn oft gevlekt oft

ongevlekt van lijf. die noemen de Grieken *Allochrous*, en dese *Monochrous*: de vlekken van sommige zijn uitten swarte witachtig, eenige geel, andere roodachtig. Van die uitten swart witte zijn'er seven, van de gele dertien, van de roode twaalf, die wy hier yeder haarschok gegeven hebben; de verw der ongevekte zijn van een selve verw, en onder die ses swartachtig, twe bruin-rood, een rond uitten blauwe swart, de andere is geel. Onlanghs seit *Moufetus* is'er van ons een ghesien uitten donker-rood, en een ander scharlaken rood. Wy hebbender vijf goudt-geel, doch wel klein, maar overal met blinkendt goudt besprengt, welke wy, op dat wy onse nakomelingen niets schijnen te benijden, hebben laten affetten en hier by affchilderen.

III. L I D.

Van de Paards-vormen van Aldrovandus.

Aldrovandus heeft de selve in gehoornde, en ongehoornde verdeelt. Sommige van die hebben een, ander twee, en eenige dry hoorns, en worden selden gesien. De *Dikera-toi* zijn oft *Lukani* oft *Tauri*, welkers hoornen getant, op de wijs van scharen geopent, en gefloten werden: oft *Karabi*, welkers hoorns knoopachtig, en gemaakt zijn om de weg af te peilen. Daar zijn vijf-en-dertig gedaanten van beide, die hy in ses verscheide platen voorstelt. Ik stelse ook alle voor ogen, op dat indien'er onder de opgetelde iet uitghelaten zy, 't selve bygedaan werde, en een beter vergelijking van beide kan gemaakt werden.

De eerste plaat heeft'er seven, welkers eerste uit het geslaght van de *Karabus* is, voor so veel de gestalte van 't lijf angaat, welke hy met de andere gemeen heeft, hoewel ik geensins uitgevonden heb op wat plaats die voortkomt; 't gehele lijf is swart, met langachtige sprietjes, bestaande uit kleine knoopjes, met twe lange hoorns in 't achter-deel van 't hoofd, oft liever twee byhangfels, knopig omtrent de mond, en ook dikker als de sprieten, maar wel de helft korter; de voeten zijn in 't einde gespleten en ruw: de start maken twee byhangfels van de scheden als sy t'saam-ghevoeght werden.

De tweede is een water-paards-worm voor en achter over. Ik noem hem na 't water, om dat hy tegen de wijs van andere, in 't water leeft. Hy is mede onder de groote te tellen, ook over 't gehele lijf onder en boven swart, uitgenomen de hayrtjes die an 't uitterste van de voeten gesien werden, als ook de sprieten die rood zijn.

De vierde uit het geslaght der kleinste, want hy is een duim-breedt langh, en ook gheheel swart, met een klein drykantigh hoofd, kleine sprietjes, welkers uitterste stomp als met een ront balletje versien is: de voeten zijn in 't uitterste gespleten, hy had een weinigh na 't lijf toe enige ruwigheit oft byhangfels, met welke hy inde voortgank geholpen wierd, gelijk de *Polypus* met sijn krullen. In dat deel daar de

K scheden

Plin: H:
N: 1.30.
c. 11.
Moufer:
de Insect:
l. c. 12.

scheden op de vleugels malkander raken was een openbare spleet, welke verbreed en geopen zijnde, vertoonden sich groene vederen, eenigfins na 't kaffanie-bruin hellende, en als hy die om te vliegen uitspreit, schijnt hy over 't gheheele lijf blinkende, met een kloeken buik.

De vijfde is de *Scarabeus Pillularius*, en de *Kantharus*, met een breed swart gedrongen lijf, uitten blauw blinkende, het hoofd is onder plat, boven eenigfins gebogen, en breed als een Kauwoerde, met veel ansienlijke uitpuilingen, uit welk weerzyds twee korte sprieten uitsteeken, die an 't einde in veel dunne draden aflaten; de voeten zijn voor an 't uitterste getand, van de natuur alsof gemaakt, om mette selve, wijl hy geduerig in den drek leeft, de voorste deelen van 't hoofd te beeter te kunnen afvegen; de borst is groot en dik, an welkers midden weerzyds de voorste voeten gehecht zijn.

De selve is de groene Paards-Worm, die men meent dat onder 't vliegen geluit maakt; hy is boven op 't lijf en den buik heel donker groen, daar hy den naam van heeft, met een klein hoofd by na swart, an weerzyden van de mond met twee knobbelige hoorns versien, en met tanden daar hy sterk mede nijpt, langhe ghelijke sprieten an 't einde allengskens spits aflatende, maar met een ronde borst, en een dunder band an den breden aars gehecht.

De laatste van de selve plaat is swart van lijf met groene plekken, die eenig geel vermengt hebben; lange hoorns mette selfde plekken besproeit, die achterwaarts gebogen werden, mette selve plekken zijn ook de voeten, voornamentlijk de dybeenen besait, en een langen aars, die de scheden niet geheel bedekken.

In de tweede plaat is de *Lukanus Nigidy*, de *Cervus Volans* van *Leonicerus*, de *Scharabelaphus* van *Kardanus*, de *Taurus* van *Scaliger*. Sommige noemen hem tweehoornige Paards-Worm. *Antonius Liberalis* seit dat hy by de Theffaliers *Kerambyka*, en hout-eetende Koe genoemd is: By de Francen word hy *Cerf volant*, by de Lyonse Boeren *Turro*, mogelijk van 't woord *Taurus* afgeleit, by de Italianen *Cervo volante*, bukarone del korno, by de Spanjarts *Gufano kon kuernos*, by *Fernantus Imperatus* *Cervi volanti*, by de Neerlanders een vliegendt Hert, en by de Hoogduitsen ein *Schroter* genoemd: Hy is geheel swart van lijf en groot, en daar uit steeken twee getakte oft gherande hoorns, met welke hy heftigh nijpt: An weerzyden van dese staan de oogen, maar binnen de hoorns twee andere kleine, ghelijc sprieten: hy is breeder van kop als borst, maar niet so lang; sijn hoofd en lijf van een gescheiden zy, leven veel langer.

Maar die dese volgt is de voorgaande in alles ghelijc, en schijnt alleenlijk in grootte te verscheelen, mits hy de helft kleiner is.

Daar volgen nu twee andere eenhoornige, die wy boven geseit hebben van de Egyptenaars *Merkurius* toegewijt te zijn, met een swart lijf, daar een weinig rood onder loopr, en een grote dikken kop. De leste van dese is voor hayrig, en *Fernantes Imperatus* noemtse *Rhinoceroten*, om de ghelijckheid van de hoorns metten *Rhinoceros*. Sy vliegen traag, waarom sy by na van selfs inde hand vliegen.

Op de vijfde plaats is de *Lukanus* die de *Kappel* gelijk is, want hy is over 't gheheele lijf verscheiden geverwt, twee dwarfse vingers langh, met getande hoorns als een hert, voor welke weerzyds achterwaarts voor de oogen twee lange dunne sprieten uitsteeken, om ter zyden de wegh te doorsnuffelen, het hoofd is met witte plekken geteekent, en met een weinig rood vermengt, met een smaller borst, in 't midden met dry witte plekken geteekent, een dikken langen buik als in fommighe *Kappellen*, met swarte ringen, en vleugels, die den gehelen aars niet bedekken, maar veel korter, en so ik meene meelagtig; want om de waarheid te belijden, het is my vergeeten, wijl dit dierfelden gevonden wert, en ik zijn beschrijvingh, die ik eertijds van het selve gemaakt heb nu niet kan vinden; sijn vleugels worden met verscheide verwen verciert, want boven daarse an den opper-buik raken, en de borst na by zijn, hebben sy een groote rode plek als een Hart, 'twelk de Schilders gemeenlijk, een neergedrukt spits oft kegel ghelijc afmalen; het overige gevleugelde lijf is swart, eerst met enige witte plekken, daar na met breder rootagtige strepen, die beide door malkander lopen, soo dat de natuur in 't verciere van dit diers vleughels de Schilders en haar konst schijnt te bespotten.

De derde plaat is geheel vande *Karabus*, en heeft veel gedaanten, uitgefondert de eerste, die meer na 't geslagt van de *Lukanus* helt, met een klein lijf, swart en met kleine kromme hoorntjes sonder tanden tot het selve gebruik als vande andere. In dese worden ook sprieten weerzyds agter yeder hoorn gestelt; hy is matelijk, dog dikker van borst als hoofd, met een tweemaal langer buik, van de selve dikte en breette, en word ghemeenlijk *Cervettino* genoemd.

Op de tweede plaats staat de *Karabus* van 't aller-kleinste geslagt, welkers hoofd klein, als ook de borst mette sprieten en voeten swart zijn; maar de sprieten zijn lang en knobbelig, de scheden weerzyds rood, in 't midden met een grote swarte plek. Hy word by de Italianen gemeenlijk *Portaterra* genoemd.

Na desen volgt op de tweede plaats, de *Karabus*, die ik meen de rechte van *Aristoteles* te zijn, wijl hy dikmaal in 't hout ghevonden wert, waar hy daar na uitgevloogen is.

De derde *Karabus* groeit ook in 't verolmde hout, gelijk wy gesien hebbē, met lange knobbelighe hoorns, bestaande eerst omtrent het hoofd uit 9. oft 10 grote knopen, daar na uit kleiner, in welke ieder by sōder de dunne einden vande bovenste so ingehegt werdē, dat se knopige

knopighe geledingen fouden konnen ghe-noemt werden: maar de laafte geleding is ten deele knobbelig; en fonder knobbelen, fo dat 't geen fonder knobbelen is, an 't einde fpiets in een geknoopt deel fchiet, gelijk in de laafte gheledingen der vingheren te sien is: Maar defe hoorns die met recht fprieten van *Aristoteles* genoemt werden, (want fy hebben ook dat gebruik) zijn dikmaal veel korter als het lijf, fomtijts langer: Ik hebber ook gefien die tweemaal langer als het lijf waren, maar gelijk het lijf geheel fwart, met een weinigh kleinder hoofd als borft, de buik breed en langft van al, voor uit vier oft vijf ringen beftaande. An 't einde van den aars was hy ruig, en het uitterfte der voeten getand en ruw, uit veel ruige deeltjes beftaande, welkers laafte in twee gefpleeten en krom als een haak zijn, met welke hy heel vaft an 't geen hem voorkomt, gelijk fteen, hout, oft ander tuig blijft hangen, daar hy nauwlijks kan afgetrokken werden, waarom hy in *Insubria Portapeso* genoemt is: Want hoewel het een klein dier is, fo draagt het nochtans fomtijds eengewigt fef-maal langer als hy felf is: hy hangt an fijn hoorn en voert fich daar mede om-hoog. Ik heb defen altemet in een doosje enige maanden inde Winter levend bewaart, en met verolmt hout gevoed; maar niet konnen anmerken of hy in de Winter- maanden verolmt hout eet, 't welk nochtans waarfchijnlijk is, wyl hy met twee kromme tanden verfien is, gelijk het ander geflacht van de Paards-Wormen; Want met defe twee op malkander flaande, brengt hy 't afgeknaagde voedsel in de mond: Het gheheele lijf, uitghenomen de hoorns, is twee vingers lang, en een breed.

De volgende is van 't felve geflacht, maar verfchilt in verw van 't geheele lijf, die donker kaffanie-bruin is, de hoorns zijn dunder, met langer en dunder tuffchen-knopen; Het hoofd is veel kleinder als de borft, met groote ogen in 't achterdeel, en niet fo ver van malkander fttaande als inde voorgaande, met een kleinder borft, langher buik, en fwarte ftart verfien.

Daar volgen twee andere, die onder 't felve geflacht van de *Karabus* te betrekken zijn, met een heel fwart lijf, groter hoofd als borft, 't welk met een witte ftreep van de borft gefcheiden wert, met een buik by na ey-ront, die geheel met twee fcheden bedekt wert, anders als in de voorgaande: het uitterfte der poten is niet fo ruw, dat hy over al kan anhangen.

De laafte is de twijffelbare *Karabus*: want de fprieten welke in andere knobbelig waren zijn in defe als in fommighe *Kappellen* gevordert, met een gheheel fwart lijf; de grootte van 't hoofd en borft is by na de felve, maar weerzyds an de borft worden twee byhangfels gefien, beftaande uit enige knopen, welke wyl de borft van twee voeten ontbloomt is, anders als in vele andere, de plaats van voeten bekleeden; want de ghefteltenis der voeten is van merklijk onderscheid; en haartwede en

derde geleding is mette felve ruig en hayrigheid befet als de fprieten, en de befchrevene byhangfels van de borft, met fodianigen kleinen lijf als in de beeldtenis gefien werd.

De vierde plaat heeft'er maar twee, welkers eerste ook onder 't geflacht van de *Karabus* te betrekken is, en die, welke in de voorgaande plaat op de vierde befchreven is, gelijkflachtig, op den rug met veel uitpuilende ftippen, en een geftarten aars begaaft.

De tweede is geheel fwart, met een getand hoofd fonder knobbelige hoorns; in welkers plaats twee fwarte gelijke, en matelijk lange fprieten zijn.

De eerste van de vijfde tafel eet *Druiven*, is over 't geheele lijf fwart, uitgenomen de voeten, de fcheden en fprieten die kaffanie-bruin zijn, de fprieten in 't uitterfte als een befem in veel deelen gefcheiden; de fcheden reiken niet tot het einde van den aars.

De ander by na van 't felve geflacht is geftart, mette borft en 't hoofd fwart, uitten groen blinkende, met kaffanie-bruine fcheden, die den gehelen aars niet omringen, de voeten an 't uitterfte meer root, met fprieten van de felve verw, welke wijffe an 't einde dik fchijnen, worden fy gelijk een teere langagtige vrugt, met een heel klein fteeltje an 't hoofd gehecht.

De dry gekerfde die volgen, worden totte Spaanfe vliegen betrokken, welkers eerste geheel fwart van lijf is, uitgenomen de fcheden die root zijn; want in 't begin groeit een breed-agtige fwarte ftreep, van 't midden der beide vleugels, daarse malkander raken, en rekt fich na den aars uit, daar hy eindigt, en de fprieten zijn lang. De tweede is van hoofd, borft, fprieten en de twee voorfte poten yfergrauw; de andere leden zijn fwart, uitten blauw oft lootverwig blinkende. De derde en lefte, heeft fwarte voeten en fprieten, de andere leden zijn root-achtigh.

Op de fefte plaats word de *Scarabeus* gefteft, die een worm van anfen gelijkt, is over 't geheele lijf fwart, met dikke byhangfels an den aars, en lange fprieten.

De fevende heeft een ftart, is over 't geheele lijf afgrau, na 't kaffanie-bruin hellende, met een borft en de fcheden goud-geel heel dunne fprieten, en anfenlyke oogen ter zyden van 't hoofd.

Inde fefte plaats wort de *stinkent* genoemde *Scarabeus*, om dat hy lelijk ruikt, gefet, hy wort inde velden ghevonden, en is de *Scarabeus pillularius*, meer als enige andere gelijk, met fwarte gheknoopte fprieten, in welkers uitterfte twee bolletjes zijn. met een yfergrauwe plek dicht by defelve, de andere delen zijn heel fwart, uitgenomen de fcheden in welkers opperdeel vier yfergrauwe plekken zijn; de voeten waren an 't einde heel getand en ruw, met een geringde ftart, die hy kan uitftekē, en inhalen. Als hy gevat wort krijfelt hy en loopt heel snel. In dit felve beesje is an te tekenen dat'er an 't onder-deel omtrent de mond een wormtje oft klein beesje was, 't welk oft in hem natuurlijk oft door toeval ghebeurde,

weet ik noch niet: maar ik heb gezien dattet sich so lang vertoonde, als ik hem by my hiel.

De tweede is ook een stinkert gheheel swart en klein, met getande sprieten sonder bolletjes, en an't einde der voeten ruw.

De derde is de *Serpentarius*, also van ons genoemt, niet om sijn gestalte van een slangh, maar om dat hy in 't lijf van de dode slangen, wiens vleesch hy eet, gevonden werd. Hy is kleinder als de *Pillularius*, en dunder van lijf, met een plat swart hooft, en swarte kleine sprieten, welkers toppen geelachtig zijn, met een twee-hoornigen bek, uitpuilende ogen, een swarte schiltvormighe borst, korte vierhoekige scheden, (want sy bedekken den gehelen aars niet) welke beide in 't midden twee breede geele en een weinig getande streepen hebben; den buik is vol ringen, en omtrent het einde heel hayrig: alle de voeten zijn getand, welkers voorste nochtans in 't uitterste lidt breder waren als d'andere, so datse by na een hant geleken, en onder geelachtig; tussen de voorste en middelvoeten is hy geel, en met dat deel na de Son gekeert, schieter een glans uit; dese gout-gele verw schenen enige rootachtige hayrtjes te maken. In 't opperste van de borst was hy met een kruis geteekent, tussen de sprieten met een donker gele drykantige plek: en sijn onderste met veel voeten versien.

De vierde is mogelijk uit het geslagt van de *Pillularius*, want ik heb gezien dat hy omtrent den drek verkeert: hy is kort en dik, swart, en met een ront blinkend hooft, gevormt als een schildt, uit welkers midden hy twee korte hoorntjes, met toppē uitschiet, met twee andere byhangfels, veel kleinder als dese: de borst was ook schildtormig, welk nochtans voor een uitgerekt en spits byhangfel heeft, 't welk by na een derde hoorn gelijkt, met gestreepte scheden, en voeten an 't einde scherp en ruw, doch de voorste minder ruw als de achterste, en an de zyden met rosachtige hayren beset; de gestalte van den aars gelijkt een half schilt.

De vijfde is swart, met een klein hooft, langer sprieten, en geen ruwe voeten. De sefte de kleine waterige genoemt, om dat hy in 't water leeft, is swart, helder en wat na 't groen hellende, met een brede borst en buik, scheden groter als de buik, en heeft in 't midden van den buik, tussen 't begin der voeten een byhangfel, waar mede de voeten schijnen ghescheiden te werden.

De laatste twee kleinste zijn beide gesprenkelt van rugh. De eerst is schiltvormigh van borst, met een rondachtig hooft, en twee kleine sprieten beset: maar de rugh is swart, met veel stippelen besait. De laatste is ronder, en gedrongen van lijf, met een klein hooft, lange sprieten, een ghesprenkelden rugh, en meer swart geverwt.

De eerste van de leste plaat uit het geslacht van de kleinste, is over 't gehele lijf heel swart en ghedrongen, met kleine sprieten, en scheden die den heelen aars bedekken.

Die desen in orde volght, is groter en ook

swart van lijf maar langer, met langer sprieten, an't einde der voeten niet ruw, maar effen en glat, so dat hy niet al te bequaam tot klimmen schijnt, oft ten zy dat sijn kleinheid de selve ruwheid niet sienlijk maakt.

De derde is ook van ons onder de *Paards-Wormen* gebragt, om dat hy meer met hem in de natuur en ghesteltnis van lijf, als met andere over-een-komt; hy heeft een klein hooft, welkers leden metten rugh gout-geel zijn, de andere deelen heel swart.

De vierde is over 't gehele lijf swart, met een klein rond hooft, matelijke vleugels, een borst drymaal groter, en met scheden die 't gehele lijf bedekken.

De vijfde uit het geslagt der kleinste, is by na heel swart, behalven op de scheden, daar hy goutverwig maar donker is, met een rond hooft, en heel kleine sprieten, die niet wel gesien werden.

De sefte is geheel swart met een groot ghe-tant hooft, ruwe getande voeten, an de einden gespleten, met korte scheden die den aars niet geheel bedekken.

Die op de sevende plaats ghestelt is, lijkt beeter een *Kriekel* met een langh lijf, geel gheverwt, maar omtrent de zyden, insonderheid van de scheden, met eenighe swarte vlekken ghesprenkelt, rechte sprieten, die lang, en met een geele verw onderscheiden zijn.

De achtste het onderst boven geschildert, is rond, swart en klein van hooft, met kleine dunne sprieten, een borst groter als het hooft, swarte voeten, en onder an den buik roodachtigh.

De negende is geheel swart en lang, met een heel klein hooft, middelbare sprieten, een grote borst, welke ver van den buik is afgescheiden, en met een dunne tand vereenigt; de uitterste leden van de voeten zijn ruw en getand.

De thiende is ook swart, uitgenomen den rug die met een silvere glans flikkert, daar enig swart onder gemenght is: hy heeft een klein hooft, dunne sprieten, en een buik na het eind' een weinig smal aflopende, en de einden der voeten in twee geklooft.

De laatste is ook heel dun van sprieten, en geheel swart, met een minder smalen buik, dese is ook onder de kleinste te rekenen.

IV. HOOF T-STUK.

Van de Proscarabeus en de water-Paards-Wormen.

Die de Latynen *Proscarabeus* noemen, hebben *Paracelsus* Meloe, *Agrikola* *Pinguiculus*, de Grieken *Antikantharus*, en *Laio-kantharus* genoemt. De Hoogduitsen noemen hem *MayPaards-worm*: hy is sagt van lijf uitten versleten blauw, met een glimmende swartheit; an sijn schouders zijn twee vleugels oft liever beginsels van die ghehecht, die hem

Mouferr:
de Insect
1. c. 23.

hem dienen tot een raffer voortgangh: De ringen en strepen van den rug en buik zijn groenachtigh, in de jonge en in de volwafsenne blauw. *Agricola* noemt hem valschlijk viervoetigh, want hy heeft ses. *Wierus* beschrijft hem by *Klutius* alsoo: De Worm is op 't hoofd en den omringh van den hals hoogh purpurverwigh, een weinigh blinkende, en de vleugels zijn met een donker groen geverwt: Onder de vleugels, en den omringh van den rug zijn de ringen verscheiden geverwt, nu blinkend-groen, daar na donker-geel; de buik en de voeten even als het hoofd en den hals: weerzyds an den buik zijn dry benen, met sijn krommen bek is hy d'andere sijn gelijkslaghtige niet onghelijk. In sijn jonkheid zynse met blauw vermenght; sy wassen tot de lenghte van twee vinger-leden, en totte dikte van een. Gestampt geeft hy een lieflijke geur: Hy eet Viole-bladeren en jongh gras: Hy word selden na de Maymaand gesien; De overige tijd blijft hy oft verholen, oft sijn zaat in balletjes besloten hebbende, sterft hy. Hy word onder de Heide gevonden, en ook uit de begroeide sloten getrokken. Sy versamelen start tegen start, en 't Wijfje 't welk grooter is, en een ghehanghde mond heeft, en die door de minste anrakingh oly van haar geeft, trekt het Mannetje dat kleinder, en mager is voort, soo dat hy gedwongen wert achterwaarts te kruipen.

Die van *Wierus* (welken hy *Majalis* noemt) ghelijkt het aengesicht van een mensch: Hy heeft langer vleugels als andere, en word met veel ringen over 't lijf verciert. Die, welken *Edmund Knievetus* gesien heeft, was klein en schraal. Sy hebben haar gebruik in de genees-konst. In Ditmarsen wordense met een draad om den hals ghehangen: op deselve plaats wordense gedrooght, en dry in getal tot poeijer gebracht, met bier tegen de algemeene hoofd-pijn, negen dagen langh om te sweten ingegeven; maar haar gebruik is gemeen in de vliegende jight; het is niet goet haar met handen an te raken als sy gevangen werden. Haar getal word altijd oneven gebruikt, eerst een, daar na dry, en ten hoogsten vijf met warm bier gedronken: hier van komt eerst een grote ontroering van den buik, daar na een groote pijn omtrent de Watergangen, datse met de doodt schijnen te vechten, hier na volgen brakingh, herte-pijn, scherpe waterlofingh, en diergelijke, ten lesten trekken sy overvloedigh de weiachtige voghtigheid uit, en de sieken worden daar na weder herstelt. *Paracellus* geeft in de waterfught het water uit 10. vierendeel. loots van de Meloe, oft *Proscarabeus*, en een once zaat van *Radijs* getrokken van twee oncent tot dry. De overgehaalde ghenesen de geswellen der ooggen: Haar vet geneest de kloven van de handen. *Keglerus* prijft die in soeten oly ghesmoort zijn tegen de klier en kool-geswellen. Wat *Marcellus* van de *Scarabeus Kulio* schrijft, sie dat by *Mousetus*.

De Water-Paards-wormen beschrijft *Mousetus* aldus: De Water-Paards-worm noemen de Grieken *Hydrokantharus*; de buik van dese is bruin-rood, de rugh kool-swart, behalven de Engelse, in welkers afbeeldsel, indienghy den rand die om de schoften en 't gheheele eyronde lijf loopt, een weinigh donker maakt, ghy niet meer tot sijn beschrijvingh noodigh hebt. Sy hebben yder ses voeten, van welke de achterste in lenghte en breedte de andere overwinnen, welke sy in plaats van riemen om te swemmenghebruiken, maar haar scheden zijn heel swart, daar haar silver vliedachtige vleugels onderschuielen, met welke sy 's nachts uit het water ryfende geswind door de locht vliegen, welken sy by dach selden oft niet beploegen, maar de kleinste van alle zijn, die gedurigh gins en herwaarts en veel sonder orde boven op 't water lopen en spelen, en als het water ghevoert werd, oft na de grond schieten, oft haar in de gaten van de kanten der Rivieren verbergen: en daar na by stil water wederom beginnen te spelen. *Kristoforus Leustner* schrijft een Paards-worm ghevonden te hebben by *Gesnerus*, met een schors (ghelijk sy gemeenlijk zijn) bedekt die een geel hoofd als een Mier, en veel vleugels hadde, onder over den buik waren eenighe pinnen ghesaait, de starten van de Krabben gelijk, daar mede sy in 't water als met riemen roeiden. Hy had tot sijn beschermingen een kleine start, maar in lange hairen verdeelt. Uit het slootwater in bronwater gheworpen zijnde, is hy in weinigh dagen gestorven.

V. HOOFD-STUK.

Vande Brasiliaanse vliegende Taurus oft Stier, en sijn gelijkslaghtige.

VAn de vliegende Stier oft plathoornige Paards-Wormen zijn'er vier ghedaanten by de Brasilianen, by haar *Encna* ghe-noemt.

De lenghte van 't lijf in de eerste is meer als twee Rynlandse duimen, maar de dikte by na vier; Het heele lijf is blinkend swart, maar met geele hayren ghedekt, so dat hy geel schijnt, hy heeft ses voeten, twee vooraarts, twee ter zyden, en twee achterwaarts gestrekt, die alle blinkend swart, en opwaarts met eenige hayren versien zijn; An yder voet heeft hy dry nagels met een kleine punt die als een derde nagel is, en de benen zijn met verscheide tandtjes ghewapent, en omtrent een vinger breed (dat het minste is) van 't hoofd is een kerf van 't lijf; hy heeft een grooten hoorn op 't hoofd blinkend swart, en in 't uitterste gesneden, omtrent een vingerlang, swarte uitpuilende ooghen, en omtrent de selve twee uitgestrekte krullen, yder met dry punten, die an de einden donker zijn: De eerste dryhoornighe sine van 't lijf heeft een uitgestreken, en een weinigh om laagh gebogen hoorn, so langh als een mensche tand,

en weerzydseenen van de selve lenghte; De vleugels zijn van de selve verw met het geheele lijf, doch ruigh en hard; de achterste sne van 't lijf heeft onderwaarts veel kerven: De eerste sne is opwaarts meer rosachtigh van hayr, maar de achterste meer geel.

De tweede is van de eerste een weinigh verscheiden, in 't opperlijf van Kastanie-bruine verw uitten swart blinkend, in 't onderste geel Kastanie-bruin blinkend: De lenghte is by na van twee vingers en een half, de dikte van omtrent vier; de voorste sne van 't lijf is een vinger langh, het hoofd klein, de oogen zijn swart-blinkend, maar niet uitpuilende als in de voorgaande; Hy heeft omtrent de ooghen twee krullen als de eerste: dicht an 't hoofd een rechten en een weinigh achterwaarts gebogen hoorn een halve vinger langh, enter zyden in de voorste sne opwaarts een dikken na beide hoorns opgerecht, doch een weinigh korter en stomper als die eerste; de vleugels en 't lijf zijn gevormt als in de andere, hy heeft ses benen met dry voegingen, endry klauwtjes, en een heel klein voor een vierde, het middelste van de beenen tussen de tweede en derde voegingh is met spitse angels versien, maar de geheele benen zijn ruigh met hayren van Kastanie-bruine verw gelijk ook omtrent de mont en inde sne van 't lijf.

De derde is van onghemeene vormingh; van de selve grootte mette voorgaande, met een dikken ronden buik, ses benen yder uit twee voegingen bestaande, maar de voorste hebben voor vijf uitsteekfels gelijk vingers, met welke sy de aard geswind uitgraven, en sich daar in dringen; hy heeft twee gestreepde vleugels, en in de eerste sne van 't lijf, een uitbultingh als een zaal, en voor die een rondachtigh hol, so groot als een Sinknoot, in welke een groot getal van levendige vrugt gesien werd van bruine verw, met eenighe draden in 't hol vast gehecht, welke vrught so groot als 't zaat van de slaapbollen was, maar door een vergroot glas schenen sy so groot als een boon, en was in alle deelen volmaakt, en ghehoornd als de Moeder; het hoofd is half-maan wijs van gestalte en plat, daareen hoorn opstaat, dik, recht en meer als een vinger langh, maar in 't opperste een weinigh achterwaarts gebogen; achter 't begin van dese hoorn was weerzyds een rond swart blinkend oogh, so groot als een grein van de geers, maar 't gheheele lijf, de benen en vleugels zijn van een glinsterende verw uitten swarte groen, en goudverwigh vermenght, en gheheel met kleine hayrtjes bekleed: Hy is heel sterk, want van my opgefloten zijnde, wist hy sich altijd uit te helpen, so datmen hem met een touw most binden. Hy stinkt by na als een Bok.

De vierde heeft ses benen, vier achter, en twee in de voorste snee: De voeten eindigen in twee half-maan ronde hoorns, en yder heeft een dunne tangh; de voorste sne een vinger langh eindicht in een hoorn twee en

een halve vinger langh, die rond, en een weinigh neerwaarts gekromt is, en achterwaarts gelijk als twee tanden heeft, neerwaarts an 't voorste deel, omtrent het begin van desen hoorn word het hoofd ghevoeght, dat wel klein is, maar ook een hoorn opwaarts gebogen heeft, omtrent twee vingers langh, met een drytandige uitpuilingh in het spits. Hy heeft ronde swart-blinkende oogen, so groot als Kennipzaat, maar achter de ogen gedrayde kegelvormige scheuten, de achterste sne is twee vingers langh, en met dikke vleugels bedekt, wyl de voorste sne glat en met een vaste schors bedekt is, die tot een hoorn uitgerekte werd.

Het geheele voorste deel met de hoorns, 't hoofd, benen en onderbuik is swart-blinkende van verw, en opwaarts als een langen hoorn, neerwaarts met vlokachtige hayrtjes uitten donker geel bekleed, en in 't anraken so sacht als zyde. De voegingh an 't hoofd is ook vlokkigh, maar de benen, en benedenbuik zijn met korter en donker-geele hayrtjes bekleed; de buiten-vleugels bestaan uit een schors van verw als Olyven, met een weinigh donker geel vermenght, en donkere stippelen besaet: die twee groote hoorns kan hy t'samen voeghen, en daar mede yets vast houden.

De ghelijkslaghtighe van de Brasiliaanse Taurus oft Stier, heeft een gekloofde kop, welkers voorste deel het derdendeel van een vingher lang is, het achterste een weinigh meer als twee: Hy heeft een hoofd gelijk als vierkantigh, en twee uitstekende tanghen voor tanden, groote uitpuilende lang-ronde oogen, twee krullen voor de oogen, in 't beginsel breed, daar na smalder, meer als twee vingers langh, bestaande uit neghen voegingen; ses benen, twee in de voorste sne, vier in de achterste, yder twee vingers langh, uit dry geleedingen bestaande; breede voeten, en an 't uitterste twee kromme nagels: De voorste sne eindicht ter zyden in vier angels, en word met een korst bedekt; de achterste heeft vier dunne vleugels, met twee schorsachtighe bedekt. Het geheele boven-lijf is donker geelachtigh, oft houtverwigh: Het hoofd, de ooghen, krullen, tangen, benen en het onder-lijf zijn blinkend swart, en de buik met een grijse wolligheit bedekt.

Andese sal de Tambeiva het besluit maken, het is een gekerft dier niet qualijk een Land Schilpad gelijk, so groot als een middelbare Sinknoot; de twee buiten-vleugels zijn schorsachtigh, in gestalte als het schild van een Schildpadde: De voorste sne van 't lijf is met een blinkende schors uitten goutgeel met groen vermenght ghedekt, in den omloop van de schors is hy van verw uitten rood-blinkende; an weerzyden heeft hy twee hoorns schuins uitstekende, ses blinkende benen als goud, met heel schoon rood, doorsfikkert: Het onder-lijf is van de selve verw. Hy gaat traagh voort, en vlieght niet licht wech.

Markgr:
Hist: Brab:
l. 7. c. 8.

Nieremb:
H: N:
Exotic. 13.
cap. 20.

Ten lesten maakt *Nierembergh* ook gewag van eenighe Indiaanse Paards- Wormen, welkers hoorns afgeraspt, en met water ghedronken, wonderlijk de minluft fouden verwekken.

VI. HOOFT-STUK.

Vande *Kantharis* oft Spaanse vlieg.

Naam.

De naam die dit gekerfde dier by de Grieken heeft, houd het ook by de Latynen: De gesprenkde word *Ketonias* genoemd, om dat het op de manier der Schildpad gestippelt en gevlekt is. *Plinius* noemtse alle kleine Scarabei oft Paards- Wormen.

De beschryvingh sullen wy in 't onderscheid by-brenghen; Sommige maken haar de Wesp gelijk, maar langer van lijf, andere een groenverwighe aardworm als gout-blinkende, ander een klein ghekerft dier, langhachtigh een goutverwigh, en een klein diertje met geele strepen dwars over de vleugels gesprenkelt, met een langh lijf, en vet gelijk de Mot.

Plaats.

Sy komen in Italie en andere Landschappen voor, daarse in 't Koorn, de Rose, Esse en Olybomen sitten; nochtans zijn de gheslaghten over al niet eenerley; Want *Aldrovandus* onkent dat die in 't Koorn voortkomen inde Neerlanden, en vorder Noordwaarts gevonden werden.

Aldrov:
de Insect:
l. 4. c. 4.

Voedfel.

Sy leven met de bladeren van de bomen, en bloemen van sommige heesters, en met Koorn; waarom *Nikander* Spaanse vliegghen ghedenkt die Koorn eten. Sy vergaderen 's nachts teghen den dach, en worden door onderlinge hulp, gelijk de Mieren bewaart. *Vincentius* seit datse by daagh door de geheele plaats vliegen. Sy groeyen uit een verrotte vogtigheid en drooghte, oft uit een voght 't welk op de bladeren van de Esschebomen, Peer, Pyn, Populbomen en Cynacantha leid. *Aristoteles* heeft ook naargelaten datse uitte Rupfen van die bomen voortkomen: En *Plinius* seit uitdruklijk; de Spaanse vlieggen groeyen uit een Wormtje inde Spongie, voornamentlijk van de Hond's-rose, welke an de steel groeit, maar overvloedigh in de Esschenboom, en de overighe in de witte Roos, nochtans versamelen sy, maar met een traghe bewegingh, en teelen een Wormtje: De Vygboom versterft als sy daar in voortkomen. Sy hebben een reuk als Tar, een smaak als de Ceder, so *Nikander* verhaalt. Sy zijn heel heet en droogh, daarom branden, knagen en doorsweren sy de huid.

Theophr.
de Canf:
Plantar: 5.
cap. 13.

Schade-
lijkheid.
Cicero: ad
Patum:
l. 9. Epist:
Plin: H: N.
9. c. 4.

Plin: H: N:
29. c. 4.

Sy worden onder 't vergif gerekent, en daar word geseit dat die haar ingenomen hadden, ghelijc *Cajus Carbo*, *Pijrrhus* de derde na die geen, welke mette Romeinen oorloghde, als ook *Koffinus* bekent door de vriendschap van *Nero*, ghestorven zijn. Doe hier by dien *Abt.* welken van een Hoertje om hem in liefde te houden een papje met het poeijer van Spaanse vliegghen bestroit voorgeset is, ghelijc by *Paré* te sien is. *Kato Uticensis* zijns

voorgeworpen, als vergif verkocht te hebben in de Koninghlijke verkoopdagh, om dat hy die op LX. festerdien hield. Indien sy te veel gedronken worden, oft van buiten te langh opleggen, verwekken sy pijn inde ingewanden die van de mond totte schamelheid reiken. Sy doen de blaas verfweren, en ontsteken de schamelheid en andere deelen. Sy verwekken bloedige pis, dikmaal buikloop, rode-loop, beswijmingh, en ook dulheid: Inde mond word een smaak ghevoelt als pek; eenige oordeelen dattet vergif in 't hoofd en voeten gelegen is, ander ontkennen dat. Dit quaad word met verscheide middelen bevoghten: Menschen sogh uitte borst getrokken, Geite, en Koeyemelk alle uren ghebruikt, inspuitinghen van vet sop, met versaghtende oly, en daar na Salpeter met Mede ghebruikt. Oly van Lelyen, van Amandelen, vers met een slurp ey genoten; oly van Sefanium en Oenanthus, en de Porselein, welke *Lykus* de Neapolitaan, voor tegengif hiel, worden seer ghepresen, maar de Oly van Queappelen is het sekerste tegengif van dese siekte; ook moeten van haar lof niet berooft werden de Squil Asijn: De aarde van Samos, de Bolus Armenus, om datse door haar t'samenplakkende kragt de knagingh beletten. Hier by doen sommige de Theriaak en Methridaat welke nochtans met verkoelende en de knagingh tegenstaande middelen, en die de pijn versachten moeten ghematicht worden ook moet men het braken niet vergeten, Waar toe van *Dioscorides* middelen worden angewesen.

Galen: l. i.
de Theri-
ca: ad Pi-
son: de
Temperat:
l. 3. c. 3.
Nikand:
In Alex-
iphoruu.

Plin: H: N:
l. 20. c. 13.

Plin: H: N:
l. 23. c. 2.
& 4. l. 28.
cap. 10.

Gebruik.

Het is noodigh datse inde Genees-konst omsigtelijk werden gebruikt, want sy zijn de blaas so schadelijk dat sommige menen datse alleenlijk in de hand gehouden, bloedigh water voortlokken. *Montagnana* schrijft datse op een knie geleit zijnde, vijf ponden bloed door 't water aftrokken. Daar word voorsigtigh in ghehandelt, als men op de maat, het middel self, en op den sieke acht slaat. Laat dry oft vier asen ingegeven werden: buiten op is meer hoops nodigh; de heete lichamen lyden haar niet wel, de kragteloose, oft die met harde geswellen der ingewanden ghequelt zijn, gheheel niet. De Spaanse vliegghen selfs sonder hoofden vleugels en start worden van sommige ingegeven, 't welk *Hippocrates* in ghebruik hadde. Het is een stout Genees-meester die dese delen het lijf verwerpde ingeeft, dat is de oorzaak van de doot van twee waterfugtige geweest. Sommige ghebruikense gheheel, 't welk *Galenus* ook doet: de vleugels zijn het tegengif van de andere deelen, waar van *Plinius* seit, de vleugels ghenesen, maar dese wegh-genomen, zijns doodlijk; ten sy moghelijk de plaats verminkt is. Voorts wordense tot het waterlofen, het schorft van 't angesicht, het voetevel, het opstoppen der maandstonden, de onvrughtbaarheid der Vrouwen, het opstijgen van de lijfmoer, en vierdendaaghse koorts inghegeven. An de schou-

Galen: l.
de Viſt:
Rat: in
Acutis.

Gal: l. 11. de
Med. Simp:
Plin: H: A:
l. 11. c. 35.

fchouders oft armen gebonden, verwekken sy sterk het waterlofen. Het genees-middel van *Pamphilus*, 't welk hy te Rome gebruikte, als daar 't schorft in 't angezicht de overhand hadde, begreep ook dese Vliegen. In de vierdendaaghe koorts wordense in Spinnekops Ragh gewonden en om den hals gehangen. Besie het overige in *Aldrovandus*: Dat sy de minlust opwekken is kenlijk, maar diese onmatelijk ghebruikt hadden, zijn in sware toevallen, en uitspanningh der schamelheid vervallen. Haar voorschriften zijn over al by de Genees-meesters te vinden. Indien ghy Adderslangen in een glas wilt opvoeden, so geeft haar Spaanse vliegen te eten. Sy worden metten rook van Koedrek en Galbanum van de vrugten afgedreven.

Moufetus heeftse in groote en kleine verdeelt: Van de groote (op dat ik sijn woorden ghebruike) zijn sommige langhachtigh van lijf, dik, uit de Tarw versamelt, en op de wijs der Motten vet, met goude strepen ghesprenkelt, diese over de vleugels dwars hebben (en dese worden inde genees-konst de best geacht) andere zijn kleinder, mager, breed, hayrigh en inwendige genoemd, en tot het gebruik der genees-konst onbequamer. De grootte zijn ook niet alle uitten groen blinkkende, maar eenige rosaghtig, alle zijne van ongemeene glans, en met een verw de oogen aangenaam, versien. Het klein geslacht der Spaanse vliegen, heeft my alder eerst *Thomas Dekateus* gemeen ghemaakt: Sy schijnen in lyvigheid en vorm een weinigh onghelijk, maar in kraght en oorsprongh komen sy over een. De eerst van dese (te weten kleine) zijn van lijf en hoofd langhachtigh met tangen, en swarte uitpuilende ooghen, langhe swarte sprieten, en vleugels omtrent de midden-lendenen uitstekende, die met twee silvere stippen, en eenighe weinighe witte plekken getekent zijn: Hy word inde zomer veel in 't kruid *Cicutaria* ghevonden; Hy heeft de voeten en benen heel langh en dun, met een purper-rode verw verciert. De tweede is van de selve verw mette eerste, behalven dat de ooghen en sprieten groen schijnen. Hy heeft een klein hoofd, bolle schoften en gebult.

Den derden worden 't hoofd ende schouderst'faam gesmolten, sy zijn van een Spaansgroene verw, maar de oogen heel pekswart; De vleugels met het hoofd eenverwigh, maar met eenighe goude strepen vergult; de voeten zijn ook pekswart en kort. De vierde is de derde gelijk, maar is meer gras als Spaansgroenagtigh, anders is hy behalven de grootte (want die is de allerkleinste) niet verscheiden.

Aldrovandus vertoont de selve in vijf Platen.

Op de eerste plaats van de eerste Plaat word een Spaanse vlieg uit het grootste geslacht afgeset, groen van verw als goud in een open blinkende roos.

De tweede is langer van lijf, met geele

strepen op 't hoofd, de borst en rugh, langhe geele en knobbelige sprieten als ook de voeten, uit een Rusp inde Roofenghegroit, in welken ook de derde met een rond swart hayrigh lijf voortkomt, die ik meen een gedaante van de Viola te zijn.

Op de vierde en vijfde plaats is de ronde Spaanse vlieg oft Viola, boven en onder swart, met witte doch weinighe plekken op sijn donkere vleugels, maar an den buik met vier kleine witte strepen. Van 't selve gheslacht is de volgende, behalven dat die witte stippelen die in de ander weiniger waren overvloediger en ansienlijk zijn.

Op de sevende plaats is de *Araneus* die wy op sijn plaats nauwkeurigher fullen beschryven,

De naast an dese is de langhachtige Spaanse vlieg, swart van hoofd en borst; met twee ansienlijke sprieten, die an 't einde een knoop hebben, met zwarte voeten, en scheden die met rood, en swart overdwers gheverwt zijn.

De selve word inde volgende Plaat met uitghespanne vleughels vertoont, daar den buik die heel rood is, keurigh kan gesien werden.

Op de thiende plaats is de andere Spaanse vlieg donker, oft liever donker-asgrauw, na 't donker hellende met lange sprieten.

Op de elfde plaats is hy veel swarter, met sprieten een weinigh knobligh en an 't einde stomp.

Detwaalfde plaats heeft de *Mugingenomen*, met langhe vleugels en sprieten, en rode voeten.

Op de laatste is de geheel groene Spaanse vlieg op de vleugels met een gemenghde goutverw, en rode voeten getekent.

De eerste van de tweede plaat is groen, met langachtige sprieten uit het geslacht der middelbare, met een langhachtigh lichaam. De tweede is onder de kleinste te rekenen, en geheel blauw. De derde onder de Bonen ghevonden, is een weinigh grooter als de voorgenoemde met dunne sprieten en swarte dwarfe strepen op de scheden, en over 't vordere lijf swart.

In 't vierde en vijfde ghetal werd die gestelt, welke groen op den rugh is, entegen de zon ghehouden een goutverwighe glans heeft, gelijk andere Spaanse vliegen, maar is nochtans onder de Paards-wormen te betrekken, en is moghelijk de groene Paardsworm van *Plinius*, die hy seit met sijn aangenaam gesicht de ooghen der toesienders te verblinden. Voor is hy gheheel swart, met kleine sprieten.

De seste is de kleine Spaanse vlieg met een swarte borst, kleine sprieten, vergulde scheden, en hy kan om sijn kleinheid niet wel beschreven werden.

De leste uit het geslacht van de Viola oft ronde met een zwart hoofd en borst, langhachtige sprieten, rode scheden, de voeten an 't einde wat ghespleten en rood, heb ik *Melancephalus* genoemd.

In de derde plaat op de vierde plaats, wort de blauwe alderkleinste Spaanse vlieg ghe-
toont.

Op de tweede de langh-hals, een weinigh kleinder als een Wesp, over 't gheheele lijf swart, met een langen hals oft bek, an weerzyden met twee sprieten.

De derde de kleinste, is gout-verwigh groen.

Op de vierde plaats is'er een met een swart hoofd, sprieten, en voeten, geele scheden, daar ses swarte ronde stippelen op zijn, twee an't opperdeel, daarse het hoofd naast zijn, de andere na den aars in orde over dwars gestelt. An desen volgt een ander met een breder swart lijf, hoofd en voeten, donker-gele scheden, en langachtige sprieten.

Op de fefte plaats is de groene vlieg, met lange sprieten, die onder 't geslacht der vliegen betrokken word.

Op de sevende en achtste twee kleine, de eerste heel blauw, en d'ander asgrauw.

De achtste is langh van lijf, met een swart hoofd, borst, sprieten en voeten, en rode scheden.

Het neghende ghetal beteekent een Convolvulus, by de Grieken Ipe, by de Italianen ghemeenlijk Tagliadizzo gheuoemt, met een blauw lijf en donker geele voeten, hy is in de Wijngardt ghevonden, en eet de bladeren; Hier groeit hy uitte eyren van de Zywormen, uit eyren van dierghelijke grootte, en rood gheverwt. Als dese baren wil, vergaart en rolt hy veel bladeren by een (waar van hy moghelijk by de Latijnen de naam heeft) en leidt sijn eyren daar in.

Het volgende getal heeft een ander blauwe gedaante van dese.

De twaalfde is een swarte Kantharis oft Spaanse vlieg met donkere en swarte plekken op de vleugels gesprenkelt; de kleinste uitten groene goutverwig, is de derthiende. Na dese volgt een swarte met rode halve ringhen op de scheden ghetee kent, en swart gesprenkelt, met een swart hoofd, voeten en sprieten.

Die inde vierde plaat voorghestelt werden, zijn by na alle ronde Spaanse vliegen, van ons en in 't Italiaans Viola gheuoemt, uit welkers gheslaght de eerste breedt van lijf is, met swarte voeten, en sprieten van de selve verw, langh, en an't einde stomp, rode scheden, met vier ronde swarte plekken even wijd van malkander, op de wijs van een vierhoek.

Op de tweede plaats is de selve Mugh, die wy op de eerste plaat op het thiende ghetal veruont hebben; Dese hebben wy niet willen wegh-nemen, om de teekens van de ghetallen, en de orde niet te beroeren, gelijk ook die welke dees in orde volgt, op het elfde getal van de eerste plaat afgebeeld en beschreven.

Hier volghen twee Koleoptera genoemt, welkers eerste donker van lijf, en d'an-

der groen en so klein is, dat hy niet wel tot eenigh geslaght kan betrokken werden, wy hebben hem onder de Spaanse vlieghen gerekent.

Op de fefte plaats staat de Viola roodt gheverwt, en met swarte plekken ghetee kent.

Op de sevende en achtste de selve, maar beide swart, welkers eerste met een roode streep omcingelt is.

De negende is uit het geslaght van de voorseide, met rood en swarte verw onderscheiden.

De ander op de thiende plaats is rood, met twee swarte plekken besproeit.

De vijfde en leste plaat heeft vier Violen, welkers eerste de kleinste, en met witte stippen verciert is: De tweede is groot, met swart en gout-geel onderscheiden, op den rug met een doorsneden dryhoek door zijn swarte streepen schoon gheschildert. De derde is swart, met vijf goude stippen verciert. De laatste is klein, met schoon roodt gheverwt.

Daar is in Indie een gheslaght van kleine Kantharides oft Spaanse vlieghen Teokuilin gheuoemt, met een rode kop, groene borst, en 't overighe lijf blinkend geel. Sy segghen datse op de Lasery gestreeken, de selve genesen. Sy leven by de Hokitalpensers: Maar de Teokuilin is een vurige worm, en de naam is hem van vuur, oft een brandende natuur gegeven.

VII. HOOFSTUK.

Van de Buprestis en Ipe oft Koe-vlieg.

Die, welken *Aldrovandus* Buprestis noemt, wordt by *Vegetius* Vulprestis en Bulprestis, by *Sylvarikus* Bustafaris, Bublites, en Bubestis genoemt, by de Grieken Buprestis, en by *Nikander* Budake en Bubroftis: hoewel mogelijk dese voor een kleine roode Spinnekop, die de koeyen bijt, kan ghenomen werden, welke opgheten, de selve toevallen als de Buprestis toebrengh. De Buprestis heeft haar naam van het scheuren oft ontsteeken der Koe-beesten; want eerst worden door de groote scherphheid de darmen ontsteeken, daar na volghen swelling, koorts en het trommel-water, ten lesten de vliessen scheurende, barsten de beesten midden door.

Hy kan swaerlijk beschreven werden; want by de oude is van haar heel stil gheswogen. *Plinius* heeft alleen gheschreven dat hy de langbeenige Paarts-worm gelijkt, en in Italic onghemeen; maar *Lucianus* dat hy in Lybie overvloedigh is: daarom seit *Aldrovandus* dat hy noch geen rechte Buprestis ghevonden heeft: Maar *Pennius* roemt een in 't landt van Heidelbergh gevonden te hebben. Hy seit datse uittet geslaght van de Spaanse vlieghen zijn, 't welk wy ook by *Galenus*, *Aetius*, *Egineta*, *Phavorinus*, en *Avicenna* hebben, maar is langher van lijf: Sijn

L buiten-

Nierenb:
l. 13. c. 17.

Naam:
Veget:
Verer: 1. 3.
cap. 15.

Beschry-
vingh.

Aldrov:
Insect: 4.
cap. 6.

Moufett:
Theat:
Insect: 1.
c. 19.

buitenste korst oft schede is gout-verwigh, het hoofd klein, de mond wijdt, hard, sterk, met tangen en getand; de oogen zijn rond en uitstekend: uit het voor-hoofd spruiten twee hoorns, de buik is lang; Het is by *Belonius* inde beschryving van den bergh Atho een ghevleughelt beesje de Spaanse vliegh gelijk, maar groter en geel geverwt. Daar is noch een ander rechte Buprestis gesien, een weinig korter van lijf, en omtrent de buik breder, met een scherper start, een klein hoofd, uitpuilende oogen, een opgesparde mondt niet tangen; de scheden zijn in de lengte gefreep, en uitten gras-groen gout-verwigh, gelijk *Moufetus* schrijft: De selve doet'er by dat hy maar ses beenen, en die na evenbedeelingh langh (*Grevinus* en *Matthiolus* seggen qualijk acht) en swart heeft, met hoornstweemaal kleinder en dunder als de voorgaande en z.

Moufet: l.
c. p. 142.

Grevin:
de Venen:
1.2. c. 11.

Plaats.

Veedfel.

Plinius seit datse felden in Italie gevonden werden: Maar nochtans nu overvloediger.

Hy eet Vliegen, Rupsen, Haagdisen, Wormen en andere ghekerfde dieren: Hy doot ook de Spinnepkop: Hy raakt geen doode krenge. Als hy met het geen hy gedood heeft, verfaat is, sleept hy het overighe na sijn hol. Hy is Salpeterachtigh van smaak, en onverdraghelijk van stank. Van so scherpen vergif, dat indien de beesten van sijn besmette kruiden eeten, sterven: Als hy self opghegheten word, volghen swellingh, winderigheidt tussen vel en vleesch, blauwe lippen, en een quaadaartige smaak in de mond, op dat ik van 't opstoppen des waters en de pijn van maag en darmen niet spreke: hierom wordense te recht strafbaar gehouden die haar in-geven.

Genees-
middel.

Ælian: H:
A: c. c. 35.

Haar genees-middel is, de Aphronitrum met water ghedronken, sogh uit de Vrouwe borsten gesogen, Vrouwe-pis gedronken, en weer uitgebraakt, allerley geslagt van wilde peren, die nochtans in een geswollen lichaam niet moeten ingegeven werden; ook de voeten, vleugels van de Spaanse vlieghe, so wy sommighe gheloven. Het overighe sie dat by *Dioskorides*. Indien een Paart oft Koe-beest de selve eet wordense opgeblasen: Sy losen dikmaal dunnen drek, en walgen van eten. Haar genees-middel is lopen en het snijden van een ader in 't gehemel van de mont; Sommighe gieten oly in de neusgaten. Meer hier van by *Aldrovandus*.

Sy hebben niet-te-min haar ghebruik in de Gences-konst. Indiense als de Spaanse vlieghe bereidt werden. *Dioskorides* brandse op een seef met heete asch, *Galenus* weekte in asijn, *Hippokrates* verwerpt de hoofden, vleugels en voeten; Met Bokken-vet, genesen sy door haar rottende kragt het kin-seer, gelijk *Plinius* verhaalt. In opgestopte maandstonden wordense met tweemaal soo veel morgh van Vygen van *Hippokrates* tot een pil ghebruikt, op dat ik van de verharde oft opghesteghe Lijfmoer, en het affetten van de vleesch-klomp niet spreek.

Galen: l. r.
f. l. c. 1.

Wat angaat haar onderscheid, *Moufetus* beschrijft'er twee van vorm als de Scarabeus oft Paards-worm: de een uitten gout-groen, en d'ander uitten geele swartachtig; die is groter als de voorgaande; de buite-vleugels zijn met gout-geel streeps-wijs geverwt, en met een weinig groen ('t zijn sijn woorden) overschaduw: tussen de strepen rijzen enige ronde holligheden schoon gevormt. Den anderen heeft hy van *Jacob Quikkelbergh* uit het lant van Vienne gekregen. *Leonicerus*, *Kornarius*, en *Kordus* hebben om de grootte van de stank, de Bosch-Weeghluis voor de Koe-vlieghe genomen. *Aldrovandus* stelt'er dry voor. De eerste is in't land gevonden, met een groote mond, van witte verw, in 't binnenste deel ghetand, boven welkers twee hoorns, een ander diergelijk witachtig lichaam op-staat: in de opspalkking van de mond zijn die vier korte en hayrige byhangfels, met welke hy de spijs schijnt te proeven, eer hy die in de mond neemt; hy is donker groen van hoofd, rug en scheden, welke beide een ronde witte plek hebben, met langhe sprieten, en een streep, welke beide de scheden als sy an den buik gevoegt werden uitmaken, van een koperere verw; onder de vleugels is hy groen, so dat men nauwlijks schoonder vinden soude: hy heeft langachtige ruige voeten, en niet altijd eenverwig, maar na datse tegen de Son gekeert werden, zijns nu groen, dan koperverwig, maar meer na 't koper hellende; de verw die boven op 't lijf is, spreit geen glans van sich, voor schijnt alles helder te blinken.

Onder-
scheid.

De tweede is de voorgaande gelijk, nochtans in verw verscheiden, welke (uitgenomen de geele voeten) swart is, en dese word ook in't veldt ghevonden. De derde is van *Jacob Grevinus*, die hy weerzyds met vier voeten afbeeld, groen geverwt. Diergelijke heeft ook *Matthiolus* in sijn uitlegginghen over *Dioskorides*: Maar wijl hy hem daar niet beschrijft, twiffel ik of hy wil segghen dat het een Spaanse vlieghe is die men in de Gences-konst sal gebruiken oft de Koe-vlieg.

De Ips word by *Plautus* *Involvulus* ghe-noemt, by de Italiaanse Boeren *Tagliadizzo*. Haar is eigen in de Wijngaarden te verkeerren, en die gelijk ook de hoorns te knagen; Hierom hebben sy van Iptoo, dat is blaptoo oft ik schade, haar naam bekomen. Die meenen dat het een gheslaght van Slanghen is, worden van *Hermolaus* teghen ghesproken.

VIII. HOOFD-STUK.

Van de Kujukus.

DE Kujukus is een ghekerft dier den Indianen gemeen, hy wort ook Kokkojus genoemd, en schijnt uittet geslagt der Paardsvlieghe; Hy is ses-maal grooter als onse vliegende *Cicindula*, soo dik als een pink, en twee duim langh. Veele verghelyken

haar

haar mettet vliegend Hert. Sy zijn een weinigh kleinder als de Vledermuisen, so *Nieremberg* uit *Petrus Martyr* verhaalt; Het lijf is met twaalf kerven verciert, uitten asgrauw een weinig swart; het hoofd is lang, op welkers voorste deel opwaarts in 't midden een dryhoekige plek staat, met korte sprieten; de ooghen zijn groot, omtrent de hoornen uitpuilende en swart, en dicht by de mondt geplaatst; het overige van 't hoofd is by na bruin-rood, uitgenomen twee vergulde knopen omtrent den hals, van welke eenige blinkende stralen, insonderheid onder 't vliegen, en met uitgestrekte vleugels, afglinsteren; de scheden waar mede de vleugels ghedekt zijn, schijnen kastanie-bruin. De afbeeldsels heb ik uit *Moufetus* hier by geset: Dese heeft hy van een oprecht ervaren Schilder, diefe in Spanjola en Virginia angemerkt heeft, bekomen.

Datse by nacht lichten twijffelt niemand, met wat deel is in twijffel: Sommighe hebben geseit datse alleen mette ogen flikkeren, waar van hy by *Moufetus* *Kephalolampis* genoemd werd. *Nieremberg* seite datse vier Spiegheles hebben, twee op de plaats der ooghen, en twee onder de scheden in de heupen verborgen, welke sy dan tonen, als sy op de wijs der Paards-vliegen met ondeckte vleugels de locht kieser. De Schippers schrijven 't selve de ogen en billen toe: Andere de ingewanden en het doorschijnende vel van den buik. De Indianen gebruiken nocht binnen nocht buiten eenigh ander licht. By nacht gaanse met twee van de selve an de grote tee gebonden, en dragen eene in de hand. Wanneerse jagen om een seker geslaght van Konynen by haar *Uti* genoemd, en so groot als ratten te vangen. Het licht is so groot, dat yeder in een Kamer kan sien te leesen, schrijven, en alle nootfaaklykheid bedrijven. Als sy beginnen te verfwakken mindert het licht, en 't gaat uit na haar dood: waarom het nauwlijks te geloven is, dat daar van yet gemaakt werd dat het angezicht en de borst doet glinsteren. *Moufetus* beschrijft datse *Kandis*, en *Dudlei* bedrogen hebben, als sy an de Indien te landt quamen.

Vanght. Hoe sy gevangen werden, en sy de Muggen vangen, en waar sy gefocht werden, heeft *Nieremberg* uit *Martyr* verhaalt. Die haar hebben wil, gaat inde schemer-avond met een brand-hout inde hand, en klimt op een bygelegen heuvel, daar hy van de Kujukus kan gesien werden, roept met een verheve stem Kukuju, en swayt het brand-hout om, al roepende Kukuju, Kukuju, so dat hy de lucht bedwelmt: en so menen sommige dat de slegte Kujukus door dat geroep vermaakt zijnde, komt anvlieghen, want sy komen met een schierlijk en haastig gedruis ansetten: Maar ik meen datse na 't licht van 't brand-hout komen, om dat alle geslagten van Muggen naar het ligt vliegen, met welke muggen de Kujukus leeft, ghelyk de *Cipellus* en de Swaluw. Als dan de Jager haar getal fiet, verwerpt hy

hy het brand-hout. Altemet volgt de Kujukus het brand-hout, valt op d'aarde, en word dan licht gevangen, ghelyk men de Paardswormen doet, als sy met gheslote scheden sitten: Andere ontkennen dat de Kujukus so gevangen wert, en seggen datte Jagers groene takkē vol bladeren, oft een brede linne doek hebben, met welke sy de vliegende Kujukus ter neer slaan, daar hy, gevallen zijnde, loom blijft leggen en gevangen word, oft gelijk andere seggen, de Jagers vervolgen den neergeslagen Kujukus, en overstolpen hem metten tak oft doek, en also word hy gevangen. Hoe het is, als de eene Jager den andere jagende Kujukus gevangen heeft, keert hy weder na huis, en de deur toefluitende, maakt hy sijn gevangen los: Dan vliegt hy door 't geheele huis, om Muggen te soeken, onder de hanghende bedden, en om het angehesicht der slapende, die hy weet dat de Muggen ghe woon zijn te besetten; Hy schijnt also het ampt der nacht-wakers te bedienen, op dat die binnen zy, te beeter mogten rusten.

Daar zijn ook noch andere beesjes, die 's nachts vlieghende, lichten, maar veel grooter als onse, en gheven ook meer lights: Want sy schijnen soo klaar, dat die, welke de weggen afpalen, dese beesjes mette hoofden en voeten heel konstigh ophanghen; En soo wordense light van verre ghesien, en maken de onbekende verbaast. De Vrouwen ghebruiken geen ander light om by nacht in huis haar werk te doen.

IX. HOOFSTUK.

Van de Cicindela.

Dit Dier heeft by de Grieken en Latynen veel namen ghekreger; Want by de Grieken word het *Lampyrus*, by *Aristoteles* *Bostrychus*, by *Suidas* *Pyrolampis*, by *Hesychius* *Pyrgolampis*, oft liever *Pigolampis* vuuraars oft luchtaars, by andere Spijnter doorleenspreuk, by *Aristophanes* *Myketas*, by andere *Cicindela*, en word qualijk *Phalæna* genoemd, en den naam van *Kantharis* komt de groote toe. By de Latynen sult ghy vinden *Cincindela* en *Cicindela*, om dat hy een glinsteringh verwekt; ook *Noctiluca*, dat is Nacht-luchter, en *Venus* (ghelyk *Livinus* een oudt Schrijver hem noemt) en *Incendula* en meer andere, ghelyk uit *Cicero*, *Plinius*, *Scopa*, *Agrikola*, *Varro*, *Festus*, *Plautus*, *Scaliger*, *Turnebus*, en z. te sien is.

Siet van sijn beschrijvingh in 't onderscheidt. Nerghens worden sy 's Winters ghevonden. In de Maanden April, May, Juny, en in den Herfst, wanneer sy weinigh vliegen, worden sy in de Velden 's avondts gesien; Daarom heeft *Plinius* geseit datse voor den ooght, en weinigh daar na gesien werden.

Van haar teelingh verschillen de Schrijvers: *Baptista Porta* meent datse uit den dauw groeyen:

Moufetus
l. c.

Naam:
Aldrov:
H: de
Insect.
4. c. 81

Plaats.

Teelingh.
Porta Phy-
togn. 6.
c. 3.

groeyen : By *Hesychius* wordt iets van het Phrigiaanse werk gelezen. Ik meen dat'er de plaats van teeling mede beteekent werd. *Aristoteles* schrijft dat de niet-vlieghende uit de kleine vaste swarte ruige Rupsen voortkomen, en dat uit dese de gevleugelde groeijen. Of die *Bostrychus* genoemd, en of uit dese de gevleugelde gheboren werden, kan ik niet wel segghen. De Griekse *Ephesus* seit dat de *Bostrychus* van de *Cicindela* komt, en datse van de Boeren *Cicæ* en *Platæ* (*Niphus* set over *Ricini*) genoemd werden. *Kardanus* wil datse uit het gellaght van de *Krabrones* voortkomen. *Scaliger* heeft alder eerst het Wijfje met het Mannetje versammelt gevonden. Het Mannetje hoewel angetast, liet evenwel niet af, maar is 's anderdaaghs omtrent de middach los geworden en gestorven. Van die uur af tot omtrent den avond, baarde 't wijfje veel eyren, die in vier-en-twintigh uren levendigh geworden, voortginghen : 't Selve heeft den Engelschen *Wilhelmus Bruerius* angemerkt, gelijk dat by *Moufetus* staat. Hier in is van *Scaliger* ghemist, dat hy de eyren niet wel heeft anghemerkt. *Merula* houdt het met *Aristoteles*. Hy heeft hayrige Wormen die by nacht luchten anghemerkt, so wel op de Markt van Libetie in groen bewasse slooten sonder water, als inde grachten omtrent *Vigleyano*, 't welk de Oude *Vergenum* genoemd hebben. *Aristoteles* seit datse lang in 't versamelen t'samen-hangen, en los zijnde, haastig baren.

Tot haar aart behoort datse 's nachts luchten, 't geen haar nochtans niet alle toe-komt; Want de Mannetjes na 't getuigenis van *Scaliger* luchten in Gaskongie niet, maar de Wijfjes die wormen zijn. In Italie en in 't lant van Heidelbergh zijn al de Wijfjes sonder licht, maar de Mannetjes met licht begaaft. Het licht schittert weerzyds van de billen, indien sy gapen en verheven werden, maar toeghedrukt zijnde, worden sy verdonkert. *Plinius* heeft ghefeit dat haar glans het vuur ghelijc, door 't vouwen van de vleugels gedekt wort, en datse de nacht en dach in haar besloten hebben. Datse voor de schemer-avond niet gesien, en daarom by *Plinius* vliegende Starren en land-Starren genoemd werden, hebben wy by *Politianus*. Sy zijn onschadelijk, en vallen nocht met bijten nocht steken yemant an. Sommige verhalen datse graag naar de kaars vlieden.

Dat'er een traan uitte *Cicindela* kan gemaakt werden, 't zy uit haar van selfs verrotte lichamen, oft met verolmt wilgen hout, honde-gal en eyer-wit gemengt, die 's nachts lucht geeft, heeft *Vitalis Kardanus* geleert: Hoe die moet overghehaalt werden *Wekkerus* en *Myzaldus*. Hierom lacht *Scaliger*, en seidt so aartigh als waarachtigh, dat dese het licht van den Hemel getrokken, willen schijnen in de stof te stellen, gelijk of men een gevanghen Slaaf op een Roey-Schip fette. Als het beesje doot is, verliest dat witte en in

den donker blinkkende deel zijn licht. *Moufetus* schijnt toe te staan datse onghaveleughelt in een helder glas met gras besloten, twaalf daghen langh luchten, indien daar ghestadigh versch gras by gheleit werdt, en sy de vrye locht ghenieten: Maar hy doet'er by datse verfwakkende donkerder werden, en doot zijnde haar gheheele licht verliefen. Wat den Engelschen *Ardenus* gedaan heeft, besie dat by den selven.

Sy zijn tweederley, gheveleughelt en onghaveleughelt, van welke die so helderen licht 's nachts van haar gheven, dat men groote letteren by de selve lesen kan. *Moufetus* heeftse beide in Mannetjes en Wijfjes verdeelt. Het Mannetje ('t zijn sijn woorden) is een klein diertje met vier vleughels, welkers buitenste leerachtigh, en binnenste vlietich, silver-wit, en doorschijnende zijn; hy is langh en een weinigh plat van lijf, met vijf kerven begaaft, die hy naar sijn wil kan uit-rekken en inhalen; sijn uitghe-rekte lijf schijnt langher als de vleughels, maar ingetrokken korter: het hoofd is breed, donker, plat, en als een muts ghevormt: uit het midden van sijn voor-hoofd schieten twe hoorns uit een selve middel-punt, omtrent welke het hoofd voorwaarts een weinigh uit puilt: Niet ver van 't beginfel der sprieten rijft weerzyds een klein swart knoepje so helder als Agaat, 't welk in plaats van 't oogh is.

Het hoofd is an den hals, en zijn heel kort lijf van verw uitten donker swart, vast-ghehecht: An de borst omtrent het hoofd zijn ses voeten, welkers achterste met de beenen omtrent donker geel, en de overighe deelen van de voeten swart zijn. Hy gaat langhsaam en als pronkkende voort: de borst puilt een weinigh uit: het lijf is omtrent de kerven witachtigh, omtrent de start heeft hy twee vlekken, weerzyds een, op de vorm van een wassende Maan, waar 's nachts een heldere glans uitschittert, by na het brandende swavel ghelijc, dat men meent dat'er vurighe vonken door de locht vlieghen: Dese wordt noit in Engelandt ghesien, oft indien hy daar is, so lucht hy nochtans niet. Het Wijfje van de *Cicindela* in Christenrijk, is een traag voortgaande dier sonder vleugels, omtrent twee dwarse vingers lang; (hoewel *Joseph Scalig*: in Gaskongie veel groter en langer, aldaar *Luçtarta* genoemd, heeft gesien) sy is van middelbare grootte als een Rups, dien sy by na gelijk is: sy heeft een klein hoofd, plat hart, langh en swart, en na de mond spits, van welkers uiterste twee korte swarte sprieten af-komen: sy heeft ses voeten, klein, swart en met dry geledingen omtrent de kop onderscheiden, op de wijs by na van de Rupsen: haar lang en dikachtig lijf is als een lint plat, met twaalf diepe kerven ghefneden, behalven den hals, welken sy na haar wil uit rekt, en weder inhaalt en verbergt; de deelen tuffen beide gelijkenende gedaant van enige onderlingh op malkan-

Arist: H:
A: 5. c. 19.

Moufetus:
Insect. 1.
c. 15.

Scaliger
Ex. 191.

Merula:
Observ.
3. c. 61.

Arist: l. de
Generat.
c. ult.

Scalig.
Exercit.
194. Mou-
fet. l. 5.

Plin: H:
N: 18.
c. 28.

Gebruik.

Onder-
scheid.

malkander gevoegde platen; over den rugh loopt een heel smalle en weinig witte streep, van 't hoofd totte start toe: De zyden zijn uit den rossen aartig rood, de start, en buik ontrent de start zijn witachtigh, maar de stiet is self swart, door welkers toedoen en stut sy sich opheffende voortkruipt, en mette klauwen die daar van affchieten sich hangende vast hecht. Onder dese stiet onlast sy een taye dradige vuiligheid, als honigh, 't welk sy mette klauwtjes van haar start daar na weder opslurpt, en schijnt daar uit achterwaarts kruipende, eenige draden te maken die heel lymigh zijn, en welke sy ten tweedemaal inslokt, en onderhoud haar also met die uitbrakingh en weder opslurpingh: Haar witte deelen glinsteren wonderlijk in den duister, en verbeelden eenige Landstarren, so datse de kaars en maan in 't lichten schijnen te tarten. Datis merkens waardigh, dat die heldere glans mette levendige geest geheel verdwijnt: Waar is dan dat licht, van welk eenige bastart natuurkundige so onbeschaamdelyk reutelen? De vlieghende sietmen dikmaal door de velden, somtijds ook inde steden door de straten vliegen.

Aldrov:
Insect: 4.
cap. 8.

Aldrovandus heeft ons ook eenige gedaanten opgedischt, van welke hy aldus spreekt: Dat gekerfde dier 't welk inde eerste Plaat de Rups by na gelijkt, en in de hagen gevonden is, oordeel ik de onghevleugelde *Lampyris* te zijn, wijl hy door sijn eigen selfs licht, in de groef daar hy verborgen was 's nachts ontdekt is. Hy is plat als een Mot, by na een duim langh, voor met ses voeten versien, maar geen achter; Sijn hoofd is swart met vier krullen als hoorntjes van een Slek, en een witten hals, die hy na sijn wil intrekt en uitsteekt onder een schobbetje van de eerste kerf, als onder een hoofd bedekkende Helm, want die is uit twaalf stukken t'saam gheset, die onderlingh malkander ontfangen, en die swart yder met een purpure stip weerzyds ghetekent zijn; hy heeft ses langhachtighe voeten met dry gheleedingen, staande en sijn start slepende, heeft hy de gedaante van een Draak, maar als hy met dese voorste voeten voortgaat, en sijn start onder sijn buik buight, en voorwaart slingert, kruipt hy met het lijf booghs-wijs, want haar start is in plaats van de voeten, die in 't achterste deel van de rechte Rupsen zijn: De start is witachtigh en drypuntigh, daar hy sijn achterdeel in 't kruipen mede ondersteut, en an yder dingh als an een spelt blijft hangen. De eerste en voorste stukken zijn langer, maar korter na de start toe, en 't lijf dat in 't midden breedst is laat allenghskens in een spits af; uit den aars lost hy sijn drek, die lymigh en geel als Wasch is, welk somtijds mette start na den bek ghekeert, in een kringh ghedraeit werd, en dat brengt hy na de mond, daar hy ook diergelijken vogt schijnt uit te braken, en dat gelijk een draad gemaakt hebbende, kruipt hy achterwaarts, en rekt die uit, welke door haar lymigheid lichtlijk volght, en hy slurpt

die ten lesten weder in. Onder is hy matelijk swart met rood vermenght, als de bloem van Persiken. De verw der plekken die in dese purpure is, glinstert in sommighe meerder. *Iulius Scaliger* seit datter in Gaskongie *Cicindela* sonder vleugels zijn soo groot als groote Rupsen, dikker en lyviger, en datse daar *Lukramba* gheuoemt werden, die sal mogelijk uit dien hoop zijn, welke ik in de tweede plaat voor en achter over mette ghevleude *Lampyris* vertoon.

X. HOOFD-STUK.

Vande Blatta oft Mor.

Onder de naam van Motten komen niet alleenlijk de Wormen die inde oiren, en Byekorven groeyen, en *Phalæne* gheuoemt werden, maar die wormen, welke in de lage Eykel-heesters voortkomen, en ook Meelwormen: met dese worden verstaan die de Grieken *Silpha* en *Tilpha*, de Italianen *Platella* oft *Bukkaroni* noemen; en *Hermolaus* moet niet gehoort werden, die *Karobus Blatta*, oft *Mot* overgefet heeft.

Aldrov:
Insect: 4.
cap. 9.

Het is een lichtschuwend ghekerfde, de Paards-vliegh ghelijc, maar sonder schors: Daar van sal meer in 't onderscheid voorkomen. Van sijn oorspronk is men niet eens, sommighe menen datse uit Wormen en Rupsen voortkomen, eenighe uit hout, als *Kardanus*, *Aristoteles* en *Plinius* getuigen, en datse alle haar huid verlegghen. De Mannetjes worden gheloofd alle grooter en gevleugelt te zijn: De Wijfjes buikigh en sonder vleugels.

Kardan: l.
de Venen:
cap. 7.
Arist: H:
A: 8. c. 17.
Plin: H: N:
l. 11. c. 28.

Sy zijn goet tegende doofheid en pijn in de oiren, indien 'er twaalf, de vleugels weghgeworpen, in anderhalf once Wijn en Honigh met een Granaat-appel en dry oncen nat van den appel ghekookt werden, daar na gestoten, en daar by wat van de Syrife salf, tar, en het uitgeparste sap van vier Ajuns gedaan werden. Sy werden verjaaght met het kruid *Blattaria* genoemt, met de maagh van een versch geslaghte Weer, na 't seggen van *Diophanes*, als die op de plaats daarse verkeren geleit werd, en ten lesten met *Lavendely*, welk het beste is.

Galen:
Med. f. l.
l. 36

Daar zijn dry ghedaanten van de Mot, de sagte, de melighe en stinkende, daar wy die van *Peru* konnen byvoeghen: Van de sagte zijn de Mannetjes alle gevleugelt, en kleinder; de Wijfjes buikiger en sonder vleugels. Sy hebben een klein hoofd, daar uit twee lange en an alle zyden beweeghlijke hoorntjes voortkomen: De borst is mette schouders rond en met seven kerven; de vleugels zijn gelijkverwigh mettet lijf, de start is gespleten met tangen, en hy heeft ses voeten: Daar isser een in *Peters-stadt* ghesien, ses-maal grooter als de ghemeene, die sijn jagers het bloed uitlokt. Sy zijn in een schip van *Draak* veroverd ghesien, veel grooter en donkerder als onse: Sy zijn alle snel terloop, en lopen meer, gelijk de *Struis*, dan sy vliegen. Het

Onder-
scheid:
Moufet:
Insect: r.
cap. 18.

Arist: H:
A: 8. c. 17.

zijn Inwoonders van Kakhuisen en stoven. De ondervindigh leert datse in Oly gefoden en op de wratten ghesmeert de selve verdryvan. Sommige hebbense Koorn-eeters ghe-noemt, om datse meel eten: De Molen-Dinaria oft Meel-eter word aldus van *Moufetus* beschreven: Ik heb een Wijfje ghesien, (foo ik meen,) want sy had geen vleugels, langer en dikker als die ghemeene fachte, en met meerder glans swartachtgh, met een mond met tangen, klein en als onder den buik gestelt. Sy heeft sprieten de eerste gelijk, kleine holle oogen, oft liever maar tekenen van oogen: An de borst by na vierkant, worden de vier eerste voeten gehecht, de achterste an den buik: Boven de schouders sietmen eenige beginsels van vleugels, maar konnen nochtans geen vleugels ghe-noemt werden. Het overige lijf is dikachtigh, met verscheide ringen doorsneden, die van ter zyden an-gesien, een saagh ghelijken, het spits van de start en de vork an weerzyden ghelijken een drytand; Die Motten houden haar in warme plaatfen, in bakkeryen en keukens. In grooten honger konnense nauwlijks 'tlight verdragen, en so sy om de kost te soeken moeten voor den dach komen, lopen sy doch snel weer na den duister, en met stof haar toedekkende, bedriegen sy die, welke haar vangen willen.

De Mylokeris is by Pollux een dier foo groot als een Cicada oft Huppelkoorn, witachtig geverwt, om datse meel inde Molens eten. *Stephanus* doet'er by dat hy Silpha ghe-noemt is.

De stinkende word by de Grieken Silpha Bdea ghe-noemt. *Plinius* maakt hem scherp van aars: Hy vertoont heel wel sonder start de jonghe Scarabeus Pillularius; hy is heel swart en sonder vleugels, hoewel ghy soud menen dat hy ghevleugelt en met een schors gedekt was: Hy heeft een mond met tangen, langhe en dunne benen. By nacht kruipt hy heel langhsaam, en woont in diepe hollen, schuwt het licht, en vervult met sijn stank de naast gelegen plaats. Ghy sult in dit geslacht nauwlijks een Mannetje gevleugelt vinden: Hy word van sommige onder de Weeghluis gerekent. Daar is nocheen ander ghedaante in Hungarie de Kriekel ghelijc: Sy worden in de Dyken en open plaatfen gevonden; hy maakt in 't vliegen een lelijk geluid. 's Winters houd hy 't by 't licht, 't welk hy 's Somers schuwt: In tijden van pest word hy als een geheim geneses-middel gedragen, ja van sommige ingheslokt. Ghy sultse meest vinden daar de treffelijkste Wijnen wassen. *Galenus* schrijft dat sijn vet, als 't hooft af is, met Roosalf gestampt, wonder goet voor de oiren is, maar de woleen weinigh daar na uitgetrokken, word geloofst met Tar de vuile sveren te genesen. De Peruanse Aranet ghe-noemt, zijn foo groot als Kriekels, en vlieghen 's nachts met scholen, en eten by na alle sagte dingen: Ghy soudse mogelijk beter onder de Kriekels rekenen. *Aldrovandus* geeft'er

een voor en achter over afgebeeld van donkere verw, maar met voeten en sprieten een weinigh roder als 't geheele lijf.

XI. HOOFD-STUK.

Vande Forficula oft Oirveutel

DE Forficula van *Arnoldus*, by de jonger Latynen Auricularia, word by de oude Mordella ghe-noemt. *Niphus* noemt hem Vellicula van Vellicando dat is scheuren oft rukken. By de Francen is hy Anreilez, oft Perceureille, by de Hooghduitsen Ohrenwurm, by de Neerduitsen Oirveutel, by d'Engelse Earewig ghe-noemt. *Hadrianus Junius* meent dat het de Fullo is, wyl hy nochtans veel van de vorm van de Scarabeus oft Paards-worm verscheelt. Is dit niet de Orfodacne van de Grieken? Voorwaar sijn oorsprongh en beet stemmen daartoe over een; want hy groeit ook in de holle stelen van de kruiden (ghelijc van de wilde Pastinaca, Angelica en Ferula) en hy word veel inde Kool gevonden. De Noordse Engelse noemen hem met een schandelijken naam Tuuichballok, want waar hy een ghekronkelde huid vind, daar verwekt hy, oft met byten, oft met steken van sijn gesplete start over groote pijn, dat my, seit *Pennius*, eens in mijn kindheid geschiet is.

Wy hebben twee gedaanten van Oirveutels ghesien, welke beide tegen 't ghevoelen van veele ghevleugelt waren, want indien ghy haar ergens inghesloten met een stokje gins en herwaarts schud, 't welk die trefselijke *Knivetus* an *Pennius* geleert heeft, vliegt hy terstond met sijn vleughels die onder de scheeden verborgen zijn, maar men moet wel toesien dat hy niet te hard ghedrukt oft ghewond werd, want dan soud hy, schoon hy wilde, niet konnen vliegen. De ghemeenste is bruin-rood, de sprieten, voeten en start met tangen zijn geel. De andere die in Engeland onghemeener, en van ons maar eenmaal ghesien is, is grooter als de ghemeene, met een swarter lijf, en den hals met een witte kringh verciert: De uitterste scheden zijn donker-rood, en de mond is geel en met tangen versien; op den rug worden an beide zyden vijf donker-geele plekken ghesien: De vork van de start is kort en swart, met welken hy na de kop verheven door de locht vliegt als hy gram is.

Sy worden veel inde Kool, Ferula en inde knobbelen der bladeren van den Olmboom gevonden: Sy komen voort van de Wormen die inde Kool groeyen; sy verleggen jaarlijks haar huid, en dan zijnsenewit, maar met den ouderdom herwascht die oude verw weder. De Engelse vrouwen haten haar seer, om datse de bloemen van de Angelieren afeten, en leggen haar lagen op dese wijs: Sy steken an de kanten van de bloembedden een stokje in d'aarde, daar onder leggen sy Koeye oft Varkens klauwen, ligtjes met doeken oft stro bedekt: Als nu de Oirwormen 's nachts

's nacht (om den regen te schuwen en haar te dekken) daar in kruipen, wordter's morgens als die oude lappen wegh genomen en uitgheschud werden, een groote menigte mette voeten vertreden en gedoodt. *Arnoldus* raad, dat men se in gemeenen oly, oft die van de *Flammula* ghemaakt is, sal koken, en daar mede de slagaderen van de krampfugtighe, op de hoofd-slapen en voor-arm stryken, om daar door de koorts tot ghenefingh van de kramp te verwekken. *Iosephus Michaëlis Halus* een beroemt Genees-meester, plagt een groote menigte van Oirwormen te vergaderen, en in een dicht ghesloten glas, door het bad tot poeijer te maken: Dan deden sy daar so veel Hasen-pis by, dattet's avonds en's morgens inde oiren kan ghegoten werden. Dit seit hy met betuigingh dikmaals een geheim te zijn om de doofheid te genesen. Andere menghen het poeijer met oly van nagelen, en gebruiken dat als boven. De kleine *Gallinago* (van de Engelse Suite genoemd) en de hoenderen eten dese Oirwormen, en my ghedenkt dat ik een groote menigte in haar magen gevonden heb.

XII. HOOFSTUK.

Vande Scorpioen, Mier, en gevleugelde Luis

A *Risoteles* heeft ontkent datter ghevleugelde Scorpionen zijn. *Apollodorus* na het getuigenis van *Plinius*, *Pausanias*, *Nikander*, *Ælianus* en *Strabo* hebben dat bevestigt. Een seker Phrygiaan heeftse gevleugelt in *Jonia* overgebracht. De *Pfijly* hebbense mede getraght in *Italien* over te brengen: Sy souden by de *Latynen Nepales* ghelyk als ghevleughelde *Nepæ* oft *Scorpioen* moghen genoemd werden: Sy zijn gheverwt als *Honigh*, waar van sy *Melichloroi* genoemd werden. *Ælianus* maaktse vlammygh; in't opperste van de stert is een knoop met een dobbele angel versien. *Strabo* maakt hem sevenknopigh: De vleughels zijn de *Sprinkhaan* gelyk; de grootte is gemeen. Sy worden in *Italie* by de *Prasi* gevonden, in *Ægipten*, te *Palymbrota* en z: Binnen't rijk van *Sicilie* leven sy niet, in *Italie* zijns niet onschadelijk: Datse in *Jonia* vleugels hebben is geseit. De teelingh van dese is mette ongevleugelde gemeen. Haar vergift is heet; Sy dooden de *Haagdissen*, *Spinnen* en *allerley Slangen*. Op haar gegevene wonden geleit, genesen sy de selve, en indien den reuk

van de verbrande by andere geroken word, drijftse de selve uitten huis.

Van de vliegende Mieren, die by *Aristoteles*, so *Moufetus* wil, *Hippomyrmeces* genoemd werden, fullen wy dit weinighe bybrengen, te weten, datse *Nymphæ* en *Serphi* by sommige genoemd werden; datse van lijf en leden groter zijn als de gemene, en tussen swart en donker geverwt. Datse vier silverwitte vleugels, en de buitenste grooter als het gheheel lijf, en de binnenste tweemaal kleinder hebben. 't Geen *Onesikrietus* van de *Indise Vossen* niet kleinder als de getrouwe goud-bewaarders, en welkers vellen ghelyk als van de *Panther* zyn, schrijft, en dat van *Plinius* verhaalt werd, dat de hoorns by de *Erythri* inde *Kerk* van *Herkules* voor een wonder zijn ghehouden, is een logen. Sie hier meer van in't Hoofstuk van de Mieren.

Van de vliegende luiften heeft *Moufetus* dit: *Agatharides* schrijft dat de *Springhaaneters* niet ver van de rode Zee wonen, welk volk korter van gestalte is als andere, mager van ansien, en bovenmaten swart: Omtrent het evenaren van de *Lente*, wanneer by de *Italianen* de *West* en *Zuid-weste* winden wayen, wordter een onuitsprekelyk menigte van groote *Springhanen* met die winden tot haar overgedreven, die inde vlucht weinig, maar in lijfs ghestalte veel van de vogels verschillen. Met dit gheslaght van dieren wordense den geheelen tijd ghevoed, en eten die oft gesouten, oft anders bereidt, maar sy vangense met rook haar uitte locht op d'aarde werpende, en worden geseit heel snel ter loop te zyn, maar wyl sy sodanighe drooge kost eten, leven sy niet over de veertigh jaren, en sterven een doot ellendiger als haar leven, want met het ankommen van den ouderdom, groeyen in haar lichaam eenige vliegende *Luiften*; in gestalte wel de *Honsvliegen* ghelyk, maar kleinder: Sy beginnen van de borst en buik, en eten in korte't gheele vel van't anghesicht; en van dese worden eenige als met *Lafery* geplaaght, daar na scheuren sy haar selfs, en ten laetsten de siekte in staat zijnde, en haar dunste vogtigheid met de groey van die beesjes uitghedrooght zijnde, worden die ellendige ghedwonghen de onverdragelykste smerten te lijden, en sterven also door gebrek, oft van voedsel, oft sap, oft door de quaadaartigheid van de locht.

Arist: de Partib: Animal: 1. 2.

Moufet: Insect: 1. cap. 28. Pausan: in Beot. Ælian: 1. 16. c. 42. en 43. Strab: 1. 5. Nikand: de Thena.

Plin: H: N: 1. 11. cap. 15. Ælan: 8. cap. 13.

B E S C H R Y V I N G H
V A N D E N A T U R D E R
G E K E R F D E D I E R E N.
H E T I I. B O E K.

Van de Land-gekerfde dieren met voeten sonder vleugels.

I. O P S C H R I F T.

Vande weinigh-voetige.

I. H O O F T - S T U K.

Vande gekerfde met ses voeten.

I. L I D.

Van de Mier.

Ot hier toe ghe-
noeg vande Land-
gekerfde dieren
met vleugels, nu
volgen de ongh-
vleugelde, en die
oft weinigh, oft
veelvoetige. Die
eerste hebben ses,
agt en twaalf voe-

ten: De sesvoetige zijn de Mier, Wandluis, Luis, Ricinus, Vloy, Neet, de Forbicina, Talpa, Spondijle, Staphylinus, de Afellus Arvensis, en Anthrenus.

Ik begin van de Mier, een gekerfde van wonderlijken aart, en daar sich 't menschelijk geslacht in verwondert en verbaaft. *Isidorus* meent dat hy by de Latynena Ferendis Farris Micis, dat is van 't dragen der Meel-kruimelen alsoo gheuoemt is. By de Grieken word hy Myrmus, Myrmex, en by de *Dorienfers* Myrmax, by welke *Hesychius* ook seit datse Myrmedonæ genoemt werden.

So een bekent beesje te beschryven is overvloed. Hy heeft een snuit inde mond: *Plinius* schrijft haar een tongh toe; *Wottonus* tanden, en doet'er by dat hy een angel in den aars heeft, maar geen ooghen om sijn kleinheid in 't hooft: Opwaarts zijn twee byvoegfels die als twee hayren uit het hooft voortkomen. Als sy oud en dicht an haar sterfdagh komen schieten sy vleugels uit.

In wat plaatsen sy leven is niemand onbekent. Datse al't geen sy vergaderen op een hoop dragen, is yder een bekend.

Sy eten 't grein der Koornvrugten, waar van sy Koornlesers en Koorn dragers gheuoemt werden. Datse graagh na't faat van Cypres en Slaapbollen zijn, hebben wy by *Plinius* en *Plautus*. Sy suigen de vrugten uit,

en onthouden haar ook niet van doode Slangen. *Ælianus* heeft verhaalt datse de doode lichamen van menschen sparen; andere seggen ook van vrugten die met bloed der Maanstonden besmet zijn.

Aristoteles heeft ook verhaalt, datse in de winter versamelen en in heldere Zuidelijke dagen geboren werden: *Plinius* datse Wormtjes ghelijk een ey in de Lente teelen. Die lange en pylaarfvormige krijgen haar anwas in warme broeyighe plaatsen buiten het lichaam, indien wy *Albertus* gheloven; de Wormtjes die uitkomen zijn wit en met vliessen bedekt. Sy worden gheseit in Amerika uitte lichamen van haar doode ouders voort te komen: Sy leven op een wonderlijke wijs, tot datse uit de onderaardse holen gevleugelt weghvliegen.

Van haar verstant spreekt *Plinius* heel aartigh aldus: Indien ymand haar last met haar lijf vergelijkt, sal hy bekennen dat geen dier naar evenbedeelingh grooter kragten heeft. Sy dragen met het gebit, en de groote stukken stuwen sy met haar achterste voeten en schouders voort. Sy hebben ook een borgerheerschingh, geheugenis en forge: Het zaat datse verbergen knagen sy om dat het niet weder uit d'aarde schieten soude: De grootste saden verdeelen sy na den ingangh; die door den regen nat geworden zijn, brengense buiten om te drogen. Sy arbeiden by nacht, en volle Maan, en rusten tussen beide, maar hoe arbeiden sy in dat werk? En wyl sy van verscheide weggen haar voer 't samen brengen, sonder dat d'een van d'ander weet, daarom hebbense sekere dagen tot haar Kermis gheschikt om malkander te leeren kennen. Wat isser dan een spel? Hoe naarstigh onderzoeken en vragen sy malkander in die ontmoetingh? Wy sien dat de Kaystenen, daarse haar wegh hebben, verslijten, en datse een wegh banen, om dat men niet twijffelen soude wat naarstigheid in alle dingen doen kan. Sy worden van alle dieren die onderlingh met malkander leven, behalven de mensch alleen begraven, en dragen haar doden inde basten van de vrugten ter aarde. *Hieronimus* heeft gesien dat sommige de Zaden der kruiden mette tangen van haar mond voortrokken, dat eenige de aarde uitgraafden, en het water met dykken de wegh afsneden.

Plin: H: N: 17. c. 10. Plut: in Tritum.

Teelingh: Arist: 11: A: 5. c. 9. Plin: 13. cap. 30.

Plin: H: N: 11. c. 30. Aart. Verstand. Arist: H: A: 9. a 38.

Hieron: in Vita: Malach.

Beschry.
viogh.
Plin: H:
N: 11.
37.
Wotton: de
Different:
Animal.
cap. 210.

Plaats.

heden. Dat andere an den winter ghedenkende, haar bekomen faat door-braken, om niet door de vogtige aarde weder op te schieten: En dat meer te verwonderen is, in den gehelen hoop was niet een uitgaande den inkomende in de wegh hinderlijk: En als sy sagen, dat yemand te seer belast was, setten sy haar schouders te werk om haar te helpen.

Ælian: H: A: 2. c. 25. l. 4. c. 43.

Ælianus seit, dat de outste als sy om voedsel uitgaan den hoop anvoeren, op koornhalmen klimmen, de afgebrokene ayren neder-werpen, en de vrugt uit de basten schellen. Datse den tijd tussen oude en nieuwe Maan voorkomen hebben wy by *Plinius*, en datse haar vuiligheid van den buik, de pis gelijk, niet in haar holen leggen. Van andere is angemerkt datse door slijkerighe wegen gekropen hebbende, haar voor den ingang tegen yets ruws wrijven, haar versche eyren in den arm draghen, en als sy so verre ghekomen zijn daar sy haar van den arbeid kunnen onthouden, datse die dan in een diep hol neerlegghen. Als de eyren gekipt zijn onderwijfen sy haar vrugt totten arbeid. An de trage wort de kost geweigert. Hierom is haar gewoonte, dat de sterkste, met haar klauwtjes, mont en snuit de aard uitgraven, de uitgegravene ophopen, en de opgehoopte met stoppelen bedekken. Dat de wijste bouwen, de kleine inde kromme holen verkeren, en de ervarenste kromme wegen en verheven folderinghen maken. De luije wort ten huise uitgedreven, en buiten gebragt zijnde, vergaderen sy in een ronde orde, en straffen hem mette dood. Datse binnen haar Minlust plegen is haar sedigheid toe te schrijven. Hier komt noch by datse kunnen voorduiden, want men seit als sy haar koorn te drogen leggen dat'er dan noit regen valt. Als *Demokritus* merkte datse sulks by heldere loght deden, vermaande hy sijn broeder den ooght in de schuer te brengen, waar op een grooten vloet volgde. *Theophrastus* meent ook datse reghen voorduiden, als sy met groote hopen door malkander lopende haar roof t' samen-brenghen; oft als sy haar eyren uutte lage plaatsen naar hoger voeren. 't Geen van *Nero* by *Suetonius*, en van *Simon* by *Plutarchus* gheseydt wort gaat wat te hoogh. Het soude schande zijn haar woonplaatsen, daar in sy een sonderlinge konst gebruiken, te vergeeten. Sy zijn heel krom en ontoegankelijk, oft ten deel beswaarlijk. Sy hopen de aarde voor de gaten als tot mueren en vestingen, om door den vallenden regē met geen watervloet gequet te werden. Haar ruimte is dryerley: De Mannetjes en Wijfjes wonen bysonder. In't Vrouwen-getimmer baren de Wijfjes, en het derde deel wort voor de Koorn-schuer ghehouden. *Plutarchus* schrijft datse in't ene leven en eten, in het tweede haar voetsel leggen, en in het derde haar dooden begraven. Het onderste van haar opgheworpen heuvel is haar begraafplaats. *Majolus* heeft een woning die hy self gesien heeft, beschreven. *Aldrovandus* heeft het afbeeldsel van een oft twe die in een verrotte Eyken-boom, en in een half-verrotte stam ge-

Ælian: H: A: 6. c. 43.

vonden zijn. Daar vertoonde sich seit hy, in een kleiagtige gront een vierkantige Stad omtrent vier voeten lang, meer als een breed, in welke sy door straten over en weder als Borgers, om haar handelingh te drijven, wandelden. De regte streken van haar gangen waren wonderlijk, die gy soud geseit hebben met een Konstenaars passer ghetrokken te zijn, mits altijd de ghelijkheid van lenghte en breette nauwkeurig waargenomen wierd. De lengte der Stadt was een heel rechten wegh, een vinger langh, diep en breed, welken wederom dry andere wegen van even-gelijke ruimte, en van de selve diepte door sneden, soo dat'er dry uitgangen en wegghen ghesien werden. In de uitterste hoeken van de wegghen saghen wy dat haar eyren op hopen bewaart wierden, waar uit de vrugt der Mieren ghe-teelt wert. In't ander deel der Stadt saghen wy de hoeken so vol koorns, dat het over de wegen rolde. De nettigheid van alle wegen was ook wonderlijk, daar nocht steentjes, nocht kaf, nocht vesel, nocht eenige vogtigheit gesien wiert: So dat die Stad so van haar Borgers gheschikt was, dat daar desught tot haar jongen, de sorg van leestogt, en cierlijkheit van haar gebouwen konde ghesien werden, welke Borgery met een gemene suchte na 't voordeel van haar heersching trachtende, wyl andere t' huis alles wel overleiden, en sommige buiten haar werk drevē, ons leerden dat men de Burger-heersching, met vrede en eendragt moet bestieren: ook bleek het dat yeder Borger het gemene voordeel van allen sochte: want daar was in't midden der lengte van de Stad een Poort tegen 't Westen geset, om datse door haar Wijfgeerte gheleert hadden, dat een Stad van de Noorde, Ooste, en Zuide winden moet bevrijt zijn.

Aldrov: Insect: 4. cap. 1. p. 509. Edit: Bononi:

Majolus Dier: Canic: Collo: 76.

Diergelijken woning in een eykenboom gevondē, heeft een seker boer by *Aldrovandus* gebragt, welk op de tweede plaats afgebeelt is. Het is ook een wonderlijk schoufspel dat *Kleantes* is voorgekomen: dat de mieren uit haar hol gekomen zijn by een ander hoop van mieren, wyl sy een dode droegen (t zijn de woorden van den uitlegger van *Plutarchus*) en dat enige mierē opwaarts klommen, als om de andere te spreken, en weder afklommen, 't welk twe oft drymaal also gedaan wiert, en dat ten lesten dese een worm om-hoog staken als een los-ghelt voor den ghestorven, en dat die de worm ontfangen, en het lijk der Mier weder gegeven hebbende, doorgedaan zijn.

Die van de Oliphanten en Beren gequetft zijn, quetsen haar weder: de slangen en draken makē sy dul, tzy oft om dat die de werkende, de wegen toestoppen, oft om datse een vergiftigen damp inde holen blasen. De Huppelkoorns en ratten hatē sy seer: die om datse met singen de Somer doorbrengen, dese om datse die met slapen verslyten. Datse onder malkander vegten heeft *Aeneas Sylvius*, daar na *Paus* ook angemerkt. In't lant van Bononie seit hy beklommen eenige hongerige kleine Mieren een verdroogde peerboom om haar te voedē.

Afkeer.

Sij: l. de Europ: cap. 40. Moufer: Insect: cap. 1. p. 242.

Daar over quamen enige grote in geen klein getal, die haar de kost uitten bek rukkende, ten deel doden en ten deel af-wierpen. De afgeworpene na haar Miere-nest kerende, vertellen op den wegh an de te ghemoet-komende, haar ongeval, en brengen so het geheel getal van haar makkers te veldt. Na twee uren is so groten menigte van honderden kleine voortgekomen, dat het gheheel lant daar swart van was. Sy alle omcingelden de stam van den boom, en begosten allenghskens op te klimmen. De grootste fiende dat de vyand naderde schoolden t' samen, en wachten den slag van boven. Na dat de slagorden t' saem-ghekommen waren, hebben de grootste veel van de kleinste omghebraght, en alle die op-quamen inde eerste neerlaag afgeworpen, so dat den hoop der kleine dode omtrent de gront vande Peer-boom niet weinig was. Het overige deel der kleine, en de middelste slagorde gaven daarom de moet niet verloren oft wilden niet wijken, maar met een heviger rot daar op infettende en andringende, zijn sy met een groter getal als te voor op den boom geklommen, en haar vyanden an alle zyden stekende, hebben sy haar gedrongen vrede te maken en de vrugt over te geven. De grootste souden meer in kragt totte overwinning hebben konnen toebrenghen, ten waar de kleine haar in ghetal overmeestert, en twintigh kleine een grote angevallen hadden. Dese slag is gevallen als *Eugenius* de IV. op de Paulfelijke stoel klom, in 't an sien van *Nikolaus Pistorius* de grote Rechtgeleerde, die desen slag mette waarheit verhaalt heeft. *Olaus Magnus* verhaalt yet diergelijks te Upsal en Holm geschiet te zijn, eer dien wreden dwingelant *Kristiernus* de tweede van de Sweedse volkeren uittet gebied der Gotthen en Sweden verdreven wierdt: In welke slag dit niet is voor by te gaan; Dat de kleine na den slag haar doden begraven hebben, en de vyanden voor de Ravens lieten; en hadden totten veldslag een hoghe klok uitghelandsen, gelijk of sy het voorspook der dwinghelandsen en sijn lijf-knechten, tot de beschouwingh van haar nootlot, en anstaande straf met luide stemmen hadden willen beroepen.

Gebruik.

Datse in Indie voor spijs met Peper bestrooit gebruikt werden, sullen wy onder seggen. In de Genees-konst hebbense een groot gebruik. Haar overgehaalde water doet braken, en geneest de koorts, by *Gesnerus*. Gy sult alle aflatende koortsen genesen, indien ghy den sieken al het afkortsel sijn'er nagelen voor de gaten der Mier-nesten laat werpen, en hy den eersten diese halen wil, vat, en dien om den hals hangt. indien men geloven mach die dat seggen. De gestampte eyren inde oiren gesteken, genesen alle doofheit, indien wy *Marcellus* geloven. *Arnoldus* telt de selve onder de hayr-middelen, en prijstse tegen de ineetende sweringen. Sommige stotense en druippen de waterighe vochtigheit in de oiren. Met een Mieren-bad wort het Graveel

Plin: H: N: 28. c. 7.

Plin: H: N: 27. c. ult.

afgheset: Metten oly en het overgehaalde water, wort de Minluft opgewekt. *Gesnerus* neemt een pot binnen met Honig bestreken en die half vol Mieren, daar by doende *Pyrethrum*, *Notemuschaat*, *Kardamom*, lange Peper, Boter, en laat dat in mest staan broeijen: Van dit water wort nuchteren een weinigh ingenomen. *Brunfelsius* schrijft dat vier Mieren inghedronken alle lust om te versamelen wegh-neemen: Met gemeen sout, eyren en vet tussen een doek opgeleit, genesen sy de heup-pijn, so de selve Schrijver verhaalt. *Marcellus* seit datse een haaltigh genees-middel zijn teghen de krauwagie. Met een weinigh souts opgeleit prijstse *Serenus* tegen de jeukte en schorft. *Albertus* seit datse winden, *Nomius* datse de wratten en exterogen verdrijven. Uit *Plutarchus* hebben wy datse de walgingh in de satheit van de Beren weg-nemen, en haar genesen als sy dolle Bestien gegeten hebben. Uit *Plinius* hebben wy datse met vliegen gestoten het hayr swart maken, en met sout ghemenght de lasery, en sproeten genesen, en dat vijf ingenomen de beten van de Phalanx genesen. De selve schrijft dat sommighe de Mieren uutte aart ghegraven op de harde kropfweeren strijken.

Plutarch: de Solert: Animal:

Plin: H: 3. c. 3.

Van 't gebruik hebben wy gesproken, de Schrijvers melden ook van haar schadelijkheit. *Albertus* seit datse met haar beet vergif stroyen en puisten verwekken. By die van Kuma worden de hoofden ghebruikt om de pijlen te vergiftigen. De eyren ingedronken verwekken opblasing en buik-pijn. Datse de landen, thunen, koren-schueren, kruut-bedden, bomen, wijngaarden, vrughten en spijsse schadelijk zijn is niet dan al te bekend. De genees-middelen komen overal by de Schrijvers voor. Sy worden met rode aard en pek van de bomen verdreven, als die daar mede gesmeert werden. Sommige bestrijken de bomen met Cyrenise gom en asijn ghemenght, oft bekledense met veil. Indien ghy onder de wijngaarden met bitumen in oly ghekookt besmeert sullen sy die niet anraken. Sy worden uit haar gaten gedreven, indien ghy haar met *Tithymallus* in water ghekookt, oft met Slekkenhuisjes en gebrande Stijrax, oft met het poeijer van Orego oft Swavel bestrooit. *Sabinus Tyro* by *Plinius* meent datse met de Sonneblom gedoot werden.

Arist: H: A: 4. c. 8. Plin: H: N: 19. c. 10.

Het onderscheit der Mieren word van de gesteltenis des lichaams, plaats, hoe-grootheid, verw, en gewrogten genomen. Indien ghy de ghesteltenis besiet, zijn sommighe ghevleughelt, andere half-Mieren. De gevleughelde van de welke boven gesproken is, zijn by ons veroude onnutte, en van 't selve gheslaght zijn de Nijmphen oft nieuwoorlinghen. In Oost-Indie makense de Lakka, en in Brasil, ghelijc sal geseit werden, zijns rood geverwt. Daar zijn in 't noorden ook gevleughelde. De half-Mieren die ook half-Wormen zijn, sult gy in West-Indie vinden, van de Indianen Komixen ghenoeemt.

Onder-scheidt.

Sy kruipen voort met een witte start, en boren 't hout met knaghen door. Als sy op de bomen oft mueren klimmen fullen, voeren sy aarde dekfelseen vinger dik met haar, en die tot vier oft meer handen breed uitbreidende, nestelē sy inde selve. Angaande de plaats, zijn se Indise, Brasilsche, Philippijnse, en Noortse. Vande Indise spreekt *Plinius* aldus: De hoorns van de Indise Mier zijn by die van Erythre in de Kerk van Herkules voor een wonder opgehangen. Sy hebben het gout uitte aarde gegraven, in 't noorder-deel der Indianen, welke Dardæ genoemd zijn. Haar verw is als van de Katten, en haar grootte van de Egyptise Wolven. 't Geen by haar in de Winter uitgegraven wordt, steelen de Indianen in de Sommer, als de Mieren om de hitte in de hollen verschuilen, die nochtans door den reuk opgewekt voortkomen, en scheuren de Rovers niet weinigh, hoewel sy met geswinde Kameelen ontvlugten; so groot is haar snel en wreedheit door liefde tot het gout: *Nearchus* schrijft dat hy een vel ghesien heeft, het Panthers vel gelijk. *Solimus* eighent haar Leeuws-voeten toe. *Ælianus* schrijft datse de Rivier Kampilis noit overvlieghe, en doet'er by datse kromme schuinse woningen maken, in heel hooghe plaatsen om de overvloed van de Rivieren te schuwen, en versterken die meerder met opgehoopte dyken; Eerst maken sy uit stof metten morghen-douw vermengt een dunne bekleedingh, en onderwaarts een lijmige korst uit het Rivierslijk daarom wassende, die den dijk verseekert: 't Geloof zy by de Schrijvers. *Strabo* lacht met die welke dat segghen. *Arrianus* verwerptse. De huidendaaghse Schippers swijgen, die niet souden nalaten te spreken, indien het de waarheid gelijk was. Ik swijg ook van de Mier van Rhases, die in Persie openbaar opgevoedt wierdt, en daghelijks een pondt vleesch at: Ik verfwijg die, welke by de Slangh-eeters so groot als een kleine hondt zijn. Datse in de Oost-Indie de Lakka maken is seker. Als in 't rijk van Pegu het land van den reghen oft anders door nat wert, klimmen sy op dunne stokjes van de Inwoonders bestelt: Daar van druip een seker gom, die sy uitsuighen, en verdeelen haar honigh en wasch, gelijk de Byen omtrent de takken. *Dalechamp* die meent dat het haar drek is. *A. Kofsta* noemt een boom by de Portugesen Mankanos de la India genoemd, die altijd in de Somer met vliegende Mieren beladen is. De Brasilsche hebben tangen in de mond, met welke sy het gefaide en de vruchten afsnijden. Door haar beet verdort alle ding. Sy worden in de Haven van Salvador gevonden. Van de rode fullen wy in 't volghende spreken. By de selve en elders verwoesten sommige de landen, andere die verwoesters verdrijvende bewaren de landen. Van de Philippinen spreekt *Nierembergh* aldus. Daar worden in de Philippinen twee geslagten van Mieren gevonden Sulum genoemd, van welke sommighe ses vingeren

lang, en een breed zijn, van swart blinkkende verw, met harde kaakbeenders, en een opspalking van een halve vinger, van de selve verw mettet gheheele lijf, daar dry dunne sterke tanden in hanghen, en sy leven op de bomen van 't gheberghte. Andere zijn de gevleugelde Mieren ghelijk, en somtijds grooter. Sy leven in de velden, en teghen 't ongeval van de Winter vergaderen sy ongelooftlike groote hopen van Haver, daar sy haar nesten in makē, om vry en veilig te leven.

Daar is een gedaante van de Noordse, die uitte bladeren van de pijn en denne-boom op een hoghen heuvel van 't veldt haar nesten maken. De lagen leggende Beeren valt hy so verstandiglijk an, dat hy haar uit-drijft: Oft indien'er een in haar hayren verwart, en in de Beer-hollen ghebraght werdt, stinkt hy so dapper, dat'er de Beeren uitghedreven werden.

Van hoe grootheid, zijn sommighe groot gelijk de Indise, andere heel klein gelijk in de nieuwe Wereldt. Sy maken een nest so groot als een half schepel, en het slijk word so hard als plaaster, en kan met geen Zabel doorhouwen werden, en omtrent den ingang is een verborghen gat. By de Brachmannen zijnse een hant-breet langh: In nieuw Spanje so groot als de Paardts-wormen. *Aristoteles* heeftse ook de groote Paarts-Mieren ghe-noemt, 't welk *Gaza* Ruiters-Mieren overset. *Plinius* Herkules-Mieren: die seit datse in Sicilie ghevonden werden. *Abensina* ont-kent datse in Lycia zijn. Totte kleine behoren ook die van de nieuwe Werelt, die slijkerige nesten so groot als een hoofd maken, daarse door een langen wech als door een pijp in-kruipen, en aldaar haar voeder by een brengen.

Van de verw zijn sommighe witte, andere rode: Die sult ghy in Moren-land, Senega, en in 't klein Eyland Pephno, oft lievet in Phene van Lakonie vinden. In Senega makense laghe nesten, diese sonder Kalk vastmaken, ghy soud menen dat het ovens (op haar orde staande) geleken. Somtijts staat'er wel een hondert oft anderhalf op een rize. Van de witte schrijft *Nierembergh* aldus: Omtrent Sierra Liona, oft Leeuwen-Berghen, is een geslagt van witte Mieren in beelden besloten: die beelden hebben de vorm van een konstige Graf-naalt, in welke die witte Mieren die niet uitkomen, in verscheide hollen hier en daar kruipende, ghesien werden, so dat men niet en weet met wat spijs datse leven. Dese beelden vresen en eeren die Heidenen. So dikmaal als sy een Slaaf kopen offeren sy eerst an dese Graf-naalt Wijn en andere dingen, en stellen de Slaaf daar voor, en offeren hem enigfins an die Graf-naalt op, met gebeden, dat dien Slaaf, indien hy wegloupt, van de Slangen, Hagedissen, en Tijgers moght verscheurt werden, welke dreygingen de Slaven so ontsien, dat schoon sy van haar Meesters dapper geslagen worden, noit dorven ontvluchten.

Ovied: In-
di: Occid:
c. 52.

Plin: N:
H: 11.
cap. 30.

Strab:
Geogr:
l. 15.

Ælian: H:
A: 3. 4.

Kardan:
Subti. l. 9.

Dale-
champ: H:
Pl: 18. c. 2.

Nieremb:
Exotic.
l. 13. c. 13.
p. 28.

Scalig:
Exercit:
56. 7.

Scalig:
Exercit:
367. Pau-
fan: in La-
kan.

De rode zijn in't landschap Mangi, die sy met Peper eeten, en worden ook in Brasil gevonden. Dese zijn groot, en als sy gestoten werden, rieken sy als Ceder. Van die schrijft *Aldrovandus* aldus. In de Lente van die landen, dat is in de maant September, brenghen sy meenigte van jonghen voor den dach, en voornamentlijk op dien dach die na den regen volght, te weeten als de Son heet schijnt. De oude gaan voor, geleiden de jonge, en lopen gins en herwaarts met een open bek, vervullen alle wegen, en bijten veel strenger als op andere tijden, ja tot bloestortingh toe. Daar na volgen de sterkste jongen, en loeken mette vlucht nieuwe woninghen, en dat met fulke hoopen, datse de locht verduisteren. Daar sy neersitten graven sy de aarde, en yeder bouwt sich een huis. Haar leven is kort, so dat uit de buik van een, een groot ghetal jonghen voort-komt. Als sy uit haar hollen kruipen, lopen de Indianen en volgen haar na: Want de Indianen wachten met groote begeerte na dese tijdt, die dese Mieren als een nieuwe vrucht tot haar spijs vergaderen. Als sy omtrent den ingangh van de hollen komen, omcinghelen sy die met water-lopen, en weeren haar dapper teghen de bijtende en verwondende Mieren. Die nieuwe versche Mieren bewaren sy langh, en etense ghebraden. Hoe soet en anghename spijs sy gheven ghetuighen de Jesuiten, die de selve ook eeten. Van haar gewrochten worden sommighe vergiftighe ghenoeemt. Soudanighe noemt *Telephus* de Kretenser Laërte. In Brasilie makense nesten in de bomen op de wijs der Swaluwen. In de enghte van Sur del Nort makense fulke harde nesten datse nauwlijks met bijlen kunnen doorgehouden werden. De Indianen vergiftigen daar mede haar pijlen, daar de ghewonde noodsaaklijk van sterven.

II. L I D.

Van de Wandluis

Aldrov:
Insect. 4.
c. 2.
Naam.

DE Wandluis by de Latijnen *Cimex* genoemt, schijnt den naam van *cheimai* oft *cubo* ik ligge, ghecregen te hebben, om datse in *cubilibus*, dat is de bedsteden groeijen, oft mogelijk van *cama*, dat een kort bed beteekent. De Grieken noemen hem *Koris* van het kruid *Koris*, dat de Latijnen *Cimicaria* noemen.

Beschrij-
vingh.
Mouset:
Insect. 2.
c. 25.

Het is een dier uitten aart verfoeylijk, ghelijk *Plinius* spreekt, en by na de *Ricinus* ghelijk. Hy is langhwerpigh, schieff van lijf, van verw roodachtigh, met dry voeten, en omtrent den hals kort; de rugh en buik is met sneedengheteekent, heel teer van huid, die lichtlijk komt te barsten, en een verfoeylijken stank geeft.

Plaats.
Scalig.
Exercit.
246. 5.
Vivesin
Dialog.

Sy worden voornamentlijk in de Dennen-houte bedsteden gevonden, en daar de lakens en 't stroy selden verandert werden; ook in de naaste mueren van de bedsteden die gewit

werden, in de Quakkels koyen, boeken, en papieren.

Eenige seggen datse in't Eyland St. Thome niet gevonden werden. By daagh schuilen sy in de reeten van de mueren. Uit een seekere vrouws gheopende herffen-pan is een meenigte van Wandluisen ghelopen. Sy leven met mensche-bloedt: na de beet latense purpere bobbel na, met een jeukeyghe pijn. Datse ook met andere dinghen leven, kondt ghy daar uit oordeelen datse ook in bedden ghevonden werden daar niemandt op slaapt. By *Aristoteles* lesen wy datse uit de vochtigheidt, die uit de huidt van de menschen sweet, voort-komen. Datse ook uit eenghe andere vochtigheid omtrent de bedden rottende, en uit verrot houdt groeyen is sonder twijffel. *Aldrovandus* heeft ghesien datte bedden van sommighe die van huis waren van de Wandluisen ghequelt wierden, die als sy beslapen wierden niet verscheenen. *Scaliger* geeft ook te kennen datse in de Papieren groeyen. In de Quakkels-koyen komen sy in korte overvloedigh voort. Datse door versamelingh voortgheset werden, heeft *Pennius* in't landt van Orleans ghesien, en in een ghebroken schede volwassen en jonghen, met een groot ghetal heel witte neeten ghevonden. 't Is belachlijk dat *Kardanus* gheloofte dat de KARTHUSER Monnikken daar niet van ghequelt werden om datse geen vleesch eeten. De bedden van Tholouse seght *Scaliger* eeten geen vleesch, en nochtans zijnsse vol van die pest. Men seidt in't ghemeen dat'er uutte ghedode weer andere komen. Datse met vermeenighvuldighende Pest voorduiden, lesen wy by *Alexander Benedictus*.

Arist: H:
A: 5. c. 31.

Scalig: l. c.

Sy worden gheweert door water van de Komkommers in seker plaats gestelt, met Osse-gal onder Afijn ghemenght an de bedstede ghesmeert, met Paardts-hayr voor an de bedstede ghehanghen, ook metten rook van *Nigella* en *Cicuta*: Sy worden verdreven door Kennip in de bedden gheleidt, door den rook van Stieren-drek, door de hauwen van de *Genista* die vol faat zijn onder de oir-kussens geleit, metten reuk van rode vellen, by de Hoogduitsen *Reuschleder* ghenoeemt, met tar, en sap van wilde Komkommers in de bedsteden gesprenkelt, met Herts-hoorn oft Hase-voeten an de bedstede gehangen, met het overschot van ghesmolte boter, met een penning onder 't bedt geleit en z: Sy worden gedoodt met swavel, met bladeren van de Veil met thien Swaluwen ghestampt, met de vochtigheidt van de Lupinen, mette bladers van de Varen, met den rook van *Kalkanthum* en Spaans-groen, met Kalk ghemenght, onder heete Loogh, Luis-kruid, Quiksilver, Swavel, en Laurier-Oly, en ten lesten met die dinghen welke by *Aldrovandus* gevonden werden.

Varro R:
R: 1. 1. c. 3.

Plin: H: N:
27. c. 9.

Sy zijn goet tegen de beten der slangen, met Schildpadden bloet ingenomen. Teghen de vallende siekte vande lijfmoer, de sieken daar mede

Gebruik.

mede gerookt zijnde, tegen de derdendaagse koorts, indiense dry dagen met Look en Wijn, oft met een ey werden inghenomen. *Gesnerus* getuight het; in de vierdendaaghe indien'er seven in een holle boon ghesloten, voor de aankomst vande koorts ingeslokt werden: in 't opstoppen van 't water, als sy in de water-wegh ghefteken werden. *Plinius* prijstse tegen de beten vanden *Aspis*; *Vegetius* tegen de droppel-pis der Paarden, indien'er een in 't oir, een ander in de koker ghefteken werdt; *Galenus* in de losheid van de waterblaas, *Valerandus* tegen de steen, tegen de selve prijsen feer de jonge de asch van de Wandluifen, door een klysteer gheset, in 't kolijk *Gesnerus* vier 's morgens met Wijn gedronken, so veel dagen langh, tot dat'er twaalf genoten zijn, en seit dat alsoo *Fandius* sijn Neef inde stad Zurich genesen is en z:

Sommighe zijn Huis-Wandluifen, van welke wy hier, andere zijn wilde, van welke wy onder de gevleugelde gesproken hebben.

Tot die behoort de Hocitexca oft ghehoornde Worm: De Hocitexca is so groot als een stuiver, vuil van reuk, en door sijn bloedsuigen quelligh: hy verwekt met sijn beet rode bobbels. De ghehoornde Worm word by *Mecha* Ytzuaqua, en *Sipantipe* genoemd. Hy is uit swart en donker verscheiden, en met twee rode hoorntjes peilt hy de wegh.

III. L I D.

Vande Luysen en Sjren.

DE Luis by de Latynen *Pediculus*, heeft sijn naam a Pede van de voet, en word van *Plinius* *Pedunculus* genoemd, by andere der oude *Pedes* en *Pes*, en dat in 't Vrouwlijk geslacht: By sommighe Sefvoet-worm, en Serpent oft kruipend genoemd. By de Grieken wordse ghemeenlijk *Phtheir*, en by de huidendaaghe *Pfijra* genoemd.

Van de beschryvingh en plaats behoeven wy ons niet te bekommeren.

Datse uit het vleesch groeyen, datter eenige puisjes oprijzen als sy fullen voortkomen, en datse, die doorgesteken zijnde, uitloopen, heeft *Aristoteles* gemeent, en *Theophrastus* datse uit bedorven bloed komen, *Mercurialis* uit een warm en vogte verrotte stof die inde huid overvloedt.

Ik soud seggen dat hier voornamentlijk het slijmerighe bloed plaats heeft, wijl het gallighe en swaarmoedige de selve doet sterfen, en sy met gal bestreken verdwijnen. Indien ghy de plaats besiet, *Galenus* schijnt haar tusschen vel en vleesch te stellen: Datse in 't geheele lijf, wijl de huid over al vol sweetgaatjes is, groeyen, sal niemand ontkennen.

Nochtans moetmen segghen datse meest op 't hoofd en omtrent de ontlasters van de oxels en liefschen uitbreken; daar word het

meeste overschot vergadert, en de vuiligheid met de hayren bedekt, komt door de gheweigerde uitwasemingh te lichter te verrotten; ook is den hals hoewel glat en ontbloot niet uit te schuiven, wijl daar ook een ontlaster met groote vaten is, die de vogtigheden na 't hoofd voeren, en het sweet daar veel en dikmaal uitbarst. Van de uitwerkende oorsaak zijn soo veel gevoelens, als er van de van self voortkomende oorspronk der levendige zijn. Het is noodsaaklijk dat haar begin daar verborgen en gezielt zy, maar 't welk van een ander tot het bedrijf moet gebragt werden ghelijk wy elders fullen seggen. De ondervindingh heeft geleert dat sommighe dingen ghelegentheid tot haar groey geven: Dat lesen wy by *Plinius* van het Heidenkorn, van de Kastanien en Vijghen by *Galenus*: 't selve word van de Radys, de *Xyloaloe*, de hof *Apium*, d'adels en z: By *Dioskorides* gelesen; dat de wol van een Schaap, dat van een Wolf ghebeten is, indien het kleet datter van ghemaakt is besweet werd, Luifen doet groeyen, staat by *Aristoteles* en *Plutarchus*, ja dat het Laken met Paarde-vet bestreken sulks ook doet by *Moufetus*. Hier by komt de gematigheid, 't landschapen puntigheid. *Oviedus* verhaalt datse in West-Indie de Christenen in 't minste op 't hoofd niet groeyen, maar den Inwoonderen over al. In 't Eylandt *Sr. Thome* zijnse vol swarte Luifen, elders hebbense gans geen, indien wy *Vespaccius* gheloven. Die de Indise Zee bevaren hebben, seggen dat de Luifen, so haast sy de Eylanden *Azores* op den rug hebben, schierlijk verdwynen, en schierlijk weerkomen, als sy die weder sien. *Oviedus* verstaat dat van 't doorzeylen der middel-linie. Sy worden geseit door heel Yrland om haar vuiligheid overvloedigh te zijn, ik spreek niet van de gevangen huifen.

Hier van komt somtijds de Luis-siekte waar van veele gestorven zijn. De Geschichtschryvers verhalen, voornamentlijk die, welke door wreedheid een roem oft godlijkheid hebben willen verkrijghen. Van *Antiochus Epiphanes* lesen wy in de boeken der *Machabees*, van *Herodes Askalonites* by *Iosephus*; van *Herodes Antipas* inde Handelingen der Apostelen, van *Pheretima* Koningin van Cyrenen, na datse haar op de *Barcei*, om haar ghedooden zoon, heel wredelijk ghewroken hadde, by *Herodotus*. Van de selve siekte worden gheseyt ghestorven te zijn *Pherecides Sjrus* de Leermeester van *Pythagoras*; *Kassander*, de zoon van *Antipater*, die de Moeder van *Alexander* en sijn zonen gedoodt heeft: *Sylla*, welken *Plinius* seit, sich self opetende, en sijn eygen straf barende, gestorven te zijn, en dat *Sammonikus* ghesien heeft dat hy van die wreden hoop overwonnen wierd. 't Selve is van *Eunius* een slaaf in Sicilie, *Galerius Maximinus Speusippus*, de zoon van *Eurymedon*, *Iulianus Iuliani* den Gods versaker, die te Antiochie de heilige Tafel bepist hadde, en andere verhaalt.

Mercurial.
de Morb:
Curad. 1.
c. 6.

Plin. H: N:
20. c. 2.
Galen. 1. 2.
de Aliment: Facult.

Plutarch:
Sympos:
2. q. 49.
Moufet:
Insect. 2.
cap. 22.
Ovied:
cap. 81.

Luis-siektes

Mach: 2.
cap. 1.
Ioseph.
Antiq. 13.
c. 1.

Herod:
1. 4.

Plin: H: N:
1. 11 c. 13.

Plin: l. c.
18. c. 4:

Galen:
Euporist:

Moufet:
l. c.

Onder-scheid.

Nieremb:
13. c. 15.

Nieremb:
13. c. 16.

Arist: H:
A: 5. c. 31.
Theophr.
de Caul.
Plantar: 1.
2. c. 22.

Genees-
middel.

De Genees-middelen tegen dese worden velerley by de Schryvers gevonden. *Dioscorides* prijft Look met Orego ghekookt, oft Koriander met het selve gestampt. *Plinius* het zaat van Luis-kruid sonder basten gestoten: Mostart en Look met Afijn en Salpeter, ook Oly van Radys die worden buiten: De afgeleide huid van de Slangen; het zaat van Myrica, het water uittebladeren van de Radys worden binnen ingenomen gepresen. *Oribasius* neemt sijn toevlugt tot het sap van Helxines: *Rhases* totte bladeren van de Berberis, *Abensina* tot Quiksilver met Rosen-oly gemenght, en dat is niet quaad. *Fallopis* strijkt met een fals uit Oly, Quiksilver en Wasch ghemaakt. Sommighe menen datse daadlijk sterven, indien ghy een laken-riem met het selfde bestreken om den naakten buik bind: De selfde is ook de vinder van de smeringh die uit het morgh van gekookte Appelen met Quiksilver ghemaakt werd. Seker Gasthuis-Vader by *Moufetus* maakten sijn sieken met Berkerysen een nieuwe huid, welke vol blauwe strepen gheschildert, de Luifen daar na niet meer herberghde. Besie meer by *Aldrovandus* en *Moufetus*.

Gebruik.

Die van Kuma, Indienmen de Schippers geloven magh, etense rauw engekookt, dat de Luis-eters eertijds ook deden: Indien ghy den geelugtighen twaalf Luifen met Wijn, oft met Boter ingeeft, worden se feekerlijk geholpen. Sommige stekense voor de droppel-pis levend en van de grootste in de schacht: Indiese op 't hooft groeyen, van die in langhduerige siekte gelegen hebben, betekenen sy ontlossingh van siekte.

Arist: H:
A: l. 5. c. 31

Het onderscheid word van 't onderwerp genomen, sommighe zijn van de menschen, andere van de beesten, tot welke *Moufetus* voeght die inde planten ghevonden werden. Die de menschen quellen zijn oft tamme, oft wilde, oft Syren die de kleinste zijn. De tamme light tussen de vingers ghewreven schijnen vierkant, en harder als de vloyen: die op 't hooft groeyen zijn grooter en swarter, om dat het voght daar vetter is, ook zijns langer en radder; in 't overige lijf zijns meer dikachtigh, buikigh, traagh donkerwit, met swarte plekken. *Aldrovandus* seit datse langher als andere, achter dikker, en na 't hooft spits eindighen. Sy groeyen ook inde wolle, en voornamentlijk de vale klederen: De kinderen hebben se meerder op 't hooft, de volwassene minder, en dan is 't hooft niet qualijk gestelt.

De Wilde noemen sommighe Liesch-luifen, en Gier-luifen, de Italianen Piatole en Piatones, en wy in 't gemeen Platluifen; Dese besetten ghemeenlijk de winkbrauwen, de Lieschen en de Oxels. Sy zijn platter van lijf, scherper van bek, daar se foodiep mede inde huid boren, datse nauwlijk sonder quetsen van de huid konnen afgetrokken werden. Sy lopen selden over en weder, maar de plaats die se uitgeholt hebben houdense in. *Aristoteles* seit datse harder als de tamme zijn, om

datse minder bol zijn, en een droge en half verbrande stoffe ghenieten. Sy worden ook Motes en Immotes ghenoecht: Sy beschadigen dikmaal so feer de winkbrauwen, datse de ogen beserende, het gesicht verdonkeren; Sy moeten in 't eest neerstigh uitgerukt werden, daar na de plaats met scherpe swarte seep wel bestreken werden, en indien het lichaam heet is, met Quiksilver in het morg van een soeten appel gemengt. De geneesmeesters achten seer hoogh de Loogh van Senebladeren, Wijn-moer, en 't sap van Genista. *Varignana* prijft seer het afsiedsel van twee oncen Luis-kruid, ses oncen Wijn, twee oncen Varkens-borstels, en een once Quiksilver.

Thomas a Veiga is van mening dat de Sijren by de oude onbekent geweest zijn. *Moufetus* meent datse de Akarides van *Aristoteles* zijn; sy schijnen van Sijden Erpein also genoemt, om datse onder de huid kruipen. De Latynen noemense *Pedicellos*, de Savojarts *Sciro*, de Gaskongs *Brigantes*, de Italianen *Cirones*.

Langius betrektse onder de Luifen, *Moufetus* niet: Sy hebben geen andere vorm als van een bol; haar kleinheid word nauwlijks met ooghen ghesien, so datse een van de veselen van Epikurus schijnen te zijn; sy zijn wit behalven 't hooft: Van na by zijns swart, oft een weinigh uitten swarte roodachtigh; Sy houden haar sodanigh onder de huid van handen, benen en voeten, datse hoewel sonder voeten holen graven, en daar omtrent puisjes vol water bytende, een onlydelijk jeukfel verwekken. Mette naald uitgegraven, roeren sy haar, indiese van de warme zon geholpen werden: Met de nagel ghedrukt, barsten sy niet sonder knappen, en gheven een waterighe vuiligheid; Het is seker datse tussen de oogen en 't geheele lijf groeyen, dat verhaalt de Heelmeester *Le Icune* by *Moufetus*: Dit is in een Edele Engelse Juffer van 't seftigh jaar geschiet, die by nacht en by dach an lippen, tand-vleesch, zolen der voeten, hooft, neus en andere leden ghepijnicht, ten lesten, als het vleesch opgegeten was gestorven is, en hoe datter meer van de omstanders mette naald wierden uitgegraven, hoe datter meerder andere op volgden. Het grootste en spoedighste gheneesmiddel is ghesouten Afijn met een ghedeelte Wijn van Sublimaat: *Abenzoar* strijkt het lijf met morgh van Meloenen, oft 't sap van Persik-bladeren; sie meerder in *Moufetus*. Hier toe behoort de *Tinea* die dikmaal op 't hooft groeit, en de wortels der hayren afknaaght; hy word met sap van Limoenen met Brandewijn en ghebrand Sout gemenght verdreven. Andere prijfen de kruim van Roggen brood dikmaal opgeleit; het zaat dat op de hooge Denne-bomen wascht, tot asch ghebrant en opgestroit, is ook niet schadelijk. *Ovredus* ghedenkt een beesje by de Oost-Indianen *Nigua* genoemt, waar van onder de Vloyen. Ook moeten wy het beesje *Dermestes* niet vergeten, hoewel het totte menschen niet behoort,

Moufet:
Insect: l. 1.
cap. 24.Lang:
Epitt: l. 2.
ep: 42.
Scalig:
Exercit:
192. 7.

behoort, het eet de vellen op, en verandert volghens die sijn verw. Het is soo groot als een Vloy, met ses voeten, en een bek met tangen.

Wat angaat de beesten, de Leeuw word so seer van de Luifen an sijn winkbrauwen gequelt, dat hy dikmaal dul werd. De Paarden hebben Luifen met rode hoofden, en die over 't geheele lijf wit zijn. Vande Koebeesten en Kalveren zijns zwart, van de Varkens zijns so groot en hard datse nauwlijks konnen mette vingeren ghedoodt werden: Die van de Honden zijn klein als Nerten, met witte hoofden, en 't geheele lijf blauw-swartachtigh, inde Schapen zijns heel klein, met rode hoofden en een wit lijf, die van de Herten zijn gheverwt ghelijk het hooft. Die van de Geiten scheelen weinigh van die van de Schapen; van de Vogels zijns heel klein. *Kolumella* ghetuicht datse meest op 't hooft en inde vleugels groeyen: Van de Phafanten, Veldhoenderen, Quakkels, Hoenderen en z: swijgh ik; Sy sparen den Ezel om dat hy traagh voortgaat en niet en sweet. *Plinius* heeft ghesien dat de magere Salmen in de kaken vol Luifen waren. *Mouffetus* schrijft datse inde Averute, Alffen, de bloemen van de Kruikebladeren, en voornamentlijk van de Akoleyen inde maand van Junius om haar zonderlinge zoetheid gevonden werden.

IV. L I D.

Van de Ricinus en Reduvius.

DE Ricinus heeft de naam van 't zaat van 't kruid Ricinus, daarse seer na gelijken; by de Latynen ghekegghen: Sy worden gemeenlijk by de Grieken Krotoon genoemd, by *Hesychius* Askotonus, by *Suidas* Kootus, by de Ferlinis, gelijk wy uit *Didymus Zelonotes*, en *Hermolaus Barbarus* lesen Raistes: *Gaza* noemtse Reduvius, *Albertus Taka*, *Guillerimus* van de schulpen Eugala, *Sypontinus* Kunomia maar qualijk, *Scaliger* Cica, oft Cecca. Het is een klein beesje heel plat van lijf, tay van huid, ruitwijs van ghesfalte, swartglinsterend van verw, oft uitten donkerswartachtigh, het heeft vijf voeten an den hals, een scherpbekje, maar kort, geen uitgangh van drek. Het groeit in 't begin van de Somer, inde Weiden tussen het gras, en in de Bosschen tussen de bladeren uit een verrotte vogtigheit: Het groeit somtijds in 't vleesch. Ik heb het, seit *Aldrovandus*, dikmaal inde Honden ghesien, die uitten huis gaande, gheheel sonder de Ricinus waren, en weder van 't velt, daar het gras dik en hoogh stont t' huis komende, met dese beset waren. Hy leeft mette kop geduerigh in 't bloed stekende, en word so dik, om dat hy ghelijk ik gheset heb, geen uitgangh van 't overschot heeft, dat hy door satheid barst, en van veel voedsel sterft. Sijn dorst is wonderlijk na bloet, even ghelijk van de Bloetsuigers die inde Poelen leven, nochtans kan

hy seven daghen vasten: Sijn bloed is goed voor 't springend vuer, op der Vrouwen lendenen gestreken, beneemt het de minlust: Uit het linker oir van een Hond ghetrokken en angebonden, stilt hy allerley pijn, ghelijk *Plinius* uit *Nigidius* verhaalt. De Honden worden voor de selve beschermt, so haar oiren met oly van Sinknoten en bitter Amandelen gestreken, oft met Wijn, Afijn, Kuumyn en Sout water gewasschen werden.

De Reduvius is de Ricinus so gelijk, datse dikmaal onder een ghesmolten werden: De bek is wat langher, de voeten zijn donkerrood, derugh is afgrauw, met dry heel kleine swarte stippen onderscheiden, op de wijs van een Hart; het lijf is hem noit so gespannen, of hy lijkt altijd plat en nimmer bol. Hy steekt sijn hooft selden inde huid, en suigt het bloet by beurten, en schiet het overschot door den aars uit, 't welk de wol met so groenen verw besprenght, datse nauwlijks mette heetste Loogh kan afgewasschen werden. Hy leeft in een geschoren vel een geheel jaar en beschadicht de Koebeesten, Schapen, en Geiten, ook den baard en Liefchen van de menschen.

Sy worden wegh-ghenomen mette wortel van Mandragora, mette Gom Cedria, Tar, en Schapen-vet, met suiveren Oly-droefem, mette moer van sterke Wijn, en het affiedsel van Lupinen, indien 'er de geschoren Schapen medebestrekken werden. Anderhalf-vierendeel-loots van de ghepoeijerde Reduvius ingenomen, gheheest de geelsucht seker en haastlijk, indien men sommige Engelse geloven magh.

V. L I D.

Van de Vloy.

DE Vloy is van de Latynen Pulex, om dat hy Expulvere dat is stof gheeteelt werd. genoemd. By de Grieken Psylla en Psyllas, by de Aoliens Spijlla, hy heeft een klein hooft, een bultigen bek, een korten hals, en een snuit welkerts spits sonder twijfel hol is om 't bloed uit te suigen en binnen te brengen: Hy heeft an 't voorhooft twee heel kleine sprietjes, daar hy de wegh mede afpeilt, en van den aart der voorvallende dinghen oordeelt; dat hy oogen heeft kondghy daar uit besluiten datse haar van 't licht ontrekken: de achterste pootjes worden achterwaarts na den buik ghebogen, de voorste na de borst, de uiterste schenkeltjes zijn ghespleten, krom, scherp, en hoornachtigh, 't zy oft om te beter opte klimmen, oft hechter an de glatte huid te blijven hangen; Hy heeft eenen ghevouwen darm, die na de veelheid der spijs oft verflapt oft ingetrokken werd. Sy worden niet alleenlijk inde Honden, Vossen en Menschen gevonden, maar springhen ook over d'aarde. Dese stad is om de menigheit der Geiten, vol van haar; in 't gebied van Sigeluk blijven self die daaringhebraght werden niet in 't leven. Sy beminnen

Plin. II. N. 1. 2. c. 18.

Mouffetus. c.

Aldrov. Insect. 5. cap. 5. Mouffet. Insect. 2. c. 28.

Arif. de Partib Animal 4. c. 6.

Voedfel. Plaats.

plaat-

plaatfen die warm, en van de zon beschenen zijn. Sy zijn heel graagh na bloed; Sy groeijen uit stof, voornamentlijk met pis van menschen oft Geiten besproeit, maar ook in 't hayr van de Honden, uit een verrotten- de vogtigheid. In 't landschap Perienna uit de druppen sweet van de slaven, welke so haast sy afvallen, in Vloyen veranderen. Als sy versamelen klimt het Mannetje op't Wijfje, en blijven langh 't samen hangen: Na't versamelen lijkt het swangere Wijfje dikker, en vol eyren, die in haar langhachtigen buik heel klein, veel en wit ghesien werden; ghekipt zijnde worden se schierlijk swart, en veranderen tot kleine Vloyen. Datse eyren en geen Neten voortbrengen, hebben wy by *Philoponus*, 't welk *Niphus* ook verhaalt. Van

Aart.

den aart hebt ghy dit, datse op geen verrot oft doodt vleesch sitten: Datse nocht die de geelsucht hebben, om de bitterheid van 't bloed, nocht de stervende om de stank anraken: Datse's nachts meest quellen; datze sat zijnde haar inde dekens, oft in 't stof verberghen, een roden plek na den beet nalaten; Als het regenen sal heftiger byten, en door de koude swak werden en sterven.

Sy worden met verscheide dingen verdreven, voornamentlijk met Merry-pis en drek, met Zee-water, het afziedsel van Rattkruid oft Sublumaat, levende Kalk met het sap van witte Niefwortel ghemenght en z: Daar toe is ook bequaam de Kool, de bladeren van den Hadijk, de Varen, de wortel van Anchusa, de bloemen van Poley, Rute, Kolocynthis, de Braam, Oleander, Munthe, Hoppe, Raap-zaat, Kumijn, Luis-kruid, Perlikaria, Mostart, en andere by de Schryvers te sien. Te Alkair word de Perlikaria gepoeijert, en de Vloyen worden door den reuk van 't poeijer omtrent het bed gestroit so slaperigh, datse niet en byten. De slaven van Numidia zijn, om datse sonder schoenen lopen, het ongeval van dit dier seer onderhavigh, en soeken die met vuur en yser te weren, waarom veel door de selve de tenen van de voeten, ja de gheheele voeten verliefen.

Onder-
scheid.

Daar zijn ghemeene, en ongemeene, die zijn so groot als Luifen, maar sagter van lijf, met een bultigen rug, by na als een Varken; de borst en buik is uitten swarte geelachtigh, in de witte Hondtjes zijns bleker, inde rode roscher, inde swarte ook swarter. In Spanjola zijns groot, en byten heel strength: De onghemeene zijn die Indie, omtrent de Rivier Nigua voortbrenght: Het is, seit *Scaliger*, een Vloytje met een heel scherpen bek: Hy neemt gemeenlijk de voeten in, (selden andere deelen) niet alleen van de gaande, maar ook van de leggende, (daarom slapen de Indianen om-hoogh) en meest het deel onder de nagelen, op den vierden dach beginnen sy te swellen, en worden so groot als een Vits. Dat geswel is vol witte Neten: welke uitghetrokken zijnde, stroyen de Indianen daar heete asch in, 't geen wy boven van de

Scaliger
Exercit.
44. l. 18.

slaven in Numidia geseit hebben, siet op de selve.

VI. L I D.

Vande Neten de Forbicini oft Oirwormen de Talpa oft Mol van Fernantes Imperatus.

DEse dry beesjes sullen wy mette woorden van *Moufetus* en *Aldrovandus* beschryven. De Neten seit die, noemen de Grieken Dorka, de Italianen Lendine. De Spanjarts Liende, de Hooghduitsen Nusse, de Engelse Nits, die van Illyrien Guida. Het zijn kleine beesjes, wit en de Sieren (indien sy voeten hadden) seer gelijk, maar by na tweemaal kleinder, met een langhachtigh lijf, uit welk *Aristoteles* getuigt niet anders te kunnen voortkomen. Tussen de nagels gekraakt, sterven sy met een geluid; sy groeyen niet alleen inde hoofd-hayren van den mensch, maar ook inde hayren van de magere Koe-beesten en Paarden, en hoewel sy sonder voeten zijn, hanghen se nochtans zo vast an, datmen haar mette hayren zelfs uittrekt: Dese heeft *Trotula* niet onbequaamelijk *Trichobrotas* gheuoemt, want ghelijk de Slekken met het sap der kruiden, also leven dese met het zap der hayren, en eten de zelve op.

Moufetus
Insect. 1.2.
cap. 35.

De *Wysgeer* bevesticht datze uitte versamelingh der Luifen voortkomen, welkers eyren sy daarom gheuoemt werden: Sy zijn de bloemen van de Jasminus ghelijk, want gelijk die bloemen voortbrenght sonder zaat, also baren de Luifen onvrughtbare eyren. Sy sterven oft door gebrek van voedzel, oft door een dichte kam, oft door ghenees-middelen, hoedanige de oude en jonge Geneesmeesters veel voorschryven. *Plinius* zeic van Asijn met Aluyn, oft Asijn met Kalfs-gal vermenght, en van Geite-melk: Hy prijst ook Salpeter met de aarde van Samos, en het schrapzel van Herts-hoorn met Wijn ghedronken. *Abenzoar* seit dat *Alkitrus* de hayren met kleine Santorie bestrijkt. Swavel met Asijn, gelijk mede Oly met Loogh opgestreken, verdriift de Neten. *Marcellus* prijst Verkens-drek met Wijn en 't sap van Rosengemenght, ook Honigh met Sal Armoniak, en voornamentlijk Oly van Raphanus, met sterke Loogh vermenght. *Hildegardis* maakt een Loogh uitte steentjes van de Dadels met welke hy onder Oly van Radys ghemenght, de Neten doot: *Ardennus* menght een weinigh Sublumaat met Brande-wijn, en hy seit ook, indien het hoofd eerst met een Hoender-ey, daar na met 't zap van Cyclamen, oft Zee-water besproeit werd, dat de Neten nimmer sullen weder komen: *Gilbertus Anglicus* verheft de gal van alle dieren, ghelijk ook alle bittere en suiverende dinghen met sap van Gouds-bloemen vermenght.

Diergelijke beesjes worden ook *Forbicinae* gheuoemt, om datze de start gespleten hebben als een Scheer. Ik hoor datze by de Neerlanders Oirwormen gheuoemt werden, wan

syt

Aldro: In
sect. 1. 5.
c. 8.

fy meenen datse in de oiren kruipen, en de hersenen ontroeren. Sy verkeeren veel in de Druiven, in holle Bomen, in de gaten van de mueren, onder de steenen en aarde. Haar verw is by na Kastanie-bruin, met ses voeten en een langachtigh lijf. Die eerst voorgestelt wort is de gemeenste, maar heeft noch sijn volle grootte niet. De tweede is selden en ongemeen, met een gespleeten hoofd, een dik lijf, heel donker en geelachtig. De derde is de tweede in gedaante gelijk, klein en wit: maar de eerste in de tweede plaat weet ik niet of hy uit het gheslacht der oor-wormen is, want hy is gheveugelt, vaalachtigh swart, met uitghespanne vleughels. In 't tweede ghetal heeft de selve met gheslote vleughels een start uitten swart kastanie-bruin, ghespleeten en getandt. In 't 4. ghetal is die alderghemeenste van allen. De vijfde en kleinste van al heeft een drytandighe start: ghelijk ook de sesste met een heel dik lijf, grote dikke voeten, en is geheel swart. Het laatste beesje is mogelijk eer uittet gheslaght van de Kriekels als van de oor-wormen, vaal van verw, met een drytandighe start.

Den neerstighen *Neapolitaan* en Kruidmenger *Fernantes Imperatus*, heeft in sijn natuurlijke beschrijvingh een ghekerft dier als 't geen wy hier beschrijven, *Talpa* oft Mol ghenoeemt, om dat het op de wijs der Mollen met sijn voorste pootjes de aarde uit-graaf: want de voeten van beide die dieren zijn malkander heel ghelijk. Het wort van de Napelse Boeren *Guffulo* ghenoeemt, maar hy seidt niet waarom. Onse Boeren noemen 't *Zukkara*, welke ik volghende, heb het Kauwoerds-worm ghenoeemt, om dat het de Kauwoerden, die sy *Zukka* noemen beschadicht. *Imperatus* seft dat dit dier by de Thuin-lieden heel hatelijk is, om de schade die het an de Kruiden doet, met het af-eeten der wortelen. Het is vier vinghers langh, maar een breedt, van gestalte en lijvigheid by na als een Springhaan. Het word voornamentlijk in dry sneden gedeelt: want het hoofd wort mette eerste snee van dat deel dat men de borst mach noemen, en boven den buik staat afghescheiden: dat ghelijkt de mondt van de Springhaan, als ook by na het voorste anghesicht: maar in 't midden van de ooghen staat iet uitpuilens, dat de plaats van een neus bekleet: weerzydts staan twee heel swarte en als Achaat blinkende ooghjes: hier onder ghelijk als twee dunne langachtighe hoorntjes, moghelijk om de wegh te peilen: An 't einde van de opspalkingh staan noch andere uitsteekende hoorntjes oft byhanghsels in vier oft vijf leden tot bequamer buigingh, doch kleinder als de bovenste en binnen de opspalkingh self, en an de zyden van de mondt weerzydts twee andere byhanghsels, en ten laatsten onder de kin wederzydts een, met welke hy so ik gheloof als met vinghers het voedsel in

de mondt houdt, en moghelijk ook verbrijfseft, soo datse by na het ampt van tanden bekleeden: An weerzyden heeft het dry voeten, de voorste breedt, uit dry leden, van welke de einden als in vingertjes ghesneedden veel scherpe tandtjes ghelijken, ghy soudt segghen dattet een *Hane-kam* oft *Ruiters spoor* was: De midden en achterste voeten hebben ook dry leden, maar dese grooter, an de dybeenen dikker, en boven den rugh verheven, langher als de voorste, maar smalder, grooter als de middelste, onder met een ruighete beset: de buik is wolachtigh, met acht ringhen t' saam-ghedronghen; de rugh is met vier vleughels bekleet, waar van de bovenste kort en breet op de andere die langher en smalder, en totten start toe uitgherekt zijn, haar verspreiden: uit de start schiet een dobbele langhe spitse angel. Het schijnt eenige gemeenschap mette *Kriekel* te hebben, en het is by na geheel *Kastanie-bruin*.

VII. L I D.

Van de Spondylis, Verticillus oft Wervel.

VAn de *Spondylis* oft *Verticillus*, oft *Wervel* (om dat hy sich als een *Wervel* om de wortels drayt, also ghenoeemt) vallen verscheide ghevoelens: *Plinius* maakt'er een *Slangh* van. *Aristoteles* en *Absyrtus* ghedenken van een *Huis-Spondylis*: Die uit *Aristophanes* by *Hesychius*, en *Kamertes* de *Selphius* ghelijk is: En sy versamelen achterwaarts. Indien ghyse anraakt vlughten sy, en gheven van vrees een stank van haar; De selve zijn ook klein en swart. Van de wilde *Spondylis* wordt by *Theophrastus* ghewagh ghemaakt. Sijn aart is geen wortels, ook de alderscherpste onbeschadicht te laten. *Agrikola* seidt dat hy een kleine vingher dik en langh is, met een roodt hoofd, en het overige lijf wit, behalven dat hy van satheid geswollen, een weinig bruinder is: Hy doet'er by dat hy ses voeten heeft: Hy knaagt de wortels van *Efels-komkommers*, van de swarte *Chameleon*, *Santorie*, *Peucedanum*, *Aristolochie*, en de wilde *Wijngardt*, en z. *Malleolus* schrijft dat hy op sijn derde jaar als een *Mier* voort-komt, en datse het gebiedt van *Ments* eens overrompelt hebben: Datse een jaar na haar geboorte in *May* *Paards-wormen* veranderen, seft *Kordus*. Sy worden van de *Hoogduitsen* *Enger* genoemt. In *Engeland* zijne in *April* en *May* meest schadelijk.

Van 't onderscheidt spreekt *Moufetus* in sijn anmerkkingh, en uit *Kamerarius* aldus: Ik heb een kruis-vormige *Spondylis* by my, van verw uitten asgrauw wit, met een swart hoofd. Geraakt zijnde, rolt hy sig in een kring, en vertoont heel wel een *Wervel* van de spinnende *Wijven*, waar

Arist: H:
A: 5. c. 8.

Theopha
H: P. 9.
c. 4.

Agrikola
de Animal
Subter.

Melleol. in
Exorcism.

Moufet:
Insect: 2.
cap. 6.

van hy den naam heeft. Buiten de aarde is hy loom, en kan de lucht niet lijden. Gewond zijnde, geeft hy een swarte vochtigheit van sich, daar men als met inkt mede schrijven soude. Ik heb ook een rode Wervel, die twee voeten diep onder de aarde leeft, met een heel swart hoofd, en een mont met tanghen; de hals is uitten geele roodachtigh; de rugh is roodt, met ses roode voorvoeten; de buik en het overighe lijf geel, behalven dat hy an weerzyden an den buik met acht roode stippelen verciert is: Hy is so langh als een middelste vinger, en verandert tegen de Somer in een Vlieg. Wy hebben ook een blinkkende gesien, met een dikker lijf, en van den rugh totte start toe blauwachtigh: van den hals af scheen hy meer bleek-blauw: het hoofd en de voeten zijn geelachtigh, de mont heeft tangen, en is roodachtig. Jong is hy wit over 't geheele lijf: in den ouderdom volgt het blauw, en dat begint van de start. Het is wonder hoe dat hy sijn lijf in 't breet en langh met een baar-wijse bewegingh sonder veranderingh van plaats beweeght, en onder 't beweghen sijn verw dikmaal verandert: Want wijl hy op de aarde rust, is hy heel wit, maar als hy beweegt, wort hy als door gramschap blauw. Hy is de grote kossus oft Hout-worm heel ghelijk, soo veel de vorm van 't lijf angaat, maar die konnen haar in geen Wervel drayen. Wy hebben gesien dat uit die worm een groot geslacht van een Vlieg met vier vleugels voort-quam. Wy hebben noch een ander by na van de selve grootte omtrent de wortel van Ayun gevonden, met een hoofd uit verscheiden verwen groen, wit en rosch bestaande. Wy noemen hem na den Ayun, welkers af-beeldfels wy hier alle vertonen. Nu lust my 't ghevoelen van *ioach: Kamerarius*, over de Wervels hier by te voeghen, wiens oordeel my altijd regtmatigh dunkt. De Wervels (seidt hy) zijn moghelijk die wormen die in 't begin der Lente in de aard gevonden werden, en geheel wit, oft liever wat blauw zijn, die in den Herfst donkergroen werden, en klaar van huid, met een donkere voghtigheit overlopen: Het hoofd is bruin-roodt, swart en hardt, om de wortels lighter te door-knaghen. De Rupsen rollen terstont in malkander, sterven, en nemen andere vormen van Vliegen oft Rupsen an.

Sy zijn een vingher dik, en anderhalven duim lang; sy hebben acht voeten in 't midden van 't lijf na de kop toe. De onse noemense Aard-wormen. *Guilandinus* seit dat de Wervels so ghenoeemt zijn, om datse als een Wervel om de wortels slingeren. Daar worden ook andere wormen uitten swarte root, met een korstige huid veel voeten, gelijk de *Scolopendra* (dien sy ook gelijk zijn, behalven datse ronder en niet so breedt zijn) in 't eerst van de Somer in de aarde gevonden, op de selve wijze, (gelijk gheseit is) indien haar yemand raakt, t'famen-gherolt.

De Hoogduitsen noemen ook eenige onderaardse wormen Engerlin, die geel, met een swart hoofd, en daar omtrent met dunne beenen versien zijn; Die rollen haar, uitgegraven zijnde, t'famen, en in de Son geleit worden sy terstont flauw. Sy leven ook maar binnen de aarde, en knagen de wortels der planten. Wie sal alle dese sich-t'famen-rollende wormen niet totte wervels betrekken?

VIII. L I D.

Van de Staphylinus.

DE Staphylinus is by *Abfyrus* de Huis-Wervel gelijk, maar wijl die ons onbekent is, is het ook niet wonder dat de kennis van de Staphylinus niet seer groot is. *Moufetus* stelt twee gekerfde met haar afbeeldfels.

Abfyrus
in *Hippiat.*

Moufetus
Insect. 2.
cap. 7.

De eerste is geheel blinkend swart, en de Mot niet onghelijk, maar dunder en langher van lijf: 't Geheele lijf is twee dwarse vinghers oft wat minder langh, met een ghespleete start, welken als hy voort-kruipt (want hy kruipt en loopt heel snel) hy tot sijn bescherming op-steekt, en toont twee heel witte korte anghels, maar wy sien niet dat hy steekt, ook zijn de anghels te klein, en saght om door te dringhen. Als hy dese uit gramschap opsteekt, schiet hy een witte dikke vogtigheid veel sachter als een voghtighe salf uit. Hy leeft meest boven de aarde, en wort dikmaal in de Koorn-landen boven de aard gesien.

De ander dien hy van *Kniwetis* afgheset bekomen heeft, en die overvloedigh in Nortfolk is, heeft een klein hoofd, uitten donker-roodt, by na bol-rondt, een kleine mondt, en met tanghen dicht an 't hoofd, weerzydts dry voeten, van welke de twee voorste de kortste zijn; (op de wijs van de Rupsen) de andere zijn by na bloed-roodt en viermaal langher: in 't midden van den buik heeft hy acht voeten, ook ghelijk de Rupsen stomp, met een knobbelighen start, met twee hayren versien: Wy hebben den vergiftigen aart van beide daar uit geleert, om dat'er twee Paarden die haar met het hoy opgegeten hadden, van opgheswollen en gestorven zijn.

Kordus ghedenkt ook de Staphylo by de Francen *Kourtilles* genoemt. Sy worden in de Thuinen ghevonden omtrent een vinger lang, en werpen heuvelen op, gelijk de Mollen, daarse in slapen. Sy beschadighen meest de Thijm en Vlier, doch de andere Kruiden mede.

IX. L I D.

Van de Anthrenus en de Afellus Arvensis.

HET dunkt ons gheraden de *Anthrenus*, en *Afellus Arvensis* van *Moufetus* hier by

by te voeghen : Sommighe noemen hem de kruipende Krabo oft Horfel , andere een gedaante van de Phalanx : *Plinius* feit , dat hy alleen in de vleugels van de Horfels verſcheelt. *Mouſetus* feit dat hy een krommen bek met tanghen , en een opgherecht anghelicht heeft. Hy ghelijkt heel wel die ghehoornde Nachtuil , die wy in Nederlandt gheſien hebben : Hy heeft ſwarte ooghen , de borſt heel ruigh , en blinkkend , de voeten an 't begin geel , daar na donker : het overighe lijk beſtaat uit acht rode , met geel vermengde kerven , welke de ſwarte plekken op den ruigh ſeer verciere : Van 't bovenſte van den bek riſſen geele ſprietten oft hoorns , die dun , buighſaam , en in 't anraken nochtans hard zijn. Hy geeft by na een ongheneefelijke beet , maar niet doodelijk ghelijc van de Phalanx , nocht ook ſo ſacht , oft hy overtreft de quaadaartigheid van de Horfels.

De *Afellus Arvenſis* wort om de gelijkheit alſo genoemt : Hy wort in de Velden en Koorn-landen ghevonden , en verſchilt alleenlijk in 't ghetal der voeten van de andere , want hy heeft maar ſes kleine , en ſwarte : Zijn hals is heel kort , het lijk breedtachtigh en plat , de ſtart een weinigh ſcherp. *Penius* heeft hem in *Julius* , in de landen van *Kolcheſter* gheſien , en anders nergens ghevonden. Wat ghebruik hy in de *Genees-konſt* heeft , is ons noch onbekent.

II. HOOFD-STUK.

Van de gekerfde ſonder vleugels met acht voeten.

I. L I D.

Van de Scorpioen.

DE ghekerfde dieren met acht voeten zijn de Scorpioen en Spin. De naam Scorpious wort by de Grieken genomen van Scorpizein ton ion , om dat hy vergif ſchiet , oft van Scajoös erpein , om dat hy gekromt voort-kruipt. By *Plinius* wort hy ook Scorpio , by *Cicero* en andere Hepa , en Satocollos genoemt.

Het is een beesje ſwart van verw , eyrondt van lijk , met een kort hoofd boven de borſt , met ooghen ſoo klein datſe nauwlijks gheſien werden. Hy heeft acht voeten , en twee armen , met ſterke tanghen en ſcharen gheſpleeten , grooter als de andere , en de Rivier-Kreeften ghelijc. *Ariſtoteles* feit dat hy'er vijf heeft , met gheſpleete tanghen verſien : Uit het einde van 't lijk ſpruit een ſtart , veeltijds met ſeven , ſomtijds ſes en neghen knopen , welkers laaſte langher als de andere , alleen met een enkele oft dobbele anghel , en een weinigh na het einde gheboghen , ghewapent wert. *Plinius* noemt hem een tandt. Van

de tongh weet ik niet wat al by *Gordonius*

te leſen is. Sy ſeggen dat hy daar mede de huid lekt : oft den anghel met een gaatje , ghelijc *Plinius* , *Ælianus* , en *Nikander* ſeggen , door-boort is , waar door hy ſijn vergif ſchiet moghen ſy ſelver weeten. *Galenus* ontkenet dat. Het kan mogelijk toegestaan werden , wijs in 't ſnijden van de Adderſlangh een blaasje onder de tanden verborgen is , waar uit hy in 't bijten ſijn vergif ſpouwt.

De koude landen voeden geen. Die in Hooghduits en Switſerlandt ghevonden werden , zijn niet ſchadelijk. In Italie , voornamentlijk te Rome , Amerika , Perſie , voornamentlijk tuſſen Suſa en Media , de Kanariſe Eylanden , Schijtia , Peſkara , Barbaria , Ethiopie en in Ooſt-Indien , omtrent de Rivier *Eſtamenus* zijne ſoo overvloedigh , dat de Inwoonders genootſaakt zijn geweest het landt te verlaten. In 't onderſcheid ſal meer hier van voorkomen. Sy verbergen haar gemeenlijk onder de ſteenen en in de mueren.

Sy leven met aarde , en op ſommighe plaatsē eetenſe Kruiden , Haagdijſen , *Aſpis* Slangen , Werwels en Motten. Datſe niet verſamelen , maar door de grote hitte der Son gheteelet werden , ſchrijft *Ælianus*. Datſe door verrottingh , uitte doode *Krokodil* , de *Syſimbrium* en *Ocyms* , en indien wy *Albertus* gheloven , uit verrot hout voort-komen , is ſonder twijffel. Datſe door teeling voort-komen in de Lente en Herfft , en dikmaal neghen in ghetal , ſchrijft *Mouſetus*. Sy baren ſo hy ſeidt witte wormtjes , (dat wy gheſien hebben) in ghedaante als eyren , en broeijen die daar na. Als de vrucht volmaakt is , wordenſe van de ſelve verdreven , en in groot ghetal om 't leven gebragt. *Antigonus* meent dat de vrucht van haar wort verſlonden , en dat alleen de gauwſte overghelaten wert , die ſich op den aars van de Moer ſettende , ſich alſoo van den beet en ſteek bevrijt , en dat deſe de wreker van allen , ſijn ouders van boven weder doodt.

Sy raken niet als haytighe deelen an. Als ſy voort-gaan lopende op zyde : want om de lenghte van de achterſte poten die haar ruimte nodigh hebben , wordt haar rechte loop belet. Sy worden noit tam , ſo *Galenus* ſeidt. *Albertus* ſchrijft dat'er een twintigh daghen in oly gheleeft , en onder in 't glas omghewandelt heeft. Watſe haar jonghen doen , en weder van die lijden , is nu geſeit. Sy ſchuwen de Son , en ſoeken de ſchaduw : Sy halen den anghel niet uit , oft ſteeken niet dan alſe ghetrapt werden. Sy vleijen mette kop , en ſteeken mette ſtart. Datſe de *Prieſters* van *Iſis* omtrent de Stadt *Kopto* niet quetſen , nocht ook de *Pſylli* , ſult ghy by *Ælianus* vinden. De ſwarte *Varkens* gheſteeken zijnde , ſterven , en men ſeit dat de niet-ſwarte vrygaan. Die in Ethiopie op haar drektreden , krijghen ſodanige ſweringen an de voeten , datſe

Nikand:
in Theria.
Plin: H:
N: l. c.
Ælian: H:
A: 9. c. 4.
Galen: de
l. Affert:
6. c. 5.

Plaats:
Strab.
Geogr:
16. 17.
Plin: H:
N: 5. c. 7.
Ælian: H:
A: l. 10. c.
23. en 2.

Voedſel:
Ælian: H:
A: 6. c. 22.
Plin: H: N:
L: l. c. 15.
Antig:
Hist: Mi:
rab. c. 245

Aart:
Plin: H:
N: 29. c. 4.
Scalig:
Exercit:
245. l. 3.

Ælian: H:
A: 8. c. 13.

datse naulijk ghenefen. *Plinius* heeft nagelaten datse geen Dieren schaden die sonder bloet zijn; Maar *Wolphius* heeft gezien dat'er een met een Adder opgesloten, door onderlingh ghevecht en wonden ghedoodt wierd.

Ælian: l.c.

Ælianus schrijft datse met allerley vergiftigh geslagt van gekerfde dieren om de kost vechten.

Vergif
Geneesing.

Het is vuil vergif, en dat met meerder straf, langhsaam, sy doden in dry dagen, an de Maaghden gheven sy altijd een dodelijke steek, en by na an alle Vrouwen; maar an de Mannen 's morgens uit haar gaten voortkomende, eerste yets by gheval ghesteken hebben. Het is bekend dat die seven oft neghen knopen hebben wreder zijn: want sy hebben veel thien knopen. Sy steken met een schuinse en gebogen streek. Haar vergif verscherpt altijd op de middach, en in de heete Somer, als sy door den brant der Son gheraakt, oft heel dorstigh zijn. Sy zijn heel doodlijk als sy haar gheslacht aan-vallen eer sy beschadighen. Het is een ongheneeslijk vergif, indien de gequetste op die dach *Ocymum* gegeten heeft. De gequetsten voelen de steek niet indien sy wilde saffraan in de hant hebben. De toevallen zijn veelerley. De gequetste plaats ontsteekt, wort hardt, roodt, met pijn gedrukt, nu heet, en dan kout. De gequetste sweet en schud, de uitterste leden worden kout, de liefschen swelllen, de winden vliegghen onder af, de hayren rijzen op, het anghesicht wort ghetrokken, en z: De Knecht van *Dodoneus* was met so kouden sweet behangghen, dat hy klaagde als met sneeuw bedekt te zijn, en z: Daar zijn on-eindighe ghenees-middelen teghen: Uit de kruiden, den *Alsem*, *Ayeru* met *Wijn* ghedronken, *Amomum*, *Ammi*, *Annijs*, *Look*, *Aristolochie*, *Asphodelus*, *Asla fatida*, *Attractilis*, de *Melde*, *Blitum*, *Kaltha*, *Kalamenthe*, de *Ayun*, *Santorie*, *Veldcypres*, *Colycynthis*, *Cyperus*, *Galbanum*, *Garst*, en *Ireas* en z: Uit de Heesters, *Balsam*, *Myrtus*, *Paliuzus*, de *Roos*, de *Braam*, *Laurier*, *Moerbessie*, *Wierook*, en de *Wijngart*; uit de Dieren, het spogh en water van de Mensch, de *Mummie*, *Kinkvorschen*, de *Visch Coracinus* in de *Nijl*, en ten lesten de gestampde *Scorpioen* self met *Sout*, *Lijnfaat*, en *Hemstwortel* opgeleit. Ik verfwijgh de t' saamgesette die by *Dioskorides*, *Plinius*, *Rhases*, *Albukasis*, *Oribasius*, *Serapio*, *Sylvatikus* en andere te vinden, en van *Mousetus* en *Aldrovandus* by een vergadert zijn. *Villanovanus* prijst het kruut *Trinitatis*, met sap van *Hadijk* en *Wijn* voor een eenigh ghenees-middel. *Iohan Ardenus Engels Heel-Meester* seit een ghereet middel te zijn, indien dry oft vier druppen bloet omtrent de wonde uitghetrokken werden, en de wond daar t' stont mede bestreken wert. Sy worden verdreven metten rook van *Swayel*, *Galbanum*, en een *Eesels-klauw*, indien ghy de doorghesneden *Radijs* op haar hol leght sullen sy niet uit-komen. *Rhases* prijst de

*Plin: H:
N: 2.c. 4.*

wortel van *Enula* om den hals ghehangghen, en z: Sy worden slaperigh indien men haar 't kruut *Delphinium* onder stroit. Sy sterven als men haar ghekauwde *Radijs*, de *Basilicum* mette brede bladeren die in 't water wast, de *Aconitum*, swart *Nies-kruut*, de *Ocymum* met rode bloemen, en de aarde van het Eylandt *Galata* op 't lijf leit.

*Plin: H:
N: 35.
c. 15.*

Dit hebt ghy van haar afkeer: Dat de *Scorpioen* en *Krokodil* wanneer se malkander sien, beide haar selven de doodt op den hals halen, en dit is van de *Egiptenaars* naghelaten. Dat de *Stellio* mede met sijn ghesicht hem een schrik en een kout sweet verwekt. Dat hy als de *Son* in de *Kreeft* is, de *Slanghen* veel steekt: Dat hy van de *Adder* ghegheten wert: Dat van de *Wespen*, *Byen*, en *Horfels* niet anghetaft worden, die van een *Scorpioen* ghesteecken zijn; Men seidt dat hy doodt zijnde weder levend wert, so hem yemandt met wit *Nieskruut* bestrijkt. Van den haat tusschen hem en de *Akonitum* spreekt *Plinius* aldus: Sy hebben dat ook tot het ghebruik van 's *Menschen* ghesontheit ghebracht. Dat het teghen de steeken der *Scorpioenen* goet is met heete *Wijn* inghegheven, is onder-vonden. Sijn aart is den Mensch te dooden, indien'er niet tusschen beide komt dat den Mensch doodlijk is: daar met worstelt het dan alleen, als of het sijns ghelijk binnen ghevonden hadde. De strijt gheschiet alleenlijk als het vergif inde inghewanden vint: En het is wonderlijk wijl het beide doodtlijk is, dat die twee vergiftighe dinghen in den Mensch haar kracht verliezen oft sterven, en de Mensch alleenlijk overblijft: Ja de *Oude* hebben ook gheseit dat het een genees-middel voor de wilde Dieren is, met anwijssingh hoe ook de vergiftighe self konnen genesen werden. De *Scorpioenen* worden slaperigh, door het raken van den *Aconitum*, sy worden vadzigh, en bekennen datse overwonnen werden. Wederom gheneest haar het *Nieskruut*, met anraken door een ontlossende kracht, en de *Aconitum* wijkt voor twee quaden, voor 't sijne, en dat van alle andere, en z.

Afkeer.
*Plin: H: N:
29. c. 4.
Arist: H:
A: 8. c. 25.*

Sijn ghebruik is groot in 't uitdruiuen en brijselen van de *Steen*. Hy wordt van sommighe ghebrandt, en sijn asch wert gelukkig met broot ingegheven: Andere maken *Oly*, waar onder die prijs en wonderlijk is, die wy an *Matthiolus* schuldigh zijn; Ook is'er by *Ianus Damascenus* een t' saam-geset middel.

Gebruik.
*Galen: l. de
Theri: ad
Pisc: c. 9.*

Het onderscheidt der *Scorpioenen*, wort van de vorm, kunne, plaats, hoe-grootheid, verw, en krachten ghenomen. Indien ghy de vorm besiet: De eerste is bul-tigh, en de start ten ansien van sijn kleine lijf groot, die hy ghekruilt, achter na sich trekt. Hy schijnt bleek: maar sijn heel langhen anghel is wit: De *Arabiers* seggen dat hy alder gheswindtst, en alleen een heet vergif uitschiet. Na de steek verandert

Onderscheidt.

dert de warmte van 't lijf by na yeder uur, en het word uitten groen geel, wit en rood, de koorts verheft, de tongh fwelt, de pis word bloedigh, en z: Befe de Genees-middelen by *Mousetus*. Ten tweeden zijn sy met start, oft sonder start, en hebben oft een oft twee angels. Sommige zijn blinkkende van verw, en verwekken de selve toevallen van de andere. Ten derden zijn sy gevleugelt, als in Morenland oft Lybie so *Lucianus* zeit. Haar vleugels zijn dun als van de Huppelkoorn. Ten vierde de onghhevleugelde, die *Strabo* zeit daar ook gevonden te werden. Ten vyfde de Kreeften ghelijc, die blinkende van verw zijn, en de selve toevallen als andere anbrenghen. Ten sefte met seven oft acht knopen die de quaatste zyn, en met ses die de beste zyn. Ten sevende die een start hebben met een oft twee angels, en de ongestarte.

Van haar kunne zijn sommige Mannetjes, andere Wijfjes, de Mannetjes zijn dunder en langher, an den buik, de scharen en angel somtijds meer geplekt, die een schadelijker vergif hebben: De Wijfjes zijn grooter, vetter, buikiger en vreedfamer.

Van de plaats zyn sommige 1. uit Pefkara in Afrika, welke dodelijke steken gheven, daarom leven de Ingefeten en aldaar Somers buiten de stadt op 't land tot de maand van November, indien wy *Leo Afrikanus* gheloven. Ten 2. zijn de Egiptise die groot zijn, en terstond dooden. Ten 3. de Lybise, die Land-Scorpioenen met veel wervel-beenderen versien, oft vlieghende zyn, van welke wy hier voor ghesproken hebben. Ten 4. de Amerikaanse de kleinste van allen, maar heel vergiftigh, uitgenomen de Afrikaanse. Ten 5. de Kastiliaanse, die de Boeren als sy 't land ploegen op de wijs van de Mieren vergadert vinden, daarze inde Winter haar verbergen.

Van de hoe-grootheid, zyn zommighe 1. klein als de Amerikaanse. Ten 2. heel groot als de Afrikaanse en die van Oost-Indie.

Van de verw zyn by *Nikander* zeven gheslaghten. Het 1. is witachtigh, niet dodelijk: Het ander met een roschen bek; na de steek volghet groote hitte, koorts, en onydelijken dorst: De derde is zwartachtigh blauw, welkers steek een onghestadighe bewegingh der leden maakt, met een Sardonische lach. De vierde helt na 't groen; na de steek volghen koude en bevingh: Hy heeft seven oft neghen knopen. De vyfde is blauw oft bleek, met een dik ghespannen buik. Hy eet kruid en byt ook mette tanden. *Nikander* noemt sijn vergif Bubrostin, om dat inde mensch die ghebeten is, de Bubo oft Klier inde liefschen opswelt. De sefte en sevende behoort tot het onderscheid uutte vorm ghenomen: Die is de strand-zee-krabben gelijk, groot en rond van lyf. *Matthiolus* heeft swarte, groene, en ysergrauwe in 't Graaffchap Arcinone gesien: Dese helt na de vorm van

de *Pagurus* uit welke hy als sy op 't landt inde hopen lopen en stervende, verrotten, voortkomt. *Ælianus* noemt hem vlamigh, om dat hy gekookt de *Pangurus* in verw gelijk.

In haar kraghten zijn sommighe schadelijk, van welke hier voor gesproken is: de andere niet; Hoedanighe in Beyren, in Pharo, in 't land van Avignon, in Switserland en Duitsland gevonden werden.

II. L I D.

Van de Spin.

I. L I D.

Vande Spinnekoppen in 't algemeen.

I *Sidorus* wil dat de Spinnekop in 't Latyn *Araneus* oft *Aranea* gheuoemt werd, om datse abaëre, dat is van de lucht gevoed wert, en voortkomt, maar qualijk. Wy weten datse met vlijt vliegen vangen, datse teelen, eyren en jongen voortbrenghen. Beter was hy met *Bekman* tot het Hebreuse woord *ḥan*, 't welk weven beduidt te betrekken. By de Grieken werd hy *Arachne* genoemt: Andere noemen hem vliegen-vanger, *Karanides Theraphus*, *Hefychius Stibe*. De *Phalanx* en *Phalangion* word van sommighe ook voor een Spinnekop genomen. *Juvenalis* heeft hem *Lydia* en *Arida* genoemt: *Lydia* om de Maaght *Arachne* die van *Pallas* in sodanighen dier geseit wort, verandert te zijn: *Arida* om dat hy *Aridam Telam*, dat is een drogen draad spint. Hy is by *Klandianus Audax* dat is stout genoemt, om dat sy met *Pallas* dorst een wedspel anvangen.

Sy hebben alle een heel klein hoofd, uitghenomen een, welk *Plinius* seit heel groot van hoofd te zijn. Sy hebben alle dry knopen an de benen: Sommighe hebben twee langhe benen meer, want datse niet alle even lange benen hebben geeft de verscheidenheid van haar werk te kennen. Met sommighe verdunnen sy de draden die sy gesponnen hebben, en rekken die ook langh uit, met andere legghen sy de draden over, en voeghen die t'samen, en met eenighe lopen sy over en weder door het net, en als sy willen laten sy haar an de selve onbeweeghlijk afhangen.

Daar is by na gheen Landtschap sonder Spinnekoppen: nochtans schrijft *Gaudentius Merula*, dat in een oude Toren omtrent *Habre de Grace* in Vrankrijk geen ghevonden werden, en de ingebrachte daar in sterven. Vande *Phalanx* sal in 't onderscheid gesproken werden.

Sy leven met Vliegen, Wespen en dikmaal ook met kleine Haaghdissen. *Aristoteles* seit datse niet maken, oft verbergen, en al wat sy vanghen uitsuighen: Andere menen datse dat an een draad ophangen

Datse uutte locht die verrot en bedorven is geteelt werden, word daar uit afgemeten, dat de nieuwe huisen op den eersten dach als sy ghewit werden, van haar lijf en rach

Naam:
Aldrov:
Insect: 5.
cap. 17.
Moutet:
Insect: l. 2.
cap. 11.

Beschry:
vlogh.
Plin: H:
N: 11.
cap. 27.

Plaats.

Voedfel.

Teelingh.

Arist: H:
A. 1. 5. c. 8.

besmet werden. Haar voortsettingh gheschiet ook door versamelingh, welke lust en bedrijf by na de gheheele lente duurt, dan ontfteken sy die lust door het onderlingh over en wederlopen, en 't weven van haar netten, en komen onder dat werk geduerigh nader by een, en ten lesten metten aarstegen malkander, om dat die wijs van versamelen (vermits sijn ronde vorm van 't lijf) heel gevoeghlijk was. Van haar baringh spreekt *Aristoteles* aldus: Hy baart eerst kleine Wormtjes, want sy worden in 't gheheel, en niet ten deel verandert: Sy zijn in 't eerst rondachtigh; Als hy ghebaart heeft broeit hy dry daghen. Hy baartse alle in sijn net, maar ten deel in dun en korte, en ten deel in dikke, eenighe worden ook eenighsins van 't net omwonden. Alle de Spinnen worden niet ghelijkelijk gheteelt, en soo haast sy gheboren zijn springhense en spinnen: Devoghtigheid in de ghewreve Wormtjes en inde jonghe Spinnecoppen is de selve, namentlijk dik en wit, sy worden omtrent in seven dagen volmaakt.

Arist: H:
A: 9. c. 22.
Edit:
Scalig:

Plin: H: N:
11. c. 48.

Daar zijn veeleyren gesien, die middelbaar blauw, met kleine plekken besproeit, saght en lymigh waren; Van gelijken datter uit een ey veel Spinnecoppen voortquam, maar so klein datse nauwlijks konden ghesien werden: Men heeft ook onder denaars van een Spinnecop een grooten hoop eyren, so klein, datse by de onsfienlijke veselen konden vergheleken werden, ghesien, die wit waren, en met de vinger gedrukt, een gheluid gaven.

Aldro: 1. e.

Afkeer.

Plin: H: N:
11. c. 24.

Sy hebben vyandschap mette *Stellio*, *Haaghdissen* en *Slanghen*: Sy jaghen na de jonghe *Haaghdissen*, die sy eerst met haar rach omwinden, en daar na beide lippen met een beet angrijpende om den hals brengen. De selve ('t zijn woorden van *Plinius*) zackt langhs sijn draad op 't hooft der slangh, die onder sijn boom leit, neder, en byt hem met fulken geweld inde hersene, dat hy krytende en swijmelende geen macht heeft; den draad van den anderen te breken, oft te ontvlughen, en 't leven mette doodt eindicht. Van sijn voorduidingen hebt ghy dit: Datse eerst met haar net afvallen, wanneer eenighe verwoestingh van mueren dreight. Datse tot teken van aller dinghen anwas haar netten hoogh verheffen: Datse voortekenen van reghen gheven, als sy by donkere en niet by heldere locht spinnen. Omtrent detijd van de slaghe van *Leuctris*, haddense witte netten omtrent de poorten van de Kerk gesponnen en als de *Macedoniers* die palen andeden, hadden sy alles met swart werk beset.

Plin: H: N:
8. cap. 24.
11. c. 24.

Pausan: in
Beotic:

Verstand.
Arist: H:
A: 9. c. 39.
Plin H: N:
11. c. 24.

Haar verstand wijft alleen haar konstigh weven an, 't welk *Plinius* na *Aristoteles* in 't derde gheslaght aartigh beschrijft. Hy spint (seit hy) netten, waar toe de buik de stof verschaft, 't zy door een bedorven vogtigheid, op een gefette tijd bedorven, gelijk het *Demokritus* behaaght, oft 't zy datter binnen eenige woldragende vrughtbaarheid is. Hy

weeft sijn netten met een gematighden nagel enghelijken ronden draad, waar toe hy sich selfs tot een ghewicht ghebruikt. Hy begint van 't midden, daar hy rondsom sijn andere kringen anweeft, met gelijke verdeelinghen even verre van malkander, die hy metter tijd angroeyende van enger wyder maakende, op een onlosselijke wijs onder een breid: Met wat een konst maakt hy sijn strikken die door sijn schildvormighe net lopen? daar by komt het scheerfel van sijn gatigh net, ende wijs van sijn inslagh, van sich selfs met een sekere konst van vercieringh, tay en vasthoudende; den aart der draden is vlok en wolachtigh; Hoe doortoghtigh zijn de gaten tegen de wind, en niet om te verwerpen water invalt? Het hol daar sijn gebouw an vast is maakt hy tegen de koude meer vlokachtig. Hoe ver is hy verschoven van het midden als of hy yet anders dede? En hoe verborgen is hy datmen niet sien kan of er yets in is oft niet? En wat een vastigheid isser in sijn aderen? De breedte van sijn net is dikmaal tusschen twee bomen gestelt, als hy sijn konst oeffent, en het weven leert. De lengte van sijn draad bestaat in 't over en weder swieren van boven na beneden, en weder van de aard na boven toe, hy rekt sijn draad, en schiet met eenen binnewaarts in, maar als'er wat te vangen is, hoe wakker en gereed is hy om te lopen? en of het schoon an 't einde van het net hingh, so loopt hy altijd na 't midden, om dat hy also beit door het geheel te schudden sijn vangst inwikkelt: Dat gescheurt is hermaakt, en verciert hy terstond weder. Sy vanghen ook de jonge *Haaghdissen*, die sy eerst met haar draad omwinden, en daar na met een beet beide lippen vattende, om den hals helpen. Men meent dat het *Wijfje* weeft, en het *Mannetje* jaaght, en dat yder also sijn werk doet; Maar *Aristoteles* heeft geschreven dat het *Wijfje* en weeft en jaagt: Daarom seit *Scaliger* datse de *Vlaminghen* ghelijk zijn die ledigh lopen, en de *Wyven* laten arbeiden. Hy spint 's morgens en 's avonds sijn nieuwe net, en dat soo vast, dat hy sich van boven met een draad neerlatende, aan een muer oft boom hecht, en nocht door wind oft regen afgeworpen werd. De groote hanght sich laaghe, om aldaar de beesjes te vangen; de kleine houd de wacht om hoogh, en verberghet hem in een kleingat van sijn net. Datse heel scherp van ghevoel zijn, is daar uit te oordelen, datse in 't midden van haar net sittende, gevoelen datter in 't aller uutterste van 't selve een *Vlieghe* gevallen is.

Scalig: ad
Arist: H:
A: 9. c. 62.
f. 203.

Arist: 1. 6

Van haar schadelijkheid, en genees-middelen sal in 't onderscheid gesproken werden: Sy zijn de *Wijn-gaarden* en *Oly-bomen* vyand, en vervuilen de huusen; Die van haar ghebeten zijn, rijft de *Mannelijke* roede: Indien yemand haar by geval doorslikt, moet hy daar *Wijn* van *Melissa* op drinken, ook is de hars van de *Dennen-boom* goed. Op den beet word gelukighlijk *Look* met *Wijn* rute in *Oly* gestoten gheleit: Hier toe dient ook

Schade en
Genees-
middelen.

ook de plaatster van Vliegen, het mensche vet, 't bloed van de Schildpad, de afch van een Rams-klaw, de Geiten-drek, en het brein van een Kapoen met peper en soete wijn gedronken.

Gebruik.

Het is niet sonder verwonderingh datse by sommighe voor spijs strekken: Men leeft van een Hoer ten tijde van *Alexander*, die van kinds-been met Spinnekoppen gevoed was. *Albertus* verhaalt fulks van een dochter van Keulen; En na 't getuigenis van *Moufetus* heeft sich seker groote Mevrouw in Engeland daar niet van onthouden. *Kardanus* verhaalt van een Meisje van dry jaren. Inde Genees-konst zijn so de Spinnekoppen als ook haar rach niet te verwerpen. De Spinnekoppen zijn goed tegen de vierendaaghse koorts indien sy in rood leer, oft een noteschelp an den arm oft hals gehangen werden, dat *Pennius* seit ondervonden te zijn: Sy worden tegen de pijn der oiren gepresen, indien den oly daar dry Spinnekoppen in ghekookt zijn, oft het sap in 't oir gegoten werd. *Plinius* seit datse in Asijn geweekt, gestoten en met saffraan gemengt moeten gebruikt werden. Tegen de opstijgingh der Lijfmoer, indien een smeringh van haar gemaakt op de navel gestreken werd. Tegen een verharde buik, indien hy langs sijn draad affakkende, mette linker-hand ghevat en gestampt op de navel geleit werd: Men seit dat hy den buik opstopt indien hy opwaarts klimmende also gebruikt werd. Tegen de geswellen van den aars indien hy sonder hoeft en voeten daar opgewreven werd: Het rach stopt, verkoelt verdrooght, en lijmt t'samen, en lijd niet datter eenige verrottingh langh onder verborghen blijft: daarom stopt dat het bloeden uitten neus, de grauwe en rode loop. Het word ook in de koorts-verdryvende plaaster by *Strotelbergh* gedaan: met oly opgleit, geneest het de wonden der geleden: Het word inde salfteghen 't springend vuur gedaan; opgebonden geneest het de swellen van den aars, en ook de wratten, indien het in een bolletje gerolt, op de wrat geleit, angesteken, en tot afch gebrand werd. By de Egiptenaars word een Genees-middel uit veel Spinnekoppen en rach met oly als een smeringh gemaakt: oft sy koken de spinnekoppen in den oly, daar sy de plaats van de pols op de beide handen mede bestrijken.

II. S T I P.

Van het onderscheid der Spinnekoppen en eerst van de niet schadelijke.

IN 't beschrijven van de Spinnekoppen komt ons *Moufetus* voor, want dese heeft de selve in schadelijke oft de Phalangia, en in niet schadelijke, die haar oft in huis, oft inde locht houden; en dese wederom in nettemakers, webbe-wevers en andere verdeelt. Sy krygen alle metten ouderdom meerder ondervindingh, en hy doet'er by datse in de wol besloten, de teelingh der Motten

vermeerderen, en meer als eenmaal op een jaar haar huid veranderen. By *Aristoteles* is dryerley geslaght: Het eerst is Byachtigh, het ander Wolfachtigh, en het derde antienlijk in sijn wonderlijke werkingh: Van welkers web wy boven gesproken hebben. *Aristoteles* heeft hem heel wijs en schoon genoemt: *Aldrovandus* heeft die, welke hy anghemerkt heeft in twee Platen afgheset; Wy sullen se beide t'samen voegen om niets over te slaan.

Onder de niet-schadelijke dan, is nu van de Huis-Spinnekop ten deel gehandelt: Die haar buiten houden, en de grootste van al zijn, worden van haar roof-gierigheid Wolven ghenoot; de kleinste van dese weven niet, maar die grooter is maakt een klein onghelijk net, by de aarde, oft in de doornhaghen. Hy fulks ook voor sijn hollen makende, en het beginsel van binnen anhechtende, loert hy of'er niet in 't net valt, en fulks vernemende, schiet hy toe en rooft dat.

Van de nette-makers heeft *Moufetus* een heel groote gesien: Sijn lijf was schuimigh en eyrond, de kop onder den buik klein en met tangen, en de rug met verscheide plekken verciert: Hy waft in korte van een erweet groote, tot sijn volkomen dikte. Inden Herfst spant hy sijn net tusschen de takken der Roosen, en verstrikt door het anhalen van sijn draad de Vlieghen en Muggen met een wonderlijke list.

De webbe-makers weven, oft een dun oft middelbaar webbe, oft een sleght, dik, ruw en onbeschoft.

De eerste sijn Huis-Spinnekoppen, van welke een donker gheverwt, en indien hy tegen de Zon gehouden werd doorschijnigh is. Uit die gene die middelbare netten maken, is een Land oft Bosch-Spinnekop die inde Doornhaghen sijn net spant: Sijn lijf is donkerwerwig en wat ruigh, sijn voeten zijn verscheiden gesprenkelt, en met swarte en witte plekken verciert. De bek is met tangen versien; Hy heeft op 't hoeft boven de mond twee witte stippelen, mogelijk in plaats van de mond, en sijn web is so hecht, datter geen regen door-dringht. Dese Veld-spinnekop spint een draad en rolt die als een klouwen in malkander. *Pennius* heeft hem in Kolchester onder de Orego gevonden, daar hy Vliegen jaaghde: Het lijf is by na bol-rond, de rug met vijftien plekken ghetekent; den aars is vierkant en swart, en de voeten zijn de naast beschrevene gelijk.

Hier toe behooren die gedaanten, welke haar inde locht houden. Sy leven in de reuten van de mueren, en maken een klein en slordigh net, en begeven haar ver buiten haar hol om de kost te soeken, en vindende slepen sy dien binnen: De grootste seit *Moufetus* is donker gheverwt, sijn hoeft is eyrond, en 't lijf by na bol-rond, beide de zijden worden met twee kleine korte strepen verciert, omtrent den midden-rugh is hy meer wit, en heeft voeten met swarte en donker plekken gesprenkelt. De middelbare is kleinder

Moufet:
Insect. 5.
cap. 15.
Kard: de
Variet.
s. c. 40.

Schrod:
Pharm. 2.
c. 53.

Prosp.
Alpin. l. 4.
de Medi-
cam.
Ægypt.

en grijs, de rug is als met dry parlen verciert, van welke die naast den hals staat de grootste is. De derde Spin is swarter, met een kruis op den rug getekent, en daarom van sommighe heiligh gheenoemt. Ik gis dat dese uit het geslaght der Wolven is, om datse met een sprongh voortlopen, en een seker gulligheid te kennen geven, want sy bewaren niet tot den anstaanden morghen, maar verflinden al wat sy vangen op den selven dach. *Gesnerus* heeft een asgrauwe van dit geslaght gesien.

Uit de verscheiden geverwde zijn sommighe langhbeenigh en swart, ook wit, uitten swarte roschachtigh, en rode, van welke de selve *Moufetus* aldus spreekt: Daar zijn behalven dese noch langh-beenen die een ongeschikt en ruw webbe maken. De Veld-Spinnekop met sijn by na bol-rond lijf, die sich in 't gras houdt, en de Schapen volghet; by de Engelschen Shepherd oft Schaap-herder genoemt, oft om dat hy sich in 't geselschap van de Schapen vermaakt, oft om dat de Herders menen dat de plaats daar sy veel zijn, sonder vergif en schadelijkheid zijn, want het is selfseen dier, so buiten als binnen inghenomen, onschadelijk. Daar zijn noch meer ghedaanten van Spinnen, want daar isser een met korte poten, die met sich een sneeuw-wit ey onder den buik draaght, heel rasch voort-loopt, en als het ey breekt veel kleine Spinnekoppen voortbrenght, die t'saam met haar moeder terstont om de kost uitlopen, en 's avond sich op den rug van de moeder rust setten. Dese meende *Pennisus* dat met wratten oft knobbelen beset was, tot dat hy door het anraken met een stokje bevonde datter de kleine alle affliepen. Inde verrotte en holle bomen houden haar ook eenige heel swarte, met een groot lijf en heel korte beenen: Wy hebben (seit *Gesnerus*) ook eenighe heel witte ghesien, met een plat en breed lijf, inde Rosen en in 't Gras, heel dun en met langhe beenen, die an de mond met een plek, en an de zyden met een roodachtige streep getekent waren. Hy meent dat die vergiftigh is, om dat hy gesien heeft, dat een Meerkat, door het eten van de selve by na gestorven was, en nauwlijks door inghegoten Oly by 't leven bleef. Wy hebben ook langh-lyvighe Spinnen ghesien, met een scherpen start, uitten swarte roschachtigh, en ghelijc als groen: Daar zijn ook rode van tweederley geslaght: Het een groot dat sich inde aarde houd, met een rode borst, en voeten uitten rode geelachtigh, met een start en buik uitten donker wat na 't geel hellende; En een ander geslaght heel klein, ja kleinder als de Schaap *Reduvius* oft Neet, uitten hoogh-geele rood; Hy heeft maar ses voeten, so dat hy een wanschepzel der Spinnekoppen schijnt: Hy heeft een hoofd de Spinnen ghelijc, maar heel klein; Hy houd sich inde aarde, en maakt een ruw en ongeschikt net, somtyts dwaalt hy van sijn woning af en toont een wonderlijke behendigheit in 't roven.

Aldrovandus, gelijk ik geseit heb, heeft de sijn in twee platen uitgedrukt. In de eerste beeld hy'er een-en-twintigh af: De eerste is uit het gheslaght der kleine, met een dik, en langhachtigh lijf, acht voeten en geheel asgrauw, hy maakt een sijn net, en word de schoone genoemt. De tweede geschilderde, uit het gheslaght van de kleinste is gheheel groen, en word Veld-Spinnekop gheenoemt. Die van het 8. getal, is kort van voeten, donker kastanie bruin, hy loopt al springende, en ik meene dat hy die geen is, welken *Aristoteles* de Vloy genoemt heeft. Van het selfde geslaght en verw is die, welke in 't vierde getal staat. De feste en Veld-Spinnekop is uit de kleinste, met een ronden witten aars, en kastanie-bruine borst, met dry witte stippen getekent, en de buik met so veel swarte en heel dunne langhachtighe pootjes: Hy maakt een langhwerpigh net, en in 't midden daar hy sit rond. De sevende is geheel groen, en ook een Veld-spinnekop, met een langhwerpigh lijf en spitfen aars, met vijf heel witte strepen verciert. De achtste is ook van de kleine, met een heel kort lijf en ronden aars, en ten ansien van 't lijf heel dik, met voeten van een middelbare lenghte, en voort geheel swart. De negende is heel groot, maar kort en gedrongen van lijf, so dat sijn borst nauwlijks ghesien werd, in gestalte een tas ghelijc, en geheel rood. De thiende noemense ook schoon, hy heeft een dobbelen aars, van de andere verscheiden, maar de voeten ruigh, en van die lenghte ghelijc sy afgebeeld zijn: De verw is aschgrauw, doch meest an de voeten, want het lijf helt wat na 't kastanie-bruin, en is over al met witte stippen gevlekt. De elfde is geelachtigh, met een dryhoekigen aars, ghelijc de twaalfde desen ghelijcflachtigh geheel witachtigh is. De derthiende uitten aschgrauwe en donker gemenght, maakt een klein net, rond en dun, en is uit het geslaght van de middelbare. De veerthiende is heel klein, rond, geel geverwt; heeft lange dunne beenen, en houd sich op 't Veld. De vijfthiende heeft een rond lijf, en schijnt geen borst te hebben, is uitten groene geelachtigh, met gekronkelde plekken op de wijs van de Slangen. De feshiende is lichtlijk de selve, maar een weinigh minder. De seventhiende ook een Veld Spinnekop, is langh van lijf, met een witte borst, geelen aars, dikke voeten, welkers achterste by na korter als andere zijn, sonder knobbels, en hy heeft geen sprieten. De achthiende heeft maar ses voeten, hy maakt een witte pop, ghelijc gy hier op dit uitgebeelde Moerbese blad kond sien: waarom ik niet wel gelove dat hy van het Spinnekops geslaght is. Het is een dier de Spin van lijf ghelijc, en asgrauw geverwt. Die in 't 20. getal staat, is uit de kleinste, kastanie-bruin, en met twee geele strepen over den buik getekent. De laatste in dese orde heeft een heel swart hoofd, borst en voeten met een buik uitten witte asgrauw, word onder de groote getelt,

Onder-
scheidt.
Aldrov: de
Insect: 5.
cap. 12.

getelt, en ſchijnt uit het geſlaght van de Phalanx.

In de tweede plaat zijn negen Spinnekoppen. De eerſte kan een Aard-Spinnekop genoemd werden, om dat hy inde aarde woont, hy is uit het geſlaght van de Vloyen; want hy ſpringt; hy heeft een kort lijfen voeten, en is geheel uitten afgrauw donker. De tweede is ſwart van lijf, met een verſcheiden buik, een groot wit hoofd, korte ſprietten en afgrauwe voeten. De derde is heel klein, donker-witachtig na 't geel hellende, met ſwarte plekken gheſprenkelt. De vierde is een Wijſje, haar jongen op den rug dragende, maar nochtans van de ſelve berooft, met een lang lijf, dikke voeten, en een heel dikke borſt. Op de vijfde plaats wort haar vrugt afgebeeldt. De ſefte is lichtlijk de ſelve mette vijfde, en met ſo veel jongen belaſt, datſe by na vlokachtig ruig ſchijnt. Sy kan Vrugt-drager genoemd werden, haar verw helt uitten vale na 't ſwart. Die op de ſevende, en achtſte plaats voor en achter over afgebeeld is kan ſwart-geel genoemd werden. De negende uit het geſlaght van de kleinſte is geheel geel, met een drykantigen buik.

Laat ons hier de Indife by-voegen. In Kumanan maken ſy ſulke ſterke netten datſe beſwaarlijk gebroken werden. Elders zijnſe ſo groen datſe mette zyde van ſodanige verw konnen vergheteeken werden. In Spanjola zijnſe by na ſo groot als kaatsballen, indien wy *Oreanus* geloven. *Mark-Graaf* heeft in Braſil ſes gedaanten angemerkt, te weten de Nhamdui, de Schoonſte, de ſchoonſte gelijk, een ſo groot als een boon, een ſo groot als een vlieg, en een ſo groot als een vits, welke hy ook aldus beſchrijft.

De Nhamdui van de Braſilianen is een Spinnekop ſo groot als de Cicindela, met een dryhoekigh ſchild op den rug, helder blinkend, en in den omringh van de zyden met ſes ſcherpe punten verſien, daar bruine plekken onder-gemenght zijn; hy heeft an de mont twe tanden, krom en blinkend van verw.

De Schoonſte is groter als de Cicindela het lijf is nauwlijks een halve vingher langh, zijn voorſte en kleinſte ſnee heeft acht benen uit twee knopen beſtaande, omtrent een vingher lang, uitten geel en bruine vermengt; de leſte ſnee is groter: de eerſte is geheel ſilverwit en blinkende: de achterſte ſnee is tot het midden ook gheheel ſilverwit, en inde ſe als men het achterſte deel neerwaarts ſtelt verthoont ſich by na een Menſchen anghesicht, 't welk gheſneden en verſilvert ſchijnt; het overighe midden-deel is uitten witte en bruin verglaaft: ſoodanige vermenghde verw is ook an het onderlijf. Daar worden ook tweemaal grooter ghevonden.

Die de Schoonſte gelijk is, is grooter, de voorſte ſnee van 't lijf klein, en ſo groot als een Kennip-zaat, maar wat langer; de achterſte ſnee is ſo groot als een Zinknoot, en de

voorſte en achterſte ſnee is tot het midden toe ſilverſchoon, het uitterſte midden van het achterſte is geel, en met twee ſilverwitte plekken geteekent, an weerzyden een, maar op de geele verw met ſmalle donkere ſtreepjes gheſprenkelt. Hy heeft acht beenen, an de voorſte ſnee uitten bleek-geel donker geverwt, omtrent de mont tweetangen van de ſelve verw. Hy maakt een net op de gemene wijs van andere.

Van de Spinnekop die ſo groot als een boon is, heeft hy dit. De ander Spinnekop ſo groot als een boon, is overvloedigh in de huifen: de voorſte ſnee van 't lijf is rondachtigh, ſo groot als een erweet: de ander is langher en als een boon; hy heeft acht beenen, an weerzyden vier, anderhalve vingher lang, beſtaande uit dry knopen, en de vierde ſchiet in 't lijf: voor heeft hy ook twee voorvoeten, nauwlijks het vierde-deel van de benen langh, met welke hy vat, en ook twee tanden, gelijk de grootſte: hy is geheel uitten geel, wit, en heel roodt gelijk verſeten donker Fulp: het lijf is hayrigh, gelijk de beenen: op 't bovenſte lijf heeft hy groote ſwarte plekken: en de beenen tuſſen beide met ſwarte ſtippen geteekent. Deſe Spinnekoppen verlegghen ook haar huiſt ghelyk de grote. Sy telen haar vrugt onder den buik in een ront blaasje. Sy ſpinnen by nacht. Daar worden ook ſommige van dit geſlaght gevonden van middelbare grootte.

De Spinnekop die wat groter als de ghemene vliegen is, is afgrauw, en ruig als zyde pluus, en an de zyden met een ſwarte ruigte bekleet: hy heeft ſes benen, en twee armen om te grijpen; hy is geheel afchgrauw, met ſwarte ſtippen.

De Spinnekop ſo groot als een erweet, is met een ſchorfachtig ſchild, ſes-kantig, ſilverwit, en met ſwarte plekken gedekt: het hoofd en de beenen zijn ſwart.

Het dunkt ons gheraden de Spinnekoppen van *Hernandus* ook voort te brenghen, die elf gheſlaghten hebben. De eerſte wort *Teacoltocatl* oft Drek-Spin genoemd, hy is middelbaar van lijf, en tuſſen ſwart en donker gheverwt. De tweede is grooter, van de ſelve verw, en *Tokomaxakualli* genoemd. De derde *Tokati Zintlatlahqui* genoemd, is kleinder als de ghenoomde, ſwart gheverwt, en heel vergiftigh, en die gheſcidt werdt gheſtoten en opgheleit de zyde-pijn te ghenefen. De vierde wordt *Zintlatlahqui* genoemd, om dat hy, hoewel gheheel ſwart zijnde, met een roode plek ghetee kent is. De vijfde wordt *Tokomaxakual* genoemd; hy heeft een groot geelachtigh ruigh lijf, en geeft ſwaarlijk ghenecesbare wonden, welke (indienſe al eens ghenefen zijn) op andere plaatſen weder opbreken, en hy wondt niet alleen metten beet, maar met ſijn gang, wrijving, en zijn drek. De ſefte de grootſte van al *Tlallochetl*, is bleek-ſwartachtigh en afchgrauw. De

sevende is Okolotokatl genoemd, om dat hy in verscheidenheid van verw een Tygers vel gelijk. De achtste is Hoitztokatloft Doornspin gheenoemt. Hy verwekt met sijn beet dolligheid, op het bovenste en 't midden van sijn lijf is hy swart, het overige geel, van vorm geangelt als een distel, waar van hy zijn naam heeft, want hoitzli beteekent een doorn oft distel. De negende Atokatl oft Spinnekop die in 't water verkeert, en een net maakt, meerendeels uitten rode, gout-geel en swart gesprenkelt, en sich omtrent het kruid van de Inwoonders Metl genoemd, onderhoud, is van een onschadelijke beet, en het is te verwonderen met wat een behendigheit hy sijn werk volbrenght, en sijn draden hier en daar onderscheid, die hy in 't ronde weet te scheren, en met een wonderlijken inslagh t' samen te voegen. De thiende Ahoachtokatl, is grooter als een Duiven-ey: Andere noemen hem Quitlallochakatl, in sodanighen grootte en schuilt geen vergif: Eenige andere by de Karibes zijn so groot als een halve Citroen, maar met kleine beenen, en groote langhe tanden. Sy maken een heel sterk net, dat de Vrouwen voor een kap foud' kunnen dienen: Het kan gewasschen en wit gemaakt werden. In sommige netten kan een gheheele Musch oft dierghelike Voghel blijven hanghen. De elfde Lavalava gheenoemt, is een kleine Spinnekop, gout-geel, en met roode stippen onderscheiden. Sijn wondt is heel schadelijk, sijn steek verwekt dulheid, en maakt de leeden slaperigh, niet sonder pijn en benauwtheid. Sijn genees-middel is een halfvierendeel-loots van de voorgaande roode Tambalaguifa en Polipok te stoten, en met Wijn de Palm ghemenght, in te drinken; oft den Oly, welkers vermenging *Hernandes* onder de planten van Nieuw-Spanje verhaalt, op de wond te strijken: maar men moet sich de dry eerste dagen van drank wachten, oft Wijn de Palm, oft van de onse die heel sterk is, drinken; daar-en-boven ook van de locht, en son. Sy leven in de velden van de Philippijnse Eylanden.

III. S T I P.

Van de Phalanx en Tarantula.

T Ot hier toe van de niet-schadelijke Spinnekoppen. De schadelijke worden Phalangia gheenoemt, en hebben haar naam van de dry knopen diese an de beenen hebben, want Phalanx beduit eigentlijk een knokkel van de vinghers. *Plinius* seit datse in Italie onbekent is: maar nu is het geheele Zuider-deel van de selve vol. Sy baren yeder bysonder in haar net, en broeijen een groot getal uit, en als de vrucht groot word, om-helst sy de moeder, doodt de selve en werptse uit, en spaart ook de Vader niet indien sy hem krijght; want hy helpt het Wijfje in 't uitbroeijen, en die baren wel dry-hondert eyren gelijk. *Mousetus* seit, dat

Alexander ab *Alexandro* verhaalt datse niet als 's Somers vergiftigh zijn: 't welk nochtans alleenlijk van de *Tarantula* te verstaan is.

Daar is geen klein onderscheidt by de Schrijvers omtrent het getal der gedaanten. *Plinius* maakt ghewagh van een die de Vliegghelijk is, van een Wolf, van een Rhagio, Asterio, en Tethragnatium. *Aetius* telt ses geslaghten, de Rhagium, de Lupus oft Wolf, de Mier-Spin, de Kranakolapte, de Sclerocephalus, en Scolecium. *Nikander* voegt by die geen welke *Plinius* gheenoemt heeft, de Rhogo, de Cyaneus, de Agrostis, de Dysderus, oft Specium, en de Mier-Spin. *Basilus* telt thien ghedaanten van de Phalanx, maar beschrijftse niet. *Avicenna* verdeeltse in een *Aegyptise*, swarte, roode, de Raches gheenoemde, een witte, geele, en die de Druif, de Vliegh, de Kantharus, en de Wesp ghelijkt, en indie welke *Orobates* genoemd is. Wy tellen seshien geslaghten, namentlijk de Formicarius oft Mier-Spin, de Venator oft Jager, de Rhagius, de Stellatus, de Ceruleus oft blauwe, de Spechius, Tethragnatius, Kantharideus, Erveste, Kranokalapte, Sclerocephalus, Solecius, Lanuginosus, de Appulus oft Lentiginosus, de Kretise en Briliaanse, en daar fullen wy, die *Mousetus* kleine Phalanx noemt, met haars ghelijke by-voegen.

De eerste Formicarius, oft Mier-Spinnekop is de Mier gelijk, maar veel groter, met een rosch hooft, en het overige lijf is swart, met tussen lopende witte stippen gesprenkelt. *Aetius* maakt den nek algrauw, en den rug als met starretjes getekent. Van sijn beet worden de gequetste so slaperig, datse ten lesten in den eeuwigen slaap raken.

De Venator oft Jager, noemt *Nikander* Agrostis, *Aetius* Lykus, 't welk *Aldrovandus*, die geloof dat hy de selve mette Vloy-Spin van *Aristoteles* is, niet an-neemt. Hy jaagt Vliegen, Wesp en Muggen, Byen en dierghelike, en daar van heeft hy de naam. Hy is breet en ront van lijf: omtrent de mond heeft hy dry tangen; de delen omtrent den hals zijn gekorven, en hy geeft een wond sonder pijn.

De Rhagius oft Druif-Spin, so hem *Aetius* noemt, by *Nikander* Roöx, by *Aelianus* Rax, van de Besie van een swarte Druif also gheenoemt, is ront van gestalte, swart en een bol-blinkend lijf, met heel korte voeten, en als onvolmaakt, met een mont onder den buik getant; Hy beweegt sich met radde voeten en loopt heel snel, en verscheelt niet veel van die, welchen *Aristoteles* Mordax noemt. Hy maakt met sijn beet wel een kleine wond, maar waar van de kaken, en onderste deelen der ogen rood werden: 't gehele lijf trilt, en 't water en 't zaat loopt van self af. Het is by *Aelianus* alleenlijk een Lybisch oft Morenlands dier.

De Stellatus oft gestarnde foud' de selve mette Rhagius oft Druif-Spin zijn, indien hy

Idem l. c.
c. 25. 26.

Idem
c. 15.

Alexand:
ab
Alexand:
Genial:
Dier. 1.
c. 16.

Plin: H: A.
29. c. 9.

Plin: H: N:
29. c. 4.

hy niet met ftarren en witte ftreepen, die glat en helder zijn, onderfcheiden was. *Plinius* alleen ghedenkt hem by *Nikander*. Die van hem ghequetft zijn, worden traagh en loom.

De *Ceruleus* oft blauwe, feit *Plinius* met een fwarte vlokachtigheid ruigh te zijn, maar qualik. *Nikander* noemt hem *Pedeorus*, om dat hy weerzydts met lange en verheven voeten voort-gaat. Sijn steek verwekt braken, befwijming, flaa-p-fugt, en de doodt.

De *Sphecius*, oft de Wesp-gelijke, by *Nikander* *Dysderi*, verschilt van de rode *Horfel* gheheel in de vleughels, en is heel rofch. Hy fet zijn vergif alleen met anraken over, en heeft, na 't getuigenis van *Scaliger*, een kryftaline fpiegel gebroken, met ligt daar over te lopen. Hy brengt met een traag vergif de teering an.

Ælian: H: A: 17. c. 40. De *Tethragnatus* is breder van lijf, donker-witachtig, met ruwe voeten; op 't hoofd heeft hy twee knobbeltjes, het een breed, en het ander recht, fo dat hy schijnt twee monden, en vier kaaks-beenen te hebben. Sy zijn overvloedig in Indie, omtrent *Arrhata*, en de Inwoonders tot een bederf, als *Ælianus* verhaalt. Het een geflacht is afchgrauw, en an 't achterfte deel witachtigh, 't welk zijn net omtrent de mueren breedt uit-spant om *Vlieghen* te vanghen. Het ander is, welkers hoofd midden met een witte streep, en met een ander over dwars ghescheiden werdt. De plaats die hy steekt werdt witachtig, en het lid word omtrent zijn geleding mager. *Nikander* ontkent dat het afchgrauw geflagt zijn vergif met bijten over-fet.

De *Kantharideus* is klein, en de Spaanse *Vliegh* ghelijk, van vlammege roode verw. Hy wordt in den Ooght onder de *Peulvrughten* ghevonden. Hy verwekt blaren, ontfelt de finnen, en doet de tongh labberen.

De *Ervestre*, fo genoemt om dat hy in de wikken voort-komt, doet het felve van de voorgaande, en men meent dat hy de Paarden die hem eeten, van dorft doet verdrogen, en midden door barften.

De *Kranokalaptēs* by *Dioskorides* *Kephalokroftis* genoemt, om dat hy de hoofden der voor-by-gaande befchadicht, als hy fich oft langs zijn draad laat af-fakken, oft los van boven neder werpt. Hy is een ghedaante van de *Nacht-Kappel*, met een knikkend hoofd, een dikken buik, een langwerpig lijf, en groen geverwt. Hy draagt zijn angel om hoog, waarom feker *Uitlegger* ons wil wijs maken dat hy gevleugelt is. Sommige menen dat hy de *Tarantula* is. *Plinius* feid dat zijn wond al te doodtlijk is: *Nikander* en *Ætius* datse nimmer genesen werd.

De *Sclerocephalus* heeft een hoofd steenhard: en al de trekken van zijn lijf die beesjes gelijk die om de kaars vliegen.

De *Scolecus* is langwerpig, en met enige plekken, voornamentlijk omtrent de kop on-

derfcheiden. Hy is van de felve kragten mette *Kranokalaptēs* en *Sclerocephalus*.

De *Lanuginosus* oft vlokachtige heeft een heel groot hoofd, in 't welk opgefneeden, foomen feid, twee wormtjes gevonden werden, welke in een Ravens huid de Vrouwen voor haar ontfangenis angebonden het ontfangen belet, en dese kragt duurt by haar een jaar, gelijk *Cecilius* in zijn uitleggingen heeft nage-laten. Of hy vergiftig is, heeft niemant be-fchreven.

Die *Moufetus* de *Lentiginosus* noemt, is de *Apulus* oft *Tarantula* van het landt *Tarentum*, oft van de Rivier *Thara*, fo andere meenen alsof genoemt. Hy word ook in *Kalabria*, *Sicilia*, en de Roomse velden in de Somer-maanden ghevonden, maar sonder eenig vergif, 't welk het danffen soude verwekken. *Aldrovandus* maakt hem de felve mette *Solifuga* oft *Son-vlieder*. Hy is veel-

lerlei van gheslaght. Het een is afchgrauw, met wit en fwarte plekken: Het ander heeft een afchgrauwen rugh, met roode oft groene plekken; Noch een ander is grooter van lijf, met fwarte veselen uitten afchgrauw roodt blinkkende, oft ook met streepen baar-wijs over 't lijf gheteekent. *Moufetus* ghedenkt ook een donkerachtige, welkers afbeeldfels, ghelijk het an *Pennis* van een Italiaans Koopman gheschonken is, wy hier vertoonen, en hy schrijft dat hy van een heldere roode verw ghelijk de *Ægyptife* is. De beeldtenissen van *Kircherus* voorgheftelt, is hy an *Franciskus Korvius* een Roomsch Kruidmengher schuldigh. Het dunkt ons ook gheraden die van *Imperatus* hier mede by te voeghen. Sijn vergif door zijn steek toe-ghebraght, verwekt wonderlijke toevallen: Eenighe lopen ghedurigh, andere lacchen, sommighe fchreijen, dese roepen, die slapen, andere waken, braken, springhen, sweeten en trillen: eenighe hebben fo grooten vermaak in verscheiden verwen datse in fwijn vallen, fo sy die niet verkrijghen: Daar van heeft *Kircherus* een voorbeeldt: Andere ('t zijn de woorden van *Kircherus*, die alles nauwkeurig uit-leit) door *Maatsang* angehitst, beginnen te danffen, en haar vermaak in 't fchermen met een bloten degen, oft eenig ander blinkend wapentuigh te nemen, door welkers glinsteringh sy seer beweeght werden, en handelen dat felve geweer met wonderlijk hand-gebaar, nu dat mette rechter, dan mette linker-hand, oft mette mond vattende, oft op de wijs der fchermers om-hoogh werpende, vanghen sy dat weder met een groote behendigheid, daar na weder ter aarde werpende als oft sy een gevegt fouden anvangen, handelen sy dat fo verftandigh, als oft sy in een vechtschool, en in de regulen van dien waren opgevoed, en nu met enige woorden het felve befweerende, en dan fich weder voor en achterwaarts daar over uitftrekkende, en alsof eenighe tijdt uitghestrekt blijvende, beginnen sy daar na weder als uit een flaa-

Kircher: Art: Mag' net. 3. Part 8. c. 2.

gefchoten, op nieuw als dulle menfchen, haar tot danffen en fchermen te begheven. Sommige, dat heel wonderlijk is, ruften nimmermeer, dan als fy een glas vol water in de hant hebben, met welk fy het felve hant-gebaar gelijk de Schermers doen, ver-tonen: Andere sien geweldig graag een tobbe vol water in 't midden van de plaats die tot den dans gefchikt is, voornamentlijk met groene kruiden oft riet bekrant, daar fy fo wel als in 't water, haar vermaak in fchep-pen, waar in fy ook mette handen plom-pen, en 't geheele hoofd niet anders als de Duikers oft Endtvogel dompelen, en mette handen als met vleugels flakkeren: An-dere fiet ghy, niet sonder lach, haar als Sol-daten in slagorde fetten, en als dronke lui-den rafen, en fnorken: Andere op de Spaan-fe wijs, met gemaakte woorden haar grootf-heidt betoonen, en d' een oft d' ander Veldt-Overfte te verbeelden. Daar zijn-der gefien die mette beenen an bomen haar ophingen, en daar in groot vermaak fchep-ten. Met defe genegentheid zijn die gee-ne voornamentlijk befet die van de Taran-tula, welke langs zijn draadt uitte bomen fakt, gefteken zijn. Ten laaftten andere, na datfe lang gedanst hebben, slaan al sittende fo heftig op haar knien, datfe fchijnen eenige groote droefheid met fugten, en een erbar-melijk gekerm te kennen te geven: Andere op de aarde uitgheftrekt, slaan de felve met handen en voeten fodanig, datfe weinig van die, welke de vallende fiekte hebben, ver-fchelen.

't Vergif wordt in 't eerft weinig gevoelt, maar na een jaar dwingt het den Mensch tot die geweldige fprongen, na twee jaar vol-gen onluft om te eeten, heete koortfen, pijn der leden, quade gefteltenis des lichaams, pijn en geelfugt, en z: Het eenigfte genees-middel is de mufijk oft maatfang, die na de verfcheidenheit van 't vergif verandert wert. Eenige feit *Kircherus* worden beweegt door een gemene trommel, oft een houtte klap, die anbeide zyden geflagen wert, daarfe een ge-mene Hards-fluit (la Zampogna rustica die pastori genoemt) by-voegen, en dat geluit is veel deelachtig van dat boven-genoemde Turfke, en is om de vermenging van hoog en lage ftemmen de oiren heel aangenaam: An-dere hebben meer vermaak in fang, daar men met de fluit onder speelt. Voor andere van fachter aart is de Luid de Chitar, en de Lier mette Klavecimbal vermengt; nochtans is het wonder datfe niet door alle, maar door feekere toonen beweegt werden; Want in-dien 't geluidt met de over een ftemming van 't vergif niet gelijkmatig is, fo is 't fo ver daar van, dat in plaats de fieke eenige ver-lichting foudde krijgen, hy niet dan te fwaar-der gepijnigt wert: dat hy genoeg met fijn ongemeen gebaar, het trekken van fijn mondt en oogen, met het klappen van fijn handen en armen, en het drayen van fijn ge-heele lijf, nu gins nu herwaarts te kennen

geeft, hoe feer hem dat gelijk-ftrijdig is, wel-ke nochtans als hy tot een aangenaam geluit gekeert wert met een ligte beweging tot fijn oude fprongen, daar hy fijn oogen en oiren na drayt, met blijdfchap uit-barft, en dat fal fo lang dueren tot dat het vergif door het veelvoudig fpringen voor dat jaar ee-nighfins is uitghewafemt: en alfoo wort'er voor een jaar met die fiekte ftillstandt ghe-maakt.

Befie by den felven de over een ftemmin-gen. Dat de een, ten anfen van de maat-fang, de ander tegen is, heeft feeker Span-jart te Trente met fijn eigen fchade geleert: want met enige beetten van verfcheiden verw en hoedanigheid gequetft zijnde, en genee-fing van de Maatfang foekende, gevoelde hy dat hy van de eene toon tot het danffen ver-wekt wierdt, maar die van het ftrijdig belet wiert. Daar is binnen Andria in 't Hof van den Hartog dit angemerkt, dat het beesje op het gelijkmatig geluidt van de vogtig-heid danfte. En indien de Speelders ver-fcheidene voor hebben, bevinden fy dat nu defe, dan die, na de verfcheidenheit der ge-luiden danffen. De oorfaken hier van fie die by *Kircherus*.

De Kretife befchrijft *Bellonius* aldus: Daar zijn kleine heel fchadelijke gekerfde Die-ren, een weinig grooter als de Spinne-kop, met acht voeten, an weerzyden vier: Yeder been bestaat uit vier leden, en hebben twee kromme nagels: Sy hebben voor twee voor-beenen om voorwaarts, en twee achter-bee-nen om achterwaarts te gaan. Sy woonen in de aard omtrent twee voeten diep, daarfe achterwaarts in-kruipen, en trekken foo de kost na haar toe. Den ingang verfterken fy met froy, om niet in te vallen, maar open te blijven. Sy zijn boven afgrauw van lijf, en op 't voorfte van den rug met twee rode plekken geteekent: maar omgekeert zijne met fwarte gefprenkelt, op die plaats daar yeder been an 't lijf vast is: de buik is geel-achtig: Maar indien yemandt weeten wil met wat deel fy fchadelijk zijn, laat die de mond befien, en hy fal twee kleine fwarte anghels vinden, dien ghelijk die de Scolopendra heeft, waar mede fy vatten en bijten. Sy maken netten op de wijs van de Spinne-koppen, en eeten Vlieggen en Kappellen. Sy legghen omtrent tseftigh eyren, die fy an haar borft hanghende, broeijen, en dra-ghen haar ghekipte jonghen foo langh an den buik tot datfe groot ghenoech zijn; Sy zijn ruigh van lijf. En wijl fy verfcheiden van grootte zijn, makenfe haar gaten na de grootte van haar lijf: Wy hebben ook on-der-vonden datfe na de verfcheidenheit der Eylanden onder fich verfcheelen. Daar is een onsterffelijken haat tuffen dit dier en een geflacht van Wefpen, van de Latijnen *Ichneumon* genoemt.

De Brasiliaanfe heeft Mark-Graaf beschre-ven. De Inwoonders noemen hem *Nhamdu*, *Guaflu* oft groote Spinnekop: Het geheele lijf

Bellon:
Observat.
1, c. 12.

lijf is dry en een halve vinger met twee seften-deelen langh. Het voorste deel is het grootste, en by na twee vingers langh, anderhalf breed, rond, en plat. Het achterste is meer rond in grootte en gestalte een groote Muschaat-noot gelijk. anderhalve vinger langh: Midden op den rugh na achter toe, heeft hy een gat als een navel; Hy heeft sonderlingh geen hoofd, maar voor boven de mond kleine glinsterende ogen als stippen, en an weerzyden van de mond, een nagelvormigh uitsteeksel half-maans-wijs, en anderhalve vinger langh, met twee tanden, die men in goud besclagen voor tand-stekers gebruikt. Hy heeft thien beenen, weerzyds vijf; de voorste twee omtrent de tanden, twee vingers langh, en die, behalven de dubbele geleedingh, daarse mede an 't lijf gehecht werden, vier tuffen-knopen hebben, en an 't einde een krom swart blinkkend nageltje achterwaarts gebogen, yder been van het tweede paar omtrent vier vingers langh, en behalven sijn dubbele geleedingh omtrent het lijf heeft noch vier andere geleedingen. Het derde paar dry en een halve vinger langh, heeft even so veel geleedingen. Het vierde paar dry vingers, oft een weinigh langer, is voorts als de voorgaande, maar alle de benen hebben in 't uitterste twee kleine hoorntjes, swart en in twee gespleten als de Kreeften. Omtrent den aars heeft hy twee uitsteeksels nevens malkander, een halve vinger langh, omtrent so dik als een groven draad, met welke hy spint. De geheele Spin is met een hayrige huid bekleed, doch kort en in 't ansien swart, maar in 't ghevoel so zacht van hayr als zyde. Over de geheele beenen van het achterdeel, der zyden en uitsteekzels, daar de tanden instaan, zijn de hayren overvloedigh uitten wit en grijsse roodverwigh: Het geheele achter-lijf is inde volwassene veeltijds naakt, en de huid uitten witte vleesverwigh. Sy eten Vliegen en andere gekerfde dieren: Sy leven langh, want ik hebber een twee jaaren bewaart, die op sekere tijd sijn huid afsleide, mette twee anhangende tanden, daar weder een nieuwe huid onder groeide.

Totte kleine, en die beesjes, die de Phalanx gelijk zijn, betrek ik de Vloyen, de kleine Phalanx van *Bellonius*, en de Tunga der Brasilianen. De Vloyen by *Aelianus* Pnyllæ genoemt, zijn dertel, geil, en gaan al huppelende voort. Sy worden ook Apen genoemt; Van sommige ook Oribates, om datse voornamentlijk inde bomen op de bergen gevonden werden: Ook Hypodromi, om datse haar onder de bladeren houden; het zijn hayrige dieren, met een licht gekerfden buik, als met een draad gesneden. De kleine Phalangia, oft liever beesjes, de Phalanx gelijk, heeft *Bellonius* op den wegh nae Kairo langs de rode Zee gesien; sy waren met acht voeten begaafd, dat is weerzyds vier, en wyl sy langhs de beenen der Paarden opklommen, quelden sy die niet weinigh. De

Tunga van de Brasilianen, by de Floridanen Nigua, by andere Ton, en by de Spanjarts Bichogenoemt, is de selve met het Vloytje van *Oviedus* en *Scaliger* boven by-gebraght. Het is een klein beesje zeit *Markgraaf*, in gedaante als een Vloy, swart van verw, met twee krullen op de kop voor een baard: Het word in 't stof als de Vloy geteelt, en kruipt meest inde voeten, en voornamentlijk onder de nagels, jae ik heb haar ook inde handen gesien: So haast sy ingekropen zijn, verweken sy jeukte, dat een seker teken is, daarom moet dat beesje datelijk met een spelt uitgetrokken werden, want anders teelt het in twee oft dry dagen een ontelbare menigte van Neten, welke in een rond blinkend blaasje, soo groot als een Erweet besloten zyn. Hier sit het beesje in, en dit blaasje moet met een naald uitgegraven werden, waar van dan een rond gat in 't vleesch blijft, van de selve grootte, t welk van selfs toeloopt, oft men stroyter wat bus-kruid in. Sy kraken onder de nagels als Neten. Het is een heel gemeen quaad, maar dat meer door versuim angroeit als door sich self.

Markgr:
l. c. de
Laat India
Occident:
l. 1. c. 4.
& 15. c. 6.

III. HOOFSTUK.

Vande gekerfde sonder vleugels, met twaalf en veerthien voeten.

I. L I D.

Vande Rupsen in 't algemeen.

DE gekerfde sonder vleugels, met twaalf oft veerthien voeten, zyn de Rupzen, van welke wy in 't algemeen en 't bysonder sullen handelen.

Aldrov:
Insect: l.
cap. 4.

Den naam Eruca, hebben sy in 't Latyn van Erodendo, dat is knagen gekregen, als of men seide Erodæ, om datse de bladeren, voornamentlijk van de Moes-kruiden eten, oft van Hærendo, dat is anhangen, om dat sy vast over al anhangen. By *Plinius* na 't gevoelen van *Turnebus* worden se Uruca ghe noemt, om datse de Bomen en Velden als verdrogen. *Kolumella* noemtse hayrige, en *Oviedus* Veld-Motten. By de Grieken worden se Kampæ van haar baarwijse, en gekronkelde gangh ghe noemt, waar mede sy haar krommen en verheffen. Het is een groen beesje dat inde Thuinen de Moes-kruiden eet.

Naam.

Turneb:
ad Verlar:
l. 18. c. 16.

Sy zijn alle groote vraten van bomen en kruiden; hier van seide den brok-volger *Philips* dat hy een Rups was die de Thijm en Moes-kruiden at. Eenighe eten de toppen van de kruiden, andere de bloemen. Als sy eten maken sy een gheluid, 't welk *Trifmus* ghe noemt werd, gelijk *Scaliger* anghetekent heeft.

Voedfel.

Scaliger:
Supra:
Theop: l.
5. de Plant:
cap 19.
Teelingh:
Arist: H:
A: 5. c. 19.
Moufer:
Insect: 2.
cap. 24.

In sijn geboorte verschillen de Schryvers: *Aristoteles* heeft geschreven datse uit groene Kool bladeren oft Radys voortkomen, namentlijk uit zaat de Geers ghelikh, dat daer inden Herfst overghebleven is, waar uit

*Aelian: H:
A: 6. c. 26.*

*Bellon:
Observat:
2. c. 68.*

Wormtjes groeyen, en uit dese in dry dagen Rupfen, omtrent het afgaan der Lente, welke Rupfen groot en genoeg gevoet zijnde, van bewegingh aflaten, maar in't begin van de Herfft met een pop haar vorm en leven veranderen. *Plinius* feyt dat'er dauw door de warmte der zon ghedikt zijnde, in de blaasjes over blijft, daar hy al het geslaght, en de gedaanten van Rupfen van afleid, welken *Arnoldus* ook toestemt. Andere schryven haar geboorte de Kappellen toe, welke soo haast sy uit haar Tonnetjes gekropen zijn, boven oft onder de bladeren, eenige eyren, die sommige drek noemen, baren, klein oft groot, na evenbedeelingh van haar grootte: eenighe van dese blauw, andere geel, wit, swart, groen en rood, en veerthien dagen in de zon gekoestert zijnde, kippen sy met het barften van de schors kleine Rupfen, de kleine Wormtjes gelijk, maar geverwt; die in't eerit heel hungerigh haar best doen in't af-eten van bladeren en bloemen, voornamentlijk van die kruiden en bomen, daar de eyren op geleit zijn.

Ik twijfel niet datse op alle dese wijfen kunnen voortkomen, voornamentlijk in vogtigitijden, als de vogtigheid neerfalt, en de zon daar na brandigh steekt.

Art.
Mout: 1. 2.

Als de tijd van af-eten voor by is, dwalen sy hier en daar sonder eten, en allengh kens vermagerende, soeken zommige binnen, andere boven de aarde een bequame plaats, daar se haar an een draad ophangende, in een tonnetje oft pop met een vlies overtrokken, oft in een naakte schede vervormen. Indien dit midden in de zomer geschiet, soo breekt de schors in vier en twintigh dagen, en daar vlieght een Uil oft Kapel uit: Indien later in den Herfft so duurt de pop oft tonnetje de geheele Winter over, en daar komt niet voor de warme Lente uit. Nochtans veranderen sy niet alle in tonnetjes, maar eenige verrotten, uit welke somtijts dry eyren voortkomen, en uit dese de Spaanse oft gemeene Vlieghe. Als de Kappellen laat versamelt hebben leggen sy haar eyren tot de naaste Lente wegh, gelijk inde Zywormen geschiet, welkers eyren by de Spanjaarts met oncen en ponden verkocht werden, ghelijc kennelijk is.

Gebruik.

Sy hebben haar ghebruik inde Geneeskont: Die in de Moes-kruiden ghevonden werden, met oly opgestreken, seyt *Agineta* dat de menschen voor de vergiftige steken veilig houden. Haar web en omwindfel gedronken, stopt de vloed der Vrouwen. Die met *Ligustrum* gevoed zijn, lokken niet alleenlijk an een Vifch-angel gedaan de Karper, maar ook haar drek inde neus gesteken, geneest de vallende siekte, die uit de lijfmoer ontstaet, indien men een heel gauwe Vroed-vrouw, daar dit *Mousetus* van heeft, geloven mach. Gebrand en inde neus gesteken, stoppen sy het bloeden, sy verwekken alle blaasjes, en schellen het vel af: Indien haar de Paarden eten, swellen sy, de huid word

Schade-
lijkheid.

haardroogh en hard, en de ooghen hol: Sy zijn alle de vrughten, bloemen en kruiden schadelijk.

Haar Genees-middelen sult ghy by die gene vinden, welke van den Lantbouw geschreven hebben: Sy worden met Stiere-gal verjaaght, als de bomen daar mede bestreken werden, met een weinigh zwavel en stroy onder an den boom inde brand ghesteken, met aarde onder de kleine Eyke-bomen opgegraven en inde Thuinen ghestroyt, met Zee Ajun inde Thuinen gezait oft opgehagen. Andere zaeyen munte, wikken, en als in den omkringh van de Thuinen, oft maken een rook uitten drek der Vleermuisen, oft uit de Padde-stoel onder een Noteboom gewassen. Vele weken haar zaat in Loogh van Vyg bomen hout: Ook is niet quaad na den regen's morgens de bomen en heesters te schudden, want dan vallense licht af, vermits sy door de koude van de nacht noch loom zijn.

Genees-
middel.

II. L I D.

Vande Rupfen in't bysonder, en eerst van de Rupfen van Mousetus.

I. S T I P.

Van de gladde Rupfen.

Het onderscheid der Rupfen is by na onteindelijk, 't zy ghy de hoe-grootheid, hoe-danigheid, en de deelen des lichaams, oft ook de werkingen en andere infiet. Sy zijn glat, ruigh, groot, klein, middelbaar, groen, swart, gesprenkelt, hard, zacht, gehoort, en sonder hoornen: Veele veranderen in Poppen oft Tonnetjes, en dese in Kappellen; eenige niet, maar als sy alles opgegeten hebben, vervallen en sterven sy zelfs ook. Die Poppen worden, veranderen sommige sonder middel tot de selve, en dese spinnen niet; eenige leggen eerst eyren: De Tonnetjes van sommige zijn glat en gelijk, van andere ruw, gekronkelt, spits en scherp, van andere weder als van de harde naakt, van andere met hayr oft mosch overtrokken. De meeste komen uitte eyren van de Kappellen voort: eenige op de bladeren van de bomen uit eigen zaat, dat aldaar in haar web den Herfft overgebleven is, oft uit den dauw oft locht die daar in besloten was, en verrot is. Sommighe eten bladeren, andere bloemen, eenige vrughten; sommighe kruipen snel en baarwijs voort, andere traagh en vreedzaam; eenige veranderen jaarlijks haar huid, andere niet, eenige weven, andere niet: Die maken oft op de wijs der Spinnekoppen webben, oft sulke dichte poppen oft blasen, datse met geen scherpe punt gescheurt werden.

Het dunkt ons gheraden de onderscheiden soo van *Mousetus* als *Aldrovandus* hier by te voegen: Die zijn oft anderslaghtige, uit de Kappellen oft Tonnetjes voort-ghekomen, oft gelijkslaghtige en bloedverwante, uit

uit haar eigen ftam gefproten. Beide zijnse oft glat, oft ruigh. De gladde worden in groene, geele, donkere en gefprenkelde onderscheiden.

De groene zijn vijfderley: De eerste die op de *Ligustrum* fit, en daar na gheuoemt werd, welke een kringh die het anghesicht omringht, en de voeten met een achterwaarts ghekromden hoorn in de start heeft, uitten roode swartachtigh: De vlekken die dwers over de zijden lopen, zijn in 't midden uitten purpur witachtigh en met roode stippelen ghesprenkelt: Voorts schijnt het gheheel lijf rood. De andere de *Vlier-rups* gheuoemt, scheelt niet veel van dese behalven dat hy over al groen is, uitghenomen die heel witte dwarfe plekken en eenige Melkachtige stippen: Hy eet gemeenlijk de bloem van de *Vlierboom*. De derde de *Latouw-rups*, is over al groen, en verandert sich omtrent den Herfst in een donkerverwigh pop oft tonnetje: Hy eet de sachte *Moeskruiden*, en voornamentlijk de *Latouw*. De vierde de *Mespel-rups* is kleinder, over al groen, en verandert sich in een afgrauwe pop, met heel swarte plekken gefprenkelt. De vijfde de *Eyken-rups*, de kleinste van alle, maakt zijn draad inde bomen (in sonderheid de *Eyken*) langhs welken draad hy op de hoofden van de voorby-gaande nederfakt, en haar klederen en hoeden verstrikt. Het is een beesje inde zomer heel gemeen en over al gevonden; omtrent den Herfst in een rood groenachtige pop besloten zijnde, sterft het inde winter, en heeft maar thien voeten, gelijk alle de voorgaande. Geele worden genoemt die meerendeels geel zijn: sodanighe verbeelden dese afbeeldfels, voor welke behouden word al wat vry van swartheid is, en indien ghy dat met bleek-geel over strijkt, hebt ghy de rechte beeldtenissen afghemaalt. Sy leven met sachte bladeren, in sonderheid van de *Lindeboom*. De *Wijn-rups* is een schoone, en boven maten cierlijk; die hebben wy inde *Wilgen*, die hy graagh eet gevonden: Zijn lippen en mond zijn geel, de ogen swart, het voorhoofd purper. De voeten en het achterlijf groen, met een dobbele start uitten bruin swart, het geheele lijf is als rode dikke *Wijn* geverwt, welke verw van den hals over de schoften kruis-wijs neersakkende, de start, met een heel witte streep heel schoon verciert. De donkere de *Varkens-rups* genoemt, is uitten donker swart, in sonderheid de groote, inde kleine zijn de ronde plekken wit sy sitten veel op de waterklaver, en eten die haastigh af.

De ghesprenkelde zijn thiederley: De eerste is blauw, met heel swarte ooghen, een bleek-blauwe huid, met swarte en geele stippen besproeit: Hy verandert in een blinkend rood tonnetje, met een witte huid bekleet: Hy eet de *Kool*, en al de geslagten van *Rapen*. De tweede heeft het hoofd, de voeten en de start heel swart, en is met vierkante geele traly-wijse plekken versien, en voort

met swarte en groen-grauwe strepen onderscheiden: Hy eet *Venkel*, *Anys*, en *Kumyn*. De derde uitten witte groen, kruipt bultigh voort, want hy is weerzyds maar met ses voeten versien. Hy verandert in een stekelachtigh tonnetje zwart van verw: Hy eet de bladeren van *Olijfbomen*. De vierde eet *Draken-wortel*, en gelijkt een gevlekte *Aderslangh*: Hy kruipt altijd met een opgeheven hoofd, en stut sich op zijn borst, Hy bemint biesen en alle water planten die vlokken voortbrenghen. Indien ghy de neerdalende ribben van de vijfde met een dove rode verw overhaalt, sal hy weinigh van zijn afbeeldsel verscheelen. In de seste moet 't geen wit is, met geel vervult werden. Sy beminnen beide de swarte populier, en eten die graagh. De strepen van de sevende moeten uitten geele wit zijn; het geheele overige lijf is donkerverwigh, en hy verandert in een blinkend rood tonnetje. De achtste schijnt afgrauw, met swartachtige baren: Hy maakt een tonnetje uitten swarte roodachtigh, waar uit de melige *Nacht-kappel* voortkomt. De negende is wel gefprenkelt, maar de ringen van de kerven zijn groen: De hoorn van zijn start is krom en blauw, waar onder een rode plek tot cieraad is: Het middel-deel van de kerven is aschgrauw; Hy besluit sich in een roschachtigh tonnetje, en dese hebben wy by de wegh gevonden: Hy bemint de *waterhanevoet*. De thiende is uitten groen-grauwe swart, want dat hier wit is, 't selve met groen-grauw overtoghen zijnde, drukt het beesje self uit: Hy verandert in een bleekblauw gedrayt tonnetje, met rode drayingen, in vorm als een *Kinkhoorn*. Inde wilde *Nacht-schade* (welke de *Italianen* *Belladonna* noemen) komt een glatte *Rups* voort van geel en groene verw; hy heeft in 't voorhoofd een hoorn van een vingher langh, welken *Kardanus* seit dikmaal ghesien te hebben.

II. S T I P.

Vande ruige Rupsen en dicht gehayrde van Mousetus.

DE ruige zijn alle heel quaadaartigh, sy zijn oft dicht, oft yl van hayr: Van dat gheslaght zijn de *Pityokampe*, de *Ambulones*, *Coriariae*, *Polymidae*, *Neustriae*, *Urticariae*, *Tuberculosae*, *Mesoleacae*, *Brassicariae*, *Sepiariae*.

De *Pityocampe* dat is de *Pijn* oft *Pekbooms Rups*, is een kleine vingher dik, en dry dwarfe langh; sy hebben elf kerven tussen 't hoofd en de start, en seshien voeten op de wijs van andere, te weten weerzyds an 't hoofd dry, an 't midden-lijf weerzyds vier, en an 't einde van de start weerzyds een. De voorste zijn krom en heel dun, waar mede sy de wegh afpeilen. De overige zijn breder en met veel kerfjes getand, om te vaster op de kruiden te sitten; Het hoofd is als van een *Mier*, en het overige lijf met andere

dere Rupfen gemeen; sy zijn ruigh, en over al met rechte hayren bekleed. De hayren zijn an de zyden witachtigh, op den rugh blinkend geel, welkers midden-deel met plekken als ogen verciert is: De hayren weggenomen, is de huid swartachtigh; de hayren zijn heel dun, nochtans steken sy scherper als Brandnetels, en brenghen groote pijn, brand, koorts, jeukte en onrust voort, wyl het vergif schierlijk sonder ghevoelen van de wonde inschiet, en totte naaste deelen der ingewanden doordringht; Sy maken dunne draden als de Spinnekoppen, en weven mette voorste voeten. Hier onder verberghen sy haar's nachts als onder een hut, alsook om de koude, en het ongemak van onweder te schuwen: De stof van dese hut is soo tay, datse van geen wind gescheurt, oft regen door nat werd, en so ruim, datse eenige duifenden van rupfen kan bevatten. Sy nestelen voornamentlijk inde hoogste toppen van de Pijn en Pek bomen, daarse niet eenzaam als andere, maar met hopen by een leven, en waar sy gaan, derwaarts spinnen sy ook haar draad, en metten dach (indien het moy weer is) komen sy jongh en oud voort, en de bomen afgegeten hebbende (want sy verteren alles) begheven sy haar sneegh totte wevery. Sy zijn alleen een pest voor de Pijn en Pek-bomen, en begheven haar tot geen ander vrughtdragende bomen; Sy zijn overvloedigh op den bergh Athos, in de bosschen van Tarentum, en inde velden van de Alpen, (daar overvloed van voedsel is) na 't seggen van *Matthiolus*. Het zijn voorwaar heel vergiftige beesten, 't zy datse uitterlijk met de hand gevat, oft binnen ingenomen werden. Sy wierden eertijd so vergiftigh ghehouden, dat *Vlivanus* de wet *Kornelia* van de doodslaggers uitleggende, onder de selve, die, welke de Pityocampe ingaven begrepen heeft. ff ad Legem Korn de Sicarys. Naar de ingenomen Pityocampe, volghet groote pijn van de mond en ghehemelte, de tongh, buik en maagh worden van 't in-etende vergif ontsteken, en na een overvloedige jeukte volghet groote pijn, brand, etens-onlust, en een gedurigh, doch vergeefs braken, en begeerte van afgangh; ten lesten indien'er geen hulp toe-ghebraght werdt, verwekken sy grooten brand en korsten inde maagh, by na op de wijs van 't Ratte-kruid, gelijk *Dioskorides*, *Atius*, *Celsus*, *Plinius*, *Galenus* en *Avicenna* schryven.

Daarom seit *Atius* en *Agineta* dattet schadelijk is onder de Pijnbomen tafel te houden, op dat door den reuk van de spijs, en den damp van de soppen, oft door 't ghe-raas van de menschen, de Pityocampe niet beweeght mochten werden, en inde spijs vallen, oft ten minsten haar zaat, dat even doodlijk is, afwerpen. Die van dese gewond zijn, mogen wel op het tegengif der Spaanse Vliegen omsien, want sy zullen mette selve Genees-middelen genesen werden, maar eigentlijk moetmen het *Oleum Melinum*

('t welk uit oly met Queperen ghemaake werd, twee oft drymaal om te braken indrinken, naar het voorschrift van *Dioskorides* en *Atius*. Sy worden gheeteelt, oft liever herteelt (op de wijs van de Wervels) uit zaat dat in den Herfst in sekere blaasjes overgelaten is, oft uit de bedorven Rupfen *Volvacas* genoemt.

De *Ambulones* oft wandelaars, zijn die een onseker woonplaats en spijs gebruiken: Waaron sy altijd omdwalen, en gelijk de Muisen altijd vrede kost soeken, daarom haar de Engelse ook *Palmer-wormes* noemen ten ansien van haar dwaal leven, (want sy blyven nergens) hoewel sy ten ansien van haar ruigheit *Beare wormes* genoemt werden. Sy laten haar an geen sekere bladeren oft kruiden binden, maar doorlopen en smaken stoutelyk alle: Daar worden elf geslagten gestelt. Die ghy eerst fiet met witte plekken ter zyden, moeten inder daad sodanigh zijn: Het gheheele lijf is swartachtigh, maar de bovenste hayren moeten saffraanachtigh zijn, en de onderste op den rugh grijsachtigh, uitgenoemen die dry-ryen die omtrent het hoofd an den hals voortkomen, want die hebben de selve verw mette hayren van den buik, uit welkers tonnetje, dese Kappel die ghy hier ziet, voortkomt, en welkers afbeeldsel, verw en aart wy boven hebben beschreven. Indien ghy den hals, buik, en de daar an groeyende hayren van de tweede geel maakt, ontbreeker niets meer an, sijn tonnetje schijnt donkerverwigh, sijn eyren bleek. De Kappel daar uit voortkomende is boven beschreven. De derde is over 't geheele lijf en van hayr uitten donker geel, behalven datter zydelinghs in yder kerf eenighe schuinse plekken schuilen, het hoofd is rood met een sneeuw-witte vork verciert. De vierde heeft de onderste hayren, en den buik donkerachtigh, den rugh en bovenste hayren uitten donker geel, met een dubbele streep in 't angesicht, wey oft melkachtigh van verw. De vijfde heeft het angesicht blinkkend rood, de zyden van den buik grijsachtigh, een ghesprenkelt lijf, met kleine geelachtige stippen, en boven dese swarte. De hayren als stralen zijn geel, heel smal, en in 't midden spitser uitwassende. Hy beschadicht de naast gelegene Velden, en Koorn-akkers. De seste is vaal, behalven dat sijn kerven met swarte en witte plekken hier en daar gesprenkelt zijn. Sijn hayren die onder en boven als getant staan, zijn heel bars, en van verw als het lijf. De zevende met een swarte huid, maar met eenighsins swarte hayren versien, noem ik ghemeenlijk *Quispel*, om dat hy weerzyds an 't voorhoofd en op de stiet een swarte zaghte *Quispel* heeft, maar die beytelvormige uitsteekfels, welke ghy op den rugh fiet, hebben een witte wortel, en het overige is swart. De achtste heeft een *Muis-vale* verw, welkers beytels op den rugh die van de sevende ghelyk zijn. De negende is van een vrede en ongemee-

ne verw: want yder kerf is met een verscheide verw, maar onder malkander vermengt, geschildert, welke met een silverwit knoopje aartigh verciert werden. De thiende is onder 't speelen van de dartele natuur te stellen, en niet minder schoon, als onghemeen, met swarte, blauwe, groene, en geele streepen, en ruwe peesjes gekerft, welke eenighe goudt-geele stippen wonderlijk verheerlijken; hy heeft heel fachte hayrtjes, van een anghename groene verw, en een purper tonnetje, met een vlies overtoghen; de kerven van de elfde zijn uitten witte groenachtig, de huid en hayren middelbaar groen.

De *Corylaria* oft Hazelaar is bleek-groen, uitghenomen dry swarte plekken tusschen sijn beyteltjes, en sijn hoorn in 't einde van den rug, welke als een uitwassende stiet is, met een blij-roode verw verciert. Hy houdt sich meest op de Haselaar, waar van hy de naam heeft. Wy hebben twederley gedaante gesien, de een hoog, en d'ander bleek-groen.

In de veelverwigh blinkt een veelerley Eierlijkheid van de natuur: En hoewel sy an dese een aengesicht als van een Moor ghegheven heeft, nochtans is sijn kleedt veelverwigh, blinkende in verscheidenheid van werk en konst: De hayren van 't voor-hoof als tot een kuif ghekronkelt, ghelijken sprieten, hoedanighe ook in 't einde van den rug zijn; de huid is de Regen-boog gelijk, met roode blinkende ringhen verciert, welke de natuur als breede knoppen an de ribben ghehecht heeft: de hayren van de huid glinsteren als de Son, en doen de oghen by heldere Sonneschijn schemeren.

De *Neustria*, daar van hebben wy twee uit Normandie ghekreghen; De grootste was blauw van anghesicht, en het lijf met witte, roode, en blauwe streepen verciert: de hayren waren goudt-blinkend-geel. De kleinste vertoont 't saamen-gerolt een Egel: Sijn hoof is heel swart, en sijn lijf met eenighe stippen ghesprenkelt; de hayren zijn geel. Hy bederft de eerste uitspruitsels van de Peer-bomen, en heeft een swart hoof, en 't lijf is met roode en witte streepen verciert, op 't midden van de schouders en an 't einde van den rug rijzen eenighe kleine blauwe heuveltjes, met witte stippelen besait: De eyren daarse uit-komen zijn rood-blinkend, hoedanigh ook haar tonnetje en hayren geverwt zijn. Wy hebben noch een ander gelijkflagtige gesien, maar alleen met een bult versien.

De *Mesoleuca* oft wit vermengde is van 't hoof tot het midden van den rug donker-geel, en daar na Lely-verwigh: de buik is uitten geel afchgrauw, en in 't midden met knobbeltjes verciert.

Het afbeeldsel van de *Urticaria* oft brandnetilige sal weinigh van de natuurlijke verschelen, indien gy de voeten ligt met donker-

geel over-haalt: hy heeft rechte en barse hayren, die doorn-wijs uitwasslen. Sy beschadigen met een ligt anraken, sy maken eerst een aengenaam, daar na een vergiftigh jeuksel, en dan een onlijdelijke pijn. Sommige menen dat hy de quaadaartigheid van de *Pityocampe* te bovengaat.

De *Brassicaria* oft Kool-Rups is blauw van hoof, en 't lijf met twe gele strepen weersyds verciert, tusslen welke een blauwachtige vlek, met swarte korlen bezait, staat: de hayren zijn het tonnetje ('t welk afgrauwachtig is) in verw gelijk.

De *Sepiaria* oft Haag-Rups is twederley: De grootste soud' saffraanachtig van aengesigt zijn, ten waar de plaats die ghy in plaats van de neus dryhoekig stiet, lelyverwig was: het lijf is met witte, geele, roode en swarte plekken, welke wy uit-gedrukt hebben, sonder orde onderscheiden, en heeft geel barse hayren. Hy verteert de Thuin-hagen, en onbloot die van haar loof, wanneer hy nochtans sich in een roodblinkend tonnetje, een klont van ruw zyde werk achterlatende, als in een graf verandert. De kleinste soud' blauwachtig van aengesigt, gelijk ook 't geheele lijf zijn, indien hy geen vlekken uitten witte swart hadde: de hayren heeft hy mette eerste eenverwig.

III. S T I P.

Van de Rupsen met ongemeen hayr van Mousetus.

VAn ongemeen hayr zijn de *Granivora*, *Jacobeca*, *Antemula*, *Echinus*, *Rubacula*, en dat ghehoorde beesje 't welk de Hoogduitsen Hoorn-worm noemen. Wy hebben hier de rechte grootte en vorm van de *Granivora* oft Koorn-etergegeven en heel wel verklaart, men moet hem witte plekken, en sijn swarte ringen ysergrauw maken, en sijn buik en voeten mette witte plek tusslen de ringen met groen verciere. Dese heeft *Kamerarius* an *Pennius* gefonden, met dit onderschrift: Een groote Rups, die alleen in de Thuin leeft, en voornamentlijk de Water-Kranebek schadelijk is.

Het lijf van de *Antennulata* oft Spriet-rups is verscheiden geverwt: Gy soud seggen dat hy van 't hoof totte derde kerf toe met krijt bestreken was, en dat de andere vijf uitten swarte afgrauw, en de dry agterste weder met loot-wit geverwt waren; de sprieten bestaan als uit 't saam-gekronkelde hayren, die haar op 't einde van den rug gelijk een kuif verheffen, en die vier krullen van den rug bestaan ook uit hayren tands-wijs opwassende.

De *Jacobea* is een Rups die dekruis-wortel eet, met een hoof en voeten donker-purpachtig en een bleek-groene buik, en 't lijf is onangenaam groen, met swarte, gele vlam-mige plekken verciert: het hayr is den buik in verw gelijk.

Ik hebbe twee gedaanten van de *Echinus* oft Egel-Rups gesien, een uitten blauwe
P groen,

groen, en de ander vaalachtig. De eerste van de Eghel-Rupsen is het lijf met dobbelsteentjes getekent, en uitten swart en geel gesprenkelt; de hayren schijnen geel, en hy verandert omtrent den Herfst in een asgrauw tonnetje. De tweede ghelijkt waarlijk een Egel: het halve deel van den rug, te weten het voorste is swartachtigh-geel, en het achterste witachtigh-geel: Hy heeft aartighe, maar heel dikke en swarte hayren.

De Rubicola heeft de natuur uitten swarte asgrauw, weerzyds met dry bleek-geele strepen geschildert; hy heeft ongemene swarte hayren.

Daar is ook een Ceraftes, die verscheidentlijk uitten geel-groen geverwt is: de hayren midden op den rugh zijn grijs, met een ghefreeten roodachtigen hoorn.

Daar worden ook verscheide Rupsen in 't Wolle-kruit, in de Hop, Scrophularia, Glycypicra, de Nachtschade, Else-bomen, Olmbomen, de Ocynius en Tithymallus geboren: ja yder kruit heeft by na een sonderlinge verwoestende Rups, welke ik om niet oneindelijk te schijnen voor by ga.

De Stinkende van *Gesnerus*, is de ghehoorde Rups seer ghelijk, maar met de hoorns en in verw eenighsins verschillende. Ik heb hem op een muer kruipende ghevanghen, in 't begin van Augustus, in 't jaar 1550. Hy heeft een beswaarlijken reuk, die by na vergiftigh is. Als hy gram is gaat hy voort met een opgherecht hoofd, en de twee voorste voeten; Ik meen dat hy blind is: Hy is een vinger dik en langh, en de rugh is swart, met eenighe verdeelde barse hayren beset: de verw van den buik is uitten geel rofachtigh: en 't gheheele lijf is met veerthien kerven verdeelt: yder kerf heeft over den rugh een groef oft rimpel: het hoofd is swart en hardachtigh, de mondt heeft tanghen, en is als een saagh ghetand: met dese tanghen bijt hy al wat hy vat: hy gaat op sestien beenen, en is buiten twijfel ghelijk het grootste deel der Rupsen, vergiftigh. *Vergerus* heeft ghemeent dat het de Pityocampe, andere de Scolopendra is: maar het ghetal der voeten lijd niet hem een Scolopendrate noemen; Ik konde nauwelijks sijn reuk verdragen, wyl ik hem levendigh beschreef: Hy heeft twee Stoven met sijn verfoeilijken stank soo besmet, dat ik daar niet in konde duren. Dit schrijft *Gesnerus*.

III. L I D.

Van de Rupsen van Aldrovandus.

I. STIP.

Van de Rupsen in de eerste plaat.

Aldrovandus heeft ons in ses verscheide platen, verscheide geslagten van Rupsen vertoont. In de eerste geeft hy'er negen. De eerste van de eerste plaat is van de grootste en gestart, te weten met een start die op-

waarts gebogen is: Hy is geheel geel, met blauwe ringen en die drykantig, tussen welke weerzyds so veel swarte stippen zijn; de mondt is ook swartachtig. Als ik hem eenigen tijdt in mijn huis opgevoed hadde heeft hy geen pop oft webbe gheweven, maar tot een tonnetje verandert zijnde, een geele Kappel voort-geteelt, te weten die, welke wy in de eerste plaat van de Kappellen, op de derde plaats gegeven hebben. De tweede van de selve grootte, en mede gestart, is wat geelachtigh, en geheel donkerachtigh, met swarte stippen en ringhen versien. De derde uit het geslagt van de middelbare is ook ghestart, ande zyden donker-geel, en over den rugh met kromme strepen van een schoon-roode verw verciert, en swarte ringen, die met witte stippen getekent werden. De vierde heeft een start in 't einde heel spits is geheel groen, met swarte ringen, en veerthien voeten; Hy eet kool en ander moeskruiden; Uit dit geslagt worden voornamentlijk die Kappellen voort-geteelt, welke klein van lijf, en uitten groene wit zijn; want de Kappellen houden by na alle de verw van sijn Rupsen, gelijk *Aristoteles* mede getuigt. De vijfde is van de grootste, geel en groen geverwt, met dryhoekige groene strepen op den rugh, en rode stippen ghevekt. Hy draaght sijn start en hoeft altijd verheven; de start is met eenighe ruighe vlekken versien, en heeft onder een merkelyke swarte plek. Hy eet graagh bladeren van *Ligustrum* oft *Rijnwilghe*, en heeft veerthien voeten. De sesste is grooter van lijf, met een kleinder bek en voeten, geheel van een selve verw, maar bleker, en met kromme strepen, meer na 't blauw als 't groen hellende: tusschen yder ringh wordt hy met een bysondere swarte stip ghetekent; want de andere stippen die over het vordere lijf zijn hellen naar het rood: opwaarts over den rugh is de verw meer geel, onderwaarts na de voeten meer groen. Hy houd sich veel in de wilde Wijngard, en is in start de bovenste ghelijk. De sevende is geheel neerwaarts na 't saffraan hellende, opwaarts met dryhoekige streepen onderscheiden, als in de vijfde, maar die blauw zijn, met swarte stippen gesprenkelt: de voeten en bek zijn swartachtigh. De achtste is heel klein, nochtans gestart, en merendeels swartachtigh; op den rugh heeft hy twee heel kleine gele strepen, tussen welke een andere brede en groene loopt; hy heeft een rond hoofd, veertien voeten, an 't uiterste van den aars een byhangsel, dat hy langs de aard sleept: de start is ten ansien van 't lijf grootachtig. De laatste heeft de Schilder een weinig te rouw geschildert: want de witte stippen, met welke hy nu met grooter, dan met kleinder over 't gehele lijf bezait is, vertonen haar heel donker: Hy is by na gheheel yser-grauw, an 't uiterste van den aars, de start, de voeten en 't hoofd rood, en ook met een brede roode streep van

van 't hoofd over den rug totten aars toe uitgerekt, versien: Voorwaarts is het lijf dunder als achter, en het achterste dunder als het midden, ghy soud seggen dattet een bloedtsuiger was.

II. S T I P.

Van de Rupsen in de tweede plaat.

DE Rupsen van de tweede plaat hebben by na alle een dobbele start: in welke dit an te teekenen is, datse de start achter in den aars hebben, daar de voorgaande van de eerste plaat dien in 't uitterste van den rug opwaarts ghewassen hebben. De eerste is gheheel roodt, behalven tusschen de eerste en tweede kerf, daar hy groen is: hy heeft ook twee streepen, op die wijs, als van de Schilder uitghebeelt, van 't hoofd totten aars toe uitgerekt, beide starten zijn swartachtig; hy heeft veerthien voeten. De tweede met twee kleine starten versien, is geheel swart, maar met geele ringhen onderscheiden. De derde is dik van lijf, en gedrongen uitten geele groen, met groene ringen, en een hoofd dat heel klein is, in de eerste kerf van een goudt-blinkkende verw; hy heeft veerthien swarte voeten, met twee dunne lange starten. De vierde is kort van kerven, langachtig, maar dun, en geheel yser-grauw, uitgenomen de half-kring-wijse ringen, die an 't onder-deel geel, en boven swart zijn. De vijfde van een wanschappen gestalte, om dat hy ten deel uit een Rups en Spinnekop schijnt te bestaan, hebbe ik Spin-Rups ghe-noemt; uit de eerste bochten van sijn lijf van 't hoofd neerwaarts, heeft hy ses voeten, die van de Spinnekop heel ghelijk, daar na eenige kerven, achterwaarts heeft hy andere acht op de wijs der Rupsen; hy helt geheel uitten aschgrauw na 't geel, maar de ringen zijn geheel kastanie-bruin, ghelijk ook de voeten en vleugels: hy is ook van een ongemeene vorm. Die de seste van dese rij is, te weeten met een plat hoofd, als hy dat intrekt, van anghesicht als een Muis, oft Kat, maar swart: want boven die ronde swartheit is een witte streep, onder welke twee stippen, te weten an weerzyden een, en swart, ghelijk als oiren maken, maar in 't midden van die swartheit zijn twee andere langhe stippen, die een neus, welke in die dieren heel gedrongen is, en ten lesten onder dese met noch dry andere heel kleine, op een rouwe wijs vertoonen; hy is gheheel groen, over 't lijf bleeker, en over de ringhen hooger: van 't hoofd totte starten strekt sich een lange witte streep over 't midden-lijf: de starten zijn verheven, en met swarte stippen bezait: hy heeft veerthien swarte voeten, van welke de achterste heel dik zijn. De seven-de is de selfde in sijn natuurlijke stant. De achtste op de eerste plaats gheschildert verscheelt alleenlijk daar in, dat hy in de eerste kerf achter 't hoofd geel, en met twee swarte stippen onderscheiden is, ook dat

die streepen die over 't boven lijf loopen, tusschen de vijfde en seste kerf met malkander t'saam-gevoeght werden, en ten lesten dat'er in dese onder de benedenste streep tusschen yeder bocht een witte stip is. De neghende is de selve mette tweede, door dwalingh tweemaal gheschildert: dit gheslaght is de kool heel schadelijk. Op de thiende plaats hebt ghy een kleine Land-Scolopendra, maar van dese hier na op sijn plaats. Op de elfde plaats worden geele eyren van Rupsen, klein en in malkander gherolt, vertoont. De laatste en kleinste der Rupsen is in 't koorn gevonden; dese is so klein en dun van lijf, dat hy eer een gedeelte van een draadje als een beesje ghelijkt: hy is een dwarse vinger lang; ik heb in dat kleine lijf grote sterkte bevonden. Hy word heel snel, en by na sonder ophouden beweeght: hy heeft op de wijs van alle Rupsen veertien voeten, met een swart hoofd, en is voorts over al aschgrauw; Hy at niet in ses gheheele dagen.

III. S T I P.

Van de Rupsen in de derde plaat.

DE derde plaat geeft ons neghentien Rupsen. De eerste schijnt de Eghel-Rups van Hippokrates, met geele ringen, swart en witte stippen gesprenkelt, welchen ik, oft ten minsten een de voorgaande heel gelijk die by my gebracht is, inde Somer beschreven heb. Het is een worm anderhalve vinger lang, achter omtrent de start breder als voor, bestaande uit thien ringen oft kerven, die boven uitten swarte geverwt zijn, met een kastanie-bruine streep over den rug belopen; de ruimte tusschen de ringen is bleek: het hoofd is met twee byhanghels als met hoorntjes gewapent, en hy is met ses voeten, an weerzyden dry, versien; an 't achterdeel daar hy breder is, word hy als een Rups gekromt; hy heeft vier rijen vlokken, op de vorm van een Quispel, op yeder ringh, en weerzyds twee: de een en bovenste omtrent den rand van den rug, de ander onder nader den buik, die verciert de acht leste ringen met uitpuilende Quispeltjes, dese neghen; Inde laatste die de start gelijkt staan'er twee, en zijn alle yser-grauw. Hy rolt in een klouwen als de Wervel, gelijk mede die, welke nu volgt: Die t'samen-gerolt word afghebeeld, is met den ander heel gelijk, behalven dat in dese tusschen yder tusschen-ruimte die witte stippen niet zijn, welke daar een anghenaamheid maken. In 't teghendeel zijn in dese op de selve plaatsen de stippen swart, en met half-kringh-ronde plekken uitten witte geelachtigh omringht. De derde is geheel swart, alleenlijk met kastanie-bruine ringen en stippen onderscheiden. Die op de vierde plaats word afgheset, was boven minder swart. De vijfde is gheheel met heel langhe donkere en dichte vlokken bekleed, ghelijk mede de

geheele Rups ter zyden donkerverwigh is, maar boven opgeelachtig, met veel swarte ringen begaaft, van 't hooft tot den aars loopt een witte streep, die den aars midden doorsnijt. Die van de seste plaats is uittet geslaght van de kleinste, en noch een weinigh kleinder, als hem de Schilder heeft afghebeeldt. Ghy soudt zijn buik nauwlijks van sijn hooft onderscheiden, ten waar als hy sich beweegt. Hy heeft ontelbare voeten; hy is over 't geheele lijf roodt, swart, geel en uitten witte ghesprenkelt; het hooft is gheheel swart, mette voeten en 't hayr: de rug gheheel roodt: de ringhen zijn heel swart, tusschen welke boven een witte, en onder een geele stip is. De sevende een weinigh grooter, is by na mette selve verwen onderscheiden, en heeft maar veerthien voeten; 't gheheele lijf is met vierkante stippen beset, eerst (van den rug neerwaarts gaande) met swarte, daar na geele, ten derde met roode, die breeder zijn; ten vierde weder met swarte, ten vijfde met geele, ten seften met swarte, en ten sevende weder met geele, en ten lesten met swarte: het hooft als inde voorgaande is geheel swart, mette voeten, maar de hayren zijn yser-grauw. De achtste is de Bergh-Muis, by ons ghemeenlijk Marmota genoemd, van aengesicht ghelijk: hy is gheheel kastanie-bruin, heel ruigh en een hantbreedt langh; de verw is omtrent de ringhen bleeker. Als hy sich om-keert ver-toont sich tusschen de ringhen een swart-blinkende verw als zyde, en als hy voortgaat schijnen de hayren ter zyden na het aschgrauw te hellen: het hooft is gheheel swart.

De negende is uit het gheslaght der middelbare, maar lijviger, en geheel groen, uitgenomen enige knobbelen, welke hy tusschen yeder ring dry in getal heeft, en de vierde op den rug, uit welke hayren wassen gelijk Quispels, van gout-geeles verw: de mond is swart, de voorvoeten zijn geelachtig, de achterste groen, en alle veerthien in getal. De elfde heeft van gelijken over den rug ronde knobbelen met quispels, en ook tusschen yder kerf eenighe blauwe, met een blauwen bek, de voeten behalven de dry voorste, die kleinder zijn, kastanie-bruin geverwt, gelijk ook het geheele lijf: Hy heeft my een harde pop oft blaas voortgebragt; het getal der voeten komt mette kerven van 't lijf over een. De thiende is ook geheel groen, met groene knobbelen en vlekken; de bek en voorvoeten zijn blauw, de overige swart, en heeft an den buik een yser-grauwe plek. Ghy hebt op de twaalfde plaats, een afgebeelde pop oft blaas van dese thiende, die heel dicht, hardt, en van yser-grauwe verw is. Die op de derthiende plaats staet is gheheel ruigh, met een witte streep van 't hooft tottet einde van de start belopen; hy heeft op den rug als twaalf stippen, oft liever rode knobbelen, an weersyden ses van roode verw, en noch an weersyden andere vier, uitten swar-

te na 't kastanie-bruin hellende, uit welkers midden veerthien hayren voortkomen, van welke acht groot en ses klein zijn; de overige op den rug zijn blauw, het boven-deel en de voeten geel. De veerthiende is yser-grauw, opwaarts heel bleek en na 't geel hellende, onderwaarts heel hoogh geverwt: hy heeft swarte ringhen, en is ter zyden met kleine witte stippen gevlekt. De vijfthiende is de grootste onder de kleine, gheheel geel, onder na 't gout en boven na 't kastanie-bruin hellende: het hooft en den aars zijn swart; op den rug heeft hy ook swarte stippen, maar binnewaarts wit: de hayren worden onder malkander als Quispels verdeelt: hy heeft dunne yser-grauwe voeten. De sefthiende is de selve, en daarom afgheset om dat hy angheraakt sich inde rondte t' samen-rolt, en eenghekroonde Star uitdrukt. De seventhiende is roodt, met swarte en witte ringhen, overal met plekken onderscheiden, en met dunne roode hayrtjes versien. De achthiende is gout-geel van hooft, maar blauw over 't gheheele lijf, en met een gout-geeles streep, met swarte en ronde stippen besprenkelt, van 't hooft totten aars belopen; weersyds van die streep, zijn weer andere plekken oft liever kleine swarte stippen, so dat twee streepen hier en daar maar een schijnen uit te maken; het uitterste van den buik is scherp en swart, met veerthien swarte voeten, hoewel de Schilder in 't voorste deel vier an weersyden stelt: hy heeft heel dunne gout-geeles hayren: Hy heeft my witte eyren gebaart, die op de laatste plaats hier by geschildert zijn.

IV. STIP.

Van de Rupsen inde vierde plaat.

IN de vierde plaat zijn'er maar vier. De eerst en tweede is uit het geslaght van de grootste: hy heeft een dobbelen aars, en een uitsteekende rechte start in 't einde van den rug; hy is over 't gheheele lijf by na eenverwigh, uitten geele donker: van 't opper-hooft tot de vierde snee loopt een swarte brede streep, met veel andere kleine, een recht, en de overighe dwars en wit verciert: op den opper-hooft-top is hy swart, voor is hy geel, en heeft voeten van een wanschappen grootte, boven op helt hy na het aschgrauw. De ander en derde in dese rij, bestaat uit dry verwen, swart, groen, en gout-geel: te weeten het lijf overal uitten groen, met swarte ringen, met gout-geeles stippen gesprenkelt, tusschen yeder ring is een geele ring-wijse streep: hy heeft veerthien groene voeten. Die op de vierde plaats geschildert is weet ik niet of een boomvrugt, oft liever een pop van eenigh ghekerft dier mach genoemd werden: Dese heeft Broeder Gregorius Kappuciner in de maand Julius van 't jaar 1597. in een denne-boom gevonden. Ik

meen dattet een pop is, want hy was binnen met Spinnekops rach, en eyren vervult. Daarom wijl ik bevonden heb dat eenighe Rupsen eyren leggen, oordeel ik dat het een pop van een Rups is, die sich dit deksel maakt, om sijn eyren van het uitterlijk ongemak te beschermen. Hy is van verw en ghefalte een rype Olijf ghelijk. Het buitenste was kraakbenigh, en met verscheide knobeltjes oft stippen versien.

V. S T I P.

Van de Rupsen inde vijfde Plaat.

INde vijfde zijn'er negen. De eerst is twee dwarse vingers langh, donkerverwigh, en met vier ryen van swarte plekken onderscheiden, met een geel hoofd, en over 't geheele lijf glat, en an weerzyden omtrent den buik met een geele streep verciert, maar onder was hy witachtigh: De Boeren zeiden dat hy inde kool groeide. De tweede is de voorgaande eenighsins in vorm en glatheid gelijk, maar kleinder, en bleeker, kastanie-bruin, en 't hoofd is met twee swarte plekken getekent. Van daar totten aars toe is hy met twee ryen van plekken ten deel swart, en ten deel geel verciert. An weerzyden loopt een roodachtige streep inde lengte, daar op yder ringh in 't midden eenighe witte stippen die inden omringh swart zijn, ghetekent staan: Boven op is hy bleek-geel. De derde schiet twee dunne korte hoorntjes ter zyden van 't voorhoofd uit, en heeft ook een klein swart hoofd; Het geheele lijf is ruigh en ysergrauw, met swarte ringen; de hayren zijn alle behalven an den nek, en 't begin van den rugh, daarse heel weinigh en dun zijn, de Quispels gelijk; de start heeft ook Quispels 't welk ik in andere niet ghesien heb. De vierde is van de selfde grootte mette tweede, en is van de selve verw als de aarde van de Schilders schaduwghenoemt. Tussen yder ringh heeft hy dry knobeltjes, daar hayrtjes als Quispels uitgroeyen kastanie-bruin: Van 't hoofd tot de start loopt over den rugheen witte streep; de voorste voeten zijn swarter als de achterste; tussen yder buigingsh staan ter zyden eenige witte stippen. De vijfde van dese Plaat is van een onghelijke vrucht: Hy is by *Plinius* en andere geroemde Schryvers beroemt teghen de vierdendaaghse koorts, elders daar hy van de Genees-middelen tegen de tandpyn spreekt, verhaalt hy ook van dit dier aldus: Dat Wormtje 't welk in 't kruid *Labrum Veneris* genoemt, gevonden werd, in de holle tanden gesteken, is heel voordeligh: De Kool-rupsen vallen door sijn anraken af: De selve heeft my de Kardinaal *Paleottus* over veel jaren met eygen handen getoont, maar ik heb het daar na niet meer gesien, hoewel ik veel vruchten op verscheide tijden geopent hadde, tot dat ik ten lesten in September des jaars 1592. als ik overleide of hy niet liever inde rype als onrype vruchten voortquam, het selve inde rype vruchten

vond; de lengte is van een dwarse pink, maar als ik dat nu nauwkeuriger om te beschryven besagh, bevond ik dattet uit het geslacht der Rupsen was, want het heeft veerthien voeten; het hoofd is swart, en by na het zaat van de *Amuranthus* ghelijk, en voort wit. *Dioscorides* gedenkt ook het selve, maar niemand van de oude heeft geweten dattet een Rups was. De seste is ter zyden wat geelachtigh, onder en boven kastanie-bruin, met ringen van de selve verw, met een swart hoofd en kleine geele voeten. De sevende is een afbeeldsel van een nest heel aartigh uit een blad van een boom, met zyde stof omwonden: dat blad was uitterlijk met veel zyde schelpen van witte verw bewonden, innerlijk op de selve wijs, maar met meer platen in malkander gekronkelt. In 't midden waren veel kleine swarte eyren het zaat van bingelkruid oft Tabak gelijk, daareen deel levendighe jongen onderscholen, waar uit wy gheleert werden datter Rupsen zijn die eyren, en op dat selve jaar ook jonghen voortbrenghen. Op de achtste plaats word een ander nest vertoont van vorm als een menschen schamelheid, want onder gheleek dat het zakje, boven de schacht, en so veel te meer wijl die met twee doorgangen versien was. Gheopent zijnde, fagen wy daar binnen een stuk van een takje, en een steeltje van een blad, welke de vorm van de schaght maakten, want dese had de t'samen gevouwen Rups met draden overweven, gelijk ook dat blad welk het zakje geleek: Binnen waren als in 't voorgaande eyren, en jongen verborgen. Diebeide nesten, waar over al so besloten, datter niets van de locht, veel minder van den reghen konde inkomen: Maar yemand sal vraghen, wijl sy over al so besloten zijn, hoe de Rups daar eyren ingeleit heeft, die nochtans daar niet in gevonden werd. Ik soud antwoorden datse wel eerst dese pop maakt maar niet volmaakt, en de eyren inde ghemaakte plaats leit, en daar na de pop toesluit en doorgaat, maar of sy daar na sterft, of in een tonnetje verandert, heb ik noch niet bevonden: De laatste Rups was geheel groen met swarte stippen bezait, en had een rood hoofd.

VI. S T I P.

Van de Rupsen inde seste Plaat.

INde leste plaat wordter vijftien afgebeeld. De eerst is heel groen, met dwarse strepen yder met dry goudgeele stippen verciert, hoedanige ik in veele hebbe angemerk, met geeleringen yder onder met een swarte stip ghetekent, de bek is swart, met swarte voorvoeten, en de achterste groen. De tweede is ook groen, maar in dese zyn de swarte strepen die 't lijf omringen breder, en alleenlijk met twee goudgeele plekken verciert: daar-en-boven heeft hy geele en swarte ringen, en op 't hoofd breede sprieten. Die van de derde plaats heeft de gestalte van

een Hout-worm, waar van wy op zijn plaats zullen handelen, en is daarom hier gestelt, om dat indien hy achter-voeten hadde, geheel een Rups zijn soude. De vierde is een glatte Rups, uit het geslacht van de kleine, is over 't geheele lijf uitten groen geel, met swarte ringen, die yder tusschen beide dry lange swarte stippen hebben: Het hoofd is rood, 't welk met twee rym van heel kleine swarte stippen besproeit is, hy heeft veerthien swarte voeten. Op de sesste plaats hebt ghy een tonnetje van een Rups, met een rode pop omwonden. Hy is maar alleenlijk beweeghlyk in 't antasten, en heel groen, met een swarte stip, boven witachtigh tusschen yder ringh. Ghy hebt hier ook eenige afbeeldfels van Landmeters, die hier by gevoeght zijn, om met een gesicht te sien waar in sy van de Rupsen verschelen, (ik noem haar Landmeters, om datse als een mensch in 't voortkruipen het land afmeten) want de voeten van dese dieren hebben een recht-strijdighe stant als inde Rupsen, in welke namentlyk voor weiniger, en achter meerder voeten zijn. (maar ik spreek van die, welke veerthien voeten hebben) en dese Landmeters hebben'er voor ses, en achter even so veel, an den midden-buik geen, waar door sy op die wijs voortgaan, welke het eerste afbeeldsel ver- toont. *Aristoteles* heeft dit geslacht van Rupsen geen naam ghegeven, maar noemt haar Rupsen die baarwijs voortkruipen: want, seit hy, op het voorste deel haar stuttende, trekken sy sich in, en halen het achterste na sich, en kruipen also gekromt voort, en hier uit schrijft hy dat geboren werden die gene, welke *Gaza Acia* en *Supera* genoemd heeft. De eerste is boven gheheel geelachtigh, onder ysergrauw: Ter zyden tusschen yder buigingh met swarte stippen geplekt. De volgende is de selve met een uitgestrekt lijf af-gebeeld, het hoofd is wit, de voeten zijn swartachtigh. De negende van dese rye is de kleinste van alle de Landmeters, geheel groen, uitgenomen 't hoofd dat roodachtigh is. Het thiende af-beeldsel is van de selve in een gerolt, want als men haar anraakt, trekken sy haar op de selve wijs in, en verbergen haar hoofd voor alle ongemak. De elfde is uit het gheslacht van de kleinste, by na ysergrauw van lijf, maar ter zyden geel: Het hoofd, de voeten en het uitterste van de start zijn swart. De twaalfde is weder een van de alder-gemeenste, die de Kool beschadigen, geheel groen, uitgenomen de ringen die geel zijn. De derthiende is van de selve groene verw, met heel swarte ringen als zyde blinkkende, en heeft tusschen yder ringh ronde geele oogen, en in 't midden van die heel swarte stippen: het hoofd is geel met kleine swarte stippen gheplekt. Die op de derthiende plaats afgeset is, ghe-lijkt eenighsins met het lijf de gladde Rupsen, maar heeft weerzyds dry voeten, van welke maar twee van de Schilder afgemaalt zijn: Hy is over 't geheele lijf heel swart; Desen uit *Epidaurus* over gebracht, heeft

my *Antonius, Maria Alberghinus*, geleert Genees-meester en *Wysgeer* vereert, zeggende dat zijn poeijer een ongemeen genees-middel was tegen de kropfveren. De laatste is een Rupsje uit het kleinste gheslacht, by na geheel aschgrauw, met donker-geele ringhen.

III. L I D.

Van de Zydevorm.

W Y hebben boven geset dat wy een by-^{Naam Aldro. Insect. 2. cap. 4.}sondere beschryvingh van de Zyd-worm geven souden. Hier houden wy onse beloften, daar wy yets van haar tonnetje sul- len by-voegen: De Rups is de *Bombyx* van *Aristoteles*, by *Hesychius* *Ylometra*, oft soo andere menen *Ylesmeter*, by *Ambrosius* en *Basilus* *Indise-Worm*, by *Albertus* *Wolma- kende Worm*, by *Baptista* *Piëra* *Erica Bom- bicevora*, by *Scaliger* *Ser*, by *Ausonius* *Ser vestifluus*, en by *Pausanias* *Seres* genoemd. Sy hebben alle ses ringhen, en veerthien voeten, voor ses die kleinder zijn, achter acht, die na de derde ringh beginnen, en de beste twee zijn de grootste van allen, boven welke een rechte en scherpe start is: Tusschen yder ringh is een sienlijke swarte plek, op den rug tusschen de selve ringen zijn vier halve kringen die een groote *G* uit-maken, van welke de voorste sienlijker zijn als de achterste, die soo klein zijn datse het gesicht ontschuilten; Van 't hoofd over den rug tot den aars toe loopt een donkere streep: De opspalkingh van den bek is in alle even de selve, en by na die van de *Varkens* ghelyk; de oogen zijn swart en rond, en de stiet in gedaante als een *Visch-start*.

Van de teelingh en andere, dese hebben ^{Teelingh.} wy geset onder de wonderen van de natuur te zijn: Het is eerst een worm, en in een blaas oft pop besloten zijnde, sterft hy als ongevormt: Uit die pop oft blaas komt daar na een *Kappel*. Dit gekerfde kruipende dier word tot een vliegend door een plantdierigh middel beweeght, en sonder gevoelen zijnde met een wonderlijke hervormingh verandert, want de *Worm* eerst gekipt zijnde, soekt overvloedigh voedsel, welk opgegeten zijnde, valt hy met een veelvoudigh op- rechten van 't hoofd, als met de *sluimerfught* worstelende, twee oft dry daghen langh in slaap, en ondertussen van huid verandert zijnde, loopt hy tot zijn gewoonlijk voedsel. Als hy viermaal gevoed en geslapen heeft en vervelt is, veracht hy alle voedsel, en tracht na de hooghte, en op de teere takken ghe- klommen, en den buik wel ontlast zijnde, begint hy zijn wevery eerst met ruwe strepen over de takken, en sich daar na in een heldere pop besluitende, breid hy van 't midden naar den omkringh zijn witten, groenen, oft gee- len draad, tot een eyronde gestalte uit, daar hy negen dagen met alle neerstigheid mede bezigh is, en zijn werk voltoyt hebbende sterft hy; uit die pop in een plaats onder d'aarde geset zijnde, komt na thien daghen een

een ghehoorde Kappel, maar dese eet oft vlieght niet, en gereed zijnde om 't verlies van zijn kort leven met vruchtbaarheid te boeten, word hy op een zacht vel neder gefet, en dry, felden vier geheele dagen met het Wijfje verfamelt blijvende, sterft hy. Niet langh daar na volcht zijn Weduw, achter-latende omtrent hondert eyren als Geerskorlen, die van 't Mannetje geteelt waren; maar hier van, en van andere dingen die omtrent de Zydwormen voorkomen, heeft *Andries Libaut* nauwkeurigh gefchreven, in zijn anmerkingh, welke ik om de doorsnuffelaars van de natuur hier by voege.

Wijl het befwaarlijk is het gevoelen, en de ondervindingh van yder fchryver nauwkeurigh, en wat fy op verfcheide tijden hebben angemerkt te verklaren, en tot een befchryvingh te brengen, en na het gheloof van dese te verwerpen oft an te nemen, 't geen een yder door ondervindingh en antekening der dingen heeft waargenomen: waar in ook nocht *Plinius*, nocht *Pausanias* nocht andere, die anders als onbekent is, fchijnen gefchreven te hebben, te verwerpen zijn. So fal ik een byfondere befchryvingh van de Huis-Zydwormen, welke ik in 't jaar 1599. te Rotterdam felfs met neerstigh onderzoek en arbeid na de natuur hebbe ontworpen, en als in een dachboek angetekent. Indien 'er yets in Indie, Griekenland, Italic en elders op andere tijden, door dienst, opvoedingh en gewoonte oft anders is doorsnuffelt, (hoe wel de natuur gefeit word altijd op eene wijs te werken, en niet als inde toevallen te veranderen) dat fullen die mede toebrengghen, welke fulks hebben angetekent, op dat also uitte ondervindingh van veele, de befchryvingh der natuur haar wafdom krijge, en volmaakt werde. Omtrent den 25 April leide ik de eyren der Zywormen, op een flecht papier, 't jaar te vooren voort-geteelt, en in een warme ftoof's winters bewaart zijnde, inde ftralen van de zon die door de ronde glafen fcheen, welke eyren fwart, oft lootverwigh, doch niet alle, op eenen dach in een Rups veranderden, maar de meeste voor het einde van die maand. Dese Wormtjes quamen omtrent den uchtent-ftond uit; na dat elk zijn volmaaktheid bekomen hadde, verlatende haar legen dop, die wit was, het ronde bolletje ter zyden uitgeknaaght zijnde, in welk deel de kanten een weinig fwartachtigh waren door de ontfangen knagingh. De rode, en geele oft die met een fwart stipje onderscheiden waren, aten niets, oft om datse van 't Mannelijk zaat niet geraakt waren, oft het beginfel in haar verftikt was. De kleine Rupsen krijghen haar volmaaktheid in 't ey, en leggen in een kringh t'saam-gerolt, maar de dop uitgegeten zijnde, fy eerst een fwart blinkkende hoofje uitsteken, daar na komense trekkens-wijs met haar bekje de voeten op de vloer fteunende, en haar also met kragt helpende, voort; dan heb ik angemerkt dat haar terftond eenighe draden

uitte mond hinghen, die soo fijn waren datse nauwlijks als tegenden dach konden gefien werden: Hier mede maken fy haar hangende an de bladeren vast, oft klimmen langhs de felve weder op, als fy van een hooge plaats gevallen zijn, krullen haar in veelbochten, en trachten fo weder na de hooghte op de wijs vande gemeene Rupsen die de bladeren der bomen af-eten: Het Wormtje is fwart en hayrigh, met een witte kringh tuffen het hoofd en de borst, en met een ander op die plaats daar de buik an 't borsje raakt en vast hanght, verfien, welke nochtans om zijn hayrighheid in 't eerst niet wel sienbaar is; in 't eind van den rugh daar den aars eindight, fteekt een klein puntje uit, en de overighe vorm is geheel mette gedaante der Zywormen gelijk, behalven dat deruigh en fwartheid, door het dikmaal vervellen in een blinkende glat en witheid verandert, en uit een klein beesje een worm voortkomt, een middelste vinger van een man langh, met dry t'samen-gevoeghde geleden, en een pink dik, hoe wel fy alle niet van de felve grootte zijn: Ghy fult ook eenige kleine Rupsen vinden, met een start bestaande uit twee, oft dry booghjes, van welke de grootste uit de laatste ringh van den rugh oprijft, de kleine terftond uit de onder-gelegen fchors van de start. Ik heb een groote gefien die hier en daar met twee kleine beset was, in welkers plaats andersins eenige uitpuilende stippen zijn.

De voortgangh van de Rupsen is als van Zywormen, want fy hechten haar start op de vloer, en beweghen haar daar na trekkens-wijs met kringen; eerst de achterste deelen tuffen de start en voeten verheffende; en daar na dese vast-hechtende, het ruim tuffen de voeten en borst, tot dat fulks totte borst en de voeten felf komt, welke nu hangende, word de start ook beurtigh opgeheven, en de voortgangh geveft, want de bewegingh der dieren gefchiet op yets rustende, en dat fteunfel geeft. De nieuw gheboorne heb ik terftond Moerbefie bladeren gegeven, daar ik haar met een klein mesje in overbraght, oft felfs liet inkruipen, met welke bladeren ik haar in een houté doosje ftoot, maar fy klimmen op de bladeren van de randen opwaarts, en neerwaarts, want de byhandfels van den bek beletten haar niet: Also wierden fy gevoed van den leften April, oft daar omtrent, totten achtften May, op welken ik bevond datse eens vervelt hadden: maar fy plegen gemeenlijk van te vooren een weinigh te vertoeven, en den vernieuwende flapte slapen, indien dat anders een flap magh genoemd werden. Haar huid verleit hebbende vertonen fy haar terftond grooter, lichter en minder fwart, want het hoornigh deksel van 't hoofd dat onder het oude groeit, is na evenbedeelingh grooter; Het vel afghetrokken zijnde, fwelt ook het gheheele lijf, als of de engte van de huid eerst haar anwas had belet; Dat felve deksel van 't hoofd is als het noch

verfch

versch is, wit, daar na verstijvende, word het ook swart, tot datter meer vervellingen na volgen; maar gelijk sy voor het afleggen van de huid, haar van spijs onthouden, also schijnen sy ook een weinigh tijds daar na te vertragen, vermits haar werk-tuig te teer is, om de bladeren te knaghen. Als sy de bladeren overlopen, loopen sy ook dikmael over malkander, en dat lyden se geduldigh, so sy niet te veel geveert werden; Haar word dan eens oft tweemaal spijs gegheven, en die menigte houd haer in een enge plaats. Als sy genoeg gegeten hebben, vallen sy in slaap. Dan siet gy haar als dood, en de sluimer-zugtighe gelijk, met een opgheheven borst en mond op de blaaders als verstijft leggen. Maar in dien gy haar nieuwe spijs geeft, waken sy terstond op, en eten weder. Sy schijnen de nieuwe bladeren metten reuk te vinden, want eerste die noch raken, haken sy na de selve met een opgherecht lijf. Doch men soude menen of dat niet door een veranderingh van de gevoelende hoedanigheid geschiede: Haar drek is dan klein en swart als Buskruid; den 18 May veranderden sommighe weder haar huid, doch andere rusten en veranderden eenighe dagen daar na: De huid barst an 't einde van 't hooft, en blijft an de bladeren hangen, wijl de Wormtjes met orde in een kringh beweeght haar ontlasten; het bekje en valt ook niet terstond af, maar blijft een weinigh tijds an de nieuwen bek hangen.

Dan verandert de swarte verw in een gryze, en de Rupsen worden grooter; de borst nochtans is wit, en so vol saps, dat se schijnt doorluchtigh te zijn: maar wijl sy niet op eenen dach haar huid verleggen; so kond gy soo ghy wilt de ghelijke van de ongelijke afscheiden, maar ik heb se by een gelaten, en de nieuwe alleen spijs gegeven, wijl de andere noch in haar oude huid staken, en haar hervormingh verwachten, want ghy kond dan de stal niet suiveren, maar moet verbeiden tot dat se ontwaakt zijn, en op de nieuwe bladeren gedreven werden. De derde veranderingh begint op den 22ten May, op welke veel slieden, eenighe hadden ook haar vellen afgeleit; die waren doe niet meer swart, maar vertoonden een witheid ook met haar bekje, en uit haar quamen witte Wormtjes, en de huid verlaten hebbende, waren die meer gerimpelt, welke met geen draden an de bladeren hingen, maar die minder, welke daar an vast hingen; dese waren in de lenghte uitgestrekt in gedaante van een dryhoek, ten ansien van de hooghte, want de rugh rijst in 't miden scherp op, 't welk ik geloof te geschieden door de punt van de start, daar na toe getrokken en de huid opheffende; Het uitterite van dese huid is als een Visch-start in twee ghespleten: Dese vervelde Rupsen wierden weder gevoed tot den 25 dach, op welke ik bevonde dat se haar slaap weer vernieuwden, en dat ook eenighe op die tijd vervelt waren, maar de meeste slieden op den 26 dach, cenige doch weinige ook op den

27. 28. en 29. so datter nu meerder onderscheid was, maar die op den 27 slieden, veranderden op den volgenden dach, en keerden na een weinigh vertoevens tot de Spijs.

Door dese vierde veranderingh zijne uit Rupsen, glatte en witte Zywormen geworden nochtans met eenige lootverwige plekken, en een bekje als wit hoorn. Dit is de eerste maand van haar leven, en haar eerste ouderdom, maar wijl sy in de derde en vierde veranderingh van de huid beter zijn an te tekenen, en haar klaarder vertoonen, sal ik haar beschryven, gelijk ik haar heb angemerkt. De Rupsen naast an de derde en vierde veranderingh hebben een bezoedelde huid van ansien en barfer als de anwas van de Worm verdragen kan: Derhalven een sacht velletje daar onder groeyende, scheid se allenghs kens, en om dat se an eenige zenuachtige banden an weerzyden vast-hanght, daar eenighe tekenen van stippen zijn, en dese niet lichtlyk gebroken werden, isser meer arbeid in 't vervellen en een rult van twee dagen noodigh.

Wijl sy dan trachten uit te komen, scheid het oude bekje van het onder-ghegroeyde nieuwe, en de Worm self, vermits de huid an het blad vast is, rukt sijn voeten en beentjes, die nu inhalende, dan uitstekende, tot dat hy die uit de oude schoenen krijght; Ondertussen word de huid an de zyden rompelig, wijl het lichaam in schobben verdeelt, in sich t'saam ghetrokken, en weder uit-gerekt werd: Alsoo word de geheele rok van 't lijf geschud; daar na beweeght zich de worm voorwaarts, en trekt de zyds banden allenghs na sich, sijn schobben op haar orde voortsettende, en dan weder inhalende, dat men in 't begin by na twijfelt of de Worm voorwaarts oft achterwaarts sal uit-komen; maar nochtans worden op die wijs de banden gescheurt. De eerste bewegingh word gesien omtrent de borst, want daar scheid de stippen, van welke twee inde Worm, en twee inde huid gesien werden; doch wijl de schobben getrokken werden, vertoont sich een blauwe streep in beide zyden van de afgeworpen huid, soo om de stippen, als banden binnen an de zyden ghehecht: Ondertussen rimpelt de start, de voeten worden ontledigh, en de Worm komt in een halfvierendeel-uurs uit, het oude bekje noch voor an de mond hebbende als een muilband. Ghy zult ook sien datter in 't einde van de start een witte pees gesleept werd, waar mede de huid an den rugh vast ghehangen heeft. Sy krommen haar op allerley wijs; op den rugh, op de zyden en op den buik, tot dat se ten lesten los werden, maar die niet vast zijn komen gemakkelijker uit, en de huid van dese is by na in een klont gedrongen, maar van die is sy uit-gespannen. Indien ghy beide einden mette nagels vat en uitbreid, sult ghy de rechte lenghte vinden, mette overblijfselen van de voeten en schobben; want daar ontbreekt niet als het bekje, maar de
huid

huid van de vierde verandering is veel witter als van de derde, als ook het hoofdekfel. Die wormen zelf zijn nu Zywormen, so sy anders wel waarghenomen, en opgevoedt zijn, en zijn vet en wit, hoewel sommighe min als andere, so dat eenighe geelachtigh, en andere wat lootverwigh schijnen; de voeten en bekjes zijn in't eerst facht: derhalven onthouden sy haar een weinigh van't anraken der bladeren, en van ecten; Sy hanghen heel vast mette voeten, en konnen door hulp van de start ingetrokken en uitgerekt werden; maar de voorste voeten zijn stomper en dikker, uit dry geleden bestaande, en hebben in't midden een swarte stip, welk ik gheloof dat het werktuigh om te grijpen is, dat hy na sijn wil; ghelyk de Katten, kan voortsteken, en verberghen; De voorste zijn niet alleenlijk bequaam om voort te gaan, maar om de bladeren te vatten, het lijf voort te stuwen, sijn dradente verdelen, en tot ander gebruik: Sijn delen in de lenghte van't hoofd totte start, zijn het hoofd, een gerompelde bult an de borst, acht half-kringh-ronde schobben, en een drydobbele start; de bult van de borst is an't hoofd in eenige witachtig, in andere met twee blauwe plekken onderscheiden, welke met een geele streep doorsneden, en op verscheide wijzen in verscheidene ghestelt zijn; want in sommighe is de verw flauwer, en bleeker, en by na niet, in andere heel hoogh: maar daar sich die bult verheft worden vier knopen ghesien, an welke de huidt gehecht zijnde, rimpeligh werd: daar na volgen de halve kringhen; dese worden met een heel duun vliet, als met een streep uitten groene blauw, t'samen-ghevoeght; de schobben zelf zijn wit, hoewel dat'er in eenighe yet lootverwighs onder loopt, en als de Zywormen tot het spinnen bequaam zijn, worden dese geel: Sy worden ook yder ter zyden met een stip gheteeckt, die met een kleine kringh belopen is. Ik heb geseit dat'er banden zijn, 't welk ook in de tonnetjes blijkt; daar na is hy mette achtste schobbe, oft twee blauwe stippen onderscheiden, oft met halve kringhen, alsoft hy met twee halve Mannen, die mette hoorns malkander ansaghen, gheteeckt was: maar sy zijn in alle niet even ghelyk, en op d'een plaats meer sienbaar, elders weder dunder en kleinder, en meer oft minder lootverwigh oft wit: Hier na volgen twee lichte ringhen, en een die na de selve komt heeft twee knopen, tot die gheene toe, welke totten aars strekt, en een punt oft spits opsteekt: In de grooter worden eenighe uitpulingen angemerkt op yder schobbe, maar dese zijn uitsteekender in de derde. Het hoofd-dekfel zelf is hoornachtigh, maar ghelyk als in dry delen ghescheiden, in een recht en linker, die ghy meent dat teekens van de ooghen zijn,

en in de t'samen-voeingh van de mond, welke weder in haar byhanghfels en kaken met tanden versien, onderscheiden werden; De maghen-hals loopt langhs den gheheelen rugh tottet ondersteunsel van de start, boven welke tussen de laatste schobbe den uitgangh van den aars is: daar worden ook omtrent de boogh van de start eenighe senuwen ghesien, die gheduerigh op en neder beweghen, gelijk een hart oft slagh-ader; de senuwen zijn uit den witte geel, en als sy afgetrokken werden ontdekken sy een groene keeldarm: Sy hanghen an den boogh, als of daar de plaats der adem-haling was, hoewel sy geen adem halen, maar daar is sonder twijffel de plaats des levens, hoewel ik in de nieuwoorlingen een rood deeltje gevonden heb, 't welk van sich zelf als een hart beweegde, gelijk ik hier na verhalen sal. Als die boog doorsneden werd, loopt'er een geelachtigh vocht uit, en de wormen sterven wel niet, maar bewegen haar veel heftiger, krommen en buigen haar so, dat ghy oordeelt, datse groote pijn hebben, vermits dat senuwachtig beginsel beschadigt werd. Haar drek is de spijs gelijk, droogh en ses-kantig, lang en als ghestarnt, waar uit men de ghesteltenis van haar gedarmte kan oordeelen. Sy is wel groen van weghen haar ghenote spijs, maar om datse dicht op malkander ghepakt werd en droogh is, gelijktse swart, gelijk alle vogtighe dingen groender schijnen. Hier kond ghy nu, indien ghy wel toefiet, het Mannetje van't Wijfje onderscheiden, want in haar gheschiet 't geen de *Wijfjeer* seit in andere Wijfjes te gebeuren, te weten datse grooter en lijvigher, voghtigher, saghter en witter als de Mannetjes zijn, welke dunder, smalder en grauwer zijn. Indien ghy haar anraakt, sult ghy haar alle koud oordeelen. Sy lichten haar dikmaal mette achterste benen open blijven so stijf staan. Als sy eten willen, vatten sy eerst de kanten, en uitstekende ribbetjes an, heel anders als de Rupfen: Ik meen dat haar de by-hanghfels van de mond beletten, nochtans helpen de voorste benen wat tot het angrijpen der spijs. Sy eten de bladeren in't rond af, so datse een ronde holte over laten. Gegeten hebbende wijken sy af, en nemen veel op een hoop t'samen haar rust: Ik geloof datse haar met malkander trachten te verwarmen. Om de slapende van de geen die vervellen willen te onderscheiden, moet men de op en neder beweging vande senuwē op den rug waarnemen; want inde slapende is de bewegingh mette wakende even-ghelyk, maar in die vervellen sullen trager en minder, so datmen kan oordelen datse siek schijnen; ook hebben de slapende een enkele bek, doch die vervellen sullen hebben yets voor uit steken, en dat heeft niet inde eigentlijke Zywormen, maar inde Rupfen plaats. Eenige nu viermaal vervelt, worden an't hoofd donkeragtig, maar gaan evenwel voort met eten, eenighe groeyen niet seer an, maar blijven klein.

Boven is geseid dat van den 25. May tot den 29. de vierde veranderingh in verscheiden gedaan is: Van dees tijd dan totten sevendenden Juny, en voorts op den achtsten, negenden, thienden en elfden trachten sy heel begeerigh na voedsel: derhalven als sy vet en groot geworden zijn, moet haar drymaal daaghs, en op de leste dagen vier en meermaal eeten gegeven werden; want als sy bequaam worden om te spinnen eeten se grager, en flokken de bladeren ook mette ribben in: Maar ghy moet anteekenen dat'er omtrent derthien daghen verlopen tuffen haar vierde vervelling, en de onthoudingh van spijs, oft het beginsel van haar gespin; want de tijden slaan op malkander, van den 25. May totten 7. Juny, van den 26. tot den 8. van den 27. totten 9. van den 28. tot den 10. van den 29. totten 11. op welke ik de leste heb opghesloten, uitghenomen een klein Mannetje, dat langher volharde in't eeten. De meeste beginnen omtrent de leste daghen een geele verw te krijghen, die van achteren begint, en van daar totten bult van de borst sich verspreit, hoewel eenighe meer en by na geheel geel werden, en andere uitten wit en geel vermenght blijven. Als haar tijdt ghekomen is, scheiden sy haar na de zyden van de doos, noch raken de bladeren mette mondt meer an, hoewel sy daar over kruipen: Eenighe hechten haar draden an de hoeken, gelijk of sy wilden beginnen, andere kruipen langhs de kanten, en snuffelen over al om een schuilplaats te vinden. Ik heb de meeste in papie-re huisjes besloten, die ik hier en daar neersette, waar in sy mettet knagen van de kanten eenigh geluid maken; maar daarnaden droghen en vochtighen drek van den buik (want dan losen sy tweederley drek) uitgeworpen hebbende, hechten sy die an de achterste wanden van het papie-re huisje met sodanighen tayheit oft'er an ghelijmt was: daar na dry geduerige dagen besich zijnde, maken sy haar pop, en die volmaakt zijnde, verleggen sy ten vijfde-maal de huidt, met het hoofd en de start, en worden in een nieuw-boorling verandert: Andere in geen papier gesloten zijnde, maar eenige takjes in de houte dosen leggende, heb ik haar self een plaats tot een nest laten uit-soeken; daarghy moet anmerken datse meest de kanten soeken, en maken meest haar spinsel, soo het moghelijk is, in een selve plaats: eenighe dat in de rechte, en andere ter zyden wijdt en breedt uitspannende: Indien de plaats engh is, wordt de pop ter zyden wat ghedrukt, en houdt haar ey-ronde ghestalte niet geheel. De een is veel langer, breeder en dichter, na de grootte en sterkte van de Zyworm. Sy verscheelen ook in verw; want sy zijn oft goudt-geel, silver-wit, en citroen-geel, die tweederley zijn; want eenighe schijnen groenachtigh, en andere meer Citroen-verwig, hoewel dese alle van sommighe groen genoemt werden. De voor-

loper van alle, so veel ik heb konnen anmerken, is wit, behalven eenige weinige, die een Citroen-verwig spinsel maken; Eenige goudgeele hebben de binnenste rok wit, en de Citroen-verw is niet stantvastigh: want als de poppen in water uitgespreit werden wort de draad wit, en in loog geelachtig, en z: Maar het is nodig de stof der zijde te beschouwen, en wat dat geen is, 't welk de draadt sodanigent'famen-hangende lengte geeft.

Derhalven als ik een groote hier en daar dwalende worm sach, heb ik hem een draad om den hals geworpen, en om op te snijden na my getrokken; en hoewel hem de keel geworpt was, leefde hy niet-te-min hartnekig, en was nauwkeurig in't gevoel: want op yder snee van den rugh, nauwlijks van't mes geraakt zijnde, kromden hy sich geweldig, als of hy sich metten bek en voorite voeten wilde te hulp komen. De huidt doorsneden zijnde, heb ik een langen darm gesien, als van een Snoek, an't voorste deel hol en wijt, maar achter nauwer: op die darm lagen de senuwen oft slagaderen, die sich geduerig op en neer beweegden, en an den boog van de start eindigden. Dese boog doorsneden zijnde, lieper niet alleenlijk een sienbaar geel vogt uit, maar de einden van de senuwen lichten haar in't bewegen op, en de beweging verflauwde: dese darm heeft een dobbele rok, een uitterlijke dik, de andere innerlijke dun; de dikke is seer gevoelig, en omtrent de strot met veel slijmerigheit beset, welke daar na in de Nycedalus oft Kappel stof tot vleugels en 't hayr verschaft, ghelijk de uitterlijke vogtigheit tot een schel oft tonnetje t'famen-runt; de dikke rok doorsneden zijnde, komt de darm noch met de dunne rok bekleedt, uit, welke noch veel van de spijs daags te voor uitte groene bladeren getrokken, in sich behoudt: Men siet ook uitten doorghesneden dikken rok van den darm veel doorschijnende vogtigheit vloeijen, welke ik meen in plaats van bloedt te zijn, en door kokingh in de stof der zijde, en de leden van het beesje te veranderen. Het hoofd afgesneden zijnde, puilt het begin van de strot uit, en verthoont seer wel het hoofd van een Nijmph oft Nieuwboorling; De darm metten ingesloten drek uitgenomen zijnde, vertonen haar in den buik eenige t'famen-runningen, in gedaante als Wormen, van welke eenige tay en lymigh, andere geel, andere wit zijn, en onder die twee groote, de andere klein, de Wormen so gelijk, datter niet ontbreekt als de huid en't leven; sy eindigen an beide toppē in een spits, maar haar stant inden buik is dusdanig, dat yder spits na de start gekeert is, en het lijf dobbel gewouwen leit: Gy soud seggen dat het een t'faam-gevotwen draad was; indien het begin van den draad te makē van het spits af begint, is noodsaaklijk datse van de start na de mont omgekeert wert: ik meen dat de kleine witte deeltjes een swaker, en de grote een stijver draad gevē; Ik heb dese Wormtjes uitgenomen, en gesien datse

op papier gefet terftont verdrooghden, en een breukfame hardigheid an-namen, even gelijk het lijm der Koe-beesten, oft de pefen en darmen van andere Dieren; Dese stof is doorschijnende, en van eenderley aart, die geen mensch tot sodanighe dunne draden kan uit-rekken, maar dit is een werk voor de Zywormen, gelijk het rach voor de Spinnekoppen, 't welk haar alleen moet bevolen blijven: Het buitenfte vlies is uitterlijk wit, met een lootverw vermengt, maar is binnen met een velletje, ten deel blauw, ten deel gout-geel blinkende als in den Haringh, versien: omtrent den buik daar de stof van de zyde gefchikt is, was een dikachtige zelfftandigheid, bestaande uit fenuwachtige draden, en eenig spinfel dat een witte vetheid, met fenuwachtige vliesjes om-vonden, in fich bevatte: Sodanige word ook daar na in de Nijmph en Necydalus oft Nieuw-boorlingh, ghevonden, en hier in is een Vrouws teel-lidt verborgen; onder die zelfftandigheid zijn eenige lootverwige spruiten na de voeten gefonden, als koorde oft pefen: dese huidt word het Vrouwe-lidit overblijvende, binnen de Zyworm uitgeschut, met alle de uitpuilende leden, soo dat de Kappel uit de Zyworm niets mede neemt, als den buik metten darm en de fenuwachtighe deelen: maar in den darm en de teel-leden is de vochtigheid, waar uit daar na de stof van 't faat, en den drek van den buik voort-komt; nochtans de rauwe vochtigheid, die noch in den darm, en ten deel groen ten deel geel is, is eenighfins dik, en ook eenighfins waterachtigh. Indien yemandt het vet uitte fenuwachtige rokken der teel-leden affchiet, en op 't papier smeert, sal hy het selve verdroogt zijnde, roetachtigh en breukfaam bevinden; ghy sult menen dat het mette hom van Vifch kan vergheleeken werden. Het is dan openbaar, dat in de Zijworm dese deelen uitterlijk gevonden werden, te weeten dryerley voeten, een gheschobde geledingh van den buik, een borst, hooft, mondt, aars, darm, levendige slagaderen, oft liever fenuwen, wit vleesch an de borst, en de teel-leden, tuffen welke en den darm de stof van de zij besloten is, en daar boven de rokken en fenuwachtighe vliessen, daar de leeden mede bewonden zijn.

Of sy een hart oft geen hebben, mogen andere onderzoeken; Het is nochtans nodig dat'er sodanig een beginsel zy, en dat niet in 't hooft, oft elders, maar in de borst, van waar de levendighe kraght door 't geheele lijf verspreit werd: maar die beweging der fenuwen oft slag-aderen (soo als ghy die soud noemen willen) verthoont fich meest op den rugge van den borst, en niet van de buik, totte boogh van de start toe. Van de Nijmph, Necydalus oft Nieuw-boorling sal ik hier na spreken, en nu hier by-voegen 't geen ik van de oefening van 't zij-spinnen heb angemerkt.

Als sy op-houden van eeten gelijk geseit is, soeken sy een plaats om haar pop te maken, en hebben omtrent den uitgang van den aars een groen oft blauwe plek, en zijn over 't geheele lijf wit, met eenige groen, blauw oft geelheid. Ik heb ook ghesien datse in 't omdwalen dan dikmaal stil staan, en metten mond als gapen, ghelijk de herkauwende Koeyen, als sy haar spijs uitten rop weder ophalen. Het schijnt ghevoeghlijk dat de Zywormen dan trachten de stof van de zij na de mond te trekken. Indien ghy haar in een papier-huisje fluit, sult ghy het geluidt van haar knagingh den geheelen dach doof horen, en dan word in de punt van 't papiere-huisje den drogen drek neder-geleit, welk in vorm ronde bolletjes, swart, groen, oft geel geverwt zijn. Het laatste bolletje op een na is veeltijds groen, het alderlaatste geel. Het ghetal is na de overvloedigheid van den drek: want ik heb in de huisjes nu twee, dan meer, tot twaalf toe, sulke bolletjes van verscheide verw, te weeten swart, groen, en geel ghevonden, en die niet Star-wijs, maar bol-rondt; Met het leste geele bolletjes schoot ook een veelverwighe vochtigheid, en van onghelijke zelfftandigheid uit. Op de een plaats is die dikker, op de ander dunder, en een weinigh roodt, geel, en groen geverwt.

Gy soud seggen dat het waterigh bloedt was, hoedanigh het sich op suiver papier verthoont, daar ghy nochtans somtijts eenig groen met geel vermengt, somtijts ook yet krijtachtighs sult onder-vinden. In een glas toont het sich als looch: Maar om niet te twijffelen of het door de mondt oft den aars uitgheworpen werdt, soo weet dat'er niet door de mondt als zij uitghetoghen werdt, en den drek door den aars. Hoewel sy ook siekelijk, geworpt, oft geparft zijnde, eenigh voght door de mondt uitgeven; maar ik heb ook bevonden dat een vrye Zyworm door de achterfte deelen, beide vuiligheden uitschoot. Van eenighe word veel, van andere weinigh vochtigheid uitgeworpen: Die veel uitwerpen schijnen swaker, en minder zyde vergadert te hebben, want de meeste maken kleine zijde poppen, maar niet alle; wat verw de zyde hebben sal istwyfelachtig, want in 't beschouwen van 't hooft, den rugh, de buik, en voeten ben ik dikmaal naar mijn giffing bedrogen. Want daar word geen zy van enerley verw by alle gesponnen. Het uitterlijke is dikmaal wit, het middelste is goud-geel; Ik meende dat de geele wormen, geele, de witte ook witte zyde gheven souden, maar 't was valsch.

Want van beide quam witte voort. Ik ben eens, oft tweemaal, tot mijn oogh-wit gheraakt, dat ik het gheraden hadde, dat een geel Wijfje, sodanighe zyde soude voortbrengen; hoedanigh nochtans ook getrokken is van een Zyworm, welkers buik

uitten witte lootverwigh was, met een geele plek voor 't hooft: ik heb ook ghesien dat een gheheel wit wijfe witte zij spon, in kleine enghe papier huisjes, nochtans na evenbedeling van de worm, zijn de poppen kleinder en de knotjes vaster en dichter, nochtans heb ik in ruimer huisjes ook kleine poppen ange-merkt: Die niet opgesloten, en vry haar eigen plaats verkiesen, verquisten veel draden tot een vergeeffe knot, waar uit verlies van zijde volght, want de knotten zijn veeltijds kleinder en minder dicht ghepakt. Indien ghy de wijs van weven wilt navorschen, in dese kond ghy die leeren kennen; want na datse een weinigh tijds gedwaalt hebben, en nu hier dan daar ghetracht hebben haar werk te beginnen, rekken sy ten lesten haar scheer-draadt, en de vastigheid van haar wooningh uit, en die enkel oft veel-dobbel, na dat de grontslag dient hecht te zijn; dit doen sy met kraght van haar lichaam, wijl sy an haar achterste voeten hanghende, het hooft en de geheele borst, nu op, dan neer, achter, voorwaarts, en ter zyden bewegen, om te soeken of sich erghens een bequame plaats om haar knot an te hechten, op-doet, en dit doense niet by 'tgheficht maar by 't ghevoel, want sy zijn donker van ghesicht. Indien sy omtrent de gront besich zijn, steunen sy met het achterdeel op de selve, indien in de hooghte, hanghen sy met het selve achterste, 't zy oft an takken oft yet anders: maar de borst en 'thooft drayen sy vrijlijk om, en so het nodigh is veranderen sy ook haar achterste stant, also wordt haar eerit begin oft voorzaal ghemaakt: en nu is de buik van de droghe vuiligheidt ontlafst, en de voor-plaats volmaakt, so dat nu de worm veilig is van alle uitterlijk onghemak. Den lesten drek loft hy mette vochtigheid, waar van voor gesproken is.

En hier mede wordt de knot dikmael be- vлект, langs welke die nochtans totte gront neer-vloeit. De buik ontlafst zijnde, sit dese Wever een weinigh stil, en ontfet sijn aars als of hy de parslingh hadde, dan haalt hy de stof op van de rechte zyde, en daar in volhardt hy gheduerigh, totten lesten adem toe, en tot dat sijn zije knot voltrokken is: dan pakt hy sijn zij allenghskens nauwer op malkander, tot datse ey-rondt wordt, en waar in hy sich kan omdrayen: sijn mondt, borst, en voor-voeten zijn in gheduerighe bewegingh, en het achterdeel hanght, nochtans versetten sy haar op een ander plaats, als sy haar schikken om de grontslag oft top te vormen. Die in de laaghte omtrent de gront haar poppen weven schijnen op de blote gront neer te sitten, maar spinnen allenghskens draden onder sich, en maken haar pop overal even vast, behalven in den top, tot welke sy om de engte niet reiken kunnen; derhalven word der selver bouwfel meer in 't begin ghemaakt, en dat van de grontslag meer in 't leste, hoewel

dees ook in 't begin niet vergeeten werdt.

Waarom als de draden afgehaspelt werden, de top eerst ontbloot, en de binnenste rok in vorm als een vinger-hoed overghelaten wordt: Sy spinnen soo tot den derden dach, en ghy kondse noch sien spinnen op den tweede, indien ghy de pop teghen de son oft lucht hout. In de papiere huisjes, is de grontslag opwaarts, en de top neerwaarts gekert, en die schijnt op de twee dagen ylder, en word eerst op den derden dichter: dan leidt de worm sijn huid af, en word een nijmph oft nieuw-boorling, 't geen licht kan begrepen werden; want als sy noch spinnen hangen sy vast, en men verneemt geen lompe val, maar als het een Nijmph geworden is, so valt hy door 't bewegen van de pop off er een steen in besloten was, en dese lompe val duurt tot dat hy in een Necydalus verandert is: want dan word de holligheid weder vervult, en de Necydalus hangt an de pop om uitgang te soeken; maar een worm heeft onder mijn voor-forge een pop gemaakt, welkers begin in de ingeslotene een hechten rok is, maar in de vrye bestaat het in draden die op verscheide wijfen over en weder getrokken zijn; Ander hebben anghemerkt dat'er in een pop twee, en ook dry ghesloten waren; maar nochtans als de plaats te engh wierdt, is die ghemeene pop door-ghesneden, en de Zywormen wierden ghevonden 't saamghedronghen te zijn; soo datse de ghedaante van dry 't saam-ghevoeghde vinghers gheleeken; bevrijt zijnde, hebbense yder wat, maar weinigh zijde voortgebragt.

Het is te merken dat'er bevonden is, dat eenige Zywormen in 't papier geen zyde gemaakt hadden, maar terstont in Nijmphien veranderden; dat ik meen die geene te gebeuren welke Latouw eeten, hoewel niet alle, en welke niet eetens ghenoech gegeven is, oft die siekelijk zijnde, niet stofs ghenoech vergadert hebben, welke stof ik meen dat, ghelijk het vet van 't overvloedig bloed, afgescheiden werd.

Daar gebeuren noch andere wanschepfels, van welke wy hier na spreken sullen.

De vorm van alle poppen is ey-rondt, maar ik heb een witte ghesien die recht bol-rondt was, soo dat hy weerzydts een kringh-ronde grondt hadde sonder spits: Hy was klein met sijn voor-looper, nochtans van rechtmatighe spitsheidt; maar de Zyworm veranderde daar in niet tot een Nijmph oft volmaakte Necydalus, ghelijk ik terstont sal uitleggen.

Het schijnt twijffelachtigh oft sy de zijde uitten aars, oft uitte mondt voort-halen, hoewel sy de selve altijd mette mont en voor-voeten verdeelen. Het is geen slegte bewijs-reeden, dat omtrent het onderstufsel van de start in 't onderste van den buik, een teeken van een spleet ghesien werd,

werd, en dat beide uitterste van de stof der zy in den buik derwaarts ansien: Hier toefstent ook de ontloffingh van de vuiligheid in 't begin van 't werk.

Want gelijk in een swangere Vrouw die haar kind sal baren, eerst de blaas en buik geruimt werd, also kan ook inde Zyworm geoordeelt werden, te geschieden van de zyde die tracht om uit te komen; Also begint ook metten arbeid de buik te swellen. De rypigheid begint van den buik door de geelheid angewelen: Sie daar, dat gaat eerst uit 't welk eerder rijp geworden is; daar-en-boven worden de Zywormen met dradige hayrigheid omtrent de voeten an de grond gehecht; eenige sietmen onder 't spinnen met den rugh drukken, om de zy te lichter uitten buik te trekken, en mette mond, en voeten te verdeelen: Dit soud voor het eerst gevoelen konnen bygebraght werden, maar het word door andere bondiger wederleid, want het gesicht betuigt self, dat de buik rust, en de draden uitten mond getrokken werden, en datse met haar lymigheid en t'samenhangingh van den bewoghen hals allenskens voortgehaalt werden. Derhalven trekken de Zywormen den draad alsoo niet alleenlijk op den rugh, maar voor-over op den buik leggende, en de worm keert sich vrylijk an alle zyden. Ten lesten so kan de zyde uit den aars oft de spleet onder de start niet voortkomen, want daar is geen wegh van de plaats der zy na den darm; en de spleet van de start, die de teel-leden van de toekomstende *Necydalus* betekent, is met een vlies overtogen: Daar-en-boven eer de zyde uitkomt janken de Zywormen dikmaal, alsof sy als brakende de stof na de keel lokten, en sy swellen niet omtrent de start, maar in 't midden van den buik. Ook inde *Papier-Huisjes*, als noch geen draad omtrent de voeten sich vertoonde, heb ik gesien datse alleen mette mond voortgehaalt en anhehecht wierd. Van gelijken op den tweeden Juny als ik sach dat hy heel neerstigh besich was om sich een knot te maken, heb ik het end van een draad uit de Worms mond vattende, en die noch vochtigh zijnde, tot een rechtmatige lengte getrokken, wyl de voeten en buik geheel van zyde ontbloot waren: Also hangen de jonge *Rupsen* ook an de draad die uit de mond getrokken werd. Niet anders maken ook de *Spinnekoppen* en de *Boom-rupsen* haar webben, en dit zy genoeg van dese vraagh.

Als de pop volmaakt, en de Zyworm in een *Nijmph* verandert is, worden de vellen gerooft, na datmen eerst eenige *Mannetjes* en *Wijfjes* die men wil tot voortplantingh van 't geslaght heeft uitgekosen: Sommighe willen datmen de kunne der Zywormen uit de verw sal oordeelen, andere uitte grootte, en daar is ook eenige bewijs-reden in, want om dat de *Wijfjes* in 't gemeen grooter zijn, makense ook grooter poppen, maar nochtans worden wy hier in bedrogen, om datt et

kan geschieden dat het *Mannetje* sterk zijnde, een groter pop maakt als een swak *Wijfje*, en ik heb'er gesien van gelijke hoe-grootheid, en ook poppen van *Wijfjes*, elders opgevoed, veel kleinder als van mijn *Mannetjes*: Derhalven moeten de tekenen die by de Zywormen self getekent zijn t'samen stemmen, waar van boven gesproken is; laat de overige poppen in heet water geworpen werden, en de *Nijmphs* sterven, oft in een warmen oven verftikt werden, na datter 't brood uitgenomen is, met die voorsichtigheid datse niet verbranden: dan de knot los gemaakt zijnde, laat u dienaars oft makkers gereed staan, om het begin van de draden te soeken, welke gevonden zijnde, moeten'er veel in een bekken koud oft lauw water geworpen werden, en laat een ander daar by sittende, geduerigh met een haspel de draden dertigh, veertigh oft meer t'samen gevoegt, afwinden. Indien'er een breekt, moet een ander het end soeken, en an den afwinder overgeven, en dat geduerigh tot datmen tot de binnenste rok komt, welke wyl sy heel beswaarlijk ontwonden werd, wordse ghedrooght, en de knot gehekelt.

Wyl de draden so afgewonden werden, werpen sy veel stof in de locht, ghelijk men ook op de grond van 't bekken eenige schyven siet die afgevallen zijn. Ik heb alle vlyt angewent om een pop als de knot los ghemakt was, sonder breken geheel af te winden, welke om haar verscheiden inwikkelingh, onsterkheid, en verscheide beginsels niet gefamentlijk kan afgewonden werden. Ik heb mijn wil bekomen, alleenlijk in 't midden van de zy, want de voorloper, welk de naaste is, breekt ook heel licht; maar het midden is tajer. De leste rok is ook met eenigh gewicht (want dan valt'er de *Nijmph* uit) door my heel voorsightelijk ontwonden tot het magere vliestoe, 't welk nauwlijk so dik als de nagel van een duim was. Die poppen die met haar gront tottet midden toe de top gelijk zijn, worden lichter afgewonden; beswaarlijker de gekromde en bultige, en welkers top een schelfer heeft; want hier an hangt en verwart den draad, so datse nauwlijks sonder breken kan afgewonden werden. De top word eerst ontbloot en geheel afgewonden, tot het midden van de pop.

Eene t'samenhangende draad van eene pop, heeft de lenghte van de voorgeschreven streep, seven-duisent-maal in andere acht en meermaal uit gemaakt: Nochtans zijns niet alle even dicht en groot, 't geen ook blijkt, wanneerse in vliessen van malkander ghescheurt werden; want ik heb sommighe in twaalf, andere in acht, meer oft minder verdeelt: De wilde Zyworm heeft een voorloper, bestaande uit een enkele rok, en de pop uit een weinigh dikker. Derhalven wyken de dunne ook lichtlijk voor de drukkende vinger, maar de dichte zijn weerstevigh. Als de top omtrent tot het midden toe gaapt, waar door het gat wyt genoegh is

voor de uit te vallen Nymph, rolt hy daar mette leste rok, daar alle de voeten en 't hoofd ingewonden waren, uit. Het hoofd van dese rok is dikmaal na den top van de pop gekeert, waar uit wy verstaan datse uit geschud is, wijl sich de Worm, als de pop volmaakt is, self stroopt, en opwaarts keert.

De top van de Nymph fiet na de grond, de start na den top; en hoewel de Worm meer als tweemaal so groot geweest is, nochtans word de Nymph tot een kleine gestalte t'faam-ghetrokken, so datse nauwlijk de lenghte van een knokkel van een Mans middelste vinger behoud: Sy leeft, en geeft openbare teikens van leven, met het roeren en krommen van den top oft start, als sy angeraakt werd. Indien ghy haar uitterlijke vorm besiet, sult ghy seggen dattet een gheschobde Worm is, die haar hoofd met een deksel verborgen heeft. De schobben zijn donker, als met rook bezoedelt, en acht in getal, tot het begin van den hoofd-top: In yders beide zijden zijn twee stippen als navels, uit welke de pezen en banden totte *Necydalus* toe reiken; op den hoofd-top is een witte plek, als of daar de mond van de *Necydalus* door-blonk, met dry kleine swarte stippen; Van daar, en van 't voorste deel zijn de beginzels der voeten en hoorns, achterwaarts na de zyden tekenen van de vleugels. Indien u ook lust de inwendige te besien, kont ghy hem op den vierden dach van sijn verschuilen, eer hy tot een *Necydalus* verandert, openen; ghy sult niet anders sien als een gemeen hol, en daar in dry verscheide vogtigheden, de een van waterige vloeyende selfstandigheid en geel: dese is door de geheele ruimte gelijkelyk verdeelt; de ander is bloedachtigh rood: die hanght in 't opperdeel, daar het hoofd en de borst sal groeyen. Het schijnt een ontwerp van 't hart te zijn, om dat ik daar na in een *Necydalus* sodanigen klomp gesien heb, die sich op de wijs van een hart beweeghde, indien anders an dit beesje een hart kan toe-geëigent werden. De derde vogtigheid is uitten witte geel, en gelijkt een gebroken Hoender-ey op heet water gedopt, oft geronnen melk met wat geels vermenght. Buiten daar de tekenen van de vleugels, en voeten gesien word, schuilt een slijmerigh vogtigheid, bequaam om de vliessen te maken.

Men fiet'er geen leden onderscheiden, ik gheloof datter leven in is, door toe-doen van een fenuwachtighen rok die naaft om de uitterlijke schors hangt; Want de Zy worm ver-toonde op die plaats een scherp gevoel, en een bewegingh van een hart en slag-aderen; Gy soud het recht een sak vol voltigheden konnen noemen: welke nochtans verghelken mette *Chrijsalis*, na dat de *Necydalus* uit ghekomen is, veel dikker, en een schors schijnt, die van binnen met rokken en een tuije vogtigheid bekleed is: Daar na volghet de wolligheid vande *Necydalus*, de vleugels, en voeten, de huid, en andere innerlijke

delen. Alsoo verandert de Zy worm in een keeldarm en buik, met welkers forgh alleen hy sich te voren bekommerde; nochtans ver-toont sich daer niet groens, 'twelk nochtans veel in de darm van de worm was, kortse eer sy begon te spinnen.

Het is dan ten deel uitgeworpen voor 't beginfel van de pop, en ten deel in een ander sap verandert: inde top vande start was ook iet lijms, gelijk het wit van een ey: ik oordeelde dat het een beginfel van de teel leden was, want daar heen is de lijf-moer geschoven, mette zaat vaten, welkers begin ook inde buik vande Zy worm gesien werden: De vogtigheden op een papier ontfangē en gedroogt waren swart, als met inkt vermenght: Maar de roetachtige selfstandigheid was noch wit, en hier en daar ver-toonde sich een roodachtige en saffraanachtige plek, met een witte stip van een krijtachtige selfstandigheid: Derhalven kost men oordeelen, dat de swartheid alleenlijk van geele en waterige vogtigheit was: die ook op 't papier, daarse dichter t'faamgeronnen was blonk als swarte inkt: De overige Nijmph ten deel van al haar zyde ontbloot, ten deel noch binnen haar knot in geheel, heb ik niet anders besorght als dat ik haar in de doos geleit, voor de vensters sette: Maar ik hadse in verscheide plaatse verdeelt, die ik oft mannetjes, oft wijfjes oordeelde, daar ik ook niet in bedrogen was, uitghenomen een: Also zijn vande opsluiting tot haar ontsluitingh ses oft seven-en-twintig dagen verlopen, in mijn kamer, die op de na-middag Son staat, in de somer-tijd vande maand Juny, in 't jaar negen-en-tnegentig: Want een wijfje op den elfden Juny opgesloten zijnde, is de *Necydalus* op den achtsten July uit ghekomen. Het mannetje dat op den negenden Juny begon te spinnen, was op den vijfden July een Kappel.

Op den selven dach quamen ook twe wijfjes voort, uit witte grootachtige poppen, en een mannetje uit een geele kleinder pop: op den seften July inden uchtent stond (want sy komen alle 's morgens uit) quamen een donker-verwig en ruig mannetje, uit een middelbare witte pop voort: Maar een wit teer buikigh wijfje, met grote vleugels uitten groene geelachtighe pop: Also ook te vooren quam een mannetje voort, niet een gout-geeel, en een wijfje uit een witte pop: dese hadden op den thien den Juny begonnen te spinnen. Als de *Necydalus* uit de gehele pop sal uitkomen; voelmen in 't bewegē die lompe swarte niet meer, en dan breekt het tonnetje omtrent den rug van de borst, daar na loopter veel klare witte vogtigheit uitte mont, en die plaats daar sy fullen uit-breken, wort natagtig: Door dese trachten sy met arbeid en moeite uit te komen; ik heb ghesien dat een wijfje op den achtsten July voort-quam, welke so veel vogtigheit voor uit zond, dat'er een merkelyke drup inde doos lagh: Doe openbaarde sich het hoofd, en sy steunde noch op de voeten, en dese trokfe weinig tijds na 't hoofd uit, en
sich

sich terstond op de grond stuttende, trok sy de ringen van den buik allengskens voort, so datse de eerste uit ghehaalt zijnde, wyl sy de tweede ook trachte uit te krijgen, haar met 'et voorste deel geheel t'famen-trok, als of sy op die wijs de volgende kringh mede wilde uittrekken; Maar het is gevoeglijk dat door die t'famen-trekkingh het gat verwijderd is, op dat daar na den aars met minder arbeid soud voort-komen.

Hier toe helpt ook de draijing na de zijde: Ondertussen drukt de dikke Necydalus, die veel voghts in den buik heeft, daar van, door dit worstelen wat uit, en bemorst het door-gate popje, soo binnewaarts, als omtrent het gat, mette vuiligheid van den buik; Die dunder zijn en minder arbeiden laten alles suiwer: Danghy sult sien dat haar ruigheid een weinig nat is van de vogtigheid die uitten mond gelopen is, om gemakkelijker te door-boren.

Sy rusten ook somtijds, blasen den buik op, en trekken hem weder in, als of sy de ontlede delen weder herstelden: Maar sy spannen de ringen soo geweldigh uit, dat de t'famen-voeginghen met een geel voght vervult schijnen, als of sy opgeblasen waren. De ontblote Nijmph en sult ghy, als de Kappel volmaekt is, twee oft dry dagen te voor sien bewegen, als of sy de banden wilde scheuren, met welke de Necydalus an het tonnetje vast is: Van die ghene, heb ik doen met een mesje, en mijn naghelen gheopent, op dat ik self sien soude de over-een-komst van de uitterste trekken, mette ondergestelde vliessen. Dat geschiede op den vierden July, als nu omtrent twintigh daghen van het spinnen voorby waren. De eerste schob afgenomen zijnde, quam omtrent het begin van de borst, op den rug, de bovenste kring van den buik in 't gesicht, welke kringhteer, velachtig, en met een natte ruigheid bedekt was, maar nochtans soo kort en plat, dat die ruigheid nauwlijk gesien wierd; Ter zyden onder de vleughels, welke in de Aurelia, oft tonnetje mette schoften vergheleken worden, waren twee t'faam-gevoegde waarachtige vleugels van de Necydalus, d'een op d'ander leggende, verborgen.

Sy waren alle kort en dun en noch niet geheel voltoyt, achter tussen de vleugels van de borst, vertoonde sich een knoop, over al met lang hayr beset, maar niet geheel bedekt.

De vleugels, en die rodigheid weg-gedaan zijnde, quam ik tot de bovenste, doch neerwaerts gheboghe strepen; hier onder waren hoorns, maar onder de volgende, op de borst lagen de voeten schuins na den aars gekeert: Onder een witte plek op den hoofd-top van de Nijmph leit de ruige top van de Necydalus, daar naast an het beginfel van de angels, in vorm als twee swarte stippen; Hier na volgt een teken van de mond, 't welk in 't begin om zijn vogtigheid genoegh uitpuilt, en heeft de ghedaante van twee witte Spongyachtige stippen, die met een spleet, als in een Leeuwen-lip ghescheiden werden; Den aars

is geheel als een witte onechte Bije.

De hayren worden in die vogtigheid als onder gedrukt, en schijnen heel glat; Sy bestaan uit kringhen, ghelijk de Zyworm en Nijmph; Ik maakte de geheele Necydalus niet los, maar hy trok sich self door sijn eigen kragt uit het overige tonnetje: ik sag met wat moeite hy sich ontloste van de banden van den buik, welke als witte snaren van de stippen der kringen afhangen, en in 't leedige tonnetje overgelaten werden: De aars hanght heel vast; derhalven wordt de top van 't tonnetje, inwaarts na de borst ghetrokken. Het was een Mannetje met onvolmaakte vleugels en vlokken, hem liet ik in sijn huisje, en hy ruste totten volgenden dach; doe wierd hy allenghskens wit, en de ruigheid quam meer in 't gesicht; de vleugels groeiden ook, en nu wat bekomen zijnde, en op den derden dach totte versamelingh toe-gelaten, deed' hy sijn werk heel wel.

Wat de gedaante van de Necydalus is, blijkt uit het voor-gheseide, en is ook boven genoechsaam verklaart: Dit moet'er by gedaan werden, dat den aars inde Aurelia meer t'faam-getrokken is, en buiten door het dikmaal opblasen en uitspannen, het derden-deel langer en grooter werd. Inde Aurelia oft tonnetje is een dry-dobbele spleet van den top door den rug van de borst, en daar uit komt de Nycedalus, de overige deelen zijn geheel.

Alle de overige Nycedali geboren zijnde voor den veerthienden July, bleven noch twee poppen in 't geheel, als onvruchtbaar, hoewel sy heel dicht waren: De een was een Mannetje rond en klein, de ander een Wijfje tweemaal langer en heel wit; de Worm was omtrent den rug in een bult verheven; de knotten van beide waren wit, maar van zyde uitten groene geel, hoewel in 't Mannetje de verw bleker was: Als ik de ronde mette punt van 't mes opende, quam het doodelijk te voorschijn, 't welk half een Zyworm, en half een Nijmph was. Het voorste deel was gheheel een Worm, het achterste een Nijmph, want hy had de geheele huid niet afgheleid, maar alleen het achterste, dat nevens hem in de pop lagh.

Het gestel van 't doodelijk was krom, soo dat de voorste voeten an de borst by na het eerste paar van de achterste raakten, want hier was de huid tussen de eerste en tweede voeging van de achterste gebroken, soo dat de Nijmph met het oude vervelsel noch bedekt was, daar het hoofd, de borst, met ses voeten, en een gedeelte van den buik noch in staken. De huid en het tonnetje weg-genomen zijnde, was binnen een volmaakte Necydalus verborgen, die voorseker gheleest had, om dat hy twee dagen te voor, als ik de pop doorsne, de selve nat ghemaakt hadde, en nu op den 19^{den} July als ik hem gheheel opende, eenighe merkelijke tekenen van bewegingh in den buik en voeten vertoonde: De oorzaak waarom hy sich niet konde ontlossen,

lossen, is bevonden in de hardnekkige anhanghingh van 't bekkeneel der Zyworm, ghelyk mede in de sterke huid van de voorste voeten.

Derhalven, hoe-wel hy op den rug van de borst een spleet, so wel in de Aurelia oft tonnetje, als in de huid gemaakt hadde, kond' hy nochtans het hoofd en de voeten niet uitrukken, en is also allengskens verfwakt: Hier heb ik de kennis van de natuur anghemerkt; want als in 't vervellen de voorste voeten ontwapent, en de achterste ook geheel afgescheiden werden, so laats nochtans aldaar tekenen, onder welke daar na andere groeyen; maar inde holletjes van de oude Zyworm waren de pennen van de vleugels ingevoeght, en 't geheele hoofd van de Necydalus mette hoorns was onder 't deksel van 't bekkeneel besloten: Sodaynigh was het Mannetje; het Wijfje van alle leven berooft, was noch wanschapen'er; Haar Zy-werk volmaakt zijnde; (dat een groter knot was, omtrent twee knokkels van een pink langh, maar veel dunder als in 't Mannetje, binnen wit, effen en blinkend, buiten ruigh en Citroenverwigh) had de Worm getracht haar vel te verleggen, en daarom hadse haar geheele rug voort-getrokken die seer uitpuilde, wyl de voorste deelen in een kringh t'faam-getrokken waren, maar had sich van 't bekje niet kunnen ontlossen om de hardnekkighe t'famen-voegingh: Daarom saghmen daar het hoofd van de afgeleide huid, de top der Nijmph, en Necydalus t'famen-gevoegt; welke t'famen-voegingh de huid in den buik ophiel, so datse niet geheel kondegestroopt werden; daarom hinghse ook mette punt van den aars vast, niet anders dan of'er een in een sak gesloten, en om den hals toegebonden was; Wyl daar een gat in den rug gemaakt was, soudse den rug wel uitgehaalt hebben, maar sy hingh noch met het hoofd en den aars vast, en lagh also gekromt en doot: Aldus had sich de afgestroopte huid. Hier uit puilde de Aurelia, so veel het opperdeel raakt, uitte Aurelia oft het tonnetje was de Necydalus by na ook geheel voortgekropen, mits de schel op den rugge gebroken was, maar de hoofden hinghen ongescheiden an malkander, ghelyk mede het achterste van den aars.

In den buik vertoonde sich een groote menighe van geele eyren, want het Wijfje volmaakt ook terstond binnen het tonnetje de vorm van de eyren in haar lijf-moer; Daarom heb ik ook gesien datse eyren voortbragten die met geen Mannetje gepaart hadden: Hier uit blijkt hoe de natuur het oude vel van de Zyworm eerst met haar vorm uitschut, die daar na een Nijmph word welkers tonnetje ook afgeleid zijnde, komt de Necydalus uit. Dit wanschepfel was dryvormigh, en waard om te beschouwen; Ghy kond daar in ook ten deel de Aurelia oft het tonnetje sien, 't welk, daar de vleugels getekent waren, donker-swart, en als met rood bezoedelt

was: Daar na hoe het Wijfje ghearbeit hadde uit te komen, bleek uit de voortpuilende eyren en uit de tussen-ruimte van de schobachtige kringen.

In andere hangen de kringen van den buik door tussen-komen van een dun velletje t'famen, maar in dese warense so ghescheiden, dat de zoom van de voegingh breder als de kringh was: De top van den aars, de afgeleide huid, en van de Aurelia of het tonnetje was tegen 't light so door-schijnende, datmen haar t'famen-voegingh ghemakkelijk sien konde. Tot het midden van de Aurelia strekte sich het uitterste van de Necydalus, die omtrent den rug hayrigh, hoewel onvolmaakt was, ghelyk ook de onvolwasse vleugels. Tot hier toe van de wanschepzels.

In een sterke Necydalus is het leven tay, insonderheid in de borst, want het hoofd en den aars afghesneden zijnde, roert hy noch sterk sijn vleughels, en loopt op sijn voeten, en dat noch totten volgenden dach oft langher. Het op-ghesneden Wijfje, heeft de lijf-moer vol eyren: so dat na veertigh voort-ghebraghte, noch meer over blijven; Sy scheen met een heel dun vel bekleet te zijn. Daar vertoonden sich ook eenige senuwachtige wegen, als door-gangen van ghedarmte. In 't midden van den buik was een blaasje, 't welk een aardachtigh sap van geele verw in sich hadde: Dit blaasje beweeghde sich gedurigh op, en neder, ik oordeelde dat daar het beginsel van 't leven; als in een hart besloten was. Omtrent den hals der lijf-moer, was een dobbele witte senuwachtighe knoop, hard en blinkende ghelyk een blaas van andere dieren, en dat binnen den buik. Want van de uit-steekfels der mammen sullen wy hier na spreken: De een knoop was grooter als d'ander. Den hals van de lijf-moer is als een trompet, an de welke buiten weer-zijds twee geele knobben staan, gelijk mammen. Omtrent den hals in een om-kring, met hoornachtighe houvaftjes, die boven stomper waren, met welke sy het mannelid omvanght: De borst is vleesig, het hoofd vlies hoornachtig; De hoorns zijn drykantig, met een wit uitstekende rug, met neerhangende pennen, om een dry-hoek te maken: indien ghy de selve in de levende doorsnijdt, vertoont sich een doorschijnend sap, uit den rug, oft uitte schacht van de geeverde hoorn, en van binnen een door-gang. Aldus hadt sich het Wijfje, dat ik levendt opende. Dood zijnde vertoonde sich niet in den buik, behalven een merkelyk hol van den buik omtrent de borst, en daar na die levendighe vogtigheid in de blaas, hoe wel nu niet meer levendigh, en ten lesten het overschot van de ontledighe lijf-moer; De bovenste deelen van 't Mannetje, komen met die van 't Wijfje over een: Indien ghy de buik doorsnijt, sult ghy veel rode vogtigheid daar binnen vinden, en daar-en-boven eenig ghesmolten vet vol senuwen, daar de door-gangh van 't teellid angehecht word.

Hy

Hy heeft een sonderling teel-lid, en niet van 't overige dat het wijfje eygen is. Zijn beschrijving is dusdanigh: Onder de start met lange vlokken beset, is een merkelyk gat, met een vliedachtigen om-loop so hard als hoorn, en gelijk als in twee tanden gescheiden; In 't midden van desen omloop, is den hals van 't teel-lid dryvoudig gespleten, met hoornige einden; Omtrent de selve staan roodachtige anghels, (de hoornighe uitsteekfels zijn alle rood, na 't swart hellende) de bovenste met haken, oft ghelyk de Geyten-hoorns neerwaarts ghekromt, de onderste alleen is recht. Dese angels zijn naast an den hals van 't lid, een weinig verder in 't midden van den omloop zijn dry andere kleine punten; Met so veel haken trekt hy de gevatte lijf-moer van 't Wijfje na sich, en voeght sich daar mede so vast, dat indien ghy haar versamelt zijnde wilt lostrekken, eer haar sult in stukken scheuren, 't welk ik dikmaal besocht hebbe: Maar hier uit kond ghy ook de vastigheid van haar t'samen-voegingh oordeelen, om dat ik ghesien heb datse geheele Somerse dagen versamelt bleven, en 's nachts oft omtrent den uchtentstont gescheiden waren, wanneer sy elk bysonder rusten, en ik veel ey-ronde wormtjes gevonden heb. Al werpt men haar in kout water, sy blijven niet te min t'samen-hangen, en met sout bestroyt zijnde van ghelijken, daar by doende water van Chalchantum noch al: ja het water met inkt en sout vermengt zijnde, bleef hy in 't leven, en vast-hangen; Ten lesten heb ik haar so de nacht over in 't water gelaten, en 's morgens lagen enige hondert eyren op de bodem van het vat.

De Necydali swommen self daar levend in. Een ander Mannetje heb ik in 't versamelen de kop afghesneden, maar hy is niet afghevalen.

Ik heb de borst van den buik gescheiden, maar hy bleef niet te min vast-hanghen, tot dat ik hem met ghewelt af-trok. Het hoofd en borst, als van een doorgesneden Vlieghe, leefden heel lang, maar de borst langer. Dit Mannetje also doorgesneden zijnde, had ook in den buik een vochtigheid, die modderigh, en bruin-roodt was, met een darmachtighe selfstandigheid, geel en vliedachtig.

Het Mannetje op den 4. July geboren, is om sijn swakheid op den vijfden ghestorven, doorgesneden zijnde had hy niet in den buik: Maar anders is het leven van de Necydalus veeltijds seven oft acht dagen; want gelijk ik geseit heb, het is tay, so dat hy, als ik hem met vier sneden het begin van de vleugels, en de borst, en daar na eenige reisen den buik doorsnee, noch alsonbeseert leefde, hoewel die so ghehandelt zijn, meest 's ander-daaghs, de geest veylogen zijnde, sterven. Het Mannetje is heet om te versamelen, en wacht weinig tijds na sijn uitkomst, en dat eerst dikmaal den buik ontlast zijnde, somtijds ook geen vochtigheid uitschietende, 't welk ook also in de Wijfjes geschiet. Die sterk is hervat na den

eersten dach van de versamelingh, een nacht tussen beide rustende, 's anderdaags het selve Wijfje, oft dat hem eerst voor-komt, so datse somtijds dry oft viermaal versamelen. Het Wijfje laat ook het Mannetje so dikmaal toe, hoewel sy niet altijd eyren voort brengt; want sy teelt niet, dan als sy eyren by sich heeft, schoon sy van het Mannetje bedauwt werdt.

Terstont na datse los worden, leggense eyren op orde d' een na d' ander, die men siet met een dringingh van den aars uitgedreven te werden buiten den uitstekenden hals van de lijfmoer, so datse op de gront raakt. Ik heb meer als vier-hondert van een Wijfje ghetelt, uit andere omtrent vier-hondert, die nochtans opgesneden meer in de lijfmoer hadden. 't Geen dan *Vidas* van hondert schrijft, is van de maghere en kleine te verstaan, hoedanighe ik ghesien heb datse werden uit versuim van goet voedsel. Sommige Mannetjes werpen eens voor de versameling haar vuiligheid uit, en daar na weder na de tweede versameling. Somtijts de Mannetjes los zijnde, doch niet versadicht, beletten het Wijfje dat alrede begint eyren te legghen, en versamelen weder met selve, hoewel tegen wil van 't Wijfje, 't welk met het trekken van den buik, en het wrijven van haar achterste voeten sich tracht los te maken. Also leide een Wijfje voor de versamelingh 17 eyren, na de eerste versamelingh los zijnde hondert vier-en-tnegentig, en doe weder versamelende, en na vier uren ontloft zijnde 245. daar na het Mannetje wederom haar aanvallende, schootse eenige vogtigheid uit als door een pijp, en versamelt en weder los geworden zijnde, leide sy noch meer alstwintigh eyren. De eyren die op den vierden July gheleit, en geel waren, wierden op den sevendenden rood, en daar na loot-verwigh. Sy wierden in een huisje voor de vensters in de na middagh Songeset. Maar de onvrugtbare veranderden haar verw niet, doch wierden alleenlijk plat. Ghy sult in de ontloste somtijdt een bevende bewegingh anmerken, als het trillen van de Koorfige: nochtans wil ik niet segghen datse de Koorts hebben, maar ik meen dat die trillingh uit de bewegingh van de fadelijke stof voort komt, door een damp die daar uit rijft, en de senuwachtighe deelen prikkelt. De leste Necydalus dateen Naantje was, heeft op den vier-en-twintighsten Juny tussen twee bladeren spinende een klein popje voortghebraght op den derthienden July, in welk behalven dat hy de kleinste van alle is, dit sonderlingh voortkomt, dat hy niet an de grondt van de pop, maar omtrent den top uitquam, teghen de wijs van alle andere. Het was een Mannetje, en ontsagh sich niet met een Wijfje, dat al drymaal versamelt, en nauwelijks leven over hadde, te voeghen; Maar tweemaal het spel volbraght hebbende, is hy daar na afgeworpen; De vleughels waren ook anders geteekent als in de andere: Want

daar de overige in de lenghte en breedte gestreept zijn als met boorden, so had dese vier lootverwige strepen in de breedte: maar tusschen de tweede en derde, na de uiterste hoeken vande vleugels, was een kleine blauwe kring, met een witte stip in 't midden. De natuur is in dit dier so vernuftig, dat'er altyds, hoe veel ghy van haar schrijft, noch wat opmerkens waardig voor-komt.

So veel haar onderscheidt angaat: Dat word genomen van de plaats en verw. Sy zijn Indise, Spaanse, en Kalabrise: die zijn groter als een Menschen duim, en haar huisjes als een hoofd. De Spaanse zijn kleinder als de Italiaanse, maar maken grooter en beeter poppen. De Kalabrise geven groter poppen en beeter zijde. Die elders ghevonden werden zijn kleinder als die. Ten ansien van de verw zijns wit, geel, en citroen-geel. *Aldrovandus* heeft die in dry platen afgebeelt. In de eerste plaat op de eerste plaats is een Wijfje, en gheheel wit, uitghenomen de achterste voeten die geel zijn. De tweede is gheheel uitten witte blauwachtigh, en een Mannetje. De derde uitten witte geel, heeft alle de voeten wit: dese maakt een witte pop. De leste is gheschildert, ghelijke haar somtijds door vrees oft koude t' samen-trekken. De eerste pop was gheheel wit, en van een witte worm ghemaakt. De tweede ook gheheel wit, en 't werk van een Wijfje. De derde by na heel groen, en 't werk van een Mannetje: De leste van de selve verw, en van een Wijfje. De vierde van de tweede plaat, is een tweelingh van een Mannetje en Wijfje t' samen geweven. In 't ghemeen worden dese poppen *Dopions* gheuoemt. De derde hadt by na het hoofd van een Haagdiich oft ander dier gelijk, langachtigh, en een weinigh spitsaflopende.

De eerste zijn gout-geel, beide wanschepfels, en niet ey-rond, van welke de een een Amandel ghelijkt, die noch mette schulp bedekt is, en d'ander een Persik: de sodanige worden gemeenlijk by ons *Venturins* gheuoemt. In de derde plaat hebt ghy op de eerste plaats een afbeeldsel van een Zyworm die vol zijde is, op de tweede plaats boven doorghesneden, daar sy haar zijde als eenighe darmen vertoont, op de derde plaats de zijde daar uitghenomen; op de vierde, vijfde, en seste, verscheide ghedaanten van *Chrijfalides*, na datse oft meer oft minder volmaakt zijn; op de zevende, achtste en neghende verscheide afgheleide vellen; op de thiende twee t' samen-hanghende poppen; op de elfde een platte pop; op de twaalfde een ander langachtigh, daar de Kappel nu tracht uit te breeken; op de derthiende een *Chrijfalis*, daar de uitkomende Kappel noch midden in hangt; op de veerthiende een pop so groot als een Karle-steen; op de leste een halve *Chrijfalis*, die uit een peervormighe pop voort-komt.

Sy hebben ook haar gebruik in de spijs gevonden. Een Geleert Man schrijft dat de Hoogduirse Soldaten haar gefruit gegeten hebben. Sy worden de Vogelen om te mesten voorgestelt, en zijn voor der selver siekten bequaam, ja ook als men daar an wanhoopt. Van haar opvoeding besie *Aldrovandus*. De zijde, waar van elders, gebrand, geneest de vervuilde wonden. Met sout vermenght zijnde, suivert sy de tanden, en sterkt het hart, daarom wordt sy ook in 't gemengde genees-middel van *Alkermes* gedaan; Indien met haar draad een Adder geworpt werd, gebruiken de Genees-Meefters die in de keel-pijn.

De naam van *Chrijfalis* en *Aurelia* heeft *Aristoteles* an het ey ge-eygent: want alle Rupsen die poppen maken, veranderen haar gestalte als sy opgesloten werden; want eerst sacht zijnde, en eetende, en haar mette voeten beweghende wordense daar na hardt, de voeten vertoon en haar niet meer, en worden niet beweeght als door anraken, en krijghen de ghedaante van een ey: Maar het is wonder datse van de *Wyfgeer* *Chrijfalides* gheuoemt werden; wijl datter ook veel groen, en niet weinigh witte zijn: Datse *Necydalæ* gheuoemt werden, hebben wy anders elders geseit, maar als die Rups in een *Aurelia* oft tonnetje verandert, gelijkt hy een jongh kint dat inde luyers gewonden is, by na met een menschen angelicht, met een kap en hoorns.

Aldrovandus heeft vier af-beeldfels in eene plaat gegeven. De eerste is van ongemene, en mogelijk een wanschapen gestalte, so om sijn onghemene grootte, als meest om dat hy een snuit an de kop heeft. Hy is geheel blinkend geel, met swarte ringhen. Van de selve verw zijn de *Chrijfalides*, oft de *Necydali* van de Zy-wormen, van welke wy ook eene hebben afgeschildert, te weten die op de tweede plaats gestelt is. De derde is groen, wat na 't blaauw hellende, over 't gheheele lijf met swarte stippen gevlekt. De Rupsen van dit geslagt maken geen poppen, maar veranderen in *Chrijfalides*, en strekken haar op de wijs, hier afgebeeld over een hout, blad oft steen, en veranderen daar na door de Son in Kappellen, die uitten witte groen zijn. De vierde is ook groen, maar blinkt als goud, hy is voor en achter over, en ook van ter zyden afgeschildert.

De Nieuwe-wereld heeft ook een Worm, de Zyworm gelijk, *Temiçli* gheuoemt: Die, als hy sijn volle grootte heeft sich in een dood-kist sluit, welken hy met draden onweven heeft, en daar na, als of het niet te beduiden hadde, sich self in de ghevankenis te sluiten, en de Ziel uit te blasen, hangt hy sich met sijn dood-kist an een takje, om metter tijdt in een Kappel te veranderen, en een ongehoopte hervormingh te bekomen.

IV. L I D.

Van de Curculio oft Kalandr.

DE Kalandr, die in een Kappel verandert, wordt onder de Rupfen geftelt, hy heeft die naam ghekrege na de ghetuigenis van *Varro*, om dat'er by na in hem niet anders als een rop ghevonden werd. Daar komen veele van haar voort als het Koorn eerst gemayt zijnde nat, eer het hardt genoeg gedroogt is, word opgeleit, oft dat de vensters van de Koorn-folders tegen de Zuide windt staan.

Kolumella
R.R. 2.
c. 10.

Sy worden fo wel in de Bonen als in de Tarw gevonden. Het enigfte genees-middel tegen haar opkomt is, dat men het Koorn behoorlijk op-leit, en de Bonen als sy op 't veld gedroogt zijn, met'er haast eer de Maan vol werd, dorst en binnen haalt. *Kato* ghebedt de dorst-vloer met droefem van oly te onderleggen; *Kolumella* met de selve de mueren te bestrijken, en z: Sy worden gedoodt met pekcl daar look in gekookt is, indien de grondt en mueren daar mede besproeit werden. Sy vluchten voor de Sabina, de Veil, de bloemen van de Hop, de bladeren van de Note-boom, de Alsem, Averi, de Nigella en z: Het is by de Oude en ons angemerkt dat het faat van de Rapen een wonderlijke kracht tegen haar heeft, om dat het foet en olychtig is zijn sy daar seer graagh na, en vervult zijnde, barsten sy daar af. Besie hier meer van in de Koorn-Wormen.

Kolumella
12. c. 2.

II. OPSCHRIFT.

Van de aart-gekerfde Dieren sonder vleugels met veelvoeten.

I. HOOFSTUK.

Van de Afellus oft Pissebedde.

DE veelvoetige gekerfde sonder vleughels zijn de Afellus, de aard-Scolopendra, en Julus. De naam van Afellus hebben de Latijnen an dit dier gegeven, niet om dat het den Eefel gelijkt, maar na die verw helt. Eenighe noemen 't Cutio, en Porcellio, *Plinius* hondert-voet, by *Aristoteles* Onos genoemd, by de Griekse Genees-Meesters Oniskos, by *Dioskorides* Kubaris, by *Abfyrus* Onikos, by de Asianers na 't seggen van *Galenus* Kyamos, 't zy oft vande vorm der Bonen, die hy gelijkt als hy sich in malkander rolt, oft om dat hy uitte halmen, en hauwen van de Bonen voort-komt. *Plinius* noemt hem Tylon van de hardigheid van sijn huidt: andere Julon, maar qua-lijk.

Galen: 3.
del.
Affect. 1.
11. de Sim-
pl. Medi-
ca. Facult.

Het is seit *Moufetus* een klein dier, nauwlijks een dwarse vinger langh, een halve vinger breedt, uitten blauwe swartachtigh; Hy heeft veerthien voeten, weerzyds seven, an

yeder voet een gelid, dat nauwlijks sienbaar is: twee korte sprieten, daar hy de weg mede afpeilt: de zyden omtrent de voeten zijn getand; Angeraakt zijnde, rolt hy sich tot een rond bolletje.

Onder de tegels en water-kruiken, heeft hy geheel de verw van een Efel. Hy groeit van het uitgeknaagde pit der bomen, 't welk tuffen de stam en schors verrot, gelijk ook onder de steenen, water-kruiken en z: Daar na versamelen sy, en legghen witte eyren, de blinkende Parlen ghelijck, en die veel op een plaats, ghelijck wy in 't jaar 1583 hebben anghemerkt. Sy leven met een lauwe vogtigheid, en verschuilen Swinters in de reten van de muiren. Uit de eyren komen eerst hardachtige wormtjes, die enigfins onbeweeglijk en wit zijn; Daar na fuigen sy den dauw en vogtigheid op de wijs van de oude. Sy worden in warme en droge landen ook gevonden, maar daar boeten sy metten damp en dauw van den nacht al wat door de hitte van den dach uytgewafemt was. Dat hy an *Aristoteles* niet is bekennt geweest, word hier mede bewesen, om dat hy uitgenomen de start, hem mette Zeeluys vergelijkt.

Sijn gebruik is inde Genees-konst veelerlei: sy openen, verdunnē, en verdrijven; sy helpen totte water-losingh, indien sy met Wijn gestampt gedronken werden. Sy drijven het graveel af, indien twe gestampt met een halfvierendeels loods Muifen oft Duiven-drek ingegeven werden. *Galenus* ghebruikte met Honig-Wijn in de Geel-sugt In de eng-borstigheid worden se met Honig gelekt van *Afklepiades* gepresen, *Hollerius* en *Agrikola* bevestigen het selve: Sy genesen by na alle siekten der oogen, uitghenomen de Staar, in dien sy versch en wel gestampt, uytterlijk oft innerlijk, met een bequame vogtigheid werden gebruikt. Ik sal niet van de pijn der oiren, van de hete gheswellen achter de selve oft van de Kropfweren spreken. Levend op-geleit genesen se de vijt, sy ghenesen met het derdendeel terpentijn gebruikt de geswellen van de liefschen. Een falf uit een onffe populioen falf, een onffe oly van rosen, daar ook een onffe pissebedden in gekookt, en met vier asen saffraan gemenght is, word tegen de speenaderen seer gepresen. Andere kookense met vet en boter, en vermengense met een doyer van een ey. Dry onffen oly van Violen, daar vier pissebedden in gekookt zijn tot dat een derdendeel verfoden is, houden van buiten opgesmeert de soute sinkkingen tegen.

't Geen ik van de rijfende steen geseit heb, houd *Laurebergius* voor seker, 't welk *Hartmannus* ook toestemt. Na het ingenomen genees-middel volgt een hitte over 't gehele lijf, en een moeylijken dorst, met pijn omtrent de voeten. Besie haar bereiding by *Laureberg* in een bysondere handelingh. Hy word van de Kinkvorschen gegeten, als ook van de Lant-Kinkvorschen en Slangen. Totte pissebedden behoren de Pollinen Koyayhaal. De Pollin heeft een wonderlijke kraght om splinters

Diosco-
ridi 2. c.
37.

Hartm:
Praxis
Chymiatt:
pag. 160.

Nieremb:
1. 13. c. 18.

uit te trekken. Het is een klein dier, met hondert voeten, 't welk buiten op-geleit de pijlen en splinters haastigh uit-trekt. De Koyayahoal, by andere Tzinchoillin, en by sommige Ichcathon genoemt, is opwaarts blinkend-geel, en met veel rode voeten. Gedroogt, gestoten, en met water gemengt, en tweemaal 's daaghs op de kaken ghesmeert, versacht de pijn der tanden.

II. HOOFD-STUK.

Van de Landt-Scolopendra.

Aldrov:
infect. 2. c.
25.

Moufet: 5.
c. 8.
Diosko-
rid: 6. c.
43.

Agrikola
de Ani-
mal: Sub-
ter:

Theo-
phrast: p. 7.
c. 11. & 1.
8. c. 9.

DE Scolopendra wort also genoemt om dat hy sijn angel opwaarts heeft: Sommige noemen hem Hondert-voet, Duifent-voet, Slijk-varken, en veel-voet. By *Aristoteles* word hy Scolopendra genoemt, by *Theophrastus* Scolopia, by *Varinus* en *Hesychius* Amphidesphaganon, by andere Seps, en by de gemeene Grieken Scolopetra, by *Nikander* word hy daarom twee-hoofdig genoemt, om dat hy met een ghelijke luchtigheid, voorwaarts en achterwaarts kruipt. Dat hy veel voeten en geen pinnen heeft schrijft *Agrikola*, dat de *Julus* beter toe-komt, en doet er by, dat hy koperverwig, dun van lijf, breed, en ten hoogsten dry vingers langh is. *Aldrovandus* maakt hem het blat van de steen-varen ghelijc. *Moufet* wil dat hy so veel van de *Julus* verscheelt, als de Zee-kreeft van de Krabbe. *Robertus Konstantinus* seit dat hy in de start een hoorn draagt.

Hy word geteelt, en leeft in de stammen van de bomen oft in de palen die in de aarde staan; als die uitgegraven werden, komt hy voort, anders verberghet hy sich ghemeenlijk. Datse omtrent de wortel van het swaart kruut gevonden werden, hebben wy by *Theophrastus*. Sy hebben eertijds de Rhytiensers en Obterietes uit haar plaatsen verdreven, indien wy *Plinius* en *Aelianus* geloven. Als sy veel uitkomen, voorseggen de Boeren schoon weder. De plaats van haar beet wordt overal blauw, swelt, en verrot, en word de moer van rode Wijn ghelijc. Teghen de selve wordt fout met alijn gemengt ingenomen zijnde, seer ghepresen. *Agineta* prijft de Klaver met Asphaltites en Wijn. *Dioskorides* de wilde Rute, en de gestote wortel van Drakenkruit, met detakken en bladeren van de wilde Thijm, *Aetius* de Munte met Alfem en Wijn. Sommige meenen dat die fiekte alle genees-middelen veracht. Uitterlijk moet de plaats ghescherft, daar na diep inghesneden, en 't vergif door koppen uitghetrokken werden, dan moet'er 't sap van kleine Santoria met een derden-deel soete Wijn, tot de dikte van Honig gekookt, opgeleit werden, en met een leer acht oft veerthien dagen verbonden blijven, daar na moet de plaats met een spongie in warme Wijn genat ghestoof worden, en also sal de beet sekerlijk genesen. Besie het overige by *Dioskorides* en *Plinius*.

Nochtans hebben sy in de Genees-konst

ook haar gebruik. In Oly gekookt, nemen sy 't hayr wegh met een kleine jeukte: en met haar rookiel doden sy de Wantluifen. *Aetius*: 1. 7.

Aldrovandus meent dat de *Ophioctones* van de gemeene verscheiden is. Van andere heeft hy enige gedaanten angemerkt: De eerste is van een verw als een Amethijst, met rode en witte stippen geplekt. De ander is geel, met donkere plekken getekent. De derde kleinder, rood van verw, en op den rug swart. De vierde is ghemeen, van gout-geele verw, na 't Kastanie-bruin hellende. De leste heeft twintigh voeten, met langhe sprieten uitten yser-grauw geverwt.

Moufet heeft dry gedaanten; De eerste is de grootste, en een Lant-Scolopendra, van die dikte en lengte, die ghy siet: de verw is uitten donker swart blinkkendt; An yder kerf hangt een geel voetje, dat is weerzydts tseftigh. Hy beweeght sich voor en achterwaarts mette selve gheswintheid; want hy kruipt na 't hooft, en ook na de start toe, en wordt daarom van *Nikander* en *Rhodiginus* Tweehoofdig ghenoomt; Het deel tussen de start en 't hooft heeft hy niet eenvoudigh, maar veelvoudigh gekerft: waarom dit gheslaght doorghesneden zijnde, ook langh kan leven. Dit dier gheterghet zijnde, bijt so vinnigh, dat *Ludovikus Atmarus* (die hem ons uit Lijbie overghebraght en gheschonken heeft) hoewel hy met Handtschoenen en een dobbelen doek versien was, de selve nauwlijks in de handt konde lijden: want hy had sijn gheanghelden bek al diep door den doek gheboort, daar hy langh in bleef hanghen, en beswaarlijk kon afgheschudt werden. Een ander van dese uit Nieuw-Spanje over-ghebraght, is met een vlamighe streep op den rugh ghetee-kent, en ter zyden met een kopere verw; ghelijc ook sijn hayren, verciert: hy heeft ook hayrighe voeten, en sich met kraght verheffende, schiet hy snel voort. Dit is seer te verwonderen, dat de natuur dit dier een heel klein hooft gegeven heeft, en nochtans een geheugenis, en by na een redenka-velende kraght, niet met kleine mate, maar overvloedigh heeft toegepast; want hoewel hy ontelbare voeten heeft die ver van 't hooft afgescheiden zijn, nochtans weet yder sijn ampt waar te nemen, volgens 't gebied van dat kleine hooft, en sich oft gins oft herwaars te bewegen.

III. HOOFD-STUK.

Van de Iulus.

Dat de *Julus* by de Grieken, seit *Moufet* niet à lanugine, dat is vlokachtigheid, maar van de bloeyfel der Okkernoot-bomen also genoemt werd, is waarschijnlijk. Ik weet, seidt hy, ook datse in 't Latyn *Julus* ghenoomt werden, maar ik soud haar ook dorven *Triremis* oft *Galeyworm* noemen; want *Lijkophron* noemt de Roey-schuiten van Paris, die weerzyds met veel

met veel riemen versien zijn, na den naam van dit dier, de selve gelijkenis past *Nikander* de Scolopendra ook toe, waar uit blijkt dat de Julius, en Scolopendra gelijkvormigh zijn. De Spanjaarts noemen dese Centopeas, dat is hondertvoet, de Italianen Centogambi, de Engelse (mogelijk uit my) sullen hem Gally-worme noemen. *Numenius* heeft nae het getuigenis van *Atheneus* l. 7. de swarte aard-wormen ook Julius genoemd: Niet te min indien sy niet veel voerigh zijn, kunnen sy onder 't ghetal, en de naam van de Julius niet betrokken werden. De Julius dan is een korte Scolopendra, ghelijk ghesait is, in 't getal der voeten, niet alleenlijk de Pissebedde en Rupsen, maar alle ghekerfde dieren te boven gaande. Van de Julius zijn sommige glat andere ruigh; Ik heb een glatte in de Krop-salade gevonden, so dik als een kleine water-bies, en so groot als ghy hier siet: sijn hooft was heel swart, en de rug goud-geel: De buik uitten blauwe Silver-schoon, en sijn voeten en hayren so veel in getal datse de geheugenis en de ogen ontlopen. De tweede was heel swart, uitgenomen een witte streep, die van 't hooft recht over den rug na de stert liep. De derde was geelachtigh, en sijn hooft roodachtigh gelijk ook de voeten; maar de sprieten, en hayren omtrent de stert waren blauwachtigh. Indien ghy de vierde swart-roodachtigh van lijf maakt, en de voeten mette sprieten wat flauwer, sult ghy lichtlijk sijn gedaante volmaken: Van dese hebben wy sommige gevangen die uitte Mosch van de bomen tussen de schors verrottende voort-quamen, en andere die onder de water-potten, oft verrotte bomen verborgen lagen. Ik heb niet meer alstwee gehayrde gevonden: De eerste kroop in dese vorm en gestalte over een muer; hy was wit met korte swarte hayren. De tweede was blauw van buik, en op den rug angenaam geel, de mond rood, swart van ooghen, en grijs van hayr: Hy verberghit sich in de oude verolmde bomen, tussen de stam en schors, en ook tussen de stenen die met dicke Mosch bekleet zijn: Alle de Juli krullen haar selven angeraakt zijnde, tot een ronde bol.

Of sy vergiftigh zijn, weet ik niet; maar so dat waar is, so is voorwaar *Pennius* heel ghelukkig, die haar onbeschadicht verscheide reisen mette bloote hand geterghit en ghequetst heeft: *Georgius Agrikola*, beschrijft een Julius van kopere verw (maar hy

noemt hem Scolopendra) met dese woorden: De heel kleine Scolopendra word geteelt, en leeft inde stammen van de bomen, oft onder de palen die inde aarde staan, waar van hy de naam heeft, welke beweeght oft uit-gheroeit zijnde, komt hy voor den dach, die anders soude verborgen blijven. Hy heeft geen pennen maar veel voeten, als hy kruipt, verheft hy 't midden lijf als een boogh, indien hy met een stokje oft yet anders gheraakt werd, trekt hy sich t'samen: Hy is Koperachtigh van verw, dun van lijf nocht breed, en dry dwarse vingers lang, oft ten hooghste vier. Daer word noch een ander gedaente by na op de selve plaats gevonden, die rond en klein van lijf is, omtrent so dik als een draad, en bleek rood geverwt, en met so veel kleine voeten versien, dat het onmogelijk is haar te tellen; hy is mede vier dwarse vingherslangh. De Scolopendra van *Avicenna*, heeft maar 44 voeten, is een hand breed langh, so dun en klein dat hy in de oiren kan kruipen, l. 4. fen. 6. tract: 5. c. 19. Het vergift van dese seit hy is oft niet oft heel swak, en maakt geen groote pijn, welke mette bloemen van *Affodillen*, oft met *Azijn* en *Sout* terstond ghestilt werd. In dien, seit *Gesnerus* onse Juli in de huisen komen, vergaderen sy haar by de beste Suiker, ghelijk de Muisen by de beste Kaas. Onse *Bruerus*, een heel gaauw en ervaren onderzoeker van de natuur, seit dat hy in Engeland Scolopendra, die 's nachts lichten, en geheel blinkende van lijf zijn, op de heide ghevonden heeft; Welk ik, hoe-wel hy niet ghewend is te liegen, ten overvloed geloven sal: Doch daar om so veel te meer, om dat *Oviedus* seit het selve in Nieuw-Spanje op de velden, en *Kordus* in Hoogduitslant in de voghtige Kelders angemerkte hebben. Het is wonderlijk 't geen *Plutarchus* verhaalt, datter een ruw beeste met veel voeten snel voortlopende, en met veel zaats versien, van een jongen van veerthien jaren binnen Athene is uitgeworpen l. 8. *Symposi* probl. 9. De Kelder Julius gebrand, en het poeyer ingegeven, verwekt wonderlijk het water maken. *Merula* seit, het sap van de Julius, met het bloed van de Pissebedden uitgheparst, is een Goddelijk Genees-middel om de witte vlekken van de ooghen te genesen. *Arnold. Brevior*. l. c. 18. Tot hier toe van de Julius, van welkers aart ik het ghevoelen van *Hesychius*, *Aristoteles*, *Nikander*, *Lijkophren* en *Ardoyrus* voorbyga, om dat het verscheiden, en onwaarachtigh is

B E S C H R Y V I N G H
V A N D E N A T U U R D E R
G E K E R F D E D I E R E N.
H E T III. B O E K.

Van de gekerfde dieren sonder voeten.

I. H O O F T - S T U K.

Van de Wormen in 't algemeen.

It hebben wy van de Land-gekerfde dieren met voete willen seggen; sonder voeten zijn de Wormen, de Teredo, de Aardwormen, de Tinea en de Slek.

De worm heeft

Naam. den naam Vermis by de Latynen gekregen van Vertendo, dat is van wenden oft keren, om dat hy sich an alle zyden wend en keert, gelijk het *Isidorus* behaaght; ten waar men dat van Serpo, dat is kruipen, wilde afleiden.

Teelingh. De oorspronk van alle is niet so seer de verrottingh uit overvloed van vogtigheid ghesproten, als wel eenigh zaad, oft zadelijk beginsel, 't welk een bequame stof bekomen de, en van de omringende warme locht opgewekt, sijn kragt verthoont, en sijn levendijke werkingh begint te oeffenen, waar door ghebeurt, datse ook in dinghen die niet rotten konnen gevonden werden: En de Molenaars wanneer sy haar stenen bikken en scherpen, vinden wormen die daar in gheboren zijn. *Plinius* schrijft dat geen van alle oogen heeft.

Aart: *Galenus* datse een klein teken van oogen hebben, maar 't gevoel, en de smaak is haar niet geweigert; Sy verbergen haar ook voor 't geluid, en vlughten van bittere dingen, maar soeken en suigen de zoete; Sy kruipen de deelen van haar lijf booghs-wijs in-trekken de, en het achterste na haar trekkende. *Galenus* zeijt datse als de baren beweeght werden: Sy hebben nocht verstand nocht gheheugenis, waarom haar sommighe vergeetachtig genoemt hebben. Midden doorsneden zijnde, leven beide stukken, en worden gevoet met dat gene waar uit sy ontstaan zijn.

Gebruik. Sy strekken de Vogelen en andere dieren tot spijsse, maar men seijt dat allerley geslagt van de Indianen ghegeten werd: *Lopez* seijt datse die rauw inslokken. 't Geen van de worm Schamir, van welke de Joden schryven dat hy in 't opbouwen van den Tempel van

Salomon gebruikt wierd om de steen te kloven, zijn beuzelingen.

Haar onderscheid is veelerley, ten ansien ^{Onder-}scheid. van groote, plaats, verw en anders; sy zijn groot, klein, middelbaar, en so langh datse haar tot een elle-booghs lenghte uittrekken, sy zijn swart, rood en brandigh: Sommige hebben een rode kringh om 't hooft, andere hebben een start, eenige geen: In 't jaar M. C. C. LXXXV. dwaalden sy door Pruisen met starten als de Scorpionen. Die van haar ghefteken wierden storven binnenden derden dach. De schryver van het boek der natuur seijt dat eenige goutgeel zijn, welke so haast sy geboren zijn van de oude gevoed werden, en daar na sonder spijs levende, en als onbeweeghlyk blyven: Hy doet 'er by datse op gezette tijden weder levend werden; sommige zijn ruigh, andere niet.

By de Mexikaners, is een worm *Itzuaqua*, en ook *Sipantipe* ghenoemt, die met twee hoorntjes de wegh aspeilt, en uitten swarte en donker geverwt is. De worm *Tlaxquipillin* (oft Aardbeurs van de Mexikaners genoemt) is een swarte worm, welkers poeijer opgefroyt de Lazery geneest. De *Kayayahoal*, by andere *Tzinchoillin* en *Ichaton* genoemt, is een hardachtige vorm, opwaarts geel-blinkend, met rode voeten; gedrooght en gestoten en met water vermenght, en tweemaal daaghs an de kaken gesmeert, geneest de tandpijn.

In 't jaar M. C. IV. was in Italie een geslagt van vurige wormen die door de locht vliegende met haar schaduw het licht van de Son benevelde. Wy fullen haar volgens d'onderwerpen, in welke sy groeyen verdeelen.

II. H O O F T - S T U K.

Van de Wormen in 't bysonder.

I. L I D.

Van de Wormen die in de planten groeyen.

I. S T I P.

Van de Boom-wormen.

DE Wormen groeyen, oft in de planten, oft in de beesten, oft in de menschen.

De

De plant-wormen zijn oft boom, oft heester, oft peul, oft Koorn, oft Kruid-wormen.

De boom-wormen eten oft het hout, oft de schors, oft de bladeren, bloemen, oft vruchten.

Moufet:
Insect: 2.
cap. 19.

Die het hout eten, worden tweederlei onderscheiden, oft van de boomen self; oft van 't hout. Sommige beschadigen de vijgh, andere de kork, eyken, kaneel-boom enz: Die in de vijgh-boom ghevonden werden. Daar van komen sommighe uitte bomen self voort, oft worden daar in gebaart, welke Ceraftes gheuoemt werden. Want wijl het meeste deel der Wormen in ghedaante en vorm verscheiden is, nochtans is het voornaamste onderscheid in dese, datse in d'een boom oft vrugt geboren werden, en in andere overgebracht zijnde, niet kunnen leven. Nochtans seitmen dat de Ceraftes in de olijfbom groeit; en in de vijgh-boom jonghen baart. Derhalven heeft de vijgh-boom ook sijn eigen Wormen, en broeit de vremde die hy gekregen heeft, ook uit, maar sy veranderen alle in de Ceraftes, die enig klein geluid, als een gekrijsel van haar geven. *Sippontinus* eigentse twee hoornentoe. Als hy met knaghen so grooten gat ghemaakt heeft, dat hy sich daar in kan omdrayen, teelt hy een ander diertje voort, en verandert, op de wijs der Rupfen, de een gedaant in d'ander.

De kork-boom word gequelt met eenighe rosche hayrighe wormtjes, en daar van sterft hy, en verdort. De Mispel-boom teelt ook in sijn ouderdom sodanige Wormen, maar so *Theophrastus* verhaalt, grooter als in andere bomen. De *Alburnus* brengt een worm voort van vorm als de Hout-worm *Thrips* gheuoemt, waar uit daar na de Muggen, oft een gedaante van Nacht-kappellen voortkomen. By *Hesychius* *Xylophagi* gheuoemt, om datse de wilde Peer-bomen beschadigen: Het wormtje van de *Esculus* oft *Eyken-Heesters* (van *Suetonius Galbus* gheuoemt) is van een wondere kleinheid, waarom die, welke alder-eerst de by-naam van *Galba* onder de *Sulpity* gekregen heeft, also van sijn kleinheid is gheuoemt. De *Platanus* brengt de *Karabus* voort (na't seggen van *Aristoteles* en *Hesychius*) een worm de *Zee-kreeften* gelijk, met sesvoeten versien. De *Kasioborus Scolex* van *Hesychius* word aldus geboren (na't ghevoelen van *Theophrastus*) sy snijen takken van de *Kanneel-boom*, en nagen die versch in *Osse-huiden*, uit dat rottende hout seitmen dat dese Wormen groeyen die het hout knagen, maar de schors om sijn scherpigheid niet anroeren: Dat hout is ten huise van *Pennis* gesien, 't welk van een Wormtje uitgegeten, en afschgrauw van verw was, niet heel hard, geheel onsmakelijk, en sonder reuk, recht anders als sommighe *Portugese Koopluiden*, en eenighe *Bastart-genees-meesters* onkundigh van de enkele genees-middelen, bevestigen.

De Worm *Rauka* groeit inde wortel van de *Eyke-boom*, en beschadigtse, men set,

seit *Plinius* qualijk den *Olijf-boom* daar *Eyken* uit-gegraven zijn; want de worm *Rauka* die inde wortel overgebleven zijn kruipen inde wortel van de *Olijf-boom* over, en beschadigen dien.

De *Schors-wormen* worden weinigh van de oude genoemt; de *thienvoet*, die *Klopt* gheuoemt werd, hebben wy boven beschreven.

De *Syrones* eten de bladeren en bloemen van de bomen, welkers dikte hoe groot die zy, kan daar uit geoordeelt werden, dat hy tussen de vliessen van de bladeren door-borende, inkruipt, sonder de selve vliessen te scheuren: Behalven de *Afijn-worm* (seit *Iohannes Kamerarius*, heb ik geen worm so plat gesien: De holten die hy maakt, gelijken dikmaal heel dunne veeseltjes; Sy beschadigen meest de bladeren van de *Kars* en *Appel-boom*, daar sy zat zijnde, uitvallen, en schijnen als uit veel *Pompoen-zaat*, inde breedte t'saam-gegroeit, gevormt te zijn, behalven dat sy veel kleinder zijn: Van dese dood zijnde, groeit een ander diertje, ghelijk ook dese van andere.

De *Syrones* zijn de *Akari* oft *Maijen* heel ghelijk, welke de *Engelse*, die soo in 't hout, schors, bladeren, bloemen, en vruchten der bomen, als ook die in de kaas en het wasch voortkomen, *Mites*, dat is kleine, noemen. Sy verschillen van de *Syrones* daar in, datse schijnen uit veel *Akari* te bestaan. Maar de *Akarus* is self een rond wit dierte met sesvoeten, en so klein dat het heel hard tussen den duim en vingers gedrukt, om sijn kleinheid niet kan beschadigt worden. *Antigonus* en *Aristoteles* hebben hem *Dinos Tamion*, dat is *Jupiters-Schafmeester* gheuoemt, mogelijk daarom, om dat hy de dikste *Wijn-vaten* door-boort. En voorwaar indien'er niet godlijks in dat dier was, hoe soud in so kleinen beesje so veel kragts zijn. Op de bladeren van de *beuke-boom* worden ook eenighe kleine knobbeltjes gevonden, daar kleine *Wormtjes* in zijn.

Die in de vrugt der bomen groeit, word, (so *Theophrastus* spreekt) *Scolekobrotos* gheuoemt, welke wy ook als sy noch onrijp is in de kork, peer, en mispel-bomen sien. De *Olijven* hebben een Worm so in de schel als in de pit, die *Karpa*, en by *Theophrastus* een pest gheuoemt werd, die niet behoort verwarloost te werden; mits sy niet alleen het sap en den oly verteert, maar ook de harde schel van de karn opeet. In de door-boorde galnoten, word ook een Wormtje gevonden, dat midden in het mergh groeit, waar uit daar na een geslagt van muggen en vliegen voortkomt: ghelijk *Valerandus Doures* een *Kruidmenger* van *Lyons*, beschrijft. Daar groeyen ook somtijds Wormen in de eijke-bomen, en zijn vose appelen: Waar uit de starkundige schaarsheid van leeftoght voor dat jaar voorseggghen. Dat'er Wormen in de sink-nooten zijn, is bekender, dan datmen dat behoeft te bewijzen: voornamentlijk in voghtighe *Somers*,

mers, enby Zuide-Winden. Het is wonder 't geen *Ringeberg* door ondervindingh beschrijft; Dat dese Wormien met Schape-Melk gevoed, so groot als slanghen werden. *Kardanus* nochtans bevesticht dat selve, en toont de wijs van voeden an in 't 7 boek de *Rer: Variet*. Daar zijn Wormtjes in de dorre vijgh-bomen, die gelijk welke in de sinknoten voortkomen, met een swart hoofd, het overige lijf uitten gele wit, maar kleinder. Ik heb bevonden (seit *Bellomus*) dat de vrugt der Cederbomen, gelijk ook de Pijn appel, de wormen onderhavigh zijn: Sy zijn in dikte de *Cecindela* gelijk, en een dwarfe vinger langh, met een hoofd als van een Vlieghe, maar platter, met twaalf kerven, en weerzyds an 't hoofd dry voeten, twee ronde sprietten, een dikken buik, en een spitse start; inde harde en houtachtighe *Opalus* is een breedachtigh zaat, dat dikmaal van de wormen uit-gegeten is, welkers poppen oft tonnetjes ghy daar ook vinden zult. Daar kan geen vrugt genoemt werden, die niet van de Worm oft Mot besmet werd: Ja self somtijds de *Manna*, de spijs, (gelijk de *Rymers* versieren der Goden) ja gelijk de *H. Schrift* bevesticht, de spijs der kinderen Gods, heeft ook haar Wormen ghehad, als het boven 't gebodt Godts tot 's ander-daaghs bewaart werde.

Betrek hier ook toe de *Nopal Ocuillin*, oft de worm van *Tunæ*, en de *Axocuillin*, oft *Cuchipulutl* van de Indianen: Van die spreekt *Nierembergh* aldus: In *Hukxutle* een landschap van *Panikon*, is een geslacht van een boom, welke lange en smalle bladeren draaght, binnen welke wormtjes groeyen met witte en blauwe strepen onderscheiden, die wonderlijke kraght hebben om de dulligheid te genesen, indien'er twee gestoten, met water ghemenght, ingegeven werden, oft so de siekte veroudert is, twee oft drymalen: Want daar volghet terstond slaap op, en de sieke gerust hebbende, word hy daar na weder met volkomen verstand opgewekt. Dese wormen zijn onschadelijk, en brengen niemant eenigh ongeval an als sy ingenomen werden; waarom sy ook vrylijk mogen gebruikt werden: Sy doen'er ook by datse de vallende siekte, en lammigheid genesen.

Van de *Axacuillin* spreekt de selve aldus: wy sullen hier een groot gebruik ook van de aldersegtste natuur sien. *Franciskus Hernandez* seit datter in den boom *Guampatli*, oft andere welke de onse om de ghelijkenheid *Pruim-boom* noemen (hoewelse nochtans tot een geslacht van de *Arabise Myrobalanen* schijnt te behoren) wormen groeyen, *Axocuillin* gheuoemt, die ruigh en bleek zijn, twee breede vingers langh, en een Gansschacht dik. Die van de bomen gheschud zijnde, latenze de inboorlingen in water opfieden, tot datse van een vallen, en datter 't vet van de selve vorm *axis* genoemt, boven opdrijft. Dit vet vergaderen de inwoonders tot veelerley gebruik, makender stuk-

ken van, ghelijk men van de *Boter* maakt, den oly in reuk en tayheid gelijk, entot al 't geen waar toe den oly goed is bequaam, maar sy zijn noch niet in gebruik van de spijs gekomen. Sy verzaghten de pijn van alle leden; maken de ghespanne zenuwen swak, verzaghten en ontdoen alle geswellen, en indien de natuur so genegen is, doen sy die rijpen. Sy zijn goed voor afgaande roos, en helpen de sweringen, de krampstugtighe, en de darm-breuken met hars en pek ghemengt, en verteren en verminderen in korte alle 't samen-vloeyingen oft vergaderingen.

De *Cuchipulutl*, beschrijft *Nierembergh* aldus; Daar is een geslacht van Wormen, 't welk omtrent de *Moerbese* en wilge bomen verkeert, so groot als een *Zy-worm*, enby na van die vorm welke sich ook, gelijk die, in de maand *October* in een sterk vlies befluit, en in den *April* tot een *Kappel* verandert zijnde voortkomt. Dese hanghen de *Indianen* an de *Kinder-wieghen*, menende datse daar door slaperigh werden; waar van sy ook den naam hebben. De selve ghepoeijert, en met haar eighen *Wijn*, welke de *Indianen Pulque* noemen, gedronken, verwekt hy de min-lust; Hy vertoont sich in 't land van *Mexiko*, en leeft van die bomen die wy genoemt hebben.

In dien ghy het onderscheid van 't hout daar sy in groeyen anmerkt, so groeyen sy oft in de groene stammen welke dekes, oft in de droge en dorre welke *Egxijsla*, oft in de vaste en droghe, welke *Thripes*, oft in heter hout, welke *Teranites*, oft weer andere in vast en droogh hout, welke *Kossu* gheuoemt werden, oft in de planken van de schepen, die den naam van *Teredines* hebben.

De *Dekes* hebben mogelijk den naam van *Daknein* ghekrege, so datter dikmaal omtrent haar wortel veel stofs leit, sy knagen de groene boomen, waar van sy een stof als saagmul overlaten. Sijn hoofd is wanschapen, en met verscheidentlijk dekfel overtoeghen dat hy na sijn wil kan uitspannen, en 't samen trekken. De voeten heeft hy achterwaarts na de start, ghelijk de *Kossu* an de borst. Het overighe lijf is met een sandighe schors bedekt, waar van ontbloot zijnde, sterft hy gelijk de *flekken*, berooft zijnde van haar schelpen. Op haar gesette tijdt veranderen sy in een pop, een tonnetje ghelijk; maar wat voor een gevleugelt beesje daar uit komt, hebben wy tot noch toe niet ondervonden, hy is veel grooter als de *Kossu* om sijn groote vratigheid, en niet so lekker. De *Specht*, en andere hout-pikkende vogels, die de bomen door-boren, en mettet geluid de holligheid onder-soeken, pikken en stoten so langh op die plaats, tot datse tot dese wormen toe komen, en de selve opflokken, want sy eten dese kost heel graagh, en brengen eenighe gheheele daghen over in 't doorboren van eenen boom, om dese te genieten.

De *Egxylyus* word in voos hout gevonden dat ook met een stok geslagen geen gheluid geeft:

Nieremb:
H. E: 13.
c. 30.

H. E: 13.
cap. 11.

H: E: 32
cap. 13.

geeft. Hy is de Ceraſtes, en de Pityokampe der Genees-Meeſters ſeer ghelyk, behalven dat hy weerzijds maar dry voeten heeft. *Gefnerus* ſchrijft hem een ſterken vuilen reuk, met een verrottende kracht toe.

De Thripes ſchijnen alſo van Terendo, dat is van verſlijten, ghenoot te zijn; Het zijn heel ghemeene wormtjes, klein en wit van lijf, met ſwarte hoofden, oft uit den rode donker, met ſes kleine dunne voeten omtrent den hals, en met een weinig roodts ſwartachtigh, en de wormen van de Zinknoot in gebouw van lijf heel gelijk, maar de helft kleinder en korter. Sy beminnen geen bruin maar wit hout, (hoedanigh is de Alburnus, de Haſelaar, de Berken-boom, de Kanneel-boom en Platanus, oft Andoornboom) welke ſy, vaſt en droog zijnde, doorboren, en de vochtigheid voorts uitſuigende, doen verolmen.

De Termites komt uit hout voort dat te ſeer door de Son verhit is, welke (na 't ſchrijven van *Servius*) uit het pit voortgeeft, ſijn eigen moeder alleen verteert, maar de ſtam en ſchors niet anraakt. Het is een onangenaam beesje, en ſo veel te arger, om dat het alleenlijk het hart, en de levendige bron der bomen ſchadelijk is: want ſy leven ook dikmaal ſonder huid oft ſchors, en het merg verteert zijnde ſterven ſy, want de natuur kan ſodanigen wond niet weder heelen. In gedaante van lijf zijn ſy de Koſſus gelijk, maar veel kleinder, en niet weinig ſachter.

De Koſſus is heel rompelig van lijf, waarom ook eenighe Borgermeeſters van Rome Koſſi genoemt wierden. De grootſte Koſſus ſchijnt omtrent een vinger dik, en dry dwarſe vingers lang, wit van verw, en by na de grote Rupsen ghelyk, waarom ſy van *Plinius* heel grote Koſſus ghenoot werden; Sy hebben weerzijds dry voeten, niet ver van 't hoofd afhangen, doch kort, klein en ſwart: Het lijf beſtaat uit twaalf ringen, die na de ſtart kleinder, en dooſchijnigher werden; het hoofd is dikachtig en ſwart, met twee lappen op 't voorhoofd, omtrent de mond zijn twee geangelde ſprietten, en yder ringh is met een rode ſtip matelijk hol geteekent. Het is een traag voortgaande beesje, welkers beweging nauwlijks gheſien werdt, waarom haar *Festus* dikbuikige en leuyaarts noemt. Sy hebben heel kleine ogen, een dikken rug, den buik een weinig hol, met een bleek-witte verw: Sy zijn vetachtig en heel ſacht, en groeijen in verſch en ontijdig gekapt hout; want indien het lang gekapt is, en veel vochtigheids verloren heeft, groeijender kleinder Koſſi in, die alleen in grootte van de andere verſcheelen. De Oude in Pontus en Phrygia (gelijk *Plinius* en *Hieronymus* verhaalt) plegen de ſelve voor lekkere ſpijs te eeten, waar toe ſy die ook met Meel meſten, om te voedſamer te werden. Sy komen in 't ghebruik van de Genees-konſt, ſo *Plinius* ſeidt, want ſy ghenefen de ſweeringhen, vermeerderen de Melk, en ſtuiten ook de voorts - lopende

ſweeringhen, 't welk *Albertus* ook ſeidt.

De Teredo heeft een groot hoofd, hy knaagt met tanden, en door-boort de eyken, 't welk het geluid ſelf te kennen geeft. Deſe worden alleenlijk (na 't gevoel van *Theophrastus*) in de Zee gevonden, want anders meentmen datter geen Teredo eigentlijk mach genoemt werden. Ons heugt datter ſommighe van deſe ſo groot, in de Venetſe ſchepen, die wat te lang in de Haven van Alexandria gelegen hadden, geworden waren datſe een elle-boog in de lengte, en een duim dik waren. Hoedanighe ook *Franciskus Draak*, als een tweede Zee-god met ſijn werelds dwaal-ſchip (dat by na opgegheten was) thuis ghebraght heeft. Wy hebben ook andere Teredines geſien die een dnm lang, en de Meel vorm gelijk waren. Deſe hebben een rond lijf, en een hoofd uitten geel blinkkent, een weinig roodachtig, een mond met tangen, van welkers lippen gelijk als kleine ſplinters af hangen: Met dry voeten an weer-zijden, en elf kerven, over 't lijf, mede een weinig roodachtig, het overighe lijf is bleek blauwachtig met een glans, en hoe ſy grooter worden hoe ſy meer uitten donker roodachtig blinken. De Italianen noemenſe Biſſa, de Spanjarts van haar ſpijs Broma; Want hy door-eet en doorboord de ſchepen. Waaron *Ariſtophanes* in ſijn Ruiters, een Roey-ſchip, over de Teredo klaghende, invoert. Alſo ſeidt ook *Ovidius*:

De worm heeft ons Schip in 't heimlijk door-geboort.

Dat de Teredines niet alleen de Schepen maar de balkken van de huizen op-eeten, ſal ik (met verlof van *Pennius*) verhalen uitten Uitlegger van *Homerus*, (Odif. λ.) Dit zijn ſijn woorden: Melampus, oft de Swart-voet, welken de Draak de oiren gefuivert hadde, om de reden der onredelijke dieren te konnen verſtaan, is om dat hy de Koe-beeſten van Iphiklus wegh-ghedreven hadde, in de ghevankenis gheworpen. Als hy daar verſtont uitte 't ſamen-ſpraak mette Teredines oft deſe wormen, dat 'er weinig vaſtigheid van de balkken oft folder meer over was, heeft hy ſich geboden uit te dragen, om daar van niet overſtolpt te werden, en 't leven te verlieſen: En doe hy van een Man en Vrouw gheſhort en uitghedraghen was, zijn die beide, wederkerende, van het vallende huis overrompelt. Dit blijkt ook uit de voor-naamſte van al de Latijnſe Rijmers, als hy den jongelingh *Philolaches* aldus ſpreckende, invoert.

*'t Beurt dikmaal dat de ſtorm winden,
En vuilen Hout-worm 't huis verſlinden:
Een ſtort vlaag kan de Muir doen ſakken,
En vuile loocht 't gehucht verſwakken.*

Deſe beſchadigen inſonderheid de groote bomen, namentlijk de Peer, Appel, Kaſtanie, Okkernoot, de Beuk, Meſpel, Olm, de brede willighe en eyke-boom; In welke ontijdig

oft ghekapt, oft gheplant, een quade fachte vettigheid groeit, (by de Bosch-planters Alburne gheuoemt) welke de eenighste stof van dese wormen is: Maar hoe de bomen drogher, bitterder, olyachtigher en harder zijn, hoe sy gheloofd werden meer van de *Teredo* bevrijd te zijn. Somtjds beschadighen sy ook de *Sypres*, de *Okker-noot*, de *Pok-hout* en *Linde-boom*. De wijs van haar voortteeling in't hout is diergelijk: De meeste groeiender in, maar komen niet van buiten in, en verteeren al het mergh, so dat sy haar voortgangh nemen uit het geen waar uit sy bestaan. De stoffelijke en bygevoegde oorzaak, is de soete en voedtsame vochtigheid van 't hout met verrottingh besmet, ghelijk uit de slijmerighe vochtigheid de wormen in't ghedarmte groeijen. Die soete vochtigheit verrot uit twee oorsaken, te weeten door onghematigheit en scheidingh van 't gheheel: Door de onghematigheit wort de hoedanigheit bedorven. Door wonden vloeit niet alleen het ingeboren vocht uit, maar de vremde, die door reghen en mist daar in valt, doet de selve verrotten. In de oude vose en verdorde bomen, zijn de wormen meest, so om dat het wortel-vocht daar meer vermindert, als om dat de onghematigheit, warmte, en vremde vochtigheit meerder angroeijen, gelijk dikmaal de oude *Menschen* van een vuil schorft, luisen en ghewormte ghequelt werden. Het hout dat in de *Maan* leit krijgth haastigher wormen, om de al te grote vochtigheit van de locht, en in de *Son* om de al te grote hitte, maar die van binnen groeijen komen op alle tijden voort: die van buiten komen, groeijen uit het saet van de *Mugghen* en *Vlieghen*, en dat ghemeenlijk in de *Lente* en *Somer*, maar 's *Winters* vriesen sy doot. De locht en de aardt hebben hier ook groote kraght: Want het *Yerlantse* hout rot heel selden, uit de kraght der aarde, ghelijk ook dat van *Arabia* door de kraght der locht.

II. S T I P.

Van de Heester-wormen.

Moufret:
l. c.

DE Heester-wormen quellen de *Wilghe*, de *Eyken-Heesters*, de *Jenever-boom*, een gheslaght van *Bramen*, en andere dierghelelike. In de lage *Wilg-bomen* (insonderheid als de botten uitlopen) worden somtijts eenige *rosen* gevonden die vol wormen steken, gelijk ook in de bladeren van de *Mastix-boom*.

Van de *Ilex* oft *Eerds-velds-heesters* (seit *Quinqueranus*) zijn twederley geslachten, het een boomachtig, het ander een kleine *Heester*, anderhalve voet hoog: Het is heel blijgroen, met glat-blinkkende bladeren, rondom met tandtjes beset, en rijft met een spier op als een *Rose-boom*, en heeft by de onse de naam van *Fagus* oft *Beuke-boom* bekomen, hoewel het geen gelijkenis na de selve heeft.

Het komt wel op vlakke plaatsen voort, maar die evenwel opgehoocht zijn, en op kleine droge onvruchtbare heuveltsjes. Dese *Heesters* in't midden van de *Lente* met den regen bedauwt, brengen haar grein op dusdanighe wijs an den dach. Daar sich de onderste steel in'tweetakken verdeelt, komt in't midden van beide yet rondts voort, so groot, en geverwt als een *Erweet*, en dat noemt men de *Moeder*, om dat de andere greinen daar voorts uitkomen; doch yder heuvel heeft meest vijf *Moeders*, welke in't begin van de *Somer* en hitte, een menigte van heel kleine wormen voort-brengen, en in den top verfwakken. Dese nieuwe vrugt die wit is kruipen alle na de hooghte: maar als dese wormtjes omtrent de bogten van dese groeiende spruit komen, vallen sy af, en opwallende, worden sy so groot als geers: daar na meer angroeijende, verandert haar witte verw in aschgrauw, en nu ghelijkenen sy niet meer een *dier*, maar een *erweet*. Dan worden die greinen welke nu rijp, en vol gheverwde *Wormtjes* zijn by een vergadert: En als sy tot de *Koopluiden* ghebraght werden, word haar vel door sijn tengerheit gescheurt: Dese *Wormtjes* die sonder dop zijn, gelden een *Rosenobel* het pond, maar die noch ten deel ande dop vast zijn, niet meer als een vierde deel van een *Nobel*: Ondertussen legghen dese *Wormtjes* onbeweeghlijk en als doot: Maar so haast de rechte tijdt an-komt, worden se op een linnen laken in de *Son* gheleit, dan beginnen sy door de warmte weder levend te werden, en tragten weg te lopen, maar worden van de toesienders die daar gheduerig by zijn, weer midden in't laken geschud, so lang tot dat se sterven, met so groten aangenaamheid van reuk, gehele dry dagen langh terwijl dit ghelchiet, dat sy den reuk van *Civet*, *Amber*, *Muskus*, en de bloem van de *Citroen boom*, niet wiken. Maar die greinen welke de snedigheid van de vergaderende ontsnappen, veranderen terstondt in een groot getal ghevleugelde dieren, en kiesden de locht. Daar is angemerkt dat op eenjaar in 't stene veld van *Arrelate*, dese *Wormen* op elf duisend goude *Kronen* ghewaardeert zijn. Dit seit *Quinqueranus*.

De selve wijs van *Scharlaken-grein* te bereiden, wort noch by mijn tijdt (seit *Karolus Klusius*) in *Narbonne*, en *Spanje* ghesien: want sy hebben haar plaatsen onder den blauen hemel, maar een weinigh verheven gemaakt, die sy met linne laken bespreijen, en daar die greinen op uitstorten, daar de toesienders met stokjes in 't heetste van de *Somer* gheduerigh bysitten, en de hoeken van de *Lakens* schudden, om de uitkruipende wormtjes naar het midden te verdrijven: Maar *Peerus*, *Bellonius* L. 1. *Observat*: Cap. 17. verhaalt een andere wijs om het *Scharlaken-grein* te bereiden: Het *Scharlaken-grein* (seit hy) komt in *Kreta* overvloedig voort, so dat de herders en kinderen dat vergaderen. Sy vinden dat in de maant *Junius*

Junius an een kleine heester, uit het geslacht van de Eerds-vel, welke een eykel draagt, an welkers stam de greinen sonder steeltje vast-hangen, die uitten witte aschgrauw ge-verwt zijn; maar wijl de bladeren van die heester vol doorntjes zijn, ghelijk van de stekende Palm, dragen de Herders een stok in de linker-handt, daar sy de bladers mede neer-drukken, en in de rechter een krom hakmes, daar mede sy de takken af-hakken, en dan de ronde blaasjes soo groot als een kleine Erweet af-nemen, welke an de zijden daar mede sy vast-hinghen, open zijn en gapen, en met veel kleine wormtjes groter als neten, die uit dat open gaatje kruipen, en haar blaasje verlaten, vervult zijn. De Kinderen dese greinen achterlatende, gheven fulks den Rentmeester an, diese haar mette maat af-koopt. Dese scheidt de beesjes met een Zeef van haar blaasjes af, en die daar na met sijn voorste vingher lichtjes anvallende, maakt hy daar een bol af so groot als een ey: Want indien hy haar hard drukte, souden-se gheheel tot sap werden, en de verw vergaan; Derhalven is de verw tweederley, d'een van de blaasjes, en d'ander van het pit, en om dat het pit oft beesje veel bequamer is, is sijn waarde ook viermaal so veel als van de blaasjes.

Gesnerus heeft in de toppen van de Jenever-boom kleine wormtjes uitten saffraangeel roodachtig gesien. In de swammen van de Bramen oft van de wilde Bosch-roos, groeijen kleine witte wormtjes, uit welke *Aristoteles* seit de Spaanse vliegen voort te komen. Na twee maanden (seit *Gesnerus*) heeft een Spons oft Swam, in een warme Stoof bewaart zijnde, een groot getal levende wormtjes uitgebracht: Van gelijken de Doorn, en Braam, de Roos, de Heide, de Brem, de Kolutea, *Rubus Idæus*, *Mijrillus*, de Kapper, de Kruis-besye-boom, de *Oxyacantha*, de Rhijnwilghe, de Kuifsch-boom, het Soethout, en ten lesten alle Heesters, worden van de Worm uitgegeten; en ook de *Ricinus* (die den Man Gods *tonas* voor de heete Son bedekte) was, ghelijk men leeft, van dit quaat niet bevrijt.

III. S T I P.

Van de Peul en Koorn-vruchten.

DE Peul-vruchten hebben ook haar wormen, maar hoe dat geschiet is onseker, oft omdat de vochtigheid door de hitte en drooghte niet kan verspreit werden, ghelijk *Theophrastus* schijnt te kennen te geven, oft sal men liever seggen dat van het droge de vochtigheid begeert werd, maar dat de vogtigheit daar voor wijkt als voor sijn vyand; so siet men dat de druppelen an een droghe muer blijven hangen, oft dat de al te groote hitte de natuurlijke warmte en vochtigheid bederft. Voorwaar dat op die wijs de verrottingh ingevoert werd, getuigt dat veel siekt-broeijend

Ethiopie. De Bonen worden van een wormtje gegeten, by *Theophrastus* Midas, by *Hesychus* Kojelus, en Peulworm genoemt, maar dat meer in de Erweten verkeert, en van sijn knaging de naam bekomen heeft, hoedanigh ook in de Cicers gevonden werd, wanneer haar filtigheit van den regen afghewassen is, gelijk behalven de uitlegger van *Hexiodus*, *Phavorinus* en *Theophrastus* menen. Sy groeijen veel in de soete Peul-vruchten, so om de bequaamheid van voedsel, als de worm-makende natuur van de stof: want de soete dingen teelen haast wormen, en geteelt zijnde, vonden sy die lichtlijk.

De Koorn-wormen worden in't algemeen Pfoömikes genoemt, die mette wortels, halmen, baarden en ayren van de tarw, rogge, haver, garst, rijs engeersleven. Eenige van de selve leven met stijffel ghelijk de meelwormen, andere met gheheel en onghemalen koorn, ghelijk de Kurkulio. De meelwormen noemen de Engelse Meale-wormen, die de *Teredo* gelijk zijn, en hebben ses voeten, met een klein bruin-rood hoofd, een gheringht lijf, en na de veranderingh van 't meel verscheiden gheverwt. Heel goedt en wit meel geeft ook witte wormen, het ouwe geele, het schrale en met semelen vermenghde, rossche. *Kardanus* noemt de selve Meel-Motten, maar (ghelijk hy dikmaal doet) onbedachtelijk. Met semelen ghevoed zijnde, wassen sy tot een wonderlijke grootte, enghy sult'er in't korte uit thien hondert vinden. By de Laken-wervers worden ook altijd eenighe ghevonden: want dese maken een pap van semelen, asijn en smeer, waar uit sy overvloedig voort-komen. Van het geheel koorn oft het gedroogde, dat van de Engelse Mault, en de Moeder van 't bier ghenoeemt wert, oft ook van het rauw koorn is de Kurkulio een verderflik dier: Want also spreekt mijn Rijmer wel te recht, hoewel *Virgilius* en *Varro* Gurgulio schrijven.

Kis by de Grieken ghenoeemt is een beesje met dry bekken, 't welk voornamentlijk de Tarw, maar ook al ander Koorn beschadigt, en niet dan de lege bast overlaat. Want ghelijk *Virgilius* spreekt. De Gurgulio verwoest een hele Koorn schuur. Het ghelijkt na de vorm van de *Scarabeus*, en heeft een sonderlijke bek, met dry tangen, het lijf is van sommige swart, van andere rosch, van eenige die grooter zijn groen, welkers midden-enghte t'faam gedrongen is. Het is fulken droghen beesje, dat het met het minste anvattentot stof verdwijnt. In de lente groeyt het in weinigh daghen, eer dat de byen beginnen te swermen: Sy worden (seit *Theophrastus*) uit het een deel gheboren, en met het ander deel van 't Koorn ghevoedt: Onse Boeren seggen dat dese Koorn-eeters, in de reten van de muiren, en onder de pannen haar eyren legghen, daar sy haar gheslaght, door voorttelingh uitbreiden. Sy verhalen dry wonderen van dese beesjes. Eerstelijk dat

Koorn-wormen.

hoewel sy van 't begin weinig geweest zijn, nu in 't korte tot een oneindigh ghetal voortsetten. Ten tweeden datse tussen de pannen en in de retten van de mueren dry jaar en langer sonder spijs kunnen leven. Ten derden, indien sy mer Garst en Tarw dry dagen gheweekt werden, daar na uitghenomen, weder levend werden. Onsen *Syliardus* (een naarstig ondersoeker van de natuur) beschrijft de voortsettingh van de Kurkulio aldus: Als de Mieren de toppen van de ayren afgegeten hebben, so klimt de Kurkulio daar op, en leit in dat kleine gaatje een oft twee (heel felden dry) eyren, omtrent so groot als een Geers, langachtig en blinkkend, vol geelachtig vloeijend sap, waar uit daar na een levende Kurkulio voort-komt. Onder dit dier is tweederley kunne: want sy versamelen eer sy dit ongemak toe-brengen. *Petrus Komestor* seit datse uit verrotting der Bonen groeijen, welken niemandt behalven *Guillerinus* van de Schulpen toestemt, om de Kurkulio niet qualijk mette Midas te vermengen. Behalven dese ghemeenlijk bekende Kurkulio, heeft *Iohan: Kamerarius* twee uitte Hooghduise Koorn-Schueren aan *Pennius* ghefonden, die veel dikker buik hadden, van welke de eene aschgrauwachtigh, en d'ander groen gheverwt was. Daar is ook (seit *Scaltger*) een Kurkulio in de Tarw sonder bek, welken mogelijk *Plinius* onder den naam van de *Scarabeus Frumentarius* verstaan heeft.

Omtrent Lentzburg een Stadt in Hooghduitslant, wort een gekerft dier op 't lant gevonden, 't welk sommige Veput. eenige Korne-worme, andere Kornevele noemen. Het word geseit so vergiftig te zijn, dat de Boeren van de ploeg aflopen om dat te doden. Het is uitten rode swartachtig, en houd sich onder 't Koorn en eet de greinen. De wormen die in de Wijngaard groeijen zijn die van de grein enigfins gelijk, hoedanige in de wortels van de Pimpinel ghefonden werden daar *Brassavolus* hard opdringt.

IV. S T I P.

Van de Kruit-wormen.

DE Kruit-wormen groeijen in de Violen, Artichokken, Ocymus, Zuiker, Hop, Affodillen, Pimpinel, Dijpsacus, en Karlina. De Viool-wormen zijn heel klein, swart, en rad in 't voortkruipen, gelijk *Iakobus Garetus* een neerstigh Kruitmenger, en in de kennis van enkele Genees-kruiden seer beroemt, heeft anghemerkt. Uit de wortel van de Artichiok komt een worm met ses voeten, van vorm als een Rups, witachtig, met een hoofd uitten rode swart, en maakt de wortels van de Artichokken die hy knaaght, swart, en doetse versterven: Sodaynighen brengt ook de *Rhaphanus* voort. Men seit (verhaalt *Kadanus*) dat'er een worm in de bladeren van de Rute ghefonden werd, welke niet minder als die van de Zinknoot

met Schape-melk tot heel groot kan opgevoedt werden. Het wormtje van den dauw geboren, en een inwoonder van de Ocymus hanght an sijn achterste voeten by na met een opgherecht lijf, terwijl hy mette voorste de plaats in-neemt. Uit het Zuiker-riet wordt de Zuiker ghemaakt, het soetste van alle dinghen, en (ghelijk de Genees-Meefters in 't ghemeen oordeelen) gheheel geen verrotting onderhavig: Nochtans steunende op het seggen van *Scaltger*, segghen wy dat'er een klein wormtje, langh, een Vloy in verw, en uitghenomen den bek, de Kurkulio heel ghelijk, geboren werd, dien wy daarom met recht Zuikerworm noemen. Van dese maakt *Bellonius* ook gewag.

De teeling van dat Dier, 't welk de Hoogduitsen (ik ghebruik de woorden van *Kamerarius*) Mayen-wormlein noemen, is heel ongemeen want als in de May veel ongefonden dauws valt, word die, indien sy op de Hop neerfalt, in dieren verandert die Hoppen genoemt werden. Gy sult van dese maar eenige onder duisenden vinden die groter als de andere zijn, (hoewel hy selfs niet groter als een vette luis is) met geele ringen om den buik, een gettreepen rug, een lange start, en by na over 't gehele lijf swart. Als desen, den dauw tot voedsel ontbreekt, eet hy sijn eighen gheslagt een voor een op, en begint van de naaste af. Hy verleit sijn huid gelijk de Zywormen, ten lesten als hy heel klaar is, en sijn lesten rok afgeleit heeft, hecht hy sich door enigh lijm mettet hoofd, en de voeten an een blad, en sterft; Wat verhindert ons dese worm na de Hop te noemen.

In de steel van de Affodillen groeyt een Worm als het kruid begint te bloeijen, uit dese schoften groeijen allenghskens vleughels, en in een vlieghend dier verandert zijnde, verlaat hy sijn woonplaats. In de *Persikaria Siliquosa*, en in de uitbultende knopen van de wilde distelen, worden eenige witte Wormtjes geboren, gelijk inde purpere bloemen van de *Pseudokakalia* geelachtighe: in de wortel van de *Pimpinella* rode: In de *Apium* hebben wy dikmaal rui-ghe, inde *Padde-stoel*, en *Kool* heel magere en swarte, inde wortel van de *Akorus* oft ruikent Lisch witte ghefonden; inde *Alands-wortel* groeit een worm, bestaande uit thien oft elf leden, so dik als een ganse schaght, met een klein swart hoofd, ses heel korte voeten, swart geverwt. De *Indise Konigen* (so *Aelianus* seit) gebruiken seker Worm, in een kruid ghefonden, die sy ghebraden voor een tweede gerecht op tafel setten, en voor de alderlekkerste kost houden. In 't hoofd van de *Kaarden-distel*, hebben wy een wormtje ghesien met een klein hoofd, ses swarte voeten, en thien oft elf kerven: Hy verteert eerst het Sponcyachtigh mergh van de steel, en dat ontbrekende, sterft hy door gebrek van voedsel. Hy word in 't begin van *October* lichtlijk gevonden, hoewel

Marcellus, over *Dioscorides*, dat met een groote stoutigheid ontkent: Dese is die, geloof ik, welke de oude *Tatinus* noemen. *Xenokrates* noemt een plant *Galedrakon*, de *Leukanthemungelijk*, (so *Plinius* seit) met een hoger steel als de *Ferula*, en een stekelachtigh en eyronnd hoofd; Hier in seitmen dat metten ouderdom Wormtjes groeyen seer nuttegen de tand-pijn. In de wortel van de *Karlina* (welke op de hooge bergen van *Savoyen* overvloedigh is) word een wormtje gevonden, welk in sommige geboren, en in d'andere groot werd, en in de meeste gevleugelt, en bequaam om te vliegen is; Het is wit, in eenighe leden verdeelt, en met swarte ogen versien. Het ghebruik van dit beesje in so een kragtigh kruid gheboeren, is mogelijk niet klein in de *Genees-konst*, welkers ondersoek de nauwkeurighe doorsnuffelaars van de gheheimenissen der natuur bevolen werd.

II. L I D.

Vande Wormen die inde dieren groeijen.

DE Wormen, welke in de dieren groeijen, hebben wy boven als wy van de *Luifen* handelden ook angeroert, nu sullen wy hier by voeghen 't geen overgeslaghen is en alleenlijk van eenighe, die in sommige *Visschen* en viervoetighe dieren bevonden werden handelen; Wat de *Visschen* belangt, de *Barbeel* is daarom onvrugtbaar, om dat in sijn buik, na dat hy drymaal gebaar heeft *Wormen* ghevonden werden, die het zaat verteren, indien wy *Atheneus* geloven. De kleine *Cyprinus* oft *Brasem*, heeft dikmaal een kleine swarte worm onder de kuwen, die haar de teringh anbrengh. Ik heb seit *Belonius* in sommige *Visschen* twaalf vleefige knobbelen als parlen, wit, hard en vereelt, so groot als een wikke (te weten inde *Cernui*, hoedanigh *Gesnerus* de *Rivier* baarsen noemt) gesien; van welke yder een magere lange ronde worm in hadde, die an de darm-scheil-aderen tussen de dunne en kronkel-darm hingen, omtrent die drayingen, daar het buik-klierbedde is. Omtrent *Bazel* groeyen sy in al de *Visschen* van de soete wateren, voornamentlijk in de *Leucifkus* diemen aldaar *Schwalen* noemt; sy zijn langh, wit en gekronkelt.

Sy besmetten meest inde *Somer*, en worden uit de hardigheid, grootte, en witheid van den buik bekent. *Gesnerus* heeft vier wormen inde tweede gedaante van de *Leucifcus* van *Rondeletius* gevonden, die levendig, wit, breed, en heel dun waren. De grootste was omtrent thien vingers langh, en een half breed: Deselve heeft omtrent het lef van *May* in een *Brasem* eenige gevonden van een vinger langh, en een wit; ook heeft de *Gobius* wormen in den buik.

Uit de viervoetighe dieren, zijn mette *Wormen* ook gequelt, de *Paarden*, *Schapen*, *Wolven*, *Geyten*, *Koebeesten*, *Herten*,

Honden enz: De *Paarden* krijgen haar by na in alle delen van 't lijf. *Paschalius* maaktse dik en wit van buik: en kort van rop, rond en dik, die ook dikmaal na den rechten darm kruipen. Tussen de ribben, worden langhe en dunne als hayren gevonden. *Ruinus* seit dat ter vier geslaghten van *Wormen* in haar darmen ghevonden werden. Dikke en korte op de wijs van een *Pistachie* en bloed-rood. Langhe ronde en witte, die mette rondte van 't menschen lichaam over een komen. Kleine en dunne, by de *Italianen* *Tarmeghenoemt*, die somtijds metten drekuut komen, en sijn moghelijk *Askarides* oft *mayen*. Want sy wringen haar overvloedigh in 't gat van den rechten darm. Ten lesten korte en dikke als een boon, en ruigh, die sich an 't benedenste van den rechten darm voeghen. *Brassavolius* heeft in de maag van de *Veulens*, een groote menighe van rode, en half swarte *Wormen*, in vorm, het saad van *Kauwoerden* ghelijk, binnen *Ferrarie* gevonden; *Ruinus*, omtrent de krop van de maag in dode paarden, meer als hondert soo groot als een *Pistachie* en bloed-rood, en die het eerste vlies door gheknaght hebbende, tot het tweede gekomen waren. Datse in de lever van de *Schapen* gevonden werden is onghetwijfelt, sy hanghen ook an haar ghekloofde klauwen. *Kotterus* heeftse in de honds-daghen in de holle ader gevonden; In de wonden der *Wolven*, groeijen sy heel lichtelijk, daarom hoeden sy haar mogelijk voor de stenen, om niet gequetst te werden. *Trollianus*, schrijft dat het hoofd van de geyten omtrent de grond van de herfsene uitten aart met veel *Wormen* besmet werd. De *Koe-beesten*, krijghen haar veel onder de tong, en ook tussen vel, en vleesch: In de herfsenen van de *Herten* zijnsse het saad van de *Kauwoerde* ghelijk; in 't water schijnense dood, in de *Wijn* wordense weder levendigh. Die omtrent de wervel beenders groeijen, zijn de verrotte vlees-wormen ghelijk. De *honden* krijgense onder de tongh: andere seggen dat het een senuwachtige vergaderingh is, welke in de honds-daghen ontstekende, haar dul maakt.

Hier toe behoren de *Wormen* *muiai*, die in 't vleesch groeijen, *Tarnia* die in 't spek, *Meldera* in de kaas, en *Kleri* in de raten van de *Bijen*, gheenoemt. De *Springh-hanen* hebbense ook omtrent de strot, na datse ghebaart hebben, welke haar verftikken. Daar sijner ook twee in de *Spinnekop* *Phalangium* gevonden: Die in de dode lichamen, oft in de sweren, somtijds door versuim der wondhelters gevonden werden. sijn by *Hipokrates* en *Plutarchus* *Dulai*, by *Lukretius* wrede wormen, by *Suidas* *Kakatheria* genoemt; sy zijn oft gestart, oft sonder start. De hoenderen, etense alle beide. *Demokritus* is door haar gebruik, volgens de raad van de *Godspraak*, en door beleid van *Theognostus* *Demokratius*, van de vallende siekte verlost: Van haar verdrijvingh, en hoe sy gedood worden, besie daar van de *Paarde-meeesters*.

Ruin: de
Morb:
Equor: 4.
cap. 1.

Tral: l. 3.
tit: 2, c. 3.

III. L I D.

Vande Wormen inde mensch.

Hier sal gehandelt werden van de Wormen inde levende mensch, want datse uit de dode voortkomen, is seker; en *Kamerarius* beschrijft datter uit het ruggen-mergh een slangh ghegroeit is. Sy worden in verscheide deelen van 't lijf gevonden: Datse in de Hersenen geboren werden, getuigen *Hollerius*, *Thomas à Viega*, *Kornelius Gemma*, en andere: Dat was eertijds in Hungarie en Hooghduitsland gemeen, en die daar mede gequelt waren, vervielen tot Raserny en dulheid: Haar eenigste Genees middel bestaat in Look met Brandewijn vermengt. Een sterk man; so *Benivenius* zegt, heeft een, een hand breed langh uit zijn rechter neusgat gheworpen. In pest zijnse sommige uit de oiren gekropen, die dik maar niet heel langh waren: Hier van by *Dioskorides* wormige oiren genoemd.

Valeskus de *Taranta* heeft ook twee oft dry diergelijke gesien, so groot als een pijnkarl, maar dikker: Datse onder de tongh groeyen, schrijft *Montuus*; Inde tanden wordense van sommige Sinones genoemd; Datse in *Batteus* de Monnik van Syrie uit grooten honger gegroeit zijn, getuigt *Sozomenus*. *Amatus Lusitanus* schrijft datter uit het binnenste deel van eenoogh van een dry-jarigh Meisje een getrokken is, die wit, en een halve hand-breed langh was. Datse somtijds inde locht-ader verborgen zijn, getuigt *Avenzoar*; in de longh *Aloysius Mundella*, inde Blaas en nieren *Dodoneus*, *Rondeletius*, *Fernelius* en *Iakotius*; inde lijf-moer *Priscianus* en *Garzias Lopijs*. Daar isser een door den hoeft, en ook door de mannelijke schaght geloft: Een van Perusie heeft eenige kleine brede uitgepist. Een Italiaan rode en levendige, so dik als 't lem-met van een kaars; Besie meer voorbeelden by *Moufetus*. Ook isser een groote menigte nit den hals der lijf-moer gekropen; daar isser een uitten neus die met het geswel polypus, oft vlees-gewas bezet was, getrokken door het zap van Tabak. Besie van die uitgepist zijn, de anmerkinghen van *Tulpus*: Datse inde armen en benen, inde kuiten en de huid ghevonden werden, bewijfen de draakjes van de kinderen; de Nigua oft Tonus van de Amerikanen, en Oost-Indianen; en mogelijk is het hart daar niet van bevrijt.

Datter ook diertjes, de Wormen gelijk in 't bloed gevonden werden, om 't lichaam op te eten, staat by *Plinius*; Datse met saut uitgechoten sijn by *Plutarchus*. En wat Wormen worden daar niet geboren, daar slangen met gesplete starten, gelijk in 't by-hanghsel van slangen gesait is, gevonden werden.

Die gemeenlijk in de darmen hangen, sijn brede, ronde, en Mayen. De eerste vindmen in alle ouderdommen, eighentlijk breede, oft Lint-wormen ghenoecht. Want sy zijn som-

tijds door 't gehele gedarmte verspreit, ghe-lijk een t'saam-gevouwen krans, *Plinius* heeft angetekent datse dertigh voeten langh zijn. *Platerus* heeftse gesien van veertig. Haar de-len gelijken niet heel naukeurig, het saad van Kauwoerden: Maar als sy ghebroke worden, en nu half dood een wijl achter blijven, verrot dat deel dat ande kanten dunst is, maar dat in 't midden als een knoop is, gelijkt het saad van de Kauwoerden oft Komkommers. Sie hier van 4 geschiedenissen, by *Fabritius Hildanus*. Hier toe behooren, die Kauwoerds-wormen genoemd werden, en daarom is het by sommige een ander geslaght van de brede Wormen; sy bestaan uit veel stukjes het saad der Kauwoerde gelijk. Uit dese meenik die gheweest te zijn welke *Lusitanus* beschrijft wit te zijn vier elle-bogen lang, met een wrachtig hoofd, daar 't ghehele lijf van affsproot, die een Illijrise vrouw met hoesten levend uit wierp. De ronde sijn somtijds ander halve voet lang, dikmaal vijf voet, somtijds geen hand-breed; in dien ghy haar verw besiet zijnse rood, geel, swart, ten deel wit, geelachtigh en groen: In dien ghy haar ghesteltenis besiet, daar isser een ghesien met een rood hoofd, so groot als een erweet die ruigh was, en een start als een halve Maan had, noch een met een ruigen rugh, met rode hayren besait. *Platerus* heeft een gedroogt gehadt van achtien ellen, die *Moufetus* gesien heeft, *Plinius* schrijft van een van dryhondert voeten.

De Mayen in 't griekx *Askarides*, om datse een byting en jeukte verwekken, oft van *Askariso* also ghenoecht, noemden de oude Jumentarios oft Vee-wormen, om datse dikmaal in de Paarden en de Koebeesten gevonden werden: sy zijn de Aard-wormen gelijk, maar selden langher als een duim, en worden in de uiterste verfwakking gevonden.

Behalven dese sijn'er ook wanschepfels. *Benivenius* heeft'er een met vier voeten, met een start als een halve Maan, en twe vingeren langh, angemerkt: *Gabucinus* een swarte rui-ge. *Kapriana* een met twee buigsame hoorns, en hondert voeten an weerzijden, groenachtigh, en die heel snel voortliep. *Rondeletius*, een ander, als een Scolopendra, sonder ogen, De soon van *Schenkus* heeft een geloft, die verscheiden gheverwt was, met een klein scherp rood bekje. Een Boer een ander van acht voeten, die mette kop end' opspalkingh van de mond een End-voghel en een aal gheleek. Ghy sulter meer by *Aldrovandus* en *Moufetus* vinden.

III. H O O F T - S T U K.

Vande Tereido en Aardworm.

Vande Tereido met voeten hebben wy boven, als wy van de Plant-wormen handelden, gesproken. Van die sonder voeten gedenkt *Agrikola*, welken hy van sijn koper-verw Kupfferwurm noemt: Hy kruipt, seit hy, om dat hy nocht vleugels nocht voeten heeft;

Plin: H. N. 11. c. 33.

Observat: Centar: 2. 72.

Amat: Lusitan: Cent: 6. Curat: 74.

Aldrov: Insect: 6. cap. 2. j

Agrikol: de Animal: Subter:

Holler: 1. 1. cap. 1. Vega: in c. 5. de 1. Affect: Galen: Gemma in Append: Operis Kosmo-krit. Beniven: Exempel. c. 100.

Montuus Tomo: 4. cap. 19. Zozom: H. Eccl: cap: 34. Lusitan: Cent: 7. Curat: 63. Mundella Dialog: 4 Dodon: ad Beniven: cap. 78. Rondelet: de Dignot: Morbor: cap. 17. Moufet: Insect: 2. cap. 30.

Flin: H: Nt 26. c. 13.

heeft ; Hy is fo dik als een kleine Ganfchaght , fo langh als de Scolopendra , rond en onder 't verrotte hout geboren , en veeltijds by de Scolopendra gevonden .

plin: H:
N: 16.
cap. 41.

Aldrovandus ftelt vier gheslaghten van de *Teredo* ; een van *Plinius* en *Theophrastus* , welk tanden heeft , en alleen in Zee ghevonden werd : Het ander eigentlijk Worm genoemt ; Het derde *Tris* ; Het vierde *Koffus* , daar sommige een Hout-worm met veel voeten af maken : Hy heeft self een worm fo langh als een hayr , die wit in 't hout gegroeit , en de *Bosch-Rups* gelijk was , angemerkt , hy had een streep van 't hooft over den rugh totte ftart , en kroop als een *Rups* , an weerzyden waren elf kaffanie-bruine ftippen , hy had een fwarten bek , uit twee innewaarts gekromde tanden beftaande , die feer nauw op malkander floten , met veel voeten omtrent de mond verfien , en uitte mond liep een tay en lymige vogtigheid : Dese Worm meende hy dat de witte *Koffus* oft *Hout-worm* is .

Aldrov:
Infect: 6.
cap. 5.

Nochtans zijn'er veel bomen die geen *Tedero* in hebben , gelijk de *Linde-boom* , om den reuk , hoewel het zap van de fchors en bladeren zoet is . De *Palmboom* om fijn hardigheid , en de *Denneboom* omtrent fijn uitspruitfels afgekapt zijnde . *Theophrastus* heeft nagelaten dat de ftof van de *Moerbeftie-boom* eeuwich duurt : De metghesellen van *Alexander* de Grootte , hebben verhaalt datter in *Tyrus* , een Eyland van de *Rode-zee* bomen zijn , uit welke eenighe *C. C.* jaren duerden , en als fy in 't water geworpen wierden , onverderfelijk bleven , en dat op het felve een heefter is , alleenlijk fo dik als een leunftok , heel fwart van hout en als een *Tygers* vel gevlekt , en als die op dikker geflagen werd gelijk een glas verbryzelt .

Plin: l. c.

Theophr:
H: Plan-
tar: l. 5.
cap. 5.

De *Aard-wormen* worden by de *Sicilianen* *Geophagai* , om datfe aard eten , by de *Latyenen* *Inteftina Terræ* , en by *Monardus* *Oniculi* en *Nifculi* genoemt .

Aldrov:
Infect: 6.
cap. 6.

Twee gheslaghten van de felve zijn de *darm-wormen* gelijk : De andere zijn *Afkari-des* oft *Mayen* , die zijn fomtijds witachtigh , fomtijds bloedt-roodachtigh ; en komen met het vallen van den regen fchierlijk uit de aarde : Dese die klein zijn . zeit *Agrikola* niet van eenderley verw te zijn : Sy zijn wit en geelachtigh , en worden dikmaal mette ploegh opgeworpen . Sy verwoeften het gezayde door het af-eten vande wortels : Tot die behoren de *Zukkarolæ* by de *Italianen* gheuoemt , die dik , en een weinigh minder als een vinger langh zijn : Sy komen by heete *Zonne-fchijn* uit d'aarde , en worden van vette aarde ghevoet , en met het foete zap van de wortels : Datfe ook uit het felve voort-komen , heeft *Gaudentius Merula* gefchreven . *Aldrovandus* heeft anghemerkt datfe uit de aardt voort-komende ook verfamelen . Sy raken malkander feit hy meer als met het halve lijf , en hanghen fo vast an malkander , datfe niet als met een hart treden van de voet kunnen ghescheiden werden .

Maar als fy beide verfamelen , fchijnt d'eeene *Worm* in 't midden van 't lijf een weinigh dikker . Als fy de aard ghelijc met een boor door borende , haastigh voor den dach komen , beduiden fy reghen . Want de *Aarde* van de *zuide Wind* , en de *vogtighe lucht* geopent zijnde , maakt haar een lichten doorgang . Sy verftrekken de *viffchen* en *vogelelen* voornamentlijk de *sneppen* , en *krayen* tot fpijs . Maar de *hoenderen* eten haar mede : Sy zijn ook van een goed gebruik in de *Ghe-neefkonft* ; Sy genefen de *geelfucht* , in dien fy ghepoeyert met *Wijn* oft ander doordringend nat ingegeven werden . De wonden der *fenuwen* , in dien fy geftampt opgheleit werden . De *steen* , met foete *Wijn* ghebruikt . De *vliegende leden-pijn* , van de *fcheurbuikige* met *Seven-boom* en *Oosterlufie* inghenomen . *Mercurialis* geeftfe de *Minnen* , in gebrek van fogh in , mette *karlen* van *Pijn-appels* en *Amandels* , en de *faden* van *Pieterfely Venkel* , en *Rapen* . Uit de felve word den *Oly* van *Pier-wormen* gemaakt . Met *Loog* , en *bitter water* wordenfe gedoot , maar met water daar *Kennip-faad* in ghekookt is , worden fy uitte aarde gelokt .

IV. HOOFT-STUK.

Van de Slek.

DE naam van *Limax* oft *Slek* , heeft *Albertus* qualijk an de *Land-fchilpad* gegeven . *Plinius* onderscheid hem ook van de *Cochlea* , dat ook een *Slek* is , en wanneer hy de *Cochlea* noemt , doet hy daar 't woord naakte by . De naam heeft haar de plaats gegeven . Want fy worden in *Limo* , dat is in 't flijk geboren , en hy heeft by de *grieken* ook geen byfondere naam .

Aldrov:
Infect: l. 6.
cap. 10.

Van haar vorm , gheslagt , en onderscheid , fchrijft *Aldrovandus* aldus : Sommighe van de *Slekken* oft naakte *Cochlea* , fijn groot , andere klein : De groote worden by de *Hoogduiften* *rofche* gheuoemt (hoewel onder dat geflaght ook *fwarte* zijn) welke enige geleerde fchrijvers oordelen , ghemeent te werden , wanneer in de *Genees-konft* , de naakte *Cochlea* werd vereyscht : De kleine foeken met *fcholen* de *bladeren* , en *beschadigen* de *thuinen* : fy zijn *afgrauw* oft *donker* geverwt , en dese foo veel ik weet zijn altijd naakt . *Plinius* fchrijft dat de *Echinus* de groote *Slek* , gelijk is ; maar het onderscheid der delen in dese *beesjes* zijn , gelijk *Scaliger* antekent , heel donker . Die hier op de eerste plaats uit gedrukt worden , zijn uitten *afchgrauw* *fwartachtigh* , met *witte* plekken op den rugh , en vier *uitstekende* *hoorns* , daar fy de *weg* mede *afpeilen* . De tweede is geheel *fwart* . De leste *afchgrauw* met *langge* *witte* plekken op den rugh *gesprenkelt* . *Albertus* feit dat fy de *ogen* op 't uitterfte van 't lijf hebben . *Plinius* heeft verhaalt dat dese naakte *Cochlea* oft *Slekken* , maar nochtans niet alle een *steen* in 't hooft hebben , 't welk de *ondervindingh* waarachtigh oordeelt : Somtijds noemt *Plinius*

nius

nius ook een beentje, ghelijk hier na sal blijken. *Kardanus* noemt de Sleksteen met dese woorden: De Sleksteen groeit gemeenlijk in't hooft van de Slek, die met een Schors bedekt is: dese kan ik bewijzen dat wit van verw, en ruw behoort te zijn, om datse uit een waterige selfstandigheid t'saamgeset is, en daarom ook klein, om datse in een klein dier is. De steen die ik met eygen hand uit 'et hooft van de naakte Slek genomen heb, na dat ik die in veele vergeefs gesocht hadde, was wit, so groot als een boon, nochtans veel platter, een weinigh doorluchtigh, onghelijk, heel glat, an d'een zijd platter an d'ander als een oog-bol uitpuilende, en die mette tanden kon gebrijzelt en tot zand gewreven werden: Daar worden andere veel grooter steentjes verkocht, die meer uitpuilende, minder wit, donker zijn, en binnen een hol hebben, maar ik meen niet dat dese uitte naakte Slecken genomen werden; dese dieren zoeken meer by nacht haar spijs als by dach: Sy houden haar niet alleen inde Thunen en Velden, maar inde Wijnkelders, Kakhuisen, Goten, en andere vogtige plaatsen van de huisen:

Van sijn ghebruik hebt ghy dit, datter in Afrika eenighe gegeten werden, indien wy

Brassavolus geloven, datter uit de selve inde Genees-konst met het Sal Gemmeum, en Limoen-water tot een falsje gheweekt, een smeersel om 't anghesicht glat te maken, van getrokken word, 't welk daar na met Bone-water afgewasschen werd. Sy zijn goed totte sweren van de voeten, indien sy levendigh gebrant, en de asch met Wierook en wit van eyren opgestreken werd: Tot het scheursel voornamentlijk de rossen onder de pleisters gemenght; om de harde knobbelen en wratten te verdrijven, indien het zap van de gefoute vergadert en opghesmeert werdt. De rossche brengen in het Vee hayren voort met de salf uitte gesuiverde en gefoute gemaakt. Sy stoppen ook inde selve met suere Wey inghegheven, het uitstorten van bloed uitte blaas oft het gedarmte.

De steen die in't hooft gevonden werd, kan de vierden-daaghse koorts verdrijven. Het beentje, dat in den rug gevonden werd, is goed om den hals gehangen, tegen de pijn van de kinder-tanden; Met yvoir door de oiren gesteken, oft met een Honde-vel om den hals ghehanghen, geneest het de hooft-pijn. *Mizaldus* seit dat het tot de droppel-pis voordeelig is, als ook de barenden vrouwen, vermits het de leden los maakt.

B E S C H R Y V I N G H

V A N D E N A T U U R D E R

G E K E R F D E D I E R E N.

H E T I V. B O E K.

Van de Water-ghekerfde Dieren.

I. O P S C H R I F T.

Vande water-gekerfde dieren met voeten.

I. H O O F T - S T U K.

Vande water-gekerfde met weinigh voeten.

I. L I D.

Vande Squilla, Locusta, Scorpio, Notonekta, Cicada, Ambrenus, Forficula, Lacerta en Corculus.

DE water gekerfde dieren worden in gekerfde met, oft sonder voeten onder-schieden. Die hebben oft weinigh oft veelvoeten. Die zijn de Squilla, de water Spring-haan, de Scorpioen, de Notonekta, de Krekkel de Anthrenus, Forficula, Lacerta, Corculus, de water-vlieg, Cantharis en Scarabeus oft Paards-worm,

de Tipula, de Attelabus de Arachnoides, de Ligniperda oft de Phrijganium van *Bellonius*.

Van de Squilla heeft aldereerst dat ik weet Rondelet: de fluvia- til: c. 37.

Rondeletius gheschreven, maar alleenlijk van de Schors-achtige. Hy heeft weer-zyds dry voeten: De start eindigt in twee dunne lange draden, het hooft is rond en plat, met vier hoorntjes versien. Maar *Moufetus* heeft meer geslagten angemerkt, en de beeldtenissen uitgedrukt; De gekerfde Squilla seit hy verscheelt weinigh van de visch-Squilla, behalven dat hy korter sprieten, en de verw meer bruin-rood oft aardachtig heeft; Sommighe van dese zijn met een breukfame schulp bekleet, andere zijn naakt en plat: De schulp-achtighe, houden haar meest in de riviertjes, en hangen ande Wortels van het swaart lisch oft riet; Sy zijn van gele verw, somtijds witachtig en aschgrauw: Sy gaan op ses voeten, de overighe by-hanghsels bedienen het ampt van pinnen. De naakte zijn, oft sagt oft korstachtig. De sagte zijn door dese gestalte ghenoech afgebeeld, laat ons maar inbeelden dat het overighe lijf met een dove aschgrauwe

Moufet: Insect: 1. cap. 37.

verw

verwbestreken is. De geslagten van de korst-achtighe zijn alle met leden, maar die zijn in sommige ronder, in andere niet. De gedaante van de ronder, word hier heel wel afgebeeld, in dien ghy hem met een licht bruin-rood sachtjes over gaat, foodanigh is de verw van de eerst en tweede niet ronder: Maar de derde is op den rug swart, an den buik donker, en sy hebben alle een mond met tanghen, en vast-houdende. De vierde beweegt sich met sijn vier voorste voeten, en gebruikt de andere byhanghels voor riemen; Sijn hals, sprieten en tangen zijn bleek-roodt, het lijf is donker oft meer asgrauw. De vijfde heeft een heel swart hoofd, en 't lijf de schel van de Granaat-appel gelijk. De selte schijnt sonder hoofd, is van die vorm die ghy siet en asgrauwgeverwt: dese hebben alle harde ogen, swart, en met een doorschijnent vlies als glas bekleet, die niet minder geduerigh beweegt werden als de oiren van de viervoetige dieren. Sy springhen terstont op ghelijk de visch Quilla, in 't versamelen, en als sy stouter werden, beswangeren sy de Wijfjes: die tijt betekent hy met een ligten beet. Sy brengt al om 't leven wat sy met haar ghesloten mond ghevat heeft, en deelt haar makker dat mede: want sy versamelen mette mond op de wijs van de kreeften en krabben. Maar wat gebruik sy in de Genees-konst hebben, kan ik uit geen Schrijvers oft Onderzoekers, die de Squilla oft niet en kennen oft niet achten, verstaan. Dit is nochtans seker dat'er in de maant April en May niet bequamer is als dese om de Visschen te vangen.

De Locusta oft Water-Springhaan gelijkt de Vissch: Hy heeft een bleeke verw uitten groene. *Moufetus* heeft dry gheslachten van Poel-Scorpioenen oft Kreeften ghehad. De eerste was swartachtigh, d'andere geleek wit fant.

De Motonecta swemt niet als andere op den buik, maar op den rug. Sommige van dese hebben swarte ogen, schoften en 't lijf, andere zijn groen, andere vuur-root, eenige zijn pekswart: ghy sult selden twee van eene verw sien. De Cicade oft Rivier-Krekels swemmen mette breedte van den buik en mette voeten. Sy hebben'er weer-zijds dry, en de achterste zijn de langhste; Hier in verschelen sy van de Land-Krekels, datse een langher hoofd hebben, en eenighsins een nek.

De Anthrenus is over al donker van lijf uitgenomen sijn pekswarte oogen.

De Forficula is by na van de selve verw, maar volder, en hy schijnt geen ogen te hebben. Maar sy zijn inwaarts verborgen daar hy mede siet.

De Lacerta is verscheiden gheverwt, en vermaakt sich in 't gesicht der visschers. Omtrent de klippen van Brittannie is hy overvloedigh, daar hy de visschen lagen leit.

De Corculus drukt sonder hoofd en voeten de ghedaante van een Hart uit. Hy heeft heel kleine swarte ooghen, ses voeten van de selve verw, met twee klauwtjes gescheiden.

II. L I D.

Van de water-Vlieg, *Cantharis*, *Scarabeus*, *Tipula* oft Water-Mugghe, *Attelabus*, *Arachnoides* oft Water-Spinnekop, en de *Lig-niperda* oft Hout-eeter.

VAN de water-Vlieg spreekt *Rondeletius* aldus: Wy hebben in de Somer dikmaal op het water vliegen gesien, die grote ogen hadden, ten ansien van haar lijf, met een ronden rug, een platten buik, en ses voeten, doch de achterste groter om 't lijf in 't water voort te drijven. In 't swemmen breiden sy beide haar vleughels uit, waarom sy ook in de locht vliegen, en in 't water swemmen kunnen. Sy swemmen metten buik boven, maar vliegen recht strijdig, dat doen sy beide met beurten. De buik is met groen en swarte streepen onderscheiden; Hier mede leggen sy de Visschen lagen.

Maar siet wat wy daar van onder de Vliegen geseit hebben.

De *Cantharides* worden in de poelen omtrent het Meer by Bononie gevonden, die geduerig op 't water (wy sullen dit en 't volgende mette woorden van *Aldrovandus* beschrijven) herwaars en ginswaars, by na op de selve plaats blijvende met een wonderlijke geswindtheit omswieren. En sy swerven niet alleenlijk boven, maar schieten ook na de grondt. Sy zijn in grootte en vorm de Wand-luifen gelijk, en hebben 6 roschachtige pootjes. Haar scheden die de vleugels dekken, sijn uitten swarte groen, voornamentlijk tegen de Son ghehouden, en die bedekken haar glinsterende vleughels doch niet gheheel: Want sy steken omtrent de start uit, welke als hy die ghemeenlijk door 't water sleept, met een wonderlijke wittigheid, en glans het Quiksilver ghelijkt. Daarom in dien haar ymand de naam van lucht-start gaf, soud hy haar een ghevoeghlijke naam gheven. Indien sy haar in de locht op heffen kunnen sy ook vlieghen. Dit is haar afbeeldsel. Als wy van de Paardsvliegen handelden, seiden wy ook dat'er waterige waren. Ik hoor dat die grootachtigh, breed en plat van lijf zijn, en van de Hooghduitsen *Wassergughen* gheuoemt, en in alle wateren gevonden werden. Maar ik heb haar tot noch toe niet ghesien. Maar heb een beesje uit het gheslacht, oft van de Paardsvliegen oft Spaanse vliegen angemerkt, 't welk de Boeren water Viool noemen, en is kleinder als de *Cantharis*, langher en smalder an beide einden spits aflatende, heel swart blinkende, en heeft omtrent de mondt twee byhanghels oft kortte hoorntjes, en ses ysergrauwe voeten. Ik heb noch een ander gheslacht van de Water-Paards-worm anghemerkt. Welk de Drek-Paards-worm in alles ghelijk en heel swart, in gangh en loop heel gheswindt is, op den rug gheleit zijnde springht, en met grote kraght sich in de locht omwentelt, en al springhende op den buik keert. Het heeft voeten van onghelijke grootte: De voorste kort, sijn alleenlijk bequaam om voort te gaan. De twee achterste wijl zy moeten dienen om te swemmen, sijn in plaats van riemen langher. De

Rondelet: de fluviatil: cap. 40s.

Aldrov: H. Insect. 7: c. 1.

Moufet: Insect: 2. c. 34.

andere gemeene hebben de voeten even groot. De beeldtenis van dese, sal daar na met die van de water-mugge gegeven werden. Ik heb ook een ander gevonden in de watervaten vande gemeene thuin, in welke de water-planten bewaart werden. Het was uittet geslagt van de Paardsvliegen, hier in van de voorgaande veel verschillende, dat sijn voorste voete tweederley gebruik hadden, namentlijk om te gaan en swimmen; want de snedige natuur had die in't midden heel breed gemaakt, niet anders als de platvoeten van de water-vogels, en de breette ront en hol, om in de gang geen beletsel te geven, heeft sy in't einde weder smal gemaakt, maar nochtans sterk, en met haken om de selve mette twee volghende, die even lang zijn, en niet so breed, tot de gang te kunnen gebruiken; de achterste voeten zijn tweemaal langer, en eindighen als in een langhe fachte punt, sy staan in't midden van den buik, ver van de eerste die in de borst staan. Dese hebben ook tweederley gebruik, om te swimmen oft liever om sulks te bestueren, als met een pin oft start, en als hy op den rug leit (want hy bakert sig gaarn, en ik heb hem also gevangen) om te springen; want als hy op den rug leit springt hy, en heft sich met die voeten van de aarde op: Als hy op den buik leit, staat hy op alle de voeten, en sleept dese agterste, als onnut totte gang, langhs de aarde. Dit dier is met een harde korst beset, heeft ook een harden buik, en by na beenagtig; Sijn verw helt uitten swarte na't kastaniebruin: an de zyden van 't hooft heeft hy fulke kleine bruine sprieten, datse nauwlijks ghesien werden. In't kort, het is een moy beesje.

Aldrovandus heeft twee geslagten van de *Tipula* oft Water-muggen angemerkt: *Moufetus* vier, die ook groote en lange benen hebben, en daarom Kranebeen genoemd werden. De eerste gedaante van *Moufetus* heeft heel lange beenen, de bosch-spinnekop niet onghelijk, met een lijf by na ey-rond, uitten aschgrauwe witagtig, met silver-witte vleughels, heel swarte uitpuilende ooghen, en een spitse start. Hy vliegt gelijk de Struifvoghel, al lopende, nochtans heft hy sich somtijds in de logt, maar vliegt niet ver oft lang. Hy is so begerig na 't lucht, dat hy door liefde van de kaars sich verbrant: Hy wordt in den Herfst veel op de velden gesien: maar dit is te verstaan van 't Mannetje. Het Wijfje schijnt hem gelijkvormig, maar is wat swarter, en heeft als een afghebeten start; Dese noemen de Engelse Schepherds, dat is Schaapherders, om datse veel by de Schapen gevonden werden. De tweede Water-mugh heeft het hooft groter, de ogen meer uitpuilende, vier kleine sprieten; het lijf uitten geele en swarte ghesprenkelt, en de vleugels donker. De derde is by na diergelijk, maar het lijf is geheel geel, met swarte plekken verciert: en sy hebben beide het Mannetje en Wijfje de start in dry ghespleeten. De vierde schijnt onghemeen en schoon, met een swart hooft en mond, bolle schoften, korte voeten, en een lijf tweemaal groter als andere, een swarten rug, de zijden en buik zijn saffraan-verwigh, de start swart en spits. 's Somers verkeert hy in de thuinaghen, selden op de velden. Dese Mug-

gen versamelen mette starten tegen malkander, en vlieden so door de locht, doch sy keren haar somtijds om, als tot de omhellingh. *Aldrovandus* heeft tweederley gheslacht van dese angemerkt. Het een in de water en daar de Boeren van Bononie haar kennip in weken, welke van dat gebruik *Maceratolo* gheenoemt werd, die een hand-breed langh, en donker-verwigh was, de *Attelabus*, oft de ongheschede Springhaan niet onghelijk, maar hy hadt vier voeten; hy heeft twee sprieten, met leden omtrent het midden, maar an't einde wat neerwaarts gheboghen, en met haken, met welkers eene een nagel ghelijk, hy angrijpt wat hem voorkomt: Hy heeft een klein hooft, voor met een klein byhanghsel als een scherp hoorntje gewapent, by na dryhoekigh van ghestalte, met twee heel swarte uitpuilende ooghen, die onbeweeghlijk zijn, en glinsteren, versien: hy heeft vier langhe vleughels, smal en dun; in plaats van een start twee byhanghsels als draden, omtrent den aars in twee ghedeelt: Vier voeten, ieder met dry leden onderscheiden, om haar lenghte, en heel swak, by na ghelijk de Spinniekoppen, die voor an de borst gheplaatst zijn; waarom haar de Neder en Hooghduitsen, als sy in't water leven, Water-Spinnen noemen; hy heeft een langhen hals, daareen weinigh breder buik onder navolght, welken ten lesten ook allenghskens spits afaat: Sijn rug was plat, welke met yser-grauwe vleugels bedekt is: de buik is boven met een holte uitgegraven, in't midden rondt uitbultende, oft als met een steel van seker kruidt, ghelijk als de knopen van de *Poligonum*, en met vijf knobbelen diese ringhen noemen, doorsneden; tussen yder van de selve is een swarte stip oft plek: Wijl dan dese Water-Mugh viervoetigh is, verscheelt hy veel van die, welken *Festus* ses voeten toe - schrijft: Maar desen heeft hy ook angemerkt; hy loopt ook met een wonderlijke licht en ghezwindheid over't water. Hy is langhachtigh en smal, maar veel kleiner als de voorgaande, en in veel deelen verscheiden: Hy heeft ses voeten, en is ghevleugelt, swart over't gheheele lijf, sonder start, met kleine sprieten voorwaarts als kleine dunne draden, daar hy ook dikmaal op voort-gaat. Daar is noch een ander Middelbare tussen de groote en dese, die inde Lente, en April over't water swiert, de groote in lijfs gestalte gelijk, maar ook veel kleiner, en heeft dat lange byhanghsel van de start niet, oft de plekken op den buik, in welkers plaats hy op sijn swarte vleugels een ronde en witte heeft.

De *Attelabus Arachnoides* noemt *Aldrovandus* seker ghekerft Dier dat de Spinniekop ghelijk is, maar alleenlijk met ses voeten aschgrauw gheverwt, begaaft, en de slijkerighe gracht, daar hy sich in verberght, oft boven op sit, en somtijds over kruipt, en swimt so ghelijk, dat men hem nauwlijks, met de scherpsienste ogen kan sien oft vinden; hy is van mont by na als de Springhaan, met twee uitpuilende ooghen, en met het overige lijf niet qualijk de Spin-

Spinnekop gelijk : de buik is geheel met ringen doorsneden, voor plat, en boven wat rontagtig, so dat hy een middelbare vorm ruffen de Spinnekop en Attelabus oft de Springhaan sonder vleugels heeft.

De Ligniperda oft water-hout-worm schijnt *Aristoteles* niet gekent te hebben, want hy seit dat hy veselen en houtjes vergadert, en als hy daar van berooft wert, sterft: wijl dat dier 't welk hy water-houtworm genoemd heeft, van sijn veselē, die uit verscheide kruiden bestaan, berooft zijnde, niet sterft, maar weder andere vergadert, op welkers top hy een klein stukje houts, doch niet allerley, maar dat hy weet door sijn ligtheit op 't water te drijven, om niet te versinken, weet te vermengen, anders verscheelt hy van de landthoutworm weinig. *Bellonius* schijnt hem Phrijganium te noemen, en schrijft van hem aldus: De Rivier Phrijganium, so wel als die van de Zee, is een uitwerpsel, welk de Francen Charreè noemen, om dat het de asgrauwe uitwerpselen gelijk is. Het is een Vischje oft liever een Wormtje, 't welk de Visschers voor een aas gebruiken, also gheuoemt, om dat het sijn veselen an de zyden van sijn pop oft huisje, an een draadt van sijn mont, gelijk de spinnekoppen (want hy kan ook spinnen) afhangende, vast-hecht, uit welke met der tijt vermerende, hy sijn huis te groter maakt, waar in hy de Pinnoteris soude ghelijk zijn, ten waar de Pinnoteris geen kennis hadde, om sich selven een huis te maken. Hy heeft ses voeten an weer zyden, daar hy mede over de aldersnelstvloeyende waterē loopt, want hy kan niet swimmen. Het is een dun beesje, langagtig, een klein rupsgelijk, 't welk sommige visschen graag eten, want het is veel op de lopende Rivieren. Met het selve van haar pop oft huisje ontbloot zijnde, worden de visschen ligtlijk gevangen. De Wijfgeer *Chrysippus* (seit *Plinius*) verhaalt dat de Phryganium de vierdendaagse koorts geneeft: Maar welk dat dier is, heeft nocht hy gheschreven, nocht wy iemand gevonden die het kende. Wat *Gesnerus* hier van ghevoelt, besie dat by hem en *Aldrovandus*.

II. HOOFT-STUK.

Van de Water-gekerfde Dieren, met veel voeten.

DE water-gekerfde met veel voeten, zijn de Tinea, de Zee-vloy, de Zee-luis, de Water-Pissebedt, de Zee-Scolopendra, en de Wormen welke in schelpen verborgen zijn.

De Tinea is een heel kleine worm, en somtijts om datse in malkander rollen, noch kleinder, en wit van verw, met veel voeten an den geheelen buik, en een lange spitse start: de ogen zijn twee kleine witte stippen, met een heel klein middelpunt. Sy worden in goede en koude bronnen gevonden, insonderheit in de maant Maart. Sy kunnen op de aarde, oft om de veelheit, oft sagtheit van haar voeten, niet gaan, want sy hebben ook voeten van de mont afhangen. In t water lopen sy met het lijf op een zijd' hellende, en so ik niet bedrogen ben, gaan sy ook agterwaarts. Met het water inghedronken zijnde, blasen sy den buik op, en worden met een goedē dronk wijn weder

uitgedreven. Mogelijk souden sy ook voor Terpentijn oly, Boter, Melk en Wey wijken. *Gesnerus* meent datse by de Francen de selve zijn met de Scroffels, welke sy Agrovelles oft Escroelles noemen. Sy maken 'er veelvoetige van, met een kort lijf, een kromme start, en seggen datse in de Rivieren, Putten en Bronnen gevonden werden.

De Zee-vloy by *Aristoteles* Psljllon Thalation gheuoemt. Het is by *Rondeletius* een beesje met een dunne schors, welke met het aengesicht belacchelijke geschilderde Mannetjes, en met de andere delen de Locusta oft Springhaan gelijk, en so klein is, dat een deeltje van 't lijf niet als mette scherpfste ogen kan gesien werden. Sy worden, seit hy, in 't diepe van de Zee met so groten menigthe geteelt, dat sy het aas van een Visch, indien sy lang onder blijven, geheel oeten. *Aldrovandus* betreft dese onder de schorfachtighe. *Niphus* vermengt hem mette Zee-Scolopendra. *Kiramides* seit dat het een heel klein dier is 't welk de Vissers gebruiken, en op den oever springht. *Moufetus* noemt hem de Zee-Afellus, en beschrijft hem aldus: De Afellus Marinus, ghelijkt de fachte Squil, behalven dat hy maar vier voeten heeft, dat ik met verlos van *Gesnerus* segge, en sich met veel en verre sprongen van 't getal der voeten bevrijt. Hy word Afellus a saltu, dat is van de sprongh gheuoemt: By *Aristoteles* Pulex oft Vloy, van sijn bultighen rugh Scrofula: Hy is uitten blauwe swartachtigh. De lenghte van de Rivier-vloy is een dwarse vinger, de breette niet boven een halve: De Zee-vloy is groter, die met het ebben van de Zee, en dikmaal in de versche wateren ghesien werd, en geeft an sijn vanghers en bekijkers een wonderlijk voorbeeldt van beweeghlijkheit.

Defen met Vloy-kruidt gekookt, en om den hals gehangen, seit *Kiramides* dat de bewegingh van de derdendaagse koorts verjaagt: datse met Zee-water besproeit, de vloyen verdrijven, dat dry in de steen Pforites ghesneden, en mette wortel van Vloy-kruitt opgesloten en om den hals gehanghen, een tegen-gif van de vallende siekte zijn. *Plinius* schijnt ook de selve te gedenken, alshy seit: So word alle dingh in de Zee voort-geteelt, dat 'er ook Somer-Dieren, die met haar radde sprong schadelijk zijn, gevonden werden en welke rondom het aas vergadert zijnde, dikmaal werden uitghehaalt, waarom men ook meent datse 's nachts de slaap der Vissen inde Zee beletten.

De Luis, welke *Aristoteles* Ptheir Thalassios noemt, is na 't gevoelen van *Rondeletius* twederley: De een welke in de Zee, die van Cyrene na Egipten loopt, omtrent Delphinus sich hout, en door overvloet van aas de aldervetste is, welk aas van de Delphinus verschaft wert. De ander is welken wy hier beschreven hebben, so groot en breedt als een Boon, de Land-Paards-Vliegh gelijk: Het lijf bestaat uit eenige platen, ghelijk de start van de Locusta oft Squilla: Voor de mondt heeft hy twee korte hoorntjes, an weerzyden veel kromme beenen, spits aflatende. Hy hanght so vast aan de Vissen, dat hy nauwlijks kan afghetrokken werden. Hy suight als een

T 2 bloedt-

Arist. H. A. 4. c. 10.

Rondelet: de Piscib: 18. c. 27.

Aldrov: Insect. 1. 7. c. 7.

Rondelet: de Piscib: 1. 18. c. 21.

Aldrov: Insect. 1. 7. c. 2.

bloedt-fuigher, en laat niet af voor dat hy de Vifch gheheel uitgemergelt heeft. Hy hanght gemeenlijk an den hals van de Snoek en Klipviffen. Hy bewijft ook dat hy de felve van *Aristoteles* is: *Bellonius* noemt hem qualijk Aifilus oft Oeftrum. Hy doet'er by dat hy weer-zijds acht voeten heeft, en met acht platen op den rugh gewapent is, dat de nagels van de voorfte voeten na't hooft, die van de achterfte na de voeten gekeert zijn; dat hy kleine oogen heeft, dat hy de rode Dentalis is, en Sargus eet, dat hy fich inde ronte t'famen trekt, en veeltijds fwanger ghevonden werd. Daar is noch een ander Zee-diertje, wiens afbeeldzel ik hier by fette: Hiertoe behoort ook de Erpile van *Numenius*, welke een Oever en Mijn-worm is, met lange beenen, die kruipt, en bequaam is om Vis te vangen.

De Aifilus, welke die van Ligurien ook Oeftrum Marinum, om de gelijken aart noemen, die hem mette Land-Oeftrum ghemeen is, heeft voor de mondt een Goot oft Buife, ten anfen van fijn lichaam heel langh; an weerzyden staan ghelijk als twee handen na den mond ghebogen, daar na volghet de buik met kerven, an welke fes voeten valt zijn en twee die an't eind van den buik hangen, langer en dikker, die weerzyds volgen zijn wat kleinder, de andere twee welke meer ter zyden staan, de alderklenfte: Met fijn mondt oft buife gelijkt hy de ftart van de Land-Scorpioen, met de voeten de fcharen van de felve, en metten buik, en in grootte de Spinnekop; gelijk de Polypus oft veel-voet met fijn poten, alfo hanght defe met fijn mond fo vaft an't zaghter deel onder de vinnen, dat hy niet onbeschadicht kan afgerukt werden. Hy fuigher't bloed op de wijs der zuigers uit, tot dat hy van fatheid afvalt en sterft. De oorfaak, waarom hy alleen inde grootfte hitte, enten tijde van de Hondsdagen de gezeide Viffen beschadicht, meen ik te zijn, dat hy alleenlijk inde Somer voortkomt, en in den Herft sterft; waarom hy onder de vinnen hanght, is om dat het deel daar zaghtst, ende vetheid aldermeest is. De Tonynen zijn wel over't geheele lijf met een glat vel gedekt, maar daar zijn harder fchobben onder.

Wat angaat de Scolopendra, *Aristoteles* feit datse van anfen de Land-Scolopendra gelijk is, datse in klipachtige plaatfen groeyt, meer rood is, in veelheid van voeten de ander te boven gaat uitgenomen de dunheid van de fchenkels, en doet'er by dat fy op de wijs der Slangen niet in diepe wallen voortkomt.

Rondeletius stelt twee gedaanten voor; de eerfte is kleinder, geheel rood, negen duim langh, en leeft in klipachtige gronden: Hy heeft van't hooft totte ftart veel voeten; Hy wringht en kronkelt fich in bochten, en is nu korter, dan langer, nu dikker, dan dunder; De andere is veel langer als de voorgaande, en by na fo langh als een elleboog, maar is dunder en witachtig, van't hooft totte ftart heeft hy veel voeten als de bovenfte. *Aldrovandus* doet'er uit *Gefnerus* de derde by, die rood is: *Gefnerus* fchijnt eenighe van

defe in twijfel te trekken, als hy de befchrijving van *Aristoteles* over-denkt: Hy fchrijft datze *Aristoteles* kleinder maakt als de Land-Scolopendra. Dat *Brassavolus* eenige an hem gefonden heeft die twee duimen langh waren, en datse by hem nauwlijks twee vingers uit-maken, dat die van *Rondeletius* veel grooter zijn: datze *Marcellus Virgilius* veel langher als de Land-Scolopendra maakt, en wat angaat de vorm, dat hy die veel anders van ftart en hooft inde Land-Scolopendra ghesien heeft; Het zy fo het wil, *Rondeletius* heeftze dikmaal inde maagh van de *Lacerta* gevonden, fo dat daar uit kan gheoordeelt werden, dat dese Viffen de felve ook eten, en dat het valsch is, wijl fy in de grond der Zee leven, datse op strand, oft klippen gevonden werden, en datse alle sterk-ruikende dingen foeken; Datse de ingeflokte angels met haar gedarmte uitwerpen, en daar na weder inflokken. Sijn aart is de Viffers te beschadigen, indien fy den angel anraken, soo datter niet een Vifch by komt; *Moufetus* zeit datze in flykerige Poelen, daar de Oesters groeyen, haar verbergen. *Nonius* prijft een hayr Genees-middel, 't welk uit een onffe Wierook *Atramentum Sutorium*, en dry onffen van de Scolopendra met poeyer van Kalk gemenght is.

Van de wormen inde Schulpen groeyende spreekt *Rondeletius* aldus: Daar groeyen an de Zeeklippē, en boven op de fchorffen van andere Zeehoorns, enige Schulpen oft langhachtige buiffen, die rond, ruw, wit, en binnen heel glat zijn, van welke sommige recht, andere krom en gebogen zijn. In dese worden geteelt en leven enige wormen, die haar buitenwaarts om watet te drinken, begeven: Dese zijn in verw en selfstandigheit, de rode Scolopendra gelijk, maar in grootte en gefalte een weinig onderscheiden, want fy zijn niet meer als een middelste vinger langh; het achterdeel eindicht als een Myrtelblad in een spits. Sy hebben voor an weerzyden voeten, als de Scolopendra, waar uit een buife voortkomt, aan't einde ftomp, gelijk een Trompet en doorboort, hoedanig wy inde Zee-Aifilus vertoont hebben, waar mede hy water in-trekt. Onse Kruid-mengers gebruiken de fchulp van dese wormen inde vermengingh van haar geele falf voor de Dentalis; een Schulp dese gelijk, noemense ook Dentalis, welk fy inde felve falf ghebruiken, sodanige hebben wy eenighe onder de boven-gestelde afbeeldfels gemengt.

II. O P S C H R I F T.

Vande vvater-gekerfde dieren sonder voeten.

I. HOOFSTUK.

Van de Bloed-fuiger.

DE befchrijvingh van de Water-gekerfde met voeten voleind zijnde, gaan wy voort tot die, welke sonder voeten zijn; dese bestaan in Bloed-zuigers, Starren, het Water-paard; de Zeedruif, de Oripes, de Zee-worm, de Indife-worm, de Seta en andere.

De bloed-fuiger in't Latyn *Hirudo* ab *Hærendo* van anhangen, om dat hy an de lichamen hanght,

Rondelet: de Insect: cap. 5.

Naam.

Onder-
scheidt.
Ronde-
let: de
Insect.
c. 7.

hanght, oft so andere menen ab Hauriendo al-
so gheuoemt, heeft in 't Latyn ook den naam
van Sanguifuga oft bloed-suiger. By de Grie-
ken word hy Bdella: En by *Hesychrus* demblis,
en volgens d' Eliensers drilakis gheuoemt; sy
zijn van tweederlei gheslaght, naamentlijk Zee-
en Poel-bloed-suigher. Die na 't schrijven van
Rondeletius, is so groot als een vinger, met een
dunnen hals, en wat dikker start. De mond
en 't uiterste van de start zijn de voeten van de
Polijpus ghelyk, om sich met der selver anhan-
gingh an te trekken. Het lijf bestaat op de wijs
der ghekerfde dieren uit veel ringhen, maar uit
harder huid als de Poelbloed-suiger, waarom
hy sich soo niet tot een ronde bol kan t'samen
trekken, en sy trekken alleenlijk haar hoofd en
start uit en in. Alle de inwendige delen blijven
uitgerekt en onverscheiden. Hy leeft in 't slijk,
heeft een starken reuk, en is onbequaam om te
eten, maar de modder en strand visschen, eten haar
niette min. In heel oude Oly gesoden versag-
ten sy de pijn der oiren. In Kamil oft Amandel-
Oly, de pijn der Speen-aderen. In Wijn genesen
sy de wonden en trekkingen der senuwen. Ge-
brant ghenesen sy, 't gebrek Alopecia genoemt.

De Poel-suighers bestaan als uit t'saam ver-
knoghte kringhen, door welker maght sy sich
sometijds als een bol in malkander krullen, sy
hebben nocht beenders nocht vinnen. Maar een
mond als een dry-hoek, 't welk de wonde ver-
toont. *Villanovus* eigent haar een pijp inde mond
toe, als van de Mugh. Sommige hebben in ee-
nige grooter een scherper, in kleinder een ron-
der, in alle in 't midden een klein gaatje ange-
merkt. De doorgang is van de mond totten aars
verknoght: In de dode is de lengte ontrent van
een vinger. Daar sijner die een groot hoofd heb-
ben, rosch geverwt met veel veselen onderschei-
den, ruig en vergiftigh zijn. Daar zijn ook klein-
der, met een kort hoofd een roden buik, die in
klare waters leven. *Albertus* gedenkt, swarte en
platte, en die op den rugh rode strepen enigfins
gerimpelt hebben. By de Switsers zijn de kleine
swart, de grooté groenachtigh, met geelachtige
oft rosche strepen in de lenghte, tusschen welke
eenighe swarte stippen staan. Te Venetie zijn
groene gesien, hier en daar met swarte plekken
gesprenkelt. In de Rivieren sult gy kleine wit-
te, met een wijden ronde mond sien, maar in
andere twee-maal wijder, hoedanige dikmaal
an de visschen gevonden werden. *Strab* overhaalt
dat er in een Rivier van Morenland een gevon-
den wert van seven ellebogē, die met haardoor-
geboorde strot den afem halen. Andere dat er
in de levers der Koe-beesten een worm de Poel-
suiger ghelyk gevonden werd. *Moufetus* heeft
haar in door-boorde (die in Kristennijk niet be-
kent zijn) en ondoorboorde onderscheiden.

Moufet:
Insect. 2.
c. 41.

Tot haar aart behoort, dat sy in Poelige en
modderige waters veel, in klippige, sandighe,
en klare selden ghevonden werden. Dat sy uit
verrottingh groeijen, want men weet niet dat-
se versamelen: Datse in den herfft haar verber-
gen, en inde winter verholen blijven: Datse in
de May een weinigh voor, en dat niet als met
warmelocht haar vertoonen. De selve leven

met bloed; Als sy an 't lichaam hanghen, val-
len sy meteer af, dan als sy vervult zijn: want
hoe sy meer getrokken werden hoe sy meer en
sterker anhouwen tot datse breken. Sy bewe-
gen haar met het steunen op haar mond en start.
In een riet ghesloten zijnde, kruypen sy achter-
waarts, en om dat sy haar mond heel kunnen
spitfen, en in de scherpte uit-rekken, kruipen
sy door de nauwste gaten.

Sy zijn in de Genees-konst van groot gebruik
om bloed af te trekken. Derosche met groote
hoofden, de groene, de swarte, en die in al te
modderighe sloten leven, moetmen schuwen.
Die rosche uit-vloeiende waters, die rond, en
leververwigh met kleine hoofden zijn, worden
gepresen. Voor de beste worden gehouden die
een roden buik en een groenen rug hebben,
voornamentlijk, die in lopende waters ghevan-
gen zijn. In Duitsland worden de grote beter
geacht, die uitten swarte groen, met rosche stre-
pen in de lenghte, en met swarte stippen ver-
mengt zijn. Sy worden gebruikt op vergiftige
wonden, en in siekten van 't hoofd, den hals, le-
ver, milt en teel-leden.

Van haar bereiding, en wijs van gebruiken,
sult gy genoeg by de Genees-meesters vinden.

Hier toe behoort de Lumates de moeylijkste
gedaante van alle de bloetsuigers, die sich on-
der de kruiden en bomen der gheberghen ont-
hout, die heel dun en een halve vinger langh is.
Sy vallen op de voor by gaande, en kruipen in
alle gaten van 's Menschen lijf, ook in de engh-
ste en vuilste, en vallen niet eer af voor datse
sadt van bloedt zijn; want dan vallen sy self
af, en zijn niet minder schadelijk in d'heeste da-
ghen. Haar Ghenees-middel is haar met een
heel scherp Riet af te doen, en sich in 't water,
indien'er eenige ontrent zijn, oft op de klip-
pen te begeven, oft vuur tusschen beide te stoken.

Nie-
renb: H
E: 13
c. 19.

II. HOOFSTUK.

Van de Starren.

Dit dier is de naam van star gegeven, om dat
het de starren gelijkt, by de Grieken Aster,
by *Mirepsus* Asterion, by de huidendaaghe
Grieken Scaurus genoemt, gelijk *Gillius* heeft
angetekent, oft liever so het *Rondeletius* goed
dunkt, Saurus, om dat het pinnen heeft als een
ingheheide paal. *Sijlvaticus* noemt het Sydus
Marinum, dat is Zee-star, *Kremonensis*, Ma-
giarastrum Marinum.

Aldrov:
Insect. 9.
c. 18.

De mond staat na de start toe, in 't midden
van de pinnen, en *Bellonius* schrijft dat hy in 't
ronde vijf vingers vertoont. Hy heeft geen uit-
lofingh van drek, en *Rondeletius* zeit dat de
overblijfsels door de mond werden uit-gewor-
pen. Sy zijn alle met een harde huid bedekt;
daarom heeftse *Aristoteles* onder de andere
schorfachtige begrepen.

Ronde-
let: de
Insect:
cap. 10.

Wy hebbense dikmaal op de Zee-stranden
gesien, sy dwalen door de zee als de Polypus,
met het beweghen van haar pinnen, nu voort-
gaande, dan sich weder t'samen-wringende, en
hanghen met het zuigen van haar pinnen op de
wijs van de Egel an de klippen: Sy vallen de

Aart.

Zeehoornan, en verflindense; *Rondeletius* seit datter in den buik van een opghesnedene vijf Slekken gevonden zijn, dry geheele, en twee die met haar schulp verteert waren. So heet is haar natuur, dat al wat sy innemen, hoewel het schierlijk van haar angetrokken werd, gekookt schijnt. *Plinius* verhaalt datter geseit werd, datse sulken hittighe brand in haar hebben, datse alles inde Zee wat sy anraken verbranden, en terstond alle spijs verteeren. *Bellonius* seit dat hy uit het water vertraaght, en onmagtigh word: Datse in 't water op den rugh geleit, meer als vijf duisend sprietjes uitsteken, en op den buik beweeght werden.

Gebruik: Datter sommige inde spijs gebruikt werden, oordeelen wy uit *Bellonius*. Inde Genees-konst heeft *Hippokrates* de swarte met Kool en welruikende Wijn tegen het opstijgen der lijf-moer inghegheven. By *Mÿrepus* wordense onder de rookingen teghen de vallende siekte getelt; en *Gesnerus* seit dat in sommige een eetbaar vleeschstukje is, en dat het overige van 't lijf, het hayr doet uitvallen: Hy meent dat de glatte gelukkig met het kruid *Ononis* vermenght op de gescheurde pensak geleit werd.

Onder-scheid: Indien wy het onderscheid, en de geslachten besien, die zijn veelerley. Sy zijn groot en klein, geelachtige, swartachtige en asgrauwe, geangelde, glatte, lange en korte: Sy worden ook wel verdeelt in die, welke vijf pinnen oft meer hebbē. Die zijn kraakbenige, schulpagtige, glatte, getande, Egelachtige, boom, en Son-starren.

De kraak-benighe word voor en achter over vertoont. Het boven-deel is met rode kanten, het overige binnenste deel, en dat binnen de randen befloten is, word met bloed-rode, en witte plekken, als een geslacht van Marmel gesprenkelt; Maar de randen van 't onderste deel zijn heel bloed-rood; In 't midden zijn vijf reten, die yder na haar deel lopen, maar dat deel 't welk rondom de randen raakt, is met blauwe plekken getekent: Dese volgen eenige andere plekken by na rood, omtrent het midden.

De schulp-achtige word also gheuoemt, niet om dat hy eigentlijk sodanig is (want gedroogt kan hy mette hand hoe wel swaerlijk in stukken ghewreven werden) maar om dat hy in hardigheid van huid meer als andere die ik gesien heb na de schulpachtige helt. Dese is wit van schors, een span lang over al gemeten: te weten van de eene, tot d'ander recht over staande pin.

Maar de uitterste einden van yder pin staan een halve span oft wat meerder van malkander. Hy soud met recht knobbelig, oft wratachtigh kunnen gheuoemt werden, om dat hy boven op de pinnen knobbelen oft wratten heeft.

De glatte is twederlei: te weten die van *Rondeletius*, is geheel sonder angelsen scherpigheid. De pinnen zijn langh, rond, buigh-saam, en de Muise starten gelijk, en haar huid is het vel van de slanghen ghelijk, en om het onderscheid van haar swarte, en witte plekken, anghenaam van gesicht. In 't midden van 't lijf word een kringh gesien, met vijf ronde plekken binnen den omringh, en tussen dese met starretjes onderscheiden, van welkers omringh vijf pinnen spruiten

In maakfel van mond, scheelt hy niet van de andere, nocht ook in wijs van voedsel: Hy swemt geswind met sijn lange armen, en veranderlijke buiging. De eerste van *Aldrovandus*, die'er twestelt, is onder an den buik als Lazuir geverwt: in 't midden met swarte stippen, en goud-geele ringen van negen stralen, en 't geheele lijf is van die grootte als ghy siet. Het voorste onderdeel is met verscheide verwen getekent, en in gestalte, het vijf-vinger-kruid gelijk.

De tweede veel kleinder als de voorgaende, is overal yser-grauw, met swarte plekken, een halve span oft meer lang.

Van de getande zyn'er vijf ghedaanten. De eerst van *Rondeletius*, is de ander eerste ghelijk, uitgenomen 't gene volgt. De pinnen rondom 't ronde lijf, hebben in haar begin geen scherpen angel, maar een stompe. De angels daar de zyden mede gewapent werden, zijn weinig, recht en tands-wijs ghestelt, waarom hem *Rondeletius* getande noemt.

In 't middel-punt van 't gehele lijf is een starretje uit-gedrukt, van welkers omloop vijf strepen door 't midden van de pinnen tot het einde reiken; De pinnen zijn in 't begin heel breed, Dese gedaante is onghemeen, maar van mond, tanden, wijs van leven, en kragten de andere gelijk. De tweede welkers gestalte (in 't 748 blad) met witte randen, tands-wijse, niet recht, maar schuin gestelt, wort uit-gedrukt, is binne-waarts niet over al met rode plekken gesprenkelt; In 't middel punt heeft hy een starretje dat heel root, uit pinnen bestaande, en een gehele voet lang is. De derde de schoonste van alle, is van de selve grote met de voorgaende, in verwen doornige knobbeltjes heel verscheiden. want in 't midden is de mond als van een Egel, bestaande uit nauwlijc sien-bare tandjes; Dese bevat een starretje van seven stralen, welk in 't binnen deel by na swart, maar in 't uitterste blauw is. Dese omvangt weder een witte kring, en dien weder een ander rosche oft vlees-verwige. Dese ten lesten noch een andere kring bestaande uit elf knobbeltjes, an 't bovenste deel scharp zijnde. Maar yder pin oft straal heeft dry ryen van knobbeltjes, die yder weder uit vijf-en-twintig oft dertig knobbeltjes bestaan.

De vierde scheelt niet veel van de ander in grootte, met stralen uitten witte blauw, en ysergrauwe getande randen. In 't midden is een starretje uit ses gestipte stralen bestaande.

De vijfde bestaat uit vijf onghelijke ruighe pinnen.

De Egelvormige is nauw-keurigh, rond van lijf en klein, met vijf korte pinnen, waar om hy kleinder als andere is. Uit een kleine kring, daar een kruis in ghetekent staat, spruiten als uit een middel-punt, enige dunne barse pinnen met veel doorntjes (waarom hy Egelvormigh gheuoemt word van *Rondeletius*) an alle zyden versien. Dese star kruipt, met een gebogen bewegingh, op de wijs der slanghen, en op 't droogh geset zijnde, laat hy niet af die te beweghen, voor datse van malkander splyten, welke nu af-ghescheiden zijnde haar met bochten bewegen, gelijk de afgesnedene delen van de wormen en van de start der

der haaghdiffen. Hy heeft een ghetande mond.

Ronde-
let: de
Insect:
pag. 122.
De Reticulata oft Nette star is tweederlei, van *Rondeletius*, en *Aldrovandus*. Dien hebben wy van de gestalte van een net, alsof genoemt, en om datter tussen de onderscheiden netten gelijk als eenige ronde knobbeltje staan, kan hy ook knobbel-star genoemt werden: Hy is onder de groote starren te rekenen, want sijn armen zijn een voet langh, en dikker als de pinnen van de andere: hy is ook over al met angels versien, en heeft een mond als andere: hy is door die netswijse verdeelingh schoon om an te sien, en waardigh onder de Kerk-vercierfelen gehangen te worden: Dese is met ronde blauwe knobbeltjes als een Turkois, en met ruige getande randen an de pinnen versien, yder pin verthoont sich boven op spits, en langer als de gestalte van een pyn-appel: Onder met geele, en blauwe ringen begaaft, yder pin met een dun streepje in 't midden doorlopen zijnde.

De Arborefcens oft Boom-star, is alsof van de veelheid der bladeren en takken genoemt: Van dese heeft'er *Rondeletius* twee gesien: een heel groot, by *Guilhelmus Pelicurus* opfiender van Montpellier, omtrent het Eyland Lerinus gevangen, een ander uit Italie tot hem gebraght; Hy verscheelt veel van de andere starren: Hy heeft vijf pinnen oft stammen, in 't midden een mond met vijf byhanghsels, die veel barfe kleine tandjes hebben: Dat deel is plat, maar de omloop bultigh, tussen yder pin word eengat oft reet gesien; yder pin word terstond in twee verdeelt, dese weder in tweetakken, en so voorts, tot datse tot so kleine verdeelingen als hayren ghekomen zijn. Uit yder hoek van de mond komt een witte streep, die over 't midden van alle de takken verspreit is, anders is de geheele star swartachtigh, en met een dunne, maar heel harde en ruwe huid bedekt. De takjes worden alle binnewaarts gebogen, 't welk een bewijs is dat dese alle ghelijc krullen, om de spijs te vatten, gemaakt zijn, welke overal in 't ronde gezet zijnde, so kan den roof gansch niet ontfappen; dat schouwspel heeft *Rondeletius* met ernst in Zee angesien: Hy liet een star an een kleinen draad in zee vallen, daar hy met uitgespannen armen in swom, maar voelende datter yets om te roven naderde, omvatten hy dat met t'saam-getrokken armen, op de wijs van de *Urtica*. Dese ghedaante van star is heel ongheemeen, en word daarom onder de Kerk-vercierfels opgehangen.

De Solaris by *Rondeletius* Zee-Son genoemt, om dat hy een geschilderde Son ghelijc. Hy verscheelt van de starren, om dat in dese uit het midden van 't lijf, gelijk uit een middelpunt de stralen voort-komen, maar in die uitten omloop van 't ronde lichaam eenige korte witte, niet ruwe, op het bovenste deel, maar als uit schobben t'saam-gesette, en an de zyden met kleine barfe prikkels versien, en tottet einde toe dunder werdende, stralen uit komen. Dat ronde lijf heeft in 't midden een ghestalte van een geschilderde roos: In mond, spijs en kragt verschilt hy van de starren niet.

De starren met meer pinnen, zijn oft met

seven, oft thien, oft twaalf ghewapent.

Die seven pinnen heeft, is op sijn bultige deel donker-yfergrauw, met eenighe doornachtige kleine knobbeltjes scherp en ongelijk, met pinnen an 't einde met een kleine bocht ghekromt: Sijn holle deel is by na bleek-geel, een weinigh na het yfergrauw hellende; de kanten van de zyden met welke sy an 't midden lijf, als mede an de armen na de lenghte doorsneden vast zijn, zijn met eenighe kerfjes oft witte tandjes ghescherpt. De lenghte en breedte is in den omkringh even-gelijk, en ander halve hand breed, maar yder straal oft pin is omtrent dry vingers langh, ten meesten een hand-breed van malkander staande.

Van die, welke thien armen heeft, spreekt *Kolumna* aldus: De vorm van dese nieuwe star is heel schoon, van alle verschelende, en noch niet beschreven; Hy is an onse stranden overvloedigh, so dat weinigh netten opgetrokken werden daar hy niet in verwart is, so dat hy met andere Visschen te markt gebraght werd; Dese is heel breukzaam, en hout sich met sijn krullen so vast, dat hy sich liever laat in stukken scheuren als levend uit-nemen. Men moet daarom geen geweld om dese star uit te trekken gebruiken, wijl de pinnenvol knobbelen zijn, en het kraakbeen dat de knobbelen t'samen-voeght heel dun is, waarom de voegingen lichtlijk ontbonden werden, en hoewel al sijn pinnen ghebroke zijn, nochtans sterft hy niet als langh daar na. Dese is donker-rood geverwt, maar in vorm van de andere starren verscheiden: Want dese heeft een heel klein lijf, vijf stralen, maar die yder in twee andere verdeelt werden, soo dat'er in 't eerste ansien thien schijnen te zijn van een halve voet langh, en grooter heb ik niet gesien. De middel-lijn van de geheele star is een voet langh: Alle de pinnen oft stralen bestaan uit kleine knopen, en yder knoop is drykantig; de streepen die de delen in regter en linker doorsnijden, worden als een touw t'saamghedrayt, die bultigh tegen malkander gestelde hoeken maken, maar uit de grond van yder dryhoek komen ook eenighe krullen met beurten voort, op de selve wijze knoopachtigh, so langh als een kleine vinger, so dik als een klein touwtje, daar hy sich gheweldigh mede verwart, ook vat en voortgaat: dese bovenste overwinnen een weinigh inde lenghte en dikte de onderste tot het eynde toe: Uit sijn middelpunt komen ook andere dunne krullen so dik als een draad, en op de selve wijs geknoopt, van welke de bovenste kleinder als de onderste zijn, en op een strijdige wijs als de groote gebogen werden, met welke ik mene datse haar aas angrijpen en na den mond brengen, die in haar navel schijnt te staan: Daar tegen over is een rond lichaam zaght en en glat, welkers innerlijke deelen ik om de kleinheid niet heb konnen ondersoeken. Hy word self licht van de star onderscheiden; Hy is geheel glat, maar schijnt ruw van ansien om de menighte van de krullen en knopen: Hy is met een harde korst bedekt, so dat hy uit beenachtige, dog niet al te harde knopen schijnt t'saam-geset. Of hy's nachts licht geeft, heb ik niet konnen

konnen onderzoeken, wijl ik hem noit levendigh in mijn huis ghehad heb. Dit seit *Fabius Koluma*.

De leste heeft twaalf pinnen, die yder een blauwe steel hebben door 't midden lopende, met veel dwarse rode sterpen an weerzyden: in 't midden is ook een kringh van de selve verw, en de randen van de pinnen zijn overal getand, en wit van verw. Daar worden so veel verscheide vormen van starren gevonden, dat'er geen eind van foeken en beschouwen gevonden werd.

III. HOOFD-STUK.

Van 't Water-paard, en de Zee-druif.

Aldrov:
Insect.
6. c. 16.

Het Water-paard oft Hippokampus is van Hippo en Kampe alsof genoemd, want het is krom en gebogen van lijf, en gelijkt met de start heel wel een Rups, en met het overige lijf een Paard. *Marcellus* heeft gemeent dat met het woord Hippou de grootheid wierd betekent: sommige hebben het Zee-haan, andere Zee-Salamander genoemd.

Ronde-
let:
Insect:
cap. 9.

Aldus heeft hem *Rondeletius* ons beschreven: Het Water-paard is over 't geheele lijf gekerft, niet boven neghen duim langh, en dikmaal kleinder, so dik als een duim, met een langhen bek op de wijs van een buise, hol sonder reet, en onder met een dekzel op 't gaatje gheleidt om te sluiten, oft ook om te openen. Het heeft ronde ooghen heel uitpuilend, op den hoof-top eenige opgerichte hayren, en die so dun, datse inde doode en verdrooghde niet, maar alleenlijk inde levende en swimmende gesien werden, gelijk ook die van 't geheele lijf. Met de geheele kop, dunnen hals, en sijn uitsteken-de buik is hy het Paard seer gelijk.

Achter de ooghen daar de andere Vissen gemeenlijk kuwen hebben, staan twee pinnen als twee geleden an weerzyden; maar het heeft geen kuwen nocht bedekte nocht onbedekte, doch boven die twee pinnen twee opwaarts-siende gaten. Onder den buik heeft hy twee spleten: Uit het een loft hy dendrek, uit het ander brengt hy sijn eyren oft kuit voort. De start is dunder als het overige lijf, vierkant, en met scherpe prikkels, en is ook over 't geheele lijf stekelachtigh, en als uit kraakbenige kringen t'saam-gheset, daar eenighe prikkels met tusschen-lopente vliessen uitsteken, so dat sich geen vleesch openbaart: Hy is donker geverwt,

met witte stippen ghesprenkelt, en wit van buik. Sijn maagh, ten ansien van 't lijf is groot, sijn lever rood, als ook sijn eyren, maar het hart klein. Hoedanigen ghestalte ghy de levende start geeft, oft hoe ghy hem buight, sodanigen behoud hy dood en gedrooght zijnde.

Aelianus seit dat hy vergiftigh, maar alleenlijk metten buik is: Die hem in Wyn gezoden drinkt, begint eerst te nokken, daar na drooght te hoesten; De opperbuik swelt, uitten neus loopt water van een Vischachtighen reuk, de ooghen storten bloed uit enz: die daar van by 't leven blijven, trachten met een dulheidt en groote begeerte na het water; Sijn genes-middel is Afijn daar de Visch Sepia oft Meer-spin ingestikt is, na 't zeggen van *Aetius*. De Hexen gebruiken hem tot Minnedranken.

Haar ghebruik is zonderling goed voor de beet der dulle Honden, gelijk *Aelianus* seit, en *Plinius* verhaalt datse gedronken, 't vergif van de Zeehaas doden, en angebonden de geilheid verwekken; *Galenus* datse gebrand, het gebrek Alopecia genesen, *Rondeletius* uit seker Griekschrijver datse gebrand geweldighe de Wormen afdrijven.

Vande Zeedruif spreekt *Aldrovandus* alsoo: Onse Vissers, seit *Rondeletius*, noemen de eyren van de Visch Sepia, oft Meer-spin, die als een Druivetroos an een steeltjet famenhanghen, en met der selver swart bloedt ghesprenkelt zijn, een Zee druif. Daar is ook een Zee-druif dat een plantdier is, van 't voorgaande verscheiden, 't welk ons *Rondeletius* heeft afgemaalt, welkers afbeeldsels wy sullen voorstellen als wy van de plantdieren spreken. Van dese spreekt *Plinius* als hy schrijft, dat de beeldtenissen van alle dingen en niet van de dieren alleenlijk inde Zee zijn: Die 't lust kan daar een Druif, Sward, en Saagh sien; maar wy vertoonen dat dier, 't welk schoon van ansien, en meer een gekerfde als van ander gheslaght is, een Druiventros gelijkt, en inde Zee gevonden is, met sijn eigen grootte na 't leven afgemaalt: Het is overal vol besien, van welke sommighe blauw, andere rood en purperverwigh zijn. Het hoofd is met twee hoorntjes versien, en beweeght sich met een voortgaande bewegingh.

En so veel van de gekerfde dieren, indien'er ondertussen yet merkens waardigh ghevonden werd, dat kan hier na by-gevoeght werden; En wijl wy alsoo de beschryvingh der dieren volmaakt hebben,

ZY GOD ALLEEN DE EER.